ISSN 1811-2668

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă ştiinţifică

SERIA

Ştiinţe umanistice

- Istorie
- Filosofie
- Filologie

Fondată în anul 2007

Chişinău
CEP USM

Nr.4(44)
2011

Articolele incluse în prezentul volum au fost recomandate de subdiviziunile didactico-ştiinţifice primare ale USM şi consiliile ştiinţifice ale instituţiilor în cadrul cărora activează autorii, recenzate de specialişti în domeniu şi aprobate spre publicare de către Senatul USM (proces-verbal nr.2 din 27 septembrie 2011).

Adresa redacţiei:
str. A.Mateevici, 60
MD 2009, Chişinău, Republica Moldova
Tel. (37322) 577414; 577442; FAX (37322) 577440
e-mail: lgorceac@usm.md
www.usm.md

ÎNDRUMAR PENTRU AUTORI

Revista „Studia Universitatis" a USM este o ediţie ştiinţifică periodică în care sunt publicate realizările ştiinţifice obţinute în ultimii ani în cadrul catedrelor, centrelor şi laboratoarelor de cercetări ştiinţifice ale USM, precum şi în alte instituţii şi centre ştiinţifice. Revista apare în 5 serii, a câte 2 numere anual fiecare, după cum urmează:

- **Ştiinţe ale naturii** (Biologie, Chimie, Fizică) – ianuarie, august;
- **Ştiinţe exacte şi economice** (Matematică, Informatică, Economie) – februarie, septembrie;
- **Ştiinţe sociale** (Drept, Ştiinţe Politice şi Administrative, Sociologie, Asistenţă Socială, Jurnalism, Ştiinţe ale Comunicării) – martie, octombrie;
- **Ştiinţe umanistice** (Istorie, Arheologie, Filosofie, Antropologie, Lingvistică şi Literatură, Studiul artelor) – aprilie, noiembrie;
- **Ştiinţe ale educaţiei** (Pedagogie, Psihologie, Didactici particulare) – mai, decembrie.

Articolele trebuie să fie însoţite de rezumate: în limba franceză sau engleză – pentru articolele scrise în limba română; în limbile română şi engleză sau franceză – pentru articolele scrise în limba rusă.

Deciziile finale privind editarea articolelor şi volumul revistei aparţin membrilor Colegiului de redacţie şi se aprobă la şedinţa Senatului USM.

O persoană poate fi autor şi/sau coautor a cel mult 2 articole.

Articolul (5-10 pagini) trebuie scris clar, succint, fără corectări şi să conţină data prezentării. Materialul cules la calculator în editorul *Word* se prezintă în formă electronică împreună cu un exemplar imprimat (cu contrast bun), semnat de toţi autorii. Pentru relaţii suplimentare se indică telefoanele de la serviciu şi domiciliu ale unuia dintre autori.

Articolele se vor prezenta cu cel puţin 30 de zile înainte de luna în care va fi scos de sub tipar volumul, în blocul 2 al USM (Anexă), biroul 21: Raisa Creţu, şef secţie, DCI (tel. 57-74-42), sau Lilia Ceban, specialist coord., DCI (tel. 57-74-40).

Structura articolului:

TITLUL (se culege cu majuscule).

Prenumele şi NUMELE autorilor (complet).

Afilierea (catedra sau LCŞ – pentru colaboratorii Universităţii, instituţia – pentru autorii sau coautorii din afara USM).

Rezumatele (până la 200 de cuvinte).

Textul articolului (la 1,5 interval, corp – 12, încadrat în limitele 160×260 mm^2).

Referinţe

Figurile, fotografiile şi tabelele se plasează nemijlocit după referinţa respectivă în text sau, dacă autorii nu dispun de mijloace tehnice necesare, pe foi aparte, indicându-se locul plasării lor în text. În acest caz, desenele se execută în tuş, cu acurateţe, pe hârtie albă sau hârtie de calc; parametrii acestora nu vor depăşi mai mult de două ori dimensiunile lor reale în text şi nici nu vor fi mai mici decât acestea; fotografiile trebuie să fie de bună calitate.

Sub figură sau fotografie se indică numărul de ordine şi legenda respectivă.

Tabelele se numerotează şi trebuie să fie însoţite de titlu.

În text referinţele se numerotează prin cifre încadrate în paranteze pătrate (de exemplu: [2], [5-8]) şi se prezintă la sfârşitul articolului într-o listă aparte în ordinea apariţiei lor în text. Referinţele se prezintă în modul următor:

a) articole în reviste şi în culegeri de articole: numele autorilor, titlul articolului, denumirea revistei (culegerii) cu abrevierile acceptate, anul ediţiei, volumul, numărul, paginile de început şi sfârşit (ex.: Zakharov A., Müntz K. Seed legumanis are expressed in Stamens and vegetative legumains in seeds of *Nicotiana tabacum L.* // J. Exp. Bot. - 2004. - Vol.55. - P.1593-1595);

b) cărţile: numele autorilor, denumirea completă a cărţii, locul editării, anul editării, numărul total de pagini (ex.: Смирнова О.В. Структура травяного покрова широколистных лесов. - Москва: Наука, 1987. - 206 с.);

c) referinţele la brevete (adeverinţe de autor): în afară de autori, denumire şi număr se indică şi denumirea, anul şi numărul Buletinului de invenţii în care a fost publicat brevetul (ex.: Popescu I. Procedeu de obţinere a sorbentului mineral pe bază de carbon / Brevet de invenţie nr.588 (MD). Publ. BOPI, 1996, nr.7);

d) în cazul tezelor de doctorat, referinţele se dau la autoreferat, nu la teză (ex.: Karsten Kling. Influenţa instituţiilor statale asupra sistemelor de ocrotire a sănătăţii: Autoreferat al tezei de doctor în ştiinţe politice. - Chişinău, 1998. - 16 p.).

Lista referinţelor trebuie să se încadreze în limite rezonabile.

Nu se acceptă referinţe la lucrările care nu au ieşit încă de sub tipar.

Articolele prezentate fără respectarea stilului şi a normelor gramaticale, a cerinţelor expuse anterior, precum şi cu întârziere vor fi respinse.

MENIREA UNIVERSITĂȚII ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ

Vasile ȚAPOC

Catedra Filosofie şi Antropologie

Dans cet article on parle de la mission de l'université contemporaine dans la formation des futurs scientifiques et spécialistes. L'auteur prouve que le but de l'université est d'éduquer, y inclus par la philosophie, de véritables intellectuels, des personnes aux idées précieuses et habilités d'émployer ces idées dans la vie quotidienne. Les universités pourraient et devraient servir comme modèle pour le comportement social et la modification de la mentalité héritée du passé.

„Trebuie să devenim noi înşine întruchiparea schimbării
pe care o căutăm în lume".
Mahatma Gandhi

Astăzi este binecunoscut că ştiința şi cultura sunt factorii decisivi ai dezvoltării societății şi că universitatea este una dintre cele mai apreciate instituții de ştiință şi cultură. Numai de la universități se poate aştepta ştiința cea mai avansată pentru nevoile economiei, îndeosebi de la ştiințele naturii, şi o educație moral-culturală de înaltă probă de la ştiințele socioumanistice. Succesul activității universității depinde de **idealul** ce o pătrunde, de **spiritul** ce o însuflețeşte şi de conştientizarea **menirii** sale.

O universitate are menirea de a contura şi promova adevăratele idealiri ale națiunii, idealul universitar fiind identic în esență cu cel național. Dacă „ştiința e putere", iar universitatea e „aşezământ al ştiințelor", atunci idealul ei devine de a aprinde nu doar farul ştiințelor, ci şi de a lumina întreaga activitate a poporului cu lumina ştiințelor – atât activitatea de stăpânire a naturii prin tehnologii industrial-economice avansate, cât şi activitatea socială prin ştiința socioumanistică şi cultura moral-juridică.

Ținând cont de globalizarea vieții noastre şi de idealul intregrării în UE, Universitatea de Stat din Moldova, de fapt, de mulți ani lucrează asupra racodrării procesului instructiv-educativ la standardele învățământului universitar european, punând accentul pe înaltul profesionalism şi cultură pe măsură. USM nu doar a fost, ci trebuie să rămână în continuare „cetatea culturii", în genere, şi a acelei româneşti, în special. Acesta ar trebui să fie idealul, dar şi norma etică a activității fiecărui universitar. Trebuie ca, prin cultură şi ştiință, USM să realizeze idealul național de integrare europeană, care ar deschide cale largă manifestării capacităților creatoare ale poporului nostru. Pentru a se împlini acest ideal e nevoie de o raportare a întregii activități universitare la cele mai înalte valori morale şi ştiințifice ale umanității – aşa cum ne îndeamnă *Codul de etică* al USM. Numai prin sacrificiul muncii şi disciplinei de muncă putem contribui la progresul cultural-ştiințific pe drumul progresului şi dezvoltării generale.

Fiind firească dorința noastră de a duce o viață mai bogată şi fericită, acesta trebuie să fie efectul dezvoltării noastre, şi nu idealul. Adevăratul ideal poate fi formulat astfel: iubirea de țară, de neam şi de limbă trebuie să fie singura garanție de folosire a tuturor calităților noastre spre binele societății. Idealul este de a ridica prin ştiință şi cultură, promovate de sistemul de învățământ, la un nou nivel neamul nostru prin dezvoltarea tuturor calităților lui, astfel ca el să-şi poată ocupa locul binemeritat printre națiunile europene şi ale lumii. Doar aducând nota personală, originală, a propriei culturi, sistemul de învățământ şi întreaga societate va fi aşteptată şi primită cu respect în familia popoarelor ce fac parte din UE.

În perioada contemporană societatea trebuie să conştientizeze că de modul cum funcționează şcoala depinde viitorul poporului şi al țării. Un popor, dacă vrea să câştige respectul altor popoare şi „...să biruiască în lume, trebuie să se deprindă să iubească altarele acestei noi zeități, adică universitățile" [1].

Întronarea spiritului universitar se produce pe parcursul vieții universitare de către anumite principii valorice, ca: dăruire de sine, disciplină, comunicare sinergică, abordare serioasă a obiectivelor, valorizarea propriului potențial şi a potențialului studenților. Spiritul universitar e determinat în esența sa de „năzuința de unificare a tuturor eforturilor de cercetare şi lărgire a patrimoniului de cunoaştere a omului", precum şi de credința în valoarea suverană a strădaniei intelectuale „ca act creator şi metodă" [2]. Spiritul universitar include în sine aceea ce includea „confraternitatea universitară din Evul Mediu": solidaritatea, angajamentul şi responsabilitatea față de împlinirea năzuințelor corpului academic şi a celor ale societății.

În lecția de deschidere a anului universitar 1919-1920, intitulată *Datoria vieții noastre*, rectorul Universității din Cluj Vasile Pârvan scria: „Noi trebuie să fim spiritul critic prin care trebuie să se lumineze națiunea, când în mizeria luptei vieții şi în haosul ciocnirilor pătimaşe politice, ea (națiunea – *V.Ț.*) vede răsturnată toată scara valorilor şi ceea ce socotea sfânt îi este arătat de luptătorii gălăgioşi şi fără conştiință ca murdar, iar ceea ce i se păruse josnic îi era înfățişat ca ideal. Noi trebuie să îi explicăm că civilizația materială, singură, nu e nimic mai presus ca un grajd sistematic pentru vite bine hrănite şi țeselate, dar nici pe de parte nu e o orânduire în care să aibă un loc şi sufleul care, în om, e idee" [3]. Sufletul universitar animat de ideea dorului profesorilor de a se autoinstrui şi de a instrui studenți – în aceasta constă **menirea** universității.

Universitatea e instituția ce are misiunea de a perfecționa prin cultură şi ştiință cele mai frumoase calități ale unui popor şi de a înlătura, prin educație, trăsăturile negative. Sub acest aspect universitatea trebuie să devină un centru de iradiere a culturii pentru întregul popor.

Problema educației în cadrul universității urmăreşte scopul conştientizării datoriei intelectualului. Educația intelectuală are ca ascop adaptarea personalității viitorului specialist la realitatea obiectivă. Ea presupune: „Stăpânirea cunoştințelor fundamentale, de cultură generală, valabile la nivelul fiecărui domeniu, ...cultivarea aptitudinilor cognitive superioare..., dezvoltarea resurselor afectiv-motivaționale ale învățării..., dezvoltarea creativității..." [4].

Misiunea universității este de a include în procesul educării ceea ce este mai pronunțat şi mai subiectiv în ființa umană – educația morală. Pe lângă cunoştințe teoretice şi exerciții practice, educarea cuprinde domeniul interacțiunii studenților cu mediul universitar, care se prezintă ca o „cetate educativă". Iată ce scrie profesorul Dan Rădulescu, referindu-se la perioada pătrunderii politicianismului în mediul universitar în anii '30 ai sec. XX: „...prin poziția, competența şi, mai ales, rolul plin de răspundere ce-l au universitarii care îşi merită rangul şi situația, sunt aceia care au **datoria** de a priveghea şi lupta pentru a preveni slăbirea, degradarea morală şi dezorganizarea universităților. Din acest punct de vedere nimic nu poate fi şi nu trebuie să fie străin: e răspunzător şi complice acel universitar care vede şi ştie o greşeală şi ticăloşie care contribuie la degradarea unei părți din universitate şi n-o împiedică, atunci când poate, şi nu protestează violent şi cât mai public pentru a o combate" [5].

După cum s-a observat, roadele pe care le recoltează societatea de pe „câmpul" învățământului în genere şi al celui universitar îndeosebi sunt: ştiința, cultura, inclusiv cea filosofică, şi promotorii acestora în viață – intelectualitatea.

* * *

Filosofia este cea mai slab protejată latură a culturii spirituale. Este mereu supusă îndoielii însăşi posibilitatea existenței filosofiei. Fapt ce îi face pe intelectuali să revină mereu asupra fondării şi demonstrării necesității filosofiei. Aceasta în aspect spiritual. În aspect social partea cea mai fragilă a societății o prezintă intelectualitatea. Ca şi prezența filosofiei, care stă la baza trecerii societății la dezvoltarea civilizațională, prezența funcțională a intelectualității e la fel de necesară. Dispariția intelectualității ar fi echivalentă cu o catastrofă umanitară. Deoarece filosofia şi intelectualitatea sunt funcțional interdependente, e firesc să scoatem în evidență şi valoarea intelectualității pentru dezvoltarea eficientă a societății.

Intelectualul este acel care-i responsabil de acumularea şi îmbunătățirea calității cunoştințelor şi/sau de păstrarea şi comunicarea valorilor spirituale perene comunității sociale, el fiind nemijlocit implicat în aplicarea acestor valori în viața de zi cu zi.

Solicitat, în toamna anului 2004 la Kyoto (Japonia), să vorbească despre experiențile cruciale ce i-au orientat gândirea, filosoful clasic Jűrgen Habermas încheia amintind ce înseamnă să fii intelectual. În condițiile în care posesia unei diplome confirmă, evident, calificarea persoanei pentru o profesie şi nimic mai mult, convingerea sa este că „intelectualul trebuie să facă neîntrebat – aşadar, fără însărcinare din partea cuiva – uz public de cunoştința sa profesională, de care dispune ca filosof sau scriitor, ca specialist în ştiințele sociale sau ca fizician, de exemplu...el trebuie să se exprime conştient de failibilitatea sa. El trebuie să se limiteze la teme savante, să promoveze informații obiective şi argumente cât mai bune, el trebuie să se străduiască, de asemenea, să îmbunătățească nivelul discursiv nemulțumitor al controverselor publice... El nu trebuie să-şi îngăduie să folosească influența pe care o dobândeşte prin cuvânt ca mijloc pentru dobândirea puterii..." [6]. Drept exemplu de intelectual de înaltă ținută morală serveşte însuşi filosoful J.Habermas, dovadă fiind activitatea lui în această calitate.

Concepţia lui Habermas despre intelectual demonstrează veridicitatea afirmaţiei din mottou. Aceasta şi din cauza că noile mentalităţi apar la început doar câte una, fiind apoi preluate şi de alţi membri ai societăţii. Să ne amintim cum au învins noile idei promovate la început de Mahatma Gandhi cu privire la principiul non-violenţei, care a stat la baza luptei duse de India în timpul eliberării de jugul colonial. Sau de Martin Luther King care a preluat de la M.Gandhi principiul non-violenţei, şi l-a folosit în lupta pentru recunoaşterea drepturilor civile ale populaţiei de culoare în SUA. Aceste biruinţe l-au însufleţit, probabil, pe Nelson Mandela, care a învins politica de apartheid din Africa de Sud. Ceea ce e comun pentru aceşti trei luptători, care prin impunerea propriilor mentalităţi au învins nu doar mentalităţile adversare, ci şi marile puteri politice ce le susţineau pe ultimele, este faptul că toţi au fost intelectuali prin excelenţă.

Iată cum caracterizează influenţa lui M.Gandhi asupra mentalităţii poporului indian un ilustru contemporan al acestuia într-o lucrare editată în anul 1927 (reeditată în 1998): „S-a vorbit despre o nouă religie, care ar fi gandhismul, despre o mişcare naţională gandhistă şi despre o revoluţie socială gandhistă. În toate acestea sufletul, motorul principal este Mahatma Gandhi. El este nu numai şeful necontestat al mişcării naţionale din India, ci un adevărat simbol pentru noua viaţă indiană, căci el reprezintă idealul moral, politic şi social al unui popor, care vrea să trăiască într-un stat unitar şi independent. Poporul, care mai înainte era foarte uşor stăpânit şi prin forţe puţin numeroase de către europeni, deoarece doctrinele religioase şi organizarea socială din India ajutau la aceasta, devine acum, sub influenţa lui Gandhi, o naţiune greu de stăpânit...." [7]. M.Gandhi, şi-a schimbat nu doar propria mentalitate, ci a reuşit, prin propriul exemplu, să transforme mentalitatea compatrioţilor în aşa fel, încât slăbiciunile acestui popor au fost transformate în energii de neînvins în lupta cu adversarii.

Soarta Europei moderne şi contemporane a fost şi rămâne a fi determinată de implicarea mai mult sau mai puţin reuşită a intelectualilor în problemele societăţii. Acolo unde a realizat succese evidente, intelectualitatea le-a obţinut datorită faptului că „...s-a eliberat de robia interioară, adică şi-a asumat responsabilitatea şi a încetat să învinuiască în toate împrejurările" [8]. Iar faptul că bolşevicii au exclus din viaţa socială intelectualii veritabili, sau, cum îi numea V.Lenin, „intelectualitatea putredă" (гнилая интеллигенция), a şi determinat eşecul orânduiri sociale instaurate în Rusia sovietică.

Astăzi trăim în epoca profesioniştilor cunoaşterii, în care capitalul intelectual are o importanţă majoră. Stephen Covey, în calitatea sa de cel mai respectat expert din lume în domeniul conducerii organizaţiilor, demonstrează că „în trecut 80% din costul de producţie reprezenta costul materialelor, iar restul de 20% era costul resurselor intelectuale necesare la fabricarea produselor respective; astăzi această proporţie este aproape complet inversată, adică de 30% la 70%" [9]. Aceste schimbări au fost sesizate de societate prin faptul că în prim-plan au fost scoase două momente: unul – în plan economic, când a fost luat în calcul aşa-zisul „capital intelectual", şi altul – în plan social, prin calificarea timpului în care trăim ca „epocă a informaţiei". După cum menţionează Stuart Crainer în lucrarea *Secolul Managementului*, „epoca informaţiei pune la mare preţ munca intelectuală. Oamenii devin din ce în ce mai conştienţi că recrutarea, păstrarea şi perfecţionarea oamenilor talentaţi are o importanţă crucială pentru competitivitate" [10]. În câţiva ani s-au produs schimbări radicale în ceea ce priveşte sursele ce determină dinamica vieţii sociale. Perspectiva acestei dezvoltări a fost prevăzută de cunoscutul economist american Peter Drucker care, cu 20 de ani în urmă, în lucrarea *A conduce cu gândul la viitor: Anii 1990 şi dincolo de ei* scria: „De acum înainte cunoaşterea reprezintă cheia progresului. Lumea nu devine o mare consumatoare de muncă, de materiale sau energie, ci o mare consumatoare de cunoştinţe" [11].

Încă de atunci se observa că progresele în domeniul inteligenţei artificiale şi al sistemelor experte furnizează noi căi de a concentra competenţa. Datorită tuturor acestor schimbări apăruse un nou val de interes crescând faţă de problemele epistemologice, îndeosebi metodologice ale cunoaşterii, învăţământului, neurobiologiei şi alte aspecte ale preocupărilor de evoluţiile intelectuale care acţionează asupra arhitecturii cunoaşterii. Referindu-se la asemenea momente, Alvin Toffler le califica astfel: „...cunoaşterea se restructurează cel puţin la fel de profund ca violenţa şi averea, însemnând că toate elementele triadei puterii sunt în revoluţie simulantă. Şi, în fiecare zi, celelalte două surse de putere devin ele însele mai dependente de cunoaştere.

Acesta, deci, e turbulentul fundal în faţa căruia trebuie văzute ascensiunea şi decăderea civilizaţiilor şi ale naţiunilor individuale şi care explică de ce majoritatea ipotezelor curente ale puterii se vor dovedi derutante" [12].

Rămâne să conştientizăm transformările profunde atât care au guvernat motivaţiile individuale, care au dus la schimbări în societate, îndeosebi cele din domeniile politic şi economic, cât şi cele care au guvernat

motivațiile individuale, care au determinat eficiența în activitatea de producție. Luate împreună, ele au constituit așa-zisa Eră Industrială [13]. Cea mai grandioasă realizare a omenirii ce s-a încheiat în mare parte în secolul XX este tocmai desăvârșirea instaurării acestei ere. Prioritățile valorice ale acestei perioade au fost exprimate lapidar într-un titlu de eseu și într-o constatare făcută de Richard Rorty. Eseul poartă titlul semnificativ *Prioritatea democrației în raport cu filosofia*, în care Rorty afirmă explicit: „... punem libertatea mai presus de perfecțiune" [14]. Dat fiind faptul că filosofia nu este doar un domeniu specializat, ci și un nivel superior al dezvoltării culturii spirituale ce demonstrează un nivel superior al valorii acesteia, plasarea de către Rorty a filosofiei pe planul doi valoric nu trebuie să deranjeze, cel puțin din două motive. În primul rând, absolutizarea și impunerea unei filosofii întregii comunități sociale ar transforma-o, după cum a fost cazul așa-zisei filosofii marxist-leniniste, în ideologie cu toate consecințele ce decurg din ea. În al doilea rând, faptul că pentru americanul R.Rorty libertatea (cu alte cuvinte, democrația) avea prioritate nu doar în fața filosofiei, ci și în fața moralei și credinței religioase, poate fi înțeles dacă ținem cont că doar cu peste 40 de ani în urmă democrația era un vis pentru SUA. Realitatea era cruntă: negrii nu aveau aceleași drepturi nu doar la învățământ performant, dar nici măcar să circule în mijloace de transport împreună cu albii. În 1968 e asasinat luptătorul pentru drepturile civile ale populației de culoare, preotul și publicistul Martin Luther King, fapt ce i-a zguduit puternic pe americani. Și, în sfârșit, mentalitatea umanist-democratică învinge. Cum să nu fie supraapreciată în asemenea condiții importanța politicului: democrației, libertății sociale ș.a. Această supraapreciere l-a făcut pe Rorty să concluzioneze că „filosofia nu are ...nici o responsabilitate pentru bunul mers al treburilor publice" și că „în această privință, arta și politica au luat locul filosofiei" [15].

Da, au luat locul în ultimul timp, după ce „visul" libertății s-a transformat, prin implicarea decisivă a intelectualilor, în realitate. Iar mentalitatea intelectuală a fost și rămâne ghidată de idei filosofice, morale. Aportul intelectualilor la transformările sociale, la extreme, se manifestă prin crearea operelor eponime, care prezintă „...produsul geniului național" [16], cum ar fi pentru noi opera lui Mihai Eminescu, și prin activitatea „ordinară" a intelectualilor anonimi pentru posteritate. Referindu-se la rolul deosebit al intelectualității anonime pentru buna funcționare a societății, Michel Winock în partea finală a lucrării *Secolul intelectualilor* menționează: „Ea (intelectualitatea – *V.Ț.*) trebuie să fie concepută ca o forță anonimă, ieșind din anonimat doar atunci când se prezintă ocazia, fără să aștepte o remunerare, ceea ce implică un anumit cod de comportare. Paradoxul intelectualului vine din faptul că puterea de care poate el dispune îi este dată de renumele său: o exercită în folosul unei mare mize umane care îi întărește reputația" [17]. Activitatea modestă a acestora, pe fondul scandalurilor politice murdare, este de mare importanță pentru societate. „... Munca de zi cu zi a intelectualilor anonimi – mai cu seamă ca educatori – care mi se pare că trebuie să fie recunoscută drept adevărată contraputere – continuă același autor – ... în sânul societății democratice. Conștiința civică, refuzul de a se crede în calitate de persoană sau în calitate de grup de o altă esență, cooperarea activă cu dorința de a trăi împreună, pe scurt – temeliile etice ale societății noastre imperfecte, dar perfectabile, nu sunt monopolul unora, ci treaba tuturor" [18]. Dar și în acest aspect intelectualii, prin modelul de integrare în viață, sunt inconfundabili.

Am vorbit mai sus despre tripla funcție a intelectualilor: obținerea cunoștințelor, comunicarea acestora semenilor și acordarea ajutorului în implementarea acestor cunoștințe în viața de zi cu zi. Aceste activități intelectualul, după cum relatează St. Covey [19], le exercită în conformitate cu cele 4 tipuri de inteligență: a minții, a corpului, a inimii și a spiritului. La rândul lor, aceste inteligențe ale intelectualului sunt motivate de 4 tipuri de nevoi: de a învăța, care implică inteligența minții; de a trăi – implică inteligența corpului prin voință, de a iubi – implică inteligența inimii prin sentimente, de a lăsa valori netrecătoare – implică inteligența divină din noi. În așa fel, după cum filosofia include nu doar un gen specific de activitate, ci și un nivel calitativ superior al oricărei activități spirituale, la fel și intelectualul atinge un nivel aparte în activitatea sa. Nivel ce denotă manifestarea integrală superioară a capacităților omului. Asemănarea dintre filosofie și intelectual se extinde și asupra inadmisibilității instituționalizării și oficializării unei filosofii în detrimentul celorlalte. Oficializarea unei filosofii, după cum a demonstrat așa-zisa filozofie „marxist-leninistă", ar transforma-o în ideologie, cu toate consecințele respective. Aceeași situație s-ar produce și cu intelectualitatea: „instituționalizarea funcției intelectuale, iată răul cel mai mare", susține, pe bună dreptate, M.Winock [20]. A fi adeptul unei sau altei filosofii, ca și a fi adeptul unei sau altei forme a criticii societății noastre, este o chestie personală și nu una organizațională, politică. Intelectualii trebuie să propage morala fără moralism – prin cuvânt și exemplu propriu de angajare socială. Specificul acțiunii intelectualului este, în primul rând, de a gândi și de a

acționa prin el însuşi. În al doilea rând, să nu absolutizeze valoarea societății democratice. După cum menționează renumitul scriitor spaniol Mario Vargas Llosa, „...adevărul e că, dintre toate cele produse de istorie, acest sistem mediocru, cu toate imperfecțiunile lui, a redus cel mai mult violența, a stimulat cel mai mult progresul economic şi social şi a creat cel mai mare spațiu de acțiune pentru libertate. E un sistem profund imperfect, care are nevoie să fie constant criticat, ca să nu degenereze, dar nu există nici un altul asemănător, care să se poată transforma din interior, şi în acest fapt constă superioritatea democrației asupra sistemelor totalitare" [21].

În încheiere formulăm concluzia (de altfel, evidentă pentru noi – intelectualii anonimi): dacă lumea cu mentalitatea ei de astăzi nu ne satisface, nu este suficient să o criticăm. Se mai cere să recurgem la transformarea propriei mentalități şi la promovarea unui astfel de mod de activitate, care ar putea fi preluat şi folosit de semenii mai puțin preocupați de problemele spirituale. Promovare nu doar teoretică, ci şi practică, care ar miza pe competența, onestitatea şi devotamentul față de valorile morale, deoarece, vorba lui I.L. Caragiale: „unde nu e moral, acolo e corupție şi o soțietate fără prințipuri...". Şi această miză trebuie îndreptățită prin contribuția adusă autorității morale şi culturale a societății, în care normele şi moravurile sociale ar promova supremația legii, atitudinea de combatere a corupției şi a altor fapte nepermise de legea penală, satisfăcând astfel nevoile de natură economică şi educativă ale populației. Şi locul învățământului universitar în atingerea acestor obiective, prin pregătirea intelectualilor veritabili, este greu de supraapreciat.

Referințe:

1. Idealul Universității moderne. - Cluj-Napoca, 1994, p.23.
2. Ibidem, p.35.
3. Ibidem, p.60.
4. Sorin Cristea. Dicționar de pedagogie. - Chişinău – Bucureşti, 2000, p.114-116.
5. Idealul Universității moderne, p.38.
6. Citat după: Marga A. Filosofia lui Habermas. - Iaşi: Polirom, 2006, p.32.
7. Petre Andrei. Mişcările naționaliste din Asia şi Mahatma Gandhi. – În: Petre Andrei. Sociologia revoluției. Studii de sociologie politică. - Iaşi: Polirom, 1998, p.135-136.
8. Бердяев Н.А. Философская истина и интеллигентская правда. – În: Вехи. Интеллигенция в России: Сборник статей 1909-1910. - Москва: Молодая Гвардия, 1991, с.42.
9. Stephen R. Covey. A 8-a treaptă a înțelepciunii. De la eficiență la măreție / Tr. de Radu Nicolae Trif. - Bucureşti: ALLFA, 2006, p.254.
10. Stuart Crainer. The Management Centuri. - San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 2000, p.207.
11. Petr F. Drucker. Managing for the Future: The 1990s and Beyond. - New York: Truman Tally Books, Dutton, 1992, p.334.
12. Toffler Al. Powershift: Puterea în mişcare / Tr. de Mihnea Columbeanu, Filipeştii de Târg. - Prahova: Antet XX Press, 1995, p.424.
13. *A se vedea:* Stephen R.Covey. Op. cit.
14. Rorty R. Prioritatea democrației în raport cu filosofia. – În: Rorty R. Obiectivitate, relativism şi adevăr. Eseuri filosofice I / Tr. de Mihaela Gabulea. - Bucureşti: Univers, 2000, p.328.
15. Filosoful american Richard Rorty despre Adevăr, Dreptate şi „Stânga Culturală" în discuție cu Jórg Lau şi Thomas Assheuer, în „Die Zeit" nr.30, 18 iulie 1997. – În: Rorty R. Contingență, ironie şi solidaritate / Tr. de Corina Sorana Ştefanov. - Bucureşti: ALL Educațional, 1998, p.317.
16. Bădescu I. Timp şi cultură. Trei teme de antropologie istorică. - Bucureşti: Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1998, p.287.
17. Winock M. Secolul intelectualilor / Tr. de Gheorghe Chiriță. - Chişinău: Cartier, 2001, p.623.
18. Ibidem.
19. Stephen R. Covey. Op. cit.
20. Winock M. Op. cit., p.623.
21. Chipuri ale răului în lumea de astăzi. Mario Vargas Llosa în dialog cu Gabriel Liiceanu. Ediție bilingvă românăspaniolă / Tr. şi retroversiune de Ileana Spicione. - Bucureşti: Humanitas, 2006, p.61-62.

Prezentat la 23.02.2011

INTERPRETĂRI PRIVIND CONCEPEREA ADEVĂRULUI ISTORIC ÎN CRONOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DIN SEC. XVI – MIJLOCUL SEC. XVIII

Dumitru CĂLDARE

Catedra Filosofie şi Antropologie

In the article are analyzed some aspects on the conception of historical truth in the chronicles of Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Nicolaus Olahus, Constantin Stolnicul: critical spirit towards historical sources, specific methods used to select and interpret materials from these sources, specific character and objectivity in describing facts and historical events. Examination of truth itself in the way it is conceived for scholars is exposed in the context of time and individual interpretation of each author.

In the article is argued the fact that scholars demonstrates profoundly and thoroughly the historical truth – Latin origin of Romanian people and Romanian language - current problem and today.

Cronografia românească din această perioadă istorică este reprezentată de mai mulți cărturari, evidențiindu-se, în special, N.Olahus, Gr.Ureche, M.Costin, I.Neculce şi C.Cantasuzino, ale căror opere sunt orientate spre reflectarea adevărului istoric. Deşi cronicarii erau, într-o anumită măsură, raționalişti, totuşi nici ei nu concepeau în profunzime subtilitățile şi esențele adevărului ca atare. Conținutul cronicilor vizate denotă că ei au făcut încercări de a expune în mod adecvat mentalitatea şi spiritualitatea neamului românesc din perioada istorică cercetată.

Astfel, în „Predoslovie" la „Letopisețul Țării Moldovei" Gr.Ureche scrie că „nu numai letopisețul nostru, ce şi cărți streine au cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deşarte, ce de dreptate, că letopisețul nostru cel moldobvenescu, aşa de pe scurt scrie, că nici de viața domnilor, carii au fost toată cîrma, nu alege, necum lucrurile denlăuntru să aleagă şi pre scurt scriind şi însemnînd. ...Ci eu, pre cum am aflat, aşa am arătat" [1].

În cel mai larg sens, adevărul poate fi studiat ca o reflectare adecvată, veridică a realității. Potrivit concepției generale, există adevăr absolut care nu poate fi pus la îndoială, nu poate fi combătut de dezvoltarea ulterioară a ideilor despre lume, cuprinzând cunoştințe complete, absolute, depline, definitive despre realitatea natural-socială şi despre faptele oamenilor. Se are în vedere anume acele stări şi aspecte care corespund conținutului procesului de dezvoltare. Concomitent cu adevărul absolut există şi adevărul relativ, adevăr care cuprinde cunoştințe incomplete, nedepline despre anumite fapte şi evenimente istorice, precum şi procese care, evoluând, evidențiază noi aspecte şi stări ale dezvoltării societății. În cronici sunt expuse atât aspecte privind adevărul absolut, cât şi cel relativ.

În concepția noastră, elucidarea adevărului în cronici începe de la spiritul critic față de izvoarele istorice, față de metoda concretă utilizată la selectarea şi interpretarea materialelor din aceste izvoare, la analiza ştirilor extrase din ele. Şi aici, considerăm, e necesar a accentua trei momente determinante:

În primul rând, „scriitorii dentăiu n-au avut de unde strânge cărți... ce şi ei ce au scris, mai mult den basne şi den poveşti, ce au auzit unul de la altul" [2]. Primele noastre monumente culturale nu au avut o anumită bază cărturărească şi, deşi cuvintele-noțiuni „basne" şi (poveşti) posedă un conținut metaforic, figurat, totuşi prin conținutul lor ele au influențat concepțiile cronicarilor şi modalitățile lor de apreciere a faptelor şi evenimentelor istorice.

Este caracteristică în acest sens viziunea lui C.Cantacuzino care susține: „...Ci dar aşa lucrul fiind, ce a face eu n-am, fără cât iată dupe la istoricii streini, pe la greci, pe la leşi, pe la unguri şi pe la alții voi umbla a cere şi a mă îndatori, că ce va fi mai adevărul, după zisele lor să arăt" [3].

În problema adevărului împărtăşim opinia lui Nicolae Hartman, autorul aşa-numitei concepții „adevăr de viață", conform căreia personajele istorice creează impresia că adevărul de viață lipseşte anume în situația când acestea exprimă fenomene şi evenimente istorice autentice. În cazul în care cronicarii descriu faptele ca atare, în virtutea existenței lor reale, este evidentă prezența unor tablouri veridice din activitatea oamenilor, avându-se în vedere că aceasta exprimă adevărata esență a lucrurilor lumii şi a vieții oamenilor. Într-o anumită măsură, cronicarii tind să respecte principiile obiectivității şi ale concretitudinii. Astfel, Ion Neculce remarcă: „Să nu gândiți că doară pre voia cuiva sau în pizma cuiva, ce, precum s-au tâmplat, ...cu adevăr s-au scris" [4].

Apreciind obiectivitatea acestui cronicar, Al.Piru menționează că el s-a străduit, în ciuda apartenenței sale la clasa boierească şi a legăturilor pe care prin dregătoriile deținute le-a avut cu domnii, să respecte adevărul [5].

În acelaşi timp, cercetătorii Ş.Cioculescu, D.Velciu, G.Ursu, I.Chițimia consideră că opera lui Ion Neculce duce lipsă de obiectivitate, iar E.Russev, care ni se pare a fi mai convingător, susține că adevărul trebuie căutat la mijloc, ținându-se cont de faptul că obiectivitatea nu înseamnă neutralitate ideologică [6]. În context, descriind faptele şi evenimentele istorice, M.Costin afirmă că tinde spre adevărată obiectivitate, întrucât „nemică nu strică credința ale celora ce scriu letopisețele ca fățăriia, cându veghe voia unuie şi coboară lucrul cu hula altuia" [7].

La rândul său, C.Cantacuzino, având o viziune originală în problema cunoaşterii, încearcă să pună temeliile unei metode cu adevărat obiective, critice față de izvoarele istorice utilizate. Concluziile şi deducțiile ce reies din conținutul acestora necesită o argumentare adecvată şi un raționalism concret: „De a-i crede şi de nu a-i crede, nu iaste mare greşeală, pentru că acestea nu sunt dogmele bisericii... iar scriitorii mişcați de osebite poftele şi voile lor, unii într-un chip, alții într-alt chip, tot aceia poveste o vorbesc. Adecăte că cel ce iubeşte pre unul, într-un chip scrie de dânsul, şi cel ce-l urăşte într-alt chip, şi de al său într-un chip şi de streini într-alt chip scrie" [8].

Astfel, în elucidarea cunoaşterii e necesar a accentua faptul că ştiința este în permanență dominată de ostilități, viziuni, concepte şi decizii contradictorii. De aceea, este foarte probabilă şi convențională afirmația că ştiința dispune de anumite concluzii şi generalizări definitive. Şi chiar cercetătorii de cel mai înalt rang şi de cel mai profund intelect nu întotdeauna ar putea să afirme cu certitudine că au obținut purul şi absolutul adevăr într-un domeniu sau altul. Fiecare epocă are nu doar cerințele sale, dar şi exponenții săi fideli, şi ar fi o mare nedreptate dacă ambele aspecte ar fi neglijate sau tendențios diminuate, cu atât mai mult că ştiința este dezvoltată şi aprofundată în permanență, iar valoarea ei sporeşte mai ales în situațiile când sunt utilizate în deplină măsură concepțiile şi teoriile existente, indiferent de conținutul şi caracterul lor, fie pozitiv sau negativ. Orice teorie sau concepție, doctrină sau atitudine, care într-o măsură sau alta vizează operele cercetate, contribuie într-un anumit sens la constituirea unui tablou spiritual integru al perioadei istorice cercetate.

Referitor la metodele de investigație acceptate într-un studiu sau altul, într-un domeniu sau altul, notăm că ele nu sunt stabile şi strict determinate, ci pot fi diverse, în dependență de necesități, scopuri şi aptitudini individuale. Cert şi indiscutabil este faptul că, în operele lor, cronicarii au utilizat un şir de noțiuni de factură abstractă în spiritul vremii, care exprimă modalitățile lor de concepere şi de interpretare a lumii. Ei analizează noțiuni ca: adevăr, basne, poveşti, scădere şi adaos, gând, gândescu, neaşezare, izvodit, însemnarea anilor, socoteala vremilor, soroc de sfârşire, schimbările, cârma vremii, simțurile omului (vederea, auzul, mirosul, gustul şi pipăitul), cunoştință, ştiință, pricină, pe mintea omenească, pieire în veci, lunga trecere de vreme, pururea, duhul cel nevăzut şi necoprinsu, cugetul, firea omenească, credința noastră creştinească etc.

Analiza textelor din cronici demonstrează că, atunci când sunt expuse evenimente şi fapte recente, e mai logic să se facă referiri concrete la izvoarele orale, la tradiții încetățenite în popor, care conțin adevăratul suflu al vremii, fiind chiar superioare unor lucrări create de autorii din alte țări. Acest moment este cu atât mai important, cu cât el constituie o adevărată încredere în devotamentul concetățenilor săi şi în dorința acestora de a-şi cunoaşte istoria trăită în mod firesc. Despre ceea ce se întâmplă şi cum se întâmplă ştiu mai bine cei de pe loc decât cei din alte părți. Anume acest fapt este invocat, în special, atunci când sunt expuse probleme majore ale neamului. Astfel, în cronici este respinsă teza falsă şi ruşinoasă a lui Simion Dascălul şi Misail Călugărul, care afirmă că moldovenii provin din tâlharii de la Roma. Deşi Simion Dascălul scrie că ar fi izvodit această poveste din „Letopisețul cel unguresc", în realitate s-a dovedit că un asemenea letopiseț nu a fost atestat. De fapt, interpolatorul a făcut asemenea concluzii greşite pe baza unor date din istoria ungară şi continuate de legenda în cauză, care a circulat în mod oral. Nu corespund adevărului nici afirmațiile lui Simion Dascălul că ar fi utilizat un letopiseț intern de proporții în comparație cu cel pe care l-a cunoscut cărturarul Gr.Ureche şi încă până la îndelungata domnie a voievodului Vasile Lupu. S-a dovedit că şi în cazul acesta este utilizată o falsitate, deoarece, după domnia lui Petru Şchiopul, Gr.Ureche expune faptele şi evenimentele istorice după amintiri şi tradiții, şi nu în bază de izvoare scrise.

În cronica sa C.Cantacuzino condamnă, întâi de toate, sursa falsă şi apoi conținutul vădit tendențios şi insinuant al acesteia: „Ci nu ştiu cu ce îndrăzneală şi cu ce neruşinare, acela ce va fi scris întâi o va fi făcut! ... Ci dară acela ungur, au ce va fi fost, nu ştiu, de au băsnuit şi au visat ca acela a zice, să vede ca de puțină

ştiinţă şi socoteală au fost. Pentru că de au fost şi vrăjmaş, acelui neam de al face tot de tâlhari şi de furi, nesimţitoriu au fost, nimic (din) ceia ce-i putea sosi şi veni pe urmă chibzuind, adecăte că vor răde toţi şi vor ocărî răutatea şi neştiinţa lui, băbeşti basne şi nesărate vorbe la cei dupe urmă oameni lăsând în poveste, căruia multe sînt a-i să zice împotrivă şi a-i dovedi minciunile" [9].

Pentru N.Olahus principiul obiectivităţii şi al respectării adevărului istoric au constituit orientarea şi călăuza principală în scrierea operei sale. El a pretins, în primul rând, să expună faptele şi evenimentele istorice în spirit realist (memorialist), acestea fiind bazate şi pe un material factologic temeinic şi strict argumentat.

În al doilea rând, anume obiectivitatea i-a dat posibilitate cărturarului să expună multiaspectual şi în profundă cunoştinţă de cauză modul de trai, tradiţiile, obiceiurile şi legile vieţii popoarelor conlocuitoare, inclusiv anumite elemente de organizare politică a societăţii. De asemenea, merită tot respectul şi evidenţierea realistă a unor trăsături de caracter ale lui Soliman Magnificul, sultanul Porţii Otomane sau Atila, căpetenia hunilor. Despre acesta din urnă cărturarul relatează că era „viteaz, cu o bună judecată, îndrăzneţ, îndemânatic şi călit la războaie, ... în viclenii, în întinderea sau evitarea curselor era şi ingenios şi cutezător" [10].

În al treilea rând, la N.Olahus principiul obiectivităţii, al adevărului istoric devine pronunţat şi reliefat mai ales în descrierile geografice: bogăţiile subsolurilor, ale pădurilor, munţilor, râurilor, ale minelor, recoltele îmbelşugate ale câmpurilor, oraşele şi cetăţile ţării.

În vederea elucidării adevărului istoric, C.Cantacuzino cercetează lucrările istoricilor bizantini care au descris evenimentele din Imperiul Otoman de Răsărit. În aceste lucrări bizantine Stolnicul a descoperit date, informaţii privind originea poporului român şi a limbii lui, continuitatea dacoromană în teritoriile vechii Dacii. Până la C.Cantacuzino nimeni din cărturarii români, nici chiar M.Costin, nu a utilizat izvoare bizantine pentru a demonstra originea romană a poporului român. La acest capitol Stolnicul l-a anticipat pe D.Cantemir, mare savant şi erudit, primul orientalist şi bizantinolog român.

Adevărul istoric privind originea neamului românesc se sprijină la Stolnic pe trei piloni de bază: 1) cronografele şi istoriile bizantine; 2) analele latineşti (cuprinzând toate scrierile istorice cu referiri la români publicate în Occident; 3) cronicile româneşti [11].

Adevărul cărturarului se sprijină pe obiectivitate. El îi acuză pe acei gânditori care cercetează faptele şi evenimentele în mod subiectiv, descriind anumite personaje istorice în dependenţă de atitudinea personală, iar în unele cazuri chiar şi de dispoziţie sufletească. Astfel, posteritatea este nevoită să accepte un adevăr denaturat, deoarece „unde şi unde ca acela să se afle aşa drept şi de obşte bun, că toate, într-o cumpănă pe ce va cunoaşte să le mărturisească şi să le scrie, lumii întru negreşita ştiinţă şi adevăr lucrurile să le lase" [12].

În lucrarea „De neamul moldovenilor" M.Costin se ridică ca un zid de apărare la originea latină a neamului românesc: „Că celelalte ce mai sîntu scrise adăosături de un Simeon Dascălul şi al doilea, un Misail Călugărul, nu letopiseţe, ce ocări sîntu...". Cronicarul accentuează că „de aceste basne să dea samă ei şi de această ocară. Nice iaste şagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea iaste un lucru vecinic. Cîndu ocărăsc într-o zi pre cineva, iaste greu a răbda: dară în veci? Eu oi da samă de ale mele, cîte scriu" [13].

M.Costin neagă şi faptul precum „că să fie fostu moşii ţărîi aceştia din temniţele Rămului, daţi întru ajutorul lui Laslău, craiul unguresc?" [14]. Prin această teză cărturarul dovedeşte un adevăr istoric incontestabil – românii sunt de origine nobilă, sunt adevăraţi urmaşi ai Romei. Argumentele sunt următoarele:

- ✓ după cum atestă izvoarele istorice autentice, Traian a cucerit Dacia având o armată de circa 600 000 de oşteni. Practic este absolut imposibil ca nişte tâlhari scoşi din temniţele Imperiului Roman să constituie o asemenea oaste numeroasă şi bine instruită. Şi e posibil oare ca în temniţe să se afle în acelaşi timp un număr atât de mare de tâlhari?
- ✓ M.Costin aduce un argument forte, şi anume: că între perioada de domnie a lui Traian, împăratul Romei, şi cea a lui Laslău, „craiul unguresc", este o depărtare de 800 de ani;
- ✓ originea romană a românilor este recunoscută de ţările vecine, „că şi turcii şi grecii ne zic vlah, ce şi dintre-altele te vei cunoaşte" [15]. În continuare, cărturarul aprofundează aceste teze prin următoarele argumente. „Cine au fost la Italia, să vază pre italiani, să ia aminte, nu-i va trebui mai mare dovadă să crează că un neam sîntu cu moldovenii" [16];
- ✓ înşişi marii istorici ai lumii şi istoria universală neagă aceste „basne". Iar argumentele pe care le aduce M.Costin sunt zdrobitoare pentru falsificatori: „Traian, împăratul romanilor... a adunat oaste împotriva lor, şi Dion, şi istoriile greceşti scriu că aveau în această expediţie şase sute de mii numai de soldaţi, afară de gospodari cu femei şi copii, aduşi din Italia spre a coloniza pământurile întinse, aşezări pe

care romanii le numeau *colonia*. Citiţi istoriile romanilor, şi veţi vedea cum de multe ori romanii făceau aceasta din pricina foarte marii desimi a oamenilor în Italia, cărora, nerămânându-le pământuri pentru hrană, trimiteau o parte din gospodari cu femei şi cu copii în alte ţări" [17].

Argumentele lui C.Cancazino la acest capitol sunt următoarele:

1. Ce fel de „împărat al Rîmului" ar putea să accepte o prezenţă atât de masivă a tâlharilor în ţara sa? Şi ce fel de legi funcţionau în ţară dacă ele nu erau în stare să asigure securitatea şi ordinea socială?

2. Cărturarul se întreabă: câţi ani a stăpânit acel împărat „blestemat" de a reuşit să adune o întreagă armată de tâlhari care ar fi în stare să scoată şi să gonească mulţime nespusă de tătari?

3. Pot oare tălharii şi furii să aşeze „domnii şi stăpîniri" care ar dura de ani? [18]

Remarcăm faptul că Gr.Ureche trece cu vederea un neadevăr expus mai apoi de Simion Dascălul, interpolatorul cronicii sale. Astfel, în „Predoslovie a letopisеţului moldovenescu" se afirmă: „ce într-însa spune că ieste făcută ţara den doao limbi, de rumini şi de ruşi, de care lucru să cunoaşte că şi păn astăzi ieste ţara jiumătate de ruşi şi jiumătate de rumîni" [19]. Cronicarul susţine, de fapt, contrariul, şi anume: pe teritoriul Daciei, deşi au peregrinat (au trecut) mai multe popoare barbare, s-a menţinut şi a dăinuit numai populaţia daco-getică romanizată. Cronicile conţineau şi presupuneri, potrivit cărora denumirea Valahiei provine de la numele „Fleac, hatmanul Rîmului" – idee susţinută de Eneas Silvii. M.Costin afirmă categoric că aceasta este o denaturare („o basnă") şi „Carion istoricul stă împotriva, şi cu dânsul şi Topeltin de Mediaşi, anume zicîndu deşchis: „Ceiea ce au scris că numele vlah acestuia neam, adecă al Moldovei şi al muntenilor, îaste de pe hatmanul Rîmului Fleac basne sîntu"" [20]. Această „basnă" este respinsă şi de C.Cantacuzino. Nicolaus Olahus menţionează că „Muntenia care pe vremuri se spune că a fost botezată *Flaccia*, de la Flaccus, ce dusese odinioară acolo o colonie romană, se întinde de la munţii prin care se desparte de Transilvania până aproape de Marea Neagră, ţară de şes, cu puţine ape" [21]. Cărturarul a preluat această explicaţie fără a o comenta şi fără a o combate. În epoca cărturarului aceasta se baza pe o simplă asonanţă, formulată pentru prima dată de umanistul italian Enea Silvio Piccolomini în lucrarea „Europa" (1458), fiind repetată apoi adesea de istoricii străini şi de cronicarii români. În realitate, numele de valahi era folosit de popoarele germanice (iar după acestea şi de cele slave, de maghiari etc.) pentru a desemna popoarele romanice; în limbile germanice cuvântul este de origine celtică [22].

În contextul adevărului istoric, remarcăm că şi C.Cantacuzino Stolnicul, care a dominat în mare măsură viaţa spirituală a Munteniei de la sf. sec. XVII – încep. sec. XVIII, a fost o personalitate istorică contradictorie. Acest fapt s-a manifestat în mod nemijlocit şi asupra descrierii evenimentelor şi faptelor istorice. N.Cartojan semnalează că Stolnicul a fost personalitatea cea mai de seamă care a ilustrat epoca aşa de strălucită a lui Brâncoveanu [23].

Deci, putem afirma cu toată certitudinea că adevărul istoric al cronicilor este, într-o anumită măsură, un adevăr dominat de realitatea contradictorie şi complexă, condiţionat de circumstanţele istorico-obiective şi de concepţiile (uneori subiective) ale autorilor lor.

Acţiunile şi faptele oamenilor sunt prezentate ca un dat real săvârşit, ca fiind îndreptăţite istoriceşte sau neacceptate în corespundere cu scopurile societăţii sau fiind consecinţa unor ambiţii de caracter personal pronunţat. Deşi cronicarii se declară obiectivi şi nepărtinitori în selectarea şi descrierea informaţiilor, iar apoi şi în deducţiile respective, în realitate ei admit şi interpretări relativiste şi subiective, condiţionate de realitatea obiectivă şi de propriile viziuni.

În concluzie remarcăm că adevărul cronicarilor se manifestă, întâi de toate, prin spiritul critic obiectiv faţă de izvoarele istorice, prin utilizarea metodei critice la selectarea şi interpretarea materialelor.

Gr.Ureche, M.Costin, I.Neculce, N.Olahus, C.Cantacuzino Stolnicul se ridică hotărâţi în apărarea marelui adevăr istoric – originea latină a neamului românesc şi a limbii române, aducând în acest sens argumente şi dovezi istorico-ştiinţifice convingătoare. Problemă ce rămâne actuală şi în zilele noastre.

Referinţe:

1. Letopiseţul Ţării Moldovei. - Chişinău: Hiperion, 1990, p.23-24.
2. Ibidem, p.24.
3. Cantacuzino C., Stolnicul. Istoria Ţării Româneşti. - Chişinău: Litera, 1997, p.21-25.
4. Letopiseţul Ţării Moldovei. - Chişinău: Hiperion, 1990, p.266.
5. Piru Al. Neculce, croniucar subiectiv? Varia. Studii şi observaţii critice. - Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1973, p.36-41.

6. Russev E.M. Cronografia moldovenească din veacurile XV-XVIII. - Chişinău: Ştiința, 1977, p.453.
7. Letopisețul Țării Moldovei. - Chişinău: Hiperion, 1990, p.216.
8. Cantacuzino C., Stolnicul. Istoria Țării Româneşti. - Chişinău: Litera, 1997, p.41.
9. Ibidem, p.69-70.
10. Umanistul Nicolaus Olahus. - Bucureşti: Editura Științifică, 1968, p.72-73.
11. Dima-Dragan C., Bacaru L. Constantin Cantacuzino Stolnicul. - Bucureşti: Albatros, 1970, p.279.
12. Cantacuzino C., Stolnicul. Istoria Țării Româneşti. - Chişinău: Litera, 1997, p.69-70.
13. Miron Costin. Opere. - Chişinău: Literatura artistică, 1989, p.292-293.
14. Ibidem, p.293.
15. Ibidem, p.297.
16. Ibidem.
17. Ibidem, p.210.
18. Cantacuzino C., Stolnicul. Istoria Țării Româneşti. - Chişinău: Litera, 1997, p.70-71.
19. Letopisețul Țării Moldovei. - Chişinău: Hiperion, 1990, p.28.
20. Miron Costin. Opere. - Chişinău: Literatura artistică, 1989, p.299.
21. Olahus N. (Din cartea *Hungaria*). - În: Literatura română veche, vol.I. - Bucureşti: Editura Tineretului, 1969, p.256.
22. Ibidem, p.270.
23. Cartojan N. Istoria literaturii române vechi. - Bucureşti: Editura Fundației culturale române, 1966, p.434.

Prezentat la 26.05.2011

PARADOXURILE TRANZIȚIEI MOLDOVENEŞTI

Valeriu CAPCELEA
Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți

The paper is devoted to the analysis of Moldovan transitional paradoxes whose objectives are materialized very slowly and result in rhetoric rather than in concrete actions. This contributed to massively impoverishing the population, to increasing social and economic inequities and to ruining the economic potential. That is why people got the feeling of vulnerability and anxiety about the necessity to face another crisis that would completely destroy everything that has been realized on the way to democracy and market economy and would create the conditions for a new neo communist totalitarian regime. The following paradoxes typical of the Moldovan transition are being analyzed: state paradox, elite paradox, standard paradox, democracy paradox, time paradox and moral paradox that should be known and surpassed to determine us as far as the character and mechanisms of further development are concerned so as to make authentic transformations in different life spheres possible.

În ultimele două decenii tranziția a devenit, în chip legitim, o temă curentă a gândirii filosofice, sociologice şi istorice, pe motiv că schimbările ce s-au produs în multe țări ale lumii la răscrucea sec. XX şi XXI, dar, mai ales, în cele ce s-au eliberat de sistemul totalitarist şi au purces spre edificarea unei societăți democratice, trebuie analizate şi interpretate la modul cuvenit.

Imediat după 1991 în Republica Moldova a început tranziția, care poartă un caracter haosmotic, dar care a reuşit să prăbuşească încrederea în valorile societății transformate, la rândul lor, în mituri, adică în istorii exemplare, dar ireale. Libertatea, ca mecanism de organizare şi dinamizare a societății, a fost resimțită tot mai mult de oameni ca o povară inutilă atâta timp cât beneficiile sale palpabile sunt, în cel mai bun caz şi pentru cei mai mulți, neînsemnate. Totodată, promisiunea mobilizatoare şi inspiratoare a prosperității a fost descalificată de contrastul neliniştitor cu realitatea permanentelor incertitudini, a crizelor economice, financiare şi monetare, a falimentelor, privatizărilor păguboase şi şomajului, a precarității protecției şi asistenței sociale, a costurilor exorbitante ale serviciilor comunale. Într-adevăr, tranziția în Republica Moldova a însemnat mai mult retorică decât acțiuni concrete şi, ca urmare, oamenii aşteaptă să aibă loc o schimbare în această țară, vor deschidere, vor să ieşim, în sfârşit, din tranziție, să efectuăm transformările necesare, să ne integrăm în Uniunea Europeană, să avem un nivel decent de viață.

În consecință, ne-am pomenit într-o situație care a fost foarte bine exprimată de scriitorul sârb Predrag Matvejevic într-un eseu intitulat *Avangardă, utopie, disidență. O privire asupra literaturii Celeilalte Europe,* în care spunea că astăzi trăim mai degrabă tranziții decât adevărate transformări [apud 4].

Savanții care investighează problemele tranziției încearcă, înainte de a defini reperele acestei realități deconcertante, să-i identifice şi să-i descrie paradoxurile. Aceste paradoxuri, consideră politologul ceh Jiri S. Melich, decurg din dilema continuitate-discontinuitate, care trebuie situată în centrul abordării analitice a dinamicii transformărilor din Europa de Est. Continuitatea constă în moştenirea regimului comunist, dar şi a patrimoniului tradițional, în general, iar discontinuitatea se referă la efortul deliberat de reorganizare a vechiului sistem de valorificare a experienței sale. Într-o primă fază a tranziției, cel puțin, această dilemă este acută şi nu poate fi evitată. Ea se exprimă, după Melich, prin următoarele paradoxuri, care, în opinia noastră, se manifestă din plin şi în condițiile Republicii Moldova şi care merită să fie supuse unei analize profunde [*a se vedea*: apud 3].

1. *Paradoxul statului* constă în faptul că edificiul statului comunist nu s-a prăbuşit complet, iar funcții importante ale acestuia s-au erodat – mai ales rolul lui de sursă şi garant al forței legii. Au dispărut tocmai pârghiile statale de penetrare şi eficacitate care îl făceau sa fie „atotpătrunzător" în societate şi niciun alt actor instituțional de anvergură nu va reuşi să-i preia misiunea în momentul atât de important al schimbării. Este necesar să constatăm faptul că discuția despre noul rol al statului în crearea condițiilor pentru transformările necesare procesului de democratizare au rămas needificatoare atât în plan teoretic, cât şi practic. Caracterul imperfect al noilor instituții politice, mult mai democratice în intenția şi obiectivele lor, nu a reuşit să asigure rolul, în decădere, al statului. Slăbiciunea inițială a instituțiilor şi a sistemului statal în general a afectat exercitarea funcțiilor democratice ale statului, care a acționat mai degrabă în favoarea unor interese particulare

decât în interesul populației. În această ordine de idei, are perfectă dreptate sociologul român D.Chribucă, care consideră că „una dintre caracteristicile esențiale ale tranziției [...] constă în existența unui clivaj între norma scrisă (legi, norme juridice, contracte) şi cea informală (norme sociale, valori). Nu e vorba doar despre o contradicție între cele două componente ale câmpului cultural, ci despre o ruptură ce se obiectivează în funcționare paralelă, în practici şi comportamente sociale duble" [1]. În acest context, este necesar să constatăm că, în condițiile tranziției, în țara noastră s-a format un complex întreg de norme şi relații ale *„justiției criminale",* care se ocupă de soluționarea contra plată a unor cauze ce au un caracter criminal, dar de multe ori şi non-criminal. Deseori, oamenii recurg la serviciul ei din motiv că organele de ocrotire a normelor de drept nu pot sau nu vor să soluționeze problemele stringente cu care ei se confruntă. Aceasta se întâmplă din simplul motiv că nu este respectat principiul, conform căruia „ideea fundamentală care stă la baza dreptului este respectul demnității omeneşti, respectul omului față de om, cu simpatia față de semeni, prin urmare, respectarea tuturor drepturilor lui legitime, adică a acelora care nu reprezintă încălcarea libertății celorlalți" [2].

Ne raliem opiniei filosofului din Rusia V.Nerseseanț, care sublinia că legiuitorul trebuie în mod obligatoriu să conştientizeze faptul că pentru normele elaborate de el trebuie să fie propriu principiul egalității formale [4], dar care, în virtutea unor cauze de ordin obiectiv sau subiectiv, nu e sancționat de legiuitor şi nu întotdeauna e valorificat în normele adoptate de către puterea legislativă. Acest lucru se observă mai ales în cazul în care legiuitorii tratează probleme privind înlesnirile şi privilegiile. Este necesar să remarcăm că principiul egalității formale, care trebuie să fie propriu oricărei norme juridice, admite şi recunoaşte înlesnirile ca fenomen al dreptului, dar neagă privilegiile ca fenomen îndreptat împotriva dreptului.

Trebuie să conştientizăm faptul că, în anumite cazuri, adoptarea unor decizii juridice în favoarea unor sau altor grupuri sociale urmează să fie însoțită nu doar prin înaintarea față de ele a unor cerințe sporite, dar şi prin anumite compensații pentru acei ale căror interese pot fi afectate în rezultatul aplicării în practică a deciziilor în cauză. Un exemplu elocvent de subestimare de către legiuitor şi de către structurile puterii de stat a acestei logici de tratare a problemelor sociale a devenit practica privatizării, în rezultatul căreia o mică parte a societății a devenit extrem de privilegiată. Însă, privilegiile (a se citi – bunurile acaparate pe nedrept peste noapte) nu au fost echilibrate, cât de cât, cu nişte cerințe sporite față de noii proprietari şi cu compensații corespunzătoare în favoarea celor lipsiți de proprietate.

În statele cu un sistem democratic bine dezvoltat sunt elaborate structuri integre de coordonare a intereselor sociale şi de soluționare a conflictelor sociale. Aceste mecanisme trebuie să fie fondate pe principiile reprezentării în Parlament a intereselor sociale globale ale societății şi să includă, în opinia noastră, următoarele obiective: 1) activitatea partidelor politice necesită a fi îndreptată spre depistarea în diversele interese de grup şi corporative ale societății civile a acelui început comun şi semnificativ, care poate fi plasat la baza politicii statale şi a legislației; 2) tehnologia procesului electoral, în cadrul căruia atenția socială este canalizată spre interesele sociale semnificative ale unor sau altor grupuri sau straturi ale societății, să asigure protejarea acestor interese de către partidele sau candidații respectivi; 3) procedurile parlamentare trebuie să asigure armonizarea întregului spectru de poziții social-politice existente în societate (audieri parlamentare, cooptarea părților interesate în grupurile de lucru; expertiza socială, ştiințifică şi departamentală etc.); 4) procesul de elaborare a legilor, care se finalizează cu adoptarea unui act legislativ, trebuie să fie în stare să elimine tensiunea socială sau să diminueze gradul de intensitate a ei. Acest model democratic al procesului de elaborare şi consolidare legislativă a interesului transformator şi adoptarea pe acest fundal a unei legislații ce va fi determinată din punct de vedere social trebuie să devină viabil şi pentru Republica Moldova.

2. *Paradoxul elitelor* constă în faptul că „noua elită" s-a format din rândul vechilor cadre comuniste şi comsomoliste, ca urmare, mai ales, a pozițiilor avantajoase deținute de acestea în vechile rețele şi prin accesul la resurse. Ele au fost singurii privilegiați la dobândirea capacităților politice şi de altă natură sub regimul totalitar comunist. Totodată, procesul de recrutare a noilor elite a fost îngrădit de vechile elite şi în plan politic, şi în cel economic. Şi chiar dacă se accepta ideea schimbării de comportament în direcția dorită a fostelor elite încadrate în noile instituții, persistă temerea că vechile elite perpetuează atitudini şi moravuri corupte, mai puțin democratice, fapt ce a adus prejudicii procesului de reforme politice şi economice. Din această cauză, calitatea liderilor este foarte importantă în fiecare țară, cu atât mai mult în societățile ce se află în procesul de tranziție de la sistemul totalitarist la cel democratic.

Trebuie să constatăm că poporul Republicii Moldova nu doar că a fost plasat de Providență, după cum remarcă cronicarul, „în calea tuturor răutăților", dar a fost înzestrat şi cu o voință destul de slab pronunțată. În condițiile când ne-am debarasat de sistemul totalitarist, când am obținut posibilitatea de a ne materializa năzuințele noastre naționale spre libertate, decantate de poporul nostru de secole, ne comportăm cu totul neadecvat şi, prin aceasta, mărturisim că lupta şi sclipirea de la 1989-1991 a fost o stare de spirit unde a dominat întâmplarea şi nu necesitatea istorică. Astfel că ne-am pomenit în starea inițială a evreilor care, începând ieşirea din Egipt, tot timpul se gândeau şi nutreau năzuință de a se reîntoarce în sclavie, deoarece pământul făgăduinței era departe, incert, iar robia, cu toate vicisitudinile ei, era o stare suportabilă cu care ei erau deja deprinşi. După cum se ştie, evreii, fiind conduşi de Moise, au depăşit, prin mari greutăți, lipsuri, vitregiile destinului, au reuşit să atingă scopul lor sacru şi au ajuns la pământul făgăduinței.

Recurgând la analogia cu Biblia, remarcăm că situația în care ne-am pomenit astăzi nu este deloc întâmplătoare, ea denotă faptul că un popor trebuie să dea dovadă de voință ca să poată atinge nişte scopuri sacre, însă este necesar ca poporul să aibă în frunte un Moise autohton, o elită nouă, necomunistă, care trebuie să se înalțe deasupra treburilor lumeşti, să refuze la interesele lor pur personale şi meschine şi să se dedice cauzei supreme – edificării unei societăți democratice prospere. În caz contrar, acțiunea începută va da naştere unor antinomii ce vor deveni o piedică în calea renaşterii şi dezvoltării noastre, fapt ce şi s-a întâmplat în 2001. Nu ar trebui să credem că toate acele acțiuni s-au transformat într-o sclipire de moment ce s-a stins atât de uşor şi rapid precum s-a aprins.

3. *Paradoxul standardului de viață* şi al securității sociale – când vechiul regim s-a prăbuşit, lumea şi-a imaginat că noile libertăți şi posibilități sunt primul pas logic spre o viață mai decentă. Principalele motive pentru sprijinirea noului regim democratic au fost cele de ordin economic, nu ideologic sau moral. Din nefericire, practic, în toate statele postcomuniste, dar mai ales în Republica Moldova, în procesul de dezintegrare a vechiului sistem social-economic şi de edificare a celui nou populația s-a confruntat cu o consecința neaşteptată a reformelor – cu deteriorarea substanțială a standardului său de viață. Costurile sociale ridicate ale reformelor au creat un curent de opinie semnificativ în favoarea unui „capitalism cu față umană". Însă, în lipsa unei restructurări corecte şi transparente şi a unor performanțe economice evidente, economia de piață s-a dezvoltat spontan, a înregistrat sustragerea resurselor de investiții reale în folosul oligarhilor privați, ceea ce a făcut ca statul să nu mai poată acoperi costurile sociale necesare tot mai ridicate.

4. *Paradoxul democrației* care, în literatura dedicată problemelor tranziției, constă în aceea că un nivel înalt de libertate economică presupune un nivel mai înalt de libertate politică. În pofida acestor premise, în majoritatea statelor postcomuniste progresele social-economice realizate nu au fost suficiente ca noile instituții să atragă sprijinul masiv al populației. Practica socială a demonstrat că în cazul în care democrația precede dezvoltării economice există pericolul că şi conflictele care apar să nu poată fi rezolvate tocmai din cauza lipsei de resurse economice, iar acestea, la rândul lor, produc disfuncționalități ale democrației. A devenit cert faptul că fără condițiile economice necesare pentru constituirea şi dezvoltarea unei clase de mijloc semnificative, înzestrate cu valori şi virtuți societale autentice, progresele în sfera democrației rămân incerte. Totodată, pentru a obține progrese şi instituții democratice stabile este necesară o altă condiție, anume: existența unei culturi civice mature, ceea ce în Republica Moldova lipseşte cu desăvârşire.

Populația țării noastre este în aşteptarea unei cotituri radicale, mai radicale decât s-a produs la hotarul anilor 80-90 în toate sferele vieții sociale. Aceste aşteptări sunt influențate mai ales de criza economică, socială, politică, constituțională prin care trece societatea. Nemulțumirile vizează: tempoul de dezvoltare, nivelul de viață, echitatea socială etc. – totul putea fi mai bine decât este; caracterul veşnic al tranziției şi indeterminarea direcției dezvoltării noastre. Avem impresia că țara noastră se află într-o perioadă de reparație interminabilă; persistă o senzație a vulnerabilității stării existente şi ne frământă neliniştea de a ne ciocni cu o altă criză, care ar distruge din rădăcină toate realizările în calea spre democrație şi economia de piață, dar şi că la putere poate reveni un regim neocomunist totalitar.

Astfel de dispoziții au la bază temeiuri obiective, deoarece noi într-adevăr am ajuns la momentul când trebuie să ne determinăm vizavi de caracterul şi mecanismele dezvoltării noastre ulterioare. Se pare că sistemul comunist a falimentat definitiv prin faptul că am reuşit să înlăturăm de la putere şi regimul lui Voronin, autoritar şi corupt, că ne-am debarasat de elementele principale ale modelului sovietic de dezvoltare şi am creat bazele economiei de piață. Însă, nu putem spune cu certitudine că noile instituții politice şi economice ne pot garanta o eficiență sporită.

5. *Paradoxul timpului* constă în aceea că durata transformărilor a fost, adesea, subapreciată de teoreticienii tranziției, mai ales de cei din afara zonei postcomuniste. Pentru ca populația să sprijine reformele, ea trebuie sa constate ca s-au realizat progrese economice şi că nivelul ei de viață a crescut într-un timp relativ scurt, sau că va creşte cât mai curând posibil. Ceea ce, practic, este imposibil, întrucât timpul care este necesar pentru a efectua reformele social-economice atotcuprinzătoare ține de ordinul deceniilor şi al generațiilor, nu al anilor. Dar, în acest răstimp, răbdarea populației va fi pusă la încercare, iar urmările pot fi dintre cele imprevizibile, aşa cum acestea s-au făcut simțite în anul 2001, când, tot prin votul ei, la putere au fost readuşi comuniştii, care în cei opt ani cât s-au aflat la putere au transformat Moldova în cea mai săracă țară din Europa.

6. *Paradoxul moral* constă în îmbogățirea vertiginoasă a unor foşti nomenclaturişti comunişti, ceea ce a produs nu doar invidie, oarecum de înțeles, în rândul populației, dar şi un sentiment puternic că s-a făcut o mare nedreptate, acesta generând dezamăgire, cu efecte demoralizatoare. Regimul comunist totalitar era apreciat de majoritatea populației drept un regim opresiv, discreditat politic, imoral şi incompetent economic. Însă, poporul nu poate să nu constate că, după prăbuşirea acestui regim, unii ş-au acumulat averi prin faptul că nu le-au fost luate în calcul meritele şi criteriile morale. Din această cauză, năzuințele oamenilor simpli de a trăi într-o lume unde domină moralitatea, unde este respectată supremația legii, destinate să facă dreptate, nu s-au materializat. Într-adevăr, ideologizarea masivă a societății, limitarea accentuată a accesului la cultura universală şi la valorile promovate de țări cu tradiție democratică, crearea de avantaje celor care au servit regimul totalitar etc. din perioada sovietică au adus la aceea că ideologia practicată în acest mod a ajuns să se substituie oricărei morale. În consecință, a apărut o moralitate dublă, care continuă să afecteze grav condiția umană. Toate acestea s-au imprimat zeci de ani în mentalitate, judecată, în raționament, materializându-se în conduită, care afectează în prezent, într-un grad ridicat, capacitatea de a delimita binele de rău. Deci, este absolut greşită instalarea în funcții de conducere şi, implicit, apelarea, în cazul elaborării noilor legi, la persoane al căror sistem de valori etice a fost şi este influențat de o asemenea metamorfoză. Dar, spre regret, trăim într-o societate unde suferă, în primul rând, valorile morale, într-o epocă de confuzie morală, unde sunt încălcate normele morale. Trăim timpul când valorile morale general acceptate sunt discreditate şi, posibil, alterate iremediabil. Fenomenul în cauză este destul de actual, mai ales pentru Republica Moldova. În pofida faptului că în perioada de tranziție dreptul determină morala, totuşi, prin legile adoptate, trebuie să recunoaştem, treptat, rădăcinile fireşti ale codului moral, ale valorilor morale general umane care au fost atâta vreme calomniate, negate şi deformate în mod conştient de către regimul totalitar.

Referințe:

1. Chiribucă D. Tranziția postcomunistă şi reconstrucția modernității în România. - Cluj-Napoca: Dacia, Eikon, 2004, p.13.
2. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. Vol.II. - Bucureşti: Editura Librăriei SOCEC&Co., societate anonimă SA, 1930, p.78.
3. Vlad C. Paradoxurile tranziției // Cronica română, 11 ianuarie 2008.
4. Нерсесянц В.С. Философия права: Учебник для вузов. - Москва: ИНФРА•М - НОРМА, 1997, с.17-22.

Prezentat la 07.04.2011

COMUNICAREA INTERCULTURALĂ – DIALOG ÎNTRE CIVILIZAŢII

Arina ANTOCI

Universitatea Agrară de Stat din Moldova

The study of communication theory is a multi-disciplinary, multi-dimensional effort. People who write on this topic come from mass communication, film and cinema studies, education, art, anthropology, psychology, philosophy, linguistics, semiotics, and architecture and archaeology among other fields.

Mass communication occurs when a small number of people send messages to a large anonymous and usually heterogeneous audience through the use of specialized communication media.

Disciplinele sociale şi umanistice au redescoperit în ultimele decenii importanţa culturii pentru înţelegerea modului în care societăţile şi indivizii reacţionează la provocările istoriei. Este un semn al timpului pe care îl trăim sub avalanşa schimbărilor tehnologice şi politice, dar şi a celor din registrul estetic şi spiritual. Studiile culturale au relansat teza că valorile au un rol major în practica socială, subliniind faptul elementar că oamenii acţionează în funcţie de credinţele şi atitudinile lor, de ideile, opiniile şi imaginile prin care interpretează stările reale.

În această perspectivă, limbajele simbolice prin care societăţile şi grupurile umane îşi codifică experienţa istorică au o eficienţă modelatoare chiar asupra modului în care îşi organizează viaţa practică. Structura şi funcţionarea societăţilor, practicile economice, formele politice şi stilurile de viaţă sunt modelate de tiparele culturale, de mijloacele de comunicare şi de dispozitivul simbolic prin care indivizii şi grupurile îşi construiesc spaţiul interacţiunii sociale şi imaginea asupra realităţii. Aceste idei, indiferent de formularea lor, nu au deloc un caracter de noutate. Dimpotrivă, cei care cunosc traseele gândirii sociale şi filosofice moderne vor recunoaşte în ele o serie de ipoteze, presupoziţii şi locuri comune pe care antropologiile culturale din perioada interbelică le-au consacrat prin cercetări empirice şi istorice. Aceste teze au însă o relevanţă specială în contextul realităţilor contemporane, când unele tehnologii de informare şi comunicare au schimbat radical structura culturii, formele de expresie şi practicile semnificante.

În lumea comunicării generalizate de astăzi devine tot mai vădit faptul că agenţii sociali sunt dependenţi de capitalul lor simbolic şi cultural, de imaginile şi interpretările pe care le furnizează sistemul mediatic asupra evenimentelor şi proceselor sociale. Potenţialul de dezvoltare al societăţilor este pus în conexiuni expresive cu modelul lor cultural, iar comportamentele umane sunt tot mai frecvent analizate prin termeni de natură culturală (valori, mentalităţi, semnificaţii, atitudini). Astfel, conceptul de cultura şi-a dobândit un loc central în ştiinţele sociale, având astăzi valenţe explicative multiple. Pornind de la interferenţa proceselor culturale actuale cu unele forme de comunicare mediatică, vom încerca să oferim repere teoretice şi analize aplicative pentru înţelegerea universului cultural contemporan.

De la temele clasice ale disciplinei (cultură şi valoare, cultură şi civilizaţie, unitate şi diversitate în lumea culturii) vom trece la investigarea unor aspecte ce privesc raporturile dintre contextele istorice şi configuraţiile lor culturale specifice, încercând să descifrăm tensiunea dintre tradiţie şi inovaţie, mecanismele conjugate ale schimbării sociale şi culturale, procesul global de schimbare a paradigmelor culturale în secolul XX, trăsăturile civilizaţiei postindustriale, corelaţiile variabile dintre modelele culturale şi structurile politice ale societăţilor. Vom relua, în registre teoretice diferite, tema unităţii şi a diversităţii culturilor, a dialogului şi a comunicării interculturale, pornind de la ideea că fondul problematic al acestei teme are o relevanţă particulară pentru înţelegerea lumii actuale, în care procesele de globalizare alimentează şi o tendinţă complementară, la fel de legitimă, de promovare a identităţilor culturale locale, etnice şi naţionale.

Vom căuta să identificăm trăsăturile distinctive ale culturii de masă şi ale culturii media, particularităţile comunicării artistice, interferenţele dintre estetic şi funcţional, expansiunea produselor kitsch şi mecanismele mediatice prin care se exercita astăzi violenţa simbolică. Vom reproblematiza, de asemenea, ideea de cultură postmodernă, raporturile dintre accesibilitate şi valoare, dintre judecata de gust şi judecăţile de valoare în procesul de receptare, schimbările survenite în orizontul de aşteptare şi în structura publicului. Universul cultural contemporan înfăţişează teoreticianului o imagine derutantă prin tendinţele sale contradictorii, un peisaj variat şi incoerent, astfel că e riscant să încerci o sinteză a domeniului, demers aflat, de altfel, în raport cu spiritul fragmentarist şi eseistic al epocii.

Teme şi concepte specifice

Semnificația culturii in lumea contemporană

Pentru om, cultura, în ansamblul ei, reprezintă mediul specific de existentă, dispozitivul simbolic prin care îşi tezaurizează cunoaşterea şi îşi interpretează experiența istorică. Ea delimitează un domeniu existențial, caracterizat prin sinteza dintre obiectiv şi subiectiv, dintre real şi ideal. În fundamentul cultural al unei societăți se află resortul afectiv şi spiritual ce orientează, adesea în forme mai puțin vizibile, opțiunile, deciziile şi comportamentele practice ale oamenilor. Cultura defineşte astfel, sintetic, modul de existență umană şi este simbolul forței creatoare a omului. Destinul omului poate fi descifrat analizând acest imens patrimoniu de creații spirituale şi tehnice, acumulat în decursul veacurilor, în cadre geografice şi sociale diferite, în societăți având legi, instituții, tradiții şi structuri variate.

În ultimul secol, conceptul de cultură a devenit unul de importanță strategică pentru toate disciplinele care studiază universul uman şi cel social. Indiferent de sfera tematică a disciplinelor şi de problemele abordate, referințele la aspectele complexe ale culturii sunt prezente. Acest lucru se explică prin faptul că în lumea contemporană factorii de ordin cultural au dobândit o relevanță deosebită, iar importanța lor pentru evoluția societăților este mai vizibilă decât în alte epoci. De aceea, studierea culturii presupune un sondaj în mecanismul interior al societăților şi are o semnificație deosebită în contextul actual.

Cultura este văzută astăzi ca o resursă fundamentală a dezvoltării sociale. Descoperirile ştiințifice şi perfecționarea tehnologiilor au revoluționat modul de a produce bogăție, astfel că Alvin Toffler vorbeşte despre noul tip de „economie suprasimbolică”, în care procesarea informației şi comunicarea devin forțe hotărâtoare. În lumea actuală, marcată de extinderea comunicării şi de globalizarea piețelor, potențialul cultural al unei societăți dobândeşte o relevanță deosebită, fiind un suport incontestabil pentru inovația creatoare şi pentru adaptarea oamenilor la noile provocări ale modernizării economice. Este semnificativ faptul că în discursul teoretic şi politic de azi s-au impus deja abordări care asociază strâns puterea economică a societăților cu puterea lor informațională, cu puterea mediatică şi simbolică. Toți aceşti termeni exprimă dimensiuni şi implicații specifice ale formelor de expresie şi de manifestare culturală. Fenomenul cultural este cercetat intens în ultimele decenii de o serie de discipline sociale şi umanistice, cu un aparat metodologic nou. Comportamentul uman este tot mai frecvent explicat prin recurs la date culturale, la valori, mentalități şi atitudini. Liniile de orientare istorică a societăților sunt puse în dependență de stocul lor cultural, gruparea geopolitică a statelor fiind şi ea redefinită după criterii de ordin cultural. În numeroase abordări ale lumii contemporane se vorbeşte despre factorii noneconomici ai dezvoltării, factori ce privesc educația, cunoaşterea şi unele mijloace de comunicare, schimbarea mentalităților, a culturii organizaționale şi politice. Comportamentul economic al grupurilor sociale şi al indivizilor este orientat de valori, atitudini şi motivații ce îşi au sursa în structura culturală a indivizilor, în mediul lor cultural. Geopolitica este completată azi de abordări ce iau în calcul aceşti noi factori, astfel că sunt utilizați tot mai des termeni precum „geoeconomie” şi „geocultura”. În sfârşit, întâlnim frecvent termeni precum *război informațional, psihologic, mediatic, cultural, violență simbolică, manipulare* etc. – termeni care nu pot fi înțeleşi fără a face recurs la diferite procese şi strategii de ordin cultural. Problemele care erau dezbătute până mai ieri doar cu referire la spațiul cultural (criza valorilor, tensiunea dintre tradiție şi inovație, dimensiunea umană a dezvoltării, calitatea vieții, stilurile de viață etc.) au devenit teme ce au acum o extensie semnificativă în elaborarea proiectelor de dezvoltare, în analiza sociologică şi geopolitică a realităților din lumea civilizației postindustriale. Şi problemele dezvoltării sociale sunt investigate tot mai mult prin mecanisme de ordin cultural (sistemul mediatic şi extinderea culturii de masă, diversificarea stilurilor de viață şi a formelor de expresie, fenomenele de manipulare mediatică, decalajul uman, relația dintre noua lume a complexității şi capacitatea noastră limitată de a-i face față, caracteristicile culturii postmoderne).

Fără îndoială, cultura a devenit un concept universal în întregul câmp al cunoaşterii şi al abordărilor politice ale lumii actuale. Conceptele de informație, comunicare, limbaj şi imagine sunt nişte componente subsumabile conceptului de cultură. Dar, şi conceptele de civilizație postindustrială, de civilizație a imaginii sau de postmodernism nu pot fi înțelese fără referințe explicative şi analize aplicate cu privire la unele mecanisme ale creației spirituale, la strategiile de cunoaştere şi de acțiune ale comunităților umane, angajate acum concomitent în proiectul integrării lor economice şi în cel al diferențierii lor culturale. Atât în istoria reală şi în viața societăților, plămădite din fapte, acțiuni şi evenimente contradictorii, care formează totuşi un întreg, o totalitate, cât şi în discursul nostru (ştiințific, eseistic, publicistic, literar sau mitic) despre aceste realități,

intervin masiv factori şi elemente ce aparţin universului cultural. Este vorba de opinii, idei şi cunoştinţe (mai mult sau mai puţin elaborate), de credinţe, imagini şi simboluri, de valori, norme şi atitudini. Aceste elemente formează chiar nucleul culturii. Ele devin active, reale şi eficiente în măsura în care sunt exprimate şi cristalizate într-o suită de opere ce au concomitent o funcţie simbolică şi o funcţie modelatoare, practică şi instrumentală. Aceste idei, opinii, credinţe şi atitudini, codificate în opere cu funcţie simbolică, dar care se manifestă şi în conduite practice, alcătuiesc universul specific al existenţei umane, care este universul culturii. Viaţa concretă a oamenilor, dar şi imaginea lor despre realitatea în care trăiesc sunt modelate de factori culturali.

Cultura contemporană parcurge un amplu proces de schimbare a structurii sale interioare, a viziunii spirituale şi a formelor stilistice. Teoreticienii vorbesc despre o schimbare de paradigmă culturală, în care includ atât schimbările generate de unele teorii ştiinţifice şi de formele postmoderne ale artei, cât şi apariţia şi răspândirea, prin intermediul sistemului mediatic, a culturii de consum. Cultura postmodernă a devenit o temă predilectă, intens abordată de disciplinele sociale şi filosofice. Cultura de consum reprezintă o caracteristică a lumii contemporane, dar şi o provocare la care societăţile caută răspunsuri adecvate. Această cultură de consum provoacă mutaţii negative în structura valorică a conştiinţei şi în comportamentul oamenilor. Sub forma divertismentului industrializat, ea alterează personalitatea umană şi gândirea critică, reprezintă adesea o formă de violenţă simbolică, de manipulare a indivizilor, de stimulare a impulsurilor şi a conduitelor antisociale. Potenţialul negativ al acestui nivel al culturii este semnalat şi analizat cu instrumente ştiinţifice (dar şi cu sentimentul că ne aflăm în faţa unui pericol).

Repere pentru definirea culturii

Este instructiv, pentru început, să fixăm câteva repere care ne pot ajuta să aproximăm înţelesurile conceptului de cultură, repere ce vor fi explicitate în itinerariul teoretic pe care îl vom urma. Pe măsură ce a dobândit o utilizare frecventă în disciplinele sociale, termenul de cultură a fost învestit cu semnificaţii filosofice şi antropologice foarte largi. Cultura a fost considerată un factor definitoriu al existenţei umane, un element indispensabil al realităţii sociale. Cu un sens la fel de larg, cultura a fost preluată de gândirea istorică şi antropologică pentru a exprima conţinutul esenţial al procesului de umanizare şi dezvoltare a societăţii. Pentru a preciza sensul conceptului, procedeul cel mai simplu utilizat de teoreticieni a fost acela de a delimita cultura de alte componente şi realităţi umane. Astfel, potrivit lui Al.Tănase [1], putem înţelege cultura punând-o în corelaţie cu cel puţin patru sisteme de referinţă: natura, societatea, conştiinţa individuală/socială şi personalitatea umană. Faţă de natură, ea reprezintă tot ceea ce omul adaugă naturii, întregul echipament simbolic supraordonat celui biologic şi natural, un cosmos alcătuit din obiecte, relaţii şi simboluri, un mediu nou de existenţă. Raportul dintre natură şi cultură a fost exprimat de antropologul A.Lersi-Gourhan [2] prin analogia dintre două piramide aşezate pe vârfuri. Evoluţia biologică a omului s-a stabilizat în momentul în care s-a declanşat evoluţia lui culturală, adică noua piramidă care se află în expansiune, derivată din amplificarea capacităţilor expresive ale limbii şi ale limbajelor simbolice, pe de o parte, şi din amplificarea capacităţilor tehnice şi a uneltelor. O perspectivă similară se află şi în lucrările lui Lucian Blaga [3], în special în *Aspecte antropologice*, unde omul este definit ca fiinţă istorică, în care s-a „finalizat" evoluţia biologică şi s-a declanşat cea culturală.

Termenul „cultură" a fost preluat de mai toate limbile moderne din limba latină, unde cuvântul *cultura* avea atât înţelesul de cultivare a pământului, cât şi pe cel de cultivare a spiritului, cu sensul larg de educaţie, de formare a spiritului şi a sufletului, de instruire şi de modelare a personalităţii pe baza cunoştinţelor şi a experienţei personale. Analogia dintre agricultură şi cultură are drept bază ideea de modificare a naturii, atât a celei exterioare omului, cât şi a naturii umane, adică a facultăţilor naturale ale omului, pe care educaţia este chemată să le transforme din potenţialităţi în realităţi.

Cercetările etnografice şi antropologice din secolul al XIX-lea au dus la cristalizarea unei prime definiţii sintetice, de dicţionar. Este definiţia antropologului E.B. Tylor [4], care porneşte de la studiul culturilor primitive pentru a ajunge la o generalizare care înglobează în conceptul de cultură toate manifestările de viaţă ale unui popor – de la mitologie, limbaj, rituri, ceremonii, simboluri, cunoştinţe până la instituţii şi forme de organizare socială – fără a face distincţii între aceste sfere. Definiţiile culturii s-au multiplicat la începutul secolului XX, când diverse discipline sociale au început să cerceteze mai aplicat fenomenul cultural. Însă, ele nu au depăşit cadrul unor polarităţi deja consacrate: cultură/natură, spirit/materie, subiectiv/obiectiv, valori/ fapte, creaţii spirituale/bunuri materiale, mentalităţi/instituţii, tradiţie/inovaţie, particular/universal etc.

Termenul „civilizaţie" a fost construit în epoca modernă prin derivarea lui din cuvintele latine *civis, civitas, civilis, civilitas,* având ca sensuri cetăţeanul care trăieşte într-o cetate/stat, cetăţean care dispune de anumite

calități prin care se conformează regulilor de conduită în relațiile sociale şi publice. Pornind de pe terenul acestui sens etimologic, „civilizarea" însemna (ca şi astăzi) educarea cetățeanului pentru comportarea lui adecvată (politețe, bune maniere, obiceiuri) în „viața civilă", în spațiul „civic", în spațiul public, unde trebuie să respecte anumite convenții şi reguli consacrate relațiilor interumane şi sociale. Pe lângă sensul antropologic de stăpânire a naturii prin cunoaştere, invenții tehnice, civilizația a vizat prin chiar înțelesul ei primar reglementarea relațiilor sociale prin norme şi instituții, organizarea vieții comunitare potrivit unor exigențe diverse (calitatea mediului de viață, ordine, curățenie, igienă, ținută, coduri ale conversației, comportament amabil, respectarea uzanțelor specifice unui anumit mediu social etc.). În secolul Luminilor, în mediul francez termenul de civilizație (opus „barbariei") se folosea cu precădere pentru a desemna stăpânirea rațională asupra naturii, progresul cunoaşterii şi al moravurilor. Civilizația era, de asemenea, opusă naturii, fiind considerată un mediu artificial de existență, în timp ce cultura se referea la anumite valori ce se înrădăcinează în „starea naturală", situație ce explică şi critica pe care o făcea Rousseau civilizației care perverteşte aceste valori (bunătate, generozitate etc.). Civilizația este identificată cu stadiul modern al cunoaşterii şi al organizării societăților, precum şi cu un model de comportare a indivizilor, model ce presupune respectarea unor coduri şi convenții sociale.

Dacă raportăm cultura la credințe, idei, valori, simboluri şi atitudini, vom raporta civilizația la bunuri, tehnici, practici, norme şi instituții, ca valori obiectivate social, devenite mijloace operaționale de satisfacere a unor nevoi materiale sau ideale. Ca elemente de civilizație, bunurile sunt suporturi materiale şi întruchipări concrete ale valorilor culturale, fără a postula neapărat o anterioritate a acestora din urmă. Civilizația exprimă astfel finalitatea practică a creațiilor, efectul lor în câmpul existenței cotidiene a oamenilor. De unde şi tentația unor autori de a identifica civilizația cu aspectul material şi tehnologic al culturii, cu instituțiile, cu modul de viață al unei comunități.

Astfel, civilizația este înțeleasă ca fiind „cultură în acțiune", adică „întruchiparea culturii în mediul de viață, de muncă şi comportare, în obiecte ale universului artificial, deci mişcarea sa din panteonul valorilor spre forumul cetății, pătrunderea în laboratorul vieții practice". Tehnica reprezintă mecanismul esențial de traducere a valorilor culturale („simbolice") în bunuri de civilizație (materiale, practice, instrumentale). Toate invențiile tehnice ale umanității au fost precedate de „idei", de un set de cunoştințe şi informații care s-au materializat apoi în tehnici, instrumente şi programe educaționale. Toate invențiile care au sporit puterea omului asupra naturii şi au ameliorat condițiile de viață – prepararea termică a alimentelor, roata, moara, furca de tors, războiul de țesut, roata olarului, metalurgia, folosirea cimentului în construcții, tehnicile de navigație, telescopul, rigla de calcul, tiparul, maşina cu aburi, maşina de cusut, calea ferată, fotografia, generatorul de curent electric, becul, telefonul, automobilul, avionul, submarinul, fierul de călcat, stiloul şi pixul, radioul, televiziunea, radarul, laserul, calculatorul, videocasetele, xeroxul, faxul, telefonul mobil etc. – toate reprezintă sinteze între cunoştințe, atitudini şi tehnici, deci între cultură şi civilizație. Dacă analizăm evoluția omenirii din acest punct de vedere, s-ar părea că ideile şi cunoştințele au anticipat înfăptuirile tehnice ale civilizației. Dar, în evoluția reală lucrurile s-au întrepătruns. Presiunea necesităților materiale ale vieții şi constrângerile adaptării la mediu au orientat inteligența practică şi imaginația simbolică.

Comunicarea şi dialogul civilizațiilor

Dacă umanitatea generică este termenul-limită prin care ne referim la destinul omului în cosmos, termenul „civilizație" – însoțit permanent de termenul „cultură", ca un dublet structural – este un concept de fundal pentru a exprima formele istorice de organizare a societăților şi a existenței umane, în tipare consolidate de practici seculare sau multimilenare. Civilizațiile, în varietatea lor istorică şi tipologică, au dezvoltat modalități specifice de răspuns la necesitățile fundamentale ale omului, strategii complexe de dezvoltare şi raportare la istorie, mecanisme specifice de realizare a destinului uman.

Culturile naționale au o firească deschidere spre universal, spre dialog şi schimb de valori cu alte culturi şi spații spirituale. Epoca modernă şi cea contemporană au intensificat comunicarea socială a valorilor şi comunicarea dintre culturi, odată cu extinderea extraordinară a sistemului mediatic, astfel că interferențele culturale, conexiunile şi schimburile de valori au devenit astăzi realități dominante. În plan cultural, şi lumea contemporană reproduce, în forme evident schimbate, raportul structural dintre unitate şi diversitate. Globalizarea este dublată de o tendință complementară, de un interes tot mai intens al culturilor pentru identitatea lor spirituală, concepută însă ca fiind integrată, nu izolată, în vastul circuit al comunicării. Culturile interferează şi comunică între ele, fiind cuprinse de obicei în anumite arii regionale sau continentale de civilizație

(de exemplu, lumea bizantină, civilizația arabă sau civilizația europeană modernă) sau în anumite forme istorice de universalitate, în tipuri de spiritualitate dominante ce acoperă lungi perioade (cum au fost epoca Renaşterii, clasicismul, luminismul, romantismul etc.). Astăzi, în lumea comunicării generalizate se vorbeşte despre trecerea spre cultura postmodernă, caracterizată de un amestec al stilurilor, de renunțarea la marile ideologii politice şi artistice, de dispariția frontierei dintre cultura de elită şi cea „populară", de extinderea culturii de consum şi a industriilor de divertisment. Totodată, putem semnala şi caracterul policentric al creației culturale contemporane, diversificarea formelor şi a centrelor zonale de creație. În lumea contemporană, cu tensiunea ei structurală dintre globalizare şi identitate, interdependențele crescânde nu anulează identitățile culturale, dar le obligă să se redefinească într-o lume ce a devenit globală şi policentrică, o lume în care identitatea culturilor – cum spunea Claude Lévi-Strauss [5] – este o funcție a relațiilor dintre ele, nu o consecință a izolării lor. Identitățile nu se consolidează prin izolare şi anarhie, ci prin creație performantă şi participare competitivă, prin afirmarea lor în spațiul universalității.

Fenomenele de universalizare, de interferență şi cooperare a civilizațiilor nu le diminuează specificitatea, alimentată în continuare de alte aspecte ale lor: de la religie, limbă, tradiții, instituții specifice şi forme expresive până la comportamente şi moduri de viață particulare. În contextul discuțiilor de azi despre integrare şi identitate, este bine să ne amintim de avertismentul antropologiei care ne spune că „nu trebuie să uităm vreodată că nici o fracțiune a omenirii nu dispune de formule aplicabile totalității şi că o omenire amalgamată într-un gen de viață unic e de neconceput, deoarece ar fi o omenire osificată".

Cultura contemporană este rezultatul cumulat al unor schimbări fundamentale ce au avut loc în epoca modernă în diverse câmpuri ale creației culturale, ale progresului tehnic şi ale organizării politice. Schimbările cele mai relevante s-au produs în ştiință şi în spațiul creației estetice, de unde au iradiat în planul tehnic şi economic al civilizației, fără de care nu mai putem înțelege tabloul şi caracteristicile lumii contemporane. Toate aceste schimbări s-au intersectat şi s-au potențat reciproc. În secolul XX s-au schimbat radical reprezentările ştiințifice asupra naturii, metodologiile ştiințelor şi raporturile funcționale dintre ştiință şi tehnică, formele de reprezentare artistică şi relația dintre artă şi mediul de viață, mijloacele de comunicare socială, calitatea vieții şi scenografia vieții cotidiene.

După cum vom vedea, o primă caracteristică a secolului XX rezidă în accelerarea schimbărilor, care au afectat toate componentele vieții umane. Este greu de făcut un catalog al acestor schimbări încrucişate, datorită complexității fenomenului cultural şi interferențelor dintre procesele sociale şi cele culturale. Totuşi, încercăm să decupăm liniile majore ale acestor schimbări: consolidarea civilizației moderne, industriale şi urbane, fenomen ce are loc în prima jumătate a secolului, traversată de crize şi conflicte mondiale. Este vorba despre amplificarea proceselor de modernizare (redimensionarea sistemului educațional, expansiunea publicațiilor şi a culturii scrise, autonomizarea valorilor etc.), care au impus un nou mod de viață, noi reprezentări asupra lumii, un nou sistem de valori, realități culturale diferite de cele aparținând culturilor tradiționale. Procesele de modernizare şi-au atins apogeul în spațiul societăților occidentale dezvoltate şi s-au extins spre societățile periferice, ducând la semnificative reorganizări spirituale, la tensiuni între tradiții şi modernizare. Sub presiunea noii revoluții ştiințifice şi tehnice, modernitatea a atins un prag critic în a doua jumătate a secolului, odată cu revoluția produsă de tehnologia informației şi cu intensificarea procesului de globalizare, moment în care societățile dezvoltate trec de la civilizația industrială la cea postindustrială, iar tensiunea caracteristică în plan cultural devine cea dintre identitate şi integrare.

În cursul secolului XX, universul cultural a fost marcat de apariția şi extinderea mijloacelor de comunicare în masă, fenomen de anvergură istorică, întrucât a schimbat radical relația dintre societate şi cultură, impunând noi instrumente de difuzare a valorilor şi noi forme de expresie şi creație. Secolul XX a marcat trecerea de la cultura „savantă", instituționalizată, elitistă, „înaltă", la cultura de masă, la inserția culturii în cotidian. Necesitatea de a interpreta sensul acestor schimbări a stimulat reflecția teoretică asupra culturii. În acelaşi timp, ca dovadă că noul spirit al timpului se regăseşte în variate domenii, au loc mutații semnificative în gândirea teoretică, în ştiință, filosofie şi în disciplinele socioumanistice. În toate aceste domenii se formulează noi metodologii şi noi paradigme, care aduc în discuție gândirea simbolică, problema limbajului, a mitului, precum şi validitatea noilor forme de expresie artistică.

Secolul XX a intensificat în forme fără precedent schimbul de valori şi dialogul dintre culturi. Este una dintre caracteristicile epocii pe care o trăim. Comunicarea socială a valorilor şi comunicarea dintre culturi au

fost favorizate de extinderea sistemului mediatic, astfel că interferenţele culturale, conexiunile şi schimburile de valori au devenit astăzi realități dominante. Mass-media reprezintă azi o rețea ce difuzează instantaneu informaţiile pe tot globul, iar creațiile culturale de ultimă oră, mai ales cele din marile centre de producție mediatică, pot fi receptate în toate societăţile şi regiunile planetei. Este aspectul extensiv şi tehnic al globalizării, care a anulat distanţele şi a pus în contact direct societăți, regiuni şi spații culturale care înainte erau izolate unele de altele sau aveau relații sporadice. Spre sfârşitul secolului XX, ca urmare a acestor schimbări în fundamentele civilizației, vechea temă a raportului dintre integrare şi identitate a renăscut în forme radicale. Forțele globalizării au resuscitat sentimentul identitar. Astfel că lumea contemporană, cu tensiunea ei structurală dintre globalizare şi identitate, caută o formulă de împăcare a celor două tendințe contradictorii.

Interdependenţele crescânde nu anulează identităţile culturale, dar le obligă să se redefinească într-o lume ce a devenit globală şi policentrică, o lume în care identitatea culturilor – cum spunea Claude Lévi-Strauss [6] – este o funcție a relațiilor dintre ele, nu o consecință a izolării lor. Identităţile nu se consolidează prin izolare, ci prin creație performantă şi participare competitivă, prin afirmarea lor în spațiul universalităţii. Ca urmare a schimbărilor cumulate din diverse sfere ale culturii şi societății, teoreticienii susțin că asistăm, din a doua jumătate a secolului XX, la apariția unei civilizații postindustriale, a unei societăți informaționale, a unei culturi postmoderne. Astăzi, în lumea comunicării generalizate, cultura postmodernă ar fi caracterizată de un amestec al stilurilor, de renunțarea la marile ideologii politice şi artistice, de dispariția frontierei dintre cultura de elită şi cea „populară", de extinderea culturii de consum şi a industriilor de divertisment.

În concluzie am putea spune că secolul XX a dus la apogeu procesele de modernizare şi a pregătit societățile pentru a trece dincolo de modernitate.

Referințe:

1. Tanase Al. Cultură şi civilizație. - Bucureşti: Editura Politică, 1977.
2. Lersi-Gourhan André. Gestul şi cuvântul. Vol.I si II. - Bucureşti: Editura Meridiane, 1983.
3. Blaga Lucian. Trilogia culturii, în Opere, vol.I. - Bucureşti: Editura Minerva, 1985.
4. Tylor E. B. Studii de tipologia culturii. - Bucureşti: Editura Univers, 1974.
5. Lévi-Strauss Claude. Antropologia structurală. - Bucureşti: Editura Politică, 1978.
6. Ibidem.

Prezentat la 28.04.2011

COMUNITATEA EVREIASCĂ ŞI RAPORTURILE ECONOMICE DINTRE ȚARA MOLDOVEI ŞI POLONIA (A DOUA JUMĂTATE A SEC. XVIII)

Valentin ARAPU

Catedra Istorie Universală

The establishment of Jews in the Principality of Moldavia has been a result of expansionist policy of Tsarist and Habsburg Empires that in agreement with Prussia divided Poland between them. The changing of the judicial status of Jews determined a great bulk of them to move in other countries, including in the Romanian Principalities. In the second half of the 18th century the Jews played an important role in the economic life of the Principality of Moldavia. Jews manifested special abilities in commercial sphere as well as in manufacturing. Jewish community participated also in the process of the creation of the local national bourgeoisie. For their part, Moldavian princes promoted a policy of tolerance and benevolence toward the Jews.

Raporturile economice dintre Țara Moldovei şi Polonia îşi iau începutul odată cu instituirea statului medieval moldovenesc. Astfel, interdependența dintre stabilirea relațiilor politice şi statornicirea raporturilor economice devenea o realitate cunoscută şi în alte regiuni europene. În mod firesc, natural şi geografic, Polonia a devenit „unul dintre cei mai activi parteneri economici ai Moldovei" [1]. În acelaşi timp, relațiile comerciale moldo-polone erau substanțial influențate de conjunctura politică internațională, în special de cea din spațiul sud-est european, inclusiv în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea [2].

O parte însemnată a beneficiilor realizate din schimburile comerciale cu Polonia ieşeau din țară, dat fiind faptul că acest comerț se afla, în cea mai mare parte, în mâinile negustorilor străini. Multiple descrieri ale epocii remarcau că operațiile comerciale se găseau „aproape în întregime în mâna evreilor, turcilor, grecilor şi armenilor" [3], iar moldovenii „nu se îndeletnicesc şi cu speculațiuni comerciale" [4]. În anul 1781, Jean-Louis Carra [5] aprecia că „negustorii sunt sau pământeni sau străini", iar cei autohtoni „se mărginesc în majoritatea cazurilor la comerțul din interiorul țării" [6]. În literatura de specialitate s-a constatat că majoritatea negustorilor din Imperiul Otoman erau creştini, supuşi ai Porții. Participarea negustorilor creştini la schimburile comerciale contribuia la acumularea incipientă a capitalurilor, creând premisele necesare formării burgheziei balcanice [7]. Mulți negustori moldoveni au abandonat comerțul din dorința de „a se înnobila, a se boieri", mai ales în perioada fanariotă, prin acordarea banilor cu scopul de a ocupa importante funcții administrative [8].

După constatările lui Wenzel von Brognard, exercitarea comerțului de către străini făcea ca Țara Moldovei să piardă: „1. câştigul comercial de desfacere a produselor sale; 2. câştigul comercial la vânzarea mărfurilor străine în țară; 3. avantajele rezultate din transport şi mijloacele de plată; 4. în sfârşit, întreaga ramură a activității comerciale, din care se hrănesc numai străinii" [9].

Printre purtătorii comerțului moldo-polon, de rând cu negustorii moldoveni, armeni, polonezi, greci, ruteni, s-au evidențiat evreii, care s-au stabilit în perioade cronologice diferite atât în Țara Moldovei, cât şi în Rzeczpospolita Polska [10]. În Polonia evreii au început a veni în număr mare, în special din Germania, din cauza persecuțiilor, începând cu secolele XII-XIII, iar mai târziu din țările orientale, fiind jertfe ale agresiunii osmane [11]. O parte dintre evreii stabiliți în Țara Moldovei provenea din Imperiul Otoman. Este vorba despre *evreii safarzi* [12], care în secolul al XVI-lea au fost izgoniți din Spania şi Portugalia, găsindu-şi ulterior refugiu în țările islamice [13]. Cea mai mare parte a evreilor stabiliți în Țara Moldovei provine din Europa Centrală; aceştia erau cunoscuți drept evrei *ashkenazi* [14]. Majoritatea strămoşilor *ashkenazilor* de astăzi sunt evreii care au trăit în Polonia sau Lituania în secolul al XII-lea, vorbeau idiş, dialect german amestecat cu cuvinte slave şi ebraice, şi aveau scris cu caractere ebraice [15]. Întinderea regatului polono-lituanian în Ucraina, din secolul al XV-lea până în secolul al XVIII-lea, a cauzat două exoduri în care erau antrenați şi evreii. O parte din ei s-a îndreptat spre Polonia şi Germania, iar ceilalți au plecat spre est, în Ucraina, Crimeea şi Caucaz. Călătorul străin Balthasar Hacquet, vizitând Țara Moldovei în anii 1788-1790, amintea de o categorie de evrei numiți *karaiți* [16], care au fost alungați în secolul al XIV-lea din Ungaria, „răspândindu-se în toată Moldova, Țara Românească şi Basarabia", fiind considerați „cei mai buni şi cei mai utili din tot neamul izrailiților" [17].

În linii generale, până la semnarea convenției de cedare a Bucovinei (7 mai 1775), prezența evreilor în Țara Moldovei a fost nesemnificativă, fiind vorba doar despre cazuri izolate [18] de colonizare şi despre sporul natural care urma [19]. Situația s-a schimbat la finele secolului al XVIII-lea, când imigrarea evreilor a devenit fără precedent. Ei veneau din regiuni diferite ale Europei, fiind motivați mai mult de rațiuni economice şi, rareori, din cauze de ordin politic sau confesional. Practicau preponderent comerțul şi meseriile. Comparativ cu Muntenia, în Țara Moldovei a existat o populație evreiască mai numeroasă şi cu un mod de viață mai bine organizat [20].

Imperiul Habsburgic a „moştenit" o numeroasă comunitate de evrei după anexarea Galiției şi Bucovinei. Numai după primul partaj al Poloniei [21] în jur de 150000 de evrei s-au pomenit supuşi austrieci, pe când pe teritoriile încorporate de Prusia locuiau 5000 de evrei, iar 25000 de evrei au devenit supuşi ai Imperiului Rus [22]. Actul de anexare a sporit speranțele evreilor din aceste provincii; sub ocrotirea împăratului, ei puteau fie să-şi reia, fie să-şi continue afacerile în Țara Moldovei [23]. Evreii predominau în cadrul comerțului dintre Galiția şi Țara Moldovei şi controlau doar parțial comerțul de tranzit, inclusiv cel spre Viena [24]. Astfel, către anul 1789 numai în Galiția erau atestate 141 comunități de evrei, iar împreună cu cei din Bucovina – 143 comunități [25]. Cel mai mare număr de evrei era atestat în oraşele Lvov şi Brody [26].

Imigrarea populației evreieşti în Țara Moldovei a fost cauzată de un şir de măsuri de constrângere, aplicate față de ei de către autoritățile ruse şi austriece în teritoriile aflate în vecinătatea Țării Moldovei. Dintre aceste măsuri enumerăm: curățirea oraşelor de vagabonzi, între aceştia nimerind şi numeroşi evrei care practicau specula şi aveau venituri nesigure; forțarea evreilor, care nu practicau meseriile şi nu dispuneau de un capital anumit, de a locui în regiunile prescrise de autorități şi de a practica agricultura [27]. Majoritatea evreilor nu s-au conformat restricțiilor şi au preferat să plece [28]. În Rusia li s-au aplicat restricții şi mai drastice. La învestirea Ecaterinei II, a fost emis decretul din 4 decembrie 1762, prin care împărăteasa le promitea tuturor străinilor, cu excepția evreilor, să-i primească în Rusia şi să le acorde milostenia şi binecuvântarea imperială [29]. Ulterior, Ecaterina II s-a arătat a fi mai tolerantă față de evrei, ordonând autorităților să le acorde paşapoarte în care se indica numai numele lor, omițându-se în mod conştient naționalitatea şi confesiunea lor [30]. Împărăteasa rusă a fost nevoită să încalce unele dintre restricțiile sale față de evrei, deoarece le-a permis din anul 1769 să se stabilească în gubernia Novorosia, regiune care, grație spiritului întreprinzător al evreilor, urma a fi valorificată din punct de vedere economic [31]. Evreilor li se interzicea (cu excepția celor cu studii universitare) să locuiască în oraşele centrale ale țării; erau aplicate măsuri de interdicție a căsătoriilor evreilor fără o autorizație specială; era aplicată o fiscalitate excesivă; tinerii evrei erau recrutați în armata imperială. În cazul în care evreii nu respectau toate aceste norme restrictive, erau expulzați din țară [32]. O parte din cei expulzați s-a stabilit în nordul Țării Moldovei, iar după răpirea Bucovinei sporeşte emigrarea evreilor din această provincie. Emigrarea evreilor este explicată şi prin adoptarea unor acte imperiale în conformitate cu care reprezentanții acestui popor trebuiau să semneze jurământul la Comunitate, ceea ce, în viziunea noastră, nu era altceva decât un omagiu de „vasalitate" adus Imperiului Habsburgic. Concomitent, evreii, nejurând pe cruce, erau supuşi la o procedură specială de prestare a jurământului.

În acelaşi timp, autoritățile ruse au protejat anumiți evrei, inclusiv pe unii din Țara Moldovei. Astfel, la 18 septembrie 1788, printr-un ordin al Ecaterinei II, adresat trupelor ruseşti de ocupație, sub sancțiune se interzicea populației evreieşti şi rabinului ieşean Naftuli hahambaşa „să facă vreo nedreptate, însuşindu-şi ceva fără plată" [33].

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea penetrarea evreilor pe teritoriul Țării Moldovei a fost înlesnită şi de organizarea proastă a pazei frontierelor. Ocupația străină ducea după sine şi „desființarea hotarelor pentru o bucată de vreme" [34]. În ianuarie 1766, din considerente necunoscute, doi evrei împreună cu familiile lor au trecut din Polonia în Țara Moldovei, stabilindu-se în satul Putila. Datorită acțiunilor energice întreprinse de comisarul polon din Kuty, Michalowski, fugarii au fost reținuți şi aruncați într-o închisoare din Polonia [35]. Trimişii poloni nu au reuşit să aresteze şi membrii familiilor celor doi evrei, suspectând autoritățile moldoveneşti de complicitate. Comisarul Michalowski a trimis oameni înarmați în ținutul Câmpulungului, luând ca ostatici doi țărani fruntaşi. Conflictul de la frontieră luă proporții, domnul Țării Moldovei fiind nevoit să adreseze mai multe demersuri contelui Alexandrowicz, trimis extraordinar al republicii pe lângă Poarta Otomană, şi principelui August Czartoryski [36].

La rândul lor, în Bucovina emigrează evreii din teritoriile poloneze ocupate de Rusia şi Austria. Începând cu anul 1779, generalul Karl von Enzenberg a luat un şir de măsuri drastice împotriva noilor imigranți evrei

din Bucovina. Evreii veniți după 1769 erau expulzați, urmând să se întoarcă la locurile lor de baştină. În anul 1786, printr-o ordonanță imperială, se stabilea ca evreii aşezați cu traiul în Bucovina să demonstreze că dispun de un capital financiar sau de echivalentul în proprietate imobilă de 250 de florini. Restricția i-a impus pe mulți evrei să părăsească Bucovina şi, după spusele lui Nicolae Iorga, „asupra Moldovei a năvălit încă un stol de evrei săraci" [37]. Câteva valuri de emigranți evrei în Moldova au fost atestate în urma celei de-a doua (1792) şi a treia împărțiri teritoriale (1795) a Poloniei. Totuşi, Bucovina a devenit „în scurt timp un adevărat izvor de populație evreiască" [38]. Înainte de ocupația austriacă, în această provincie erau atestați 986 evrei, la 1772/1773 evreii erau estimați la 2.425 (2,86%) [39], iar în anul 1776 numărul lor ajunge la 2.906 [40]. Conform altor informații, totalul evreilor din Bucovina a fluctuat de la cca 2520 suflete în 1775 la aproximativ 5121 suflete în 1780, scăzând apoi la vreo 3080 în 1807 [41]. Este semnificativ şi faptul că noii-veniți în Bucovina au stârnit reacția atât a localnicilor creştini, cât şi a evreilor stabiliți mai înainte. În anul 1777, conducătorul cahalei din Cernăuți, Lazăr Israel, a cerut, printr-un memoriu adresat comandamentului militar din Lemberg, îndepărtarea evreilor străini din oraşe şi târguri. Evreii nou-veniți din Suceava nu au fost admişi să intre în sinagoga din localitate, ulterior li s-a interzis să construiască case de locuit [42].

În anii de după anexarea Bucovinei a sporit numărul evreilor din Țara Moldovei. Dacă în momentul efectuării recensământului din 1774 în Țara Moldovei numărul aproximativ al evreilor capi de familie se estima la peste 1.300 [43], atunci numai între anii 1780-1783 în țară au intrat peste 4.000 de evrei. Către anul 1803 în Moldova (fără Basarabia) se aflau în jur de 12.000 de evrei [44]. În capitală, către anul 1774 erau atestați 171 evrei, capi de familie [45], iar între anii 1786-1792 numărul evreilor a crescut de 4 ori, respectiv şi taxa plătită de ei pe parcursul perioadei a crescut cu 221,4% [46]. Evreii hrisoviți au plătit în anul 1796 dări în mărime de 8.000 de lei (16 pungi). De asemenea, au achitat banii angăriilor (8.000 de lei), cotul de postav al cămăraşului şi venitul agiei pentru cârciumi [47]. Potrivit relatărilor lui R.J. Boscowich, în anul 1762, în oraşul Bârlad evreii erau atestați în număr mare, majoritatea dintre ei fiind „germani de origine" [48]. Numărul mare al evreilor în Bârlad este confirmat indirect prin faptul că la 1767 se putea vorbi despre „rândul dughenilor jidoveşti" [49].

Dispunem şi de unele informații estimative în ceea ce priveşte ponderea populației evreieşti în teritoriile poloneze. Astfel, printre alogenii stabiliți în oraşele poloneze în secolul al XVIII-lea un număr considerabil îl alcătuiau germanii şi evreii. Către anul 1792, din totalul de 9 milioane de locuitori ai Poloniei, 700.000 (8%) erau nobili, 600.000 (7%) – burghezi, 900.000 (10%) – evrei, 6.500.000 (72%) – țărani, 50.000 (0,5%) – clerul, 250000 (2,5%) – alte categorii: armeni, tătari, rascolnici [50]. În privința numărului de evrei, se consideră că, înainte de primul partaj teritorial al Poloniei, în țară locuiau 600.000 de evrei (≈5% din numărul total al populației), iar la finele secolului XVIII numărul lor se ridica la 900.000 (≈6%) [51]. În cadrul unei estimări pe regiuni aparte, cifrele referitoare la numărul populației evreieşti diferă esențial. Astfel, în urma primului partaj teritorial în Galiția şi Lodomeria evreii alcătuiau 9% din populație, în Lvov şi în părțile orientale ei constituiau 17% din numărul total al locuitorilor [52].

Două treimi dintre evreii stabiliți în Polonia locuiau în oraşe; erau în special negustori, meşteşugari, comisionari, dar, din punct de vedere juridic, nu făceau parte din tagma burgheză. Printr-un act legislativ, emis în anul 1764, a fost abrogată dieta autonomiei evreieşti, limitându-se şi drepturile lor de stabilire în oraşe. Pentru a proteja creştinii de concurența evreilor, cei din urmă au fost supuşi la o fiscalitate suplimentară [53].

Procesul de stabilire a evreilor în Țara Moldovei avea un şir de premise obiective: apropierea geografică, prezența unei comunități evreieşti mai vechi în țară, cointeresarea domniei în sporirea numărului de contribuabili. Cercetătorii J.B. Brociner şi Karol Iancu au susținut opinia conform căreia domnii țării au încurajat imigrarea evreilor din cauză că „principatul era insuficient populat" şi astfel „noii-veniți erau chemați să creeze mici orăşele (târguri) sau să repopuleze unele oraşe sau orăşele" [54]. În opinia noastră, această afirmație ar putea fi aplicată numai pentru mijlocul secolului, când, în anul 1753, în Țara Moldovei a fost înscăunat Matei Ghica, domn care urma să facă față cerințelor Porții doar cu 18.000 de contribuabili [55]. Într-un memoriu din anul 1754 se aprecia că „cele două provincii sunt extrem de depopulate din cauza enormelor vexațiuni pe care domnii sunt siliți să le comită, atât pentru a satisface lăcomia Porții, cât şi pentru îmbogățirea lor şi a oamenilor lor. Aceste vexațiuni devin cu atât mai insuportabile pentru locuitori cu cât numărul lor se reduce şi greutățile se împart între mai puțini" [56]. Situația era agravată de seceta şi recoltele deficitare din sudul țării. Matei Ghica a reuşit să redreseze situația prin măsuri fiscale: dările vistieriei au fost fixate numai la patru sferturi pe an, unele dintre dări fiind desființate sau percepute fără majorări [57]. Drept

consecință, imediat după aplicarea acestor măsuri fiscale, patru mii de țărani, refugiați în părțile Hotinului şi ale Poloniei, s-au întors în țară. Domnul a primit un firman de laudă şi mulțumire din partea Porții pentru că a ştiut să atragă populația [58]. Presupunem că în mod firesc au revenit în țară mult mai mulți locuitori, refugiați în țările vecine, drept dovadă servind şi faptul că în anul 1755 în sectorul agrar au fost înregistrate recolte îmbelşugate. Deja către anul 1777, Jean-Louis Carra estima populația ambelor principate la cel mult 500.000 de suflete [59]. În anul 1762 abatele Ruggiero Giuseppe Boscovich nota că populația Țării Moldovei ajunge la 150.000 de locuitori – fără femei şi copii [60]. Reieşind din această indicație sumară, cercetătorul Dan Lăzărescu apreciază că populația principatului ar fi ajuns în această perioadă la 500 – 600 mii de locuitori [61].

Densitatea locuitorilor din Țara Moldovei era la nivelul altor țări din sud-estul Europei [62] şi toate târgurile fondate de evrei (primul fiind Onițcani [63]) la sfârşitul secolului al XVIII-lea au luat ființă, în majoritatea cazurilor, în vatra sau în apropierea unor sate autohtone populate dens [64]. Stabilirea evreilor în Țara Moldovei „nu a dus la revoluționarea vieții urbane, nu a înlocuit anumite categorii sociale în mediul urban” [65]. Inițial, domnia a tolerat migrația evreilor pentru spiritul lor întreprinzător, pentru contribuția pe care o puteau avea la dezvoltarea comerțului, meşteşugurilor şi i-a scutit temporar de dări. Treptat însă, domnii îşi schimbă atitudinea. În aprilie 1776, Grigore al III-lea Ghica, pentru „abuzurile făcute de cârciumarii evrei din Câmpulungul Rusesc”, a poruncit „să scoată evreii şi să ridice cârciumile lor din sate, lăsând numai câte una în fiecare sat, în care să vândă răzeşii cu rândul, punându-şi cârciumari din creştini” [66]. La 1776, domnul Țării Moldovei Alexandru Ghica a poruncit scoaterea tuturor evreilor de prin sate [67]. La 24 noiembrie 1782, Alexandru C. Mavrocordat a dispus ca evreii „să nu fie volnici a locui, nici a face *alişveliş* cu vânzare de băutură şi orândării prin sate” [68]. Totodată, domnii îşi respectau deciziile mai vechi asumate față de evrei. În anul 1795, Alexandru Callimachi, domnul Țării Moldovei, a luat hotărârea ca „jidovii lăcuitori din târgul Soroca să nu fie impuşi la dări ce depăşesc obligațiile consemnate în hrisoavele domneşti mai vechi” [69]. În conformitate cu hrisovul domnesc, emis de Alexandru Constantin Moruzi în anul 1792, pentru târgoveții din Târgul Burdujeni, ținutul Suceava, se prevedea ca „pentru casa ce va fi de rugă Jidovilor şi pentru un feredeu ce vor avea, şi pentru locul îngropărilor – aşa-zişii „morminți ale Jidovilor”, ca lângă Iaşi, – să nu să supere a plăti bezmăn” [70]. Acelaşi domn a permis „jidovilor de peste hotar, din alte părți străine” să-şi facă târg nou pe moşia Vlădeni din ținutul Suceava [71].

Au fost atestate şi numeroase cazuri particulare când instituția domniei a intervenit în diferite litigii, luând apărarea negustorilor evrei. La 9 ianuarie 1756, Matei Ghica a cerut ispravnicului şi judecătorului ținutului Neamț să-l apere pe orândarul evreu al mănăstirii care a fost gonit de locuitorii satului Crăcău „şi pe orândarul jidov ce-l va avea acolo mănăstirea să nu-l supere cu vorbe netrebnice” [72].

Un hrisov domnesc, semnat de Constantin Racoviță în aprilie 1756, confirma în funcție pe Isaac hahambaşa „om de cinste şi de vrednicie, care între jidovime n-au stătut altă dată baş haham ca acesta”, oferindu-i şi importante facilități economice, inclusiv scutirea de „mortasăpie şi de pârcălăbie şi de toate angarîile”, de „desetina de stupi pe cinzeci de bucate şi vederit pe cinci sute de vedre vin şi cunița pe zece vite” [73]. Mențiunea „cunița pe zece vite” pare a fi o greşeală de cancelarie, deoarece cunița ținea nemijlocit de comercializarea cailor, iar pentru comerțul cu vite se plătea cornăritul. În cazul dat, din punctul de vedere al profitului, pentru Isaac hahambaşa era mai convenabil de exportat cai, deoarece prețul lor era mult mai mare. Prețul unui cal comercializat oscila între 20 şi 30 de piaştri, iar al unei iepe împreună cu mânzul – între 13 şi 20 de piaştri. După alte date, prețul oficial al unui cal varia între 11 şi 15 lei [74]. Prețul unui bou rar oscila în jurul a 15 piaştri, iar o vacă cu vițel valora 6 piaştri [75]. În acelaşi timp, întâlnim în unele documente şi darea „văcăritului de vară, numit cuniță”, mai ales în perioada de domnie a lui Matei Ghica [76].

Greşeala din hrisovul menționat putea fi interpretată ambiguu, deținătorului privilegiului permițându-i-se să fie scutit de taxe la comercializarea a zece cai şi a aceluiaşi număr de vite. Interesele economice ale lui Issac hahambaşa erau legate în special de piața poloneză, deoarece prin prevederile aceluiaşi hrisov domnesc el era scutit „de vama mare şi de camană” pentru „trei cofă de horelcă ce va aduce pe an din țara leşească” [77].

Domnii țării au promovat o politică de ajutorare a activității comerciale a băştinaşilor, fără însă a leza şi drepturile alogenilor. La 24 aprilie 1751, domnul Constantin Racoviță a întărit ispisoacele date mai înainte, în conformitate cu care târgoveții din Cernăuți, „moldoveni şi jidovi, precum şi lăcuitorii din Horece, cari se află în hotarul târgului”, erau scutiți de plata solăritului (birul pentru sare) [78].

Acțiunile de bunăvoință şi toleranță din partea domniei la adresa evreilor sunt confirmate într-un şir de alte documente, inclusiv în sama vistieriei Moldovei pe anul 1764, în care la compartimentul „Milile” sunt incluşi trei lei „mil(ă) de la g(o)spod(stva) lui Iacov ce-au fosto jid(ov) şi s-au botezatu pe luna lui iulie” [79].

O parte dintre evreii antrenați în raporturile economice moldo-polone erau supuşi străini, constituind o categorie aparte, privilegiată în viața socială şi economică a târgurilor şi oraşelor din Țara Moldovei. Supuşii străini, inclusiv evrei, erau cunoscuți sub denumirea de *sudiți* [80]. Prezintă interes faptul că majoritatea dintre noii-veniți nu aveau paşapoarte în regulă, „dar înfățişau certificate de proveniență de la frații din Snyatin, Horodenko şi Stanislau" [81]. Privilegiile supuşilor străini erau de ordin economic (fiscale, vamale), juridic şi personal [82]. Într-un raport al consulului austriac Schilling (10 martie 1799) sunt menționați „evreii de supuşenie cezaro-crăiască" care au „plătit 100 livre potaşă* cu 9 fl. renani", transportând-o „prin Suceava sau Cernăuți la Danzig" [83]. La 1 septembrie 1795, Jean Timoni, agent comercial austriac la Iaşi, comunica curții de la Viena că mai multe familii de evrei din Țara Moldovei cer protecție austriacă. Este vorba despre evreii săraci din Galiția, „care n-au putut face dovadă că au un capital în bani sau în bunuri imobiliare de 200 florini" şi „s-au stabilit în Moldova, plătind impozite în acest principat". Aceşti evrei au obținut „atestate ale comunităților evreieşti din Snyatin, Stanislau şi din Horodenko", „dându-se drept supuşi imperiali aflați la Iaşi". Trimisul austriac Jean Timoni a refuzat să le acorde actele cerute, pentru a nu leza interesele „supuşilor imperiali cu actele în regulă" [84].

Negustorii care veneau din țările vecine, inclusiv evreii din Polonia, „n-aveau voie să-şi desfacă marfa în târguri şi oraşe decât după o prealabilă înțelegere cu starostia locală şi vânzând-o cu ridicata, iar nu cu mărunțişul" [85]. Restricția avea scopul de a proteja interesele economice ale negustorilor localnici, organizați în majoritate în asociații şi supuşi la anumite dări.

Față de negustorii evrei din Polonia erau aplicate o serie de măsuri discriminatorii care îngreuiau practicarea comerțului. Pentru importul mărfurilor de consum negustorii polonezi de confesiune catolică plăteau o taxă în mărime de 8%, iar cea plătită de evrei alcătuia 10%. Respectiv, pentru exportul mărfurilor, comercianții polonezi catolici achitau o taxă în mărime de 10%, iar negustorii evrei – o taxă de 12%. De asemenea, fiecare negustor mai plătea o taxă suplimentară de 4,5 zloți în folosul Camerei de Comerț [86]. În Cracovia, negustorii se bucurau de posibilități mai favorabile de activitate şi, respectiv, acolo şi-au găsit teren de activitate numeroşi comercianți străini. În Varşovia, statutul negustorilor străini era lezat de multiple restricții; cei lipsiți de cetățenie şi negustorii de alte confesiuni (cu excepția catolicilor) nu aveau dreptul de a efectua operații comerciale. Pentru a căpăta acest drept, era necesară obținerea cetățeniei, pe care o puteau căpăta numai catolicii, şi achitarea unei taxe de 100 de ducați [87].

În acelaşi timp, dispunem şi de unele date referitoare la activitatea economică a comunității evreieşti din teritoriile poloneze la anul 1764. Astfel, evreii care practicau comerțul în Polonia Mare constituiau 6,1%, în Mazovia – 0,8%, în Polonia Mică – 4,8%, în Lvov – 3,0% şi în Ucraina – 3,6% [88]. În sfera transportului erau antrenați 1,1% dintre evreii din Polonia Mare, 3,2% şi 2,0% dintre evreii din Lvov şi, respectiv, din Ucraina [89]. Presupunem că aceste cifre nu reflectă în totalitate tabloul real al activității economice a comunității evreieşti din teritoriile menționate din următorul considerent: pe lângă arendă, producerea băuturilor alcoolice, meşteşugurile de artizanat şi „alte profesii", un număr destul de mare din reprezentanții acestei comunități nu avea o ocupație specificată. În procente, cifrele sunt relevante: Polonia Mare – 38,8%; Mazovia – 52,0%; Polonia Mică – 56,0%; Lvov – 58,0%; Ucraina – 23,4% [90].

În aprecierea cercetătorului Paul Cernovodeanu, în epoca fanariotă „a crescut, totodată, ponderea elementului evreiesc în viața economică a Țărilor Române prin participarea sa la prosperitatea generală" [91]. Negustorii evreii din Brody au monopolizat tot comerțul cu chihlimbar [92]. Prin intermediul lor, anual din Moldova se scoteau 100.000 piei de iepuri, 100 de piei costau 50 de florini; astfel, suma totală se ridica la 50000 de florini [93]. Inițiativa comercializării pieilor de iepuri revine în exclusivitate evreilor, deoarece până la ei aceste piei se aruncau [94]. Totodată, după datele oferite de Stefano Ignazio Raicevici, „evreii din Brody cumpără două sute de mii de piei de iepure, unde se vând de câtiva (ani) încoace, cu cinzeci de piaştri suta" [95]. Datele sunt diferite şi ne permit să afirmăm că numai o parte din pieile exportate îşi găseau piață de desfacere în Polonia. Aceiaşi evrei din Brody au monopolizat şi tot comerțul cu chihlimbar, produs preconizat la schimb cu ceara din Țara Moldovei de către maiorul prusac von Sedlitz în anul 1784 [96].

* Potaşa/Potasa se extrăgea din cenuşa rezultată în urma arderii lemnului de anumite specii de copaci. Potasa, căreia moldovenii îi spuneau „potaş", era cerută insistent pe piața externă şi era utilizată „la producerea sticlei, a săpunului, la argăsit pieile, la spălarea rufelor". În urma arderii în condiții speciale a lemnelor de stejar se obțineau două produse: potasa caustică şi aşa-zisa „cenuşă bogată", mult mai inferioară după calitate (Giurescu C.C. Contribuții la istoria ştiinței şi tehnicii româneşti în secolele XV – începutul secolului XIX. - Bucureşti: Editura Ştiințifică, 1973, p.209).

Trimisul Franței la curtea lui Alexandru Ipsilante, contele Alexandre d`Hauterive, aprecia că evreii sunt „cumpătați, plătesc dările fără vorbă, se îmbogățesc încet şi nu-şi trimit agonisirile peste hotare" [97]. Acelaşi călător scria că „evreii acestei țări au moravuri deosebite, care îi deosebesc de toți ceilalți evrei din Turcia şi restul lumii. Lăcomia lor nu este atât de urâtă, nu sunt atât de pişicheri, atât de necurați şi nu sunt atât de înjurați ca în altă parte. Se pare că vecinătatea Poloniei le dă această emulație de bună purtare, care contribuie la buna lor stare în amândouă provinciile" [98].

Despre ponderea numerică aproximativă a comercianților evrei în cadrul raporturilor economice moldo-polone ne putem crea un tablou mai complet în baza unor documente ale epocii, în special a catastihului vămilor Moldovei din anul 1765. Astfel, în acest an, timp de cinci luni şi jumătate prin vama de la Movilău au trecut 294 de persoane (admitem că majoritatea lor practicau operațiile comerciale), dintre care o parte a traversat vadurile de câteva ori. Din punct de vedere etnic, componența acestor persoane era următoarea: 119 evrei (40%), 59 moldoveni (20%), 52 turci (17,6%), 21 greci (6,14%), 14 sârbi (4,8%), 10 din Lehia (3,4%), 7 armeni (2,6%), 5 lipoveni (1,8%), 4 unguri (1,4%), 3 ruşi (1,2%) [99].

Datele oferite de catastihul vămilor din Movilău şi al celor aşezate pe vadurile Nistrului la Cremenciuc şi Iarova oglindesc diversitatea mărfurilor comercializate de evreii din Țara Moldovei şi cei din Polonia, în special din Podolia. Astfel, în luna iulie 1765, prin vama Movilăului evreii Marcu, Haim, Solomon, Pihiv, Zelman, Ițic, Bercu, Moise, Heinia, Ghitman, Leon, Iancu, Uşer, Mihel şi Avraam au adus în țară diferite cantități de horilcă destinate realizării în Suceava, Botoşani şi Iaşi [100]. Negustorii Pihiv şi Zelman au trecut prin vamă „6 roți pânză la Botoşani" [101]. Negustorul Bercu a achitat taxa vamală pentru sarea care tradițional se exporta în Polonia [102]. Evreul Iancu a trecut prin vamă anason [103]. În perioada noiembrie 1765 – martie 1766, printre articolele vămuite de evrei la Movilău, Iarova şi Cremenciuc a predominat horilca. Evreii din Raşcov se strecurau în centrele mari basarabene pentru a comercializa horilcă. În anul 1756, în apropiere de hotarul Târgului Sorocii funcționau „velnițe jidoveşti" specializate în fabricarea horilcii, al cărei import în Țara Moldovei era oprit [104]. În spațiul polonez, velnițele, producătoare de horilcă şi bere, aparțineau de obicei moşierilor, iar crâşmele şi pivnițele erau arendate de evrei, celor din urmă revenindu-le în exclusivitate şi dreptul de comercializare a băuturilor alcoolice, fiecărei gospodării țărăneşti fiindu-i impuse anumite feluri şi cantități de băuturi [105]. Printr-o patentă imperială, datată cu 30 aprilie 1789, în Galiția s-a îngăduit „să funcționeze numai cârciumile deschise de către evrei în casele proprii, pe socoteala lor" [106]. Negustori evrei din Galiția şi Polonia vindeau, de rând cu localnicii, rachiu în Suceava [107]. Preferința pentru comercializarea horilcii este explicabilă, deoarece aducea profituri imediate, iar bisericile şi mitropolia, care aveau în proprietate cea mai mare parte din dughenile din oraşe, au preferat să le dea în arendă evreilor, la fel s-a întâmplat şi cu majoritatea hanurilor şi crâşmelor [108].

Documentele vremii ne oferă multiple exemple ale activității comerciale efectuate de evrei în cadrul schimburilor economice dintre Țara Moldovei şi Polonia. Astfel, în ziua de 8 mai 1784 negustorul evreu din Movilău Maiorc Gherşcovici a adus în țară 151 bucăți de postav de Breslau (valoarea mărfii era de 2.499 ruble şi 45 copeici), 108 bucăți de postav polonez (în valoare de 908 ruble), 171 ocale de zahăr (estimat la 97 de ruble şi 75 copeici) şi 215 ocale de cafea (în valoare de 79 ruble şi 67 copeici). În total, negustorul nominalizat a trecut prin vamă mărfuri şi produse în valoare de 3.585 ruble şi 37 copeici, sau 5.975 piaştri şi 74 aspri [109]. La 14 mai 1785, un alt negustor evreu din Movilău, Mortc Maiorevici, a trecut prin vamă 900 ocale de in în valoare de 666 ruble şi 20 copeici (1.110 piaştri şi 12 aspri) [110].

Practicarea comerțului de către evrei nu era ferită şi de apariția unor situații litigioase cu partenerii de afaceri sau cu funcționarii statului, în special cu vameşii. Un caz relevant în această privință este descris într-un act, datat cu anul 1780, conform căruia evreul Leiba a vândut zece cai „unui jădov din Snetin" şi „n-au luat banii". Negustorul a cerut ajutor domnului pentru a porunci servitorului lui „Iordache Ruset Cilibirul vornicul", cu care mersese la Snyatin, să-i dea suma de trei sute de lei ce i se cuvin [111]. Au fost atestate şi cazuri când negustorii armeni şi evrei au fost nedreptățiți de vameşii moldoveni. În anul 1760 ducesa, castelana de Cracovia, văduva marelui duce de Polonia, a adresat un firman către domnul Țării Moldovei, Ioan Teodor Callimachi, împotriva a trei vameşi moldoveni care au comis abuzuri față de negustorii armeni şi evrei supuşi ai Poloniei. Din document reiese că vameşii „Giurgiuvanu şi cu alți doi tovarăşi ai săi, Gafencu şi Calmuțki, contrar obiceiului şi tradiției, sub pretextul capitației şi sub titlul luării de vamă, au luat şi au stors de la armeni şi evrei, supuşi ai Poloniei, cu putere şi violență o anumită sumă de bani şi alte lucruri". Negustorii armeni au refuzat să ofere banii ceruți, fapt pentru care le-au fost confiscate animalele, iar comer-

cianţii evrei au achitat „aproape o sută de lei" (*centum circiter leonines*) [112]. Banii au fost restituiţi abia când s-a plâns trimisul regal Potocki [113].

Negustorii evrei practicau şi comerţul de tranzit. Sursele documentare ale vremii relatează despre anumite facilităţi acordate acestor comercianţi: „Neguţitor striind din Ţara Leşască, anum(e) Avram" aducea marfă la Iaşi din Olanda şi a fost eliberat de bir. De asemenea domnia îi elibera de bir şi pe alţi negustori evrei aflaţi „la ţara aciasta" care vor realiza „marfă scumpă"[114]. Negustorul evreu din Movilău, Leiba Doctorul, supus rus, a scos din ţară pe parcursul lunii iulie a anului 1784 circa 65.000 piei de iepuri cu destinaţia iarmarocului de la Leipzig [115].

Într-o sursă epistolară datată cu 17 ianuarie 1785, E.F. König, consulul general al Prusiei în Ţara Moldovei, constata că produsele manufacturiere prusace sunt căutate în principat, dar „se importă din a 5-a şi a 6-a mână de către armeni şi evrei polonezi care cumpără de aici boi, porci, ceară şi piei de vite… Acum evreii polonezi şi armenii duc vitele şi celelalte mărfuri până la Breslau, le vând la preţurile cele mai ridicate şi, cu banii pe care i-au realizat de acolo, aduc la Brody, în imperiu (Imperiul Habsburgic), mărfurile indicate; de acolo, ele sunt aduse încoace de evreii moldoveni şi munteni" [116].

O parte dintre negustorii evrei au contribuit într-o măsură anumită la constituirea elementelor incipiente ale burgheziei în Ţara Moldovei. Printre alogenii antrenaţi în relaţiile comerciale moldo-polone în perioada care ne preocupă se evidenţiază armenii şi evreii. Dintre multiplele relatări ale călătorilor străini care ne-au vizitat ţara în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, sunt semnificative în această privinţă notiţele lui Franz Joseph Sulzer. În anul 1761 el scria că „în Moldova aproape că nu există târg care să nu fie plin de evrei, locuind în case proprii" [117]. În opinia cercetătorului Ştefan Zeletin, „originile burgheziei române sunt strâns legate de activitatea economică a evreilor: cămătăria evreiască este cea care a desfiinţat vechea noastră boierime (…) pregătind astfel trecerea la actuala organizare modernă" [118].

Activităţile economice legale ale evreilor erau însoţite uneori şi de unele abateri de la normele juridice aflate în vigoare. Unii evrei din Ţara Moldovei şi din Polonia practicau contrabanda, în 1741 treceau horilca din Polonia la Căuşeni, făceau contrabandă cu silitra monopolizată de turci [119]. Spre finele secolului al XVIII-lea, după unele relatări, evreii reuşesc să devină, prin mituire, orândari de crâşme [120]. De asemenea, „falsificarea monedelor, sau aşa-zisul „calpuzanlâc", se practica mai ales de evrei şi ţigani" [121]. Unii evrei au fost atestaţi documentar „ca falsificatori de mărfuri" (vindeau mărfuri de calitate proastă, dar arătoase), „ca faliţi" sau „mufluzi" (cumpărau mărturii, falsificau semnăturile, depuneau mărturii false) [122]. O parte dintre orândarii evrei îşi transformau „dugheana sau cârciuma în local de perdiţie", „de vreme că s'a cunoscut că pricinuiesc multe lucruri fără de cale, ţiind într'adins femei şi fete tinere" [123]. În opinia noastră, este cert faptul că aceste localuri nu erau întreţinute numai de evrei. La fel putem doar presupune că şi moravurile de la curtea domnească nu erau impecabile, deoarece în suita domnului erau prezente zece sau mai multe fete de casă care erau sub ascultarea vornicului de Harem şi a vornicesei de la doamnă. Fetele de casă primeau un salariu de zece lei pe lună [124]. Cu ocazia unor sărbători religioase, aceste fete primeau de la domnie daruri, ţesături şi haine gata. În sama vistieriei Ţării Moldovei pe anul 1763-1764 este menţionată „cheltuiala cu o căruţă ce-au dus nişte fete la Ţarigrad, la 24 decembrie 1763" de Crăciun [125]. Ni se pare cel puţin stranie această călătorie. Fetele de casă erau, de regulă, de neam bun, dar sărace; ulterior ele erau măritate şi primeau zestre din partea domniei [126].

Abuzurile făcute de evrei în Câmpulung Rusesc, semnalate domnului de episcopul de Rădăuţi Dositei, l-au determinat pe Grigore al III-lea Ghica să poruncească la 10 aprilie 1766 scoaterea evreilor şi ridicarea cârciumilor lor din sate, „lăsând numai câte una în fiecare sat, în care să vândă răzeşii cu rândul, punându-şi cârciumari din creştini" [127]. În anul 1770, în toiul unei epidemii de ciumă, negustorii evrei au cumpărat „la Iaşi, la Şozimo, şi în alte ţări infectate, diferite obiecte provenind de la familii de bogătaşi, morţi de ciumă, şi li-au revândut în Polonia", contribuind astfel la o răspândire şi mai mare a acestui flagel [128]. Dar, s-au întâmplat şi cazuri inverse. Astfel, la finele iernii din anul 1770 un miliţian venit la Iaşi din Galaţi (unde era ciumă) i-a vândut unui evreu un cojoc turcesc; în consecinţă, „evreul şi doi copii au murit de ciumă", iar hoţii au prădat casa evreului, răspândind astfel ciuma în oraş. Epidemia a fost stinsă abia în vara anului 1772.

Aceste exemple, vehiculate cu mult în epocă, au stat la baza unor opinii istoriografice critice şi destul de dure la adresa evreilor, în general, şi a celor care practicau comerţul, în special. Astfel, în aprecierea lui Anastase N. Hâncu, introducerea francmasoneriei în secolul al XVIII-lea „va servi mai târziu de instrument puternic în captarea cunoştinţelor naţionale pentru lupta de aservire economică şi spirituală a ţărilor româneşti de către jidovi" [129]. Un alt autor, Ilarion Vasiliev, opina că evreii din Polonia erau un obstacol pentru

dezvoltarea comerțului, deoarece „fiind mai numeroşi ca în alte state, au reuşit să acapareze, prin metode josnice, aproape tot comerțul intern” [130].

În urma celor expuse, putem afirma cu certitudine că în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea comunitatea evreiască, în general, şi negustorii evrei, în particular, au jucat un rol important în stabilirea raporturilor economice dintre Țara Moldovei şi Polonia. Stabiliți cu traiul din timpuri mai îndepărtate sau ceva mai apropiate în spațiile moldav şi polon, evreii au manifestat spirit întreprinzător atât în domeniul practicării meseriilor, cât şi a comerțului intern şi extern.

Negustorii evrei au fost printre purtătorii principali ai comerțului moldo-polon, jucând un rol important în cadrul schimburilor economice interne şi de tranzitare dintre ambele state. Comunitatea evreiască a contribuit la constituirea elementelor incipiente ale burgheziei atât în Țara Moldovei, cât şi în Polonia. Cu toate că o parte dintre evrei erau antrenați în tranzacțiile de contrabandă şi în alte activități ilegale, atitudinea domnilor Țării Moldovei față de comunitatea evreiască a fost în linii generale tolerantă şi binevoitoare.

Referințe:

1. Zabolotnaia L. Raporturile dinastice şi rolul „Diplomației de mariaj” în relațiile moldo-polone în a doua jumătate a secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVII-lea. – Chişinău: Combinatul Poligrafic din Chişinău, 2004, p.8.
2. Подградская Е.М. Торговые связи Молдавии со Львовом в XV – XVII веках. – Кишинёв: Штиинца, 1968; *Idem.* Экономические связи связи Молдавского княжества и Балканских стран с Русским государством в XVII веке. - Кишинёв: Штиинца, 1980; Arapu V. Unele aspecte ale relațiilor comerciale dintre Moldova şi Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea // „Omagiu lui Vladimir Potlog şi Constantin Drachenberg la 70 de ani”. – Chişinău: Cartdidact, 1997, p.158-163.
3. Gheron Netta. Expansiunea economică a Austriei şi explorările ei orientale. - Bucureşti: Cartea Românească, 1931, p.97.
4. Ibidem. p.99.
5. Jean-Louis Carra. Histoire de la Moldavie et de la Valachie: avec un dissertation sur l'état actuel, de set provinces/par M. C. qui y a fait un long séjour. Nouvelle édition corrigée et augmentée des Mémoires historiques et géographiques, publiés par M. de B[auer]. - Neuchâtel: De L' Imprimerie de la Société Typographique, 1791, p.168.// www. http://books.google.ro/books?id=AFsPAAAAQAAJ&pg=PA164&lpg=PA164&dq=Jean (Accesat la 7 mai 2011).
6. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. Vol. II, întocmit de L.Benjamin, M.Spielman, S.Stanciu. Partea 2. - Bucureşti: Hasefer, 1990, p.238.
7. Михнева Р. Россия и Османская Империя в международных отношениях в середине XVIII-го века. - Москва: Наука, 1985, с.117.
8. Schwarzfeld M. Excursuri critice asupra istoriei evreilor din România, de la început până la mijlocul acestui veac. - În: Evreii din România în texte istoriografice. Antologie / Introducere, selectarea textelor, note şi comentarii, traduceri din limbile maghiară, germană şi franceză, bibliografie şi indici de Lya Benjamin. - Bucureşti: Hasefer, 2002, p.239.
9. Gheron Netta. Op. cit., p.105.
10. În limba polonă denumirea oficială a statului era „Rzeczpospolita Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego”. Începând cu secolul al XVII-lea, în corespondența diplomatică pentru desemnarea acestui stat se folosea termenul *Najjaśniejsza Rzeczpospolita Polska* sau varianta latină *Serenissima Res Publica Poloniae*. În secolul XX devine răspândită denumirea „Republica Ambelor Popoare” - *Rzeczpospolita Obojga Narodów.*
11. Мархлевский Ю. Из истории Польши. - Москва, 1925, с.15.
12. *Sefarzii* sunt evreii din Sefarad, nume care a fost dat de profetul Obadia unui loc unde izraeliții erau ținuți în captivitate. Sub acest nume sunt cunoscuți în general evreii din Spania sau evreii originari din Spania, țară în care au venit în număr mare după invazia musulmană (711) şi crearea Califatului independent de la Cordoba. După Reconquista, evreii spanioli au abandonat limba arabă, acceptând dialectul castilian. În acelaşi timp, evreii au fost nevoiți să aleagă între convertirea forțată, devenind astfel *marranos*, sau exilul în alte părți ale Europei.
13. Constantinescu G. Evreii în România. - Alba Iulia-Paris: Fronde, 2000, p.37; Габинский М.А. Сефардский (еврейско-испанский) язык. - Кишинёв: Штиинца, 1992, с.6-7.
14. Constantinescu G. Op.cit., p.37.
15. Cuisenier J. Etnologia Europei. - Iaşi: Institutul European, 1999, p.107.
16. Comunitate evreiască, etichetată de către evreii ortodocşi drept sectă. Karaiții recunoşteau numai cărțile lui Moise, respingeau autoritatea Talmudului şi învățătura orală. După devastarea Ierusalimului de către cruciați şi masacrarea a numeroşi evrei, karaiții care au supraviețuit s-au refugiat inițial în Imperiul Bizantin iar mai apoi în Crimeea. După Balthasar Hacquet, karaiții aveau multe mărfuri asupra lor, „hainele lor ca şi viața lor se pare nomadă”, iar „evreii din Moldova aproape că nu se deosebesc de un boier din Divan” (Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.327).

17. Ibidem.
18. Caproşu I. Camăta şi cămătarii în Moldova în epoca fanariotă // Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol" (în continuare - AIIA). Vol. VIII. - Iaşi, 1971, p.39.
19. Cernovodeanu P. În perioada domniilor fanariote. – În: Contribuţia evreilor din România la cultură şi civilizaţie / Coordonare generală: acad. Nicolae Cajal, dr. Hary Kuller. - Bucureşti: Comisia Naţională pentru UNESCO şi Federaţia Comunităţilor Evreieşti din România (FCER), 1996, p.34.
20. Cernovodeanu P. Evreii în epoca fanariotă // Magazin Istoric. Serie nouă. Anul XXXI, nr.3 (360). - Bucureşti, 1997, p.25; Idem. În perioada domniilor fanariote, p.34.
21. În urma primei împărţiri teritoriale (1772) Polonia a pierdut circa 30% din teritoriul său şi 35% din populaţie (Cantemir N. Faptele polonezilor un izvor de cunoaştere europeană. Volumul II, partea a IV-a. - Iaşi: CANTES, 1999, p.12). Prusia a obţinut un teritoriu cu o suprafaţă de 36.000 $km.^2$ (Prusia Regală sau poloneză, cu excepţia oraşelor Gdańsk, Thorun) şi o populaţie de 580.000 locuitori; Imperiul Rusiei a anexat un teritoriu de 92.000 $km.^2$ (Rusia Albă, Lituania Letonă până la Dvina şi Nipru) cu o populaţie de 1.300.000 locuitori; Austria a ocupat un teritoriu de 83.000 $km.^2$ (Galiţia constituită din Rusia Roşie, cu oraşul Lemberg, o parte din Podolia de Vest şi din Mica Polonie din sud) cu o populaţie de 2.750.000 locuitori (Nicholas V. Riasanovsky. Histoire de la Rusie. Des origines a 1984. - Paris: Éditions Robert Laffont, 1987, p.295.)
22. Minczeles H. Une histoire des Juifs de Pologne. Religion, culture, politique. - Paris: Édition La Découverte, 2006, p.96.
23. Horst Glassl. Das österreichische Einrichtungswerk in Galizien (1772–1790) // Veröffentlichungen des Osteuropa-Institutes München, history series. Vol. XLI. - Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1975, p.183-219.
24. Harald Heppner. Relaţiile economice habsburgo-moldave în jurul anului 1800 // AIIA. Vol. XXV. - Iaşi, 1988, p.454.
25. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.332.
26. Ibidem, p.333.
27. În Rusia suveranii – inclusiv Ivan cel Groaznic, Petru cel Mare – interziceau accesul evreilor în ţară, considerându-i o sursă permanentă de nenorociri şi de ameninţări la adresa ortodoxiei. Petru I invita în serviciul curţii sale specialişti de toate naţionalităţile, în afară de evrei, pe care-i considera paraziţi (Nicholas V. Riasavovsky. O istorie a Rusiei. - Iaşi: Institutul European, 2001, p.234). Această poziţie dură, adoptată de guvernul ţarist, a fost atenuată odată cu prima împărţire teritorială a Poloniei (1772), când Ecaterina II a fost nevoită să accepte comunităţile evreieşti din teritoriile poloneze anexate.
28. Iorga N. Problema evreiască în cameră. - Vălenii de Munte: Tipografia „Neamul Românesc", 1910, p.42.
29. Тихонов А.К. Католики, мусульмане и иудеи Российской Империи в последней четверти XVIII – начале XX в. – Санкт-Петербург: Издательство С.- Петербургского университета, 2007, с.73.
30. Рабинович Я.И. В поисках судьбы. Еврейский народ в круговороте истории. Том I. - Москва: Международные отношения, 2001, с.190.
31. Тихонов А.К. Op. cit., p.79.
32. Negruţi E. Imigrarea evreilor în Moldova la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea. - În: Itinerarii istoriografice / Volum coordonat de Gabriel Bădărău. – Iaşi: Fundaţia Academică „A.D. Xenopol", 1996, p.396.
33. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.325-326.
34. Tufescu V. Târguşoarele din Moldova şi importanţa lor economică // Buletinul Societăţii Regale Române de Geografie (BSRRG). Tom. LIX. 1940. - Bucureşti, 1941, p.102.
35. Duzinchevici Gh. O încălcare de graniţă a Moldovei în 1776 pricinuită de doi evrei din Polonia refugiaţi în Moldova // Revista critică (Bucureşti), 1938, anul XII, nr.4. p.218.
36. Ibidem.
37. Iorga N. Istoria evreilor în Ţerile noastre. Şedinţa de la 13 septemvrie 1913. Extras din Analele Academiei Romane, seria II. Tom. XXXVI. Memoriile Sectiunii Istorice. - Bucureşti: Librariile Socec&Co si C. Sfetcu, 1913, p.23.
38. Tufescu V. Op.cit., p.102.
39. O statistică exactă a situaţiei demografice din Bucovina pentru anii 1772/1773 atestă că din cei 84.514 de locuitori 54.284 (64,23%) erau români, 17.125 (20,26%) ruteni, 5.975 (7.06) huţuli, 2.655 (3,14%) ţigani, 2.425 (2,86%) evrei, 1.665 (1,26%) ruşi, 460 (0,54%) polonezi. (Ţugui P. Populaţia Bucovinei între 1772–1774 // Academica, 1992, anul II, nr.4, (16), p.4-5; Iacobescu M. Din istoria Bucovinei. Vol. I (1774–1862). - Bucureşti: Editura Academiei Române, 1993, p.177; Anghel Fl. Studiu preliminar al evoluţiei minorităţii polone din România Mare, 1818-1940 // Revista istorică (Serie nouă). Tom. VIII, nr.1-2, p.26; Ungureanu C. Bucovina în perioada stăpânirii austriece, 1774-1918. - Chişinău: Civitas, 2003, p.28). Aproximativ cu aceleaşi date operează cercetătorii Jean Nouzille şi Ion Popescu (Nouzille J. La Moldavie. Histoire tragique d'une region europeenne. Comité européen d'histoire et de stratégie balkaniques. Editions BIELER, 2004, p.107; Popescu I. Populaţia Bucovinei de până la răpire în lumina recensămintelor feldmareşalului Rumeanţev (1772–1773 şi 1774) // Glasul Bucovinei (Cernăuţi - Bucarest), 1994, nr.2, p.17).

40. Radu D. Rosetti. La Roumanie et les Juifs par Rodolphe Rosetti, chef des travaux spéciaux au ministère Royal des affaires étrangères, ancien préfet. Avec 65 Tableaux Statistiques dans le texte, Une Carte Et Trois Planches Hors-Texte, I. V. Socescu. - Bucureşti: Verax, 1903, p.240.
41. Iorga N. Note istorice referitoare la evreii în Țerile noastre (Anexă la problema evreiască la Cameră). - Vălenii de Munte, 1910, p. 39; Louis Roman. Locuitorii Bucovinei. 1774-1803 // Revista istorică. Serie nouă. Tom. 6, nr. 9-10, 1995, p.819; Radu D. Rosetti. Op. cit., p.340 + tabelele.
42. Negruți E. Op. cit., p.386.
43. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.132.
44. Tufescu V. Op. cit., p.102.
45. Documente statistice privitoare la oraşul Iaşi. Editate de Ioan Caproşu şi Mihai-Răzvan Ungureanu, Volumul I (1755-1820). - Iaşi: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997, p.128-129.
46. Radu D. Rosetti. Op. cit., p.2-3.
47. N. Iorga. Istoria evreilor în Țerile noastre, p.24.
48. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.44.
49. Iorga N. Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă. - Bucureşti: Tiparul Românesc, 1925, p.39.
50. Histoire de Pologne. Par Aleksander Gieysztor, Stefan Kieniewicz, Emmanuel Rostworowski, Janusz Tazbir, Henryk Wereszxcki. -Warszawa: PWN - Editions Scientifiques de Pologne, 1971, p.370-371.
51. Histoire religieuse de la Pologne. Sous la directions de Jerzy Kloczowski, Traduction de Karolina T. Michel. Préface de Jacques le Goff. - Paris: Editions du Centurion, 1987, p.302.
52. William O. Mc Cagg Jr. Les Juifs des Habsbourg (1670-1818). Traduit de l'anglais par Myrto Gondicas. - Paris: Press Universitaires de France, 1996, p.57.
53. Ciachir N. Istoria modernă a Poloniei (1795–1918). - Bucureşti: Tipografia Universității Bucureşti, 1987, p.19.
54. Brociner J.B. Chestiunea israeliților români. - Bucureşti: Horia Carp & Marinescu, 1910, p.34-36; Karol Iancu. Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare. - Bucureşti: Hasefer, 1996, p.42.
55. Camariano-Cioran A. Măsuri fiscale şi administrative în Moldova (1753–1754) // Studii şi materiale de istorie medie (SMIM), vol.V, 1962, p.507; Josanu R., Josanu V. Contribuții privind evoluția populației şi a aşezărilor medievale româneşti de la răsăritul Țării Moldovei. Studiu de caz asupra satului Chetrosu, jud. Soroca. – Iaşi: Casa Editorială Demiurg, 2006, p.48-49; Contribuția evreilor din România la cultură şi civilizație, p.35.
56. Documente privitoare la istoria românilor. Urmare la colecțiunea lui Eudoxiu de Hurmuzaki. Supliment I. Vol. I, 1518–1780. Documente culese din diferite publicațiuni şi din biblioteca Națională din Paris de Gr. G. Tocilescu, din Arhivele Ministerului Afacerilor Străine din Paris de A.I. Odobescu. Publicate sub auspiciile Ministerului Cultelor şi Instrucțiunii Publica şi al Academiei Române. - Bucureşti, 1886, p.654.
57. Sistemul de plată a dărilor în patru sferturi în Țara Moldovei era practicat de la finele secolului al XVII-lea, fiind aplicat în dependență de conjunctura politică şi poftele domnilor. Matei Ghica a redus de la 11 la 5 parale, adică la mai puțin de jumătate goştina (dare pe oi şi pe porci). Domnul a renunțat la perceperea pogonăritului (darea pe pogonul de vie), motivându-şi decizia prin faptul că fiecare plăteşte vădrărit în raport cu rodul viei sale şi, cu atât mai mult, anume acest impozit este nedrept, deoarece deseori din cauza condițiilor climaterice nefaste – grindina, ninsorile timpurii – recolta viilor avea să fie compromisă. Pogonăritul îl desființase şi Constantin Mavrocordat prin reforma din 1741, dar se vede că a fost reintrodus. (Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei. Ediție Iorgu Iordan. - Bucureşti, 1955, p.400; Condica vistieriei a lui Mavrocordat. - În: Iorga N. Studii şi documente. Vol.VI. - Bucureşti, 1904, p.215). Matei Ghica nu a perceput şi „văcăritul de vară, numit cuniță”, acceptând ca nevoile domniei să fie asigurate „numai cu dările cele obişnuite” (Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între anii 1659-1754. Ediție de Nistor Camariano şi Arianda Camariano. – Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1965, p.1093). Benefică s-a dovedit a fi pentru locuitorii țării şi izgonirea lazilor, adică a negustorilor turci care veneau din Trapezunda, mai ales vara, în porturile Galați şi Brăila unde strângeau grâne, iar mai târziu practicau comerțul cu cherestea, vite, miere. După informațiile oferite de Stefano Ignazio Raicevich, lazii procurau produse de la țărani, plătind când voiau şi cât voiau (Camariano-Cioran A. Măsuri fiscale şi administrative în Moldova (1753-1754). p.513). Cu toate că lazii au acceptat condițiile impuse de domn, inclusiv reducerea numărului lor de aflare în țară la 50, în următoarele decenii negustorii turci au pătruns iarăşi în Țara Moldovei.
58. Cronica Ghiculeştilor, p.1097; Camariano-Cioran A. Op. cit., p.509; Gumenâi I. Istoria ținutului Hotin. De la origini până la 1806. - Chişinău: Civitas, 2002, p.196.
59. Iorga N. Istoria relațiilor române. Antologie / Ediție îngrijită de Florin Rotaru. Traducere de Anca Verjinschi - Bucureşti: SEMNE, 1995, p.33.
60. Dan A. Lăzărescu. Imaginea României prin călători (1716-1789). Vol.I. – Bucureşti: Sport-Turism, 1985, p.64.
61. Ibidem, p.78.
62. Ştirile despre numărul total al populației Țării Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea oferite de către călătorii străini sunt diverse. De exemplu, Wenzel von Brognard aprecia la 1782 populația țării la 300.000 de suflete (Gheron Netta. Op. cit., p.96).

63. Elias Schwartzfeld. Din istoria evreilor. Impopularea, reimpopularea şi întemeierea târgurilor şi târguşoarelor în Moldova. – Bucureşti: Editura Uniunii Evreilor Pământeni, 1914, p.33.
64. Negruţi E. Op. cit., p.388; Arapu V. Contribuţia negustorilor evrei la raporturile economice dintre Ţara Moldovei şi Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (Preliminarii generale) // „In memoriam professoris Mihail Muntean". - Chişinău: Cartdidact, 2003, p.42.
65. Negruţi E.Op. cit., p.385.
66. Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente 1393-1849. - Bucureşti: Textul executat la I.P. „13 Decembrie", 1983, p.368.
67. Săghinescu V. Evreii în România (1418-1906). Rezolvarea chestiunii evreieşti în România. Tratat specific adresat respectuos majestăţilor lor Regelui şi Reginei. - Iaşi, 1906, p.22.
68. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.247-248.
69. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. Vol.II, întocmit de Mihai Spielman. Partea 1. - Bucureşti: Tipar executat la B.P. „Filaret", 1988, p.427-428.
70. Iorga N. Câteva ştiri despre comerţul nostru în veacul al XVII-lea şi al XVIII-lea. – Bucureşti: Librăriile Socec, 1915, p.13.
71. Arh. St. Iaşi, Documente (Arhivele naţionale. Filiala Iaşi). Pachet 403, doc. 13.
72. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.18.
73. Ibidem. p.19-20.
74. Ghibănescu Gh. Sămile visteriei Moldovei pe anul 1764 (iunie, iulie şi august). Seria II. - Iaşi, 1931, p.12.
75. Gheron Netta. Op. cit., p.101.
76. Cronica Ghiculeştilor, p.1093.
77. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.19.
78. Ibidem, p.5-6.
79. Caproşu I. Sama vistieriei Moldovei pe anul 1764. Sama I, (februarie-iulie) // „Ioan Neculce". Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei (serie nouă), II-III (Iaşi), 1996-1997, p.313.
80. Termenul *sudit* provine de la latinescul *sub-ditus*, supus al unei puteri străine.
81. Iorga N. Istoria evreilor în Ţerile noastre, p.23-24.
82. Mărieş S. Supuşii străini din Moldova în perioada 1781-1862. - Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 1985, p.40.
83. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.461.
84. Ibidem, p.429.
85. Jean D. Condurachi. Câteva cuvinte asupra condiţiei juridice a străinilor în Moldova şi Ţara Românească până la Regulamentul Organic. - Bucureşti: Cultura Naţională, 1918, p.40.
86. Ludwig Kubala. Handel i przemysl za czasow Stanilawa Augusta. Obditka z „Kraju". - Krakow, 1872, s.18-19.
87. Ibidem.
88. Minczeles H. Une histoire des Juifs de Pologne. Religion, culture, politique. - Paris: Édition La Découverte, 2006, p.326.
89. Ibidem.
90. Ibidem.
91. Cernovodeanu P. Evreii în epoca fanariotă, p.28.
92. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.267.
93. Bogdan N.A. Din trecutul comerţului moldovenesc şi mai ales a celui ieşean. – Iaşi: Institutul modern de arte grafice V. Ştefăniu & D. Ştaierman, 1925, p.77.
94. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.323.
95. Ibidem, p.250.
96. Ibidem, p.267.
97. Bogdan N.A. Op. cit., p.85.
98. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.323.
99. „Ioan Neculce". Buletinul Muzeului Municipal Iaşi. Anul I. Fascicula II, iulie. - Iaşi, 1922, p.202-204.
100. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.57-58.
101. Ibidem, p.57.
102. Ibidem.
103. Ibidem, p.58.
104. Anastase N. Hâncu. Evreii în Ţările Româneşti. - Bucureşti, 1941, p.41.
105. Мархлевский Ю. Op.cit., p.15.
106. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.336.
107. Mihai-Ştefan Ceauşu şi Emil Ioan Emandi. Aspecte din evoluţia economico-socială şi urbană a oraşului Suceava în anii 1774-1786 (I) // Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol" (în continuare AII). Tom. XXX. - Iaşi, 1993, p.77.

108. Angelescu I.N. Evoluţia economică a Ţărilor Româneşti. Volumul I. Economia familială şi agrară. Economia orăşenească. - Bucureşti, 1916, p.71; Vitencu A. Documente moldoveneşti. Documente moldoveneşti la Constantinopol (1462-1755). Extras din „Cercetări istorice", anul VIII-IX, 1932-1933, p.35.
109. Documente privind istoria României. Colecţia Eudoxiu de Hurmuzaki (Serie nouă). Rapoartele consulare ruse (1770-1796). Vol.I. Din „Arhiva Politica Externă a Rusiei", Moscova. Sub îngrijirea acad. A.Oţetea. - Bucureşti: Ediţia Academiei Române, 1962, p.293.
110. Ibidem, p.309.
111. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.471-472; Arh. St. Iaşi, Documente. Pachet 417, doc. 232.
112. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.33.
113. Ibidem.
114. Lazăr L. Rosenbaum. Documente şi note privitoare la Istoria Evreilor din Ţările Române. Volumul I (1476–1750). - Bucureşti, 1947, p.72.
115. Documente privind istoria României. Colecţia Eudoxiu de Hurmuzaki (Serie nouă). Rapoartele consulare ruse (1770-1796). Vol. I., p.286.
116. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/1, p.280.
117. Ibidem, p.9-10.
118. Ştefan Zeletin. Burghezia română. Neoliberalismul. - Iaşi: Nemira, 1997, p.69.
119. Anastase N. Hâncu. Op. cit., p.42-43.
120. Ibidem, p.43.
121. Condurache I.D. Istoricul sistemelor monetare în Ţările Române până la 1867 // Buletinul Societăţii Numismatice Române. Revistă pentru numismatică şi ştiinţele auxiliare (BSNR), anii XXVII-XXVIII, nr.81-82. - Bucureşti, 1933-1934, p.46.
122. Anastase N. Hâncu. Op. cit., p. 43.
123. Ibidem.
124. Râşcanu P. Lefurile şi veniturile boierilor Moldovei în anul 1776. - Iaşi, 1887, p.80.
125. Iorga N. Documentele privitoare la familia Callimachi. Vol. II. - Bucureşti, 1904, p.126, 183.
126. Iftimi S. Curtea doamnei (II). Anturajul feminin ale doamnelor Moldovei şi ale Ţării Româneşti (sec. XV–XVIII). // AII. XXXVII. - Iaşi, 2000, p.89-93.
127. Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente (1393-1849). - Bucureşti, 1983, p.368.
128. Pompei Gh. Samarian. Din epidemiologia trecutului românesc. Ciuma. - Bucureşti: Institutul de Arte Grafice „E.Mărvan", 1932, p.102.
129. Ibidem.
130. Васильев И. Новейшее историческое, политическое, статистическое и географическое описание Царства Польского. - Москва, 1831, с.29.

Prezentat la 06.07.2011

1. Zabolotnaia L. Raporturile dinastice şi rolul „Diplomaţiei de mariaj" în relaţiile moldo-polone în a doua jumătate a secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVII-lea. – Chişinău: Combinatul Poligrafic din Chişinău, 2004, p.8.
2. Подградская Е.М. Торговые связи Молдавии со Львовом в XV – XVII веках. – Кишинёв: Штиинца, 1968; *Idem.* Экономические связи связи Молдавского княжества и Балканских стран с Русским государством в XVII веке. - Кишинёв: Штиинца, 1980; Arapu V. Unele aspecte ale relaţiilor comerciale dintre Moldova şi Polonia în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea // „Omagiu lui Vladimir Potlog şi Constantin Drachenberg la 70 de ani". – Chişinău: Cartdidact, 1997, p.158-163.
3. Gheron Netta. Expansiunea economică a Austriei şi explorările ei orientale. - Bucureşti: Cartea Românească, 1931, p.97.
4. Ibidem. p.99.
5. Jean-Louis Carra. Histoire de la Moldavie et de la Valachie: avec un dissertation sur l'état actuel, de set provinces/par M. C. qui y a fait un long séjour. Nouvelle édition corrigée et augmentée des Mémoires historiques et géographiques, publiés par M. de B[auer]. - Neuchâtel: De L' Imprimerie de la Société Typographique, 1791, p.168.// www. http://books.google.ro/books?id=AFsPAAAAQAAJ&pg=PA164&lpg=PA164&dq=Jean (Accesat la 7 mai 2011).
6. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. Vol. II, întocmit de L.Benjamin, M.Spielman, S.Stanciu. Partea 2. - Bucureşti: Hasefer, 1990, p.238.
7. Михнева Р. Россия и Османская Империя в международных отношениях в середине XVIII-го века. - Москва: Наука, 1985, c.117.
8. Schwarzfeld M. Excursuri critice asupra istoriei evreilor din România, de la început până la mijlocul acestui veac. - În: Evreii din România în texte istoriografice. Antologie / Introducere, selectarea textelor, note şi comentarii, traduceri din limbile maghiară, germană şi franceză, bibliografie şi indici de Lya Benjamin. - Bucureşti: Hasefer, 2002, p.239.
9. Gheron Netta. Op. cit., p.105.
10. În limba polonă denumirea oficială a statului era „Rzeczpospolita Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego". Începând cu secolul al XVII-lea, în corespondenţa diplomatică pentru desemnarea acestui stat se folosea termenul *Najjaśniejsza Rzeczpospolita Polska* sau varianta latină *Serenissima Res Publica Poloniae*. În secolul XX devine răspândită denumirea „Republica Ambelor Popoare" - *Rzeczpospolita Obojga Narodów.*
11. Мархлевский Ю. Из истории Польши. - Москва, 1925, c.15.
12. *Sefarzii* sunt evreii din Sefarad, nume care a fost dat de profetul Obadia unui loc unde izraeliţii erau ţinuţi în captivitate. Sub acest nume sunt cunoscuţi în general evreii din Spania sau evreii originari din Spania, ţară în care au venit în număr mare după invazia musulmană (711) şi crearea Califatului independent de la Cordoba. După Reconquista, evreii spanioli au abandonat limba arabă, acceptând dialectul castilian. În acelaşi timp, evreii au fost nevoiţi să aleagă între convertirea forţată, devenind astfel *marranos*, sau exilul în alte părţi ale Europei.
13. Constantinescu G. Evreii în România. - Alba Iulia-Paris: Fronde, 2000, p.37; Габинский М.А. Сефардский (еврейско-испанский) язык. - Кишинёв: Штиинца, 1992, c.6-7.
14. Ibidem, p.37.
15. Cuisenier J. Etnologia Europei. - Iaşi: Institutul European, 1999, p.107.
16. Comunitate evreiască, etichetată de către evreii ortodocşi drept sectă. Karaiţii recunoşteau numai cărţile lui Moise, respingeau autoritatea Talmudului şi învăţătura orală. După devastarea Ierusalimului de către cruciaţi şi masacrarea a numeroşi evrei, karaiţii care au supravieţuit s-au refugiat iniţial în Imperiul Bizantin iar mai apoi în Crimeea. După Balthasar Hacquet, karaiţii aveau multe mărfuri asupra lor, „hainele lor ca şi viaţa lor se pare nomadă", iar „evreii din Moldova aproape că nu se deosebesc de un boier din Divan" (Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.327).
17. Ibidem.
18. Caproşu I. Camăta şi cămătarii în Moldova în epoca fanariotă // Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol" (în continuare - AIIA). Vol. VIII. - Iaşi, 1971, p.39.
19. Cernovodeanu P. În perioada domniilor fanariote. – În: Contribuţia evreilor din România la cultură şi civilizaţie / Coordonare generală: acad. Nicolae Cajal, dr. Hary Kuller. - Bucureşti: Comisia Naţională pentru UNESCO şi Federaţia Comunităţilor Evreieşti din România (FCER), 1996, p.34.
20. Idem. Evreii în epoca fanariotă // Magazin Istoric. Serie nouă. Anul XXXI, nr. 3 (360). - Bucureşti, 1997, p.25; Idem. În perioada domniilor fanariote, p.34.
21. În urma primei împărţiri teritoriale (1772) Polonia a pierdut circa 30% din teritoriul său şi 35% din populaţie (Cantemir N. Faptele polonezilor un izvor de cunoaştere europeană. Volumul II, partea a IV-a. - Iaşi: CANTES, 1999, p.12). Prusia a obţinut un teritoriu cu o suprafaţă de 36.000 km.^{2} (Prusia Regală sau poloneză, cu excepţia oraşelor Gdańsk, Thorun) şi o populaţie de 580.000 locuitori; Imperiul Rusiei a anexat un teritoriu de 92.000 km.^{2} (Rusia Albă, Lituania Letonă până la Dvina şi Nipru) cu o populaţie de 1.300.000 locuitori; Austria a ocupat un teritoriu de 83.000 km.^{2} (Galiţia constituită din Rusia Roşie, cu oraşul Lemberg, o parte din Podolia de Vest şi din

Mica Polonie din sud) cu o populație de 2.750.000 locuitori (Nicholas V. Riasanovsky. Histoire de la Rusie. Des origines a 1984. - Paris: Éditions Robert Laffont, 1987, p.295.)
22. Minczeles H. Une histoire des Juifs de Pologne. Religion, culture, politique. - Paris: Édition La Découverte, 2006, p.96.
23. Horst Glassl. Das österreichische Einrichtungswerk in Galizien (1772–1790) // Veröffentlichungen des Osteuropa-Institutes München, history series. Vol. XLI. - Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1975, p.183-219.
24. Harald Heppner. Relațiile economice habsburgo-moldave în jurul anului 1800 // AIIA. Vol. XXV. - Iași, 1988, p.454.
25. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.332.
26. Ibidem, p.333.
27. În Rusia suveranii – inclusiv Ivan cel Groaznic, Petru cel Mare – interziceau accesul evreilor în țară, considerându-i o sursă permanentă de nenorociri şi de amenințări la adresa ortodoxiei. Petru I invita în serviciul curții sale specialiști de toate naționalitățile, în afară de evrei, pe care-i considera paraziți (Nicholas V. Riasavovsky. O istorie a Rusiei. - Iași: Institutul European, 2001, p.234). Această poziție dură, adoptată de guvernul țarist, a fost atenuată odată cu prima împărțire teritorială a Poloniei (1772), când Ecaterina II a fost nevoită să accepte comunitățile evreiești din teritoriile poloneze anexate.
28. Iorga N. Problema evreiască în cameră. - Vălenii de Munte: Tipografia „Neamul Românesc", 1910, p.42.
29. Тихонов А.К. Католики, мусульмане и иудеи Российской Империи в последней четверти XVIII – начале XX в. - Санкт-Петербург: Издательство С.- Петербургского Университета, 2007, с.73.
30. Рабинович Я.И. В поисках судьбы. Еврейский народ в круговороте истории. Том I. - Москва: Международные Отношения, 2001, с.190.
31. Тихонов А.К. Op. cit., p.79.
32. Negruți E. Imigrarea evreilor în Moldova la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea. - În: Itinerarii istoriografice / Volum coordonat de Gabriel Bădărău. – Iaşi: Fundația Academică „A.D. Xenopol", 1996, p.396.
33. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.325-326.
34. Tufescu V. Târguşoarele din Moldova şi importanța lor economică // Buletinul Societății Regale Române de Geografie (BSRRG). Tom. LIX. 1940. - Bucureşti, 1941, p.102.
35. Duzinchevici Gh. O încălcare de graniță a Moldovei în 1776 pricinuită de doi evrei din Polonia refugiați în Moldova // Revista critică (Bucureşti), 1938, anul XII, nr.4. p.218.
36. Ibidem.
37. Iorga N. Istoria evreilor în Țerile noastre. Şedința de la 13 septemvrie 1913. Extras din Analele Academiei Romane, seria II. Tom. XXXVI. Memoriile Sectiunii Istorice. - Bucureşti: Librariile Socec&Co si C. Sfetcu, 1913, p.23.
38. Tufescu V. Op.cit., p.102.
39. O statistică exactă a situației demografice din Bucovina pentru anii 1772/1773 atestă că din cei 84.514 de locuitori 54.284 (64,23%) erau români, 17.125 (20,26%) ruteni, 5.975 (7.06) huțuli, 2.655 (3,14%) țigani, 2.425 (2,86%) evrei, 1.665 (1,26%) ruşi, 460 (0,54%) polonezi. (Țugui P. Populația Bucovinei între 1772–1774 // Academica, 1992, anul II, nr.4, (16), p.4-5; Iacobescu M. Din istoria Bucovinei. Vol. I (1774–1862). - Bucureşti: Editura Academiei Române, 1993, p.177; Anghel Fl. Studiu preliminar al evoluției minorității polone din România Mare, 1818-1940 // Revista istorică (Serie nouă). Tom. VIII, nr.1-2, p.26; Ungureanu C. Bucovina în perioada stăpânirii austriece, 1774-1918. - Chişinău: Civitas, 2003, p.28). Aproximativ cu aceleaşi date operează cercetătorii Jean Nouzille şi Ion Popescu (Nouzille J. La Moldavie. Histoire tragique d'une region europeenne. Comité européen d'histoire et de stratégie balkaniques. Editions BIELER, 2004, p.107; Popescu I. Populația Bucovinei de până la răpire în lumina recensămintelor feldmareşalului Rumeanțev (1772–1773 şi 1774) // Glasul Bucovinei (Cernăuți - Bucarest), 1994, nr.2, p.17).
40. Radu D. Rosetti. La Roumanie et les Juifs par Rodolphe Rosetti, chef des travaux spéciaux au ministère Royal des affaires étrangères, ancien préfet. Avec 65 Tableaux Statistiques dans le texte, Une Carte Et Trois Planches Hors-Texte, I. V. Socescu. - Bucureşti: Verax, 1903, p.240.
41. Iorga N. Note istorice referitoare la evreii în Țerile noastre (Anexă la problema evreiască la Cameră). - Vălenii de Munte, 1910, p. 39; Louis Roman. Locuitorii Bucovinei. 1774-1803 // Revista istorică. Serie nouă. Tom. 6, nr. 9-10, 1995, p.819; Radu D. Rosetti. Op. cit., p.340 + tabelele.
42. Negruți E. Op. cit., p.386.
43. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.132.
44. Tufescu V. Op. cit., p.102.
45. Documente statistice privitoare la oraşul Iaşi. Editate de Ioan Caproşu şi Mihai-Răzvan Ungureanu, Volumul I (1755-1820). - Iaşi: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 1997, p.128-129.
46. Radu D. Rosetti. Op. cit., p.2-3.
47. N. Iorga. Istoria evreilor în Țerile noastre, p.24.
48. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.44.

49. Iorga N. Istoria comerţului românesc. Epoca mai nouă. - Bucureşti: Tiparul Românesc, 1925, p.39.
50. Histoire de Pologne. Par Aleksander Gieysztor, Stefan Kieniewicz, Emmanuel Rostworowski, Janusz Tazbir, Henryk Wereszxcki. -Warszawa: PWN - Editions Scientifiques de Pologne, 1971, p.370-371.
51. Histoire religieuse de la Pologne. Sous la directions de Jerzy Kloczowski, Traduction de Karolina T. Michel. Préface de Jacques le Goff. - Paris: Editions du Centurion, 1987, p.302.
52. William O. Mc Cagg Jr. Les Juifs des Habsbourg (1670-1818). Traduit de l'anglais par Myrto Gondicas. - Paris: Press Universitaires de France, 1996, p.57.
53. Ciachir N. Istoria modernă a Poloniei (1795–1918). - Bucureşti: Tipografia Universităţii Bucureşti, 1987, p.19.
54. Brociner J.B. Chestiunea israeliţilor români. - Bucureşti: Horia Carp & Marinescu, 1910, p.34-36; Karol Iancu. Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare. - Bucureşti: Hasefer, 1996, p.42.
55. Camariano-Cioran A. Măsuri fiscale şi administrative în Moldova (1753–1754) // Studii şi materiale de istorie medie (SMIM), vol.V, 1962, p.507; Josanu R., Josanu V. Contribuţii privind evoluţia populaţiei şi a aşezărilor medievale româneşti de la răsăritul Ţării Moldovei. Studiu de caz asupra satului Chetrosu, jud. Soroca. – Iaşi: Casa Editorială Demiurg, 2006, p.48-49; Contribuţia evreilor din România la cultură şi civilizaţie, p.35.
56. Documente privitoare la istoria românilor. Urmare la colecţiunea lui Eudoxiu de Hurmuzaki. Supliment I. Vol. I, 1518–1780. Documente culese din diferite publicaţiuni şi din biblioteca Naţională din Paris de Gr. G. Tocilescu, din Arhivele Ministerului Afacerilor Străine din Paris de A.I. Odobescu. Publicate sub auspiciile Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publica şi al Academiei Române. - Bucureşti, 1886, p.654.
57. Sistemul de plată a dărilor în patru sferturi în Ţara Moldovei era practicat de la finele secolului al XVII-lea, fiind aplicat în dependenţă de conjunctura politică şi poftele domnilor. Matei Ghica a redus de la 11 la 5 parale, adică la mai puţin de jumătate goştina (dare pe oi şi pe porci). Domnul a renunţat la perceperea pogonăritului (darea pe pogonul de vie), motivându-şi decizia prin faptul că fiecare plăteşte vădrărit în raport cu rodul viei sale şi, cu atât mai mult, anume acest impozit este nedrept, deoarece deseori din cauza condiţiilor climaterice nefaste – grindina, ninsorile timpurii – recolta viilor avea să fie compromisă. Pogonăritul îl desfiinţase şi Constantin Mavrocordat prin reforma din 1741, dar se vede că a fost reintrodus. (Neculce I. Letopiseţul Ţării Moldovei. Ediţie Iorgu Iordan. - Bucureşti, 1955, p.400; Condica vistieriei a lui Mavrocordat. - În: Iorga N. Studii şi documente. Vol.VI. - Bucureşti, 1904, p.215). Matei Ghica nu a perceput şi „văcăritul de vară, numit cuniţă", acceptând ca nevoile domniei să fie asigurate „numai cu dările cele obişnuite" (Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între anii 1659-1754. Ediţie de Nistor Camariano şi Arianda Camariano. – Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1965, p.1093). Benefică s-a dovedit a fi pentru locuitorii ţării şi izgonirea lazilor, adică a negustorilor turci care veneau din Trapezunda, mai ales vara, în porturile Galaţi şi Brăila unde strângeau grâne, iar mai târziu practicau comerţul cu cherestea, vite, miere. După informaţiile oferite de Stefano Ignazio Raicevich, lazii procurau produse de la ţărani, plătind când voiau şi cât voiau (Camariano-Cioran A. Măsuri fiscale şi administrative în Moldova (1753-1754). p.513). Cu toate că lazii au acceptat condiţiile impuse de domn, inclusiv reducerea numărului lor de aflare în ţară la 50, în următoarele decenii negustorii turci au pătruns iarăşi în Ţara Moldovei.
58. Cronica Ghiculeştilor, p.1097; Camariano-Cioran A. Op. cit., p.509; Gumenâi I. Istoria ţinutului Hotin. De la origini până la 1806. - Chişinău: Civitas, 2002, p.196.
59. Iorga N. Istoria relaţiilor române. Antologie / Ediţie îngrijită de Florin Rotaru. Traducere de Anca Verjinschi - Bucureşti: SEMNE, 1995, p.33.
60. Dan A. Lăzărescu. Imaginea României prin călători (1716-1789). Vol.I. – Bucureşti: Sport-Turism, 1985, p.64.
61. Ibidem, p.78.
62. Ştirile despre numărul total al populaţiei Ţării Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea oferite de către călătorii străini sunt diverse. De exemplu, Wenzel von Brognard aprecia la 1782 populaţia ţării la 300.000 de suflete (Gheron Netta. Op. cit., p.96).
63. Elias Schwartzfeld. Din istoria evreilor. Impopularea, reimpopularea şi întemeierea târgurilor şi târguşoarelor în Moldova. – Bucureşti: Editura Uniunii Evreilor Pământeni, 1914, p.33.
64. Negruţi E. Op. cit., p.388; Arapu V. Contribuţia negustorilor evrei la raporturile economice dintre Ţara Moldovei şi Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (Preliminarii generale) // „In memoriam professoris Mihail Muntean". - Chişinău: Cartdidact, 2003, p.42.
65. Negruţi E.Op. cit., p.385.
66. Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente 1393-1849. - Bucureşti: Textul executat la I.P. „13 Decembrie", 1983, p.368.
67. Săghinescu V. Evreii în România (1418-1906). Rezolvarea chestiunii evreieşti în România. Tratat specific adresat respectuos majestăţilor lor Regelui şi Reginei. - Iaşi, 1906, p.22.
68. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.247-248.

69. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. Vol.II, întocmit de Mihai Spielman. Partea 1. - Bucureşti: Tipar executat la B.P. „Filaret", 1988, p.427-428.
70. Iorga N. Câteva ştiri despre comerțul nostru în veacul al XVII-lea şi al XVIII-lea. – Bucureşti: Librăriile Socec, 1915, p.13.
71. Arh. St. Iaşi, Documente (Arhivele naționale. Filiala Iaşi). Pachet 403, doc. 13.
72. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.18.
73. Ibidem. p.19-20.
74. Ghibănescu Gh. Sămile visteriei Moldovei pe anul 1764 (iunie, iulie şi august). Seria II. - Iaşi, 1931, p.12.
75. Gheron Netta. Op. cit., p.101.
76. Cronica Ghiculeştilor, p.1093.
77. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.19.
78. Ibidem, p.5-6.
79. Caproşu I. Sama vistieriei Moldovei pe anul 1764. Sama I, (februarie-iulie) // „Ioan Neculce". Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei (serie nouă), II-III (Iaşi), 1996-1997, p.313.
80. Termenul *sudit* provine de la latinescul *sub-ditus*, supus al unei puteri străine.
81. Iorga N. Istoria evreilor în Țerile noastre, p.23-24.
82. Mărieş S. Supuşii străini din Moldova în perioada 1781-1862. - Iaşi: Editura Universității „Al. I. Cuza", 1985, p.40.
83. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.461.
84. Ibidem, p.429.
85. Jean D. Condurachi. Câteva cuvinte asupra condiției juridice a străinilor în Moldova şi Țara Românească până la Regulamentul Organic. - Bucureşti: Cultura Națională, 1918, p.40.
86. Ludwig Kubala. Handel i przemysl za czasow Stanilawa Augusta. Obditka z „Kraju". - Krakow, 1872, s.18-19.
87. Ibidem.
88. Minczeles H. Une histoire des Juifs de Pologne. Religion, culture, politique. - Paris: Édition La Découverte, 2006, p.326.
89. Ibidem.
90. Ibidem.
91. Cernovodeanu P. Evreii în epoca fanariotă, p.28.
92. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.267.
93. Bogdan N.A. Din trecutul comerțului moldovenesc şi mai ales a celui ieşean. – Iaşi: Institutul modern de arte grafice V. Ştefăniu & D. Ştaierman, 1925, p.77.
94. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.323.
95. Ibidem, p.250.
96. Ibidem, p.267.
97. Bogdan N.A. Op. cit., p.85.
98. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.323.
99. „Ioan Neculce". Buletinul Muzeului Municipal Iaşi. Anul I. Fascicula II, iulie. - Iaşi, 1922, p.202-204.
100. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.57-58.
101. Ibidem, p.57.
102. Ibidem.
103. Ibidem, p.58.
104. Anastase N. Hâncu. Evreii în Țările Româneşti. - Bucureşti, 1941, p.41.
105. Мархлевский Ю. Op.cit., p.15.
106. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.336.
107. Mihai-Ştefan Ceauşu şi Emil Ioan Emandi. Aspecte din evoluția economico-socială şi urbană a oraşului Suceava în anii 1774-1786 (I) // Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol" (în continuare AII). Tom. XXX. - Iaşi, 1993, p.77.
108. Angelescu I.N. Evoluția economică a Țărilor Româneşti. Volumul I. Economia familială şi agrară. Economia orăşenească. - Bucureşti, 1916, p.71; Vitencu A. Documente moldoveneşti. Documente moldoveneşti la Constantinopol (1462-1755). Extras din „Cercetări istorice", anul VIII-IX, 1932-1933, p.35.
109. Documente privind istoria României. Colecția Eudoxiu de Hurmuzaki (Serie nouă). Rapoartele consulare ruse (1770-1796). Vol.I. Din „Arhiva Politica Externă a Rusiei", Moscova. Sub îngrijirea acad. A.Oțetea. - Bucureşti: Ediția Academiei Române, 1962, p.293.
110. Ibidem, p.309.
111. Izvoare şi mărturii privitoare la evreii din România. II/2, p.471-472; Arh. St. Iaşi, Documente. Pachet 417, doc. 232.
112. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/2, p.33.
113. Ibidem.

114. Lazăr L. Rosenbaum. Documente şi note privitoare la Istoria Evreilor din Ţările Române. Volumul I (1476–1750). - Bucureşti, 1947, p.72.
115. Documente privind istoria României. Colecţia Eudoxiu de Hurmuzaki (Serie nouă). Rapoartele consulare ruse (1770-1796). Vol. I., p.286.
116. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România. II/1, p.280.
117. Ibidem, p.9-10.
118. Ştefan Zeletin. Burghezia română. Neoliberalismul. - Iaşi: Nemira, 1997, p.69.
119. Anastase N. Hâncu. Op. cit., p.42-43.
120. Ibidem, p.43.
121. Condurache I.D. Istoricul sistemelor monetare în Ţările Române până la 1867 // Buletinul Societăţii Numismatice Române. Revistă pentru numismatică şi ştiinţele auxiliare (BSNR), anii XXVII-XXVIII, nr.81-82. - Bucureşti, 1933-1934, p.46.
122. Anastase N. Hâncu. Op. cit., p. 43.
123. Ibidem.
124. Râşcanu P. Lefurile şi veniturile boierilor Moldovei în anul 1776. - Iaşi, 1887, p.80.
125. Iorga N. Documentele privitoare la familia Callimachi. Vol. II. - Bucureşti, 1904, p.126, 183.
126. Iftimi S. Curtea doamnei (II). Anturajul feminin ale doamnelor Moldovei şi ale Ţării Româneşti (sec. XV–XVIII). // AII. XXXVII. - Iaşi, 2000, p.89-93.
127. Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente (1393-1849). - Bucureşti, 1983, p.368.
128. Pompei Gh. Samarian. Din epidemiologia trecutului românesc. Ciuma. - Bucureşti: Institutul de Arte Grafice „E.Mărvan”, 1932, p.102.
129. Ibidem.
130. Васильев И. Новейшее историческое, политическое, статистическое и географическое описание Царства Польского. - Москва, 1831, с.29.

Prezentat la 06.07.2011

О РОЛИ АРМЯНСКИХ КУПЦОВ В РАЗВИТИИ ТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ МОЛДАВСКИМ КНЯЖЕСТВОМ И РЕЧЬЮ ПОСПОЛИТОЙ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XVIII ВЕКА

Валентин АРАПУ

Кафедра всеобщей истории

Armenii, stabiliţi cu traiul din timpuri mai îndepărtate sau ceva mai apropiate în spaţiile moldav şi polon, au manifestat un spirit de întreprinzători în domeniul meşteşugăritului şi al comerţului. Negustorii armeni au jucat un rol important în cadrul raporturilor economice moldo-polone din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, contribuind, de asemenea, în mod direct şi la formarea burgheziei în Ţara Moldovei şi în Polonia. Fluctuaţiile de ordin politic şi militar nu au putut împiedica schimburile comerciale moldo-polone, realizate în mare parte de negustorii armeni. Comercianţii armeni au practicat atât relaţiile de schimb bilaterale, cât şi comerţul de tranzit, ceea ce le-a creat o imagine de producători ai unor mărfuri orientale, numite de occidentali „mărfuri armeneşti". Atitudinea domnilor Ţării Moldovei faţă de negustorii armeni a fost tolerantă şi binevoitoare. Autorităţile poloneze le-au acordat negustorilor armeni azil şi protecţie juridică.

Armenians, established to live from more distant times or something closer to the Moldovan and Polish spaces showed an entrepreneurial spirit in the field of handicrafts and trade. Armenian merchants played an important role in the Moldovan-Polish economic relations in the second half of the eighteenth century, also contributing directly to the formation of the bourgeoisie in Moldova and Poland. The fluctuations in the political and military area could not prevent the Moldovan-Polish trade, made mostly of Armenian merchants. Armenian merchants have practiced both bilateral trade relations and transit trade, which has created an image of oriental goods producer, known by Westerners as „Armenian goods". The attitude of rulers of Moldova to the Armenian merchants was tolerant and favourably inclined. Polish authorities have granted asylum and legal protection to Armenian merchants.

Притесняемые персами и турками-сельджуками, армяне вынуждены были покинуть свою историческую родину и иммигрировать в большом количестве в ряд европейских стран: в Польшу, Молдову, Валахию, Голландию и Францию.

Попытаемся осветить вопрос о роли армянских купцов, обладавших извечным коммерческим опытом, в развитии двусторонних торговых отношений между Молдавским княжеством и Речью Посполитой во второй половине XVIII века. Хронологические рамки нашей статьи охватывают период с середины XVIII века до 1795 года, то есть до окончательного падения Речи Посполитой.

Разделы Речи Посполитой и, как следствие, существенное сокращение территории этого государства в значительной степени повлияло на развитие её внешней торговли. Однако в рассматриваемый временной отрезок продолжали сохраняться традиционные торговые центры и пути, а также основные субъекты торговой деятельности, среди которых мы выделяем в том числе и армянских купцов, обосновавшихся на территориях упомянутых государств в разные периоды истории.

Источниковедческой основой данной статьи послужил ряд документов из Государственного Архива города Яссы [1], а также делопроизводственные сборники документов, актовые материалы и данные переписей населения, опубликованные в Румынии [2] и Республике Молдова [3].

Историография вопроса включает работы румынских авторов: Николае Йорга [5], А.Дж. Сируни [5], Герон Нетта [6], Ион Н. Анджелеску [7], Н.А. Богдан [8], Влад Бэнэцяну [9], Леонид К. Попович [10], Валериан Добош-Бока [11], В.Михордя [12], Жан Кондураки [13], Вениамин Чиобану [14].

В советской историографии данный вопрос освещался, в основном армянскими и украинскими авторами, среди которых: М.А. Меликян [15], С.Т. Еремян [16], Л.С. Хачикян [17], М.О. Дарбинян [18], Дж.О. Галустян [19], В.Р. Григорян [20], Б.В. Грабовецкий [21], Я.В. Дашкевич [22].

Известно несколько крупных оттоков армян из исторической Армении в XI, XIV и XVII веках [23].

По утверждению известного историка А. Дж. Сируни*, в 1060 году армяне из города Ани и прилегающих к нему территорий были вынуждены из-за частых набегов чужеземцев скитаться в поисках прибежища, которое они нашли в Польше и на территории будущего Молдавского княжества [24]. Вторая волна исхода армянского населения датируется 1064 годом, когда сельджукское войско Альп-Арслана опустошило армянскую столицу Ани [25]. В 1239 году территория Армении подверглась нашествию татар и очень «немногим жителям удалось спастись бегством в направлении далёких стран» [26]. Приблизительно в 1313 году, вследствие сильного землетрясения, часть армянского населения также была вынуждена покинуть свою историческую родину и обосноваться на территории будущего Молдавского княжества [27]. Последний исход армян из города Ани, вследствие очередного вторжения персов, датируется 1342 годом [28]. Знаменателен также тот факт, что изначально большинство беженцев из Ани по своему социальному происхождению являлись представителями знати, и именно они принесли с собой «всё лучшее, чего достигли армяне», «образовав круг избранных» [29].

Исследователь М.А. Меликян оценивал эмиграцию армян с их исторической родины как беспрерывный процесс, продолжавшийся на протяжении XI-XVII вв. Армянская диаспора постоянно пополнялась за счёт армян, приезжавших на заработки – *харибов* [30], сохраняя таким образом связь с исторической родиной [31].

В научной литературе освещён вопрос о появлении первых армянских поселений на территории будущего Молдавского княжества. Исследователь А. Дж. Сируни отмечал, что первые документальные свидетельства о поселении армян на упомянутой территории датируются XI веком [32]. Историк Грироре Гойлав утверждал, что в городе Четатя Албэ он обнаружил надгробную плиту с надписью на армянском языке, которую он датировал 967 годом [33]. С этой датировкой не согласен профессор Григоре М. Авакян, полагавший, что поселение армян в городе Четатя Албэ нужно относить к концу XIV века, именно тогда они составили серьёзную конкуренцию в черноморском регионе генуэзским негоциантам [34].

Особо следует выделить точку зрения Акопа Сируни о том, что в середине XIV века «армянские колонии в Молдове являлись значимыми центрами ещё до основания княжеств» [35]. В 1350 году в источниках упоминается армянская церковь в городе Ботошань [36]. Такого же мнения придерживался и Николае Йорга который утверждал, что армянские колонии возникли до XIV века, то есть до основания Молдавского княжества [37].

Румынский историк Валериан Добош-Бока подчёркивал, что «армяне из Молдавии являются выходцами не из Армении, а с Крыма и из Польши» [38].Примерно такого же мнения придерживается и Жан Д. Кондураки, утверждая, что армяне пришли в Молдову из «городов Польши» [39]. Николае Йорга отмечал, что армяне, «опасаясь истребления, порабощения и бесчеловечных мучений и преследований, скитались по миру», остановившись первоначально в Кафе, в Крыму, а затем в Лемберге, откуда и спустились в Молдову [40]. Армянская колония в Крыму была одной из самых процветавших. Местные армяне сохраняли торговые и культурные связи с армянами Молдовы. Набеги татар и турков вынуждали крымских армян скитаться в поисках прибежища, которое они нашли в 1475 году на территории Молдавского княжества в городах Сучава, Яссы, Ботошань, Фокшань, Роман [41], Бырлад, Тыргу-Окна, Дорохой, Васлуй [42].

* Акоп Джололян (Чololян) Сируни / Hagop Djololian Siruni – выдающийся румынский исследователь армянского происхождения, историк, палеограф, журналист, архиварий, востоковед, поэт и переводчик. Родился в Адапазаре, в Турции (19.04.1890), в скромной семье – отец Аракел работал маляром, а мать Мариам была горничной в доме знатных турок в Константинополе. В годы учёбы Сируни входит в ряды организации «Дашнак» (*Дашнакцутюн*), члены которой выступали за освобождение армянского народа. В 1921 году переехал в Румынию, где пользовался поддержкой со стороны великого румынского историка Николая Йорги и сотрудничал с ним (H. Dj. Siruni. N. Iorga şi studiile armeneşti. // „A.N.I." Revistă de cultură armeană". I, vol. IV. - Bucureşti, 1936). В 1944 году по приказу Л. Берии был арестован по обвинению в сотрудничестве в годы войны с лицами, враждебно настроенными к советской власти. А. Дж. Сируни был отправлен в СССР. Здесь он содержался под арестом в четырёх разных тюрмах и в одном из сибирских лагерей. И хотя вина А. Дж. Сируни не была доказана, в период с 1946 по 1955 годы его обязали проживать в Ереване, где к нему относились благосклонно, хотя и ограничивали доступ к информации. Намного позже А. Дж. Сируни узнал истинную причину своего ареста, а именно то, что в одной из своих газетных статей он позволил себе критиковать деятельность Л. Берии. В 1955 году А. Дж. Сируни разрешили вернуться в Румынию. Здесь он продолжил свои научные изыскания, изучая в основном армянские и турецкие источники по истории румын. А. Дж. Сируни основал и возглавлял вплоть до своей смерти (7.04.1973) Общество Востоковедения в Румынии - Societatea de Orientalistică din România. (Munca unui savant armean în România: Hagop Djololian Siruni. Cu o prefaţă de Vartan Arachelian. - Bucureşti: Editura Bibliotecii Bucureştilor, 2008. - 448 p.)

 ISSN 1811-2668

В Молдавском княжестве во второй половине XVIII века армянские колонии существовали в городах Ботошань, Роман, Бакэу, Фокшань, Яссы, Галаць, Хотин, Кишинэу, Орхей, Тигина, Измаил, Килия, Аккерман, Фокшань [43]. Так, в Яссах в 1774 году проживало 113 глав армянских семей [44]. Согласно статистическим данным 1809 года, в городах княжества проживало следующее количество армянских семей: Яссы – 103, Роман – 145, Ботошань – 328, Фокшань (часть города, находившаяся на молдавской стороне) – 83, Галаць – 27, Окна – 29, Хотин – 16, Кишинэу – 113, Орхей – 34, Тигина – 6, Килия – 4, Аккерман – 116, Измаил – 32 [45]. По оценкам К. Поповича, в Молдове и Валахии к тому времени проживало около 5.000 армян [46]. В Тыргу Окна из общего числа жителей в 3.535 человек [47] в 1774 году жители армянского и еврейского происхождения составляли 21% населения города [48]. В Тыргул Кишинэу в 1803 году было зафиксировано 133 налогоплательщика из числа молдаван, которые вносили в казну 880 монет ежегодно, в то время как 44 армянина уплачивали ежегодно налоги в 660 монет [49].

В Буковине к 1775 году проживало 58 глав армянских семей [50]. В городе Сирет в это же время проживало 5 армянских семей, что составляло лишь 1,82% от общей численности населения [51]. По сравнению с другими этническими меньшинствами, число армян не было столь многочисленным, однако они играли заметную роль в экономике и торговле [52].

В XVIII веке армяне стали жертвами серии разрушительных войн, имевших место в данном регионе. В заметках грузинского путешественника Ионы Гедеванишвили приводится информация о том, что после завоевания крепости Измаил Александром Суворовым (1790 г.) все местные армяне и жители армянского происхождения из Килии были вывезены и поселены в Григориополе и Дубоссарах [53].

На территории Речи Посполитой многочисленные армянские колонии были основаны в XVI-XVII веках. В Украине первые сведения об армянской общине в Киеве датируются XI веком [54].

В XVII веке Симеон Лехаци, "своего рода армянский Марко Поло" [55], высказал мнение о том, что львовские армяне являются выходцами из города Ани, но они утратили родной язык и говорили по-польски и по-татарски [56]. Эту же информацию подтверждает Ян Альнпек, который отмечал, что армяне Львова «пользовались татарским языком», а родной язык «употребляли только в богослужениях» [57]. Даже книги армянского суда были написаны армянскими буквами на кипчакском (половецком) языке [58]. Освоение татарского языка армянами, по мнению исследовательницы М. Закшевской-Дубасовой, можно объяснить длительным проживанием армян среди тюркских народов и их основным занятием – торговлей [59]. Армянские купцы занимались, в основном, транзитной торговлей, продавая восточные товары в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Ремесленники из армянских колоний объединялись в цеха, которые назывались «прасдава» [60], и изготавливали предметы роскоши, мечи, шлемы, булавы, кольчуги, стекло, сукно, кирпич, производили алкогольные напитки, мыло, свечи, колбасы [61]. Армяне из Броды, Станислава и Снятина объединялись по корпоративным критериям. С 1772 года они стали австрийскими подданными [62].

«Корпоративные» ассоциации армянских купцов руководствовались специальными постановлениями, утверждёнными армянскими общинами. В данных постановлениях определялись обязанности каждого члена корпорации, в том числе были и пункты на случай смерти одного из членов ассоциации. Армяне города Сучава организовывали погребальные процессии усопших вне зависимости от их материального положения, подростки же были обязаны вырыть могилу и присутствовать в течение всего процесса захоронения [63]. Такие же правила действовали и в армянской общине города Снятина [64].

Экспорт продуктов и товаров из Молдавского княжества в Польшу осуществлялся, главным образом, армянскими купцами, обосновавшимися в Подолии. Такие колонии существовали, в частности, в Жванце, Подгайцах, Студенице, Язловце, Баре, Умани, Бучаче, Бережанах, Золочеве, Дубровице, Кубачивцах, Сатанове, Рашкове, Юзефграде и Могилёве-Подольском [65].

Ввиду того, что в Молдавском княжестве земля находилась исключительно в собственности местной элиты и, как правило, не продавалась чужеземцам, в том числе и армянам, в армянских колониях основными занятиями являлись торговля и ремесло. Но положение дел в данной области заметно изменилось во второй половине XVIII века: среди лиц, которые приобрели земельные участки или даже целые поместья, часто встречаются и местные армяне. В августе 1763 года армянин Хаджи Аксинти Жбэул, купец из Ботошань, приобрёл поместья Кэлугэрень, Тэутешть и Симионешть в уездах Хырлэу и Дорохой за 5.750 леев [66]. В дальнейшем большая часть армян была ассимилирована мест-

ным населением, участвуя таким образом в становлении социальной прослойки предпринимателей и буржуазии Молдавского княжества [67].

Армянские купцы Польши пользовались правом выпаса скота и лошадей на территории Молдавского княжества с целью их дальнейшей продажи на рынке [68]. По сведениям Садока Барончa [69], именно армянские купцы из Могилёва выращивали в степях Бессарабии большие отары овец и стада коров, мясо которых экспортировали в Североевропейские регионы. Шкуры животных обрабатывали особым методом, придавая им разнообразную окраску и продавая их в Бродах и Литве [70]. Армянские торговцы скупали также и подвергали дальнейшей обработке и козьи шкуры [71].

Армянские негоцианты занимались также транзитной торговлей: во Львов они привозили ткани, турецкие и персидские ковры, откуда эти товары попадали на ярмарки Польши и других сопредельных государств [72].

Ежегодно армянские купцы вывозили из Молдавского княжества на рынки Речи Посполитой «20.000 лошадей, 5.000 быков, 50.000 окк* воска, 200.000 заячьих шкур» [73]. В 1784 году армянские купцы из Галиции вывезли в Австрию 5.000 быков (каждый стоимостью в 25 флоринов [74]) на сумму в 125.000 флоринов, 6.000 коров (каждая стоимостью в 10 флоринов) на сумму в 60.000 флоринов, 1.000 лошадей (каждая стоимостью в 50 флоринов) на сумму в 50.000 флоринов [75].

Армянские купцы уплачивали следующие пошлины: «корнэрит» (cornărit) – пошлина за определённое число рогатого скота – 5.000; «куница» (cunița) – пошлина за продажу лошадей – 1.000 [76]. В Яссах армянские купцы вносили в казну 3.000 флоринов за аренду пастбищ, из этой суммы 1.000 флоринов составляли пошлину на торговлю быками. При пересечении границы Молдавского княжества армянские купцы уплачивали пошлину в размере 3% от стоимости ввозимых товаров [77].

Торговля лошадьми основывалась и на сельскохозяйственной деятельности армян. Была широко распространена практика аренды земли этническими армянами с целью разведения лошадей и крупного рогатого скота [78]. Армяне отдавали предпочтение разведению лошадей особой местной породы, которые, по описаниям армянского географа Инджиджяна (Ingigian), были «рыжеватой или тёмно-рыжей окраски, высокого роста, красивые, знаменитые своими красивыми копытами, быстры и послушны, пригодны для скачек и тяги» [79]. Лошадей разводили в основном в Пруто-Днестровском регионе. Стоимость одного коня на рынке колебалась от 20 до 30 пиастров, а одной кобылицы с жеребёнком – от 13 до 20 пиастров [80].

В некоторых случаях армянские купцы упоминаются иногда и среди лиц, занимавшихся контрабандной торговлей. Так, купцы, направлявшиеся со своими повозками на Дунай для закупки рыбы, прибегали часто к следующей хитрости: они покупали крупных, хорошо откормленных буйволов, запрягали их в свои повозки и на таможне заявляли, что этих тягловых животных они привели с собой из Польши. С целью предотвращения этой пагубной для казны практики, таможенникам северных областей княжества было дано указание обозначать, с каким количеством тягловых буйволов прибывали армянские купцы. Таким образом, при их отбытии было возможным сверять число животных. В случае превышения голов следовало уплатить пошлину в размере 88 банов с каждой дополнительной головы скота.

Армянские купцы из города Ботошань были хорошо известны в княжестве и за его пределами в качестве экспортёров крупного рогатого скота и лошадей в Польшу. В начале своего правления господарь К. Морузи попытался помешать этой торговле, но в дальнейшем отказался от этих намерений, так как убедился, что для населения эта торговая практика была весьма выгодной ввиду того, что в стране ощущался переизбыток поголовья крупного рогатого скота и лошадей [81]. Довольно часто молдавские господари предоставляли местным купцам армянского происхождения, а также армянам, которые являлись польскими подданными, всякого рода привилегии. Такая практика объяснялась, во-первых, официальными обращениями по этому вопросу польских властей к турецким высокопоставленным лицам и, во-вторых, крупными суммами, поступавшими в господарскую казну. Так, в 1769 году, в основном от армянских купцов из Польши, которые откармливали на пастбищах княжества скот для продажи, в казну поступило 9.250 пиастров от уплаты «куницы» [82]. В результате первого территориального раздела Речи Посполитой, а также вследствие австрийской оккупации Буковины, поступления в казну от данного вида доходов заметно сократились.

* 1 окка[ocă/ocale] – мера, равная 1250 граммам.

Для обеспечения потребностей местных корчм армянские купцы привозили из Польши и горилку. В декабре 1765 года Андроник Армянул, направляясь в Ботошань, уплатил на Могилёвской таможне 90 аспров за четыре «ведре»* горилки [83]. В том же месяце этот купец провёз ещё два «ведре» горилки, за которые уплатил 48 пиастров [84]. Некоторые армяне были собственниками питейных заведений. В октябре 1797 года Якоб Армянин из города Роман продал корчму за 460 леев некоему Ионицэ Прэжескул в городе Тыргу Фрумос [85].

Участие армянских купцов в экономической жизни Молдавского княжества являлось весомым фактом. Они довольно часто заключали взаимовыгодные деловые соглашения с молдавскими купцами. В подтверждение этого можно привести такой пример, как заключение товарищеского акта в 1796 году в Кишинэу между армянским купцом Хаджи Кеворком (Hagi Kevork), внёсшим «капитал в 6.000 пиастров, и Василикэ с капиталом в 4.500 пиастров, то есть всего на 10.500 пиастров» общего капитала, при этом учитывался и пропорциональный раздел прибыли, и возможный ущерб [86].

В 1783 году несколько армянских купцов, подданных австрийской короны, направили в Вену жалобу ввиду их притеснения молдавскими властями. Последние, по утверждению купцов, предпочитали сдавать пастбища в аренду коренным жителям княжества, что угрожало торговой деятельности армян. Более зажиточные армяне из Буковины, среди которых выделяются Иоан и Николае Капри, в качестве австрийских подданных находились под покровительством консула австрийского двора в Яссах, в то же время, благодаря довольно обширным связям, их интересы были представлены при дворе и в самой Вене. Вследствие обращения «братьев Капри, купцов из Сучавы» к австрийским властям, Буковинская провинция была включена в таможенный кордон [87].

Польские власти в 1755-1756 гг., по своим дипломатическим каналам, добились от Порты провозглашения особого фирмана, который содержал ряд прав и привилегий для купцов армянского происхождения из Речи Посполитой [88]. Именно эти армяне торговали скотом и владели табунами лошадей на территории Молдавского княжества.

Согласно Указу от 9 марта 1784 года, господарь Александр Маврокордат подтверждал все привилегии, предоставленные ранее армянским купцам, подданным австрийской короны, и утвердил для них ряд новых: к примеру – местным жителям запрещалось взимать слишком большую плату за аренду пастбищ [89]. Данный запрет был обусловлен тем, что землевладельцы сдавали пастбища в аренду армянам за заранее оговоренную плату, которую могли в дальнейшем в одностороннем порядке повысить, либо на правах собственника могли нарушить договор и сдать пастбище другому купцу, соответственно за более выгодную цену [90].

Среди других прав и привилегий из вышеприведенного Указа выделяется пункт, согласно которому армянским купцам, подданным австрийской короны, в случае возникновения жалоб и недовольств, дозволялось обращаться исключительно в господарский суд. При покупке либо продаже товаров они освобождались также от уплаты всех податей, за исключением единого таможенного сбора в размере 3% от стоимости товаров [91]. Наряду с вышеизложенным, для армянских купцов, привозивших товары персидского происхождения и через австрийские земли направлявшихся дальше, таможенная пошлина составляла 5 % «ad valorem» [92].

Армянские купцы из Буковины пользовались существенными привилегиями и при покупке в Молдавском княжестве лошадей, свиней, скота и пчелиных ульев [93]. Местные армяне, в свою очередь, были освобождены от таможенных пошлин при экспорте лошадей, выращенных на арендованных пастбищах. Наряду с правом на аренду армянские купцы добились со временем и права собственности на поместья. В некоторых случаях они с этой целью прибегали не совсем к легальным методам. Так, согласно документу от 5 июня 1787 года, двое крестьян из Кымпулунг обратились с жалобой против Аритона Прункула, армянского купца из Сучавы. В жалобе излагалось следующее: крестьяне «Ионицэ Диаконул и Тоадер Диаконул направились в Сучаву. Будучи пьяны, в корчме Аритона Прункула Армана подписали акт о продаже их поместья, а деньги пропили в корчме. И всей суммы денег они не получили» [94]. Господарь решил эту тяжбу в пользу крестьян, которые, в свою очередь, обязались вернуть купцу все полученные от него деньги [95].

---

* 1 „vadră" – мера, равная 15,20 литра.

Данные о численности армянских купцов на протяжении процесса развития торговых отношений между Молдавским княжеством и Речью Посполитой можно выявить на основе изучения таможенных книг того периода. Приведём данные из таможенных записей 1765 года: на протяжении пяти с половиной месяцев через могилёвскую таможню прошло 294 купца, некоторые из них пересекали таможенный пункт несколько раз. Из этнического состава этого списка купцов явствует, что границу пересекли 119 евреев – 40%, 59 румын (молдаван) – 20%, 52 турка – 17,6%, 21 грек – 6,14%, 14 сербов – 4,8%, 10 из Лехии – 3,4%, 7 армян – 2,7%, 5 липован – 1,8%, 4 венгра – 1,4%, 3 русских – 1,3% [96]. Следовательно, купцы армянского происхождения занимали по численности седьмое место.

По мнению видного исследователя истории армян Румынии А. Дж. Сируни, в последней четверти XVIII века армянам был нанесён «удар со стороны неравной конкуренции греков», и этот фактор обозначил спад в торговой деятельности армян [97]. Но они не пали духом и предприняли некоторые шаги с целью оживления предпринимательской деятельности и торговли.

Галицкие купцы армяне Берхард Богданович, Грегорие и Иоан Никоровичи для возрождения торговли между Галицией и Молдавским княжеством предлагали избрать в качестве первоначального центра город Снятин и основать новые армянские колонии в городах Сирет и Сучава [98]. Грегорие Никорович предложил построить «лавки, склады и, по восточному обычаю, бани», а также школу и типографию. Предполагалось, что еврейским купцам будет разрешён доступ на две из пяти ежегодных ярмарок с обязательным условием – проводить лишь мелкие оптовые операции. Однако данный проект не был одобрен австрийскими властями [99], как и предложение армянских предпринимателей о строительстве фабрик по обработке кож и изготовлению кожаных изделий, по производству сукна [100]. В конечном итоге, львовские армяне ограничились лишь основанием торговой компании по продаже лошадей в городе Ботошань [101].

Торговая деятельность армянских купцов во многом зависела в то время от политических потрясений. Аннексия Буковины и последующее провозглашение императором Иосифом II в 1786 году Сучавы свободным городом привело к увеличению числа армян, добившихся австрийского подданства. Многие армяне из Ботошань и Фокшань обратились к властям за разрешением обосноваться в Буковине [102]. В дальнейшем они получили право покупать земли, в плане ведения торговли были уравнены в правах с местным населением, пользовались особыми льготами при строительстве жилья, свободой при импорте товаров из Молдавского княжества и освобождались от воинской обязанности в течение двух десятилетий [103].

Наравне с другими инородцами, армяне Молдавского княжества обладали правом на свободу вероисповедания. Среди зажиточных армян часто встречаются имена основателей и покровителей церквей. Так, церковь Святого Аксентия в городе Ботошань была воздвигнута в 1560 году при финансовой поддержке армянина Григорче из Каменецка, а в 1797 году та же церковь была полностью перестроена «на средства Агачи Антона, сына Хаджи Аксенте Хеулянц» [104].

Исходя из вышеизложенного, можно заключить, что армянские купцы сыграли весомую роль в становлении и развитии торговых отношений между Молдавским княжеством и Речью Посполитой во второй половине XVIII века, способствуя также генезису капиталистических отношений в данном регионе. Факторы политического и военного характера повлияли в определённой степени на развитие этих отношений, но несмотря на их пагубность в большинстве случаев не смогли подорвать систему двустороннего товарообмена, функционировавшую посредством торговой и предпринимательской деятельности армянских купцов.

Литература:

1. Arhivele Statului Iaşi. (Arhivele naționale. Filiala Iaşi). Documente. Pachet 801, fila 143 verso; Arh. St. Iaşi. Documente. Pachet 105/5i.
2. Documente privitoare la Istoria Românilor. Culese de Eudoxiu Hurmuzaki. Vol. VII, (1750–1818). - Bucureşti: Stabilimentul în Arte Grafice Socecu Sander & Teclu, 1876. - 585 p. (în continuare: Hurmuzaki. Documente. VII); Iorga N. Studii şi documente cu privire la istoria românilor. Cărți domneşti, zapise şi răvaşe. Vol. VI. - Bucureşti, 1904. - 661 p.; Bălan Teodor. Noi documente Câmplungenene. - Cernăuți: Câmpulungul moldovenesc, 1929. -139 p.; Documente statistice privitoare la oraşul Iaşi. Editate de Ioan Caproşu şi Mihai-Răzvan Ungureanu. Volumul I (1755–1820). - Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 1997. - 470 p.
3. Moldova în epoca feudalismului. Vol. VII: Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 şi 1774. Partea a II-a. - Chişinău: Ştiința, 1975. - 525 p.

4. Iorga N. Arméniens et Roumains. Une parallèle historique // Bulletine de la Section Historique. Académie Roumaine, I, no 4. - Bucureşti, 1913, p.189-234; Idem. Istoria românilor în chipuri şi icoane. - Bucureşti: Humanitas, 1992. - 277 p.; Idem. Istoria comerţului românesc. Epoca mai nouă. Vol. II. - Bucureşti: Tiparul Românesc, 1925. - 210 p.; Idem. Relations entre la nation roumaine et la nation polonaise // Académie Roumaine. Bulletin de la section historique, no 1-2. Neuvième années. Janvier-Juin. - Bucarest: Librairies Cartea Românească, 1921, p.157-166.
5. Siruni H. Dj. Armenii în România. (Cu prilejul unui centenar). - Bucureşti: Editura Fundaţiei Culturale Mihail Kogălniceanu, 1940. - 48 p.; Idem. Armenii în viaţa economică a ţărilor române. // Balcania. Revista Institutului de Studii şi Cercetări Balcanice, II-III. - Bucureşti, 1939-1940; Idem. Cronica Armenilor din ţările române. Partea I (sec. X-XIII). // ANI. Revistă de cultură armeană. Anul I. Vol. I, decembrie. - Bucureşti, 1935, p.68-73; Idem. Cronica Armenilor din ţările române. Partea II. // ANI. Revistă de cultură armeană. Anul I. Vol. II. - Bucureşti, aprilie, 1936, p.65-74.; Idem. Cronica Armenilor din ţările române. Partea a III-a (1401-1450). // ANI. Revistă de cultură armeană. Anul I. Vol. III. - Bucureşti, iulie, 1936, p.69-75; Idem. Cronica Armenilor din ţările române. Partea a IV-a (1451-1500). //ANI. Revistă de cultură armeană. Anul I. Vol. IV. - Bucureşti, noiembrie 1936, p.60-63.
6. Netta Gheron. Expansiunea economică a Austriei şi explorările ei orientale. - Bucureşti: Editura „Cartea Românească", 1931. - 135 p.
7. Angelescu N. Evoluţia economică a Ţărilor Româneşti. Volumul I. Economia familiară şi agrară. Economia orăşenească. - Bucureşti, 1916.
8. Bogdan N.A. Din trecutul comerţului moldovenesc şi mai ales a celui ieşean. - Iaşi : Institutul modern de arte grafice V. Ştefăniu & D. Ştaierman, 1925. - 196 p. + 1 planşă.
9. Bănăţeanu Vlad. Armenii în istoria şi în viaţa românească. - Bucureşti: Tipografia Lito Ţăranu, 1938. - 58 p. + 2 planşe.
10. Popovici Leonid C. O statistică a Armenilor din Ţările Române la 1809. // "Arhivele Basarabiei. Revistă de istorie şi geografie a Moldovei dintre Prut şi Nistru". Sub conducerea d-lor T.G. Bulat şi C.N. Tomescu. - Chişinău, 1930, p.295-296.
11. Doboş-Boca Valerian. Din trecutul Sucevei de altă dată. - Cernăuţi: Editura Mitropoliei Bucovinei, 1938; Idem. Târgoveţii Siretului din anul 1787. - Cernăuţi: Tiparul Glasul Bucovinei, 1938.
12. Mihordea V. Raporturile lui Ioan-Vodă Callimachi cu Polonii. // Revista istorică. Anul al XXIII-lea. Nr. 10-12. - Vălenii de Munte: Editura „Datina Românească", 1937, p.353-371.
13. Condurachi Jean D. Câteva cuvinte asupra condiţiei juridice a străinilor în Moldova şi Ţara Românească până la Regulamentul Organic. - Bucureşti: Cultura Naţională, 1918.
14. Ciobanu Ven. Aspecte ale relaţiilor comerciale dintre Moldova şi Polonia în secolul al XVIII-lea. // Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie "A. D. Xenopol" (AIIA). Tom. VIII. - Iaşi, 1971, p.119-144.
15. Меликян М.А. К вопросу о формировании армянской нации и её социалистическом преобразовании. -Ереван: Издательство Ереванского университета, 1957. - 206 с.
16. Еремян С.Т. Армения и армянское купечество и развитие торговли между Европой и Азией до XIX в. // V Международный конгресс экономической истории. Ленинград, 10-14 августа, 1970. - Москва: Наука, 1970. - 18 с.
17. Хачикян Л.С. Армянские колонии на Украине в XVI–XVII вв. // Великая дружба. Сборник, посвящённый 300-летию воссоединения Украины с Россией. - Ереван: Издательство Академии наук Армянской ССР, 1954, с. 193-224.
18. Дарбинян М.О. Симеон Лехаци о странах Юго-Восточной Европы. // Восточные источники по истории народов Юго-Восточной и Центральной Европы. - Москва: Наука, 1964, с.253-275; Idem. Путевые заметки Симеона Лехаци. // Исторические связи и дружба украинского и армянского народов. Вып. 1. - Ереван: Издательство Академии наук Армянской ССР, 1961, с.229-236.
19. Галустян Дж.О. Культурная жизнь армянских колоний средневековой Польши. - Ереван: Издательство Академии наук Армянской ССР, 1981. - 162 с.
20. Григорян В.Р. История армянских колоний Украины и Польши (Армяне в Подолии). - Ереван: Издательство Ереванского университета, 1980. - 291 с.
21. Грабовецкий Б.В. Армянские поселения на западноукраинских землях. // Исторические связи и дружба украинского и армянского народов. Вып. 1. - Ереван: Издательство Академии наук Армянской ССР, 1961, с. 92-110; Idem. Армянская колония в Снятине. // Исторические связи и дружба украинского и армянского народов. Вып. 2. - Киев: Наукова думка, 1965, с.140-144.
22. Дашкевич Я.В.. Армянские колонии на Украине в источниках и литературе XV-XIX веков. - Ереван: Издательство Академии наук Армянской ССР, 1962. - 176 с.
23. Angelescu N. Op. cit., p.62.
24. Siruni H.Dj.. Armenii în România. (Cu prilejul unui centenar), p.4.
25. Арутюнян Вараздат. Город Ани. - Ереван: Армянское государственное издательство, 1964, с.9-10; Брюсов Валерий. Летопись исторических судеб армянского народа. - Ереван: Издательство Армфан-а, 1940, с.75.
26. Siruni H.Dj. Armenii în România. (Cu prilejul unui centenar), p.4.

27. Idem. Cronica Armenilor din țările române. Partea II, p.66.
28. Idem. Armenii în România. (Cu prilejul unui centenar), p.4.
29. Ibidem, p.5.
30. Меликян М.А. Указ. соч., с.22.
31. Еремян С.Т. Указ. соч., с. 11.
32. Siruni H.Dj. Armenii în viața economică a țărilor române, p. 109-110.; Idem. Cronica Armenilor din țările române. Partea I, p.70.
33. Goilav Grigore. Bisericile Armene de prin țările române. - Bucureşti, 1912, p. 3.
34. Avakian Grigore M.. Rectificări şi adăogiri: Cetatea Albă // ANI. Revistă de cultură armeană. Anul I, vol. III. - Bucureşti, iulie, 1936, pp. 75-80; Idem. Cetatea Albă. // www.http://arevahar.wordpress.com/2008/09/05/cetatea-alba-prof-dr-grigore-m-avakian/ (Accesat la 27.06.2011)
35. Siruni H.Dj.. Cronica Armenilor din țările române. Partea II, p.69. (Автор имеет в виду Молдавское княжество/ Țara Moldovei и Валахию/Țara Românească).
36. Idem. Armenii în România. (Cu prilejul unui centenar), p. 10, 21; Бэнэцяну Влад. Армянские колонии на территории Румынии по данным румынской топонимии. // Историко-филологический журнал. - Ереван: Академия наук Армянской ССР, 1962, № 1, с.174.
37. Iorga N. La place des Roumains dans l'histoire universelle. - Bucureşti: Édition de l'Institut d'études byzantines, 1935, p. 199; Idem. Studii istorice asupra Chiliei şi Cetății Albe. - Bucureşti: Edițiunea Academiei Române. Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1899, p.192.
38. Doboş-Boca Valerian. Din trecutul Sucevei de altă dată, p.63.
39. Condurachi Jean D. Op. cit., p.31.
40. Iorga N. Istoria românilor în chipuri şi icoane, p.131.
41. Siruni H.Dj. Armenii în România. (Cu prilejul unui centenar), p. 6-7 ; Idem. Cronica Armenilor din țările române. Partea IV, p.62.
42. Бэнэцяну Влад. Указ. соч., с.172.
43. Bănățeanu Vlad. Op. cit., p.29-30.
44. Documente statistice privitoare la oraşul Iaşi. Editate de Ioan Caproşu şi Mihai-Răzvan Ungureanu. Volumul I (1755–1820). - Iaşi: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997, p. 128-129.
45. Popovici Leonid C.. Op. cit., p.295-296.
46. Ibidem, p.295.
47. Moldova în epoca feudalismului. Vol. VII. Recensămintele populației Moldovei din anii 1772–1773 şi 1774, p.329-336.
48. Stoica Cornelia. Dezvoltarea economico-socială a oraşului Tîrgu Ocna în epoca modernă // Carpica. Vol. XXIV. - Bacău: Muzeul județean de istorie „Iulian Antonescu”, 1993, p. 131.
49. Siruni H.Dj. Armenii în viața economică a țărilor române, p.135.
50. Doboş-Boca Valerian. Din trecutul Sucevei de altă dată, p.48, 72.
51. Idem. Târgoveții Siretului din anul 1787, p.26.
52. Грабовецкий Б.В. Указ. соч., с.144.
53. Мачарадзе Валериан. Грузинский путешественник XVIII века Иона Гедеванишвили о Молдове и Валахии // Revue des-études sud-est européennes, 1970, tom VIII, nr. 8, c.452.
54. Хачикян Л.С. Указ. соч., с.195.
55. Дарбинян М.О. Путевые заметки Симеона Лехаци, с.230.
56. Idem. Симеон Лехаци о странах Юго-Восточной Европы, с.262; Симеон Лехаци. Путевые заметки. Глава 15. Описание города Львова. Армянский язык. Анийцы. // www.http://armenianhouse.org/lekhatsi/chronicle-ru/notes/chapter13_18.html#15 (Accesat la 25.06.2011)
57. Rachwart St. Jan Alnpek i jego „Opis miasta Lwowa” z poczatku XVII wieku. - Lwów, 1930, s. 20, 44; Крипякевич И.П. К вопросу о начале армянской колонии во Львове. // Исторические связи и дружба украинского и армянского народов. Вып. 2. - Киев: Наукова думка, 1965, с.123.
58. Ibidem.
59. Галустян Дж.О. Указ. соч., с.18.
60. Хачикян Л.С. Указ. соч., с.203.
61. Галустян Дж. О. Указ. соч., с.24.
62. Iorga N. Istoria comerțului românesc. Vol. II, p.28; Raportul Agenției din 17.XII.1801. (Hurmuzaki. Documente. XIX/2. Nr. CLXXXII).
63. Doboş-Boca Valerian. Din trecutul Sucevei de altă dată, p.66-67.
64. Грабовецкий Б.В. Армянская колония в Снятине, с.141.
65. Григорян В.П. Указ. соч., с.117-181.
66. Arh. St. Iaşi. Documente. Pachet 801, fila 143 verso.

67. Arapu Valentin. Contribuţia negustorilor armeni la evoluţia raporturilor economice dintre Ţara Moldovei şi Rzeczpospolita Polska în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. // Pontes. Review of South - East European Studies, no.1. - Chişinău: CEP USM, 2004, p.65.
68. История народного хозяйства Молдавской ССР (С древнейших времён до 1812 г.). - Кишинёв: Штиинца, 1976, с.396.
69. Крипякевич И.П. Садок Барончъ – историк армян бывшей Галиции. // Исторические связи и дружба украинского и армянского народов. Вып. 1. - Ереван: Издательство Академии наук Армянской ССР, 1961, с.38-47.
70. Barącz Sadok. Rys dziejów ormiańskich. - Tarnopol, 1869, c. 162; Григорян В.П. Указ. соч., c.162.
71. Iorga N. Studii şi documente cu privire la istoria românilor. Vol. VI. - Bucureşti, 1904, p.349.
72. Галустян Дж.О. Указ. соч., c.22-23.
73. Bănăţeanu Vlad. Op. cit., p.23.
74. В 1782 году стоимость одной лошади составляла от 20 до 30 пиастров (Murariu Ioan. Preţurile la care se vindeau unele mărfuri în Moldova la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea. // Carpica. Vol. VII. - Bacău: Muzeul judeţean de istorie „Iulian Antonescu", 1975, p.134-140).
75. Bogdan N.A. Op. cit., p.77.
76. Iorga N. Studii şi documente. Vol. XV, p. 372 şi 400; Documente privitoare la istoria românilor. Culese de Eudoxiu Hurmuzaki. Vol. XIX, partea 1: Corespondenţa diplomatică şi rapoartele consulare austriece: 1782-1797. Publicate după copiile Academiei Române de Ion I. Nistor. - Bucureşti: Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl", 1922, p.169.
77. Bogdan N.A. Op. cit., p.77.
78. Iorga Nicolae. Istoria comerţului românesc. - Bucureşti: Tiparul românesc, 1925, p.134-136.
79. Siruni H.Dj. Armenii în viaţa economică a ţărilor române, p.147
80. Netta Gheron. Op. cit., p.101
81. Bogdan N.A. Op. cit., p.77.
82. Holban T. Contribuţie la istoria comerţului românesc în secolul al XVIII-lea // Economia românească, septembrie-octombrie. - Bucureşti, 1942, nr. 4-5, p.9.
83. „Ioan Neculce". Buletinul Muzeului Municipal Iaşi. Anul I. Fascicula 1, octombrie. - Iaşi, 1921, p.203, 204.
84. Ibidem.
85. Arh. St. Iaşi. Documente. Pachet 105/5i.
86. Оригинал этого документа хранится в Библиотеке Дома армянской культуры (Biblioteca Casei Culturale Armene) в Бухаресте и был опубликован впервые Сируни Х.Дж. (H. Dj. Siruni. Armenii în viaţa economică a ţărilor române // Balcania, II-III, 1939-1940).
87. Ceauşu Mihai-Ştefan şi Emandi Emil Ioan. Aspecte din evoluţia economico-socială şi urbană a oraşului Suceava în anii 1774-1786 (I) // Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol". - Iaşi, 1988, tom. XXV, p.78-80.
88. Mihordea V. Raporturile lui Ioan-Vodă Callimachi cu Polonii (1758–1761) // Revista istorică. Anul al XXIII-lea. - Bucureşti, 1937, nr.10-12, p.356.
89. Hrisovul din 9. III. 1784 (Hurmuzaki. Documente. VII. Nr. CCLXII); Siruni H.Dj. Armenii în România (Cu prilejul unui centenar), p.40.
90. Bănăţeanu Vlad. Op. cit., p.23.
91. Moga I. Politica economică austriacă şi comerţul Transilvaniei în veacul XVIII // Anuarul Institutului de Istorie Naţională. Vol. VII, 1936-1938. - Cluj, 1939, p.110.
92. Ibidem.
93. Polek Johann. Die Bukowina zu Anfang des jahres 1801 in alphabetischer Darstellung. // Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums, 15 Jahrgang, 1907. - Cernăuţi, 1908, p.15-17.
94. Bălan Teodor. Noi documente Câmpulungenene, p.35.
95. Ibidem.
96. Ghibănescu Gh. Catastihul Vămilor Moldovei (1765). // „Ioan Neculce". Buletinul Muzeului Municipal Iaşi. Anul I. Fascicula II. Iulie. - Iaşi, 1922, p.202-204.
97. Siruni H.Dj. Armenii în viaţa economică a ţărilor române, p.167-168.
98. Netta Gheron. Op. cit., p.60.
99. Iorga N. Istoria comerţului românesc. Epoca mai nouă, p.65.
100. Hurmuzaki, VII, p.473.
101. Hurmuzaki, XIX, p.759.
102. Zieglauer. Geschichtliche Bilder aus der Bukowina zur Zeit der österreichischen Occupation. - Czernowitz, 1893, s.39-40.
103. Siruni H.Dj. Armenii în viaţa economică a ţărilor române, p.185.
104. Iorga N. Istoria românilor în chipuri şi icoane, p.97.

Prezentat la 06.07.2011

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2011, nr.4(44)

OLAT-UL HOTINULUI ÎN CONTEXTUL POLITICII MARILOR PUTERI (1715-1741)

Igor BERCU

Catedra Istorie Universală

At the beginning of the XVIII century the destiny of Moldova was marked by a new territorial rape effectuated by the Ottoman Empire. First the Hotin fortress and shortly after that the cohole region formed a new administrative and territorial unit directly subjected to the Ottoman Empire. The geographical placement of Hotin district placed in "the Islam House" had a great impact on the events taking place in this space.

In the study below we have attempted to prove that the political circumstances also generated certain demographic processes with obvious repercussions on the economic evolution.

Along the same line we have insisted to demonstrate that the rulers of the country did their utmost to obtain the status quo on the region although Moldova was under the suzerainty of the Ottoman Empire.

Începutul secolului al XVIII-lea a marcat o nouă etapă a diplomației românești, după ce principatul Transilvaniei a fost inclus în hotarele Imperiului Habsburgic, iar în Țara Moldovei și în Țara Românească au fost instituite regimurile turco-fanariote. Efectele acțiunilor întreprinse de noua conjunctură politică nu au întârziat să se manifeste și asupra evoluției ținutului Hotin.

În acest studiu ne-am propus să elucidăm diverse aspecte din istoricul *olat*-ului Hotin în contextul politicii promovate de marile puteri, ale căror interese geostrategice s-au ciocnit la acel moment în zona respectivă: Imperiul Otoman, Imperiului Habsburgic și Rusia țaristă. Cadrul cronologic al cercetării efectuate se încadrează în limitele anilor: 1715, când ținutul Hotin a fost transformat în *pașa*-lâc, și 1741, când din nou, după o scurtă perioadă de includere în hotarele sale firești ale Țării Moldovei, acesta este retransformat în *pașa*-lâc otoman.

Drept bază izvoristică ne-au servit numeroase izvoare interne și externe: documente [1], colecții de documente [2], cataloage de documente [3], cronici și letopisețe [4], surse narative [5].

În istoriografia de specialitate acest subiect și-a găsit reflectare în lucrările mai multor autori: I.Nistor [6], Al.Potlog [7], M.Popescu [8], L.Bota [9], V.Lungu [10], V.Ciobanu [11], I.Chirtoagă [12], Al.Husar [13], I.Gumenâi [14].

Către anul 1715 atât cetatea Hotinului, cât și întreg ținutul, au format o nouă unitate administrativ-teritorială supusă direct Porții Otomane. Acest fapt a afectat direct situația politică din zonă și a generat anumite procese de ordin politic, economic, social și demografic care s-au derulat aici pe parcurs.

Războiul ruso-turc din 1711, evenimentele ce au urmat tratativelor dintre părți până la semnarea tratatului de la Edirne (Adrianopole, 24 iunie 1713), prin care pentru un timp se pune capăt ostilităților dintre Imperiul Otoman și Rusia țaristă, provocau mari pierderi, creând o situație de nesiguranță în rândurile populației de la hotarele nord-estice ale Țării Moldovei. Ca rezultat, în timpul ostilităților militare, locuitorii ținutului Hotin treceau hotarele Poloniei sau se refugiau în munți [15].

Noua realitate a determinat schimbarea substanțială a configurației politice în această regiune. Încălcând prevederile vechilor tratate, încheiate de Poartă cu Polonia, inclusiv ale tratatului de la Karlowitz (16/26 ianuarie 1699) [16], otomanii anexează cetatea Hotin. Pentru a înfăptui o administrare mai eficace și a beneficia de bogățiile teritoriului nou-anexat, administrația otomană efectuează descrierea topografică a ținutului și hotărnicirea lui. Măsurile întreprinse la acea dată de Imperiul Otoman urmăreau, probabil, realizarea mai multor obiective strategice. În primul rând, fortificarea Hotinului și crearea unei noi unități administrativ-teritoriale otomane în partea de nord a Țării Moldovei. Astfel se strângeau cleștele semilunii în jurul acestui principat, fapt ce înlesnea controlul militar al Porții față de Țara Moldovei; totodată, această măsură avea menirea de a preîntâmpina pe viitor un posibil caz de detașare a țării din sistemul politic otoman. Cel de-al doilea scop pe care l-au urmărit, probabil, demnitarii de la Constantinopol efectuând fortificarea acestui punct strategic de maximă importanță și instalând în el o garnizoană puternică, a fost de a împiedica influența Rusiei țariste în Polonia și de a evita o eventuală colaborare militară ruso-polonă împotriva Imperiului Otoman [17].

Realizând scopurile propuse, administraţia Porţii s-a dovedit a fi pusă în faţa unor probleme care necesitau soluţionare cât mai rapidă. Una din ele ţinea de reglementarea hotarelor *kaza*-lei[1] Hotin. Potrivit Cronicii Ghiculeştilor de la 1715, în conformitate cu *fermân*-ul[2] imperial, „Nicolae Vodă a orînduit doi boieri care cunoşteau hotarele şi, orînduind şi paşa cîteva agale, au stabilit hotarele ţinutului Hotin, precum se văd şi pînă astăzi. De atunci a pierdut ţara acest ţinut cu tot venitul lui, fără însă ca haraciul ţării să scadă cu ceva" [18]. După ce ţinutul Hotinului a fost transformat în *olat*[3], conform unui fragment dintr-un *defter*[4] turcesc păstrat în Biblioteca Naţională din Sofia, el cuprindea circa 93 de sate [19]. Este semnificativ faptul că din acestea cca 74 de sate erau părăsite sau ruinate [20]. Înfrângerea ţarului Petru I la Stănileşti, retragerea oştirilor ruse şi plecarea domnului Dimitrie Cantemir în Rusia, intervenţiile militare ale polonezilor şi suedezilor în nordul Ţării Moldovei i-au determinat nu doar pe boieri, dar şi pe ţărani să părăsească în masă acest teritoriu. După ce a fost efectuată, la 5 iunie 1716, inventarierea [21], satele ţinutului Hotin au fost date în supraveghere diferitelor persoane fizice sau unităţi militare. Persoanele care au beneficiat de aceste sate proveneau din corpul *yeniceri*-lor[5], comandanţi ai efectivelor de *kapukulu*[6] staţionate la Hotin.

Satele le-au fost concesionate încălcându-se principiul de proprietate feudală condiţionată – *timâr*[7] sau *zeamet*[8], principiu respectat cu stricreţe de administraţia otomană de toate nivelurile. Iniţial, aceste persoane stăpâneau satele nu în volumul dreptului *berât*-ului[9] de *sipahi*[10], dar se foloseau de împuterniciri mult mai largi. Ele au reuşit să obţină de la vistieria statului documente oficiale care le garantau drepturi depline de stăpânire a satelor şi colectarea impozitelor de la ţărani. Punerea în posesiune se efectua nu prin acordarea *berat*-elor, dar prin *mulkname*[11].

Odată cu trecerea acestor sate în mâinile reprezentanţilor elitei militare otomane din *olat*-ul Hotin, nu doar administraţia centrală, dar şi cea locală erau cointeresate ca aceste sate să fie repopulate. Doar astfel proprietarii lor puteau obţine veniturile scontate. Acest fapt i-a determinat pe otomani să acorde anumite înlesniri ţăranilor care se întorceau în satele anterior părăsite. O pârghie de a-i atrage pe fugari a fost eliberarea pe timp de un an a noilor-veniţi de toate impozitele. Măsurile preconizate au avut efect. Letopiseţul Ţării Moldovei atestă: „şi omenii din ţeră au trecut totî în olatul turcescu în ţinutul Hotinului" [22]. Conform *defter*-ului publicat de S.A. Dimitrov, se stipula că *re'âyâ*-lii[12] care au părăsit *nahie*-aua[13] Hotinului, unde şi se vor afla, să fie găsiţi şi readuşi pentru repopularea satelor părăsite. Totodată, factorii de decizie din localitate erau preîntâmpinaţi că ei trebuiau să evite orice fel de abuzuri faţă de aceşti *re'âyâ*-li [23]. Interes prezintă şi o altă opţiune a administraţiei centrale otomane. Probabil, la moment ea era determinată de evenimentele ce au precedat formarea *olat*-ului Hotin. Pentru a nu aprinde spiritele în mediul ţărănimii din satele acestei unităţi administrativ-teritoriale, se interzicea strict aşezarea în respectiva *nahie* a populaţiei de origine rusă sau poloneză. În caz dacă asemenea categorii vor sosi, era prescris ca ele să nu fie primite şi întoarse înapoi de unde au venit. Probabil, această situaţie era condiţionată de relaţiile tensionate dintre cele trei puteri: Imperiul Otoman, regatul Poloniei şi Rusia ţaristă. Astfel, Poarta încerca să evite orice loialitate din partea populaţiei creştine ce locuia în *olat*-ul Hotinului faţă de potenţialii duşmani.

După ce a fost stabilit statutul pământurilor şi al *re'âyâ*-liilor din *olat*-ul Hotinului, pentru a fi restabilite, satele de aici au fost încredinţate unor *aga*-li[14] ai detaşamentelor locale de cavalerie şi pedestrime sau împuterniciţilor speciali, *mubaşir*-ilor[15], fapt confirmat de edictul emis în Cancelaria Centrală de la Constantinopol la data de 7 aprilie 1717 [24].

---

[1] *Kaza* – unitate administrativ-teritorială otomană condusă de un cadiu.
[2] *Fermân* – poruncă, ordin, edict sultanal.
[3] *Olat* – unitate administrativ-teritorială în Imperiul Otoman.
[4] *Defter* – caiet, catastif, registru.
[5] *Yeniceri* – „oastea cea nouă", ieniceri.
[6] *Kapukulu* – oaste de poartă.
[7] *Timâr* – posesiunea unor venituri, beneficiu militar.
[8] *Zeamet* – feudă între 20.000 şi 10.000 de *akce* venit anual.
[9] *Berât* – diplomă imperială.
[10] *Sipahi* – cavaler, ostaş permanent cu soldă.
[11] *Mulkname* – act de posesiune, carte de stăpânire.
[12] *Re'âyâ* – supuşi, plătitori de impozite din Imperiul Otoman.
[13] *Nahie* – plaşă, comitat.
[14] *Aga* – căpetenie militară, ofiţer turc, în special comandant al ienicierilor.
[15] *Mubaşir* – delegat, aprod, comisar.

Formarea unei unități administrativ-teritoriale pe teritoriul Țării Moldovei l-a determinat pe domnul Țării Moldovei să i-a măsuri în vederea protejării hotarului. Deşi administrația centrală a Porții interzicea orice tip de abuzuri ce puteau fi întreprinse de căpeteniile militare otomane din *olat*-ul Hotinului față de locuitorii Țării Moldovei, aceste interdicții practic nu se respectau. Din această cauză a fost creată căpitănia Ciuhurului, iar căpitanii de Ştefăneşti, Dorohoi şi Cernăuți au primit unele atribuții suplimentare, proprii căpitanilor de margine [25].

Înlesnirile şi scutirea temporară de impozite, acordate de administrația otomană din *olat*-ul Hotinului, îi determinau nu doar pe fugari să se reîntoarcă la vetrele lor, dar şi pe locuitorii Țării Moldovei să se aşeze aici cu traiul.

În scurt timp, acest proces capătă proporții destul de semnificative. Din această cauză, domnul Mihai Racoviță se adresează la Istanbul cu rugămintea să fie emis *fermân* împărătesc pentru reglementarea situației complicate în care a ajuns țara. Sesizarea făcută a fost recepționată. Drept răspuns, Mustafa *paşa*[16] de Hotin a primit ordin să restituie locuitorii Țării Moldovei domnului. *Sipahi*-ii, în a căror proprietate se aflau satele din *olat*-ul Hotinului, s-au opus vehement acestei decizii, deoarece ridicarea din aceste localități rurale a țăranilor moldoveni practic îi lăsau pe stăpâni fără brațe de muncă. Numărul celor ce trebuiau să fie întorşi lui Mihai Vodă se estima la circa 4000 de oameni [26]. Deşi *kapu-kethâda*[17] Gamandi a depus efort substanțial pentru soluționarea disensiunii în favoarea domnului, *sipahi*-ii, prin *arz*-ul[18] trimis *sultân*-ului[19], au reuşit nu doar să încline balanța în favoarea lor, dar şi să pretindă chiar noi teritorii ce erau parte componentă a Țării Moldovei. Trimisul Porții, Mustafa *aga*, sosit împreună cu „hotincenii" la Cernăuți informa: „De la Sărafineț au început a se pogorî în gios şi a hotărî pămîntul şi au luat ținutul tot a Cernăuțului, pînă la Prut, unde iaste tîrgul Cernăuților, că numai tîrgul rămăsesă la partea Moldovei" [27].

Conform unor informații, teritoriul hotărnicit şi alipit *olat*-ului Hotin constituia 45 de sate [28]. După ce Țara Moldovei pierde ținutul Hotinului, importanța ținutului Cernăuți, în special din punct de vedere economic, a crescut considerabil. Îndeosebi ne referim la iarmaroacele anuale care se țineau aici şi la veniturile vamale. Mârza *paşa*, care îl înlocuise pe Mustafa *paşa*, în scurt timp a reuşit să perceapă, cu ajutorul oamenilor săi şi prin diverse mijloace, de la locuitorii ținutului Cernăuți circa 20 000 lei [29].

Pierderea unui nou teritoriu, care, drept consecință, ar fi generat substanțiale probleme de ordin financiar, pe care trebuia să le suporte vistieria țării, a trezit îngrijorarea lui Mihai Racoviță. Eforturile depuse de domnie şi străduințele lui Manolache Chiurci[20] întru a păstra în granițele țării ținutul Cernăuți, dar şi faptul că pentru soluționarea acestui litigiu au fost cheltuiți 10 000 de lei au determinat Poarta să retrocedeze pământurile ținutului Cernăuților Țării Moldovei [30]. Acest fapt este atestat de *fermân*-ul *sultân*-ului Ahmed al III-lea din 1718 decembrie 24 – 1719 ianuarie 2 (1131 *evâil*-i *safer*), adresată *vezir*-ului[21] Mârza Mehmed *paşa*, *muhafiz*[22] de Hotin, *kâdi*-ului[23] şi recenzorului din *olat*-ul respectiv în vederea respectării limitelor de hotar, stabilite cu prilejul transformării acestui ținut în teritoriu trecut sub directa jurisdicție otomană [31]. În 1717, Cronica țării atestă faptul că din Țara Moldovei în *olat*-ul Hotin s-au refugiat circa 4000 de oameni. La rândul lor, sursele turceşti susțin la 1718 că „în momentul de față, gizia celor două mii cinci sute douăzeci şi cinci de raiale care locuiesc în ținutul pomenit este percepută de <cei din> Hotin" [32]. Această disproporție substanțială de ordin numeric ce s-a produs timp de un an în rândurile populației nemusulmane nu are o explicație univocă. Pe de o parte, cronicarii locali exagerau, probabil, exodul de populație de pe teritoriul Țării Moldovei care se refugia în *olat*-ul Hotinului; pe de altă parte, insistențele domnului şi consolidarea siguranței interne a țării i-a determinat pe unii țărani moldoveni să se întoarcă la vetrele lor.

Poziția militaro-strategică a cetății Hotin cerea o atenție sporită din partea administrației centrale. Veniturile obținute nemijlocit în *olat* de *sipahi* nu erau, probabil, suficiente pentru întreținerea întregii garnizoane.

---

[16] *Paşa* – titlu pentru marele vizir, beilerbei, sangeacbei.
[17] *Kepu-kethâda* – agent diplomatic sau reprezentantul lui.
[18] *Arz* – raport, cerere, memoriu.
[19] *Sultân* – conducător, suveran.
[20] E vorba despre Manolachi Ioan Ipsilanti, o persoană foarte influentă în acea perioadă la Istanbul (*a se vedea* Cronica Ghiculeştilor , p.229).
[21] *Vezir* – rang purtat de marii demnitari otomani.
[22] *Muhafiz* – comandant de cetate.
[23] *Kâdi* – judecător al legii canonice musulmane, guvernator al unei kazale în Imperiul Otoman.

Din această cauză, soldele ostaşilor pedestraşi şi ale cavalerilor otomani ce staționau în *olat*-ul Hotinului parțial erau achitate de Țările Române. Țara Moldovei avea obligația de a onora o sumă de 40617,5 guruşi, iar Țara Românească – de 41000 guruşi [33]. Aceste sume erau scoase din *cizye*-aua[24] țărilor pe un an tributar.

Cetatea Hotinului a fost folosită ca bază militară împotriva trupelor imperiale în războiul din 1715-1718 [34]. Dat fiind faptul că Țara Moldovei se aflǎ sub protecția Imperiului Otoman, una dintre sarcinile garnizoanei cetății era să asigure protecția hotarelor țării de invazia austriecilor. În anumite cazuri, în timpul războiului turco-austro-venețian cetatea Hotinului servea drept bază de operațiuni lansate împotriva principatului Transilvaniei. Astfel, la 1717: „Orînduit'au Imperăția cu aceste oşti şi pe Iliaşu Colcegu-Bei, care era Salcol Agasi la cetatea Hotinului, cu cîtă oaste avea sub ascultarea sa, şi pe Generalui Esterhazi Ungurul, pe care amu disu mai susu că au fostu la Hotinu cu poruncă se scole şi elu să vie la Moldova împreună cu Colcegu-Bei, şi se între în țera Ungurească ca să se împreune acolo cu Regepu Paşa, cum amu disu mai susu şi se îndemne pe Ungurii să se bată cu nerpietenii şi se prede țera loru" [35].

Pacea de la Passarowitz (Pojarevac) din 21 iulie 1718 nu a produs schimbări esențiale în statutul juridic al *olat*-ului Hotin, deşi anumite modificări de ordin financiar au intervenit. La început, căpeteniile militare otomane aflate la Hotin au primit proprietăți funciare prin acordarea de *mulkname*. O asemenea situație le lărgea cu mult dreptul de posesiune. Acest fapt a trezit nemulțumirea căpeteniilor militare otomane din alte cetăți de margine, ca Belgrad şi Temeşvae [36]. Ultimele primeau soldă din haznaua statului şi, desigur, îi invidiau pe cele de la Hotin cărora le-au fost acordate sate. Soldele se achitau neregulat, iar veniturile obținute prin impozitarea țărănimii de la sate erau stabile şi reale. Pentru a tempera spiritele şi a evita noi tulburări, conducerea centrală a hotărât anularea dreptului de proprietate al comandanților militari din *olat*-ul Hotinului. Din această cauză, la 1718-1719 a fost organizată o nouă cartografiere a satelor din această circumscripție [37].

Abuzurile împotriva locuitorilor Țării Moldovei săvârşite de către oştenii şi administrația din Hotin continuau. Motiv din care boierii țării au decis să se adreseze la Poartă pentru a curma aceste samavolnicii. Probabil, acest fapt l-a determinat pe *sultân*-ul Ahmed al III-lea să emită un *fermân* imperial în vederea reglementării acestor disensiuni. Cronica stipulează: „În al patrulea an al domniei lui Mihai Vodă, împărăția a mutat pe Mîrza-paşa la Bender şi în locul lui a trimis pe Abdi-paşa, care pusese bei de Misir." [38]. Perioada cât a stat Abdi-*paşa* la Hotin se caracterizează printr-o relativă stabilitate, iar „țara a avut mult folos de pe urma lui" [39]. Apelând la bunăvoința acestuia, domnul Mihai Racoviță a încercat să-i scoată pe tătarii nogai care au încălcat vechiul hotar şi au înființat ciflicuri pe teritoriul Țării Moldovei [40].

În anul 1721 Polonia trimite o nouă solie în frunte cu Krzysztof Sulima Popiel. Având drept scop asigurarea securității hotarelor sud-estice ale regatului, solul Poloniei cere demolarea cetății Hotin şi dislocarea tătarilor din Bugeac [41]. Poarta Otomană s-a opus categoric, invocând netemeinicia propunerilor părții poloneze.

Muhafiz-ii de Hotin îndeplineau şi funcția de intermediari între domnii Țării Moldovei şi *han*-ii Crimeei. Astfel, la 1725 octombrie 29 – noiembrie 6 (1138 *evâhir*-i *safer*) *sultân*-ul Ahmed al III-lea porunceşte *vezir*-ului Mustafa *paşa*, *muhafiz* de Hotin, să ia măsuri ca *balci-başi*-ii[25] să nu pretindă lui Mihai Racoviță mai multe dări decât cele ce se dădeau potrivit vechiului obicei *han*-ului şi *kulgay*-ului[26] din Crimeia.

Interesele de ordin economic ale celor două subiecte, *olat*-ul Hotinului şi Țara Moldovei, produceau anumite deplasări de populație dintr-o regiune în alta. Soluționarea unor asemenea situații necesita implicarea centrului. Acțiune de acest gen are loc în anul 1726 noiembrie 6-15 (1139 *evasit-i rebi-iil-evevel*), când *sultân*-ul Ahmed al III-lea emite *fermân*, prin care îi comunică *vezir*-ului Mustafa *paşa*, *vali*-ul[27] de Hotin, decizia privind reînființarea bâlciurilor în patru localități din Țara Moldovei, deoarece localitatea Otac, unde se țineau iarmaroacele în trecut, a fost inclusă în circumscripția Hotin. Tentativa domnului şi a boierilor de a înființa iarmaroace la „locurile zise Movilău şi Zeletin (Seletin) şi Sarafineşti (Sarafinca) şi Selidin (?)" [42], întâmpina o rezistență deosebită din partea otomanilor din *olat*-ul Hotin.

Domnul Grigore al II-lea Ghica cere ajutorul Porții, pentru că închiderea acestor iarmaroace cauzează multiple dezavantaje locuitorilor țării, iar negustorii locali rămân în mari pierderi. El atenționează: „Mai mult decît atît, aceea care, siliți de nevoie, merg la iarmaroacele înființate pe alte meleaguri, nu se vor mai întoarce la

[24] *Cizye* – capitație impusă supuşilor nemusulmani în Islam.
[25] *Balci-başi* – trimişi ai hanilor tătari la domnii Țării Moldovei şi Țării Româneşti.
[26] *Kalgay* – prim locțiitor, asociat al hanului Crimeei.
[27] *Vali* – guvernator, conducătorul unei provincii.

locurile lor şi, ei stabilindu-se pe alte meleaguri, aceasta va duce la risipirea lor şi la tulburarea rînduielii țării” [43]. Refluxul populației din principatul Moldovei afecta nu doar interesele țării, dar şi ale Imperiului Otoman. Solvabilitatea Țării Moldovei depindea de potențialul economic, iar acesta – de numărul supuşilor.

Răscoala tătarilor din Bugeac (noiembrie 1727 – februarie 1728) [44] a implicat efectivele armate otomane staționate la Hotin şi cele conduse de Grigore al II-lea Ghica în soluționarea acestui conflict. Excluderea oricărui pericol l-a determinat pe domn să-şi trimită familia la Hotin, fapt atestat de corespondența dusă între doamnele lui Grigore al II-lea Ghica şi Arisant Notara, patriarhul Constantinopolului. Moment semnificativ, deoarece de acum înainte mai mulți domni ai Țării Moldovei vor folosi cetatea Hotinului, care se afla în stăpânire otomană, ca loc de refugiu[28].

Totodată, aşezarea strategică a *olat*-ului Hotin permitea aplanarea oricărui conflict armat produs pe teritoriul Țării Moldovei sau în apropierea granițelor sale. Răscoala neamului tătarilor, care a pricinuit numeroase necazuri supuşilor țării, i-au determinat pe aceştia să fugă în „ținuturile Hotinului, aşezîndu-se şi statornicindu-se acolo” [45]. După ce răscoala tătarilor a fost înăbuşită, unii țărani moldoveni s-au întors în țară, dar cei mai mulți au rămas în *olat*-ul Hotin. Ffolosindu-se de moment, Mustafa *paşa* i-a înscris pe supuşii Țării Moldovei în registrul *olat*-ului respectiv. Pentru a readuce populația la vechile locuri de trai, Grigore al II-lea Ghica intervine pe lângă *sultân*. Drept răspuns, Ahmed al III-lea în 1729 martie 22-30 (*1141 evâhir-i şa'ban*) emite *fermân* prin care îi cere *vezir*-ului Mustafa *paşa*, *muhafiz* de Hotin, să nu înscrie în registru supuşii Țării Moldovei refugiați în timpul revoltei tătărimii în *olat* [46].

Stimulând migrarea populației din teritoriile Țării Moldovei, otomanii din *olat*-ul Hotin, pe baza impozitării unui număr cât mai mare de *re'âyâ*-li aşezați în satele ce le aparțineau, obțineau o creştere considerabilă a veniturilor. Totodată, ei foloseau şi alte pârghii de ordin economic pentru a obține anumite beneficii, care aduceau substanțiale prejudicii Țării Moldovei. Este cazul când locuitorii din *olat*-ul Hotin treceau hotarul şi înființau noi aşezări şi mori pe teritoriul țării. Conform vechiului obicei, pentru pământurile folosite şi veniturile obținute în rezultatul măcinării făinii la morile nou-construite ei trebuiau să plătească anumite dări starostelui din Cernăuți sau să distrugă aşezările [47]. Astfel, observăm că nu doar factorii politici, dar şi cei economici generau anumite procese de ordin demografic.

Decesul regelui Poloniei August al II-lea la 1 februarie 1733 şi urcarea la tron a fiului său August al III-lea din nou au pus sub semnul întrebării durabilitatea relațiilor polono-otomane. Noul rege al Republicii nobiliare a fost considerat de către Imperiul Otoman ca exponent al tendințelor țariste şi habsburgice, fapt ce a determinat Poarta să refuze de a-l recunoaşte [48]. În schimb, Istanbulul i-a sprijinit pe confederați în frunte cu Stanislaw Leszczybski, pretendent la coroana Poloniei.

Înfrângerile suferite de confederați şi pierderea Cameniței în favoarea oştirilor regelui August al III-lea îi obligă pe aceştia să solicite Porții Otomane permisiunea ca detaşamentele confederate să se retragă pe teritoriul Principatelor Române [49]. După mai multe demersuri, confederații au primit acordul Imperiului Otoman să se refugieze în *olat*-ul Hotin. În iulie 1735, *sultân*-ul Mahmud I cere domnului Țării Româneşti, Grigore al II-lea Ghica, să trimită la Hotin un om de încredere, cu misiunea ca acesta să aducă în Țara Românească o jumătate de oşteni polonezi refugiați în acest *olat* [50]. Altă sarcină pusă în seama domniei era aprovizionarea şi protejarea confederaților ce urmau să fie stabiliți în Țara Românească.

Intensificarea contradicțiilor ruso-ortomane în 1735 a condus la declanşarea războiului mai întâi cu Rusia țaristă, iar mai apoi cu Imperiul Austriac. Noua conjunctură politică impunea anumite măsuri de precauție. În acest context se înscrie, probabil, decizia Porții Otomane de a-l readuce pe tronul Țării Moldovei pe Grigore al II-lea Ghica [51].

După ce armata țaristă, sub comanda feldmareşalului Munnich, ocupă Azovul şi cucereşte în 1736 Crimeea, la mijlocul lunii iulie 1739 se îndreaptă spre Nistru. Trupele imperiale ruseşti, trecând „pre la Nejboj şi pre Camenița, cu 120 000 oaste mochicească, cu donț, cu calmîş, cu cătane” [52], forțează Nistrul şi pe data de 17 august, mai jos de localitatea Grozniți, se dă lupta hotărîtoare între armata țaristă şi trupele otomano-tătare. Otomanii n-au putut rezista focului armelor „moscalilor”. O parte din armată s-a retras de pe câmpul de luptă, iar altă parte şi-a găsit refugiu în cetatea Hotinului.

Panica şi deruta ce a cuprins oastea otomană a determinat comandamentul cetății Hotinului ca, la o simplă somațiune, să capituleze. „În 19 dzile a lui august, şi i-au ieşit Colceag înainte şi i-au închinat Cetatea Hotinului” [53].

[28] Cetatea Hotinului ca adăpost sigur a fost folosită de către domnii Țării Moldovei şi în perioada anterioară, dar atunci se afla în jurisdicția lor.

În prizonieratul rusesc au nimerit mulți comandanți ai armatei otomane şi căpetenii tătare, inclusiv comandantul Hotinului Colceag *paşa.*

După ce ocupă Hotinul, armata țaristă, neîntâlnind practic nici o rezistență, coboară pe Prut în jos şi peste câteva zile, la data de 3 septembrie 1739, intră în Iaşi, capitala Țării Moldovei. Aici, la 5 septembrie încheie cu „deputații stărilor" o „convenție", prin care Țara Moldovei era declarată independentă sub ocrotirea Imperiului țarist [54].

După aceasta, feldmareşalul Munnich se întoarce la Hotin şi, reieşind din anumite considerente, intenționează să dărâme cetatea Hotinului. Tentativă s-a soldat cu eşec. Remarcăm atitudinea plină de cruzime la care a fost supusă populația *olat*-ul Hotin şi, parțial, cea a ținutului Cernăuți din partea ruşilor. Cronicarul Ion Neculce atenționează că aceştia erau mai răi decât tătarii.

La data de 18 septembrie 1739 a fost semnat tratatul de pace de la Belgrad, care încheie războiul ruso-austro-turc. Conform acestui tratat, teritoriul Țării Moldovei revine sub suzeranitatea Imperiului Otoman.

După retragerea armatei ruse, domnul Grigore al II-lea Ghica a primit ordin de la împărăție să-l trimită pe Ahmed *paşa*, care se afla lângă el, cu o parte din oastea lui să ia în primire cetatea Hotinului, conform tratatelor încheiate [55]. La scurt timp, în cetatea Hotin a fost restabilită administrația otomană. O altă soartă a avut ținutul Hotinului, care, prin *fermân*-ul imperial din 1740 aprilie 28 – mai 7 (*1153 evâil-i safer*), adresat *muhafiz*-ului Sarâ Ahmed *paşa*, este restituit domnului Țării Moldovei, în schimbul majorării *cizye*-i țării cu 5 000 de guruşti [56]. Leafa oştenilor din respectiva cetate trebuia să fie suportată de Grigore al II-lea Ghica. După ce ținutul Hotinului trece sub jurisdicția domnului Țării Moldovei, acesta modifică, printre altele, statutul copților care locuiau în ținutul respectiv. Ca răspuns la intervenția domnului, *sultân*-ul Mahmud I emite ordin ca „copții din ținutul menționat să nu mai fie persecutați şi necăjiți de către gizierdarii copților" [57]. Dar, asemenea măsură crea un gol în venitul provenit din renta *bazar-başi*-ului[29] de la Palatul vechi. Pentru suplinirea acestei lacune financiare, suma de „şaptezeci de mii şase sute douăzeci akce, fiind adăugate şi alipite la banii pentru gizia Moldovei" [58].

Domnul Grigore al II-lea Ghica depune efort substanțial pentru reintegrarea ținutului Hotin în cadrul teritoriilor Țării Moldovei. Efortul domnului a servit drept exemplu pentru boieri, care de asemenea s-au grăbit să-şi recupereze vechile moşii pe care le aveau în ținut. Ioan vodă Calimachi, într-o scrisoare trimisă fratelui său Dumitraşcu, îl înştiința despre faptul că ținutul Hotinului a fost restituit domnului Țării Moldovei şi intervine cu rugămintea să se intereseze de moşiile ce le aparțineau în trecut aflate în ținutul respectiv şi dacă este vreo posibilitate de a le recupera [59]. Deci, gândul de a se reîntoarce la baştină era propriu nu doar țărănimii, dar şi boierilor moldoveni. Silința domnului în comun cu cea a locuitorilor Țării Moldovei avea drept scop o reîntregire cât mai rapidă a ținutului cu restul țării.

Reintegrarea teritorială a ținutului Hotin cu Țara Moldovei nu a fost de durată. Acest proces a fost întrerupt de tătarii lipcani, numărul cărora a crescut considerabil după ce cetatea a fost luată de la ruşi. Unii, nemulțumiți de avantajele ce le-au fost acordate, se adresează *vezir*-ului Aivaz Mehmed *paşa*, făgăduind achitarea tuturor cheltuielilor care sunt necesare pentru obținerea ținutului respectiv. Datorită faptului că Aivaz Mehmed *paşa* se afla în relații bune cu Grigore al II-lea Ghica, tentativa lipcanilor a suferit eşec. Dar, în scurt timp la Poarta Otomană intervin anumite schimbări de ordin administrativ şi mare *vezir* devine Ahmed *paşa*.

Folosindu-se de noua conjunctură, tătarii lipcani „s-au înfățişat îndată la divan şi au înaintat o anaforă, cerând ca ținutul Hotinului să le fie dat lor, iar ei să dea o sută de pungi pentru hrana şi chivernisirea a o mie opt sute de oameni, care să păzească cetatea Hotinului" [60]. Inițial, Ahmed *paşa* îi propune domnului Țării Moldovei ca, în schimbul păstrării ținutului, el să-şi asume toate angajamentele tătarilor lipcani. Reflectând asupra propunerii respective, Grigore al II-lea Ghica hotărî „că ar fi foarte vătămător pentru țară ca să dea un ținut, pe care l-a luat în primire pustiu, şi, cu toate că folosind milă şi îngăduință a adus pe toți locuitorii fugari şi l-a populat bine, totuşi, neputând avea în nici un chip nădejde că va aduna de aici atâția bani, a răspuns hotărât că nu poate să primească ținutul cu un tribut mai mare" [61].

În consecință, litigiul respectiv a fost pus în seama lui Ali *efendi*[30]. Cercetările efectuate la fața locului, diversitatea opțiunilor în rezolvarea acestui litigiu au determinat în final Istanbulul să opteze în favoarea

[29] *Basar-başi* – dregător otoman, însărcinat cu aprovizionarea Palatului vechi.
[30] *Efendi* – om cult, învățat: titlul de politețe pus, după nume propriu, dregătorilor otomani.

transformării ținutului Hotin din nou în unitate administrativ-teritorială supusă direct jurisdicției Porții Otomane. Ținutul Hotin a fost retrocedat şi s-a aflat în componența Țării Moldovei circa un an de zile. Raportul dogelui Veneției, Nicolo Erizzo, din 28 mai 1741 [62] consemnează despre prefacerea din nou a ținutului Hotin în *paşalik*[31].

Din cele expuse putem conchide că, deşi *olat*-ul Hotin a fost scos în afara hotarelor fireşti ale Țării Moldovei în care a evoluat timp de veacuri şi trecut sub directa administrare de către Poarta Otomană, el şi-a păstrat strânse legături de ordin politic, economic cu Țara Moldovei şi anumite procese demografice.

Referințe:

1. Димитров С.А. Турецкие документы о состоянии Хотинской округи (нахие) в первой половине XVIII в. // Восточные источники по истории народов Юго-Восточной и Центральной Европы. Том II. - Москва, 1969.
2. Hurmuzaki E. Documente privitoare la istoria românilor culese de .... Vol.IX. - Bucureşti: Editura Academiei, 1895; Vol.IX, p.I. - Bucureşti: Editura Academiei, 1897; Vol.XIV, p.I. - Bucureşti: Editura Academiei, 1915; Vol.XIV, p.II. - Bucureşti:Editura Academiei, 1917; Iorga N. Studii şi documente cu privire la Istoria Romînilor. Vol.XXI. - Bucureşti: Editura Ministerului de Instrucție Publică, 1911; Veliman V. Relațiile româno-otomane (1711-1812). Documente turceşti. - Bucureşti, 1984.
3. Guboglu M. Catalogul documentelor turceşti. Vol.II. - Bucureşti: Editura Academiei, 1965.
4. Amiraş A. Cronica anonimă a Țerei Moldovei, care se începe de la Domnia lui Istrati Dabija v.v. şi se sfârşeşte cu Domnia lui Grigore Ghica Vodă celu betrânu // Mihail Kogâlniceanu. Cronicele României sau Letopisețele Moldovei şi Valahiei. Ediția a doua, Tomu III. - Bucureşti, 1874; Cronica anonimă a Moldovei. 1661-1729 (Pseudo-Amiras). Studiu de ediție critică de Dan Simonescu. - Bucureşti: Editura Academiei, 1975; Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754. Ediție specială de Nistor Camariano şi Arianda Camariano. - Bucureşti: Editura Academiei, 1965; Mehmet M.A. Cronici turceşti privind Țările Române. Extrase. Sfârşitul sec. XVI – începutul sec.XIX. Vol.III. - Bucureşti: Editura Academiei; Muste N. Letopisețul Țării Moldovei. De la domnia lui Istrati Dabija v.v. până la a treia domnie a lui Mihai Racoviță v.v. // Mihail Cogâlniceanu. Cronicele României sau Letopisețele Moldovei şi Valahiei. Ediția a doua, Tomu III. - Bucureşti, 1874; Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei; - Bucureşti: Albatros, 1959.
5. Călătorii străini despre Țările Române / Îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu. Vol IX. - Bucureşti: Editura Academiei Române, 1997.
6. Nistor I. Drepturile noastre asupra Hotinului. - Chişinău: Tipografia „Cartea Românească”, 1918.
7. Potlog Al. Monografia agricolă a județului Hotin. - Câmpina: Tipografia şi legătoria de cărți „M.S. Gheorghiu”, 1930.
8. Popescu M. Veniturile raialei Hotinului în timpul stăpânirii turceşti, - Bucureşti: Gobl, 1930.
9. Boga L.I. Paza marginii. - Chişinău, 1932.
10. Lungu V. Despre olatul Hotinului // Cercetări istorice. An V-VII. (1929-1931).
11. Ciobanu V. Relațiile politice româno-polone între 1699 şi 1848. - Bucureşti: Editura Academiei, 1980.
12. Chirtoagă I. Sozdanie hotinscoi rai – ocerednogo forposta expansionistscoj politiki osmanskoi imperii v Vostocinoi Evrope // Izvestia A.N, M.S.S.R. nr.2. 1988; Naselenie hotinschih zemeli' v XVIII-naceale XIX v.v. // Problemî demografii S.S.S.R. i zapadnoi Evropî (period feudalizma i kapitalizma). - Chişinău, 1991; Hotinul // Destin românesc. An II, nr.5, 1/1995; Târguri şi cetăți din sud-estul Moldovei (secolul al XIV-lea – începutul secolului al XIX-lea), - Chişinău: Prut Internațional, 2004.
13. Husar Al. Dincolo de ruine: cetăți medievale. - Iaşi: Institutul European, 2003.
14. Gumenâi I. Istoria ținutului Hotin. De la origini până la 1806. - Chişinău: Civitas, 2002.
15. Hurmuzaki E. Documente .... Vol. XIV, p.I.
16. Ciobanu V. Relațiile politice ..., p.49.
17. Ibidem, p.51.
18. Cronica Ghiculeştilor ... , p.189.
19. Димитров С. А. Турецкие ..., с.149.
20. Ibidem.
21. Ibidem.
22. Muste N. Letopisețul ... , p.53.
23. Димитров С. А. Турецкие ..., p.149.
24. Gumenâi I. Istoria ..., p.180.
25. Boga L. I. Paza ... , p.7.
26. Cronica anonimă ..., p.93.

[31] *Paşalik* – teritoriu guvernat de un paşa.

27. Ibidem, p.94.
28. Gumenâi I. Istoria ..., p.181.
29. Cronica anonimă ... , p.94.
30. Cronica Ghiculeştilor, p.229.
31. Veliman V. Relaţiile româno-otomane ..., p.125.
32. Ibidem, p.127.
33. Mehmet M.A. Cronici ..., p.242.
34. Gumenâi I. Istoria ..., p.182.
35. Amiraş A. Cronica ... , p.134.
36. Димитров С. Ат. Турецкие ..., p.143.
37. Ibidem.
38. Cronica Ghiculeştilor..., p.229.
39. Ibidem., p.231.
40. Veliman V. Relaţiile româno-otomane ..., p.140.
41. Ciobanu V. Relaţiile politice ..., p.58.
42. Veliman V. Relaţiile româno-otomane ..., p.176.
43. Ibidem, p.177.
44. Hurmuzak E. Documente ... Vol. XIV, p.II, p.932.
45. Veliman V. Relaţiile româno-otomane ..., p.183.
46. Ibidem.
47. Guboglu M. Catalogul ..., p.236.
48. Ciobanu V. Relaţiile politice ..., p.61.
49. Ibidem, p.62.
50. Veliman V. Relaţiile româno-otomane ..., p.213.
51. Hurmuzaki E. Documente ... Vol. IX, p.I.
52. Neculce I. Letopiseţul .., p.237.
53. Ibidem.
54. Husar A. Gonţa Gh. Dimitriu-Chicu S. Cetăţi pe Nistru. - Chişinău: Concernul „Presa", 1998, p.56.
55. Cronica Ghiculeştilor..., p.483.
56. VelimanV. Relaţiile româno-otomane ..., p.241.
57. Ibidem, p.246.
58. Ibidem, p.247.
59. Iorga N. Studii ..., p.240.
60. Cronica Ghiculeştilor..., p.501.
61. Ibidem, p.503.
62. Hurmuzaki E. Documente ... Vol. IX, p.682.

Prezentat la 11.07.2011

STUDIA UNIVERSITATIS
Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2011, nr.4(44)

FACTORUL POLITICII RUSEŞTI ÎN EVOLUȚIA ISTORICĂ ŞI CONTEMPORANĂ A MOLDOVEI

Aurelian LAVRIC
Catedra Relații Internaționale

The most ill-fated influence in the history of the Moldovan state had Russia, under all its political systems: The Russian Empire, the Soviet Union and the nowadays Russian Federation. The author makes a clear distinction between the Russian people and the Russian policy. At the time being, the most difficult problem in the bilateral Russian – Moldovan relations is the conflict on the banks of the river Dniester. The point of the author is that in the Eastern part of the Republic of Moldova we can not identify a movement of separatism. There are all the characteristics of a system of a foreign (Russian) occupation: the Russian army, an administration formed by colonists from Russia (the so called president Igor Smirnov was born in Habarovsk, the chief of the so called Ministry of Security, Vladimir Antiufeev, was born in Novosibirsk and so on). The obstacle on the way of solving the territorial conflict between the Russia and the Republic of Moldova is the informal format 5+2 of negotiations. The author demonstrates that the Russia can not be a mediator in this conflict, in the conditions in which the European Court for Defending Human Rights recognized (in 2004) the Russia as a part in the war from 1992, on the banks of the river Dniester.

1. Istoricul influenței ruseşti în Moldova

De la începuturile existenței sale, din 1359, statul moldovenesc a fost marcat de relații cu state vecine mai puternice: Ungaria, Polonia, Hanatul Crimeei, Turcia, care au atentat la siguranța tânărului stat. Dar cel mai nefast efect asupra destinului țării noastre l-a avut relația cu vecinul de la răsărit – Rusia. Facem o distincție clară între *poporul rus*, care a suferit, la rândul său, de pe urma conducătorilor care s-au perindat pe la Moscova (la Kremlin) şi la Sankt Petersburg, şi *politica rusească* (sau a Rusiei, sub diversele sale regimuri politice – Imperiu țarist, Uniune Sovietică, Federație Rusă). Cu părere de rău, din 1792, când Rusia a ocupat teritoriul dintre Nistru şi Bug, ajungând la granița de atunci a Moldovei, şi până astăzi factorul politicii ruseşti este fundamental în determinarea stării Moldovei. De fapt, toată istoria țării noastre este marcată de fluxurile şi refluxurile, altfel zis, expansiunile şi retragerile (retragerile impuse de puterile occidentale) Rusiei din spațiul geopolitic din care face parte Moldova. Ultimul reflux al Rusiei a avut loc în 1991 (când a fost înfrântă în războiul rece), când s-a prăbuşit aşa-numita Uniune Sovietică, iar în fapt Rusia a pierdut teritoriile pe care le ocupase anterior şi pe care le menținea sub stăpânire militară. Totuşi, regimul de la Moscova a păstrat sub ocupație o porțiune a regiunii central-estice din teritoriul Republicii Moldova: cea mai mare parte a teritoriului din stânga Nistrului (o parte din aşa-zisa Transnistrie, fără comunele: Cocieri, Molovata Nouă, Coşnița, Doroțcaia, Pârâta, Pohrebea) şi o parte, mai mică, din teritoriul Cisnistriei, sau Basarabiei (oraşul Bender şi cinci sate: Chițcani, Gâsca, Proteagailovca, Cremenciug şi o parte a satului Mereneşti). Istoria de până acum a relațiilor din spațiul în care se află Moldova ne învață că mai devreme sau mai târziu Rusia va reveni, va efectua o nouă expansiune. Evenimentele din august 2008 din Georgia au fost un semnal cu privire la începerea unei noi expansiuni ruseşti. În acest sens, prezența pe teritoriul țării noastre a unei zone de ocupație rusească face ca statul moldovenesc să fie o victimă sigură şi neajutorată, o entitate vulnerabilă în fața unei noi expansiuni a Rusiei.

Eforturile diplomației moldoveneşti la etapa actuală trebuie îndreptate în primul rând spre asigurarea securității țării noastre, reducerea vulnerabilității sale în fața acestui pericol iminent. În acest context, se impune o abordare realistă a prevederii constituționale vizând neutralitatea țării noastre: câtă vreme zona central-estică a țării se află sub ocupație militară rusească nu poate fi vorba despre neutralitate la modul serios. În astfel de condiții, un asemenea statut nu poate fi decât o ficțiune. De fapt, în negocierile ruso-moldoveneşti autoritățile ar trebui să condiționeze posibilitatea unei neutralități a Republicii Moldova exclusiv de reglementarea diferendului teritorial ruso-moldovenesc privind zona central-estică a Republicii Moldova. Iar statutul de neutralitate ar putea fi adoptat în urma retrocedării de către Rusia a zonei respective către Republica Moldova, aşa cum în 1856, în urma războiului Crimeei – când Rusia a fost învinsă – ea a retrocedat Moldovei districtele Bolgrad, Ismail şi Chilia. Retrocedarea s-a produs astfel: steagul rusesc a fost coborât de pe catarg în cazarmele armatei de ocupație rusească, armata şi persoanele din administrație care

au dorit au plecat în Rusia, iar în cazarme au intrat formaţiuni ale armatei moldoveneşti, a fost arborat drapelul Moldovei, a fost formată o administraţie din autohtoni.

Intervenţia Rusiei în spaţiul nostru a început în primăvara lui 1711, când armatele lui Petru cel Mare au trecut Nistrul, în urma convenţiei secrete semnate la Luţk de către domnitorul Dimitrie Cantemir şi ţar. Bătălia decisivă s-a dat pe Prut, pe cursul său inferior, la Stănileşti, iar armata ţarului (35 000 de ruşi), ajutată de un contingent militar moldovenesc (Cantemir nu a reuşit să strângă cei 10 000 de soldaţi promişi), a fost înfrântă de armata sultanului (200 000 turci). Petru cel Mare a scăpat de prizonierat datorită faptului că Marta Skavronskaia, viitoarea – a doua – sa soţie (în 1714, când devine împărăteasă Ecaterina I), i-a plătit pe turci cu bijuteriile sale, pentru ca ei să-l lase să se retragă. Campania de la Prut a fost „cea dintâi dintre multele războaie ruso-turce purtate mai apoi pe teritoriul Moldovei" [1]. În general, este recunoscut de majoritatea istoricilor, care s-au ocupat de aceste aspecte, faptul că anume „campania de la Prut a marcat începutul ofensivei expansioniste ruseşti către Constantinopol" [2]. Este clar că Moldova niciodată nu a reprezentat un obiectiv final al expansiunii ruseşti, ci doar o punte spre un alt obiectiv – Constantinopolul, dar şi spre regiunea din sud-estul Europei – peninsula Balcanică, acolo unde cei care promovau şi înfăptuiau politica externă rusească şi-au arogat prerogativa de „a-i elibera" pe „fraţii slavi şi ortodocşi" (bulgari, sârbi, dar şi greci) de dominaţia turcească. Iar „eliberare", după cum se ştie, pentru conducerea rusească nu a însemnat şi, poate, nu mai înseamnă (luând în calcul expansiunea din 2008 în Osetia de Sud, care s-a soldat cu instalarea de baze militare ruseşti în Osetia de Sud şi Abhazia) nimic altceva decât ocupaţie militară rusească. Aşadar, întrucât se afla în imediata apropiere a Rusiei extinse până la Nistru, Moldova adesea a fost victima Rusiei, nimerind sub ocupaţia ei. Aceasta deoarece atunci când strategii ruşi de la Sankt Petersburg erau înfrânţi în drumul lor spre Constantinopol, ei „se mulţumeau" să îşi păstreze controlul militar asupra Moldovei, ca o compensaţie pentru eşecurile militare suferite în faţa turcilor peste Dunăre. De altfel, şi în prezent conducerea Federaţiei Ruse nu se sinchiseşte să declare că staţionarea trupelor sale în estul Republicii Moldova este în dependenţă de felul în care statele occidentale îşi vor îndeplini obligaţiunile prevăzute de Tratatul cu privire la forţele armate convenţionale în Europa (FACE). Reiese că Republica Moldova este ca şi cum o parte a Occidentului, iar Rusia se răzbună pe Occident refuzând să-şi retragă trupele de ocupaţie de pe teritoriul RM, întrucât Occidentul nu respectă anumite obligaţiuni asumate faţă de Rusia.

Mai multe războaie ruso-turce au afectat Moldova. Aceste războaie, care „s-au desfăşurat în spaţiul teritorial şi etnic al naţiunii române" [3], au constituit subiectul unei cărţi a lui A.D. Xenopol [4]. „Din 1711 – bătălia de la Stănileşti, pe Prut, unde ruşii erau înfrânţi de turci – până la 1877-1878, s-au purtat 9 asemenea războaie" [5], menţionează Apostol Stan în introducerea la lucrarea în cauză. „Acestea, ca timp de desfăşurare, cumulează câteva decenii. În atari împrejurări, Moldova şi Ţara Românească au fost folosite atât ca teatru de înfruntări militare, cât şi ca sursă de aprovizionare cu alimente, furaje, forţă de muncă şi ostaşi pentru diferiţi beligeranţi, îndeosebi pentru Rusia", notează Apostol Stan [6]. Totuşi, cele mai dureroase pierderi suferite de Moldova au fost anexiunile teritoriale: a Bucovinei, acaparate în 1775 de Austria (în urma războiului din 1768-1774) şi a Basarabiei (după războiul din 1806-1812), anexate în 1812 la Rusia. Pe parcursul acestor războaie din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, în care Rusia îşi învăluia expansionismul sub mantia ortodoxiei, Moldova în repetate rânduri, chiar şi după anexarea Basarabiei, a fost ocupată de Rusia: „Temerile românilor faţă de o efectivă încorporare de către Rusia se accentuau îndeosebi după 1829, când Moldova şi Ţara Românească erau supuse de către St. Petersburg unui control efectiv, în vederea anexării" [7].

Un important moment în această succesiune a fost Congresul de pace de la Paris din 1856, care a avut loc după încheierea, în 1855, a Războiului Crimeei, care a fost declanşat după o nouă ocupaţie a celor două principate (Moldova şi Valahia) de către Rusia. În acel război, alături de Turcia, împotriva Rusiei, pe care au învins-o, au luptat Franţa, Marea Britanie şi Sardinia. Una dintre hotărârile Congresului de la Paris a stipulat retrocedarea de către Rusia către Principatul Moldovenesc a districtelor Bolgrad, Ismail şi Chilia, teritoriu pe care Rusia îl răpise de la Moldova prima oară în 1812. Totuşi, la Congresul de la Berlin, din 1878, care a urmat războiului din 1877-1878, Rusia a recuperat acea parte din sudul Basarabiei. În cartea lui Xenopol poate fi observată o îngrijorare a istoricului: „căci, aflată la porţile României, Rusia putea deveni oricând un pericol prin dezlănţuirea demonului cuceritor ce o stăpânea, ori de câte ori nu avea în cale un obstacol de temut" [8]. Soluţia, în opinia lui Apostol Stan, este „anume de a se îndepărta politic şi militar cât mai mult de această mare putere, orientându-se hotărât spre Occident, „lipindu-se" chiar de acesta", prin procesul de integrare euro-atlantică. România a reuşit. Republica Moldova pare că încă nici nu îşi dă seama de respectivul pericol şi de atitudinea pe care trebuie s-o adopte, deci şi de paşii pe care trebuie să-i întreprindă.

Din 1991-1992 Republica Moldova se confruntă cu Rusia pentru partea sa central-estică, de pe ambele maluri ale Nistrului, pe care Rusia nu doreşte să o retrocedeze statului moldovenesc după ce a ocupat-o în 1940, respectiv în 1944 (partea de pe malul stâng al Nistrului a fost ocupată de Rusia în 1792, respectiv în 1944). La ora actuală, principala cauză a nesoluționării conflictului din zona nistreană o reprezintă formatul 5+2, care necesită o modificare urgentă, întrucât nu corespunde esenței conflictului din estul Republicii Moldova.

2. Aplicarea standardelor şi experienței internaționale în soluționarea conflictului din estul Republicii Moldova. Rolul ONU

Atunci când purcedem la abordarea conflictului din estul Republicii Moldova, este foarte important să ne raportăm la standardele şi experiența internaționale în materie de soluționare a conflictelor. Primul pas în soluționarea conflictelor este înțelegerea factorilor şi mecanismelor care contribuie la declanşarea lor. În acest context, trebuie identificate unele „recurențe şi similarități în datele istorice", precum şi elaborați „indicatori care să permită prognoza crizelor şi a evoluției lor" [9]. Propriu-zis, este vorba despre necesitatea unei „cartografieri" a conflictului, care are drept scop identificarea elementelor constitutive şi a particularităților acestuia. „Cartografierea"se realizează prin analiză de documente. Aşadar, „pentru a soluționa un conflict, este necesară înțelegerea istoricului, contextului şi dinamicii de desfăşurare a acestuia, chestiunile discutate, precum şi cunoaşterea actorilor implicați" [10]. Într-un cuvânt, este necesar să stabilim *esența* conflictului. În 1992 ONU a emis un raport – „O agendă pentru pace" – în care, printre altele, se face referință la elementele prezentate mai sus. Adică, după cum notează autorii, „înainte de a decide ce acțiuni specifice trebuie întreprinse, sunt necesare identificarea contextului în care se desfăşoară respectivul conflict, precum şi natura, cauzele şi dinamica ce îl caracterizează. De asemenea, trebuie create mecanisme de monitorizare a indicatorilor de criză, astfel încât să poată fi identificate la timp orice modificări semnificative în situația conflictuală în cauză [11]. Cu părere de rău, autoritățile Republicii Moldova au dificultăți „în a stabili însăşi natura conflictului" [12] din zona nistreană.

Aşadar, prima confuzie a autorităților de la Chişinău este legată de înțelegerea greşită – aşa cum transpare şi în formatul „5 + 2" (al unor negocieri quasiinexistente), agreat de autoritățile moldoveneşti – a actorilor implicați în conflictul din estul Republicii Moldova. Deşi Memorandumul privind reglementarea conflictului (care, de fapt, a fost un acord de încetare a focului), din 21 iulie 1992, a fost semnat exclusiv de preşedintele Moldovei M.Snegur şi al Rusiei B.Elțin (deci, acestea sunt cele două părți în conflict, întrucât trupele armatei regulate ruse şi formațiuni paramilitare de cazaci ruşi au luptat împotriva poliției, apoi nou-formatei armate a statului moldovenesc), astăzi Rusia figurează în formatul menționat mai sus ca mediator (ce fel de „mediator neutru" [13], poate fi ea?) între Republica Moldova şi o parte a sa în care se află un regim de ocupație militară rusească, condus de cetățeni ruşi: unul – I.Smirnov, născut la Habarovsk şi sosit la Tiraspol cu câțiva ani înainte de declanşarea conflictului (1987), iar un altul – V.Antiufeev, născut la Novosibirsk şi sosit pe Nistru în toamna lui 1991, după puciul nereuşit de la Riga din august al aceluiaşi an (înfrânt de forțele democratice!), în cadrul căruia el s-a manifestat, fiind o unealtă a puciştilor. Într-o emisiune din 21 septembrie 2007 de la postul de televiziune „NIT", preşedintele V.Voronin a declarat că din 1997, în urma Memorandumului semnat de preşedintele P.Lucinschi şi de I.Smirnov, „Pridnestrovie" [Nistria] a fost recunoscută ca parte în conflict. Dar, după ultimul „referendum" (în 2006) din „Nistrenia" (aşa cum este denumită regiunea aflată sub ocupație militară rusească la postul oficial de radio din Tiraspol) cu privire la independență şi alipirea la Rusia, mass-media au informat că „Sovietul Suprem" de la Tiraspol a anulat toate înțelegerile (actele semnate) cu autoritățile de la Chişinău.

„Pacea poate fi stabilită dacă două sau mai multe părți care îşi recunosc identitatea renunță la unele pretenții importante şi acceptă să se conformeze unor reguli comune, create împreună şi moral juste" [4]. În cazul în care autoritățile de la Chişinău se decid să respecte Constituția Republicii Moldova, în care se stipulează că actele emise de organizațiile internaționale la care Republica Moldova este parte prevalează asupra oricărei legi interne, chiar asupra Constituției, Moldova trebuie să denunțe actualul format „5 + 2" şi să solicite ONU să medieze negocierile între Rusia şi Republica Moldova (cei doi actori reali, implicați în conflict), în virtutea deciziei CEDO în dosarul Ilaşcu (2004), decizie care a recunoscut Rusia ca parte în diferend. Conflictul din estul Republicii Moldova a fost rezultatul încălcării de către Rusia a punctului 4 din articolul 2 al Cartei ONU, document fundamental pentru dreptul internațional public: „Toții membrii organizației se vor abține, în relațiile lor internaționale, de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea

ei fie împotriva integrităţii teritoriale ori independenţei politice a vreunul stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Naţiunilor Unite" [15]. Este regretabil faptul că până astăzi nu există o implicare a ONU în gestionarea şi soluţionarea conflictului – care nu este nicidecum unul „moldo-transnistrean", ci „ruso-moldovenesc", în condiţiile în care „Consiliul de Securitate este cel care, actualmente, trebuie să identifice cazurile de ameninţare împotriva păcii, de încălcări ale păcii şi de acte de agresiune, precum şi să decidă ce acţiuni se impun" (Carta ONU, articolul 39) [16].

Este într-adevăr o chestiune fundamentală pentru autorităţile de la Chişinău să se decidă (deşi, după cum am arătat, decizia CEDO nu le lasă posibilitatea unei alternative): este conflictul din estul Moldovei unul internaţional, între doi subiecţi, Rusia şi Republica Moldova, sau este unul intern, separatist? Şi atunci s-ar aplica punctul 7 din articolul 2 al Cartei ONU: „Nici o dispoziţie din prezenta Cartă nu va autoriza Naţiunile Unite să intervină în chestiuni care aparţin esenţial competenţei interne a unui stat, şi nici nu va obliga pe membrii săi să supună asemenea chestiuni spre rezolvare pe baza prevederilor prezentei Carte; acest principiu nu va aduce însă întru nimic atingere aplicării măsurilor de constrângere prevăzute în Capitolul VII" [17]. Dacă Moldova ar avea curajul să recunoască şi să afirme adevărul, ea ar putea apela la Curtea Internaţională de Justiţie, principalul organism judiciar al ONU, care judecă dispute între state. În orice caz, „cel mai important actor în domeniul reglementării şi gestionării crizelor şi conflictelor internaţionale rămâne ONU" [18], care nu este angajată în soluţionarea conflictului din estul Moldovei numai pentru că autorităţile de la Chişinău nu înţeleg sau nu recunosc natura reală a conflictului.

Atunci când cetăţenii moldoveni din stânga Nistrului, din satul Corjova, nu au putut să-şi desfăşoare alegerile locale din 2007 şi toate scrutinele ulterioare, blocate de fiecare dată de miliţia regimului rusesc de ocupaţie, autorităţile de la Chişinău ar fi trebuit să facă apel la doctrina „responsabilităţii de a proteja", potrivit căreia comunitatea internaţională are datoria morală de a interveni în cazurile în care statele nu sunt capabile să-şi protejeze cetăţenii de catastrofe evitabile [19, p.244, *a se vedea* International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2001]: „Atunci când statele nu vor sau nu îşi pot proteja cetăţenii, comunitatea internaţională are datoria de a interveni" [20], ONU rămânând cel mai potrivit actor internaţional care poate autoriza anumite acţiuni în asemenea contexte. Printre instrumentele comunităţii internaţionale se numără sancţiuni economice, întreruperea relaţiilor diplomatice, sau măsuri mai radicale [21]. Chiar dacă Rusia este membru al Consiliului de Securitate, pentru ea este important să aibă o imagine bună în lume, să fie membru al grupului G 8, să fie admisă în Organizaţia Mondială a Comerţului şi să nu apară ca un stat agresor (aşa cum este, în virtutea deciziei CEDO, în cazul Ilaşcu). Este o greşeală strategică, dincolo de nesocotirea adevărului, plasarea de către autorităţile de la Chişinău a conflictului de pe Nistru pe lista conflictelor separatiste (care vizează conflictele din Abhazia, Osetia de Sud şi Karabahul de Munte), listă supusă înainte de 2007 discuţiei la ONU. După cum am arătat, conflictul din estul Republicii Moldova nu este unul separatist.

Unul dintre precedentele la care se poate raporta Moldova în tentativa de a soluţiona conflictul este criza algeriană din 1958, când, ordonând retragerea armatei şi a coloniştilor francezi din Algeria, preşedintele Charles de Gaulle declara: „Este vorba despre faptul de a determina, coincid oare interesele supreme ale Franţei cu interesele coloniştilor francezi din Algeria" [22]. Din 1792 Transnistria şi din 1812 Basarabia (din care Rusia mai deţine la ora actuală cinci localităţi: municipiul Bender şi satele Chiţcani, Gâsca, Proteagailovca, Cremenciug şi o parte a satului Mereneşti) au devenit colonii ruseşti. După destrămarea în 1991 a URSS, Rusia nu doreşte să restituie statului moldovenesc teritoriile respective: *o parte* din Cisnistria (malul drept) şi *o parte* din Transnistria (malul stâng). După cum se ştie, militarii francezi din Algeria au întreprins în 1958 aşa-numita „rebeliune a generalilor", înfrântă de armata fidelă preşedintelui francez Charles de Gaulle. Totuşi, ar fi fost imposibil ca autorităţile algeriene să-i fi declarat pe generalii rebeli francezi drept separatişti algerieni. Într-un context similar, autorităţile de la Chişinău i-au etichetat, greşit, pe Smirnov, Antiufeev şi compania de la Tiraspol „separatişti".

Un alt precedent pentru conflictul din Moldova îl reprezintă retragerea efectuată în 2005 de premierul israelian Ariel Sharon a coloniştilor evrei din sectorul Gaza. Desigur, autorităţile palestiniene nu i-ar fi declarat pe coloniştii evrei, care nu doreau să-şi părăsească casele, drept „separatişti". Numai în Moldova, preşedinţii Snegur, Lucinschii, Voronin, Ghimpu, Lupu îi denumesc cu nonşalanţă pe liderii regimului de la Tiraspol drept „separatişti", respectiv regimul impus în estul Moldovei drept unul „separatist", aducând prin aceasta cel mai mare ajutor posibil regimului de ocupaţie rusească, întrucât prin aceasta – fiind denumit separatist – el este legitimat. Căci evenimentele recente din Timorul de Est (1999), Kosovo (2008) şi din

Sudanul de Sud (2011) au arătat că, în anumite situații, comunitatea internațională se sensibilizează şi susține unele regiuni şi regimuri separatiste, recunoscându-le independența.

Un al treilea precedent ce poate fi utilizat în găsirea unei soluții pentru conflictul ruso-moldovenesc de pe Nistru este conflictul ruso-chinez din Extremul Orient. Au fost două zone de conflict. Prima este cea din dreptul oraşului Vladivostok şi vizează insula Damansk (de 20000 metri pătrați) de pe râul Ussuri. Deşi formal (*de iure*) era un teritoriu chinez, după încheierea războiului al doilea mondial armata şi autoritățile sovietice nu l-au părăsit. În 1964 conducerea chineză a ridicat problema, declarând că insula respectivă este teritoriu chinez. Iar în martie 1969 au avut loc ciocniri între armata chineză şi armata sovietică de ocupație. De menționat faptul că autoritățile chineze nu i-au declarat pe militarii ruşi de pe insulă separatişti. În urma unor negocieri ruso-chineze, în 1991 Secretarul general al PCUS Mihail Gorbaciov a semnat un acord cu conducerea chineză, prin care a restituit/retrocedat teritoriul respectiv Chinei. De asemenea, ca urmare a unui acord semnat de preşedintele Elțin cu conducerea chineză, Rusia a retrocedat Chinei o peninsulă şi două insule în dreptul oraşului Habarovsk, pe râul Amur, la 1 ianuarie 2007, în timpul preşedinției lui Vladimir Putin. Într-un comentariu din emisiunea „Post Scriptum" pe postul rusesc de televiziune TVCI, de la Moscova, se menționa că au fost părăsite cazarmele armatei ruseşti, iar numeroşi locuitori ai Habarovskului („habarovceane") şi-au pierdut casele de vacanță cu loturi agricole („dachnye uchastki"). Guvernul Chinei a declarat că va construi în teritoriile redobândite, vis-à-vis de Habarovsk, un oraş în care va locui un milion de cetățeni chinezi. De menționat că Guvernul de la Beijin nu i-a declarat pe militarii ruşi din zona de ocupație de pe râul Amur şi pe deținătorii de case de vacanță originari din oraşul Habarovsk drept *separatişti*, aşa cum astăzi oficialii de la Chişinău îl numesc pe originarul din Habarovsk („habarovceanin") Igor Smirnov – „separatist".

3. Separatism sau ocupație străină?

Scrisoarea din 12 noiembrie 2010 a Preşedintelui interimar din acel timp al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, în adresa Secretarului General al Alianței Nord-Atlantice, Anders Rasmussen, în legătură cu subiectul „retragerii trupelor ruse de pe teritoriul statului nostru" [23] ridică unele semne de întrebare. „Trupele ruse pe teritoriul statului nostru nu sunt doar o sursă permanentă de pericol la adresa securității Republicii Moldova, dar şi de alimentare a **separatismului transnistrean** (*s. A.L.*), dat fiind faptul că **liderii separatişti de la Tiraspol** *(s. A,L.)* văd în prezența trupelor ruse, dislocate în regiune, un suport moral, politic şi material al acțiunilor lor", nota Mihai Ghimpu. În primul rând, în ceea ce priveşte „separatismul". Probabil, nu este un secret pentru nimeni faptul că Republica Moldova este un stat separatist, care s-a separat de Rusia, sub a cărei ocupație s-a aflat, ultima dată, din 1944 până la 27 august 1991. Ca stat separatist, Republica Moldova ar trebui să sprijine separatismul din simplul motiv că, datorită separatismului, noi am obținut libertatea. Totuşi, să fie oare Igor Smirnov, născut la Habarovsk şi sosit la Tiraspol în 1987, sau Vladimir Antiufeev, născut la Novosibirsk şi sosit aici după puciul din august 1991 de la Riga, **„lideri separați"**? Cunosc numeroşi localnici din zona respectivă care abia aşteaptă să scape de regimul rusesc al lui Smirnov şi Antiufeev. Dacă autoritățile de la Chişinău vor stărui, inclusiv pe plan internațional, în ideea că există un „**separatism**" transnistrean în Moldova, aceasta nu va face decât să atragă simpatia opiniei publice internaționale pentru regimul de la Tiraspol, care, rezultă, luptă pentru libertate, aşa cum Republica Moldova a luptat pentru libertatea sa în 1989-1991, atunci când şi-a atras, de rând cu republicile baltice, Gruzia şi alte republici sovietice, simpatia statelor lumii. Să ne înțelegem totuşi: dacă cele *şase milioane* de turci din Germania, cu sprijinul armatei turce, vor declara la un moment dat că au constituit, de exemplu, *o republică germană riniană* – de la denumirea râului Rin – cu limba turcă utilizată de administrație şi în spațiul public, nimeni nu-i va numi separatişti. Dacă cele *opt milioane* de imigranți din Magreb de pe teritoriul Franței, cu sprijinul armatei algeriene, vor declara republica franceza luareză (de la râul Luara), cu limba arabă drept limbă oficială, nimeni nu-i va numi separatişti. Regret faptul că dl Ghimpu l-a indus în eroare pe Secretarul General al NATO privind existența unui separatism în Moldova, acolo unde nu este vorba decât despre o zonă de ocupație rusească în care acționează un regim rusesc de ocupație şi o armată de ocupație.

În al doilea rând, ce înseamnă separatism „**transnistrean**"? Zona Republicii Moldova necontrolată de autoritățile de la Chişinău cuprinde cea mai mare parte a regiunii din stânga Nistrului (fără comunele Cocieri, Molovata Nouă, Coşnița, Pohrebea, Doroțcaia, Pârâta) şi o parte din Cisnistria sau Basarabia (oraşul Bender, satele Gâsca, Proteagailovca, Chițcani, Cuciurgan şi o parte a satului Mereneşti). Atunci de ce doar „transnistrean"? Cineva care scrie în limba română ar trebui să folosească acele cuvinte care exprimă realitatea din teren. M.Ghimpu a mai scris despre „aflarea lor (trupelor, *n. A.L.*) în Transnistria". Pentru cine nu ştie, trupe ruseşti

se află şi pe teritoriul Basarabiei (Cisnistriei), la Bender, unde pot fi văzute cazarme cu drapelul Rusiei arborat. Este o deosebire importantă între conflictul de pe teritoriul Republicii Moldova şi alte conflicte cu adevărat separatiste din lume (Kosovo, Abhazia, Osetia de Sud): **zona de conflict de la noi nu are o denumire**. Zona de conflict de la noi este o parte din aşa-zisa Transnistrie şi o parte din Cisnistria (Basarabia). De fapt, este o parte a Republicii Moldova – partea sa estică – aflată sub ocupație militară rusească.

În al treilea rând, în legătură cu o altă idee a lui M. Ghimpu din scrisoarea către Anders Rasmussen: „Îmi exprim speranța că în cadrul negocierilor actuale privind regimul de control al armamentelor, poziția Republicii Moldova privind prezența ilegală a trupelor ruse pe teritoriul său, şi anume – **retragerea imediată, ordonată şi completă a trupelor ruse** (*s. A.L.*) de pe teritoriul Republicii Moldova – va fi auzită şi luată în samă"... Cred că retragerea trupelor ruse ar putea însemna blocarea definitivă a problemei. Medvedev ar fi putut să-l telefoneze pe dl Ghimpu şi să-i spună că în cinci minute, în care cei doi vorbesc la telefon, trupele ruseşti se retrag. La sfârşitul convorbirii ar fi putut să-l îndemne să meargă să verifice dacă mai găseşte în zona respectivă vreo unitate cu drapelul rus arborat. Desigur, nu i-ar fi permis să pătrundă pe teritoriul respectiv serviciile care efectuează controlul la intrarea în zonă (în primul rând grănicerii). Dar Medvedev ar fi putut să-l ajute şi cu aceasta – să intervină ca să i se permită lui Ghimpu să inspecteze unitățile militare şi să constate că nu mai există nici un drapel rus arborat sau militari cu epoleți ruseşti. În cele cinci minute ale discuției telefonice militarii ruşi îşi vor fi înlocuit epoleții ruseşti cu cei ai „republicii" de pe Nistru. Deci, este posibilă o situație în care în zona de ocupație rusească militarii ruşi să-şi înlocuiască epoleții, totul rămânând însă pe vechi, adică trupele ruseşti rămânând în continuare acolo, sub comanda Moscovei, dar, chipurile, ca armată a „republicii moldoveneşti nistrene". Deşi M. Ghimpu se arăta „ferm convins că retragerea completă a trupelor ruseşti de pe teritoriul Republicii Moldova va crea premisele necesare pentru reglementarea conflictului transnistrean pe cale paşnică şi va contribui, inclusiv, la consolidarea stabilității şi securității în regiune", cred că singura soluție a acestui conflict este *cererea exprimată de Republica Moldova ca Rusia să* ***retrocedeze*** *zona sa de ocupație de pe teritoriul țării noastre*. *Retrocedare* înseamnă *înlocuirea armatei de ocupație cu armata țării noastre (sau cu trupe internaționale), preluarea teritoriului de către organele de menținere a ordinii publice (poate fi şi o poliție internațională), de către serviciile de securitate şi înlocuirea regimului de ocupație – a administrației*. Organizarea unor alegeri libere. Locuitorii din Corjova şi din celelalte sate, care, în majoritatea lor, sunt locuite de etnici moldoveni, să aibă dreptul şi posibilitatea de a-şi alege autoritățile locale, iar aleşii lor să fie la adăpost de orice amenințări, intimidări şi persecuții din partea unor forțe paramilitare – cazaci sau colonişti. Fără acestea, problema asigurării securității Republicii Moldova pe întreg teritoriul său, desigur, nu va fi rezolvată.

Din păcate, fostul preşedintele Ghimpu a reuşit să mențină o stare de confuzie în ceea ce priveşte datele conflictului ruso-moldovenesc din partea estică a Republicii Moldova. Într-o ştire din 9 decembrie 2010 („Secretarul General al NATO i-a răspuns lui Ghimpu"), publicată de portalul de ştiri „Moldova azi" [24], dar şi de alte portaluri de ştiri [25], este citat un comunicat de presă al Preşedinției, în care se arată că Secretarul General al NATO Anders Fogs Rasmussen, în răspunsul său adresat preşedintelui Ghimpu, menționează că NATO acordă atenție „conflictului prelungit din regiunea transnistreană a Republicii Moldova". În al doilea rând, întrucât Ghimpu recunoştea, ca şi ceilalți predecesori ai săi, „Pridnestrovie"/Nistria ca entitate şi, respectiv, ca subiect în conflict şi în negocieri, dl Rasmussen salută angajamentul consistent şi plenar al autorităților de la Chişinău de a soluționa pe cale paşnică „diferendul transnistrean", precizând că negocierile internaționale în formatul 5+2, purtate cu asistența OSCE, sunt un cadru legal şi corect pentru continuarea discuțiilor. Ghimpu a repetat aceleaşi neadevăruri, rostite şi de ceilalți conducători ai țării, în loc să explice Secretarului General al NATO că este vorba despre un conflict internațional ruso-moldovenesc, că Moldova, care s-a aflat sub ocupație sovietică (aşa cum este stipulat în decretul prezidențial din 24 iunie 2010 privind comemorarea zilei de 28 iunie 1940 ca zi a ocupației sovietice) în 1991 s-a separat de Rusia, însă armatele ocupante nu au părăsit întreg teritoriul țării noastre, ci au menținut şi mențin o parte a sa sub ocupație militară până în prezent. Noi, Republica Moldova, suntem separatişti pentru că am fost ocupați cu forța în 1944, iar în 1992 am luptat pentru libertate (veteranii războiului de pe Nistru sunt numiți oficial participanți la „războiul pentru apărarea independenței şi integrității teritoriale"). Suntem singura republică fost sovietică ce a luptat pentru independența şi suveranitatea întregului său teritoriu. De aceea, declarația făcută în două rânduri de fostul preşedinte al Republicii Moldova V.Voronin (la şedința festivă de la Palatul Național, în 2006, privind sărbătorirea aniversării a 15-a a proclamării independenței şi într-o ediție a emisiunii „Rezonans" din acelaşi an de pe postul de televiziune NIT), cum că noi am fi primit independența

„ca şi cadou”, este cel puțin ciudată. Am luptat pentru separarea de Rusia şi, în fapt, noi şi acum suntem separatişti: vrem să ne separăm de Rusia cu teritoriul din estul țării, rămas sub ocupație rusească. Culmea este ca guvernanții noştri (atât foştii, aflați acum în opoziție, cât şi actualii) îi numesc „separatişti” pe ocupanți. Este timpul ca cei de la conducerea Republicii Moldova să conştientizeze şi să promoveze adevărul, să nu mai fie ostatecii stereotipurilor impuse prin manipulare de către propagandiştii de la Moscova, care au fost preluate şi tirajate de politicieni şi formatori ai opiniei publice din Moldova, fie din trădare (corupție), fie din incompetență/inconştiență. Cred că fără recunoaşterea şi promovarea adevărului nu există şanse pentru recuperarea teritoriului din estul Republicii Moldova. Este important să fie pusă corect problema, căci numai cu condiția formulării corecte ea poate fi soluționată.

Până când chestiunile fundamentale privind conflictul nu vor fi înțelese şi afirmate – cine sunt actorii, care este natura/esența conflictului, ce precedente internaționale pot fi aplicate – măsuri (de încredere) ca cele transmise la 13 decembrie 2007 de către autoritățile moldoveneşti regimului de la Tiraspol, cu privire la construcția de poduri şi şosele, gestionarea în comun a căii ferate şi înființarea unui post de televiziune comun etc., evident că nu au nici un rost, nu vor avea sorți de izbândă, întrucât asemenea măsuri de reconstrucție socioeconomică şi dezvoltare se referă la „consolidarea procesului de pace” [26]. Or, încă nu a avut loc o reconciliere în conflictul ruso-moldovenesc, de aceea măsurile respective sunt premature şi sunt expresia lipsei unei capacități de înțelegere şi a unei viziuni a autorităților de la Chişinău asupra a ceea ce trebuie întreprins. Deoarece asemenea acțiuni nu fac decât să întărească regimul de la Tiraspol. De exemplu, reinstituirea în toamna lui 2010 a cursei de tren personal pe ruta Chişinău – Odesa, via Bender şi Tiraspol, cu care s-a lăudat guvernul primei Alianțe pentru Integrare Europeană, formată în urma alegerilor parlamentare din 29 iulie 2009, nu face decât să întărească regimul rusesc de ocupație din estul Republicii Moldova şi nu a contribuit cu nimic la o eventuală reglementare a conflictului.

Referințe:

1. Van Meurs, Wilhelm Petrus. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. – Chişinău: ARC, 1996, p.350.
2. Ibidem, p.351.
3. Iorga Nicolae. Dezvoltarea imperialismului contemporan. - Bucureşti: Albatros, 1997, p.VII.
4. Ibidem.
5. Ibidem.
6. Ibidem, p.VIII.
7. Ibidem, p.XIV.
8. Ibidem, p.XVI.
9. Ghica L., Zulean M. (coordonatori). Politica de securitate națională. Concepte, instituții, procese. - Iaşi: Polirom, 2007, p.213.
10. Ibidem, p.214.
11. Ibidem, p.222.
12. Ibidem, p.253.
13. Ibidem, p.252.
14. Ibidem, p.228.
15. Ibidem, p.227.
16. Ibidem, p.228.
17. Ibidem, p.227.
18. Ibidem, p.244.
19. Ibidem. *A se vedea International Commission on Intervention and State Sovereignty*, 2001.
20. Ibidem, p.243.
21. Ibidem, p.228.
22. Мальро А. Зеркало лимба. - Москва: Прогресс, 1989, p.376.
23. Textul integral al scrisorii a fost publicat pe mai multe portaluri de ştiri: http://www.azi.md/ro/story/14666, http://unimedia.md/?mod=news&id=25989, http://www.arena.md/?go=news&n=1513&t=Mihai_Ghimpu_cere_ajutorul_NATO, 12.11.2010.
24. http://www.azi.md/ro/story/15258, 9.12.2010.
25. http://unimedia.md/?mod=news&id=27168, http://www.arena.md/?go=news&n=2067&t=Răspunsul_NATO_la_scrisoarea_lui_Mihai_Ghimpu, 9.12.2010.
26. Мальро А. Зеркало лимба. - Москва: Прогресс, 1989, p.244.

Prezentat la 25.07.2011

MINORITATEA MOLDO-ROMÂNĂ DIN UCRAINA: PROBLEME ACTUALE ŞI PERSPECTIVE DE SUPRAVIEȚUIRE

Aurelian LAVRIC

Catedra Relații Internaționale

In the Soviet period the Romanian minority in Ukraine was submitted to a Russification process, in order to achieve the so-called Soviet People, speaking of the Russian language. Now there is a process of Ukrainization in order to achieve a Ukrainian nation, including the ethnic minorities. After the collapse of the Soviet Union, Romania and Republic of Moldova (RM) have the duty to establish agreements and cooperation with Ukraine regarding the preservation of the ethnic identity of the Romanian minority. In this regard there are a few topical problems: to open schools with the Romanian language of teaching in the Romanian villages with no such schools; the Ministries of Education from Romania and RM have to provide teaching materials, if the Ukrainian authorities cannot do this for their citizens – tax payers; to provide books by classic writers, dictionaries, literature for children for the Romanian schools (Romania could support "Alexandu cel Bun" Publishing house from Cernăuți to publish the texts of the classic writers; changes of experience between Romanian teachers from Ukraine and from Romania and RM; the problem of the recognition of diplomas obtained by the Ukrainian citizens in Romania and RM (the graduates have to pay about 1000 $ and must take certain exams among which is one of the most difficult, namely the Ukrainian language). It is important to create common governmental Ukrainian-Romanian-Moldovan commissions on the fields of education, culture and so on, to solve all problems of the Romanian minority; to create the opportunities to make subscriptions to the cultural Romanian and Moldovan newspapers, to organize the festivals of movies produced in Romania and RM, to show theatre performances (even to create a Romanian theatre in Cernăuți); a branch of the Romanian Cultural Institute in Cernăuți is a matter of urgency; to enhance the cooperation within the Upper Prut Euro region and Lower Danube Euro region, between the RM, Ukraine and Romania; to create an University with Romanian as the language of teaching in Cernăuți or in Herța; to open all the possibilities for the Romanian minority to travel in Romania, as it can travel in Moldova, without visas (in this regard, the authorities from Bucharest and from Kiev must achieve the same agreements as the Polish Government achieved with the Ukrainian Government); the example of the Swedish minority from Finland would be useful to follow: as it is known, the Swedish language has the status of state language in Finland. Perhaps, it would be useful to introduce the Romanian language as the official language in the Romanian villages from the Cernăuți and Odesa regions. The perspectives of the Romanian minority survival depend on the implementing these proposals.

Comunitatea etnică românească din Ucraina este a treia etnie ca număr, după comunitatea ucraineană şi cea rusească. La ultimul recensământ, din 2001, numărul etnicilor români a fost de aproximativ 410 000 persoane. Neoficial, numărul conaționalilor noştri poate fi estimat la 500 000, luând în considerare faptul că s-a observat o scădere cu 27% (față de cum arăta pronosticul mediu) a românilor care se identifică drept moldoveni. Acest lucru se întâmplă din varii motive: asimilarea lingvistică – „dorința de a se naturaliza" (aceştia declarându-se de etnie ucraineană), instruirea copiilor în limba etniei dominante, tendința de a-şi schimba statutul social, micşorarea sporului natural [1]. Principalele regiuni în care conviețuiesc românii în Ucraina sunt: Odesa: 123 751 moldoveni şi 724 români; Cernăuți: 114 555 români şi 67 225 moldoveni şi regiunea Transcarpatică: 32 152 români [2]. Prin acest articol tragem un semnal de alarmă privind situația dificilă în care se află populația autohtonă moldo-românească de pe teritoriile istorice moldoveneşti/româneşti, aflate în prezent în cadrul granițelor statului ucrainean.

Pericolul cel mai mare căruia este supusă comunitatea românească din Ucraina este cel al asimilării – ucrainizarea, adică renunțarea la identitatea românească (moldovenească – în nordul şi sudul Basarabiei, precum şi în zonele de peste Nistru şi de peste Bug) de către membrii comunității. Acest proces avansează cu paşi rapizi, întrucât în prezent tot mai mulți părinți de etnie română îşi înscriu copiii în clase cu predarea în limba ucraineană. Motivul este dorința acestora ca copiii lor să poată studia la o facultate în regiunea în care conviețuiesc. Învățământul superior în Ucraina, inclusiv în instituțiile de învățământ din oraşele Cernăuți, Odesa şi Ujgorod, se desfăşoară în limba ucraineană. La singura facultate unde studenții pot studia în limba română – Facultatea de Filologie, specialitatea Limba Română – jumătate din cursuri se țin în ucraineană, justificarea autorităților din domeniul învățământului fiind că acest fapt este în avantajul studenților, deoarece astfel absolvenții se vor putea angaja la dorință (sau la nevoie?) şi în şcoli cu predarea în limba ucraineană, vor

avea deci mai multe opțiuni în ceea ce priveşte angajarea în câmpul muncii. Cei care vor să se înscrie la Facultatea de Filologie, specialitatea Limba Română, a Universității de Stat din Cernăuți trebuie să susțină examene la limba ucraineană şi la istoria Ucrainei în limba ucraineană. Pe de altă parte, cetățenii ucraineni care obțin diplome de studii în România şi în Republica Moldova cu mari greutăți le pot echivala/nostrifica: trebuie să achite taxe exorbitante şi să susțină examene suplimentare în limba ucraineană, inclusiv la limba ucraineană.

Suntem conştienți de importanța şi necesitatea dialogului interetnic în cadrul statului ucrainean, în care să fie implicată comunitatea conaționalilor noştri de acolo. Dar, înainte de toate, este necesară instituirea unui dialog româno-român: între românii din România şi cei din Republica Moldova, pe de o parte, cu comunitatea românească din Ucraina, de cealaltă parte. România şi Republica Moldova nu susțin minoritatea românească din statul vecin aşa cum Ungaria susține minoritatea maghiară din Transcarpatia (151 500 persoane) [3]. În localitatea Beregovo activează un Institut pedagogic cu predarea în limba maghiară, care pregăteşte profesori pentru şcolile cu predarea în limba maghiară din regiunea Transcarpatică, unde conviețuieşte minoritatea maghiară, şi care este susținut de statul maghiar. Aşadar, este nevoie în primul rând de consolidarea dialogului româno-român pentru păstrarea etnicității româneşti în teritoriile istorice moldoveneşti şi româneşti din Ucraina. Un dialog interetnic este posibil între culturi sau etnii consolidate în urma unui dialog intraetnic. Atunci când o etnie este pe cale să îşi piardă identitatea culturală – în primul rând limba maternă – trebuie făcut totul pentru asigurarea condițiilor în care minoritatea etnică să supraviețuiască din punct de vedere cultural. Dacă în zece ani numărul românilor care se identifică drept moldoveni a scăzut cu 27% în Ucraina (la recensământul din 2001, în comparație cu datele recensământului din 1989), înseamnă că minoritatea moldo-română din Ucraina se află într-o situație dificilă. Aceste 27% nu au emigrat în Republica Moldova, în România sau în alte țări. O explicație a acestei scăderi bruşte ar fi faptul că persoanele care constituie aceste 27% şi-au renegat identitatea etnică a părinților lor pentru a putea să se afirme în cadrul societății ucrainene. Dacă pentru a te afirma (a obține un status mai înalt) în Ucraina trebuie să renunți la identitatea etnică şi culturală proprie (aşa cum o fac părinții moldo-români din satul Coteleu (Koteleva), raionul Noua Suliță, care vorbesc cu copiii lor preşcolari în limba ucraineană, pentru ca să le fie mai uşor atunci când vor merge la şcoală (care e cu predarea în limba ucraineană)), atunci situația nu este una dintre cele mai bune pentru minoritatea moldo-română, care se găseşte pe teritoriul său istoric pe care s-a format ca etnie, aflat în prezent în cadrul granițelor statului ucrainean.

În luna februarie 2011 am efectuat o sondare a opiniilor unor etnici români din regiunea Cernăuți. În chestionarul privind opiniile persoanelor ce fac parte din comunitatea moldo-română de pe teritoriul istoric moldovenesc – regiunea Cernăuți (actualmente în Ucraina) – figurau următoarele întrebări:

1. Considerați că minorității moldo-române din regiunea Cernăuți (de pe teritoriul istoric moldovenesc) îi sunt respectate drepturile privind păstrarea şi folosirea limbii materne în societate, a tradițiilor şi obiceiurilor? Dacă „NU", ce trebuie schimbat pentru îmbunătățirea situației?
2. Susțineți ideea de a fi acordat statutul de limbă oficială/de stat limbii române în regiunea Cernăuți, unde locuieşte pe teritoriul său istoric comunitatea moldo-română?
3. Ce trebuie să întreprindă Guvernul Republicii Moldova pentru ajutorarea comunității moldo-române de pe teritoriul istoric moldovenesc – regiunea Cernăuți?
4. Ați susține ideea creării unei formațiuni teritorial-administrative autonome, în care să intre localitățile populate de comunitatea moldo-română din raioanele Storojineț, Adâncata, Herța şi Noua Suliță, cu centrul în oraşul Herța, în care să fie creată o universitate cu predarea cursurilor în limba română?
5. Ați susține ideea efectuării unui schimb de teritorii între Republica Moldova şi Ucraina, în urma căruia localitățile populate de ucraineni din Republica Moldova (în special cele de peste Nistru) să revină la Ucraina, iar localitățile populate de comunitatea moldo-română din regiunea Cernăuți să reintre în componența Republicii Moldova?

Au fost chestionate **25 persoane** din raioanele Storojineț, Adâncata, Herța şi Noua Suliță.

La **prima** întrebare **15 persoane** au răspuns „Nu". Un respondent a nuanțat: „Românii în general nu sunt respectați – nici limba, nici obiceiurile; dacă nu cunoşti limba ucraineană, nu poți deschide nici o uşă"; „eu socot că statul ar trebui să pună limba română la nivelul limbii ucrainene". **Un** alt respondent a răspuns că „obiceiurile şi tradițiile sunt respectate, iar limba nu". La întrebarea „Ce trebuie schimbat pentru îmbunătățirea situației?" am primit asemenea răspunsuri: „Democratizarea țării"; „Ar trebui să ne schimbăm noi în

primul rând", „Trebuie să fie respectată legea privind limba de stat şi limbile minorităților"; „Limba minorității trebuie folosită în organele de stat în zona unde minoritatea conviețuieşte compact, ceea ce la noi nu se întâmplă". Alte **7 persoane** au răspuns „Da". Unele dintre ele au menționat că „minoritatea moldo-română nu face nimic pentru ca să i se respecte drepturile, nu luptă pentru ca aceste drepturi să fie aplicate în viața cotidiană"; „Constituția Ucrainei prevede drepturi pentru minoritățile naționale, dar noi nu ne-am învățat să ne respectăm pe noi înşine ca națiune, nu ne-am învățat să cerem drepturile noastre". **Doi** respondenți au răspuns „Parțial". Ca răspuns la întrebarea „Ce trebuie schimbat pentru îmbunătățirea situației?", unul dintre ei a menționat,: „Să se păstreze şcolile cu predarea în limba română, activitățile extracurriculare să se desfăşoare în limba maternă – română, întocmirea documentației să se facă în limba română, să avem în şcoală literatură metodică, scenarii pentru serbări şi altele în limba română (acum acestea lipsesc)".

La **a doua** întrebare, **19** persoane au răspuns „Da", **5 persoane** au răspuns „Nu", două nu au dat nicio explicație, iar o alta, care locuieşte în Noua Suliță, unde procesul de ucrainizare este mai avansat, a explicat: „Puțini cunosc limba română literară. Va râde lumea de documentele întocmite de funcționari în limba română". **Un respondent** a răspuns „Nu ştiu".

La **a treia** întrebare am primit, printre altele, aceste răspunsuri: „Să ajute cu literatură artistică, de popularizare a ştiinței în limba română, aparținând atât scriitorilor români, cât şi celor universali, cu manuale, cărți pentru copii"; „Ar trebui să se intereseze mai mult de ceea ce se întâmplă aici, să țină strânsă legătură cu noi"; „Să ne acorde mai multă atenție, să nu ne lase de izbelişte, să se intereseze de ce suferă minoritatea noastră"; „Să ne apere interesele, să putem contacta liber cu Moldova, să putem merge la rudele noastre în Moldova fără paşapoarte"; „Să ne susțină prin publicarea de documente istorice"; „Relațiile dintre România şi Republica Moldova să fie asemănătoare celor dintre Germania şi Austria (să fie recunoscută o limbă – română şi o comunitate – română)"; „Să ne acorde sprijin în crearea şi organizarea unor societăți culturale ale comunității moldo-române; să ne explice drepturile, să informeze masele, deoarece oamenii nu-şi cunosc drepturile"; „Trebuie să fim în relații colegiale, să facem schimb de experiență". Am mai primit răspunsuri ca: „Cu nimic", „Mi-e indiferent". Un respondent a răspuns „Nu ştiu". Altul a specificat că nu poate răspunde la această întrebare, fiindcă nu îl interesează aceste probleme. Un respondent nu a dat răspuns.

La **a patra** întrebare, **21 respondenți** au răspuns „Da", dintre care unul a adăugat: „Dacă se va face reorganizarea [teritorial-administrativă] a țării", iar altul: „Da, deşi în acest caz va trebui să învăț limba română literară, pe care nu o cunosc". **Un respondent** a răspuns: „Universitate – da; formațiune teritorial-administrativă autonomă – nu ştiu". **Unul** a răspuns „Nu". **Un alt** respondent a răspuns: „E imposibil. Herța nu poate înlocui Cernăuțiul, care este sufletul nostru". **Unul** a răspuns: „Nu consider că este real".

La **a cincea** întrebare, **10 respondenți** au răspuns „Da" (un respondent a explicat: da, deoarece nu putem studia la universități [din Ucraina] în limba română), **5 respondenți** au răspuns „Nu". **2** respondenți au răspuns „Da" condiționat: „Da, dacă e posibil"; **2 respondenți** au răspuns „ Da, dar nu cred că e posibil". **Unul** a răspuns că „Ucraina nu va ceda". **Doi** s-au arătat sceptici cu privire la o asemenea posibilitate, fără să răspundă cu „da" sau „nu": „Este oare posibil aşa ceva?"; „Să se ajungă la referendum şi atunci voi răspunde". **Un respondent** a răspuns: „Nu ştiu. Nu am fost niciodată în Moldova". **Un respondent** a răspuns: „Nu cred că este real", adăugând totuşi „50/50". **Un respondent** a răspuns: „În momentul de astăzi, mai mult *nu* decât *da*".

Din aceste răspunsuri putem deduce dorința conaționalilor noştri de a fi ajutați de românii din România şi din Republica Moldova. Mai întâi, este necesar un dialog al autorităților din România şi din Republica Moldova cu autoritățile din Ucraina privind îmbunătățirea situației conaționalilor noştri. Deşi în acordul româno-ucrainean semnat în 1997 de preşedinții Emil Constantinescu şi Leonid Kucima era prevăzută crearea unei universități multiculturale, în care să funcționeze facultăți cu predarea în limba română, această prevedere nu a fost implementată. În cadrul unei discuții la Kiev, pe data de 25 mai 2011, cu vicepreşedintele Adunării parlamentare a Consiliului Europei, deputatul Radei Supreme a Ucrainei Ion Popescu, originar din satul Pătrăuții de Jos, raionul Storojineț, regiunea Cernăuți, la întrebarea „De ce nu este realizat proiectul înființării unei universități multiculturale la Cernăuți?" acesta a invocat lipsa de resurse financiare din partea statului ucrainean. „Dacă România şi Republica Moldova s-ar implica cu sprijin financiar, o instituție de învățământ superior cu predarea în limba română ar putea fi creată în Ucraina", mi-a spus Ion Popescu. De asemenea, la nivel interguvernamental trebuie soluționate problemele legate de echivalarea diplomelor: anularea taxelor (care actualmente sunt foarte mari), renunțarea la a impune absolvenții instituțiilor de învățământ superior din România şi din Republica Moldova să susțină unele examene în diverse centre universitare din

Ucraina, pentru echivalarea diplomelor. Procesul de la Bologna, la care au aderat atât România şi Republica Moldova, cât şi Ucraina, prevede recunoaşterea reciprocă a diplomelor obținute în statele parte la proces.

România şi Moldova ar trebui să se implice în vederea asigurării dezvoltării economice şi culturale a comunității româneşti. Euroregiunile Prutul de Sus şi Dunărea de Jos au fost concepute ca un cadru de activitate în comun şi de colaborare a comunităților din România, Republica Moldova şi din Ucraina (regiunile Cernăuți şi Odesa), care de-a lungul secolelor au conviețuit împreună, fără granițele actuale între ele. Cu regret, cooperarea transfrontalieră rămâne a fi una la un nivel redus, cauza fiind dificultățile în elaborarea proiectelor. Odată cu aderarea României la Uniunea Europeană a fost creat Programul Operațional Comun România–Ucraina–Republica Moldova 2007-2013. În perioada vizată, acesta primeşte finanțare europeană prin intermediul Instrumentului European de Vecinătate şi Parteneriat. „Programul îşi propune crearea unei punți de legătură între cele trei state partenere, cu scopul susținerii comunităților din zonele de frontieră în găsirea unor soluții comune la problemele similare cu care acestea se confruntă" [4]. Prin intermediul acestui Program, autoritățile locale şi alte organizații din zonele de frontieră sunt încurajate sa colaboreze în vederea dezvoltării economiei locale, rezolvării anumitor probleme legate de mediul înconjurător şi în scopul de a fi pregătite mai bine pentru situații de urgență. Programul îşi propune, de asemenea, să promoveze o mai bună interacțiune între comunitățile din zonele de graniță. Comisia Europeană oferă o finanțare de 126,72 mln Euro pentru Programul Operațional Comun România–Ucraina–Republica Moldova 2007-2013. Cele trei state partenere trebuie să participe prin cofinanțare, în valoare de 11,4 mln Euro. În total, bugetul Programului pentru perioada 2007-2013 este de 13,81 mln Euro. Totuşi, foarte puțini au reuşit să acceseze fonduri prin cele două birouri (de la Suceava şi Iaşi) ale Programului – din 2010, de când a început finanțarea efectivă. Autoritățile ar trebui să acorde mai multă asistență potențialilor beneficiari prin informare şi consultații cu privire la elaborarea de proiecte.

Ajutorul acordat de autoritățile României şi ale Republicii Moldova ar trebui să vizeze în egală măsură domeniul culturii şi educației. Lipsa de clase cu predarea în limba română în unele localități cu populație mixtă, insuficiența literaturii clasicilor în biblioteci, a literaturii didactice în şcoli (chiar dacă în Ucraina nu pot fi utilizate manuale care nu au aprobarea Ministerului Învățământului din Ucraina) denotă lipsa unor relații fireşti între românii din România, Republica Moldova şi cei din Ucraina.

Tratatul româno-ucrainean semnat în 1997 de preşedinții Emil Constantinescu şi Leonid Kucima a stârnit multe nemulțumiri, iar unii intelectuali ai comunității româneşti din Ucraina l-au calificat drept un act de trădare față de românii din teritoriile lor istorice, aflate în prezent în cadrul granițelor statului ucrainean. Nu înțelegem: de ce partea română nu a negociat şi nu a inclus în Tratat unele clauze care să ajute comunitatea românească? Este cunoscut faptul că Tratatul de la Trianon, semnat la data de 4 iunie 1920 în Palatul Marele Trianon de la Versailles între Puterile Aliate învingătoare în Primul Război Mondial (16 state aliate, inclusiv România) şi Ungaria, în calitate de stat succesor al Imperiului Austro-Ungar, stat învins, prevedea, de exemplu, posibilitatea creării în Transilvania a autonomiei teritoriale pentru minoritatea maghiară. Considerăm că românii din regiunea Cernăuți ar putea să solicite statutul de limbă oficială pentru limba română în regiunea Cernăuți. În Finlanda, datorită insulelor Aland populate de suedezi şi care aparțin actualmente Finlandei, limba suedeză este a doua limbă de stat pe întreg teritoriul finlandez. Dacă propunerea privind acordarea statutului de limbă de stat limbii române în regiunea Cernăuți ar putea părea exagerată pentru comunitatea ucraineană din regiune, poate fi examinată posibilitatea creării unei unități teritorial-administratine în care să intre raionul Herța şi localitățile româneşti din raioanele Storojineț, Adâncata şi Noua Suliță, în care limba română să aibă statut de limbă oficială. În Republica Moldova există două asemenea exemple: Unitatea teritorială autonomă găgăuzească şi raionul Taraclia, în care intră localități populate de comunitatea bulgărească.

Intelectualitatea bucovineană şi fruntaşii săi din perioada dominației austriece au pledat activ pentru un statut de autonomie al Bucovinei în cadrul Imperiului [5]. În „Promemoriul la Petiția Țării Bucovina din anul 1848", printre cele 9 puncte (în care figura şi separarea Bucovinei de Galiția, argumentându-se din punct de vedere istoric dreptul Bucovinei de a deveni provincie autonomă) se mai menționa că „limba română trebuia să pătrundă în şcolile naționale, în administrație şi în dieta provincială" [6]. Documentul prevedea, de asemenea, că „trebuie asigurată libertatea de circulație între Bucovina şi Principatele dunărene" [7]. Astăzi, revendicările din 1848 sunt de actualitate: limba română nu este folosită în administrația regiunii şi în consiliul regional. Totuşi, după deceniile de regim de ocupație sovietic, am constatat în sânul comunității moldo-române fie o stare de indiferență față de problemele etniei sale, fie o stare de frică. Pe de altă parte,

am observat o dezbinare a societăților culturale românești de la Cernăuți. În plus, mai există și divizarea în două grupuri etnice – moldoveni (populația din raionul Noua Suliță, regiunea Cernăuți și din sudul Basarabiei, regiunea Odesa) și români (populația din raioanele Herța, Storojineț și Adâncata, regiunea Cernăuți, și cea din regiunea Transcarpatică). Fapt ce nu contribuie la rezolvarea problemelor minorității, căci numai prin unirea eforturilor pot fi obținute rezultate notabile. Spre regret, faptul că populația românească din regiunile Cernăuți și Odesa este slab informată despre drepturile pe care le are (în primul rând, despre cele constituționale), că simte o anumită frică când e vorba de a revendica respectarea drepturilor și că este dezbinată în interiorul său face ca perspectivele supraviețuirii sale ca etnie (ca minoritate etnică) în Ucraina să fie mai puțin optimiste.

Lipsa în programa școlară a obiectului „Istoria românilor" conduce la situația în care conștiința națională românească (sau moldovenească – în raioanele în care conaționalii noștri se identifică drept moldoveni, mai ales în raioanele Noua Suliță, Reni, Sarata, Tatarbunar ș.a.) devine tot mai atrofiată. De aceea, observăm că în prezent părinții sunt predispuși să-și dea copiii în școli/clase cu predarea în limba ucraineană. Sunt tot mai dese cazurile când părinți din satele românești solicită înființarea de clase cu predarea în limba ucraineană în școli care, de la începutul ocupației sovietice și până în prezent, au fost cu predare în limba română; astfel, școlile sunt ucrainizate [8]. Ei explică această opțiune a lor prin dorința ca, după absolvirea școlii, copiilor lor să le fie mai ușor să studieze în instituțiile de învățământ superior din Ucraina, în care procesul educativ se desfășoară în limba ucraineană. Dar și pentru „ca să nu mai râdă ucrainenii de români că nu cunosc limba ucraineană, sau că o vorbesc rău", după cum mi-a spus directoarea școlii cu predarea în limba română din satul Ropcea, raionul Storojineț, regiunea Cernăuți, unde, la solicitarea unui grup de părinți de etnie română, de la 1 septembrie 2011 urmează să fie creată o clasă cu predarea în limba ucraineană. Deși Constituția Ucrainei prevede dreptul minoritarilor etnici de a studia în limba maternă, inclusiv la nivel universitar, din cauza necunoașterii acestui drept minoritarii români se supun procesului de ucrainizare, în loc să ceară, în calitate de plătitori de impozite în bugetul de stat al Ucrainei, să li se creeze o Universitate cu predarea în limba română.

Ce se impune? Ce trebuie de făcut pentru păstrarea, supraviețuirea și dezvoltarea comunității românești autohtone de pe teritoriul său istoric, aflate acum în statul Ucraina? În urma examinării situației conaționalilor noștri din Ucraina, am identificat câteva măsuri urgente de luat, pe care le vom expune punctual:

1. Se impune crearea unei *instituții de învățământ superior în limba română* sau instituirea unor facultăți cu predarea în limba română la Universitatea din Cernăuți, altfel spus – transformarea respectivei universități din una monoculturală în una multiculturală, în conformitate cu prevederile Tratatului ucraineano-român din 1997. În acest context este relevant exemplul minorității ungurești din România, care are posibilitatea să studieze la facultăți și universități în limba maternă – maghiară (peste 90 de specialități în limba maghiară la Universitatea din Cluj), sau exemplul minorităților găgăuze și bulgăre din Republica Moldova, care au câte o universitate cu predarea în limba găgăuză la Comrat și, respectiv, în limba bulgară la Taraclia. Sunt modele ce trebuie promovate. În cadrul măsurilor de ameliorare a situației comunității românești din Ucraina pot fi avute în vedere măsuri similare vizând comunitatea ucraineană din România și din Republica Moldova.
2. Întru consolidarea relațiilor Ucraina – Republica Moldova, ar fi binevenită o simetrie în ceea ce privește deschiderea de acum înainte de școli cu predarea în limba maternă (sau transformarea celor existente, care sunt cu predarea într-o altă limbă decât cea maternă, în școli cu predarea în limba maternă a etniei locuitoare în localitate). În prezent, în majoritatea satelor din Republica Moldova populate de ucraineni limba de predare în școală este rusa, la fel cum în Ucraina există sate românești/moldovenești în care limba de predare în școală este rusa sau ucraineana.
3. Dacă va fi acceptată o asemenea abordare, va exista un interes din partea autorităților statului ucrainean și ale statului moldovean, eventual ale statului român, ca aceste școli, renăscute, să fie dotate cu manuale, iar bibliotecile – cu literatură artistică și de alt gen.
4. Schimburile de experiență între profesorii care predau în limba română în Ucraina și colegii lor din România și din Republica Moldova vor constitui un alt pas important în sprijinirea conaționalilor noștri de dincolo de hotarele politice ale acestor două state.
5. Semnarea unor noi acorduri interstatale privind echivalarea/nostrificarea diplomelor de studii obținute în România și în Republica Moldova de către cetățenii Ucrainei, fără ca posesorii acestora să fie nevoiți să achite taxe (care acum sunt deosebit de mari) și să susțină alte examene în limba ucraineană, sau la limba ucraineană, ar fi o altă măsură ce trebuie luată.

6. Deschiderea în localitățile locuite de români a unor librării cu carte românească, aşa cum, de exemplu, minoritatea maghiară din România dispune de asemenea librării.

7. Deschiderea unor posturi de radio şi televiziune care să emită în limba minorității române în zonele unde locuieşte minoritatea românească din Ucraina.

8. Deschiderea unui teatru în limba română la Cernăuți sau Herța; turnee cât mai dese ale teatrelor din România şi din Republica Moldova în localitățile locuite de românii de pe teritoriul istoric moldovenesc/românesc, aflat actualmente în Ucraina.

9. Deschiderea unei filiale a Institutului Cultural Român la Cernăuți sau la Herța.

10. Realizarea unui acord privind micul trafic între România şi Ucraina, în vederea obținerii dreptului de a trece granița ucraineano-română fără vize (eventual, fără paşapoarte, pe baza buletinelor de identitate) de către românii din Ucraina.

11. Retrocedarea clădirii Casei Românilor, construite cu această destinație încă în perioada interbelică, comunității româneşti. Actualmente, în clădirea respectivă se află Casa armatei/„ofițerilor” şi alte instituții.

În concluzie, putem afirma că România şi Republica Moldova trebuie să susțină moral şi material minoritatea moldo-română de pe teritoriile sale istorice, aflate acum în componența Ucrainei.

Pentru supraviețuirea minorității moldo-române de pe teritoriile sale istorice, aflate în prezent în cadrul granițelor statului ucrainean, este nevoie de eforturi conjugate ale autorităților şi societăților civile din România şi din Republica Moldova, precum şi de acțiuni din partea minorității moldo-române din Ucraina, care să dorească să-şi păstreze identitatea etnică şi care să ceară respectarea drepturilor stipulate atât în Constituție, cât şi în alte legi.

Referințe:

1. Vezi Popescu I., Ungureanu C. Românii din Ucraina între trecut şi viitor. - Oradea: Primus, 2010, p. 42, 61.
2. Ibidem, p.48.
3. Ibidem, p.39.
4. http://ro-ua-md.net/index.php?option=com_content&view=article&id=190&Itemid=226, 9.06.2011.
5. Ungureanu C. Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918). Aspecte etnodemografice şi confesionale. - Chişinău: Civitas, 2003, p.136, 142, 178, 234.
6. Ibidem, p.135.
7. Ibidem.
8. Lavric A. În Nordul Bucovinei procesul de ucrainizare a şcolilor româneşti ia amploare, http://www.arena.md/?go=news&n=3220&t=În_Nordul_Bucovinei_procesul_de_ukrainizare_a_şcolilor_româneşti_ia_amploare

Prezentat la 27.06.2011

PREZICEREA DECESULUI ÎN HAGIOGRAFIA BIZANTINĂ

Andrei PROHIN

Catedra Istoria Românilor

The Byzantines believed that the righteous Christians, at the end of life, could predict the day of their own departure or other person's death. The hagiographical sources stressed that such foreknowledge was due to divine revelations sent to the saints, acknowledging thus their high moral virtues. The ancient authors and several Byzantine writers considered that, while entering the eternity, souls could see things that were hidden from the rest of the mortals. Learning about the moment of their death, saints keenly prepared themselves to pass to another world, the gift of prophecy being a token of the divine care, a spiritual guide for the living ones and an insight into the mysteries of Providence.

Cercetând literatura bizantină, mai ales segmentul care ţine de hagiografie, atestăm descrieri amănunţite ale decesului înalţilor ierarhi, al stareţilor mănăstirilor, al călugărilor şi martirilor etc. Ultimele ore pământeşti prilejuiesc scene duioase de rămas bun între rude, prieteni, despărţire de obştea monahală, rezumă experienţa acumulată pe parcursul vieţii, deseori produc deznodăminte surprinzătoare, minuni şi revelaţii supranaturale. În Bizanţul medieval se credea că persoanele care au dus o viaţă curată, în acord cu valorile creştine, presimţeau momentul când urmau să decedeze, uneori aflau ceasul morţii altei persoane, puteau prevesti evenimente ulterioare. Dintre multiplele imagini pe care tradiţia bizantină le-a asociat morţii pământeşti, vom examina natura şi funcţiile prezicerii viitorului în contextul ultimelor trăiri antume.

În parabolele despre omul bogat şi cele zece fecioare, Mântuitorul îi sfătuieşte pe apostoli să agonisească bunuri spirituale, care îi vor însoţi pe lumea cealaltă, precum şi să vegheze aşteptând clipa plecării din viaţă: „Drept aceea, privegheaţi, că nu ştiţi ziua, nici ceasul când vine Fiul Omului". Cei care vor fi surprinşi de venirea Mirelui divin nu vor mai fi acceptaţi la ospăţ (metaforă a bucuriilor cereşti), chiar dacă vor manifesta fidelitate. Sfârşitul vieţii e staţia terminus unde se epuizează posibilităţile de reabilitare spirituală, imposibile în existenţa postumă. Decesul devine astfel şi un eveniment periculos prin spontaneitatea sa, fatal celor insuficient pregătiţi. Caracterul imprevizibil al morţii constituia, în scrierile teologilor medievali, un argument convingător pentru moralizări şi îndemnuri spre virtute.

În ceasul morţii, tâlcuia Sf. Efrem Sirul (cca 306-373), toate faptele omului, bune şi rele, i se înfăţişează dinainte, luând chipuri de, respectiv, îngeri şi demoni. Prin urmare, orice am face, trebuie să avem în vedere perspectiva decesului, căci nimeni dintre noi nu cunoaşte ceasul, nici ziua despărţirii [1]. După Sf. Ioan Gură de Aur (344/354-407), „de am şti când am muri, nici unul dintre noi n-am face bine niciodată", deoarece fiecare „după ce mai întâi va face nenumărate rele, s-ar pocăi cu puţin înainte de a închide ochii şi ar pleca spre viaţa de dincolo izbăvit de păcatele lui" [2]. Pocăinţa postumă nu aduce nici un folos, ne previne marele predicator. Dacă în fiecare zi vom considera sfârşitul necunoscut, atunci nu vom cădea atât de uşor în păcate [3]. Conştiinţa morţii iminente, după Cuviosul Isihie al Ierusalimului (sec. V), contribuie la îndepărtarea de grijile profane, la păzirea minţii şi rugăciunea neîncetată. Sf. Teodor Studitul (759-826) îşi chema cititorii să îmbrăţişeze doctrina ortodoxă cât nu i-a ajuns, pe neprins de veste, pieirea, şi nu va mai fi nici un folos din regrete [4]. Autorul Vieţii Sfântului Andrei cel nebun pentru Hristos, redactată între anii 910-920, vedea în moartea imprevizibilă o dovadă a libertăţii şi responsabilităţii umane: „Domnul nu a descoperit nimănui ceea ce-l aşteaptă. Lasă-l pe om să judece singur, şi după conştiinţa lui, care îi este datoria şi cum trebuie să o plătească. Dacă era spre folosul nostru, Dumnezeu ne-ar fi descoperit nouă tuturor ziua şi ceasul morţii" [5].

Cu toate acestea, se ştia încă din Antichitate că, înainte de a muri, unii oameni capătă darul prezicerii viitorului, pot anticipa momentul propriului deces şi al altei persoane. La Homer, Patrocle, dându-şi ultima suflare, prevesteşte moartea lui Hector, iar Hector – pe cea a lui Ahile. Platon menţionează că, la sfârşitul vieţii, pot fi pronunţate cuvinte oraculare. După ce fusese condamnat la pedeapsa capitală, Socrate se adresează atenienilor: „Vreau să vă proorocesc ceva vouă, celor care m-aţi osândit. Eu trăiesc acum acele clipe, când sufletul omului poate mai mult ca oricând să proorocească" [6]. Zeul primordial, Uranos, rănit de propriul fiu, Cronos, îi prevesteşte că şi puterea acestuia va fi uzurpată de feciorul său [7], adică de Zeus. Împăratul roman Octavian Augustus, aflat pe patul de moarte, scrie Suetoniu, „s-a plâns că este răpit de patruzeci de tineri. Dar acest delir a fost mai mult o profeţie decât o slăbire a minţii, căci acesta a fost numărul soldaţilor

praetorieni care i-au purtat corpul neînsuflețit" [8]. Conform celor patru Evanghelii, Iisus Hristos Şi-a prevestit din timp patimile, moartea şi învierea. La cina cea de taină, Mântuitorul a venit „ştiind Iisus că a sosit ceasul Lui, ca să treacă din lumea aceasta la Tatăl".

Literatura bizantină moştenise, de la civilizațiile precedente, credința în premonițiile dinaintea morții, interpretând-o apoi din perspectiva idealurilor creştine. Deşi suveranii Bizanțului continuau să primească semne prevestitoare, capabili a-şi prezice moartea, prin revelație divină, erau doar creştinii exemplari – sfinții, călugării îmbunătățiți, mărturisitorii, mai rar, mirenii evlavioşi. Reiterând că prezicerea viitorului reprezintă un apanaj divin, idee împărtăşită şi în lumea păgână, gânditorii bizantini subliniau înaltele virtuți spirituale ale celor ce s-au învrednicit de revelații, în contrast cu ritualurile demonice ale ghicitorilor sau cu delirul oracolelor. Un hagiograf anonim nota că Sf. Efrem Sirul a răposat „mai înainte cunoscându-şi sfârşitul" [9]. Gheorghe, egumenul Sinaiului, cu şase luni înainte, şi-a prezis moartea sa şi pe cea a lui Petru, patriarh de Ierusalim (524-552). Rufin Tyrannius (345-410), scriitor creştin, menționează cazul unui călugăr egiptean care şi-a cunoscut dinainte ceasul morții. Alt ascet, din Siria, citim la Teodoret de Cyr (393-458), „când i s-a apropiat vremea plecării de aici, a prezis că după cincizeci de zile va primi sfârşit vieții sale" [10]. Avva Avxanantis, „bărbat milostiv, înfrânat şi sihastru", consemnează Ioan Moshu (550-619), l-a anunțat pe Avva Conon, starețul Lavrei Sf. Sava: „Peste două zile plec din lumea aceasta" [11]. Tradiția îi atribuie o capacitate similară Sfântului Ioan Kukuzel (sec. XII): „A ajuns la aşa măsură duhovnicească încât s-a învrednicit să-şi cunoască ceasul morții" [12]. Istoricul Philip Aries constata că premonițiile morții reprezentau un fenomen cotidian în Evul Mediu [13]. Deşi exemplele citate par să contrazică teza despre necunoaşterea ceasului plecării la cele veşnice, putem observa că moartea era anticipată cu relativ puțin timp (două sau cincizeci de zile, şase luni) şi se descoperea persoanelor înaintate în virtute, cu o mare experiență ascetică, pentru care, presupunem, nu mai era necesară motivația sfârşitului necunoscut. Aceste profeții se întâlnesc doar în biografiile unor sfinți şi tind a fi excepții de la regula generală, adică minuni.

În diferite tradiții culturale, sfârşitul vieții este considerat o punte de legătură între lumea de aici şi lumea cealaltă. Ipostaza intermediară a muribundului, la limita între două tărâmuri, îi permite să cunoască entități de dincolo, inaccesibile majorității oamenilor. Locuitorii lumii de dincolo ştiu dezlegarea tainelor pământeşti, iată de ce morții erau adesea invocați pentru a afla viitorul. Bazându-se pe analiza surselor occidentale, Philip Aries concluziona că vederea răposaților devenea posibilă persoanelor care trebuiau să moară în curând. Conform tradiției ortodoxe, muribundului i se pot arăta sfinți, Maica Domnului, prooroci, îngeri şi, prin intermediul lor, individul află evenimente petrecute la distanță sau momentul morții altcuiva. Izvoarele bizantine descriu uneori sosirea mesagerilor divini. Sf. Antonie cel Mare a aflat „de la pronie despre sfârşitul său" [14]. Sihastrul sirian Marus, în timp ce se ruga Domnului, a primit o revelație că i se apropiase sfârşitul [15]. Starețul Spesus a fost anunțat de Dumnezeu despre apropierea decesului său [16], ne informează papa Grigorie cel Mare „Dialogul" (540-604), iar monahia Galla – de către apostolul Petru [17]. Înainte de a pleca la cele veşnice, Sf. Teodosie Chinoviarhul, citim în menologul alcătuit de Sf. Simeon Metafrastul (sec. X), „multe din cele viitoare a prezis cu Duhul Care locuia în el" [18], „iar apoi a văzut că se apropiase Cel măreț şi a cunoscut viitorul că, după a treia zi, va trece la Părintele ceresc al tuturor" [19]. Cu o seară înaintea decesului, Sf. Ioan Gură de Aur l-a văzut în vis pe martirul Basilisc care i-a spus: „Ziua ce vine ne va aduce împreună pe ambii" [20]. Sf. Hariton Mărturisitorul şi-a aflat ziua morții „din descoperire dumnezeiască" [21], iar episcopului Averchie Domnul i S-a arătat în vis, zicându-i: „S-a apropiat deja timpul ca să te odihneşti de marile tale greutăți" [22]. Sf. Andrei cel nebun pentru Hristos şi-a presimțit decesul, aflându-se în stare extatică: „A început a-şi uda cu lacrimi dumnezeiasca sa față. Destulă vreme a rămas privind ca ieşit dintru sine înălțimea cerului" [23].

Unii autori explicau harul profeției în corelație cu transformările suferite de suflet odată cu apropierea morții. Istoricul bisericesc Sozomen (sec. V) presupunea că sufletul poate contempla vedenii, inaccesibile muritorilor, atunci când începe separarea sa de trup [24]. Sufletul, prin natura sa, argumenta Sf. Isaac Sirul (sec. VI-VII), e superior trupului şi, trecând în veacul celălalt, capătă puterea clarviziunii [25]. Sf. Grigorie Dialogul nota că sufletele pot cunoaşte viitorul datorită naturii lor subtile, pot primi revelații la ieşirea din trup sau, înainte de moarte, contemplează, cu ochi imateriali, tainele cereşti [26]. Prin urmare, există calități inerente sufletului uman care îl fac apt să vadă viitorul, fără a invoca neapărat intervenția divină. După cum o ilustrează pildele din literatura religioasă medievală, experiențele mistice puteau reprezenta şi uneltiri ale demonilor, iar profeția să fie o modalitate de a atrage creştinul în cursa trufiei şi a depărtării de Dumnezeu.

În conştiinţa bizantină, doar Dumnezeu deţine cunoaşterea celor ce vor fi, iar muritorii le pot cunoaşte prin revelaţii dumnezeieşti. Existau şi alte tehnici de scrutare a viitorului (astrologia, diverse forme de ghicit, extazul oracular), dar numai descoperirile oferite de Dumnezeu posedau legitimitate creştină, exactitate şi siguranţă. Sfinţii îşi preziceau data morţii, graţie vedeniilor de care se învredniceau prin rugăciuni, asceză îndelungată etc. Profeţiile rezultau astfel dintr-un efort reciproc: omul se apropia de puritatea lumii divine şi Dumnezeu intervenea în vieţile muritorilor. Revelaţiile viitorului constituiau o lucrare a Proniei în lume, iar oamenii care le-au primit deveneau colaboratori în planurile Providenţei.

Pentru a desemna moartea, textele medievale greceşti utilizează eufemisme şi derivatele lor: despărţire, plecare, sfârşitul vieţii, întoarcere, repaus, plata datoriei comune, trecere, dezlegare, dispariţie. Lexemele sunt astfel alese încât să accentueze că dispariţia fizică nu înseamnă o disoluţie a fiinţei, ci trecere în altă dimensiune. Pentru cei drepţi care au câştigat cetăţenia cerească, prin fapte bune şi neprihănire, încă aici, pe pământ, această trecere constituie o revenire în lumea divină. Scriitorii bizantini ne atrag atenţia asupra semanticii vocabularului tanatologic: „ziua plecării din trup, iar mai curând plecarea către Dumnezeu (căci astfel e mai cuviincios a spune)" [27], „când trebuia să plece, iar mai mult să revină în cetatea sa [cerească]" [28]. Marea importanţă a călătoriei postume, unde nu mai e acceptată pocăinţa, revendică multă precauţie pentru a nu cădea în ispită în viaţa pământească. De o importanţă deosebită sunt ultimele clipe ale vieţii, care pot reabilita sau, dimpotrivă, pot zădărnici meritele obţinute anterior. Conştient de nestatornicia firii umane şi de nesiguranţa decesului, Sf. Maxim Mărturisitorul (580-662) avertizează: „Nu trebuie să fericeşti pe cineva până ce, trecând prin toată virtutea, nu-şi va încheia viaţa cu sfârşitul cel neîndoielnic" [29]. Când îşi află data decesului, eroii hagiografiei desfăşoară ultimele pregătiri pentru plecarea din viaţă, conform unor scenarii similare.

Întâi de toate, trebuiau încheiate socotelile din lume. Avva Avxanantis a restituit banii ce-i fuseseră împrumutaţi. Bătrânul Simion din Amida le-a oferit tovarăşilor săi câte un dar, precum şi obiectele din altar, chibzuind bine ce lucruri s-ar potrivi fiecăruia. A poruncit apoi ca toată averea lui să fie vândută, iar banii – distribuiţi săracilor. Epifanie, episcopul Ciprului, l-a invitat în ospeţie pe Avva Ilarion, pentru o ultimă întrevedere înaintea despărţirii de trup. Sf. Ioan Gură de Aur a împărţit celor prezenţi până şi hainele în care era îmbrăcat [30]. Conducătorii obştilor monahale îşi desemnau succesorii. Bătrânul Habib, relatează istoricul Ioan din Efes (507-586), a încredinţat mănăstirea şi opera de caritate discipolului său Z'ura [31]. Episcopul Addai le-a încredinţat celorlalţi călugări îngrijirea nevoiaşilor. Sf. Teodosie Chinoviarhul i-a instruit mai ales pe acei care aveau să-i urmeze la conducerea mănăstirii. Sf. Hariton Mărturisitorul a convocat, în Lavra Faran, pe stareţii şi monahii din trei mănăstiri, pentru a-i povăţui. La patul de moarte al lui Averchie, comunitatea a ales un nou episcop, omonim celui precedent, iar muribundul l-a consacrat prin punerea mâinilor şi l-a binecuvântat.

O preocupare deosebită revenea pregătirilor funerare. Respectarea ritualului ortodox şi amenajarea locului odihnei de veci erau importante pentru ca răposatul să fie bine primit dincolo, fără a i se imputa că a neglijat unele rânduieli creştine. Sf. Antonie cel Mare condamna practica egiptenilor de a păstra corpurile răposaţilor acasă, în loc să le îngroape, el însuşi evitând a fi supus unui asemenea obicei [32]. Un pustnic bătrân, presimţindu-şi moartea, s-a bucurat când l-a vizitat Avva Zosima, spunându-i: „Dumnezeu te-a adus aici ca să-mi îngropi trupul meu" [33]. Altui pustnic, care nu făcea deosebire între ritualurile ortodoxe şi cele eretice, un înger i s-a arătat, întrebându-l cum vrea să fie înmormântat. După ce călugărul s-a sfătuit cu alţii şi a răspuns „cum îngroapă monahii ierusalimleni" (canonic), îndată şi-a dat duhul: „aceasta s-a întâmplat ca să nu piardă bătrânul ostenelile lui şi să nu fie osândit la un loc cu ereticii" (Ioan Moshu) [34]. Sihastrul Marus a chemat meşteri pentru a-i confecţiona sicriul, apoi a lăsat capacul deschis. Fericitul Bassian a aflat despre moartea sa cu douăzeci de zile înainte şi a rugat să fie înmormântat la mănăstire. Sf. Iacov Monahul a cerut episcopului să-i fie depus trupul în aceeaşi peşteră unde locuise până atunci, iar Sf. Eufrosina din Alexandria – să fie aşezată alături de fiica sa. Sf. Maria Egipteanca, locuind în pustiu, şi-a scris pe pământ rugămintea către Avva Zosima (deci, ştia dinainte că anume dânsul va veni) să o îngroape, indicând exact luna şi data decesului său [35]. Fericita Apollinaria Fecioara, care purta haine bărbăteşti, ascunzându-şi identitatea, i-a cerit stareţului Macarie să nu fie pusă alături de monahi [36]. Deşi slujitorii împărăteşti nu i-au permis Sfântului Ioan Gură de Aur să rămână în biserica martirului Basilisc, până la urmă, prin intervenţie divină, convoiul a greşit calea şi, involuntar, a revenit la acelaşi locaş, unde celebrul arhiepiscop a decedat [37]. Sf. Averchie şi-a pregătit piatra de mormânt, pe care a cioplit personal un epitaf versificat, apoi le-a poruncit celor prezenţi să nu-i schimbe locul de odihnă [38].

Alături de aranjamentele materiale, iminența decesului trebuia să motiveze oamenii pentru a se îngriji în mod deosebit de suflet. În una din predici, Sf. Ioan Gură de Aur recomanda creştinilor să includă în testament nu doar numele rudelor şi prietenilor, dar şi pe al Judecătorului, Dumnezeu, să se mai gândească la săraci [39]. Dintre elementele esențiale ale pregătirii pentru moartea trupească, Sf. Simeon al Tesalonicului (sec.XV) enumeră: pocăința, Împărtăşania, îmbrăcarea schimei monahale, faptele milosteniei, împăcarea, mirungerea [40], ritualuri nominalizate şi în sursele hagiografice. Philip Aries distinge reperele pregătirii de moarte în Occidentul medieval: mărturisirea de credință, spovedania, despărțirea de cei vii, poveţe evlavioase, transmiterea sufletului către Domnul, alegerea mormântului. Un monah neglijent, din Lavra Turnurilor Iordanului, nu respecta canonul duminical, dar, aflând că i-au mai rămas trei zile, a început să-l îndeplinească conştiincios. Alt călugăr, din acelaşi aşezământ, când i s-a propus să devină stareț, a solicitat trei zile pentru a-şi plânge păcatele, iar în a treia zi s-a stins. După ce s-a împăcat cu monahii, un anahoret păscător a primit Sf. Împărtăşanie, „s-a aşezat în mijlocul bisericii şi a murit îndată [...]. Şi au cunoscut părinții mănăstirii că anahoretul şi-a cunoscut mai dinainte sfârşitul său şi de asta a venit la mănăstire ca să plece la Domnul fără să aibă ceva împotriva cuiva" [41]. Înainte de moarte, fratele Talaleu s-a închinat sfintelor locuri de la Ierusalim, apoi s-a îmbăiat în Iordan. Similar, Sf. Melania Romana, aflând despre sfârşitul său, a vizitat Ierusalimul, Bethlehemul, Galileea. Pentru a-şi spori nevoințele ascetice (implicit, recompensele postume), Sf. Toma, cu opt luni înainte de moarte, a îndurat boală. Diadoh al Foticeii (sec. V) şi alți mentori spirituali precizau că bolile țin loc de mucenicie [42]. Sf. Melania Romana a privegheat în noaptea Naşterii Mântuitorului, iar peste o zi le-a citit surorilor despre moartea proto-martirului Ştefan şi, în pofida bolii, a luat parte la cântările dimineții. Înştiințat de iminența morții, paraliticul Servullus a rugat toate persoanele de la spital să se ridice şi să cânte, împreună cu dânsul, psalmi.

Necesitatea liniştii şi reculegerii înaintea decesului i-a determinat pe unii sfinți să caute singurătatea. Nu oricine era admis la întrevedere cu Sf. Teodosie Chinoviarhul, „căci evita cel mai tare mulțimea şi agitația" [43]. Sf. Eusebia „Străina" s-a închis în oratoriu pentru a se ruga, iar Sf. Teodora din Alexandria s-a izolat în chilie, alături de fiul său. Starețul Ioanichie s-a retras într-o chilie din mănăstirea Dios. Fidel convingerilor sale, pe parcursul întregii vieți, de a nu primi onoruri din partea oamenilor, Sf. Simeon din Emesa, presimțind apropierea morții, s-a ascuns sub o grămadă de vreascuri şi, în somn, a dat duhul lui Dumnezeu [44]. Din acelaşi motiv, Sf. Andrei cel nebun pentru Hristos a ales să moară într-un loc unde nici un creştin nu l-ar fi căutat: „la teatrul din hipodrom [...] unde se plimbau mulți şi unde locuiau femeile desfrânate" [45].

O anumită semnificație, în ultimele clipe ale vieții, revine gesturilor corpului. Cei care s-au pregătit din timp pentru trecerea la cele veşnice au fețele fericite, mâinile aşezate cuvios pe piept, picioarele întinse, ochii ridicați la cer, uneori moartea survine în timp ce persoana a îngenuncheat la rugăciune. Frecvent, moartea cuviosului e comparată cu adormirea. În pictura bizantină, cel drept are chipul unui tânăr (aluzie că moartea e o renaştere) cu pleoapele închise, mâinile încrucişate pe piept şi un înger îi primeşte cu bucurie sufletul [46]. Hagiograful Chiril din Scythopolis (cca 514-557) menționează că Sf. Ioan din Lavra Cuviosului Sava, ajuns la adânci bătrâneți, avea chipul senin, sufletul vioi şi era plin de har divin [47].

Nu era deloc uşor să faci abstracție de instinctul conservării vieții, care ne dictează să repudiem moartea. În omiliile lor, predicatorii creştini pornesc de la valorizarea negativă a morții, specifică mirenilor, pentru a argumenta apoi sensul transcendent al existenței postume. Sf. Efrem Sirul afirma că mare e frica în ceasul morții, când sufletul va fi încolțit de propriile fapte rele [48], iar Sf. Simeon al Tesalonicului numea sfârşitul „înfricoşător şi ineluctabil" [49]. Bătrânii pustiei admonestau că „la sfârşitul vieții, mai tare năpădesc dracii asupra omului" [50]. Pentru conştiința creştină, moartea anunțată din timp constituia o binefacere, deoarece îngăduia omului să se pregătească spiritual, prin reculegere, pocăință, împărtăşire cu Sfintele Taine, pentru a evita pericolele postume. În cadrul Liturghiei ortodoxe, credincioşii se roagă pentru „sfârşit creştinesc vieții noastre: fără durere, neînfruntat, în pace" [51], iar o rugăciune atribuită Sfântului Grigore Palama (1296-1359/7) îi cere Preacuratei: „Dă-mi vreme de pocăință, de întoarcere a gândurilor, de moartea cea de năprazně fereşte-mă" [52]. Ideea că moartea neaşteptată, fără şansă de pocăință, îi ajunge pe cei păcătoşi, o întâlnim la Sf. Ioan Gură de Aur şi la Fer. Ieronim. Decesul pe neprins de veste, scria Ph. Aries, submina ordinea universală, imaginată de medievali, se considera o dezonoare.

Frica de moarte şi de judecata lui Dumnezeu se referea în special la profani, la începători, motivându-i să caute mântuirea. Însă, pentru creştinii care şi-au închinat viața lui Dumnezeu un alt sentiment îi determina să aştepte ziua decesului – speranța în recompensele postume şi în izbăvirea de grijile pământeşti. Moartea e

 ISSN 1811-2668

privită, în hagiografie, ca uşurare, odihnă după o suferință îndelungată. Episcopul Simion a primit semn despre adormirea sa, explica Ioan din Efes, atunci când Dumnezeu i-a văzut strădaniile, că a ajuns bătrân şi slab [53]. Fericita Eufemia chiar s-a rugat să primească odihnă, iar Domnul, în aceeaşi noapte, i-a îndeplinit cererea, femeia îmbolnăvindu-se. Fiind supuşi interogatoriilor şi torturilor, cei patruzeci şi doi de martiri din oraşul Amorium se rugau să-şi sfârşească viața [54]. O adresare similară găsim în descrierea martirajului Sf. Anastasie Persul (m. 610), fiind reproduse şi cuvintele rugăciunii [55].

Concepția idealizată despre decesul sfinților i-a determinat pe scriitorii bizantini să identifice ziua morții protagoniştilor hagiografiei cu date semnificative ale calendarului, sugerând astfel un final desăvârşit şi o viață împlinită. Fericitul Addai care, împreună cu fratele său Abraham, întemeiau mănăstiri şi instruiau primele obşti monahale, a murit în cel de-al doisprezecelea locaş pe care îl construise. Un călugăr din Lavra Turnurilor s-a stins duminică dimineața. Fratele Talaleu şi sihastrul Marus au murit, fiecare, peste trei zile după ce finisaseră pregătirile pentru plecare la Domnul. Sfintei Eusebia „Străina" i-a venit sfârşitul sâmbătă, de sărbătoarea Sf. Efrem al Mylassenilor. Autorul Vieții Sfântului Ioan Gură de Aur consideră firesc că predicatorul a decedat de ziua Înălțării Sfintei Cruci, la 14 septembrie 407. Sf. Teodora din Alexandria a răposat după apusul soarelui, iar Sf. Melania Romana – la puține zile după Crăciun. Sf. Maria Egipteanca s-a sfârşit în noaptea Patimilor Domnului, înainte de Paşti.

Pentru bizantini, creştinii exemplari aveau parte de o moarte „elegantă" (ca imagine exterioară şi valoare morală), solemnă, în armonie cu principiile creştine pe care le-au păzit pe parcursul vieții. Cuvioşii bizantini apar în ipostaza de veritabili eroi ai credinței, care au învins primejdia morții şi au păşit pe o treaptă superioară a existenței. În hagiografie, prezicerea viitorului apare drept ultimul din şirul darurilor supranaturale oferite de Dumnezeu, ca semn de înaltă prețuire. Atitudinea calmă în fața morții se întemeia pe credința în iubirea de oameni a lui Dumnezeu-Tatăl, în Iisus Hristos, Dumnezeu-Fiul, Care a biruit moartea. Cunoaşterea dinainte a viitorului trebuia să tempereze angoasele în acest moment responsabil al vieții, să motiveze şi să insufle încredere pentru a îndeplini ultimele pregătiri pentru plecare. Datorită darului prezicerii, cuviosul îşi putea ordona viața pentru ca aceasta să posede un caracter împlinit, rotunjit, ca o bucată de marmură căreia i-ai calculat dimensiunile şi ai chibzuit ce formă urmează să-i dai. Cunoscând viitorul, adică intențiile Atotputernicului, sfinții deveneau inițiați în misterele divine şi părtaşi ai lucrării Providenței ce dirijează destinele umane.

În cadrul scenariului hagiografic al plecării din viață, muribundul se adresează frecvent celor prezenți (rude, prieteni, discipoli) cu admonestări. Dacă pregătirile anterioare aveau valoare de exemple practice, atunci povețele din urmă argumentează teoretic semnificația momentului. Aceste veritabile testamente spirituale, minuțios elaborate, se compun din aforisme, utilizează diverse figuri de stil. Ultimele povețe elogiază, de regulă, ascetismul, curățenia vieții, invocă antitezele „profan-sacru", „trecător-veşnic", „prezent-viitor". Atunci când îşi îndeamnă apropiații să vegheze asupra simțurilor şi a comportamentului, când îi învață cum să reziste în fața ispitelor, eroii hagiografiei au gândurile îndreptate spre viitor. Prezicerea formează, în acest context, un tandem firesc cu pregătirea spirituală.

Istoricul monofizit Ioan din Efes susținea că prezicerile făcute de către episcopul Ioan din Tella, înaintea martirajului, s-au împlinit, acestea vizând persecuții violente, schingiuirea credincioşilor, împuținarea păstorilor [56]. Prevestirile, ca şi în cazul martirilor, trebuiau să pregătească moral creştinii a îndura ori a se feri de pericolele iminente. La sfârşitul vieții, Sf. Teodosie Chinoviarhul le-a prezis monahilor „toate câte vor veni", menționând că semnul împlinirii lor va fi creşterea şi fortificarea obştii mănăstireşti; în caz contrar, nici prorociile nu aveau să se realizeze [57]. Presupunem că profețiile Sfântului Teodosie se refereau la prosperarea viitoare a aşezământului său. Sf. Hariton Mărturisitorul a presimțit „cu cea mai mare exactitate", înainte de moarte, „furtunile viitoare ce aveau să tulbure bisericile" [58]. Avertismentele citate exprimă îngrijorarea ierarhilor creştini pentru comunitățile lor, încercând, prin intermediul profețiilor, să le ofere o ultimă îndrumare şi susținere. Deşi nu precizează repere cronologice, autorul Vieții Sfântului Andrei cel nebun pentru Hristos plasează între ultimele capitole, înaintea morții sfântului, ample profeții despre sfârşitul lumii.

Alături de prezicerea propriei morți, cuviosul putea să mai anunțe decesul altei persoane. Față de prietenii săi, asemenea prevestiri constituiau o binefacere, deoarece se puteau pregăti spiritual, erau şi o mângâiere că vor reîntâlni răposatul în ceruri. Starețul Gheorghe Sinaitul i-a trimis un răvaş patriarhului Petru al Ierusalimului, unde îl avertiza: „Să ştie Fericirea Voastră că după şase luni ne vom întâlni amândoi la Stăpânul Hristos,

Dumnezeul nostru, şi acolo mă voi închina Vouă" [59]. Murind, călugărul Sofronie i-a făgăduit ucenicului său, care plângea, că va ruga pe Dumnezeu să-l ia la ceruri peste şapte zile, promisiune împlinită apoi. La rândul său, Sf. Marcellus, după ce i-a prezis iubitului său discipol Lucian că îl va urma (fără a preciza când), i s-a arătat în vis, spunându-i: „Eu pentru lucrurile tale m-am rugat lui Dumnezeu, ți-a orânduit ceea ce este de folos şi vei veni nu chiar acum la mine" [60]. A treia zi după visul premonitoriu, Lucian a decedat. În ultimele clipe, Sf. Eusebia L-a rugat pe Dumnezeu ca să fie nedespărțită, şi în ceruri, de cele două însoțitoare ale sale. Sf. Andronic, după ce i-a murit soția, Anastasia, a refuzat invitația Avvei Daniel să rămână în aceeaşi chilie cu dânsul, zicând: „Voi muri cu doamna mea", iar în scurt timp s-a stins [61]. Sf. Ioanichie l-a anunțat pe patriarhul Metodie, care venise la el după ultimele povețe, că îi va supraviețui nu cu mult. Într-adevăr, Metodie a plecat la cele veşnice peste opt luni după moartea lui Ioanichie. La Sf. Grigore Dialogul citim povestea monahiei Galla căreia i s-a arătat, pe patul de moarte, Sf. Petru. Apostolul i-a comunicat numele călugăriței ce avea să plece împreună cu dânsa şi că, peste treizeci de zile, o va urma sora Benedicta [62]. Acelaşi autor relatează că Teofan, conducătorul oraşului Centumcella, aproape de sfârşit, i-a prezis soției că furtuna, stârnită între timp, va trece, iar cerul se va însenina [63]. Regăsim aici preocuparea pentru amănuntele funerare, muribundul asigurându-se că va primi îngrijirea cuvenită. Beneficiind de facultăți supranaturale, răposații devin instrumente prin care Providența admonestează pe cei vii. Senatorul Reparatus ar fi avut o viziune a păcătosului Tiburtie arzând în foc, după care, povestind celor din jur vedenia, senatorul a închis ochii [64].

Pentru cei păcătoşi însă, anunțul decesului iminent este echivalent cu sancțiunea pentru nelegiuire. Se subînțelege astfel că Dumnezeu stabileşte ziua morții fiecăruia, o dezvăluie celui drept, dar oferă şi păcătosului ultima şansă de a se pocăi. Moartea survine ca rezultat al acțiunii justiției universale ce răsplăteşte fiecăruia după faptele sale, un laitmotiv în literatura antică. Pe Avva Milisie, doi feciori de împărat, din Persia, l-au săgetat. Bătrânul le-a prezis că, în ziua următoare, la aceeaşi oră, ambii se vor ucide unul pe altul cu săgeți. Ieşind la vânătoare, cei doi au tras într-o căprioară, dar au nimerit unul în celălalt [65]. Autorul a dispus elementele narațiunii (vărsarea sângelui nevinovat, aceeaşi oră, aceleaşi circumstanțe, pieirea prin mâna proprie) ca să demonstreze latura justițiară a prezicerii, pedeapsa echivalentă crimei comise. Martira Epistimia, fiind biciuită, i-a prezis potentatului că va primi pedeapsa dreaptă în acelaşi loc. Imediat, toți cei prezenți au orbit [66].

Retrospectiva vieții, în ultimele sale clipe, trezeşte inevitabil regrete. Proiectele demarate, chipurile celor dragi sau ale vrăjmaşilor frământau conştiința omului medieval. Hagiografia bizantină zugrăveşte asemenea nelinişti care îi cuprindeau şi pe sfinți, chiar dacă, în predici, criticau existența pământească. Imaginile viitorului se prefigurau dintr-un conglomerat de îngrijorări, nostalgii, resentimente. Luând ca temei credința în justiția universală, în divina Providență ce susține binele, ultimele cuvinte ale muribundului luau forma profețiilor, anunțând lucruri pe care cuviosul nu a mai reuşit să le îndeplinească. O credință străveche atribuia cuvintelor muribundului – în special, persoanei îmbunătățite, familiare cu verbul creator al divinității, – puterea de a trasa viitorul urmaşilor sau de a le anunța cele hotărâte de sus. Nu este exclus că această capacitate privilegiată se înrudeşte cu autoritatea paternă care dicta voința membrilor familiei, cu ultimele povețe ale tatălui, căruia experiența acumulată îi permitea să facă pronosticuri. Nu se poate ocoli însă elementul mistic al profeției, înțeleasă ca promisiune divină şi dar supranatural oferit celor drepți, parte componentă a istoriei, în viziunea Bibliei şi în cea bizantină.

Prezicerea viitorului, fenomen sociocultural, avea tangență cu domenii majore ale civilizației bizantine: teologie, mentalități, reminiscențe păgâne, ritualuri bisericeşti, procedee artistice, miracole, viziuni asupra vieții etc. Muritorilor de rând nu le era dat să ştie ceasul când vor deceda. Dumnezeu, Care stabileşte durata fiecărei vieți, inclusiv clipa decesului, a rânduit ca oamenii să vegheze permanent, aşteptând trecerea la cele veşnice. Doar cei drepți puteau afla viitorul, datorită îndepărtării de preocupările lumeşti, în urma purificării spirituale, fără teamă că vor abuza de această cunoaştere excepțională. Dumnezeu le descoperea, din timp, ceasul plecării din viață, în revelații sau vise, pentru ca oamenii să fie gata în clipa morții. Pregătirile includeau achitarea de datoriile lumeşti, consolarea apropiaților, cuvinte de învățătură, spovedania, Euharistia, rugăciunea. Profeția dovedea grija lui Dumnezeu pentru ca evlavioşii, trecând dincolo, să fie calmi, să aibă nădejde în viața veşnică, să nu fie opriți la vămile văzduhului. Față de cei rămaşi, profețiile rostite pe patul de moarte erau un îndrumar moral prin ispitele vieții, avertizare de pericolele latente, dar şi o incursiune în lumea supranaturalului. A prezice viitorul însemna a fi inițiat în tainele divine, a fi mesager al Providenței. Făgăduind recompense celor drepți şi sancțiuni celor nelegiuiți, profețiile încercau să materializeze principiile justiției divine în istorie. Scenariile viitorului constituiau proiecții idealizate ale prezentului, ajustând evenimentele conform moralei creştine.

Referinţe:

1. Св. Ефрем Сирин. Слово о покаянии, суде и разлучении души с телом // Св. Ефрем Сирин. Творения. - Москва: Издательский отдел Московского Патриархата, 1994, том 3, с.372.
2. Lumina Sfintelor Scripturi. Antologie tematică din opera Sfântului Ioan Gură de Aur / ediţie de L. Petcu. - f.l., Editura Anestis, 2008, vol. II, p.320.
3. Св. Иоанн Златоуст. Похвала святой великомученице Дросиде, и о памятовании смерти, §1 // Полное Собрание Творений Святого Отца Нашего Иоанна Златоуста. - Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2005, том. II, с.763.
4. Преп. Феодор Студит. Весна Православия: сборник писем / сост. А. Гумеров. - Москва: Издательство Сретенского монастыря, 2006, с.55.
5. Sfântul Andrei cel nebun pentru Hristos / trad. Şt. Nuţescu. - Bucureşti: Evanghelismos, 2005, p. 129.
6. Platon. Apărarea lui Socrate // Bagdasar N., Bogdan V., Narly C. Antologie Filosofică. - Chişinău: Editura Uniunii Scriitorilor, 1996, p.39; Xenofon. Amintiri despre Socrate / trad. Gr. Tănăsescu. - Chişinău: Hyperion, 1990, p.228.
7. Apollodorus. The Library of Greek Mythology, book I, ch. 1, §5 / transl. by R. Hard. - New York: Oxford University Press, 2008, p.27-28.
8. Suetonius. Caesar Octavian Augustus, §XCIX // Caius Suetonius Tranquillus. Vieţile celor doisprezece cezari / trad. D. Popescu, V. Georoc. - Bucureşti, Editura 100+1 Gramar, 2005, p.115.
9. Viaţa cuviosului părintelui nostru Efrem Sirul. A unui necunoscut // Sf. Efrem Sirul. Cuvinte şi învăţături / trad. I. Filaret. - Bacău: Bunavestire, 1997, tom. I, p.40.
10. Teodoret, episcopul Cirului. Vieţile sfinţilor pustnici din Siria / trad. A. Tănăsescu-Vlas. - Bucureşti: Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001, cap. 15, § 4.
11. Ioan Moshu. Limonariu sau Livada Duhovnicească / trad. T. Bodogae, D. Fecioru. - Alba Iulia: Editura Episcopiei Ortodoxe Române, 1991, cap. 42, p.57.
12. Mănăstiri Ortodoxe, 2010, nr. 9, p.15. Афонский Патерик. – Киев: «Оранта», 2009, с.619.
13. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти / пер. Вл. Ронина. – Москва: Прогресс, 1992, часть I, гл. I (www.krotov.info/history/general/e_0.html) (vizitat la 11.07.2011).
14. Sf. Atanasie cel Mare. Viaţa cuviosului părintelui nostru Antonie, §LXXXVIII // Sf. Atanasie cel Mare. Scrieri. Partea a doua / trad. D. Stăniloae. – Bucureşti: Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988, p.242.
15. John of Ephesus. Lives of the Eastern Saints, II, ch. 37 // Graffin R., Nau F. Patrologia Orientalis. - Paris: Firmin-Didot, 1924, tom. XVIII, p.640.
16. Sancti Gregorii Papae. Dialogorum libri IV, de vita et miraculis patrum italicorum, et de aeternitate animarum, lib. IV, cap. X // Migne J.-P. Patrologiae cursus completus. Series latina prior. - Paris, 1862, tom. LXXVII, col. 333B-C (se va cita în continuare, conform convenţiei internaţionale: Migne, P. L., volumul, coloana, litera). Святитель Григорий Двоеслов. Собеседования о жизни италийских отцов и о бессмертии души. - Москва: Благовест, 1996, книга IV, гл. 10 (www.pagez.ru) (vizitat la 18.03.2011).
17. Migne P.L., vol. 77, col. 340D-341A. Св. Григорий Двоеслов. Op. cit., cartea IV, cap. 13.
18. Vita S. Theodosii Coenobiarchae, cap. XIX, §83 // Migne J.-P. Patrologiae cursus completus. Series graeca. – Paris, 1864, tom. CXIV, col. 584C (se va cita în continuare: Migne P.G., volumul, coloana, litera; traducerile din greacă şi latină îmi aparţin – *A.P.*).
19. Ibidem, cap. XIX, §85, col. 550B.
20. Vita et conversatio S. P. N. Joannis Archiepiscopi Constantinopolitani, qui dictus est Chrysostomus, cap. LX // Migne P.G., vol. 114, col. 1208C.
21. Vita et conversatio et certamen S. P. N. et confessoris Charitonis, cap. XIII // Migne P.G., vol. 115, col. 913C.
22. Vita et conversatio Sancti Patris Nostri Abercii Episcopi Hierapoleos, cap. XXVIII // Migne P.G., vol. 115, col. 1245C.
23. Sfântul Andrei cel nebun pentru Hristos..., p.234.
24. Hermiae Sozomeni Salaminii. Ecclesiastica Historia, lib. VI, cap. 2 // Migne, P. G., vol. 67, col. 1296C. Sozomen. The Ecclesiastical History, book VI, ch. 2 // A Select Library of the Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church. Second Series / under edit. superv. of Ph. Schaff, H. Wace. - New York: Christian Literature Publishing Co., 1886, vol. II, p.497.
25. Исаак Ниневийский. Глава 46 // От берегов Босфора до берегов Евфрата / пер. С. С. Аверинцева. - Москва: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1987, с.288-289.
26. Migne P.L., vol. 77, col. 357C-D, 361B, 364A-B. Св. Григорий Двоеслов. Op. cit., cartea IV, cap. 26-27.
27. Migne P.G., vol. 115, col. 913C.
28. Migne P.G., vol. 116, col. 365C.
29. Sf. Maxim Mărturisitorul. Întrebări şi răspunsuri, cap. 52 // Filocalia / trad. D. Stăniloae. - Bucureşti: Humanitas, 2009, vol. 2, p. 210. Преп. Феодор Студит. Op. cit., p.176.

30. Migne P.G., vol. 114, col. 1208D.
31. John of Ephesus. Lives of the Eastern Saints, I, cap. I // Graffin R., Nau F. Patrologia Orientalis. - Paris: Firmin-Didot, tom. XVII, 1923, p.18.
32. Sf. Atanasie cel Mare. Op. cit., cap. LXXXIX-XC, p.242-243.
33. Ioan Moshu. Op. cit., cap. 123, p.122.
34. Ibidem, cap. 178, p.169.
35. S. Sophronii Patriarchae Hierosolymitani. Vita Mariae Aegyptae, cap. IV, §38 // Migne, P. G., vol. 87/3, col. 3724B-C. Св. Софроний Иерусалимский. Житие преподобныя матери нашея Марии Египетския. - Монреаль: Изд. Братства преп. Иова Почаевского, 1980 (www.tvorenia.russportal.ru) (vizitat la 03.06.2011).
36. Vita Beatae Apollinaris Virginis, cap. XX // Migne, vol. 114, col. 328B.
37. Migne P.G., vol. 114, col. 1208C.
38. Migne P.G., vol. 115, col. 1245C-1248A.
39. Св. Иоанн Златоуст. На притчу о десяти девах, §2 // Св. Иоанн Златоуст. Беседы на Евангелие от Иоанна Богослова. - Москва: Издательский отдел Московского Патриархата, том 2, 1993.
40. Symeonis Thessalonicensis Archiepiscopi. De fine et exitu nostro e vita, cap. CCCLX // Migne P.G., vol. 155, col. 672C-674D. Сочинения Блаженного Симеона, архиепископа Фессалоникийского. - Санкт-Петербург: в Типографии Королева и комп., 1856 (Репринт: Москва, Галактика, 1994), с.519-522. Credința Ortodoxă. - Iaşi: Editura Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei; Trinitas, 1996, p.295. The Oxford Dictionary of Byzantium / editor in chief Al. P. Kazhdan. - New York: Oxford University Press, 1991, vol. 1, p.594.
41. Moshu Ioan. Op. cit., cap. 86, p.91.
42. Evdokimov P. Viața spirituală în cetate / trad. M. şi A. Alexandrescu. - Bucureşti: Nemira, 2010, p.77. Древний Патерик. - Москва: Правило Веры, 1997, гл. 7, § 23-24, с.118-119; гл. 10, § 6, с.155.
43. Migne P.G., vol.114, col.550B.
44. Леонтий Неапольский. Жизнь и деяния аввы Симеона, юродивого Христа ради // Жития византийских святых / пер. С. Поляковой. - Санкт-Петербург: Corvus, Terra Fantastica, 1995, с.182.
45. Sfântul Andrei cel nebun pentru Hristos..., p.239.
46. Didron M. Manuel d'iconographie chrétienne grecque et latine. - Paris: Imprimerie Royale, 1845, p.407; Kondakov N.Icoane / trad. G.Adam. - Chişinău: Cartier, 2009, p.232.
47. Кирилл Скифопольский. Житие Святого Иоанна, Епископа и Молчальника Лавры Преподобного Саввы, §28 // Памятники Византийской литературы IV-IX веков / Отв. ред. Л.А. Фрейберг. - Москва: Наука, 1968, с.181.
48. Св. Ефрем Сирин. Подвижнические наставления, гл. 1, §68 // Добротолюбие. - Paris: YMCA Press, 1988, том 2, с.329.
49. Migne P.G., vol. 155, col. 670D. Сочинения Блаженного Симеона…, с.518.
50. Cuvinte folositoare ale sfinților bătrâni cei fără de nume. - Iaşi: Doxologia, 2009, p.319.
51. Sfânta Liturghie pe înțelesul tuturor / ediție de O. Moşin, E. Onicov. - Chişinău, 2003, p.34. Liturgies Eastern and Western / ed. by F. E. Brightman. - Oxford: Clarendon Press, 1896, vol. I, p.382.
52. Acatistier. – Râmnicu Vâlcea: Tipografia Calinic Râmniceanu, 1861 (ediție reprint), p.288. *a se vedea* şi Carte de rugăciuni. – Chişinău, 2006, p.30.
53. John of Ephesus. Op. cit., I, cap. X, p.157.
54. Сказание о сорока двух аморийских мучениках // Памятники Византийской литературы IV-IX веков...., с.313.
55. Martyrium Sancti et Magni Martyris Anastasii Persae, cap. XXV // Migne, P. G., vol. 114, col. 806C-D.
56. John of Ephesus. Op. cit., II, cap. XXIV, p.524.
57. Migne P.G., vol. 114, col. 548D, 550A.
58. Migne P.G., vol. 115, col. 917C.
59. Ioan Moshu. Op. cit., cap. 127, p.125. Tsamis D. G. Patericul Sinaitic / trad. I. Ică. - Sibiu: Editura Deisis, 1995, p.83.
60. Vita et conversatio S. P. N. et Archimandritae Marcelli monasterii Acoemeterum, id est non dormientium, cap. XXXV // Migne P.G., vol. 116, col. 744D.
61. Vita S. Andronici et ejus conjugis, cap. VII // Migne, P. G., vol. 115, col. 1053B.
62. Migne P.L., vol. 77, col. 341A. Св. Григорий Двоеслов. Op. cit., книга IV, гл. 13.
63. Migne P.L., vol. 77, col. 364C. Св. Григорий Двоеслов. Op. cit., книга IV, гл. 27.
64. Migne P.L., vol. 77, col. 372A-B. Св. Григорий Двоеслов. Op. cit., книга IV, гл. 31.
65. Древний Патерик…, гл. 7, §17, с.116.
66. Симеон Метафраст. Житие, обращение в христианство Галактиона и Эпистимии и мученичество их, §17 // Памятники Византийской литературы IX-XIV веков / Отв. ред. Л.А. Фрейберг. - Москва: Наука, 1969, с.89.

Prezentat la 25.07.2011

 ISSN 1811-2668

PARTIDUL M.R.P. ŞI PROBLEMA CONSTRUCŢIEI STATALE ÎN REPUBLICA A IV-A FRANCEZĂ

Dumitru SÎRGHI

Catedra Istorie Universală

Ayant étudié le programme et le statut du parti, les matériaux des congrès nationaux, les décisions des instances supérieures du parti, les projets de constitions, les discours de députés républicains populaires dans l'Assemblée Nationale, les travaux de leaders, dirigeants du parti, l'auteur dévoile les conceptions M.R.P. concernant le système politico-étatique et le rôle des institutions gouvernementales dans la réalisation du progrès politique, économique et socio-culturel de la IVe République.

În noiembrie 1944 pe avanscena politică franceză a apărut un nou partid politic – Mişcarea Republicană Populară (M.R.P.) Fondat de promotorii democraţiei creştine, de către participanţii la Mişcarea de Rezistenţă, noul partid politic a enunţat că „va lupta, după eliberarea deplină de sub jugul fascist, pentru a crea o Franţă nouă …, în care va fi instaurată democraţia politică, economică şi socială … garanţie a respectării drepturilor persoanei şi libertăţilor civice, care asigură dominaţia muncii asupra capitalului şi a meritelor personale asupra privilegiilor, condiţionate de bogăţii şi obârşie" [1, p.1]. Pentru a sublinia grandoarea transformărilor dorite, liderii M.R.P. le-au definit „revoluţie", dar precizau că va fi o „revoluţie prin lege" [2, p.51]. Or, partidul Mişcarea Republicană Populară, primul dintre partidele nemarxiste, şi-a asumat public sarcina transformării fundamentale a societăţii franceze. Republicanii populari considerau posibilă realizarea acestui scop prin consolidarea şi extinderea colaborării forţelor participante la Rezistenţă în cadrul unui nou regim politico-statal. Pentru ei, participanţi la mişcarea de rezistenţă, Republica a III-a era inacceptabilă, deoarece „nu mai asigura puterilor publice competenţa, autoritatea, eficacitatea – indispensabile Statului" şi purta vina pentru „dezastrul din anul 1940" [3]. „Revoluţia prin lege", preconizată de partid, necesita implicarea directă a Statului în efectuarea reformelor structurale fundamentale. „Statul, – menţiona unul din întemeietorii partidului, F. de Menthon, – nu trebuie să se mărginească doar la reglementarea relaţiilor dintre indivizi şi la menţinerea ordinii publice, ci şi să conducă cu viaţa în general" [4]. În opinia republicanilor populari, Statul urma să-şi modifice esenţial funcţiile: „Pe lângă cele de reglementare şi constrângere se impun şi funcţiile de dirijare a întregii vieţi economice a ţării, de asigurare a apărării naţionale, de coordonare a relaţiilor metropolei şi coloniilor" [5].

Îndeplinind decizia congresului de constituire, conducătorii partidului au elaborat proiectul reformei regimului politic de stat. După ce a fost iscutat de către C.N. al M.R.P. pe 25-26 august 1945, a fost propus aliaţilor lor ca bază de lucru. Autorii proiectului, stipulând extinderea şi consolidarea rolului Statului, totodată precizau că acest deziderat se va realiza numai „în cadrul unui regim democratic şi republican" [4]. „Republica, – afirma secretarul general al partidului A.Colin, – este forma tradiţională concretă, în care se realizează regimul libertăţii, regim ce consacră persoana umană ... şi înlătură orice concepţie totalitară" [6]. Democraţia, *alias* puterea poporului, echivala cu: guvernul ţării – emanaţie şi întruchipare a voinţei poporului; intangibilitatea drepturilor şi libertăţilor persoanei; respectarea obligatorie de către majoritatea guvernamentală a exigenţelor morale, comune tuturor cetăţenilor etc. [4]. Pentru realizarea democraţiei, M.R.P. propunea o cale tradiţională: alegerile periodice în instituţiile reprezentative. Însă, partidul a propus întregirea „democraţiei reprezentative" prin „democraţie directă", adică: prin asigurarea „unei legături permanente între popor şi reprezentanţii lui în parlament, în guvern"; prin completarea „votului individual cu votul colectiv", căci şi „... colectivele sau grupurile de orice natură exprimă aspiraţiile, interesele poporului pe care puterea publică este obligată se le audă"; prin organizarea referendumurilor pe cele mai importante probleme politice, economice şi sociale [4].

Proiectul includea şi o altă inovaţie. El respingea principiul democraţiei clasice burgheze – separarea puterilor. Autorii susţineau că, deoarece „într-un regim republican toate puterile au aceeaşi origine şi bază, este inadmisibilă independenţa fiecărei (puteri) în raport cu celelalte. Guvernul şi parlamentul sunt interdependente, dar fiecare îşi are propriile funcţii. Divizarea puterilor este o abstracţie inaplicabilă în practică, pe când separarea funcţiilor este o realitate şi o necesitate". (F.Krâlov, doctor în drept, într-un studiu special a

demonstrat că „sistemul francez de guvernământ practic a răsturnat teoria divizării puterilor" [7, p.19]). Reieşind din aceste considerente, autorii proiectului au insistat asupra „definirii stricte a funcţiilor instituţiilor statale şi echilibrării cât mai exact posibile a celor două puteri – executivă şi legislativă" [4].

Primul compartiment al proiectului de Constituţie era consacrat Preşedintelui Republicii. Ales de Consiliul alegătorilor pe un termen de 7 ani, Preşedintelui i se atribuiau drepturi mult mai importante ca Prezidentului Republicii a III-a. De rând cu funcţiile reprezentative: Preşedinte al Uniunii Franceze, al Consiliului Naţional de Apărare, al Consiliului Superior al Populaţiei, cu prerogativele: numirea în post a funcţionarilor superiori, semnarea tratatelor internaţionale, acreditarea diplomaţilor, Preşedintelui Republicii i se acordau şi „funcţii reglementate prin Constituţie" – de a numi şi a destitui Preşedintele Consiliului de Miniştri, de a promulga legile, de a dizolva parlamentul şi a desfăşura referendumuri, dreptul de a graţia etc. [4].

În al doilea compartiment erau stabilite funcţiile Consiliului de Miniştri. Preşedinte al guvernului putea fi doar liderul sau unul din membrii grupului parlamentar majoritar. Desemnat în funcţie de Preşedintele Republicii, primea învestitura parlamentului şi era responsabil în faţa acestuia. Drepturile lui erau: numirea şi destituirea din funcţie a miniştrilor, semnarea proiectelor de legi ale guvernului, suplinirea funcţiei de vicepreşedinte al tuturor consiliilor superioare, contrasemnarea legilor promulgate de Preşedinte etc. Guvernului i se acorda dreptul de iniţiativă legislativă, dar cu anumite restricţii: proiectele guvernamentale nu puteau ataca drepturile persoanei sau modifica structurile economice [4].

În următorul compartiment, consacrat puterii legislative, se propunea crearea unui parlament bicameral, compus din Camera deputaţilor, aleasă prin vot universal, inclusiv prin votul femeilor, pe un termin de 4 ani şi Camera reprezentanţilor – alcătuită din împuterniciţii colectivelor locale, departamentale, organizaţiilor antreprenorilor, sindicatelor, ai uniunilor familiale, numiţi de ele pe un termen de 6 ani, o treime din ei urmând a fi reînnoită la fiecare doi ani. Legifera doar prima cameră. Ea controla guvernul. Cea de a doua cameră avea doar funcţii consultative. Camera deputaţilor avea dreptul de a modifica deciziile guvernului. Dar se stipula: „Criza guvernamentală, provocată de votul de neîncredere, duce la dizolvarea parlamentului şi la alegeri anticipate" [8]. Această din urmă clauză o considerau cheia stabilităţii regimului.

Pentru a contracara „tentativele absolut fireşti ale democraţiei spre demagogie", proiectul, pentru prima oară în practica politică franceză, propunea „stabilirea unui statut constituţional al partidelor politice, asigurarea reprezentării lor proporţionale în parlament" [4]. Iar pentru ca „un partid să nu devină un instrument camuflat al unei companii de asigurări, al unei căi ferate, al unui trust etc.", se cerea „stabilirea transparenţei partidelor, controlul obligatoriu al cheltuielilor şi, totodată, asigurarea prin bugetul de stat a mijloacelor necesare pentru participarea lor la campaniile electorale" [4]. Căci, „democraţia, – conchideau autorii proiectului, – poate fi efectivă doar atunci când stabileşte o anumită legalitate şi disciplină" [4]. Proiectul nu a fost realizat, însă ideile cuprinse în el au fost parţial incluse în Constituţia din 1946, dezvoltate şi aprofundate în noile proiecte de reformă constituţională şi în Constituţia gaullistă din 1958.

Liderii partidului, participanţi activi la Rezistenţă, au fost incluşi în 1944 în guvernul provizoriu al generalului de Gaulle. După autodemisia lui de Gaulle în ianuarie 1946, ei s-au menţinut în guvern, contribuind semnificativ la depăşirea „regimului provizoriu", la restabilirea economiei ţării, la anihilarea primejdiei „dictaturii comuniste" etc. [8]. Deoarece la alegerile în prima Adunare Constituantă membrii coaliţiei tripartite S.F.I.O., P.C.F. şi M.R.P. au obţinut peste două treimi din voturi şi mandate, lor le-a revenit sarcina să întemeieze Republica a IV-a. Partidul socialist, formal promarxist, dorea să depăşească plăgile societăţii capitaliste promovând reforme sociale. Comuniştii francezi sperau să acapareze puterea pe cale paşnică şi, din aceste considerente, se străduiau să se apropie cu orice preţ cât mai mult de socialişti. M.R.P., prin ideologia sa democrat-creştină, se deosebea radical de aliaţi. Dar, prin platforma sa socială şi economică, avea multiple tangenţe cu socialiştii.

Or, deşi membrii coaliţiei tripartite era împotriva restabilirii regimului interbelic, fiecare dintre ei urmărea scopuri finale diferite. În procesul conlucrării reprezentanţilor lor în Comisia Constituţională, îndeosebi când erau discutate chestiunile privind soarta imperiului colonial, rolul partidelor politice, prerogativele Preşedintelui Republicii, funcţiile parlamentului, divergenţele, dar şi punctele de tangenţă dintre membrii coaliţiei tripartite s-au reliefat destul de clar.

Toţi membrii ei s-au pronunţat pentru substituirea imperiului colonial prin Uniunea Franceză, în cadrul căreia coloniilor li se va acorda doar autonomie administrativă. Comuniştii, însă, propuneau introducerea sistemului administrativ similar celui din metropolă în toate coloniile; socialiştii şi republicanii populari optau,

în schimb, pentru o abordare diferenţiată, deoarece „gradul de pregătire a coloniilor pentru aceste schimbări era diferit" [9].

Pentru a înlătura dependenţa partidelor politice de puterile financiare, economice şi străine (dependenţa P.C.F de Moscova – *D.S.*), M.R.P. propunea stabilirea unui statut constituţional al lor. Partidul comunist, la rândul său, considera posibilă „independenţa partidelor" doar în condiţiile „abolirii puterii banilor". El s-a opus iniţiativei republicanilor populari de a fixa prin Legea Fundamentală a ţării „transparenţa partidelor politice şi controlul asupra bugetului lor" de către instituţiile statale [10]. Datorită votului favorabil al socialiştilor, Comisia Constituţională a fixat în primul proiect propunerea republicanilor populari. (În al doilea proiect constituţional, adoptat în octombrie 1946, această propunere a fost omisă. Doar parţial a fost inclusă în Constituţia din 1958).

Controverse esenţiale au apărut în cadrul soluţionării problemei privind definirea funcţiilor şi raporturilor dintre instituţiile statale centrale. Dacă republicanii populari insistau ca Preşedintele Republicii să fie ales de „consiliul lărgit al alegătorilor" şi să posede prerogative reale, apoi socialiştii, urmaţi de P.C.F., vroiau un preşedinte ales doar de deputaţii Adunării Naţionale, dorind ca acesta să fie un „simbol" lipsit de drepturi reale. În opinia liderilor M.R.P., Comisia Constituţională, promovând recomandarea S.F.I.O., a votat pentru un preşedinte „zero naţional" [10].

O luptă aprigă s-a dus la elaborarea capitolului consacrat puterii legislative. M.R.P. dorea un parlament bicameral, însă doar cu o cameră politică. Socialiştii au acceptat această idee. Partidul comuniştilor opta, însă, pentru o Adunare Naţională monocamerală omnipotentă [11]. La etapa finală de lucru asupra acestui compartiment socialiştii şi comuniştii au pactizat. Ca urmare, Constituţia, considera M.R.P., instaura „regimul Adunării", în care guvernul va fi doar „un executor docil al voinţei grupului parlamentar majoritar" [12].

Însă, datorită opoziţiei republicanilor populari, acest proiect a fost respins prin referendumul din 5 mai 1946. Remarcând succesul, liderii partidului susţineau că „republicanii populari au demonstrat caracterul eronat al concluziei vehiculate în ajunul referendumului despre invincibilitatea P.C.F.; referendumul a confirmat că poporul francez respinge hotărât orice tentativă spre dictatură (de partid, personală sau a Adunării), rămânând adept aprig al democraţiei" [13].

La sfârşitul lunii iulie 1946 M.R.P. a depus în a doua Adunare Constituantă propriul proiect de Constituţie. Totodată, ţinând cont de corelaţia de forţe în Adunare, a publicat o declaraţie, în care a expus doar cerinţele generale faţă de Legea Fundamentală a ţării, deschizând, astfel, calea spre compromis între membrii coaliţiei tripartite. Declaraţia reclama o Constituţie „ce recunoaşte şi garantează drepturile economice şi sociale ale truditorilor (...). Excluzând orice ameninţare de dictatură personală sau a unui partid, ea protejează libertatea presei, asocierii, învăţământului (...), permite ca în cadrul Adunării Naţionale, care controlează guvernul şi adoptă legi, votul universal să fie exprimat efectiv. Iar în camera a doua asigură reprezentarea intereselor locale, profesionale, familiale (...), asigură autoritatea puterii executive (...), garantează independenţa justiţiei (...) şi garantează, printr-un control al constituţionalităţii legilor, respectarea lor" [14].

Între timp, în lupta politică s-a implicat activ şi generalul de Gaulle. În cuvântarea din 14 iunie 1946, ţinută la Bayeux, de Gaulle a expus cerinţele sale faţă de viitorul regim politic francez. Multe din propunerile lui aveau tangenţe directe cu proiectul constituţional al republicanilor populari din 1945: parlament bicameral; modalitatea alegerii Preşedintelui şi extinderea prerogativelor lui; procedeul constituirii guvernului etc. Dacă de Gaulle, prin cerinţa de a împuternici Preşedintele cu funcţii de „arbitru naţional" şi şef al puterii executive, tindea spre un regim prezidenţial, atunci M.R.P. a rămas adept al republicii parlamentare [15, p.10]. Partidul a promovat insistent propriile concepţii. A obţinut includerea unora dintre ele în al doilea proiect de Constituţie, dar a acceptat şi multe compromisuri. În ajunul celui de-al doilea referendum, M.R.P. a îndemnat adepţii săi să susţină noua Constituţie, pentru că ea „permitea instaurarea unui regim parlamentar, în care cele trei puteri (...) sunt echilibrate", şi prevedea „formarea celei de-a doua camere cu drept de iniţiativă legislativă", fiindcă „Preşedintele, ales prin vot secret, va fi arbitrul partidelor" şi pentru că „statutul Uniunii Franceze a fost elaborat conform principiilor înaintate de M.R.P." [16].

Promovând Constituţia, referendumul din 13 octombrie 1946 a confirmat stabilirea definitivă a Republicii a IV-a. „Edificatorii ei, – scrie istoricul P.Courtier, – considerau că au reuşit să creeze un regim ce va asigura stabilitatea guvernului. Întreg edificiul a fost construit pe credinţa că tripartitismul va dura, iar partidele bine structurate şi disciplinate vor exclude conflictele dintre executiv şi parlament" [17, p.17]. Însă, calculele lor au fost eronate. Coaliţia tripartită s-a destrămat chiar la începutul funcţionării noului regim. Concurenţa în

timpul primelor alegeri parlamentare, lupta pentru postul de Preşedinte al Consiliului de Miniştri şi pentru ministerele principale, revenirea politicienilor Republicii a III-a, încălcarea principiului solidarității ministeriale, dar şi un factor extern – declanşarea „războiului rece" – au fost factorii principali, care au subminat coaliția guvernamentală. Odată cu excluderea miniştrilor comunişti din guvern, pe 5 mai 1947 coaliția tripartită a încetat să existe.

L.Blum, liderul S.F.I.O., a inițiat în noiembrie 1947 crearea unei noi coaliții, numită „forța a treia". C.N. al M.R.P. a susținut inițiativa şi pe 24 decembrie republicanii populari împreună cu socialiştii şi radical-socialiştii au semnat „Apelul pentru forța a treia" [18, p.167]. Esența reală a noii coaliții a fost dezvăluită de radicalul A.Queille printr-o frază, reluată apoi de majoritatea cercetătorilor: „Forța a treia a fost coaliția partidelor, condamnate să trăiască împreună" [19, p.138].

M.R.P. a avut posibilități reale să influențeze, între anii 1947-1951, dezvoltarea Republicii a IV-a. În această perioadă republicanii populari au prezidat trei guverne, au fost permanent în fruntea Ministerului de Externe, au deținut alte posturi ministeriale importante. În opinia istoricului P.Gacon, M.R.P. „a devenit arbitrul şi elementul central al forței a treia" [19, p.139]. Dar, în această fază de evoluție a Franței postbelice pentru conducătorii M.R.P. preocuparea centrală a devenit menținerea la putere. F.Mauriac a sesizat acest lucru, etichetând M.R.P. ca fiind „tramvaiul care se numeşte putere" [20, p.95]. Teza axiomatică a platformei republicanilor populari, precum că „un regim parlamentar modern este efectiv doar dacă distanțarea, diferențierea funcțiilor (instituțiilor - *D.S.*) este corelată cu colaborarea dintre puteri", căci este nociv „a contrapune guvernul şi parlamentul ca două entități suverane" [4], a rămas doar o frază. Ca urmare, în domeniul ce ține de regimul politic de stat „forța a treia" a generat mai mult fenomene negative: instabilitate guvernamentală, imobilism, degradare generală a Republicii. Doar datorită schimbării de 8 ori a guvernului ea a izbutit să subziste. Ultimul efort real al „forței a treia" a fost frontul comun contra comuniştilor şi gaulliştilor în alegerile parlamentare din 1951. Însă, alianța electorală nu a rămas şi o alianță guvernamentală. Când deputații gaullişti au înaintat în noul parlament un proiect de lege privind subsidierea de către Stat a şcolilor libere, republicanii populari, pentru a nu-şi pierde alegătorii, au votat pro, iar socialiştii contra. Ca urmare, „forța a treia" s-a scindat.

Până în 1956 Franța a fost guvernată exclusiv de cabinete ale forțelor de centru-dreapta şi de dreapta. Instabilitatea guvernamentală a rămas fenomen curent şi în perioada legislaturii a doua. Dar, a apărut o nouă tendință – de creştere a duratei şi frecvenței crizelor, căci „în această legislatură au existat atâtea majorități, cât şi probleme: politică, şcolară, socială, atlantică, europeană etc." [18, p.187]. Însă, trăsătura esențială a regimului în 1951-1956 a fost totuşi „imobilismul" – o renaştere specifică a principiului lui Metternich: „a guverna neschimbând nimic" [21, p.178]. Acest mod conservativ de guvernare a permis Republicii a IV-a să mai dureze un timp.

Alegerile parlamentare anticipate, inițiate de guvernul radicalului Ed.Faur în ianuarie 1956 în scopul consolidării pozițiilor forțelor centriste, au avut rezultate inverse. Radicalii au pierdut 3 mandate , socialiştii – 11, iar M.R.P. – 12. Adunarea Națională din hexagonală s-a transformat în septagonală. După aceasta, numărul grupurilor parlamentare a crescut până la treisprezece. Fragmentarea continuă a forțelor politice a făcut regimul postbelic inoperant.

Către sfârşitul anilor '50, cu cât mai stringentă devenea rezolvarea problemelor vitale majore – extinderea economică şi socială, integrarea europeană, mai cu seamă soarta imperiului colonial – cu atât mai vizibilă apărea primejdia paraliziei totale a instituțiilor statale. Dacă prima criză guvernamentală de după 1956 a fost depăşită peste 21 de zile, apoi pentru a doua au fost necesare 35 de zile, iar a treia s-a soldat cu căderea, în mai 1958, a regimului.

Republica a IV-a, „un compromis ce nu întruchipa nici un ideal", nicicând nu a dispus de un sprijin social semnificativ. Constituția anului 1946 a fost votată aproximativ de 37% din alegători, sau din 24 567 de mii au votat doar 9 263 de mii. Amplificarea tendințelor şi fragmentarea exagerată a mişcărilor politice organizate au lipsit-o şi de o majoritate guvernamentală mai mult sau mai puțin stabilă. Din 1947 până în 1958 la conducerea țării s-au perindat 21 de guverne ce au avut o „longevitate" medie de 7 luni. Crizele guvernamentale au durat, sumar, 256 de zile. Deşi în mass-media era criticată „dictatura Adunării Naționale", puterea executivă slabă a Republicii a IV-a nu era compensată printr-un parlament puternic. J.Juillard, profesor de istorie la Sorbona, a dat o caracteristică dură puterii legislative, la care subscriem şi noi: „Mai mult avidă de atenție decât orgolioasă, mai mult geloasă pe prerogativele sale decât preocupată de utilizarea lor, Adunarea Națională

prezenta spectacolul potentaţilor foarte leneşi pentru a guverna, dar intoleranţi faţă de cei care încercau s-o facă în locul lor. Mult mai promptă în răsturnarea guvernelor decât în indicarea căii pe care s-o urmeze, ea nu se va decide niciodată să aleagă o politică bine chibzuită în nici un domeniu" [22, p.15]. Unul din ele a fost domeniul colonial. Franţa a fost implicată, din 1945 până în 1962, în permanente războaie coloniale, care au fost pentru ea foarte costisitoare. Numai războiul din Vietnam a costat ţara peste 3 000 mlrd. franci şi peste 43 000 de vieţi omeneşti. Regimul, incapabil să găsească rezolvarea plauzibilă a problemei coloniale, pentru a se menţine în condiţiile agravării ei, a deplasat permanent centrul puterii spre dreapta.

Multe din viciile Republicii a IV-a au fost sesizate de timpuriu de către actorii jocului politic. Printre primii au fost republicanii populari. Ei au criticat modul de funcţionare a regimului şi au depus eforturi pentru a-l corecta. Încă în 1946, observând că Constituţia „nu corespunde întocmai cerinţelor" M.R.P., conducerea partidului a declarat că va cere revizuirea compartimentelor ce prevăd prerogativele Preşedintelui, modalitatea învestirii Consiliului de Miniştri, funcţiile puterii executive etc. [23, p.39], însă a început să promoveze metodic acest curs doar din 1949. În luna mai, la congresul partidului, vicesecretarul general A.Gortais a subliniat: „Nimeni să nu conteze pe M.R.P. pentru a îndrepta ţara spre regimul vechi..." [24], iar P.H. Teitgen, denunţând posibilitatea transformării M.R.P. „într-un partid conservator", s-a pronunţat pentru ameliorarea structurilor instituţiilor statale [25]. Preşedintele partidului, Bidault, în declaraţia guvernamentală, prezentată Adunării Naţionale în octombrie a aceluiaşi an, a subliniat că este necesară „aplicarea unor măsuri eficiente contra crizelor guvernamentale..." [26, p.82]. Congresul următor a cerut adoptarea programului concret şi obligatoriu de guvernare a „forţei a treia" şi elaborarea unei noi legi electorale, care „va asigura marginalizarea şi minimalizarea ponderii extremelor, precum şi consolidarea grupurilor parlamentare de centru-stânga" [26-349]. În debutul legislaturii a doua, M.R.P. în mod oficial şi-a asumat iniţiativa promovării reformei constituţionale. În declaraţia de program, depusă în Biroul Adunării Naţionale pe 5 iulie 1951, grupul parlamentar republican-popular menţiona că „M.R.P., ţinând cont de experienţa acumulată, doreşte o modificare a Constituţiei, în principal, pentru a consolida stabilitatea şi autoritatea executivului şi a ameliora colaborarea celor două camere". Totodată, sublinia că „va insista special asupra reformării metodelor de lucru ale parlamentului" [27]. În opinia lui, principala cauză a instabilităţii guvernamentale era „decăderea moravurilor şi iresponsabilitatea politicienilor" [28, p.5910]. În scurt timp însă membrii grupului şi-au modificat poziţiile.

Primul proiect desfăşurat de reformă constituţională a fost lansat de M.R.P. în aprilie 1953. Autorul proiectului, P.-C. Floret, deputat şi ministru de stat, responsabil de reforma constituţională, s-a pronunţat explicit pentru schimbarea corelaţiei de forţă dintre executiv şi legislativ şi a propus modificarea procedurii de formare a guvernului. El cerea ca guvernul să fie învestit cu o majoritate simplă de voturi, iar miniştrii să fie numiţi în funcţie după confirmarea Preşedintelui Consiliului de Miniştri. Guvernului i se acorda prioritate în procesul adoptării legilor, căci votul de încredere, cerut de el în acest caz, urma să fie aprobat printr-o majoritate simplă, pe când votul de blam, înaintat de deputaţi – cu o majoritate absolută de voturi. Propunea şi extinderea esenţială a prerogativelor legislative ale Consiliului Republici. Doar două domenii – finanţele şi relaţiile externe – urmau să rămână în competenţa exclusivă a Adunării Naţionale [28, p.5911]. Demiterea în mai 1953 a guvernului Mayer a cauzat încetarea lucrului asupra acestui proiect de reformă.

Proiectul a fost reluat peste un an de guvernul Mendes-France. Congresul al X-lea al M.R.P., constatând, cu două săptămâni înainte de învestirea acestui guvern, incapacitatea parlamentului de a forma o majoritate capabilă să promoveze o politică coerentă în construcţia statală, a declarat: „Noi vom susţine orice iniţiativă de revizuire a Constituţiei (...) şi, pentru înnoirea, consolidarea şi sporirea eficacităţi puterilor, considerăm necesară o majoritate bazată pe un program comun, o majoritate relativ omogenă, care ar asigura stabilitatea, autoritatea şi continuitatea Statului..." [29, p.37]. Contrar acestei decizii şi în pofida tangenţelor evidente ale platformelor republicanilor populari şi mendesiştilor în domeniul economic, social şi constituţional, conducerea partidului a interzis participarea reprezentanţilor săi în acest guvern din cauza divergenţelor dintre ei şi Mendes-France pe problema integrării europene [30]. În pofida faptului că se aflau în opoziţie, republicanii populari au votat reforma constituţională mendesistă, pentru că, chiar şi cu lacunele ce i se atribuiau (deformată, depăşită), au considerat-o totuşi un pas înainte spre consolidarea Republicii a IV-a [2, p.180]. Evenimentele imediat următoare (criza guvernamentală de trei săptămâni) au reliefat necesitatea continuării procesului de restructurare a regimului. La 25 mai Adunarea Naţională şi la 13 iunie 1955 Consiliul Republicii au decis reluarea reformei constituţionale. Iarăşi printre promotorii ei s-au evidenţiat republicanii populari. Congresele federaţiilor departamentale ale partidului din primăvara acestui an au condamnat „imobilismul"

şi „instabilitatea guvernamentală” şi au cerut deputaţilor M.R.P. să persevereze în „reformarea Constituţiei, în restructurarea puterilor statale” [31]. Problema, considera Menthon, se punea deja astfel: „Sau reformăm Statul, sau pierim” (Republica a IV-a – *D.S.*) [32]. R.Lecourt, în referatul prezentat congresului al XI-lea al M.R.P., a confirmat cu lux de amănunte diagnosticul pus încă în 1953 de R.Pleven Republicii a IV-a: „Franţa este omul bolnav al Europei” [32]. Congresul a propus un program amplu, eşalonat în timp, de stabilire a regimului. M.R.P. s-a pronunţat pentru schimbarea corelaţiei dintre puterea legislativă şi cea executivă prin delimitarea „sferelor legislativă şi reglementară”, urmând ca doar prima să rămână în competenţa parlamentului. Autorii programului au optat în favoarea stabilirii unei proceduri clare de dizolvare a Adunării Naţionale în caz de criză guvernamentală. Un accent deosebit au pus pe necesitatea „reformării regimului interior al Adunării”. Ei cereau: introducerea votului personal obligatoriu pe cele mai importante proiecte de legi, interzicerea formării grupurilor parlamentare intermediare pentru promovarea intereselor de clientelă şi înguste de partid, restabilirea noţiunii de „majoritate parlamentară” prin fixarea obligativităţii adoptării programului de guvernare şi respectarea lui de către membrii majorităţii pe durata legislaturii. Congresul s-a pronunţat pentru revizuirea radicală a Capitolului VIII al Constituţiei „în scopul asigurării dezvoltării în cadrul Uniunii Franceze a federalismului progresiv” (a colaborării Franţei în cadrul Comunităţii sau în baza tratatelor bilaterale cu fostele colonii, devenite între timp independente – *D.S.*).

Republicanii populari au manifestat dorinţa clară de a revigora Republica a IV-a. Însă, realizarea acestui deziderat a devenit pentru M.R.P. în a doua jumătate a anilor ‘50 mult mai penibilă. În urma eşecurilor electorale, M.R.P. a încetat să mai joace rolul de „axă a majorităţii guvernamentale”. Din ianuarie 1956 până în noiembrie 1957 a fost în afara guvernului, deşi acorda susţinere cabinetului Guy Mollet. Totuşi, chiar în debutul legislaturii a treia P.C. Floret a prezentat Comisiei legilor constituţionale a Adunării Naţionale referatul „Reforma Statului”. Sistematizând toate propunerile anterioare ale M.R.P. în această problemă, autorul a înaintat o idee nouă – necesitatea elaborării în condiţiile lipsei majorităţii parlamentare a unei noi proceduri de revizuire a Constituţiei [33]. Ulterior, în paginile săptămânalului „Forces nouvelles” a fost înaintată ideea instituirii „guvernului legislaturii”. Sesiunea din decembrie 1956 a C.N. al M.R.P. a cerut guvernului socialist „să-şi asume răspunderea şi să elaboreze propriul proiect de reformă constituţională”. La finele acestui an, în editorialul din organul central de presă se menţiona: „Anul 1957 va fi un an greu, dar hotărâtor pentru Republica a IV-a. Soarta ei depinde de rezolvarea problemei algeriene, de construcţia Europei, de reforma Statului” [34]. Dar, indicând că „pentru Franţa toate problemele se impun concomitent”, preşedintele partidului P.Pflimlin menţiona: „O problemă însă le domină pe toate celelalte – reforma Constituţiei (...), căci nici una nu poate fi rezolvată de un Stat slab” [35]. Deoarece guvernul Guy Mollet nu demonstra prea mult zel în restructurarea regimului, M.R.P. pe 17 ianuarie 1957 a depus în parlament propriul proiect de reformă constituţională. Preambulul proiectului constata: „Regimul, în care noi activăm deja 10 ani, nu este un regim parlamentar autentic, căci nu asigură un echilibru rezonabil dintre puterile executivă şi legislativă. Noi trăim sub regimul guvernării Adunării” (Naţionale –*D.S.*) [36]. Autorii proiectului au condamnat acest regim, dar s-au pronunţat şi contra „unui sistem prezidenţial”. În schimb, au propus reformele necesare pentru stabilirea „regimului parlamentar adevărat” şi pentru crearea „guvernului legislaturii”. Au propus iarăşi delimitarea legislaţiei organice de legislaţia reglementară şi acordarea dreptului de adoptare a decretelor-lege în domeniul reglementar exclusiv guvernului. Ele urmau să fie ratificate sau respinse de către parlament doar peste un an de la ziua publicării şi punerii lor în acţiune. În competenţa exclusivă a Adunării Naţionale erau menţinute: puterea constituţională, ratificarea tratatelor internaţionale, drepturile fundamentale ale persoanei, legislaţia electorală. Demonstrând prin calcule că cele mai multe guverne au fost răsturnate de deputaţi în legătură cu problemele financiare, republicanii populari au propus ca „deputaţii să fie lipsiţi de dreptul de a înainta proiecte de legi, care necesitau majorarea cheltuielilor bugetare”. „Guvernul legislaturii” doreau să-l constituie prin „învestirea Preşedintelui Consiliului de Miniştri pentru întreaga legislatură cu o majoritate absolută de voturi” şi prin modificarea procedurii de demitere a guvernului. În proiect se specifica că guvernul „poate fi demis doar după 18 luni de activitate prin adoptarea unei rezoluţii de neîncredere constructivă cu o majoritate absolută de voturi”. Adică, concomitent cu votul de neîncredere, opoziţia era obligată să înainteze, în decursul a 24 de ore, propriul candidat la postul de preşedinte al guvernului. Această procedură urmărea şi scopul de a înlătura practica frecventă a votului comun al extremelor de stânga şi de dreapta. Totodată, guvernului i se acorda dreptul de a decide dizolvarea parlamentului, dar tot după 18 luni de funcţionare.

După demiterea, în mai 1957, a guvernului Guy Mollet republicanii populari au declarat că „M.R.P. va susține doar guvernul, care se va obliga să reformeze instituțiile statale, şi va participa doar într-un guvern majoritar" [37]. Aceste condiții au fost satisfăcute de radicalul F.Gaillard, care în noiembrie 1957 a format „guvernul unității naționale". În afara lui au rămas doar comuniştii şi poujadiştii, adică forțele extremiste de stânga şi de dreapta. Republicanul popular R.Lecourt a fost numit în noul cabinet în funcția de ministru al justiției. Sub conducerea lui, un grup de experți a elaborat proiectul reformei constituționale. Dar, în aprilie 1958 acest guvern a căzut şi reforma iarăşi a rămas suspendată.

Evenimentele drastice din mai 1958 – puciul colonialiştilor extremişti din Algeria – au întrerupt aceste interminabile încercări de reformare a Republicii a IV-a şi au deschis calea liberă pentru revenirea la putere a generalului de Gaulle.

Mişcarea Republicană Populară, unicul dintre partidele franceze, s-a proclamat „partid al Republicii a IV-a", subliniind astfel hotărârea sa de a transforma radical regimul politic de stat şi, prin el – societatea franceză. În cele două proiecte de Constituție (august 1945, ianuarie 1957) şi cinci proiecte de reformare a Constituției anului 1946 ei au optat pentru constituirea unei „Republici parlamentare, democratice şi populare" [36], în care instituțiile puterii centrale, emanație a suveranității poporului, urmau să constituie un bloc unitar, bine echilibrat prin o strictă delimitare şi reglementare a funcțiilor şi prerogativelor lor. Perseverând în promovarea acestei reforme, republicanii populari vroiau, considerăm, să stopeze practica utilizării principiului divizării puterilor ca paravan pentru a se masca supremația unei puteri (în anii Republicii a IV-a a Adunării Naționale) asupra celorlalte. Totodată, s-au pronunțat pentru extinderea semnificativă a funcțiilor Statului. Îndeosebi, au reclamat insistent necesitatea implicării lui directe în viața economică şi socială, în scopul depăşirii aspectelor slabe ale capitalismului liberal şi asigurării condițiilor şi posibilităților reale, necesare prosperării generale a cetățenilor țării.

Corelația de forță, care s-a stabilit în Franța postbelică, uzura prin putere a partidului, politicianismul unora din liderii lui, alte cauze similare n-au permis republicanilor populari să-şi realizeze în practică proiectele constituționale, dar prin activitatea lor în acest domeniu, prin agitația permanentă în favoarea reformării Republicii a IV-a ei au pregătit (adesea în pofida dorințelor lor subiective) terenul pentru substituirea acestei Republici prin una nouă, iar Constituția anului 1958 a realizat practic ideea, atât de îndelung promovată de către republicanii populari, instituirii unui guvern stabil şi capabil de acțiune.

Referințe:

1. Manifeste M.R.P. // Forces nouvelles, 1954, 4 decembre.
2. Bichet R. La démocratie chrétienne en France. Le Mouvement Républicain Populaire. - Besançon, 1981.
3. Forces Nouvelle, 1945, 24 avril.
4. Projet relatif a la Constitution… Fiche. Série C, no.1.
5. Forces Nouvelle, 1945, 1 septembre.
6. Forces Nouvelle, 1945, 17 mars.
7. Крылов И.С. Аппарат государственного управления современной Франции. - Москва: Наука, 1982.
8. Sans liberté pas de République. Programme M.R.P. // Forces nouvelles, 1946, 24 avril-4mai.
9. Forces Nouvelle, 1946, 5 janvier.
10. Forces Nouvelle, 1946, 12 janvier.
11. L'Humanité, 1945, 29 septembre.
12. Forces Nouvelle, 1946, 2-27 avril.
13. Forces Nouvelle, 1946, 23-30 mai.
14. Forces Nouvelle, 1946, 11-18 mai; 20-27 juillet.
15. Gaulle Ch.de Discurs et messages. Dans l'attente. - Paris, 1970.
16. Forces Nouvelle, 1946, 29 septembre; 6 octobre; 13 octobre.
17. Courtier P. La Quatrième République. - Paris: PUF, 1975.
18. Fauvet J. La IVe République. - Paris: Librairie Artheme Fayard, 1979.
19. Gacon J. 1944-1958. Quatrième République. - Paris: Editions sociales, 1987.
20. Letamendia P. Le M.R.P. - Bordeaux, 1975.
21. Молчанов Н.Н. Четвертая республика. - Москва: Изд.-во социально-экономической литературы, 1965.
22. Juillard J. La IV-e République (1947-1958). - Paris: Calman-Levy, 1968.
23. Duverger M. La démocratie sans le peuple. - Paris: Editions du Seil, 1967.
24. Forces Nouvelle, 1949, 6-13 octobre.

25. Le Monde, 1949, 30 mai.
26. L'Année politique 1949. - Paris, 1950.
27. Le Monde, 1950, 20 mai.
28. Débats. L'Assemblée Nationale. 2-e législature. Session de 1951. Du 5 juillet au 3 septembre 1951. Vol.1. - Paris, 1953.
29. L'Année politique 1953. - Paris, 1954.
30. Forces Nouvelle, 1954, 5 juin.
31. Forces Nouvelle, 1955, 26 mars.
32. Forces Nouvelle. Spécial congres, 1955, 28 mai.
33. Forces Nouvelle, 1956, 7 juillet.
34. Forces Nouvelle, 1957, 5 janvier.
35. Forces Nouvelle, 1957, 1 juin.
36. Forces Nouvelle, 1957, 19 janvier
37. Forces Nouvelle, 1957, 2 novembre.

Prezentat la 22.06.2011

RELAŢIILE INTERNAŢIONALE ALE RSS MOLDOVENEŞTI (1953-1955)

Ruslan ŞEVCENCO

Universitatea de Studii Europene din Moldova

International relations of the MSSR in the years 1953-1954, being under the influence of the previous period, were fragmentary and limited almost exclusively only with episodic cultural contacts with Romania (with very few exceptions). In 1955 occurs the explosion of international contacts of republic with other countries, including the capitalist countries: Romania, Bulgaria, German Democratic Republic, Czech Republic, and even Jamaica. Moldova's international relations, which previously wore a "cultural" character, spread essentially. Republic's leaders are attracted in political and diplomatic problems. With this, in their ranks begins the consciousness of its role: to represent the Moldovan statehood, although in the Soviet period it remained decorative.

Relaţiile internaţionale ale Moldovei în perioada sovietică, în special cele care se referă la anii 1944-1970, rămân până în prezent o gaură neagră în istoriografia moldovenească. La tema anunţată practic nu s-au scris articole, cu excepţia unui singur, publicat de autorul acestor rânduri în 2009, dar care reflectă doar perioada de până la 1953 (deşi în denumire se arată că el include materiale până la 1955) [1]. Relaţiile internaţionale în perioada hruşciovistă şi în primii ani de guvernare a lui L.Brejnev nu sunt studiate de cercetători. Materiale la temă lipsesc şi în fosta Arhiva de Partid (actuala Arhiva Organizaţiilor Social-Politice ale Republicii Moldova), motiv din care am reuşit să găsim doar o singură sursă, care, deşi, în opinia noastră, insuficientă, totuşi reflectă într-o oarecare măsură relaţiile internaţionale ale Moldovei la această etapă: ziarele republicane, în special „Советская Молдавия", pentru că „Moldova Socialistă", după cum ne-am convins în urma unor cercetări atente, era în acea perioadă doar o traducere destul de simplistă a materialelor oficiale apărute în prima sursă, în limba rusă, cu numeroase reduceri în text. Iar unele informaţii la temă apărute în „Советская Молдавия" nici nu se dublau în „Moldova Socialistă". De aceea, în investigaţia noastră ne-am bazat practic pe o singură sursă – „Советская Молдавия".

Principalul eveniment din istoria relaţiilor internaţionale ale republicii în a.1953 a devenit prima vizită a oamenilor de cultură din Moldova în România (16 mai – 4 iunie 1953) [2]. Delegaţia moldovenească iniţial era compusă din 74 persoane, dar, după un control efectuat de către organele de drept, Biroul CC al PCM a exclus din componenţa ei 20 de persoane, pentru faptul că „nu inspirau încredere politică" [3]. La 18 mai delegaţia moldovenească, condusă de A.Baranovski, vicepreşedintele Prezidiului Filialei Moldoveneşti a Academiei de Ştiinţe a URSS, a participat la şedinţa solemnă consacrată decadei RSSM în România. La şedinţă au luat parte: conducerea supremă a României – Preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale P.Groza, membrii guvernului român în frunte cu vicepreşedintele Consiliului de Miniştri C.Stoica, preşedintele Academiei de Ştiinţe T.Săvulescu, ambasadori străini, printre care ambasadorul sovietic A.Lavrentiev. În România, Capela corală „Doina" a dat o serie de concerte, inclusiv în faţa delegaţilor Congresului I al fruntaşilor gospodăriilor agricole (Bucureşti). [4]. În continuare, Capela a prezentat concerte în alte oraşe din România: Iaşi, Stalin, Cluj, Târgu-Mureş, Timişoara, Craiova ş.a. În total au fost organizate 22 de concerte. La 2 iunie 1953, la Bucureşti a avut loc concertul Orchestrei simfonice a Comitetului de radioficare şi radiodifuziune al României pe lângă Consiliul de Miniştri al României, condus de dirijorul moldovean T.Gurtovoi. La 4 iunie 1953 delegaţia din Moldova a fost primită de către membrii conducerii politice a României (Gh.Gheorghiu-Dej, I.Kişiniovski, Gh.Apostol, S.Bughici). În aceeaşi zi „Doina" a prezentat ultimul concert în „Ateneum Român", la a cărui încheiere delegaţia a fost salutată de vicepreşedintele Comitetului pentru problemele artelor din România M.Mihalache. Cuvânt de răspuns a prezentat artista emerită a Moldovei E.Kazimirova. Presa română menţiona diversitatea şi bogăţia repertoriului Capelei, măiestria artistică înaltă a dirijorului M.Kononenko, a interpreţilor T.Ceban şi P.Botezatu [5].

După revenirea la Chişinău, la 7 iunie 1953, la Teatrul muzical-dramatic au avut loc întâlniri ale chişinăuienilor cu participanţii decadei, la care a asistat şi conducerea republicii – primul secretar al Comitetului Central al PCM D.Gladchi, Preşedintele Prezidiului Sovietului Suprem I.Codiţa, preşedintele Consiliului de Miniştri G.Rudi. Conducătorul delegaţiei, A.Baranovski, a prezentat raportul despre vizita în România şi rezultatele ei, după ce membrii delegaţiei au dat un concert [6].

În mai 1953 Chişinăul a fost vizitat, din nou, de cântăreţul spaniol F.Cardona, care a prezentat câteva concerte în Filarmonica de Stat [7].

În contactele internaționale au început să fie atraşi şi copiii. La Şcoala muzicală de 10 ani din Chişinău a venit o scrisoare a elevilor anului I „D" de la Tehnicumul Exemplar din Bulgaria, care au înaintat în ea propunerea de a începe corespondența cu elevii sovietici, pentru a organiza schimb de studii, ceea ce ar asigura succesele construcției socialiste în Moldova şi în Bulgaria. În legătură cu acest eveniment în Şcoala muzicală a fost organizată o adunare consacrată prieteniei sovieto-bulgare [8].

În octombrie-noiembrie 1954 artiştii moldoveni din nou au vizitat România – de data aceasta în cadrul aşa-numitului „lunar al prieteniei româno-sovietice". Ansamblul de Stat de dansuri populare al RSSM a organizat concerte la Bucureşti, Cluj, Timişoara, Arad, Târgu-Mureş, Craiova, Arad, Reşița, Ploieşti şi în alte oraşe. Ultimul concert a avut loc la 14 noiembrie 1954 la Bucureşti, la care au fost prezenți conducerea politică a României şi membrii misiunilor diplomatice acreditați la Bucureşti [9].

În acelaşi an a avut loc şi prima vizită a delegației României în Moldova. Între 13 şi 18 august 1954, la invitația Comitetului antifascist al femeilor sovietice, în republică s-a aflat delegația femeilor române în frunte cu preşedintele Comitetului femeilor democratice al României S.Enescu. La Chişinău, delegația a fost întâlnită de preşedintele Sovietului orăşenesc B.Tanasevski, şefa secției CC al PCM pentru lucrul cu femeile N.Pisarenko, secretarul Comitetului orăşenesc de partid F.Mediokritskaia, savanți, medici, pedagogi, pionieri, lucrători ai întreprinderilor industriale. Oaspeții au vizitat instituțiile de iluminare culturală, fabrica „Steaua Roşie", Casa pionierilor, creşe, Casa de maternitate, colhozurile „I.Miciurin" din raionul Chişinău şi „V.Lenin" din raionul Slobozia, sovhozul viticol „Grătieşti", întreprinderile din Tiraspol, Stația electrică de la Dubăsari. La Filiala Moldovenească a Academiei de Ştiințe a URSS şi la Institutul Agricol din Chişinău ei s-au întâlnit cu savanți, iar la redacția ziarului „Moldova Socialistă" – cu scriitori şi jurnalişti. La 18 august 1954 delegația românească a plecat cu avionul la Moscova [10].

În 1955, relațiile Moldovei cu România încep să se lărgească, incluzând deja şi alte domenii, printre care turismul. Astfel, încep primele vizite turistice.

În octombrie 1955, în legătură cu „lunarul prieteniei româno-sovietice", lucrătorii artelor din republică au trimis colegilor din România tabloul pictorului moldovean V.Kitaika „Raidul în spatele duşmanului". După tradiție, a avut loc un schimb de ediții aparținând clasicilor literaturii moldoveneşti: în schimbul operelor lui A.Donici, M.Eminescu, C.Stamati ş.a. compozitorii, artiştii şi pictorii din Moldova au primit din România operele dramaturgilor clasici şi ale celor români, reproducții ale tablourilor pictorilor din România, note muzicale. Colectivul Teatrului de Operă şi Balet din Moldova a înscenat comedia lui I.-L.Caragiale „Scrisoarea pierdută" şi a început să lucreze asupra piesei lui V.Alecsandri „Sânzeana şi Pepelea". Pentru acest spectacol a primit din România o cutie cu schițe ale decorațiilor şi costumelor [11]. Către această perioadă, după cum se menționa în presa republicană, în repertoriul colectivelor artistice din Moldova erau incluse numeroase opere ale compozitorilor contemporani români şi dansurile româneşti naționale [12].

La începutul lunii noiembrie 1955 în magazinul de cărți nr.5 din Chişinău a fost organizată expoziția de cărți a scriitorilor clasici români, iar la 17 decembrie 1955 în acelaşi magazin a fost deschisă şi secția de cărți din țările socialiste (mai mult de 500 de denumiri, peste 6000 de exemplare). În prima zi au fost vândute peste 4000 de cărți. Paralel, seturi de cărți româneşti au parvenit în bibliotecile republicane şi raionale (numai în biblioteca Universității de Stat din Moldova peste 1500 de exemplare) [13]. La începutul lunii decembrie 1955 la Chişinău a avut loc concertul violoncelistului roman R.Aldulescu, care a interpretat operele lui C.Saint-Saens, F.Haydn, W.Mozart şi ale altor compozitori [14].

La 26 noiembrie 1955, în vizită la Chişinău a sosit ministrul cultelor României P.Constantinescu-Iaşi, invitat în URSS de către G.Karpov, preşedintele Sovietului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Guvernul URSS. Aici oaspetele român a luat cunoştință de locurile istorice ale Chişinăului, a făcut şi o vizită la Filiala Moldovenească a Academiei de Ştiințe a URSS, unde a avut o serie de întâlniri cu oameni de cultură din Moldova [15].

Un act neobişnuit pentru un conducător de acest rang a întreprins ministrul culturii al republicii A.Lazarev, care era şi membru al delegației moldoveneşti la decada RSSM în România. El s-a prezentat în redacția ziarului „Moldova Socialistă" şi a povestit despre cele văzute în România, despre dorința poporului român de a afla cât mai multe despre viața în URSS, a descris entuziasmul muncitorilor şi țăranilor, care domină în oraşele şi satele româneşti. El a relatat şi despre dezvoltarea literaturii româneşti ce stă la baza educației generației tinere. Colaboratorii redacției i-au dat numeroase întrebări ministrului [16].

La 18 decembrie 1955 a avut loc încă un eveniment important în istoria relațiilor moldo-române. În România a fost trimisă prima grupă de turişti din republică (21 de persoane), din ea făcând parte: G.Vizovski, lăcătuş la Uzina mecanică din Chişinău „Gr.Cotovschi", V.Komov, maistru la Combinatul de panificație nr.1

din capitală, poeții E.Bucov şi B.Istru, sculptorul V.Cracoveac, profesorul V.Grimalski de la Institutul Agricol din Chişinău, colaboratoarea Societății pentru răspândirea cunoştințelor politice şi ştiințifice A.Burco, gospodine, jurnalişti, învățători. În cursul vizitei grupul turistic a vizitat muzee, parcuri, teatre, Palatul Republicii, Casa „Scânteia", uzinele „23 august" şi „G.Gheorghiu-Dej", a fost în oraşul Stalin, s-a odihnit la curorturile din Azuga, Buşteni, Predeal, Sinaia, din subcarpații Prahovei şi din alte localități. Deja în ianuarie 1956 se planifica să fie trimisă următoarea grupă de turişti [17].

- Au fost puse bazele relațiilor şi cu Republica Cehoslovacă. La 25 noiembrie 1955 la Chişinău a venit dirijorul B.Bakala, profesor. El a fost salutat de directorul Filarmonicii Moldoveneşti S.Stratulat, iar elevele Şcolii muzicale de 10 ani din Chişinău i-au oferit lui şi soției sale Maria flori. Două zile mai târziu, la 27 noiembrie 1955, la Chişinău a venit şi solistul Filarmonicii Cehoslovace A.Ploțek. La 29 noiembrie şi la 1 decembrie 1955 B.Bakala a dirijat cu Orchestra simfonică a Filarmonicii Moldoveneşti, care interpreta operele compozitorilor cehoslovaci şi occidentali (poemul simfonic „Vltava" al lui B.Smetana; concertul pentru vioară cu orchestră al lui A.Dvorjak; poemul simfonic al lui L.Ianacek „Taras Bulba"; simfonia a 3-a a lui L. van Beethoven şi alte opere muzicale [18].
- Pentru prima dată Moldova a fost vizitată de reprezentanta Jamaicii. Delegata Congresului internațional al mamelor R.Wiliams a fost în vizită la Chişinău la 6-9 august 1955, la invitația Comitetului antifascist al femeilor sovietice. Oaspetele a vizitat locurile istorice ale oraşului, Cinematograful de zi, Parcul Central de Cultură şi Odihnă, unde a avut loc adunarea orăşenească a femeilor. R.Wiliams a povestit despre mersul Congresului. În continuare R.Wiliams a vizitat construcțiile Stației electrice de la Dubăsari, plantațiile de tutun din cooperativa agricolă „Krasnaia Bessarabia" şi din colhozul „V.Lenin" (raionul Slobozia), sovhozul viticol „Grătieşti". Totodată, oaspetele din Jamaica fost în vizită la fabrica de tricotaje din Chişinău, la câteva creşe pentru copii şi la Casa de maternitate din Chişinău [19].
- În 1955 încep şi relațiile moldo-bulgare. La 30 octombrie 1955, la invitația Adunării Populare a Bulgariei, la Sofia a venit delegația Sovietului Suprem al URSS în frunte cu N.Beleaev, Secretarul Comitetului Central al PCUS, membrul Comisiei de mandate a Sovietului Uniunii. În componența delegației a fost inclus şi Preşedintele Sovietului Miniştrilor al Moldovei G.Rudi. Oaspeții au fost întâlniți de întreaga conducere supremă a Bulgariei în frunte cu Preşedintele Prezidiului Adunării Populare G.Dameanov şi preşedintele Sovietului Miniştrilor V.Cervenkov. Nu era prezent doar Primul Secretar al Comitetul Central al Partidului Comunist al Bulgarei T.Jivkov [20].

Delegația sovietică a participat la deschiderea solemnă a sesiunii Adunării Populare, a fost în vizită la diferite întreprinderi şi instituții din Sofia, la Teatrul de Operă unde au ascultat opera „Tosca", a luat cunoştință de activitatea unei stații de maşini şi tractoare din districtul Ruse. A mai vizitat vechea capitală bulgară Târnovo, unde se desfăşoară săpături arheologice, uzina metalurgică „V.Lenin"; Casa de cultură a Combinatului chimic „I.Stalin" din Dimitrovgrad, a fost la lacul de acumulare de la Stația hidroelectrică „Gh.Dimitrov". În or.Pleven oaspeții sovietici au vizitat locurile unde s-au dus lupte în perioada războiului ruso-turc din 1877-1878. La 13 noiembrie delegația sovietică s-a întâlnit cu conducerea Bulgariei, iar la 15 noiembrie 1955 a revenit în URSS [21].

- La 25 noiembrie 1955, la invitația Prezidiului Palatei Populare a Republicii Democratice Germane (RDG), a început vizita delegației Sovietului Suprem al URSS, condusă în aceasta țară de Primul Secretar al CC PC din Republica Belarus N.Patolicev. Această vizită a pus piatra de temelie în stabilirea relațiilor moldo-germane: în componența delegației sovietice s-a aflat Primul Secretar al CC PCM Z.Serdiuc, el şi deputat al Sovietului Suprem al URSS [22].

La Berlin delegația a fost primită de Preşedintele RDG V.Pick. La 28 noiembrie 1955 delegația a plecat la Rostok, unde a fost întâlnită de preşedintele Sovietului districtului G.Varnke. Delegația a vizitat şantierul naval „Varnov", clubul acestei întreprinderi, unde s-a întâlnit cu muncitori şi cu deputații Palatei Populare din partea districtului Rostok [23]. Aici delegația s-a divizat în câteva grupe. O grupă a rămas în districtul Rostok, iar alta, condusă de N.Patolicev, a plecat la Drezda şi în districtul cu acelaşi nume. Unii membri ai delegației, în frunte cu Z.Serdiuc, au plecat în raionul Haizensleben, districtul Magdeburg, unde au vizitat comuna Ursleben, gospodăria cooperatistă de producție „Patria Socialistă". Acolo au discutat cu conducerea şi lucrătorii gospodăriei, apoi au plecat la gospodăria individuală a lui O.Şernikau, cu care au avut o discuție îndelungată [24]. La 30 noiembrie, o parte din delegație, în frunte cu Z.Serdiuc, a plecat la uzina de construcție a maşinilor din Magdeburg, unde a avut o întrevedere cu conducerea acesteia, cu muncitorii, după care a vizitat uzina de construcție a maşinilor grele din acelaşi oraş [25]. La 6 decembrie 1955 această parte a delegației sovietice a fost în vizită la unele instituții de cercetări ştiințifice în domeniul creşterii plantelor (Bernburg, districtul Halle; Ghiulțev, districtul Şverin); a făcut cunoştința cu conducerea de partid şi de stat a raionului

Giustrov şi a vizitat Combinatul de studii din Demmin (districtul Neibrandenburg) [26]. La 7 decembrie a vizitat Combinatul „Leina Verke”, la 8 decembrie a făcut o călătorie prin districtul Halle, vizitând, printre altele, „Steagul muncii” (Veisenfels), iar la 9 decembrie a mers prin „locurile leniniste” din Leipzig. La 12 decembrie delegația s-a adunat în componență deplină la Berlin, unde s-a întâlnit cu Consiliul Decanilor Palatei Populare a RDG, iar la 14 decembrie 1955 a revenit în URSS [27].

- Pentru prima dată în istoria Moldovei sovietice reprezentantul republicii a participat la o întâlnire cu o delegație străină la Moscova, la 30 noiembrie 1955. Deputații Sovietului Suprem, Sovietului Uniunii şi ai Sovietului Naționalităților (printre ultimii – vicepreşedintele Consiliului de Miniştri al RSSM A.Diordița) s-au întâlnit cu delegația Adunării Populare a Albaniei în frunte cu preşedintele acesteia G.Nuşi. Oaspeților li s-a povestit despre activitatea comisiilor Sovietului Suprem al URSS: pentru afaceri externe şi pentru propuneri legislative (în ce priveşte ultima – despre procesul de elaborare a proiectelor de legi unionale) [28].

Finalizând demersul nostru, concluzionăm că în anii 1953-1954 relațiile internaționale ale RSSM erau fragmentare şi se limitau practic în exclusivitate doar la contacte culturale episodice cu România (cu foarte mici excepții). În 1955 contactele internaționale ale republicii cu alte țări (inclusiv cu țările capitaliste) brusc se extind, incluzând Bulgaria, Republica Democrată Germană, Republica Cehoslovacă şi chiar Jamaica. Circumstanțele care au stimulat relațiile internaționale ale Moldovei în această perioadă rămân încă nestudiate, motiv din care nu putem prezenta explicația acestora. Însă, putem constata că relațiile internaționale ale Moldovei, care înainte purtau un caracter doar „cultural”, se lărgesc esențial. Conducătorii republicii devin atraşi în soluționarea problemelor politice de nivel internațional şi a celor diplomatice. Prin aceasta ei încep a conştientiza rolul lor: de a reprezenta Moldova pe arena internațională, cu toate că în perioada sovietică acest rol rămânea unul decorativ. Totuşi, extinderea relațiilor cu alte țări a determinat lărgirea împuternicirilor republicilor unionale, proces inițiat în 1957.

Referințe:

1. Şevcenco R. Relațiile internaționale ale RSS Moldoveneşti (1945-1955) // Studia Universitatis. Seria „Ştiințe Umanistice”. - Chişinău: CEP USM, 2009, nr.4 (24), p.40-42.
2. Советская Молдавия, 1953, 17 мая, 6 июня.
3. Şevcenco R. Viața politică în RSS Moldovenească (1944-1961). - Chişinău: Pontos, 2007, p.194.
4. Советская Молдавия, 1953, 17, 20, 24 мая.
5. Ibidem, 1953, 19, 24 мая, 6 июня.
6. Ibidem, 1953, 9 июня.
7. Ibidem, 1953, 24 мая.
8. Ibidem, 1953, 19 мая.
9. Ibidem, 1954, 16 ноября.
10. Ibidem, 1954, 14, 19 августа.
11. Ibidem, 1955, 13 октября.
12. Ibidem.
13. Ibidem, 1955, 5 ноября, 18 декабря.
14. Ibidem, 1955, 13 декабря.
15. Ibidem, 1955, 26, 29 ноября.
16. Moldova Socialistă, 1955, 4 noiembrie.
17. Советская Молдавия, 1955, 20 декабря.
18. Ibidem, 1955, 26 ноября, 3 декабря.
19. Ibidem, 1955, 11 августа.
20. Moldova Socialistă, 1955, 1 noiembrie.
21. Советская Молдавия, 1955, 3, 7, 12-13, 15-16, 18 ноября; 31 декабря.
22. Ibidem, 1955, 26 ноября.
23. Ibidem, 1955, 26-27 ноября.
24. Ibidem, 1955, 30 ноября.
25. Ibidem, 1955, 1, 3 декабря.
26. Ibidem, 1955, 8 декабря.
27. Ibidem, 1955, 9-11, 14-15 декабря.
28. Ibidem, 1955, 1 декабря.

Prezentat la 27.05.2011

 ISSN 1811-2668

PARTENERIAT CULTURAL ÎN DOMENIUL MUZEISTICII ŞI TURISMULUI ÎNTRE REPUBLICA MOLDOVA ŞI ROMÂNIA ÎN ANII 1991-2005

Mariana ŢÎBULAC

Facultatea de Istorie şi Filosofie

The Partnership between Tourism and Cultural Museum heritage examines the relationship between the Republic of Moldova and Romania (1991-2005) that represent opposite sides of the cultural tourism coin. While tourism professionals assess cultural assets for their profit potential, cultural heritage professionals judge the same assets for their intrinsic value. This article presents a model for a working partnership between the two sides that offers with mutual benefits, integrating management theory and practice from both disciplines.

Începutul ultimului deceniu al veacului al XX-lea a marcat puternic mişcarea muzeologică atât din Republica Moldova, cât şi din România. Renaşterea naţională a românilor şi democratizarea vieţii publice au dictat lichidarea muzeelor „politice", consacrate eroilor revoluţionari şi realizărilor socialismului. S-a început un proces de reorganizare a instituţiilor muzeale, un proces de reprofilare a întregii reţele muzeistice şi a tematicii expoziţiilor de bază. S-a micşorat numărul de muzee şi de vizitatori. În procesul de reorganizare a instituţiilor muzeale s-a pus accentul pe debarasarea de paternalismul cultural al fostei URSS şi pe revederea rolului muzeului în viaţa şi în societatea contemporană ce evolua în perioada anilor 1991-2005 în ambele state. Rolul muzeului în societatea contemporană are o dublă importanţă: în primul rând, el conservă valorile patrimoniale prin colecţiile pe care le deţine şi, în al doilea rând, o selecţie din aceste colecţii este prezentată publicului prin expoziţia permanentă compusă din zece săli şi prin expoziţii temporare (de artă, documentare sau tematice).

Spre exemplu, în momentul în care România a fost primită în Comunitatea Europeană, rolul muzeelor din România a devenit de a păstra şi promova identitatea naţională în întreg spaţiul european. Anual, Muzeul Naţional de Istorie al României lansează vernisarea anumitor expoziţii internaţionale la care prezintă bunuri de patrimoniu arheologic din categoria „Tezaur" din colecţii muzeale româneşti, dar şi piese din colecţii muzeale din Republica Moldova. Expoziţiile de acest tip prezintă în jur de 175 de piese arheologice de valoare excepţională, datând din perioade diferite, din colecţiile a 19 muzee româneşti din Ardeal, Transilvania, Banat, Dobrogea, Bucovina etc. Acestora li se adaugă o serie de artefacte provenind din colecţiile Muzeului Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei.

Căutând mereu să răspundă misiunii sale, atât Muzeul Naţional de Istorie al României, cât şi Muzeul Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei, demonstrează prin aceste demersuri, expoziţii internaţionale că patrimoniul cultural naţional al românilor de pretutindeni, valoroasele piese arheologice aflate în colecţiile muzeale sunt argumente majore pentru promovarea imaginii românilor în străinătate, oferind un cadru concret pentru desfăşurarea unor prestigioase activităţi internaţionale de diplomaţie culturală.

În prezent, în Republica Moldova funcţionează circa 70 de instituţii muzeale cu profil de etnografie şi istorie, istorie naturală, artă plastică, arheologie ş.a. Am ales ca aspect al cercetării noastre colaborarea în domeniul muzeologiei cu România, deoarece aceasta s-a realizat intens prin efectuarea unor cursuri speciale universitare, prin schimbul de literatură apărută în acest domeniu, ghiduri şi studii de cercetare. Au fost organizate diferite cursuri de reciclare pentru muzeografia teoretică şi practică. Studiile au fost organizate de Centrul Cultural de pe lângă Ministerul Culturii şi Patrimoniului Naţional.

Drept centru muzeistic al Republicii Moldova este considerat oraşul Chişinău, în care funcţionează: Muzeul Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală – cel mai vechi muzeu din Republica Moldova. Fondat ca Muzeu Agricol, pe parcursul existenţei sale şi-a lărgit treptat domeniul de activitate, creând colecţii ce reflectă istoria naturală, natura contemporană, evoluţia societăţii umane şi cultura tradiţională de pe teritoriul Basarabiei, iar mai târziu – al Republicii Moldova. În prezent deţine un patrimoniu de circa 135 mii de piese. A creat numeroase expoziţii în parteneriat cu alte muzee din România, care au pus în valoare lumea animală şi vegetală, bogăţiile naturale ale ţinutului, au reflectat îndeletnicirile populaţiei. Piese din colecţiile muzeului au fost prezentate la diferite expoziţii organizate în România şi în multe alte ţări din Europa, precum şi în Asia, America şi Africa.

În anul 2005 muzeul a fost reorganizat în instituție din domeniul științei și inovării. Cercetătorii instituției au elaborat numeroase lucrări științifice, la care participă cu comunicări colaboratori din muzeele de peste Prut, o bună parte dintre care au fost publicate în „Buletinul Științific" – publicație periodică a muzeului.

Operele de artă din patrimoniul muzeistic al Muzeului Național de Arte Plastice din Chișinău sunt grupate în cinci secții: artă medievală și creație populară; artă basarabeană și contemporană; artă rusă, vest-europeană și orientală; scenografie și artă decorativ-aplicativă. Primele două departamente au relații de colaborare cu Muzeul Național de Artă al României. Vernisajele au conținut selecțiile celor mai relevante lucrări elaborate după 1991.

Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei cuprinde obiecte românești cu valoare istorică și memorială, integrate cronologic între secolele XIX și XX, care au rolul de a recompune ambianța secolelor apuse, de a reconstitui în cadrul expozițiilor atmosfera în care au trăit și creat unele personalități culturale, istorice și politice. Din colecție fac parte: instrumente muzicale – cu clape, cu coarde, de percuție, de suflat etc., obiecte care demonstrează tradițiile comune în Republica Moldova și în România. Astfel, în spiritul dezvoltării și lărgirii relațiilor de colaborare între Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei și instituțiile similare din România pe linia cercetării științifice, a cunoașterii și valorificării patrimoniului cultural au fost încheiate următoarele acorduri de colaborare: a) Acord-cadru de parteneriat între Muzeul Județean Mureș (România), Secția Istorie, și Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei; b) Acord de parteneriat între Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei și Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei (Cluj-Napoca, România), Complexul Muzeal Județean Neamț (Piatra-Neamț, România), Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni (Sfântu Gheorghe, România); c) Acord de colaborare muzeografică și științifică încheiat între Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei și Complexul Muzeal Național „Moldova" (Iași, România); d) Acord de colaborare încheiat între Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei și Muzeul Național de Istorie a României; e) Acord de colaborare muzeografică și științifică încheiat între Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei și Muzeul „Vasile Pârvan" (Bârlad, România); f) Acord de colaborare între Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" din structura Academiei Române și Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei din structura Academiei de Științe a Moldovei etc.

Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, în parteneriat cu Complexul Muzeal Național „Moldova" Iași și Muzeul județean de Istorie „Ștefan cel Mare" Vaslui, a mai participat la Proiectul „Cucuteni – magia ceramicii", finanțat de Uniunea Europeană în cadrul Programului de Vecinătate România – Republica Moldova 2004-2005. Proiectul și-a propus să promoveze și să faciliteze accesul publicului la valorile de patrimoniu inestimabile, la moștenirea culturală comună. Activitățile proiectului s-au concretizat în realizarea expoziției temporare „Cucuteni – magia ceramicii" expusă la Chișinău și la Iași, realizarea catalogului expoziției fiind coordonată de E.Sava și E.Postică.

Același muzeu, în parteneriat cu Muzeul „Vasile Pârvan" din Bârlad și în asociație cu Muzeul Județean Botoșani și cu Muzeul Mixt Tecuci, a participat la Proiectul „Antichitatea târzie în bazinul Prutului". Proiectul la fel a fost finanțat de Uniunea Europeană în cadrul Programului de Vecinătate România – Republica Moldova. Scopul acestuia a fost lansarea în circuitul științific, dar și în cel public, a noi mărturii legate de istoria comună și de caracterul complementar al culturii de pe cele două maluri ale Prutului. Durata proiectului s-a extins până în 2009. Activitățile proiectului de organizare a expoziției itinerante „Antichitatea târzie în bazinul Prutului", expuse la Botoșani, la Tecuci, la Bârlad și la Chișinău, și a unei sesiuni de comunicări, a unei campanii de săpături arheologice (în necropola de la Polocin-Pogonești, județul Iași) s-au soldat cu editarea unui catalog al expoziției coordonate de E.Sava și V.Bubulici.

Casa-Muzeu „A.S. Pușkin" din Chișinău la fel este un monument de arhitectură de valoare națională, inclus în Registrul de monumente de istorie și cultură a municipiului Chișinău, alcătuit la inițiativa Academiei de Științe a Moldovei. Muzeul înregistrează un număr mic de vizitatori din România, mai mulți din aceștia fiind lipoveni care sunt interesați de viața și activitatea poetului.

În acest context, menționăm că în fiecare raion din republică există muzee județene, sătești și muzee memoriale, care, începând cu anul 1991, încearcă o relație de colaborare aparte cu unele muzee de peste Prut. De asemenea, observăm interesul românilor față de centrele muzeistice existente în Republica Moldova, manifestat mai ales la începutul anului 2000. Astfel, în anii 1999-2000 muzeele republicii au fost vizitate de 500 000 de vizitatori, dintre care majoritatea o constituie studenții și turiștii români.

 ISSN 1811-2668

Patrimoniul arheologic al Republicii Moldova este la fel parte componentă a patrimoniului cultural, acesta fiind, de fapt, elementul care defineşte vechimea şi originalitatea culturii, istoriei şi tradiţiilor poporului nostru. O bună parte a patrimoniului muzeal are o valoare materială, istorică, ştiinţifică şi artistică nu doar naţională şi regională, ci şi universală. Deşi unele deţin colecţii bogate şi atractive, muzeele învechite moral sunt mai puţin frecventate decât cele care se implică activ în viaţa culturală. Referitor la muzeele din România, menţionăm că doar câteva dintre muzeele bucureştene şi-au înnoit semnificativ discursul muzeal, punând accentul pe tehnici moderne de prezentare şi promovare adecvată a culturii şi spiritualităţii Republicii Moldova prin organizarea diferitelor expoziţii, colecţii şi vernisaje.

Dintre cele 32 de muzee şi case memoriale din Bucureşti, Muzeul Satului, Muzeul Naţional de Artă şi Muzeul de Istorie Naturală „Grigore Antipa" rămân în continuare în topul preferinţelor publicului larg din ţara noastră.

Acestea sunt reflectate de numărul relativ mare de vizitatori anuali din Republica Moldova (207 000 de vizitatori în 2007 pentru Muzeul Satului, câte 112 000 pentru celelalte două). Însă, dacă ţinem cont de ritmul în care au fost înnoite colecţiile specifice şi, mai ales, de modalităţile de prezentare şi de promovare a expoziţiilor, două muzee bucureştene au fost în ultimii ani deosebit de active – Muzeul Ţăranului Român şi Muzeul Naţional de Artă Contemporană. Topul prezentat a rezultat din combinarea criteriilor care ţin de bogăţia şi gradul de interes al colecţiilor, de tehnicile de prezentare şi de discursul muzeal per ansamblu, cu criteriul calităţii serviciilor oferite (editare de cataloage, vizite ghidate), promovarea (relaţia cu presa, campanii publicitare, web-site-uri, relaţia cu publicul) şi cu activităţile şi evenimentele conexe (proiecte de cercetare, relaţia cu mediul profesional şi academic, fundaţii şi alte instituţii, activităţi educaţionale, participare la festivaluri, găzduire de evenimente etc.)

În cadrul Programului de Vecinătate România – Republica Moldova, 2004 (Programul PHARE), Muzeul Judeţean Botoşani a implementat Proiectul „Dezvoltarea capacităţii de restaurare a patrimoniului istoric", în parteneriat cu Consiliul raional Făleşti şi cu Muzeul Raional de Istorie şi Etnografie „Lazăr Dubinovschi" din Făleşti, Republica Moldova.

Proiectul, alături de altele de acest gen, a reuşit să-şi atingă obiectivele propuse, printre care: antrenarea comunităţilor locale în activităţi privind conservarea şi valorificarea patrimoniului istoric cultural comun; încurajarea şi dezvoltarea contactelor şi schimburile culturale transfrontaliere; colaborarea dintre instituţiile muzeistice şi specialiştii lor, facilitând cooperarea la nivel local şi regional; promovarea elementelor cultural-istorice din patrimoniul muzeografic românesc de pe ambele maluri ale Prutului; modernizarea bazei materiale a Laboratorului de Restaurare din cadrul muzeelor judeţene; dezvoltarea instituţională a partenerilor de proiect prin acţiuni de training în domeniul restaurării materialului arheologic. La fel, în baza acestui proiect au fost publicate cursuri de muzeistică cu conţinut didactic pentru studenţi, profesori, muzeografi etc.

Realizarea proiectelor de acest gen a constat în acţiuni de promovare şi marketing a principalelor puncte muzeistice din cele două regiuni în vederea dezvoltării turismului cultural şi a bazei materiale a muzeelor pentru restaurarea şi repunerea în circuit a pieselor de patrimoniu foarte importante. Totodată, au derulat activităţi de training, transfer de cunoştinţe şi experienţă profesională, având ca rezultat dezvoltarea capacităţii instituţionale a partenerilor.

Printre rezultatele concrete ale colaborării muzeografice moldo-române enumerăm: a) înfiinţarea unui punct de documentare în domeniul restaurării şi conservării patrimoniului cultural; b) dotarea laboratoarelor de restaurare ceramică, arheologică, heraldică, numismatică, etnografică etc. ale muzeelor din Republica Moldova şi din România cu echipamente moderne; c) instruirea în domeniul restaurării a unui număr aparte de specialişti şi muzeografi din Republica Moldova; d) publicarea anumitor cursuri, studii, monografii de restaurare-conservare a patrimoniului cultural românesc, precum şi distribuirea acestora muzeelor din Republica Moldova, ONG-urilor ce activează în acest domeniu, precum şi muzeelor din România; e) realizarea şi întreţinerea paginilor Web ale muzeelor din ambele teritorii; f) semnarea anumitor protocoale de colaborare între instituţiile de cultură ale partenerilor implicaţi în proiectele muzeografice etc.

Este evident faptul că colaborarea muzeografică moldo-română reprezintă o necesitate, dar şi o obligaţie în momentul când muzeele vor realiza că potenţialul colecţiilor lor joacă un rol principal în aproape toate domeniile publice. Pentru ca procesul de realizare a unei evidenţe a tuturor colecţiilor muzeelor să devină o realitate, muzeele trebuie să colaboreze. Deja de la începutul anului 2000 muzeele colaborează în diferite domenii, sub forme organizate, pretutindeni în România şi în alte state din Europa. Totodată, beneficiile ar fi

considerabile dacă relațiile între muzee ar fi formalizate şi îmbunătățite. În rândul muzeelor există deja un număr considerabil de muzee tematice care promovează colaborarea în diferite domenii. Majoritatea din ele, recent înființate, au şi instituții ca membri şi, ca scop, dezvoltarea colaborării între muzee cu rezultate imediate vizibile publicului, precum ar fi expozițiile.

În acest context putem aminti situația Muzeului Universității de Stat din Moldova, care după 2005 a început să fie reorganizat şi renovat în baza unei noi concepţii moderne, româneşti, cu scopul de a deveni un centru cu autoritate ştiinţifico-didactică şi estetică.

Concepţia de re-amenajare a muzeului a ţinut scopul de a prezenta istoria facultăţilor prin intermediul personalităţilor marcante ca Ştefan cel Mare şi Mihai Eminescu şi de a prezenta subdiviziunile, departamentele USM cu ceea ce au mai valoros, mai reprezentativ în plan ştiinţifico-didactic şi educaţional, promovând pe larg tradiţiile, limba şi istoria românilor.

O altă misiune a Muzeului este de a sluji comunitatea universitară, de a atrage şi a antrena publicul în descoperirea multiplelor aspecte ale istoriei USM. Spiritul critic şi, totodată, creativ a dominat întreaga muncă de selectare şi amenajare a celor trei săli de expoziţie în unul din cele mai reprezentative blocuri ale Universităţii.

Bazată pe consensul reciproc al participanţilor, colaborarea dintre muzee are ca scop realizarea unor schimburi de experienţă, studii de specialitate, proiecte ştiinţifice şi expoziţii comune ce duc la promovarea patrimoniului cultural arhitectural, spiritual, dar şi a celui turistic.

Turismul se numără şi el printre cele câteva aspecte ce s-au impus în epoca contemporană, iar dezvoltarea sa spectaculoasă constituie o trăsătură caracteristică a secolelor XX şi XXI. Prin cooperare în domeniul turismului se înţelege, în primul rând, ansamblul de activităţi prin care omul îşi petrece timpul liber călătorind în altă localitate sau ţară pentru a vizita oameni şi locuri, monumente şi muzee, pentru schimburi culturale generale, pentru a se distra şi a face sport, pentru odihnă sau tratament etc.

În al doilea rând, se înţelege industria creată pentru satisfacerea tuturor serviciilor solicitate de turişti la locul de destinaţie, la un înalt nivel calitativ şi în condiţiile protecţiei şi conservării resurselor turistice, în special, şi a mediului înconjurător, în general. În ultimul timp turismul a cunoscut un anumit nivel de dezvoltare pe întreg teritoriul ţării, fiind de o importanţă deosebită în cadrul cooperării transfrontaliere a Republicii Moldova cu România. În acest domeniu, Republica Moldova are un potenţial turistic uriaş, dar, desigur, insuficient exploatat. Totuşi, perspectivele sunt îmbucurătoare, turismul moldovenesc având mari şanse să devină unul competitiv. Republica Moldova dispune de un bogat şi complex potenţial turistic, numai că nu este valorificat pe deplin.

La fel şi în managementul cultural resursele turistice sunt văzute ca un important factor de producţie. Îmbinarea armonioasă a mediului natural cu cel istoric reprezintă o premisă pentru dezvoltarea durabilă a unei ţări – un principiu de bază al Convenţiei privind Peisajul Cultural European (Florenţa, 2000). Potrivit acesteia, peisajul natural reprezintă o resursă economică valoroasă, contribuind la sporirea interesului pentru cultura şi mediul rural al ţării şi atragerea turiştilor, fiind, totodată, un factor important în ridicarea calităţii vieţii oamenilor.

Turismul este singura ramură economică ce valorifică potenţialul natural şi patrimoniul istoric, cultural şi artistic. Importanţa resurselor turistice este explicată în mare parte de caracterul lor original sau unic, caz în care ţara posesoare dobândeşte de cele mai dese ori poziţia de monopol în cadrul unei anumite specializări pe piaţa turistică internaţională. Totodată, o regiune care dispune de resurse turistice importante, dar care nu posedă capital suficient, nu poate dezvolta cu mijloace financiare proprii capacităţile de producţie turistică, iar resursele sale devin astfel subutilizate. În această situaţie se află majoritatea ţărilor slab dezvoltate, în care se observă practica importului de capital, transferului de tehnologii şi necesitatea unei colaborări internaţionale şi transfrontaliere.

În Republica Moldova, mecanismul cooperării transfrontaliere cu România, sub diferite forme, funcţionează într-un mod relativ satisfăcător. Actualmente, Republica Moldova dispune de circa 400 de monumente peisagistice, majoritatea protejate de stat, dintre care putem menţiona trei rezervaţii silvice: „Codrii", „Pădurea Domnească", „Plaiul Fagului", două rezervaţii acvatice, precum şi monumente istorico-naturale: „Orheiul Vechi", „Saharna", „Suta de Movile", „Valurile lui Traian" etc. Un interes deosebit prezintă parcurile Ţaul, Mileşti, Ivancea, Mândâc şi altele incluse în reţeaua turistică naţională şi internaţională.

Monumentele peisagistice şi rezervaţiile naturale ale Republicii Moldova fac parte dintr-o varietate de forme de relief, cum ar fi izvoarele de apă minerală „Gura Căinarului", „Saharna", „Hâncu", lacurile folosite pentru

agrement, nataţie şi pescuit, un valoros fond cinegetic concentrat în păduri de foioase şi conifere: Codrii, rezervaţia naturală „Pădurea Domnească", au peisaje diverse – de la cel al crestelor de dealuri şi până la câmpie, ca: „Lunca Prutului", „Suta de movile", „Răut", „Nistru". La fel, putem aminti de mănăstirea rupestră de la Butuceni, mănăstirile Curchi, Căpriana, Tabăra, Hirova, Ţîpova, Saharna, Rudi etc., Casele-muzeu „Alexandru Donici" din satul Donici (Orhei), Casa-muzeu „Serghei Lazo" din satul Piatra (Orhei) „A.Mateevici" din Căinari, precum şi multe altele.

Astfel, istoria Republicii Moldova se reflectă în numeroase mărturii materiale şi spirituale ce pot fi văzute mai ales în localităţi (muzee, monumente, biserici, mănăstiri, cetăţi, portul popular, ţesuturi, ceramică etc). Ele reprezintă un valoros fond de elemente care concentrează atenţia vizitatorilor din toate colţurile lumii. Gruparea pe teritoriul Republicii Moldova a acestor elemente este rezultatul legăturilor strânse stabilite de-a lungul timpului între om şi natură, fapt ce a condus la dezvoltarea şi conturarea de provincii turistice şi zone turistice.

În acest context, subliniem că turiştii români se situează pe primele locuri în ceea ce priveşte numărul vizitatorilor străini în Republica Moldova, respectiv până la 700.000 anual. Principalele obiective preferate de turiştii români sunt Chişinăul, mănăstirile şi podgoriile, în Republica Moldova aflându-se cea mai mare colecţie de vinuri din lume. Conform Raportului Consiliului Mondial al Turismului şi Călătoriilor, se consideră că starea proastă a drumurilor reprezintă cel mai mare impediment în calea dezvoltării turismului din Republica Moldova, şi nu numai.

Istoria mileniilor este prezentă astăzi prin tot ceea ce au creat înaintaşii, cu măreţia bisericilor, mănăstirilor, cetăţilor, muzeelor, datini, obiceiuri, folclor, prin tot ceea ce formează un sistem de bunuri culturale cu totalitatea instituţiilor şi activităţilor implicate în promovarea şi difuzarea culturii şi, nu în ultimul rând, în dezvoltarea activităţilor de creaţie. Astfel a apărut şi s-a dezvoltat turismul cultural, una dintre cele mai vechi activităţi ale populaţiei, fapt care a făcut posibilă cunoaşterea civilizaţiilor şi care a deschis drumuri spre zonele culturale europene.

Republica Moldova şi România sunt încadrate în euroregiunile „Prutul de Sus" (pe atunci judeţele Edineţ şi Bălţi din Republica Moldova, judeţele Suceava, Botoşani din România) şi „Dunărea de Jos" (pe atunci judeţul Cahul din Republica Moldova şi judeţele Galaţi, Tulcea şi Brăila din România). Totodată, este proiectată şi este pe cale de a fi instituţionalizată euroregiunea moldo-română „Prutul de Mijloc" (pe atunci judeţele Lăpuşna, Ungheni şi Chişinău din Republica Moldova şi judeţele Iaşi şi Vaslui din România). În acest fel, peste 70% din teritoriu şi 80% din populaţia Republicii Moldova fac parte din cadrul regional de cooperare moldo-română.

Euroregiunea „Dunărea de Jos" a fost creată la 14 august 1998, la Galaţi, unde, în cadrul reuniunii conducătorilor regiunilor frontaliere ale Republici Moldova, României şi Ucrainei, a fost semnat Acordul privind crearea euroregiunii „Dunărea de Jos". Această euroregiune este cea mai organizată şi dezvoltată din cele trei euroregiuni, realizând mai multe activităţi de cooperare transfrontalieră. În orientările sale pentru Fondul de Dezvoltare Regională, Comisia Europeană cere guvernelor statelor membre să promoveze dezvoltarea culturală în regiunile mai sărace, pentru a le ajuta să-şi afirme identitatea, să atragă turişti şi să creeze locuri de muncă în domenii precum serviciile on-line şi mass-media.

Printre cele mai relevante cooperări în acest domeniu şi realizate preponderent pe teritoriul Republici Moldova (în special în raionul Cahul) pot fi menţionate: a) desfăşurarea de evenimente culturale internaţionale: „Nufărul Alb" şi Festivalul Interetnic, ediţia a III-a (2003); „Bobocelul" şi „Chipuri de Prieteni" (2004), care promovează cultura şi tradiţiile din zonă; b) organizarea de expoziţii cu antreprenorii din euroregiune: „Vă invităm la colaborare" (2003); „Businessul mic – cheia succesului", euroregiunea „Dunărea de Jos – noi posibilităţi" (2004), menite să dinamizeze cooperarea culturală şi economică din euroregiune; c) realizarea unor activităţi de promovare a unui mod de viaţă sănătos – „Tânăra generaţie şi cultura – cooperare transfrontalieră" şi a mai multor seminare pe această tematică.

Pe parcursul anilor 2002-2005, cu suportul Fundaţiei Soros-Moldova şi TACIS au fost realizate câteva proiecte în mai multe domenii: a) crearea Serviciului de Cooperare Transfrontalieră a Euroregiunii „Dunărea de Jos" (oraşul Cahul); b) consolidarea Agenţiei de Dezvoltare Culturală Cahul; c) crearea reţelei informaţionale a Euroregiunii „Dunărea de Jos".

În cadrul acestei euroregiuni, oraşul Galaţi şi-a asigurat calitatea de centru al euroregiunii, prin forţa sa economică polarizând viaţa culturală a sudului Republicii Moldova şi a raioanelor dunărene ale Ucrainei.

Astfel, Programul „Cultură” desfăşurat în cadrul euroregiunilor, unde raioanele Cahul şi Cantemir dispun de o strategie de dezvoltare comună, are următoarele obiective specifice: a) promovarea acțiunilor de sensibilizare şi conservare a operelor culturale de importanță europeană; b) promovarea mobilității transnaționale a persoanelor care lucrează în sectorul cultural; c) încurajarea circulației transnaționale a lucrărilor şi produselor culturale şi artistice; d) stimularea dialogului intercultural.

Euroregiunea „Prutul de Sus” a fost fondată la Botoşani, la reuniunea şefilor administrațiilor publice locale din 22 septembrie 2000, când a fost semnat şi Acordul privind crearea Euroregiunii „Prutul de Sus”. Această euroregiune prezintă un interes sporit mai mult pentru Ucraina, deoarece îi permite dezvoltarea pe direcția vest şi apropierea de județele Suceava, Botoşani, Maramureş şi unitățile administrativ-teritoriale din nordul Republicii Moldova. În aşa mod, se conturează şi polul de dezvoltare culturală a regiunii – oraşul Cernăuți. Experiența denotă că Programul „Cultură” a avut un impact pozitiv în cadrul euroregiunilor în ceea ce priveşte dezvoltarea culturală şi turistică a oraşelor alese.

Euroregiunea „Siret-Prut-Nistru” este cea mai „tânără” euroregiune şi întruneşte cel mai mare număr de unități administrativ-teritoriale dintre cele trei. Ea a fost creată în baza unei inițiative comune a consiliilor județene respective din România şi din Republica Moldova, la 18 septembrie 2002, la Iaşi, unde a fost semnat Protocolul cooperării transfrontaliere a Euroregiunii „Siret-Prut-Nistru”, care include județele Iaşi, Vaslui şi Neamț din România şi, respectiv, Chişinău, Ungheni şi Lăpuşna din Republica Moldova; mai târziu la ea au aderat Orhei şi Soroca. Ulterior, odată cu modificarea structurii administrativ-teritoriale, în componența euroregiunii au intrat 18 raioane din Republica Moldova, preponderent cele limitrofe cu România şi din zona de Centru; mai mult de jumătate din ele nu au hotar cu România.

Astfel, după anul 2005, proiectele de cooperare transfrontalieră vor fi implementate prin intermediul Programului de Vecinătate Republica Moldova – România. Pe parcursul anilor 1990-2005 Republica Moldova a beneficiat de cooperare multilaterală privilegiată la frontiera moldo-română. Însă, aderarea României la Uniunea Europeană impune noi rigori privind circulația persoanelor în afara frontierelor. La fel, trebuie de remarcat şi faptul că industria turistică concentrată în raioanele de frontieră ale Republicii Moldova nu este pregătită pentru absorbirea şi menținerea unui număr sporit de turişti la prețuri competitive.

În prezent, Uniunea Europeană constituie o importantă sursă şi destinație a mişcării turistice, stabilind câteva Directive ale politicii pentru turismul comunitar (libertatea de mişcare, îmbunătățirea condițiilor de muncă în turism, sezonalitatea în turism, dezvoltarea regională etc): inițiativa de a pune în valoare diversitatea culturală a oraşelor europene, promovând patrimoniul cultural al acestor „capitale”, propuse de statele membre; participarea la „Anul european al turismului”; promovarea turismului în general, având ca obiectiv cunoaşterea culturilor, folclorului şi a stilurilor de viață etc. Anul 1990 a fost declarat „Anul Turismului țărilor ce aparțin continentului european”. Intrarea în vigoare, în 1993, a Tratatului de la Maastrisht, care conferă Uniunii Europene competență în domeniul turismului (art.3) şi al culturii (art.15), a făcut posibilă dezvoltarea culturilor naționale ale statelor membre, evidențiind patrimoniul cultural comun, respectând diversitatea națională şi regională, consolidând sentimentul de apartenență la comunitatea europeană. Respectarea diversității tradițiilor şi a culturilor, ca factor al integrării sociale, contribuie la promovarea culturii în întreaga lume. Un principal element în dezvoltarea turismului îl constituie legislația cu privire la libera circulație a persoanelor, bunurilor şi serviciilor. Accentul trebuie pus pe anularea vizelor pentru călătorii, pe înlăturarea controalelor la frontiere, creşterea rolurilor aeroporturilor, astfel fiind încurajate liniile aeriene mici, pe înlăturarea barierelor tehnice, pe dezvoltarea regională prin acordarea de fonduri, cum ar fi Fondul european şi cele de asistență pentru țările candidate, precum PHARE şi TACIS, etc. Şi legislația pentru protecția mediului contribuie la dezvoltarea turismului. Politica de protecție a consumatorilor este şi ea foarte necesară în activitățile turistice.

În acest context, întru îndeplinirea şi promovarea patrimoniului turistic al Republicii Moldova a fost finisată implementarea programelor de semnalizare turistică din mai multe regiuni ale republicii (Glodeni, Rezina etc.). Aici au fost confecționate şi instalate panouri informaționale şi indicatoare turistice noi.

În scopul promovării imaginii Republicii Moldova ca destinație turistică, Ministerul Culturii şi Turismului a solicitat asistența Ministerului Afacerilor Externe şi Integrării Europene în vederea remiterii în adresa misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova acreditate în străinătate a unui set de materiale promoționale, printre care: calendarele „Drumul Vinului în Republica Moldova”, buclete din seria „Muzeele şi Mănăstirile Moldovei”, hărți turistice în limba engleză, broşura „Strategia de Dezvoltare Durabilă a Turismului”, CD-uri cu filmul „Moldova – o nouă destinație turistică” cu traducere în limbile engleză, franceză şi rusă etc.

Valoarea „Orheiului Vechi" ca complex istorico-arheologic de primă importanţă pentru Republica Moldova constă nu doar în complexitatea patrimoniului care cuprinde laolaltă obiective arheologice, etnografice, religioase şi naturale, ci şi în potenţialul său de dezvoltare durabilă prin turism. În condiţiile în care la nivel guvernamental nu dispunem încă de o strategie turistică durabilă pentru „Orheiul Vechi", rolul de actori care se ocupă cu promovarea acestui complex istorico-arheologic îl joacă diverse organisme non-guvernamentale. Este de menţionat în acest sens Programul PNUD pentru dezvoltarea durabilă a turismului şi de amenajare a teritoriului, în cadrul căruia au fost implementate proiecte ce prevedeau elaborarea standurilor informaţionale şi publicarea, în limbile română şi engleză, a ghidului turistic intitulat „Orheiul Vechi 2004".

Deci, obiectivul esenţial al cooperării transfrontaliere dintre Republica Moldova şi România este de a integra zonele despărţite de graniţele naţionale care se confruntă cu probleme comune, fie de ordin social, cultural sau politic, care la fel necesită şi soluţii comune. Aşadar, turismul devine astăzi un sector important atât al culturii, cât şi al economiei mondiale şi are tendinţa de a prezenta cât mai semnificativ Republica Moldova la nivel european, precum şi internaţional.

Bibliografie:

1. Acord (28.11.1994) de parteneriat şi cooperare între Comunităţile Europene şi statele lor membre, pe de o parte, şi Republica Moldova, pe de altă parte. - În: Tratate internaţionale, 1999, vol.10, p.127-128.
2. Anuarul Statistic al Republicii Moldova – Статистический Ежегодник Республики Молдова 1992 / Departamentul de Stat pentru Statistică al Republicii Moldova. - Chişinău: Universitas, 1992.
3. Convenţia (19.05.92) între Ministerul Culturii şi Cultelor al României şi Ministerul Culturii al Republicii Moldova. – În: Tratate internaţionale, 1999, vol.20, p.167-171.
4. Hotărârea cu privire la programul de activitate a Guvernului Republicii Moldova pentru anii 1998-2001, nr.523 din 4 iunie 1998 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.54-55.
5. Bagdasar N. Din problemele culturii europene. - Bucureşti: Inteligencia, 1998.
6. Barbăroşie A., Gheorghiu V. Republica Moldova şi Integrarea Europeană. Elemente de strategie. - Chişinău: Institutul de Politici Publice, 2003.
7. Chirtoacă N. România – Republica Moldova de la „Podul de Flori" la zidul de beton. Noua frontieră Schengen şi impactul asupra relaţiilor dintre România şi Republica Moldova. - Bucureşti: Institutul de Politici Publice din România. Centrul de Studii Internaţionale, 2002.
8. Enache M., Cimpoieşu D. Misiune diplomatică în Republica Moldova 1993-1997. - Iaşi: Polirom, 2000.
9. Eşanu A. Valori şi tradiţii culturale în Moldova. - Chişinău: Ştiinţa, 1993. 232 p.
10. Filipescu N. Occidentalizarea postcomunistă. - Iaşi: Polirom, 2002.
11. Guţuţui V., Miron V. Armonizarea politicilor de gestionare a resurselor naturale şi a patrimoniului cultural pentru încurajarea turismului transfrontalier în cadrul parteneriatului UE – Republica Moldova. - Chişinău: ULIM, 2006.

Prezentat la 16.06.2011

IDENTITE ET DIFFERENCES DANS L'EMPLOI ET LES VALEURS SEMANTIQUES DU SUBJONCTIF EN FRANÇAIS ET EN ROUMAIN

Anna BONDARENCO

Catedra Limbi Străine Aplicate

Alegerea temei acestui studiu este determinată de dificultăţile ce le prezintă pentru locutorul român utilizarea formelor temporale ale conjunctivului în limba franceză. Din acest motiv studiul are un caracter comparativ: se identifică şi se repertoriază identităţile şi diferenţele de funcţionare ale conjunctivului în limba română şi în limba franceză şi se întreprinde o tentativă de a defini motivele ce generează existenţa multor diferenţe în actualizarea formelor temporale ale acestui mod.

Conjunctivul e calificat, în gramatica franceză, drept cel mai misterios şi cel mai bogat în secrete şi nuanţe fine mod, cel mai subtil, cel mai delicat în utilizarea lui; într-un cuvânt, e modul tuturor modurilor, conform gramaticienilor R. şi G. Le Bidois. Diferenţele evidente de funcţionare ale conjunctivului rezidă în atribuirea de locutorul francez unui fragment situaţional sau evenimenţial cu caracter, în particular, real, a unei valori virtuale sau ireale. Locutorul francez « îmbracă » evenimentul real într-o haină modalizantă, modalităţile planând asupra fragmentului realităţii desemnate.

Le choix de ce sujet s'explique par les difficultés que présentent l'emploi et la traduction des formes temporelles du subjonctif, surtout dans la structure de la phrase complexe à subordination pour les étudiants roumains, malgré la parenté de ces deux langues. Le locuteur roumain lorsqu'il doit utiliser le subjonctif en français se pose la question: Pourquoi un fait, une situation ou un événement à caractère actuel sont-ils désignés en roumain par des formes temporelles de l'indicatif, alors qu'en français on use des formes temporelles du subjonctif ? Ces dernières transforment, pour le locuteur roumain, la réalité actuelle signifiée dans la proposition subordonnée en une réalité de valeur abstraite, comme le dit L. Carlsson, car «[…] *son contenu ne s'applique à aucune situation déterminée*» [2. p.79], en un événement indéterminé ou hypothétique. Les Français ont-ils un mode de voir et de se représenter les fragments situationnels ou événementiels de la réalité différent de celui des Roumains? Serait-ce un motif de nature psychologique du locuteur français qui le distinguerait du locuteur roumain? Ce motif ne démontre-t-il pas une particularité psychologique d'un peuple, particularité devenue un indice identitaire, celle d'être plus subtil, plus sensible à ce qu'il observe, à ce à quoi il réagit, voire une intentionnalité d'exprimer les modalités de ses réactions à ce qu'il voit, ou à ce à quoi il pense au moyen d'outils grammaticaux différents de ceux auxquels recourent d'autres peuples de langues romanes dont les Roumains? Verbaliser ce qui est ou a été observé ou perçu comme un fait réel, et le représenter comme étant virtuel, comme étant seulement une possibilité de devenir réel, comme n'étant qu'hypothétique, telle serait l'intention du locuteur français lorsqu'il se sert des formes temporelles du subjonctif pour signifier des faits se présentant a priori comme réels. S'agirait-il d'un gallicisme?

Nous appuierons notre propos sur l'exemple suivant: un professeur, après avoir analysé la qualité du travail d'un étudiant durant le semestre, lui adresse le jugement suivant: *Quoique* ***vous n'ayez pas*** *suffisamment* ***travaillé****, je vous donne une note positive.* En roumain, le passé du subjonctif a pour équivalent le passé composé de l'indicatif*: Deşi* ***nu aţi lucrat*** *suficient, eu vă dau o notă bună.*

Dans ce cadre d'idées D. Solomon considère que le subjonctif «… *ne signifie pas que l'événement exprimé par le verbe n'est pas réel*». La raison de cet usage du subjonctif serait que «[…] *le sujet parlant ne se porte pas garant de cette réalité*» [13, p.330]. L'exemple cité en roumain démontre le contraire : en effet, le procès signifié par le verbe au subjonctif est vraiment actuel et le locuteur roumain se porte garant de cette réalité, tandis que la visée du locuteur français est de le modaliser, de le rendre virtuel dans la mesure où la conjonction de subordination "quoique" exprime "la concession". Le dictionnaire de l'Académie Française précise bien que le subjonctif est le mode habituel des propositions concessives, *même s'il s'agit d'un fait réel*. Mais les hésitations entre l'indicatif et le subjonctif en français remontent à des temps très anciens, et Malherbe n'utilisait le subjonctif que pour l'expression des "choses douteuses", réservant l'indicatif aux "choses certaines". La comparaison du fonctionnement de ce mode dans les deux langues apparentées démontre comment le subjonctif, mode de l'irréel en français, est cependant utilisé dans certains cas pour traduire des procès signifiant des faits réels.

Le subjonctif est, en effet, qualifié dans la grammaire française comme un mode des usages subtils, au sens concret de cet adjectif, c'est-à-dire de ce "qui est difficile à percevoir, à définir ou à préciser" (Le Petit Robert). Ce qui ne suppose pas que le locuteur français s'accorde plus de subtilité (au sens de finesse) qu'il n'en accorde aux locuteurs parlant une autre langue. Cela veut dire qu'un locuteur particulier se trouve devant des choix à faire sur le plan sémantique, en même temps qu'il est tenu par les contraintes grammaticales de l'emploi du subjonctif que tout locuteur doit respecter. Il résulte de cette rivalité entre l'indicatif et le subjonctif que le locuteur français doit trier les cotextes, ceux qui sont actualisants (indicatif) de ceux qui sont non-actualisants (ou virtualisants) (subjonctif). Ainsi, un des motifs de la "subtilité" du locuteur français, sera d'opter pour la désignation d'un fait actuel par les formes de l'irréel, suite à la vision subjective du procès de la subordonnée. C'est une façon d'enrober le fragment de la réalité, dont le procès est désigné par un des temps du subjonctif, dans une toile modalisante, « *d'une modalité qui plane sur l'ensemble de la phrase* », expression de P. Imbs [8, p. 48-49], cette dernière étant dans la majorité des cas changeante. L'assignation de quelque chose du "soi-même", de son état psychologique et psychique particuliers à l'événement actuel, détermine la question à se poser : Pourquoi ne désigne-t-on le procès de l'événementiel réel par les formes temporelles du mode qui lui correspond ?

Pour démontrer cette différence de verbalisation de l'objet événementiel, surtout dans la subordonnée, nous avons effectué l'analyse comparative du fonctionnement des formes temporelles du subjonctif dans la phrase simple et complexe dans les deux langues. A cette fin nous souhaitons, avant tout, présenter les visions des grammairiens français sur ce mode et les problèmes qu'il pose.

La vision de G. et R. Le Bidois « *Avec le subjonctif nous arrivons au mode le plus mystérieux ou du moins le plus gros de secrets, le plus délicat d'emploi, mais aussi le plus riche en nuances fines* » […] « *Si le subjonctif, en effet, est apte à exprimer tant de modalités psychiques, ne serait-ce parce qu'il est, comme nous l'avons dit, le plus mode de tous les modes…* » [1, p. 501, 506]. Les grammairiens soulignent l'aptitude de ce mode complexe à exprimer tant de dispositions psychologiques, comme le souhait, le doute, l'étonnement etc. ainsi qu'une multitude de *modalités psychiques* ; *un mode de l'énergie psychique* [1, p. 510], nous dirions de l'énergie psychologique, qui met en mouvement l'énergie psychique.

Le caractère virtuel de ce mode est souligné par P. Imbs : «[…] *le subjonctif s'emploie chaque fois que le fait relaté n'est pas entièrement actualisé, ou que sa réalité actuelle n'est pas la visée principale du sujet parlant* » [8, p. 48-49]

R.L. Wagner, J. Pinchon le définissent comme le mode dont le procès est « […] *l'objet, d'un jugement, d'un sentiment, d'une volonté* et *non comme un fait que l'on pose en l'actualisant* » [14, p. 317]. G. Gougenheim considère aussi que ce mode contient une part de l'appréciation [7, p. 199].

Selon F. Brunot c'est un mode comme tous les autres, son emploi est déterminé par des nécessités purement formelles et extérieures à la pensée, « *qui bien souvent, n'exprime plus des modalités, mais* ***n'est qu'une forme de subordination »*** **[2,** p.520] ou de dépendance [11]. Ce qui retient notre attention dans cette définition c'est que ce mode désigne quelque chose d'extérieur à la pensée.

Le subjonctif est à l'antipode de l'indicatif, car ce dernier « *…confère à la relative une valeur concrète »,* alors que le subjonctif lui attribue une valeur abstraite. C'est le « *mode de la réalité* », selon L. Carlsson [3, p. 79], « *mode du jugement d'existence* », de la détermination pour J. Damourette et E. Pichon [6]. L'opposition entre la valeur déterminante des deux modes et l'analyse effectuée permettent d'identifier les multiples valeurs du subjonctif et servent de méthodes d'identification des différences de l'emploi et du fonctionnement du subjonctif en français et en roumain. .

Nous considérons que le subjonctif n'est pas uniquement une création de la pensée, et qu'il est, en premier lieu, un produit de la volonté, ou d'autres états et dispositions psychologiques. Ces derniers n'ont pas leur siège dans des organes spécifiques qui les localisent, car le psychologique est partout dans le corps, dans l'espace du volitif en premier lieu, et ce n'est que dans un second temps qu'il se situe dans l'espace du rationnel.

Dans la vision du fondateur de la psycho-systématique, G. Guillaume, la différence entre le subjonctif et l'indicatif est définie comme « […] *théorie du seuil du passage du possible au probable. Le possible comme égalité des chances d'être ou de ne pas être, le probable comme prévalences des chances positives* » [10, p.416]. Le syntagme « *chances d'être* » signifie que le procès au subjonctif est à la fois de l'*être non existentiel* et de l'*être existentiel*, qu'il pourrait devenir *existentiel* ou rester *non-existentiel*. Cette définition implique l'idée, selon laquelle le procès au subjonctif contient dans sa structure sémantique une dose de l'actuel. Pour expliciter la

vision de Guillaume, il faudrait prendre en compte les idées par lesquelles le grammairien explicite la définition du subjonctif, à savoir " *le seuil entre le possible et le trans-possible comprenant le probable, le certain et le réel. La détermination du mode due à l'idée regardante et non à la nature de l'idée regardée* .." [10, p. 418].

Nous trouvons que par le syntagme *l'idée regardante* le linguiste explicite la valeur de ce mode, surtout celle de la postériorité, et le deuxième syntagme *l'idée regardée* exprime la valeur générale de l'indicatif. La théorie de G. Guillaume permet d'entrevoir la possibilité que l'événement virtuel devienne réel, parce que c'est l'intention du locuteur qui rapporte l'événement, dans nombre des cas, à la postériorité. L'essence de la valeur de *l'idée regardante* se résume dans son aptitude à transcender le possible et à rendre le fait virtuel comme probable, ensuite à le faire devenir actuel, néanmoins tout ce qui est probable ne peut pas se transformer en réel. A cet égard, G. Guillaume dit :*« La forme du subjonctif représentant une chronogénèse interrompue dans sa progression, et la forme de l'indicatif représentant la chronogénèse parvenue à son intégrité »* [10, p.416]. Quant au *possible,* le grammairien nous enseigne le fait suivant : « ... *tout ce qui est réel est possible, tout ce qui est possible n'est pas réel* » [10, p.417]. La chronogénèse du subjonctif réside dans la transcendance du possible pour joindre le probable et le situer, finalement, dans l'actuel, ou, comme le dit G. Guillaume, dans l'opération *« ... du franchissement ou du non- franchissement du seuil possible/probable* [10, p.416].

LES FORMES TEMPORELLES DU SUBJONCTIF EN ROUMAIN ET SON MARQUEUR GRAMMATICAL

Il y a une distinction évidente entre les formes temporelles du subjonctif dans les deux langues : le roumain n'a que deux formes temporelles, le présent et le passé du subjonctif, alors que le français en a quatre, le présent, le passé, l'imparfait et le-plus-que-parfait. Suite à ce nombre de formes temporelles du subjonctif en roumain, l'ensemble des valeurs temporelles de chaque temps se complexifie.

D'où ce constat qu'à moins de formes temporelles, grammaticales, et plus de fonctions revenant au présent et au passé du subjonctif en roumain, correspondent plus d'ambiguïtés grammaticales, et un rôle plus important des relations syntagmatiques et contextuelles pour la détermination du rapport temporel. Ajoutons que le roumain ne connaît pas le phénomène de la concordance des temps.

Au niveau morphémique, on remarque en roumain une identité de morphèmes grammaticaux du présent du subjonctif et de l'indicatif pour la première et la deuxième personnes du singulier et du pluriel, la troisième personne se caractérisant seule par son propre morphème grammatical, celui-ci étant identique pour le singulier et le pluriel: *Eu **să cânt*** **–** Eu **cânt**; *Tu **să cânţi*** **–** Tu **cânţi**; *El **să*** **cânte –** El **cântă;** Noi ***să cântăm*** **–** Noi **cântăm**; Voi să ***cânţaţi*** – Voi **cânţaţi**; Ei să ***cânte*** **–** Ei **cântă.** Comme le locuteur roumain n'emploie pas dans la majorité des cas les pronoms-sujet devant le verbe, la flexion ainsi que les autres marqueurs grammaticaux de la personne au niveau syntagmatique, surtout ceux du verbe modal, ont donc une importance évidente pour l'identification de l'agent de l'action.

L'omission du pronom-sujet devant le verbe, *Să* ***cânţi !,*** attribue à la proposition simple des valeurs d'impératif, ou de doute, ou de supposition, marquées par le point d'exclamation ou le point d'interrogation: -*Oare să se fi sfîrşit totul ? Est-ce que tout aurait pris fin ?* Dans la phrase citée en roumain c'est le subjonctif passé qui est utilisé, en français c'est le conditionnel passé.

Le subjonctif passé en roumain se forme à partir du subjonctif présent du verbe *être, să fi,* et du participe passé du verbe à conjuguer : *să fi iutat*, *să fi ştiut, să fi fost, să fi scris*: *Să fi lipsit de la adunare ?!* Ce qu'il y a de curieux c'est que le passé du subjonctif n'a qu'une seule forme pour toutes les personnes du singulier et du pluriel : *Să fi minţit colegul, colegii? Le collègue, les collègues, aurait-il menti, auraient-ils menti ?*. Les spécificités prosodiques de la phrase simple ont donc un rôle important dans l'expression des valeurs du subjonctif passé en roumain. Dans de tels cas la prosodie des énoncés constitue un ensemble d'indices de l'énonciation comme processus particulier.

L'INDICE IDENTIFICATOIRE DU SUBJONCTIF EN ROUMAIN

La marque identificatoire du subjonctif roumain, la particule ***sâ,*** a pour équivalent le marqueur **que** en français**.** Lors de son évolution, elle a subi des modifications phonétiques : ***sâ,*** dérive de ***si*** qui s'est transformé en ***se*** et ensuite en ***sâ***. ***Sâ*** est un indice du subjonctif, un élément structural, une espèce de morphème grammatical qui accompagne et marque le subjonctif [4]. Certaines grammaires normatives du roumain font de ***să*** une conjonction parce que, dans des distributions particulières, cette particule exerce deux fonctions : celle de marqueur du subjonctif et celle du connecteur :

*Tocmai pe mine căzuse păcatul **să** fiu mai mare între fraţi (I. Creangă).*

Dans l'exemple cité, ***să*** introduit une subordonnée déterminative, il est en même temps un indicateur du subjonctif, fonction dans laquelle il est inséparable de son verbe. Dans les grammaires académiques roumaines on insiste sur cette fonction de marqueur du subjonctif et on nie la fonction jonctive de cette marque du subjonctif. La première fonction est surtout évidente dans les phrases simples: *Să fii fericită! Să trăeşti! Să-ţi fie de bine!* Le subjonctif présent à une valeur impérative et exprime dans des emplois similaires un souhait, des voeux à l'occasion d'une situation particulière.

Il faut souligner que ce morphème grammatical pourrait être précédé de la conjonction ***ca*** qui, avec ***să***, constitue une locution conjonctive ***ca să,*** dont l'équivalent en français est la locution conjonctive à valeur finale *pour que*: 1. *Am venit ca să vă văd; ou* 2. *Am venit să vă văd* – 1. *Je suis venue pour que je vous voie-* traduction littérale *;* 2. *Je suis venu vous voir.* Dans l'exemple 2 on omet le connecteur ***ca*** ; la présence ou l'absence de la conjonction ***ca*** change la nature de l'unité syntaxique : le premier énoncé est constitué d'une phrase complexe avec une subordonnée finale enchâssée, le deuxième est une phrase simple avec un complément circonstanciel de but ; nous sommes en présence d'une identité fonctionnelle dans les deux langues.

LE SUBJONCTIF DANS LA PHRASE COMPLETIVE

Il faut ***qu'elle se présente*** *en personne pour qu'il y croie. Trebuie ca* ***ea să se prezinte*** *în persoană pentru ca el să creadă.*

La simultanéité par rapport au passé, actualisé en français par l'imparfait du subjonctif ou par le subjonctif présent, est exprimée en roumain par le présent du subjonctif :

Il fallut ***qu'elle se présentât*** *en personne pour qu'il y crût. Trebuie ca* ***ea să se prezinte*** *în persoană pentru ca el să creadă;*

Le subjonctif passé assure l'expression de l'antériorité par rapport au présent et par rapport au passé. Par suite, il sert à actualiser la valeur du Plus-que-parfait du subjonctif en français :

Il fallût ***qu'elle eût fait*** *un effort pour y parvenir; Trebuie ca* ***ea să fi făcut*** *un efort pentru a reuşi în problema dată.*

Il s'en suit qu'une seule forme temporelle du subjonctif en roumain est chargée de plusieurs fonctions grammaticales. Elle acquiert des valeurs temporelles supplémentaires qui reviennent en français au subjonctif imparfait et au plus-que-parfait de ce mode, temps qui ont perdu du terrain du point de vue fonctionnel dans cette langue.

LE SUBJONCTIF ET SON FONCTIONNEMENT AU NIVEAU DE LA PHRASE SIMPLE

Malgré la pauvreté de formes temporelles du subjonctif en roumain par rapport à celles du subjonctif en français, une de leurs dissemblances de fonctionnement tient au fait que le subjonctif est très fréquemment employé, surtout dans les phrases indépendantes, alors que M. Riegel, J.- Ch. Pellat- René Rioul constatent un emploi restreint du subjonctif dans les phrases simples en français [11, p.321].

Le linguiste N. Corlăteanu, ayant analysé les contes et les récits d'un des plus grands conteurs roumains, I. Creangă, avait répertorié dans le conte « Harap Alb » 605 verbes dont 444 sont au subjonctif, ce qui fait plus de 73 %, soit près des trois quarts. Dans une autre œuvre de I. Creangă « Amintiri din copilărie » on trouve 796 verbes dont 407 sont au subjonctif, soit 51,1% [5].

La fréquence du subjonctif dans la structure de la phrase simple a des motifs qui tiennent à la concurrence du subjonctif et de l'infinitif dans ces deux langues. Cette dissemblance constitue aussi une difficulté pour l'apprenant roumain et un des motifs des erreurs commises.

L'actualisation fréquente du subjonctif dans la phrase simple en roumain ne s'explique pas uniquement par la nature sémantique des verbes qui demandent l'emploi du subjonctif en français. Elle s'explique aussi par la modalité de jonction de deux verbes en roumain dont le deuxième est dans nombre d'occurrences au subjonctif. La substitution du subjonctif par l'infinitif en français s'explique par l'impossibilité d'employer deux formes temporelles l'une après l'autre, lorsqu'il s'agit d'un agent identique des deux verbes : *Je désire* ***participer*** *au colloque ; Eu doresc* ***să particip*** *la colocviu.* Le roumain admet l'emploi de deux formes temporelles différentes, même si l'agent de l'action est identique. Si l'agent des deux actions est différent, les deux langues recourent à l'emploi du subjonctif :

Les parents interdisent ***que leur fils fasse*** *un voyage au Japon.*

Părinţii interzic ca ***feciorul lor să facă*** *o călătorie în Japonia.*

Il faut noter qu'en roumain on emploie le subjonctif même après les verbes de mouvement :

Am venit ***să te văd****; Am plecat în Italia* ***să găsim*** *de lucru; Je suis venu* ***pour*** *te* ***voir****; Nous sommes partis pour l'Italie* ***afin de trouver*** *un emploi.*

Dans les phrases de ce genre la valeur virtuelle du verbe au subjonctif s'efface, ce qui s'expliquant par le fait que le verbe au présent de l'indicatif exerce une inflence sur la valeur du subjonctif en lui attribuant une valeur actuelle. Cette valeur est surtout ressentie lorsqu'on compare la valeur du subjonctif en roumain et celle de l'infinitif présent en français, ce dernier situant l'action dans le présent de l'énonciateur.

LE SUBJONCTIF AMPUTE EN ROUMAIN ET SA VALEUR IMPERATIVE

Une des spécificités du subjonctif présent en roumain c'est qu'il a deux formes, sa forme pleine, et sa forme amputée, celle du subjonctif présent à la troisième personne sans son indice *să*: *Creadă! Facă! Ducă-se! Cânte! Qu'il croie! Qu'il fasse! Qu'il s'en aille! Qu'il chante!* C'est une espèce d'ordre atténué, adressé non pas au destinataire immédiat se trouvant dans le même espace que l'énonciateur, mais à un deuxième destinataire désigné par le pronom *il*. Ce subjonctif suppose dans ce cas une situation d'énonciation complexe, constituée d'un énonciateur et de deux destinataires: l'énonciateur dit au destinataire actuel de dire à son tour à une autre personne d'entrer ou de la faire entrer. Le premier est présent dans la situation d'énonciation et l'autre se trouve dans les proximités de l'espace des deux acteurs de l'énonciation.

L'acte verbal de l'énonciateur a deux fonctions pragmatiques: la fonction perlocutoire par rapport au premier destinataire, car il devrait réagir au dire de l'énonciateur, et la fonction performative, celle d'*ouvrir* la porte et de faire entrer le deuxième destinataire. Le premier destinataire n'est pas désigné, il a un caractère implicite, mais les relations syntagmatiques permettent de l'identifier.

Dans les exemples de ce genre la valeur impérative du subjonctif dans les deux langues est identique, la différence résidant dans l'omission de l'indice ***să*** en roumain.

Le marqueur du subjonctif peut être précédé du verbe *laisser*: *Lasă-l să se ducă! Lasă-l să cânte, să creadă*! *Laisse-le faire, s'en aller! Laisse- le croire, chanter!* L'emploi du verbe *laisser* conditionne l'emploi de l'indice du subjonctif *să*. Il est vrai que la forme amputée du type *Creadă!* est rarement choisie par un locuteur pratiquant un niveau de langue non soutenu. En revanche, c'est un locuteur se caractérisant par des compétences linguistiques particulières, voire par une subtilité dans le choix des formes linguistiques, qu'utilise.

En effet, le subjonctif amputé n'a pas la valeur impérative qu'on trouve sous la forme directive d'un ordre. Ce qu'il exprime ce sont des nuances de l'ordre, c'est un encouragement mêlé d'un sentiment de mécontentement, d'un état du locuteur fâché, cet état pouvant s'intensifier jusqu'à la furie: ***Facă*** *ce vrea !* ***Qu'il fasse*** *ce qu'il veut!*

Chaque emploi du subjonctif, qualifié comme emploi indépendant, se présente dans les relations phrastiques comme emploi dépendant, à notre avis tant en français qu'en roumain :

Qu'il entre! Să intre! Să înceteze să facă gălăgie! Qu'il cesse de faire du bruit!

Ces phrases, prises en dehors de leur contexte, supposent un dialogue dont l'objet est une personne qui n'est pas présente dans l'espace immédiat du dialogue. L'emploi du subjonctif est donc déterminé par le contexte .

Le subjonctif amputé figure dans le folklore roumain:

Da fetița lui Traian
C-o văcuță ș-un juncan,
Aibă *lapte și smântână,*
Curgă*-i banii drept în mână.*

Lorsque le verbe au subjonctif en roumain est employé à la première personne du pluriel, *Să mergem! Să plecăm !,* ces subjonctifs ont pour équivalent en français l'impératif: *Allons! Partons!*

LES EQUIVALENCES ET LES DISSEMBLANCES DE L'EMPLOI DU SUBJONCTIF DANS LA PHRASE COMPLETIVE

Au niveau de la phrase complexe on remarque une identité de l'emploi du subjonctif dans la proposition complétive dans les deux langues, lorsqu'il s'agit de verbes de sentiment cités dans les grammaires normatives françaises et roumaines:

1. *Je vous prie* ***que vous fassiez*** *votre possible ; Eu vă rog* ***să faceți*** *posibilul.* 2. *El preferă* ***să spună*** *adevărul .* 2. *Il préfère* ***dire*** *la vérité.*

La différence au niveau syntaxique produite par le subjonctif consiste en ce que dans les deux langues, exemple du type 2, la phrase reste simple quand les deux actions (préfère +dire) ont le même agent . Mais si les agents des procès signifiés par les deux verbes sont différents, on emploie le subjonctif, et la phrase se transforme en phrase complexe: *Je souhaite* ***que vous*** *le* ***souteniez*** *; Eu doresc ca* ***să****-l* ***susţineţi.***

Le français, comme nous venons de le voir, impose une condition à l'emploi du subjonctif: il faut que l'agent des deux verbes soit différent: *Je préfère* ***dire*** *la vérité /Je préfère* ***qu'il dise*** *la nouvelle*. L'identité de l'agent détermine l'emploi de l'infinitif, la différence d'agent conditionne l'emploi du subjonctif; en roumain l'emploi du subjonctif ne dépend pas de l'identité ou de la différence de l'agent des deux actions.

On remarque une ressemblance d'emploi du subjonctif dans les deux langues après les locutions impersonnelles telles que *il suffit, il est utile, il est naturel, il est possible* etc., ainsi qu'après les locutions adjectivales *trouver bon, trouver mauvais*: *Il suffit* ***que tu fasses*** *tant d'erreurs; E de ajuns* ***să faci*** *atâtea greşeli. Il est naturel* ***qu'il vienne*** *à temps; E firesc ca* ***el să vină*** *la timp.*

Valeur actuelle des temps du Subjonctif dans la structure de la phrase complexe à subordination en roumain et en français

Une des dissemblances du fonctionnement des temps du subjonctif dans les deux langues dans la proposition complétive est celle de son emploi après les locutions impersonnelles *il est vrai, il est juste, c'est dommage*. Le locuteur roumain recourt aux temps de l'indicatif, ce qui correspond à une valeur vériconditionnelle, en particulier celle des qualificatifs *vrai-e, juste*:

Il est vrai ***qu'il vienne, qu'il soit venu****; E adevărat că* ***el vine, va veni****, că* ***el a venit****.*

C'est dommage ***qu'il soit absent, se soit absenté*** *de la réunion* ; *E păcat că* ***el lipseşte*** *de la întrunire,* ***a lipsit*** *de la adunare.*

Les exemples de ce genre démontrent la différence dans la manière dont le locuteur roumain et le français envisagent le procès d'un événement actuel.

Après les verbes de la principale exprimant une joie, un regret, un chagrin, une honte, un étonnement, le roumain se sert aussi des temps de l'indicatif :

Tous s'étonnent ***qu'il ait agi*** *de cette façon ; Les parents étaient heureux* ***que leur fils soit, fût rentré*** *à la maison. ; Je trouve bon* ***que vous réussissiez*** *dans votre affaire – Toţi se mirau că* ***el a acţionat*** *în aşa mod; Părinţii erau fericiţi că* ***feciorul lor s-a întors*** *acasă; E bine că* ***reuşiţi*** *în afacerea voastră.*

Dans tous ces exemples de propositions complétives (phrases enchâssées), les temps du subjonctif du français ont pour équivalents les temps de l'indicatif en roumain, les événements des subordonnées étant présentés comme différents par rapport à leur élément référentiel. Ce sont des emplois qui attestent de la transformation d'un fait réel en fait irréel. Le subjonctif dans la version française marque un procès incertain, un procès qui n'a qu'une forme d'existence virtuelle, sous l'influence du psychologique qui fait transcender le réel et le situer au-delà du réel; l'image du temps reste floue et pas réelle. C'est pour cette raison qu'il est difficile de situer l'objet situationnel sur l'axe temporel; il acquiert une valeur conceptuelle, le volitif déterminant cette valeur du subjonctif.

La discordance logique entre le caractère réel de l'événement de la subordonnée et la forme temporelle par laquelle on le désigne entraîne des difficultés pour l'apprenant roumain qui doit respecter une norme qui s'oppose à sa raison.

La valeur indicative est soulignée par G. Guillaume, lorsqu'il parle de l'hypothèse de probabilité qui suppose l'actualisation d'un temps de l'indicatif: *Je suppose qu'il viendra*; hypothèse de possibilité et emploi du mode sunjonctif: *Je suppose qu'il vienne* [10, p. 417].

P. Imbs, analysant les valeurs du Subjonctif en proposition indépendante et en phrase complexe, considère que *le Subjonctif présent peut avoir la valeur d'un présent actuel, soit seul dans la proposition indépendante, soit, en proposition subordonnée en corrélation avec un présent actuel*" [9, p. 139].

F. Sato considère « […] *qu'on emploie l'indicatif ou le subjonctif suivant l'attitude psychologique à l'égard du procès, selon qu'il s'agit du «déjà vu» (Wartburg, Zumthor) donc du «certain» ou du «pas encore vu», donc de l'«incertain» : si on se place sur le plan de l'information directe, vient l'indicatif et si on le prend en tant que concept pur et absolu vient le subjonctif»* [12, p. 40].

L'analyse de l'emploi du subjonctif dans les phrases concessive, temporelle, de conséquence, finale, nous a permis d'identifier une série de non-correspondances dans la désignation du procès de l'événement en français par le subjonctif.

Les phrases complexes concessives, introduites par les connecteurs ***bien que, quoique, encore que*** et dont le procès est au subjonctif, désignent un événement réel. Le caractère actuel du procès de l'événement est saisissable dans la version roumaine de ce type de subordonnée:

1. *Elle reconnut l'originalité musicale de Christophe, bien que sa musique* ***ne*** *lui* ***inspirât*** *aucune sorte d'émotion (R. Rolland). Ea recunoscu originalitatea muzicală a lui Cristof, deşi muzica sa* ***nu****-i* ***inspira*** *nici o emoție.*

2. *Bien que je* ***sois*** *encore* ***assez éloigné*** *de la vieillesse, ces souvenirs, que j'aime, me semblent venir d'un passé infiniment profond* (*A. France). Deşi bătrânețele* ***sunt*** *încă departe, mi se pare că ...aceste amintiri vin dintr-un trecut îndepărtat.*

3. *Quoique cette brusque retraite de la maladie* ***fût inespérée****, nos concitoyens ne se hâtèrent pas de se réjouir (A. Camus).*

Deşi această retragere bruscă a bolii ***fu, era neaşteptată****, concetățenii nu* ***se grăbiră*** *să se bucure.*

Dans le premier exemple l'imparfait du subjonctif a pour équivalent l'imparfait de l'indicatif en roumain ; dans l'exemple 2 le subjonctif présent est traduit par le présent de l'indicatif, tandis que *le subjonctif imparfait*, exemple 3, a pour équivalent tant l'imparfait de l'indicatif que le passé simple, les traducteurs le traduisant par le passé simple. Cette traduction est due à la ressemblance de la forme du verbe ***être*** à l'imparfait du subjonctif en français avec la forme du passé simple ***fu*** de ce verbe en roumain.

Dans cet ensemble d'idées, G.Guillaume constate: *„Les conjonctions et les locutions conjonctives quoique, bien que, encore que, malgré que gouvernent le subjonctif, parfois l'indicatif. La conjonction quoique: une comparaison entre le fait positif considéré indifférent et le fait négatif considéré souhaitable. Exemple: Quoique vous l'ayez dit"* [10, p.419].

La phrase complexe avec une subordonnée de manière démontre aussi la correspondance de l'emploi du subjonctif ou de l'indicatif en fonction de l'intention du locuteur:

1. *Il* ***parle*** *de manière que tout le monde le* ***comprend*** *–* *El* ***vorbeşte*** *în aşa fel că toată lumea îl* ***înțelege****;*

2. *Il* ***parle*** *de manière que tout le monde le* ***comprenne*** *–* *El* ***vorbeşte*** *în aşa mod ca toată lumea* ***să****-l* ***înțeleagă.***

Il est certain qu'il s'agit des intentions différentes du locuteur: dans le premier exemple il est question d'un procès actuel, dans le deuxième le locuteur lui attribue un caractère virtuel.

Cette différence dans la modalité linguistique différente de représenter un fait réel comme un fait irréel en français, s'explique aussi, à notre avis, par la relation qui existe entre le système psychique et le système linguistique, examiné par G.Guillaume. Elle réside dans la thèse, énoncée par A. Meillet, selon laquelle la langue a une immanence et une transcendance, idée reprise par G. Guillaume dans sa théorie de la psycho-mécanique du langage [10]. L'immanence comme effet de l'expérience produit un signifié de puissance, ce signifié étant reproduit par une forme qui se trouve être opposée à la signification initiale, en puissance. Il y a, finalement une non-correspondance entre la signification psychique et celle linguistique; la corrélation entre l'immanence et la transcendance fait son travail, la dernière situe la signification en puissance dans un délai de temps différent de celui initial, référentiel. Finalement, c'est le volitif qui prend le dessus sur le psychique et conditionne l'emploi de l'indicatif ou du subjonctif.

Il faut noter que dans tous les types de phrase complexe concessive nommés, le roumain emploie les temps de l'indicatif, désignant un fait réel. Les grammairiens français considèrent que le subjonctif dans les occurrences citées exprime aussi un fait réel. Il est vrai que les grammaires françaises constatent l'emploi des temps de l'indicatif dans ce type de phrase dans le parler du locuteur français.

LA VALEUR HYPOTHÉTIQUE DU SUBJONCTIF DANS LES DEUX LANGUES

C'est le subjonctif passé en roumain qui a une valeur hypothétique; la valeur hypothético-optative de ce temps est héritée du latin, il cumulait la valeur du conditionnel. C'est pour cette raison qu'il a pour temps corrélatif dans la principale en roumain et en français le conditionnel passé: *Să fi venit la mine, te-****aş fi servit*** *cu cireşe proaspete*; ***Si tu étais venue*** *chez moi,* ***je t'aurais servi*** *des cerises fraîches.* Par suite, en s'appropriant les valeurs hypothétiques du conditionnel passé en français, il s'emploie dans la phrase conditionnelle:

De câte ori am aşteptat
O şoaptă de răspuns!
O zi din viață ***să****-mi* ***fi dat***
*O zi mi-****era*** *de ajuns (M. Eminescu).*

Une seule journée, si ***tu*** *m'****avais consacré***
*Une seule journée m****'aurait suffi.***

Le subjonctif passé dans la subordonnée a pour équivalent en français le plus-que-parfait de l'indicatif, tandis que l'imparfait de l'indicatif à valeur hypothétique en roumain, employé dans la principale, est traduit en français par le conditionnel passé. La valeur hypothétique de l'imparfait en roumain est identifiée par la possibilité de substituer cet imparfait par le conditionnel passé, et grâce à son équivalent temporel en français:

Să fi ştiut, mă duceam *cu tine pentru a-i ajuta în această situație;* ***Să fi ştiut, m-aş fi dus*** *....* ***Si j'avais su, je serais allé*** *avec toi pour l'aider dans cette situation.*

On emploie le subjonctif passé dans la subordonnée conditionnelle en roumain et le plus-que-parfait en français, tandis que dans la principale le locuteur fait usage de l'imparfait ou du conditionnel passé.

Le subjonctif passé garde sa valeur hypothétique dans une phrase complexe complétive:

Eu nu cred că ***el să fi procedat*** *ca un duşman. Je ne crois pas* ***qu'il ait agi*** *en ennemi. Je ne crois, ne croyais pas* ***qu'il ait osé, qu'il eût osé*** *dire la vérité. Eu nu cred, nu credeam că* ***el să fi îndrăznit*** *să spună adevărul.*

Dans les phrases de ce genre, le locuteur roumain emploie les deux modes, le subjonctif passé et le contitionnel passé: *Eu nu cred că* ***el să fi dorit*** *sa ne ajute; Eu nu cred că* ***el ar fi dorit*** *să ne vină în ajutor; Je ne crois pas* ***qu'il ait désiré*** *nous aider.* L'exemple démontre un emploi particulier du subjonctif en roumain: deux subjonctifs employés l'un après l'autre, l'actualisation du deuxième subjonctif est due à la nature modale du verbe *désirer*.

Le locuteur roumain recourt à l'imparfait, ce dernier a pour corrélatif le conditionnel passé en français.

La valeur hypothétique du subjonctif passé en roumain est actualisée dans la phrase complexe déterminative :

Copilul nu avea rude care ***să fi avut grijă*** *de el; L'enfant n'avait pas de parents qui l'****eussen****t* ***soigné****.*

Le roumain préfère le conditionnel au lieu du subjonctif dans la phrase complexe déterminative où l'emploi du subjonctif en français est conditionné par des spécificités de structuration de la principale, comportant des pronoms indéfinis ou un antécédant précédé d'un article indéfini :

Dans cette salle il n'y a personne qui ***parle*** *le roumain. În sala aceasta nu găsim pe nimeni care* ***ar vorbi*** *româna.*

Citez, s'il vous plaît, de hauts fonctionnaires qui ***ne soient pas corrompus****. Numiți, vă rog, careva funcționari care nu* ***ar fi*** *corupți.*

Le mois de juin 2010 est le plus pluvieux qu'on ***ait connu*** *en Europe. Luna iunie e cea mai ploioasă pe care Europa* ***ar fi cunoscut*** *vreodată.*

Dans tous les types de structures des phrases relatives où dans la subordonnée, on emploie en français un subjonctif . Ce mode a pour corrélatif le conditionnel en roumain et c'est par le biais du roumain que l'étudiant identifie la valeur hypothétique du subjonctif français. Le subjonctif passé du roumain garde sa valeur hypothétique dans une proposition subordonnée de manière:

Ea s-a întors acasă, fără ***să -şi fi descărcat*** *sufletul. Elle est rentrée à la maison* ***sans qu'elle ait vidé*** *son cœur,* ***sans avoir vidé*** *son cœur.*

Le subjonctif du roumain a pour équivalent en français l'infinitif passé, forme verbale qui n'existe pas dans notre langue.

Dans les subordonnées concessives, introduites par les tours concessifs *qui que ce soit, quoi que ce soit, quel que soit, où ← que* etc., le locuteur roumain recourt à l'emploi du conditionnel pour actualiser la valeur hypothétique. Le roumain exprime cette valeur par le mode qui correspond à la nature de la valeur temporelle que le locuteur a l'intention d'exprimer:

Il ne dira pas le secret ***à qui que ce soit*** *– El nu va divulga secretul,* ***oricine ar fi*** *această persoană.*

Quelle que fût *l'épreuve,* ***en quelle que matière*** *qu'il fallût composer, sciences ou lettres,... Mariot, Laboriette et Chazal étaient toujours les derniers (A. France); Care* ***ar fi fost încercarea****, care ar fi fost materia, în care se cerea de creat ..., Mariot, Laboriette etc.* ***erau*** *întotdeauna ultimii.*

Elle était prise au piège. ***De quelque côté*** *qu'elle se tournât, elle trouvait les issues gardées (Troyat); Ea era prinsă în capcană. În orice parte în care* ***s-ar fi întors****, ea găsea ieşirile păzite.*

Dans les phrases concessives où la subordonnée actualise la qualification intensifiée d'un objet au moyen d'une structure comportant les locutions *si* ou *quelque* à valeur adverbiale, *pour, tout* + adjectif ou un nom à valeur adjectivale + *que,* le subjonctif français a pour équivalent en roumain le conditionnel:

La lumière et le bruit, ***si faibles soient-ils****, contrarient le sommeil; Lumina şi gălăgia,* ***cât de slabe ar fi,*** *ne încurcă să dormim.*

***Quelque utiles que soient** les conseils des parents, ils sont rarement suivis par les enfants.* ***Cât de utile ar fi** sfaturile părinților, ele sunt rar urmate de copii.*

***Pour forte que soit** l'influence de la terminologie anglaise en informatique, les francophones de différents pays espèrent que les terminologues vont créer des équivalents français;* ***Cât de puternică ar fi** influența terminologiei engleze în informatică, francofonii din diferite țări speră că terminologii francezi vor crea termenii necesari.*

Dans les structures concessives de ce genre, la valeur hypothétique du procès, tellement évidente pour le locuteur roumain, est désignée en français par le subjonctif.

CONCLUSION

L'analyse comparative du fonctionnement des temps du subjonctif en français et en roumain permet de conclure pas seulement sur les spécificités de l'emploi de ce mode, mais aussi d'identifier des particularités relevant de la culture et la civilisation du locuteur français. L'une, très importante, permet l'attribution de valeurs modales à des procès à valeur actuelle. Le locuteur roumain préfère désigner le caractère du procès d'un événement tel qu'il est, actuel ou virtuel. Cette tendance de la modalisation de l'événement réel par le locuteur français a pour intention de rendre le réel comme probable et même possible, ce qui veut dire non-existentiel. C'est une modalité dont l'action se situe entre le possible et le probable ou le trans-possible, cette valeur modale pouvant assurer la translation du possible en probable, ce dernier impliquant le certain ou le réel.

La subjectivité du locuteur situe la situation de la subordonnée dans la virtualité, mais assez souvent cette virtualité comporte une dose d'actualité et c'est le probable qui assure quelquefois la transcendance de la virtualité en actualité.

C'est le motif, qui, à note avis, reste à la source des dissemblances de l'emploi du subjonctif dans les deux langues. Ce mode choisit un locuteur doté d'un don particulier de voir l'objet situationnel ou événementiel à sa manière, en lui attribuant des valeurs modales. Le subjonctif se présente comme le mode de dépendance de l'événement du *Je*, ce dernier établissant une interaction entre l'objet de son observation et sa disposition psychologique, et le soumettant à sa volonté. Le psychologique détermine la connexion logique, syntaxique et sémantique entre le verbe modal et l'objet de la modalité désigné par la subordonnée.

Le subjonctif s'approprie les valeurs de l'indicatif, de l'impératif et du conditionnel. Ces trois valeurs, valeur indicative, impérative et hypothétique et ses propres valeurs, celles d'une action virtuelle, deviennent évidentes lorsqu'on compare son emploi dans les deux langues apparentées.

Bibliographie:

1. Brunot F. La pensée et la langue. - Paris, 1965.
2. Carlsson L. Le type. C'est le meilleur livre qu'il ait jamais écrit… - Uppsala, 1969.
3. Ciobanu A. Despre „Să" – semn distinctiv al conjunctivului în limba moldovenească literară. - «Труды первой научной конференции молодых учёных Молдавии». - Кишинёв, 1960.
4. Corlăteanu N. Studiu asupra lexicului limbii literare moldoveneşti. - Chişinău, 1965.
5. Damourette J. et Pichon E. Des mots à la pensée. Essai de grammaire de la langue française. T.V. - Paris, 1911- 1936.
6. Gugenheim G. Système grammatical de la langue française. - Paris, 1966.
7. Guillaume G. Leçons de linguistique de 1945-1949: Psycho-systématique du langage. Principes, méthodes et applications I, Les Presses de l'Université Laval. - Québec, Klincksieck, Paris, 1971.
8. Imbs P. L'emploi des temps verbaux en français moderne. Essai de grammaire descriptive, Librairie Klincksieck. - Paris, 1968.
9. Imbs P. Le subjonctif en français moderne. - Paris, 1953.
10. Le Bidois G. et R. -Syntaxe du français moderne. - Paris, 1971.
11. Riegel M., J.-Ch. Pellat, R. Rioul. Grammaire méthodique du français. - Quadrige: PUF, 2001.
12. Sato F. Valeur modale du subjonctif en français contemporain // Le Français moderne, No 1, 1974.
13. Solomon D. Analyse du sens et méthodologie dans l'enseignement des langues. Application du mode verbal français // Le Français moderne, No4, 1976.
14. Wagner R.-L. Pinchon J. Grammaire du français classique et moderne. - Paris: Hachette, 1973.

Prezentat la 02.07.2011

INTRALINGUAL AND INTERLINGUAL LEXICAL, GRAMMATICAL AND PHONOLOGICAL „FALSE FRIENDS"

Dumitru MELENCIUC

Catedra Filologie Engleză

„Prietenii perfizi" există nu doar în cazul traducerii unităţilor lexicale din limba-sursă în limba-ţintă. Acest fenomen se atestă în comunicarea intralinguală şi interlinguală la nivel gramatical, lexical, lexical-gramatical şi fonologic, în plan semiotic şi metasemiotic, inclusiv în cazul sinonimiei, omonimiei, paronimiei contextuale şi stilistice. Sunt de menţionat, de asemenea, diferenţele lexical-fonologice şi gramaticale în cadrul dialectelor şi al variantelor limbii engleze, care prezintă şi ele dificultăţi pentru purtătorii de limbă.

„False friends" are looked for in interlingual translations. In the present paper we have made an attempt to single out this phenomenon in different language compartments. „Deceptive cognates" can be found not only in the vocabulary due to the development of polysemy, semantic change, change of forms, graphical and sound forms in various functional styles. Some examples will be given concerning phonological lexicology, grammatical and some other unusual lexical „cognates".

1. Phonological level. We should state the fact that verbal communication is based on a system of differences - on the ability of the speaker or listener to distinguish between differences and similarities of meaningful phonetic prosody. In discourse we can realize several meanings using different prosodic patterns. Thus, the lexeme „\pretty" in „She is \pretty" used with a simple falling tone is a statement stating the fact that the young lady is lovely. If the speaker is greatly impressed and exclaims „She is quite \pretty!", he uses an emphatic high fall, wide range, increased loudness and slowed down tempo to really express his enthusiasm and admiration. In case of „/pretty?" used with a low rise it may be a simple question or even express some doubt of her being pretty. In case of „\/pretty" a fall rise with specific voice qualifications like in „She is quite \/pretty" we have a pejorative enantiosemic meaning created by means of suprasyntactic prosody: She might be pretty, but I don't like her! Thus, the particular prosodic pattern with which the utterance is pronounced affects the meaning and understanding of an utterance. It can be a case of „false friends" for foreign learners of English, who are not familiar with all the subtleties of suprasegmental prosody. Even one prosodic element can change the meaning of the utterance. In what follows we shall quote some examples from „An Outline of English Phonetics" (edited by O.Akhmanova and L.Minajeva, MSU, 1973), where the ordinary literate user of the language becomes conscious of differences and similarities of sounds only in the more obvious cases. While the less well trained native speakers and foreigners may find it difficult to always be aware of the exact meaning rendered by this or that prosodic structure. Thus, in the sentences ||What are you working \for?|| (what are you trying to obtain?) and What are you \working.for? (Why are you working?) – the difference in meaning is created by the use of the emphatic fall on different lexemes in the given utterances. The difference in meaning may be caused by a simple stress pattern: *dancing girl* (fata dansândă) and dancing girl (dansatoarea). A simple pause in an utterance can create confusion. For example: ||The sun's rays meet|| and ||The sons raise meat|| – pronounced in the same way, only the pause helps us clearly distinguish in speech the difference in meaning. Let us take one more example with different tone patterns: || He doesn't 'lend his "books to \anybody|| and || He doesn't lend his books to \/anybody||. In the first case nobody will get the books, in the second, only some people will get them [5, 163-164]. There are plenty of examples where the variation of stress-patterns causes differences in meaning: *a 'blackbird's \ nest* = nest of a blackbird (*mierlă*); *a 'black \bird's nest* – the nest of a black-coloured bird. In the written form in this case we find some difference, but in oral communication we may have difficulties if we are not aware of the specific rules in this case. Pauses can be used to create different meanings in speech: || *The sun's rays* | *meet* || and | *The sons* | *raise meat* || are pronounced in the same way, they are practically indistinguishable in speech, the ambivalence being resolved by the place of the pause and the context as well. We find the same in: || *When I eat ice-cream, I love it,* vs. || *When I eat,*| *I scream: „I \love it*" [2, p.21-26]. Lexicological phonetics goes into the problems of the vocabulary much deeper. The following usage of the word *common*, realize different meanings: ||*Why*

he is a 'common ..labouring \boy.|| ||*\Why he is a \common 'labouring* ˌ*boy.* **||** In this example there is a semiologically relevant opposition of prosodic features helping to differentiate the two meanings: 1) ordinary, and 2) vulgar. The meaning of the word depends on the way it is uttered [2, p.21-26].

2. Grammatical „false cognates". While learning the native and foreign languages we find out that many grammatical forms present difficulties as to properly understanding their meanings. There are quite a number of cases when we are confronted with grammatical forms which display characteristic features of „false friends" or „false cognates". The ing-forms or gerund and participle one can find various interpretations in grammar books. Thus, analyzing the material we can conclude that there are polysemantic grammatical perfect forms, and some of them which do not express anteriority. The past perfect form in the indicative can be used to express an anterior action to a moment or action in the past: *When I came home he* ***had*** *already* ***left***. In clauses of time and condition it expresses a future anterior action: *He said that he would return the book as soon as he* ***had read*** *it*/ The same form is used in subjunctive II to express anterior actions in the past and future and non-anterior meaning (devoid of anteriority) in the simple past actions: 1. Anteriority in the past: *He said he would have come earlier if he had known; El a spus că ar fi venit (venea) mai devreme dacă ar fi avut (să fi avut, dacă avea) timp;* 2. Subjunctive II, anteriority to the present moment of speech: *If she had come in time yesterday you would have seen her; Dacă ea ar fi venit (să fi venit, dacă venea) la timp ieri, ai fi văzut-o (o vedeai);* In this case in both languages there is no grammatical anteriority expressed. 3. Subjunctive II, future anteriority in the past**:** *I knew he would say that he would have come if he had known; Eu ştiam că el va spune că ar fi venit (venea) dacă ar fi ştiut (să fi ştiut).* 4. Subjunctive II, anteriority to a moment or action in the future: *She thinks he will say that he would have come if he had known; Ea crede că el va spune că ar fi venit (venea) dacă ar fi ştiut (să fi ştiut, dacă ştia).* This phenomenon is not clearly expressed for the learner of the language. Another example of polyfunctionality polysemy and homonymy is *should*. 1. **Should**+infinitive in the secondary clause of the type (*it) is recommended (suggested*, etc**.**) **that...,** in object clauses after verbs like *to recommend, to suggest, to demand*, etc**.;** in subject clauses, etc. *Should* in this case is used in the suppositional mood (which is synonymous to subjunctive I in the second meaning): *The best thing the commission can do is to recommend that the Geneva conference should begin again with renewed energy*. 2. The conditional clause with **should** + infinitive: *Should the U.N. fail* (*If the U.N. should fail*) *to produce an early settlement, are we then to wash our hands of the whole matter*. 3. The modal *should* in various meanings. ***Obligation***: *He said that she should be there in time.* ***Emotional emphatic function; attitude towards the event***, etc.: It is strange that he *should be* there at this time. *It is good that* the *Government should have recognized the opportunity and the obligations.* As to grammatical „false friends" there is a lot to be explained to the learners of the native and foreign languages in order to have a better understanding of the corresponding systems. In grammatical contexts it is the syntactic structure context serving to determine the meanings of a polysemantic word: the verb *make* in the meaning of *'to force, to enduce'*, is found in the context of the structure *to make somebody do something* or if *make* is followed by a noun and the infinitive of a verb, adjective (*to make smb. laugh, go, work; to make a good wife, a good teacher,* etc.). Examples like *she will make a good teacher* are syntactically bound meanings [2, p.68-74].

3. Lexical „false cognates". The factors accounting for semantic change may be subdivided into: extra-linguistic and linguistic causes. By extra-linguistic causes we mean various changes in the life of the speaking community: in economic and social structure, changes of ideas, scientific concepts, way of life and other spheres of human activities. Among the linguistic and extra-linguistic means of semantic change we could mention: *generalization, specialization, melioration, pejoration or deterioration, metaphorical usage*, etc. Confronting lexemes, taken from related languages, we try to find out elements of common origin and differences. The degree of change is greater in borrowings. The borrowed words continue to modify their semantic structures under the influence of the new extra-linguistic reality of the given linguistic community: historic conditions, traditions, culture, development of science and technology. In prehistoric times the economic, political, ecological situation, the relatively low level of development of the existing society and other extra-linguistic reasons imposed the separation of population into smaller groups, migrating to other territories, in order to survive and develop their own variant of the common language. An interesting example of diachronic evolution represents the lexeme ***garbage*** (syn. *food waste, refuse, entrails, offal, trash, corrupted data* in computers), borrowed into Engl. (via Norman French) from the Italian *garbuzo*, coming from the Old Italian *garbuglio*. In Modern Italian *garbuglio* means *confusion, muddle, mess; jumble, mishmash*. In

Engl. we find backformations like *garble*. Of the same origin with the It. *garbulio* are the Rom. *harababură* (variant – *arababură*) – (*disorder, noise, scuffle, scandal*), the Sp. *garbullo (1. brawl, fight, scuffle, thrashing, whipping, beating; 2. disposal dump, refuse dump, refuse tip, rubbish dump*), and the Fr. *grabuge* (*quarrel; altercation; variance; falling-out, wrangle, squabble; noise, scandal; scuffle, fight*) [1]. In Hindi the related word is ***gar-bar*** [3, p.323] *uneven* (of roads); 2) *disorderly, confused; twisted;* 2. *м.* 1) *disorder, confusion, mess; muddle, jumble, mishmash; chaos*; 2) *confusion, disarray (embarrassment, confusion); commotion, perturbation (panic), implication*. See also the Hindi *харбба м. 1) беспорядок, анархия; 2) шум, гам. Harb* (war) sounds identical in Arabic and Turkish, in their turn they seem related to the Rom. *grabă - în grabă – in a hurry*; a *grăbi – to act quickly, to move in a hurry, to accelerate...* (cf. Bulgarian - *grabja*), Rus. *грабеж - robbery; pillage, plunder(ing), robber; burglar;* Ukranian – грабувати, грабіж. Cf. the Engl. *grab* and the Germ. *graben, Grab* [1]. In Engl. *grab* has developed a rich semantic structure: *clutch, grasp, seizure; snatcher, resurrectionist, catchpoll, bumbailiff, policeman.* It also has a number of semes belonging to technical terminology: *excavator, digger, power shovel, steam shovel, earth-moving machine, scoop, dipper, ladle; bucket*. In the Germ. *Selbst sein Grab graben* we find identical meanings to the Rus. *гроб* and the Ukr. *гріб, гробу*. The Rom. *gropar (grave digger)*, the Rus. грабарить (dig out), грабарский, the Ukr. *грабарь (navvy; digger)* and *грабарувати* (dig out) [4] are in a way identical to the Germ. *graben*. Many semantic structures have most of their specific semes developed in the given speaking communities. Any remnants of complete or partial coincidence of certain semes of a given lexeme are very important to be singled out from those which have developed different semes and still recognizable forms characteristic to „false friends".

Abridged units are a considerable source of „false friends". Speaking of blendings like *brunch (breakfast+lunch), mimsy (miserable+flimsy), galumph (gallop+triumph)* we should mention the fact that the lexemes they resemble in form (brunch – ramură, filială etc.) and possess there own semantic structures and meanings to be know learners not to have „false friends". In case of abbreviations we should specially single out the acronyms, which usually resemble some existing words, or are pronounced and written like lexical units. The most important drawback of acronyms is homonymy. Thus, the acronym ABC [eibisi] is used in different semantic meanings, which practically result in about 30 homonyms. The acronym AIDS as „acquired immunodeficiency syndrome", has 16 homonymous terms [7]. The acronym variants of PET and Pet have 127 homonyms! The decoding of many proper noun homonymous abbreviations demonstrates the fact that they possess two or more homonymous meanings: ***ADAM*** – *Advanced Data Management System (MITRE Corp. - US), Aid in Design and Evaluation of Data Management (IBM-US), Automatic Data Management System (US), Automatic Document Abstracting Method (Ohio State University - US),* **EMIE** – *Education Management Information Exchange (GB), Educational Media Institute Evaluation Project.* Many acronyms have homonyms both in English and other foreign languages as well. Thus, **MIDAS** – has 11 homonyms. Many acronyms do not just represent combinations of words; they gradually developed features of independent lexical units with new global meanings. Thus, *LASER* – well known as *Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation* (there also such homonymous combinations as: *Learning Achievement through Saturated Educational Resources; London and South Eastern Library Region; Learning Achievement through Saturated Educational Resources; London and South)* may be used as a noun, adjective, verb: *to lase* – print some materials by using *a laser printer; a laser aircraft – an aircraft with a laser engine, laser* – in the meaning of *quantum/laser amplifier*, etc. [1]. As there are more than half a million abbreviated units, we can imagine the „false friend-ness" of most of them!

4. The British and American English variants have developed phonological and lexical differences which serve as „false cognates" for foreign learners of English: *dumb – stupid, cracker, cookie – biscuit, sick – ill, elevator – lift, truck – lorry, baggage – luggage, candy – sweets*, *apartment – flat; dormitory (fraternity, sorority) – hostel; cereal – porridge; pants – trousers; vacation – holiday; campus – grounds; accord – agreement,* etc. The lexeme *bug* in British English has a much narrower meaning (*ploşniţă*) than in the American variant, where it has acquired a wider meaning of *insect*, and also that of *bacteria, fashion*, etc. *Bug* in both variants has acquired the meaning of „electronic listening device" [6, 77-82]. Within the same language we observe considerable semantic change of lexical units. Thus, in the New England or Boston dialect one comes across familiar with their meanings different from the literary variant of English: *I calculate* is used, in the meaning of *I know* (*I calculate he is at school*). *To swim* means *to bathe*; the lexeme *master* is synonymous to *excellent* (*a master job*); I *aim to work in the garden* means *I intend to work in the garden*.

Body may be used in the meaning of *person* (*How can a body get to the airport?*). In Pennsylvania Dutch Country people use a dialect, preserving elements of German, with specific syntactic structures: *come and eat yourself = come and have dinner with us, help yourself*; *if I eat myself = if I pay for my food; He wants rain = He* predicts *rain* [6, 77-82].

„False friends" are expected occur in interlingual translations. In reality we can come across this phenomenon in intralingual and interlingual communication on different levels: grammatical, lexical, lelxical-grammatical, lexical-phonological, on semiotic, intersemiotic and metasemiotic planes, including cases of synonymy, homonymy, paronymy, etc. The following sociolinguistic factors should be taken into consideration in our research: the level of knowledge of the speaker of the native language in case of intralingual interpretation; the level of knowledge of the foreign language speaker in case of interlanguage interpretation. Deceptive cognates can also appear due to the development of polysemy, semantic change, and change of forms, graphical and sound forms in various functional styles. We have not analyzed here the traditional „false friends" given in various publications. We wanted to give some examples of other types of possible „false cognates".

References:

1. ABBYY Lingvo 10, 2004 ABBYY Software Ltd.
2. Melenciuc D. (alcătuitor). A Reader in English Lexicology. - Chişinău, CEP USM, 2005.
3. Бескровный В.М. (составитель). Хинди-русский словарь. - Москва, 1959.
4. Украиньско-російський словник. - Київ, 1984.
5. Melenciuc D. A Reader in English Theoretical Phonetics. - Chişinău, CEP USM, 2005.
6. Melenciuc D. Semantic and Structural Changes of Lexemes in Closely and Distantly Related Languages // Studia Universitatis. Seria „Ştiințe umanistice", nr.10. - Chişinău, CEP USM, 2008.
7. McCully C.B. Some Notes on the Structure of Acronyms, 1988.

Prezentat la 29.04.2011

CU PRIVIRE LA UNELE ADNOTĂRI ETIMOLOGICE ALE LUI B.P. HASDEU

George RUSNAC

Catedra Lingvistică Generală şi Limbi Clasice

Réexaminant d'un autre point de vue que celui traditionnel l'inventaire des vocables étymologisées par B.P. Hasdeu: dans une optique structurale l'auteur démontre le caractère indigène des mots suivants: *pârcălab, pârgar, vătaf, vornic, vătală, a (se) vătăma, a (se) sfătui, vatră, a boroboti, a bărăni, a bărăta, bărătat, a ursi, a cărăcăti, a cârti, forfoană, forfota, a gârăi, a hărăzi, harbel, a horovi (a vorobi), a zvori, moroji, a moronci, a pârâ, poară, a porunci, a sporovăi, a spori, tarbocă, tărăboi (dărăboi), daravelă, a tontorosi, a trăncăni, caţaveică, baştină, moş, boşneag, unealtă, a hondroni, a hontăi, a (se) dichisi, a se lighini, a (se) tighini, sculă, a sculbuţi, noian (loian), a boi (a bui).*

Analiza noastră vizează, selectiv, notele etimologice ale lui B.P. Hasdeu cuprinse în *Cuvente den bătrâni, I* [1].

Elaborate în plin avânt al credinţei în legi fonetice, comentariile lingvistice ale cărţii acordă o importanţă exagerată suportului material al cuvintelor explicate, în detrimentul laturii lor ideale. Deşi „ochiul lui Hasdeu – redăm aprecierea lui Hugo Schuchardt, – lunecând peste un cerc larg de limbi, posedă capacitatea fericită de a descoperi tocmai ceea ce este util" [2, p.488], erudiţia impresionantă a lingvistului nostru favorizează (involuntar) de cele mai multe ori împrumutul, nu factorul intern. Această distonanţă nu este specifică etimologiei româneşti, ea caracterizează cercetările etimologice de pretutindeni.

Vom reexamina inventarul vocabulelor etimologizate de Hasdeu din altă perspectivă decât cea tradiţională: din perspectivă structurală [3]. Urmându-l pe Miklosich (cf. Ciorănescu [4, s.v. *pârcălab*]), Hasdeu susţine că *pârcălab* (în Evul mediu, în ţările române): „conducător al unui judeţ, sau al unei cetăţi, având atribuţii militare, administrative şi judecătoreşti"; „administrator al satelor boiereşti şi mănăstireşti"; „perceptor rural"; „comandant al unei închisori"; „tânăr care tocmeşte lăutarii la horă" [5] derivă din magh. *porkoláb*. De origine maghiară ar fi, după Hasdeu, şi *pârgar* (în organizarea administrativă feudală a ţărilor române): „fiecare dintre membrii sfatului de conducere al unui oraş sau al unui târg"; „vătăşel (la primărie)"; „flăcău care face parte din grupul care se ocupă de organizarea programului de desfăşurare a petrecerilor tinerilor în timpul sărbătorilor de Crăciun şi de Anul Nou"; „pândar"; „muncitor la ocnele de sare"; (inv.) „concetăţean, orăşean, târgoveţ" [5].

Ulterior, soluţiile acestea vor fi unanim acceptate şi completate, în unele dicţionare [4, 6, 7, 8 ş.a.], cu informaţia că elementele maghiare descind, la rândul lor, din germ. *Burggraf* (*burg* „cetate", *graf* „conte") şi *Bürger* („cetăţean"; „orăşean").

Realităţile lingvistice dezmint însă această interpretare. *Realităţile lingvistice* reprezintă o serie de factori: semantemele şi sememele cuvintelor luate în discuţie, aloetia şi polietemia tranşelor radicale respective, matricele etemice şi etememice [9], relaţiile sinonimice pe care le contractează şi analogia cu formaţii similare.

Atât aloetele radicale ale lui *pârcălab*: *părcălab, percălab, purcălab, cârpălab* [5], cât şi ale lui *pârgar: părgar, prăgar, purgar* [5] infirmă, *ipso facto*, prin rotaţia segmentelor de expresie, ipoteza împrumutului. Ceilalţi factori menţionaţi probează şi ei, direct sau indirect, integrarea elementelor discutate în fondul lexical vechi al limbii române ca unităţi indigene: prin prezenţa sensurilor legate cu liantul „vorbă" în structurile polisemantice *pârcălab* şi *pârgar*, prin relaţii sinonimice cu vocabule ce confirmă nota semică distinctivă a acestor formaţii indigene, prin convergenţa lor fonosemantică şi sinestezică cu numeroase alte unităţi de vocabular, precum şi prin paralelisme genetice în cadrul sistemului lexical dat. Prima impresie, mai mult intuitivă şi vagă, că etemul lui *pârcălab* e <cel ce ordonă, cel ce se impune prin vorbă> capătă contur sigur când atragem în discuţie sinonimul *vătaf* [10], [5: et. nec.], precum şi formaţiile analoage: *vornic* (înv.) „judecător care şedea la poarta palatului domnesc şi judeca procesele mai mari (erau 12, numiţi şi *vornici de poartă*)"; „guvernator"; „judecător urban"; „primar"; „vornicel la nuntă" [8: <sl. *dvornikŭ* „curtean"; de fapt, doar v. rom. *dvornic* „vornic" (11) provine din slavă], *vornicel* (înv.) „soldaţi de sub comanda marelui vornic"; „primar"; „consilier"; (azi) „colăcer, cavaler de onoare la nunţile ţărăneşti" [8].

Etemele înrudite <bătaie> şi <vorbă> pe care le degajă aloetele radicale *văt-*, *vat-*, *făt-*, *băt-*, *bat-* sunt puse în valoare de seria *vătală* „dispozitivul în care se fixează spata, împreună cu cadrul de lemn în care este montat acesta, formând organul mobil al războiului, care permite menținerea paralelă a firelor de urzeală şi îndesarea firului de bătătură" [12, 4, 5: <bg. *vatala*] (indigen, etem: <a bate>, cf. var. *batală* [5]), *a (se) vătăma* „a afecta starea sănătății (cuiva)"; „a se îmbolnăvi de hernie"; „a cauza (cuiva) neplăceri"; „a produce pagube"; (înv.) „a (se) abate de la..." [5], [13, p.203, 14, p.41, 4, 5: <lat. *victimare*] (indigen, etem: <a bate, a surpa>), cf. var. *a bătăma* [5]), *a vătui* „a promite în mod solemn"; (înv.) „a sfătui" [5: <sl. *veatovati*] (indigen, etem: <vorbă>), *a (se) sfătui* „a consilia"; „a se consulta"; „a discuta"; (înv.) „a se făgădui" [5], [15, p.47, 6, 7, 8, 4, 5: <*sfat* <v.sl. *sŭvětŭ*] (indigen, variantă prefixală a cuvântului precedent, cf. var. *a svătui* [5], din care a rezultat, prin derivare regresivă, substantivul), *vatră* „loc sumar amenajat pe sol şi neacoperit, unde s-a făcut sau se face foc"; „suprafață plană (prevăzută cu plită), amenajată în fața gurii unui cuptor sau a unei sobe, unde se face focul"; „loc de baştină, de origine"; „centru"; „loc de casă"; „zona locuită a unei aşezări umane"; „nume dat unor porțiuni (împădurite) de teren neted şi bătătorit, având diverse utilizări" etc. [5], [15, p.9, Hasdeu, ap.4, 7: cuvânt balcanic sau autohton, 6: <alb. *vatrë*, 16, II, p.741, 8, 4: <gr. *vathron*] (indigen, etem: <bătătură>) etc.

Marca etemică <vorbă> a radicalului indigen *vor-* (şi a aloetelor acestuia, rezultate prin rotația segmentelor de expresie) e probată de seria: *a boroboti* „a se năpusti cu vorba, cu cearta pe cineva" [5], *a bărăni* „a stărui cu tot dinadinsul, a sta de capul cuiva, cerându-i mereu ceva"; „a aspira" [5: et. nec.], *a bărăta* „a spune, întruna, cuvinte de mustrare la adresa cuiva, a nu mai tăcea din gură (ocărând)" [5: et. nec.; 4: <scr. *baratati* „a neguța" <it. *barattare* „a schimba"], *a bărătui* „a cumpăra tocmindu-se"; „a nădăjdui" [5, 4: <scr. *baratati* <it.], *bărătat* „ursit, menit, sortit, destinat" [5: et. nec.] (indigen, etem: <promis, făgăduit>), cf. *a vătui*, supra; aceeaşi explicație comportă sinonimele: *hărăzit* [*Murnu*, ap. Ciorănescu (4), 4: <*a hărăzi* <ngr. *karizo*, prin mijlocirea sl. *harizati*; 5: <*a hărăzi* <paleosl. *harizati* <ngr. *karizo* „a dărui"] şi *ursit* [12, 7, 8, 4: <*a ursi* <ngr. *orizo, òrizo*; 6: <a urzi „a țese"], *a cărăcăti* „a vorbi mult, cu glas scăzut şi enervant" [17], *a cârti* „a-şi arăta nemulțumirea prin murmur sau critici"; „a certa, a cicăli"; „a huli"; „a îndemna"; „a dori"; „a sfâşia" etc. [15, p.27, 6, 4: <sl.; 5: „Cuvântul, de origine slavă, a intrat pe mai multe căi în limba noastră. În înțelesul de „a împunge cu vorba" aminteşte de bg. *kărtja* „scormonesc" (înrudit cu cârtiță) şi mbg. *Krătěnije* „grunnitus"; în înțelesul de „a sfâşia" vine – în Banat – din scr. *krtiti* „a chinui", iar sensul de „a dori" – în Bucovina – se leagă de rusescul (dial.) *kortětĭ* „a dori fierbinte"] (indigen, radical polietemic), *forfoană* „persoană care vorbeşte mult, care trăncăneşte" [17], *forfota* (în expr.) a o ține ~ „a o ține întruna vorbind mereu despre acelaşi lucru" [17], *a gârâi* „a certa, a sări cu gura pe cineva" [17,1, p.275: <scr. *graiati* „a vorbi"; „în limba paleoslavică *grai* înseamnă numai „cântec""], *a se gârâi* „a se certa" [20], *a se hârâi* „id." [5], *a hărăzi* „a face o donațiune"; „a dedica, a închina" [5] (v. *hărăzit*, supra), *harbel* (în locuțiunea) *harbel la gură* „om care vorbeşte palavre" [5: „cf. *gură-spartă*, poate deci fi, la origine, bg. *hârbel* „hârb"] (indigen, etem: <vorbă>, să se comp. cu elementele precedente şi urm.), *a horovi* „a vorbi" [5] (comparația cu variantele: *a vorovi* [18, p.102-103]), v. rom. *a vorobi* [4, s.v. *vorbă*], v. rom. *a zvori* „a oficia o slujbă religioasă" [11 îl confundă cu v. rom. *a dvori* „a face slujba de curtean" <sl. *dvoriti*] şi cu derivatele: *voroavă [8: <vorbă*, printr-un intermediar rusesc], *vorbă* [12, 7, 19, p.322: <v. sl. *dvorĭba*] – în limba română veche e evidentă confuzia dintre *vorbă*, autohton, şi *dvorbă* „slujbă" <v. sl. *dvorĭba* [11] – pune în lumină originea indigenă a lui *a horovi*), *morojini* „tineri care invită la nuntă, vornicei, chemători" [5: et. nec.], *a moronci* „a mustra, a cicăli, a necăji" [7, 8, 5: <ucr. *moročyty*; 4: „creație expresivă"], *a (se) pârî* (înv.) „a avea o discuție aprinsă"; „a se judeca cu cineva"; „a contesta"; (azi) „a reclama"; „a denunța" [15, p.41, 6, 7, 8, 4, 5: <v. sl. *prěti, pirěti*] (indigen, etem: <a vorbi>), *poară* „împotrivire"; „ceartă"; „litigiu"; „nărav" etc. [6, 12, 8, 4: <v. sl. *pora*; 7: <bg. *opora*] (indigen, etem: <vorbă>), *a porunci* „a ordona"; (înv.) „a domni"; „a conduce"; „a vesti"; „a hotărî" [15, p.38, 6, 7, 8, 4, 5: <v. sl. *porončiti* <*rončatĭ* „a înmâna, a încredința"] (indigen, etem: <a vorbi>), *price* (înv.) „pildă"; „ceartă, neînțelegere"; „întâmplare"; (reg.) „supărare, necaz"; „pricină" [15, p.39, 6, 7, 4, 5: <v. sl. *pritĭča*] (indigen, etem: <vorbă>), intersectat, în cazul primului sens, cu elementul slavon), *a sporovăi* „a trăncăni" [6, 5: <v. sl. *sporă*, prin fazele: *spor* „augmentare", *a spori* „a pălăvrăgi" [5]; 22, p.94 <bg. *sboruvam*; 12: <v. sl. *sŭporŭ* „ceartă"; 7: <*a spori* „a creşte (numărul, cantitatea), a se mări" <sl. *sporiti*; 8: <ucr. *sporovyĭ* „de ceartă" <v. sl. *sŭporŭ*; 4: „Cr. expresivă, cf. *ciorovăi*, *dorovăi*"] (indigen, etem: <vorbă>, înrudit cu *spor* „augmentare", cf. *forfoană* „palavragiu", supra, şi *forfotă* „agitație"), *tarboca* „ceartă"; „cicăleală" [5: et. nec.], *tărăboi* „zarvă, scandal"; „vâlvă" [6: <ceh. *tarabiti se* „a face zgomot"; 12: <tarabă <tc.

<arab.; 21: <alb. *tërboj* „furie"; 5: „cf. ngr. *toribos*"; 4: „origine nesigură, probabil expresivă"] (indigen, eteme: <vorbă>, <frământare>, cf. var. *dărăboi* [5] şi formațiile: *daravelă* „negustorie"; „ocupație, afacere"; „pricină judecătorească, proces"; „pățanie" etc. [5], *treabă* „chestiune"; „lucru, muncă"; „faptă, ispravă"; „împrejurare, situație" etc. [5], atribuite pe nedrept influențelor străine), *a tontorosi* „a mormăi" [5: onom.], *a trăncăni* „a pălăvrăgi" [4, 5: <*tranc*, onom.] etc.

După structura morfematică, *pârcălab* se apropie de derivatele de tipul *trăncălău* „limbut" [5: <a trăncăni „a pălăvrăgi", supra] (pentru aloetele tranșei sufixale secunde *–ău*, cf. *vătav – vătaj – vătaş – vătag – vătah – vătau* [5], *cațaveică* „scurteică" – coțobeică „id." [5]).

Baştină „bun moştenit" [1, p.120], echivalnt cu bg. *baština* „patrimoniu", e derivat de Hasdeu din v. sl. *bašta* „tată", ipoteză preluată de DA [5] şi generalizată ulterior. S-a reconstruit şi un paleosl. **baština*. După Miklosich însă în vechea slavă *bašta* ar fi fost un împrumut. De fapt, nu e cazul să căutăm ipotetice elemente paleoslave atâta timp cât realitatea certă românească ne oferă soluția: aloetia ca marcă a indigenatului. E vorba de prezența unităților de vocabular aloetice româneşti *moştină* „baştină", „moştenire" [5] – *baştină* „id.", precum şi a aloetelor radicale: *moş* „bunic"; „înaintaş, strămoş" etc. [5], *boş-* (*boşneag* „moşneag" [20]), care certifică originea indigenă a formațiilor în discuție.

Combătând etimologia propusă de Cihac pentru rom. *unealtă* (<lat. *utensilia*, prin sincoparea lui *-si*), Hasdeu notează: „este foneticeşte tot ce poate fi mai imposibil" [1, p.269]. Soluția pe care o avansează însă, deşi generalmente aceptată ulterior, e tot aşa de hazardată, purtând semnele evidente ale unei etimologii populare: „o compoziție curat românească din une-alte, adică „de toate" [1, 269].

Sugestia rezolvării adevărate ne-o oferă sinonimele expresive ale lui *unealtă – hodrâncuri* [5] şi *hodrobeie* [5], precum şi aloetia tranşei radicale: *un-* (*a unelti* > *unealtă*) – *hon-* (*a hondroni* „a hodorogi" [17], *a hontăi* „a merge neregulat" [17] – origine indigenă, etem: <trăncănele>.

Cercetate din această perspectivă, descoperim aceeaşi semnificație primară şi pentru ceilalți doi termeni pe care îi adaugă Hasdeu seriei sinonimice „unelte". Hasdeu crede că „după analogia *închis* (= *inclusum*), *deschis* (= *disclusum*) etc., *dichis*, mai corect *dechis*, adică *chis* cu *de* ca în „de făcut", „de dres" etc., pare a fi latinul *clusum* = ital. *chiuso* „gard, ogradă" = franc. *clos*, indicând astfel instrumente de construcțiune, cu sensul primitiv al latinului *instrumentum* sau *strumentum* din *struo*..." Or, aloetia formațiilor *a (se) dischisi* „a (se) îngriji de cele trebuincioase"; „a se găti frumos" [12, 7, 8, 4: <ngr.], *a se lighini* „id" [20], *a (se) tighini* „id." [20] trădează indigenatul acestora şi dezvăluie semnificația lor primară: <migăleală, mocoşeală>, similară cu cea a derivatului regresiv („cuia formacion nu es clara", după Ciorănescu [4, s.v. *dichisi*]).

Cât priveşte *sculă* „instrument, unealtă" [5: et. nec.], el trebuie pus în relație cu expresivul *a sculbuți* „a clătina, a agita (apa dintr-o sticlă) [5: et. nec.] pentru a scoate în relief polietemia şi indigenatul radicalului *cul-*, precum şi etemul specific seriei sinonimice în discuție.

Spre deosebire de Cihac, care îl extrage pe *noian* „cantitate mare de apă sau de zăpadă"; „belşug", „mare, ocean"; „abis, genune" [5: et. nec.] din lat. *oceanum* („cu proteza unui „n" şi sincopa lui „e" [6]), Hasdeu îl derivă din alb. *uĭana* „ocean" (<ui „apă"), invocând în sprijinul ipotezei sale o posibilă aglutinare sintactică, urmată de o afereză: *în-oian* („ca şi-n sinonimul italian nabisso = in abisso) [1, p.284]. Dacă ar fi cunoscut varianta *loian* [5, 20], prin ce accident sintactic ar fi explicat-o? Curios e că şi mai târziu, Densusianu (apud Ciorănescu [4]), nebănuind de existența ei, o reconstituie (*loian), pentru a o trimite la sl. *loj-* „a curge". Or, însăşi această inexplicabilă rotație, din punctul de vedere al fonologiei istorice româneşti, a unui segment de expresie din radical e deja o probă a indigenatului.

Pentru a identifica semnificația primară a lui *noian*, vom urmări eventualele ipostaze aloetice ale rad. *noi-* până vom da de una transparentă la semnificație. Aceasta e *a boi (a bui)* „a năvăli, a buşti, a țâşni" [17]. Etem: <mulțime>.

E un exemplu concludent de contribuție a factorului intern la clarificarea situațiilor dificile de ordin etimologic.

Parafrazând postulatul formulat de Hasdeu vizavi de cercetarea etimologică: „Originea unui cuvânt sau a unei forme se poate afirma numai atunci după ce s-a comparat mai întâi în toate limbile în care există" [23, p.144], putem susține că, înainte de a examina limbi străine, se cuvine să studiem atent sistemul din care face parte cuvântul sau forma etimologică.

Referințe:

1. Hasdeu B.P. Cuvente den bătrâni, I, ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de G.Mihăilă. - Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1983.
2. Schichardt H. Despre „Textele şi glosele vechi româneşti” ale lui B.P. Hasdeu. – În: B.P. Hasdeu. Op. cit., p.477-507.
3. Rusnac G. Etimologia structurală: principii, metodă şi obiective (I) // RLŞL, 1997, nr.6, p.43-51.
4. Cioranescu Al. Diccionario etimológico rumano. – Universidad de La Laguna, 1958-1966.
5. Academia Română. Dicționarul limbii române, serie veche (DA) (literele A – B, C, F – I, D – De, J, L - Lojniță). - Bucureşti, 1913-1949; Serie nouă (literele M, N, O, P, R, S, Ş, T, Ţ, U, V, W, X, Y, Z, D - Deținere). - Bucureşti, 1985-2006.
6. A.de Cihac. Dictionnaire d'étimologie daco-romane. I. Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes. II. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais. - Francfort A/M-Berlin-Bucarest, 1870, 1879.
7. Candrea I.-A. şi Adamescu Gh. Dicționarul enciclopedic ilustrat. - Bucureşti, Cartea Românească, 1931.
8. Scriban Aug. Dicționaru limbii româneşti. - Iaşi: Presa Bună, 1939.
9. Rusnac G. Matrice etemice şi etememice // RLŞI, 1999, nr.4; 2001, nr.6, p.115-118.
10. Seche L., Seche M. Dicționarul de sinonime al limbii române. - Bucureşti: E.A.R.S.R., 1982.
11. Costinescu M., Georgescu M., Zgraon F. Dicționarul limbii române literare vechi. - Bucureşti: E.Ş.E., 1987.
12. Tiktin H. Dicționar român-german. - Bucureşti: Imprimeria Statului, 1903-1925.
13. Cipariu T. Opere, I. Ediție îngrijită de Carmen Gabriela Pamfil. - Bucureşti: E.A.R.S.R., 1987.
14. Philippide Al. Originea românilor. I. Ce spun izvoarele istorice; II. Ce spun limbile română şi albaneză. - Iaşi: Viața Românească, 1923, 1927.
15. Bărbuț D. Dicționar de grai oltenesc. - Craiova: Mileniul III, 1990.
16. Academia Republicii Populare Române, Filiala Cluj, Institutul de Lingvistică. Materiale şi cercetări dialectale, I. - Bucureşti: A.A.R.P.R., 1960.
17. Rosetti Al. Istoria limbii române. I. De la origini până în sec. al XVII-lea. Ediția a doua, revăzută şi adăugită. - Bucureşti: E.Ş.E., 1978.
18. Udrescu D. Glosar regional Argeş. - Bucureşti: E.A.R.S.R., 1967.
19. Capidan Th. Etimologii // Dacoromania, III (1922-1923), Cluj, 1924, p.753-765.
20. Conev B. Ezicovni vzaimnosti meždu bălgari i români. - Sofia, 1921.
21. Poghirc C. B.P. Hasdeu lingvist şi filolog. - Bucureşti: Editura Ştiințifică, 1968.

Prezentat la 30.03.2011

PARAMETERS OF EVALUATION AS A LINGUISTIC CATEGORY IN THE ENGLISH LANGUAGE

Iuliana RIMSCAIA

Catedra Limbi Străine Aplicate

În articol sunt analizate caracteristicile evaluării drept categorie lingvistică, funcţiile şi componentele evaluării (subiectul, obiectul, aspectul semantic şi gradul evaluării), relaţiile dintre semele evaluative şi emotive ale unităţilor lexicale. O deosibită atenţie se acordă comparaţiei dintre structura semantică a vocabularului evaluativ pozitiv şi a celui negativ.

In linguistics evaluation is one of the most multifaceted phenomena. The capacity of the evaluative vocabulary, i.e. certain words and phrases to express a favorable or unfavorable judgment of facts and people implies the existence of special characteristics in their semantic structure which make this evaluation possible. Therefore, the semantics of the evaluative vocabulary is different from that of other types of vocabulary and requires a special study.

Peculiarities of evaluative vocabulary have increasingly fallen under the scrutiny of linguists in the past years [7] and still remain in the focus of scientific interest [13, p.14]. As L.Yu. Ivanov has duly noted, "though the concept of evaluation is intuitively clear, it can hardly be subjected to the definition that can satisfy if not all, then at least the majority of linguists" [11, p.69]. In English linguistics the most valuable contribution in the study of evaluation was made by such linguists as J.Martin, S.Hunston, G.Thompson, S.Conrad, D.Biber and others. In Russian linguistics a big contribution in the scientific investigations in the field of evaluation has been made primarily by such linguists as N.D. Arutiunova, N.A. Lukianova, V.N. Telia, E.J. Volf, V.L. Shakhovski, L.M. Vasiliev and many others.

The term **"evaluation"** is used as an equivalent to J. Martin's **appraisal** [6] and in S. Conrad, D. Biber's **attitudinal stance** [2]. It is defined by the above-named linguists as referring to the linguistic expression of speaker/writer's opinion along a number of semantic dimensions or parameters. That is, evaluation can relate to judgments of entities/propositions as good or bad, important or unimportant, comprehensible or incomprehensible, likely or unlikely, genuine or fake, expected or unexpected, etc. [1, p.1].

According to S. Hunston and G. Thompson, evaluation is important for three main reasons. First, it serves to express the speaker's or writer's opinion, and in such a way, to reflect the value system of that person and their community. Every act of evaluation goes towards building up that value-system. Second, evaluation serves to build and maintain relations between writer and reader through manipulation (the process of persuading the reader to see the writer's point of view), hedging (adjusting the truth-value or certainty attached to a statement, attaching the degree of certainty to the statement), which is politeness device. Third, as evaluation tends to occur throughout the text at its boundary points (at the end of each unit, for example, at the end of a paragraph), it serves in organizing the discourse [4, p.8-13]. These three functions of evaluation determine linguistic means of its expression in the discourse. For example, expressing the speaker's or writer's opinion is mainly possible thanks to a great variety of lexical units which have an evident evaluative meaning. Building and maintaining relations between writer and reader is achieved also by various conjuncts, but organizing the discourse is often done with the help of comparator adverbs *(e.g. just, only, at least)* adverbs that serve as evaluative disjuncts *(e.g. importantly, surprisingly, fortunately, etc.)* or with the help of syntactical means of expressing evaluation.

S.Hunston and G.Thompson identify four main parameters of evaluation as a linguistic category. First, they reveal the good-bad parameter, that is evaluation in its broad sense is expressing either a positive or a negative emotion/judgment/ value. The second parameter presupposes a certain level of certainty, that is the speaker must be certain that something is either good or bad and express this certainty very clearly. The third parameter is the evidence for positive/negative evaluation of a fact/action and the fourth parameter is importance or relevance of the evaluated fact/action [4, p.25]. These four parameters determine the comparatative, subjective and value-laden nature of evaluation.

Taking into account the whole semantic structure of the evaluative vocabulary, it should be said that evaluation is embodied in the connotative component of the lexical meaning of the word, which is also known as **evaluative connotation** [15, p.86] or what D.Cruse calls **evaluative features** [14, p.47]. However, such linguists as A.V. Filippov and V.I. Shakhovski [20] argue that evaluative features of the word are included in the denotational component of the lexical meaning of the word. The logic of such judgments is grounded on the fact that the subject of thinking activity derives from the person's own attitude to the subject from understanding of its value for somebody's and for others. This view is also supported by N.F. Alefirenco who states that the semantic structure of some words "makes it impossible to reveal the semes of evaluation" [10, p.168].

The split of views on whether evaluative component is a part of connotational or denotational component is caused by the fact that evaluativeness is a very complex phenomenon indeed. In some cases it is really difficult to determine whether evaluative element should be included in denotational or connotational component of the evaluative meaning of the word. For example, the evaluative semes of the verb "to criticize" belong to its denotational component, but the semantic analysis of the word "cop" shows that the element of disapproval and pejorative meaning are parts of connotation. Consequently, the evaluative seme can hold different positions in the semantic structure of the word depending on its functions.

E.M. Volf defines evaluation as "positive or negative, explicit or implicit attitude of the subject (a person, groups of people or society) to the objects of reality, which is socially codified with the concrete usage in semantics of language units" [11, p.18]. Basing on this definition E.M. Volf singles out different **components of evaluation** among which there is **subject of evaluation**, i.e. the person who makes the evaluation; **object of evaluation**, i.e. who/what is being evaluated; **scale of evaluation**, i.e. different grades of evaluation, from moderate to high (for example, moderate praise/criticism – excessive praise/criticism); **semantic unity of evaluation**, i.e. a certain feature of the evaluated object [11, p.22]. The existence of so many components of evaluation proves the fact that it is a very complex phenomenon that should be viewed from several angles/perspectives.

A.V. Kunin's definition of evaluation as a linguistic category is similar in its sense to E.M. Volf's definition but is expressed in a more concise form. According to him, evaluation is "objective-subjective or subjective-objective attitude of a person to a certain object of reality, expressed by linguistic means either explicitly or implicitly" [14, p.181]. It is worth mentioning that A.V. Kunin's definition of evaluation focuses on the fact that both objective and subjective attitude of a person towards the objects have the right to exist. This is a crucial point for our investigation of politicians' speeches expressing praise or criticism of the opponents' actions because in some cases the evaluation is subjective, but in a rather big number of cases, it can be subjective. It does not mean that subjective evaluation is less worthy, for it is just another type of evaluation.

Alongside evaluation, A.V. Kunin singles out four categories – emotiveness, expressiveness, intensity and evaluation. The emotiveness is the expression of people's moods and feelings by linguistic means, whereas the expressiveness is defined as qualities of a word or a phraseological unit conditioned by imagery, intensity and emotiveness. But intensity is a quality of a word to intensify the features of the object it denotes [15, p.180]. Evaluation, in its turn, is the attitude of a person towards the object (person, animal, action, state, situation, etc.), which can be, on the one hand, objective or subjective, and, on the other hand, positive or negative [15, p.181]. A.V. Kunin point out that emotiveness is always expressive and it always has evaluation but not vice versa. It means that evaluation can be not accompanied by emotiveness. Consequently, it is possible to give evaluation without emotional coloring, which would make evaluation objective.

Another important concept, which is included in the field of evaluation, is the evaluative attitude analyzed by V.N. Telia, L.M. Vasiliev, V.I. Plotnicov, R.B. Brandt, etc. V.N. Telia states that **the evaluative attitude** is one of the types of modality, which has a certain linguistic expression. By **the evaluative modality** she means a connection, which is established between the value system of the speaker and the given reality (either the property or some aspects of this reality) [19, p.22-23]. In this way, the semantic structure of lexical units with positive or negative evaluation has the encoded information about social norms and values of a given language community.

Next important characteristic of evaluation as a linguistic category is **the degree of evaluation,** i.e. different grades of evaluation, from moderate to high. Only in the recent years the degree of evaluation has started to be analyzed deeply by such modern linguists as E.N. Starikova, S.N. Kolesnik and Yu.S. Starostina. These linguists distinguish three degrees of evaluation – low, moderate and high [17, p.58]. According to

them, the evaluative statements of low degree are neutral by their emotionality and categoricalness. Moderate degree of evaluation is characterized by increasing role of the **emotional-evaluative component,** which, according to I.A. Sternin, is the result of the close relationship between emotiveness and evaluative potential of a word [18]. Usually they are expressed by lexical units which have both denotative and connotative meaning, the latter consisting of emotional and evaluative component. But high degree of evaluation is expressed by the lexical units with a distinct emotional meaning [17, p.59]. This investigation is very important for our analysis of the evaluative paradigm "Approval-Disapproval" because it includes lexical units with low, moderate and high degree of evaluation.

Depending on the attitude of the subject of evaluation linguists the majority of linguists (O.S. Akhmanova, E.M. Volf, A.V. Kunin, T.V. Matveeva, E.A. Bajenova and many others) distinguish positive and negative evaluation. Some linguists like P.A. Safina, N.D. Arutiunova and M.P. Jeltuhina single out neutral evaluation. The classification of evaluation into positive and negative is not as simple as it seems to be from the first sight. The matter is that the context exerts a significant influence on the character of emotional evaluation and as a result one and the same word can acquire an opposite type of evaluation (positive or negative). Under the specific influence of wide and narrow context a generally positive word may obtain a negative evaluation and vice versa [18, p.10]. Although in the English language the adjective 'generous' expresses a positive evaluation, under the influence of micro-context it acquires a negative evaluation, e.g.:

Webb has led them [the troops] along that path by proposing a GI bill that some Republicans including John McCain, have opposed – much to McCain's political discomfort – because they think it's ***too generous*** *(Time, June 12 2008).*

The above-mentioned example shows that although in the English language the adjective 'generous' expresses a positive evaluation, under the influence of micro-context it acquires a negative evaluation.

The comparison of evaluative vocabulary has revealed the predominance of the lexical units with negative evaluation over those with positive one. This phenomenon can be explained by the phenomenon, which was called by V.Shakhovsky the dichotomy depending on the type of the evaluative sign [20]. However, lexical units with negative evaluation are used in real communication much more rarely than lexical units than positively charged evaluative signs. This observation allows making a conclusion that in general, emotional systems of different peoples and cultures are similar with negativity prevailing in lexicon but leaving behind positivity in usage and syntagmatic combination, which can be explained by the psychological aspiration of people towards positivity and, consequently, optimism.

The linguistic analysis of positive and negative emotional vocabulary (there are no investigations of such kind in the sphere of evaluative vocabulary, which is regarded by us as a perspective for our further analysis) made by W.Noth in the 1990-s showed that positive emotions are expressed by different peoples in a more or less similar way than negative emotions, which are often concrete, definite and multi-faced [7, p.83]. According to A.Wierbitcka, E.M. Volf, O.P. Ermakova, G.N. Sklearevskaya the vocabulary system of any language is dominated by the units with pejorative connotation [9, p.357]. As G.N. Sklearevskaya has observed, almost 80% of language metaphors are of pejorative character [16, p.111]. Therefore, negative evaluative vocabulary is more semantically and structurally diverse than positive evaluative vocabulary.

The above-explained predominance of negative evaluative vocabulary over positive evaluative vocabulary in the language has resulted in the fact that the first has been studied much deeply by linguists that the latter. Before N.V. Korobova, a modern specialist in evaluative semantics, there were practically no works dedicated to the modern state of positive evaluative vocabulary. N.V. Korobova studies ameliorative tendencies in conversational English on the example of modern British novels. She has analyzed two approaches to the treatment of ameliorative nature which there are in modern linguistics – semantic and pragmatic [17, p.4]. According to this semantic approach, ameliorative semes are the semes in the semantic structure of which there are semes of positive evaluation.

Another important achievement of N.V. Korobova is that she has revealed the most frequent users and recipients of positive evaluative vocabulary. According to her opinion, the usage of positive evaluative vocabulary is most frequent in the communication among two age groups – children and elder population. During the communication with the elder population ameliorative lexical units are used as a means of support and encouragement with various strategic aims. The usage of ameliorative vocabulary (words of loud, affection, respect) among the youth and middle-aged generation depends to a great extent from psychological

peculiarities of communicators and social environment where they were formed [13, p.10]. Ameliorative words form the emotional system of a child and thus, contribute to its normal psychological development.

The analysis of more than 5000 lexical units of positive and negative evaluative vocabulary in pre-election campaign articles shows that evaluation is not just expressing favourable or unfavorable judgment or opinion but it is a complex phenomenon, which is realized in real communication in numerous semantic variants depending on such parameters as **the semantic unity of evaluation** and **the degree of evaluation**. The types of semantic unities of positive/negative evaluation with a strong degree are the following: adoration/ hatred, praise/ criticism, positive/ negative significance of an object/event. The types of semantic unities of positive evaluation with a moderate degree are the following: approval/disapproval, support/discouragement, respect/ disrespect, acknowledgment/, satisfaction/ dissatisfaction. The aspects of negative evaluation with a low degree are: lack of negative attitude, agreement/ disagreement.

Thus, as a linguistic category, evaluation is defined mainly as a positive/negative attitude of a person to a certain object or objects of reality, expressed by certain linguistic means. Being a complex phenomenon, evaluation consists of many components such as the subject and object of evaluation, evaluative predicate, evaluative stereotype, evaluative moment, evaluative attitude, and evaluative reaction, the most important components being type of semantic unity and degree of evaluation. Basing on these two components of evaluation, 10 thematic groups are identified within the evaluative paradigm. Despite the predominance of the lexical units with negative evaluation over those with positive one, lexical units with negative evaluation are used in real communication much rarer than lexical units with positively charged evaluative signs.

References:

1. Bednarek M.C. Local Grammar and Register Variation: Explorations in Broadsheet and Tabloid Newspaper Discourse // ELR Journal, 2007, vol.1. ISSN 1746-6830.
2. Conrad S., Biber D. Adverbial Marking of Stance in Speech and Writing, pp. 56-74/ Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse. Edited by Hunston S. and Thompson G. - Oxford University Press, 2000.
3. Cruse D.A. Polysemy and related phenomena from a cognitive linguistic viewpoint. – În: P. Saint-Dizier and E.Viegas (eds.). Computational Lexical Semantics. - Cambridge University Press, 1995, p.33-49.
4. Hunston S., Thompson G. Evaluation: An Introduction, pp.1-26/ Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse. Edited by Hunston S. and Thompson G. - Oxford University Press, 2000.
5. Malrieu J.P. Evaluative Semantics: Cognition, Language, and Ideology. Contributors: - author. Publisher: Routledge. - London, 1999.
6. Martin J.R. and White P.R.R. The Language of Evaluation: Appraisal of the American Dream: a Social Semiotic Study of Political Language, ejournals.org.uk/ELR/reference, 2005.
7. Noth W. Symmetries and Asymmetries Between Positive and Negative Emotion Words / W. Noth // Proceedings Tubungen: Niemeier, 1992.
8. Lepley R. The Language of Value. - New York. Columbia University press, 1957.
9. Wierzbicka A. Semantics Primes and Universals, OUP. - Oxford, New York, 1996.
10. Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики. - Москва, 2005.
11. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. - Москва, 1985.
12. Иванов Л.Ю. Текст научной дискуссии: Дейксис и оценка. - Москва, 2003.
13. Коробова Н.В. Мелиоративные стратегии современной английской речи (на материале британского ареала): Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. - Нижний Новгород, 2007.
14. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. - Москва: Высшая школа, 1996.
15. Мороховский А.Н., Воробьева О.П. Стилистика английского языка. - Москва, 1990.
16. Скляревская Г.Н. Метафора в системе языка. 2-е изд. - СПб., 2004.
17. Старикова Е.Н. К вопросу о категории в языке // Вестник Киевского университета, вып. 22. - Киев, 1988, с.56-59.
18. Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова. - Воронеж, 1979.
19. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. - Москва, 1986.
20. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. - Москва, 2008.

Prezentat la 30.06.2011

LINGUISTIC MEANS OF EXPRESSING THE FUNCTIONAL-SEMANTIC CATEGORY OF ASPECTUALITY

Silviana CUPCIC

Catedra Filologie Engleză

Articolul este axat pe abordarea noţiunilor de aspectualitate şi de aspect în limba engleză. În el se face o descriere a mijloacelor lingvistice de redare a categoriei funcţional-semantice a aspectualităţii: morfologice, sintactice, lexicale, lexico-gramaticale şi contextuale. Categoria aspectului este tratată ca parte principală a categoriei funcţional-semantice a aspectualităţii.

Aspectology as a branch of science appeared in the 1930s. It studies the verbal aspect and various phenomena related to it in different languages [1, p.4].

From the functional point of view, language is considered an instrument for social interactions, which is structured by rules: a system of semantic, syntactic, morphological and phonological rules governs the constitution of linguistic expressions while communicative rules or principles account for the patterns of verbal interaction, in which the linguistic expressions are used. The aim of Functional Grammar is to describe the rule systems of languages, from the starting point of communicative intentions or functions and semantics [2, p.16-17].

The category of **aspect** is one of the universal categories called by O.Jesperson as conceptual categories. A systematic analysis of linguistic conceptual categories shows that they are mainly grammatically expressed in various languages [3, p.206]. B.Comrie generalized the definition given by Holt and defines aspect as "different ways of viewing the internal temporal constituency of a situation" [4, p.3]. J.Lyons asserts that aspect has to do with "temporal distribution or contour of an action, event or state of affairs" [5, p.315]. O.Akhmanova and V.Belenkaya define aspect as primarily the way of viewing an action, much depending on prosody: e.g (a) *I looked out of the window. A man* ***stood*** *at the door.* (b) *I looked out of the window. A man* ***was standing*** *at the door* [6, p.85-86]. One and the same action is thus described differently depending on how the speaker views it. Both aspect and tense are concerned with time, but in different ways. Tense is a deicitc category, i.e. locates the situations in time, usually with reference to the present moment, though also to other situations. Aspect is a semantic category. The difference between aspect and tense can be stated as the one between situation-internal time (aspect) and situation-external time (tense) [4, p.4-5]. Prof. Blokh M. considers that the aspective meaning of the verb, as different from its temporal meaning, reflects the inherent mode of the realization of the process irrespective of its timing [7, p.155].

Sentences may pertain to states or processes or events. They may express duration, frequency, habituality and many other forms of temporality. How do they do this? It is the aspectual properties of sentences in natural languages which allow the user to express a temporal structure. Henk Verkuyl explains aspectuality in terms of the opposition between terminative aspect and durative aspect, and describes the way in which terminative aspect is compositionally formed on the basis of semantic information expressed by different syntactic elements, in particular the verb and its arguments**.**

The most important features of the action denoted by the verb are the temporal, aspectual, modal and voice peculiarities. The linguistic means, whose meanings refer to duration and development of the action throughout time, make up the functional-semantic category of aspectuality. This category is expressed in English by several means: **morphological, syntactical, lexical, lexico-grammatical, contextual.** The category of aspect is the main part of the functional-semantic category of aspectuality.

Aspectuality is more abstract than the grammatical or lexical aspect, because the grammatical categories are based on the categorial forms of the words and the relations between them in the sentence. The lexical categories are based on the concrete meaning of the words. The means of the functional-semantic category of aspectuality have a common peculiarity, they indicate the development of the action throughout a period of time and each of these means has its specific characteristics.

The **morphological means** have a strict paradigm – they express categorial meanings with the help of morphological forms. The aspectual forms are closely related to the temporal forms, as the action is developing in the course of time and the category of time correlation. These three categories make up the aspectual-temporal system of the English language. A.I.Smirnitsky expressed the relationship between these three

categories as three intersecting lines, but they never form one line. This fact makes it difficult to analyze just one of these categories, thus the aspectual forms should be opposed to the other two categories. The categorical meaning of the forms of the continuous aspect refers to two main semes: 1) duration of the action; 2) concreteness of the action (the action is viewed as developing during a limited period of time). The forms of the common aspect do not ascribe to the action the aspectual feature mentioned above. Its categorial meaning is determined negatively – as indicating absence of the meaning rendered by the form of the continuous aspect. The linguist F.R.Palmer states that "the progressive indicates activity continuing through a period of time – activity with duration. The non-progressive merely reports activity, without indicating that it has duration" [8, p.35].

Thus the oppositions of the categorical forms of the continuous/common aspect in English basically indicate the mode of the development of the action through a period of time. The opposition is made up of one marked form, characterized by the presence of a definite semantic feature, denoting a concrete duration of the action, and another unmarked form, characterized by the absence of such a feature, lacking a concrete duration. Every form of the continuous aspect is a seme in itself, having the meaning of a concrete duration.

The **syntactical means** refer to the verb combinations and special aspectual constructions. These verb combinations express aspectual meaning and include a verb, denoting the phase of the action: the beginning, continuation or cessation, followed by an infinitive or gerund: e.g *begin to sing, continue to read, finish writing*. The first component denotes the aspectual meaning of the phase of the action, which is expressed by the second component. The second component is the lexical nucleus of the aspectual construction, but its lexical meaning is denoted by the whole combination. The form of an infinitive or a gerund as the second component of the combination is determined by two factors: 1) the semantics of the infinitive or gerund forms – the infinitive shows the action or state as a fact, the gerund shows it as a developing process; 2) the semantics of the phase verb in the given combination, e.g. the verb *stop* can not be used with an infinitive to show the final phase of the action, as its meaning denotes a sudden interruption of the process – *stop talking*. The lexical meaning refers to the meaning of duration and development of the action throughout a period of time on the level of semantics of the verb, verb combination, aspectual construction.

Aspectual constructions may render such aspectual meanings like the beginning of the action or state (*come to believe*), its continuation (*keep smiling*), past habitual action (*used to sleep*), and the cessation of the action (*finish reading*). Any verb may form analytical structures if its lexical meaning does not contradict the lexical meaning of phase, thus resultative verbs (*find, drop*), relational verbs (*consist, belong*), stative verbs (*know, hear*) do not make combinations with phase verbs because of these reasons. The analytical means give the action a monosemantic aspectual feature without any additional contextual means. I would refer to the syntactical means some cases described by F.R.Palmer, in which the progressive is used with such adverbials and adjectivals as *more and more, faster and faster*: e.g. *It's getting bigger and bigger. More and more people are buying television sets. He's working less and less.* These phrases indicate an increase or decrease in the activity or some aspect of the activity, and therefore imply duration.

The **lexical means** do not express their aspectual meanings through a certain paradigm of grammatical forms, they appear on the semantic level. The verbs which have a different denotational meaning become part of the lexical means if they express aspectual meaning: duration and development of the action throughout a period of time. The classification of verbs according to their lexical meaning was the concern of many linguists- Vendler Z, Comrie, Palmer F.R., Lyons J., Preisler B. etc. Vendler Z. introduced a four-way distinction between verbs based on their aspectual features, a distinction which has had a major influence on theories of lexical aspect or aktionsart. Under Vendler's model, events may be classified into one of four aspectual classes: **states**, which are static and do not have an endpoint ("know," "love"); **activities,** which are dynamic and do not have an endpoint ("run," "drive"); **accomplishments**, which have an endpoint and are incremental or gradual ("paint a picture," "build a house"); and **achievements**, which have an endpoint and occur instantaneously ("recognize," "notice") [9, p.10-11]. Vendler Z. also popularized the use of the progressive aspect as a diagnostic for distinguishing between these lexical classes; for example, activities and accomplishments are able to appear in the progressive: e.g *He is running, He is painting a picture*, whereas states and achievements are not **He is knowing French, *He is recognizing his friend*.

Preisler B. suggests a semantic categorization of main verbs into **dynamic** (verbs which can take the progressive: *play, stay, die, knock*) and **stative** (verbs which do not normally take the progressive: *belong, resemble, know, see*). The distinction between them is mainly a semantic one. Stative verbs fall into two groups: **relational** verbs and **private** verbs. Relational verbs indicate a relation between things and/or persons, e.g. *belong, contain, concern, cost, differ, equal, fit, include, lack, measure, own, resemble, weigh.*

Private verbs include verbs whose meaning can be known only to the experiencer, e.g. *believe, doubt, forgive, imagine, know, like, notice, recognize, regard as, remember, think, understand,* as well as the verbs of sense perception, *feel, hear, smell, taste.* Dynamic verbs can be divided into **activity** verbs, **transitional** verbs and **momentary** verbs. Activity verbs denote actions like *ask, drink, eat, help, listen to, look at, read,* etc. Transitional verbs mark the transition from one state of affairs to another; the transition may happen at a point in time, e.g. *arrive, break, die, land, leave, open,* or it may happen more or less gradually, e.g. *change, melt, widen.* Momentary verbs refer to events of very short duration, e.g. *hit, jump, kick, knock, nod, tap* [10, p.93-94]. Comrie notes that state verbs involve no change, whereas dynamic ones involve necessarily change [4, p.49]. Stepkina T. [11, p.16-17] grouped dynamic and stative verbs into verbs of continuous action/state, and another group is called verbs of non-continuous action/state, which fall into single momentary verbs, like *nod, knock, kick*, and resultative verbs which she relates to different phases of the action – *begin, start, finish, cease, break, fall, find, open, choose.* It is important to mention that the classification of verbs is not absolute because one and the same verb may belong to different groups owing to the fact that the semantic structure of the verb may include different lexical meanings of the action/state: e.g. in the sentence *I smell perfume* the verb *smell* is stative, but in *I am smelling the perfume* the verb *smell* is dynamic.

The **lexico-grammatical means** include lexical groups of verbs that may be divided into perfective and imperfective verbs, expressing the meaning of the Continuous/Common aspect. These verbs show the presence or absence of the internal limit of the action in the lexical meaning of the verb. This limit is a time-point after which a new action or state begins. Perfective or imperfective verbs form oppositions: e.g. *come/go, bring/carry, find/look for, get/have, seize/hold, stop/stay,* etc.

The **aspectual context** includes the non-verb elements of the text which influence the information about aspectual features of the action: adverbial modifiers, conjunctions and syntactical structures of the parts of the sentence. The structures of the aspectual context include:

1) single momentary actions, expressed by the verb and the direct object in the singular, in which the name of one subject indicates that the action related to it has one act: e.g. *She <u>touched a chair</u> and <u>moved it</u> a little.* The direct object *chair, it* concretize the aspectual meaning of the verbs *touch* and *move,* thus giving them a shade of perfectivity.

2) successive actions, due to which the verbs can fully change their aspectual meaning in speech: e.g. *She <u>got up</u> from the chair, <u>tip-toed</u> to the door and <u>opened</u> it.* The imperfective verb *tip-toe* in this example acquires the meaning of perfectivity under the influence of the preceding perfective verb *get up* and the verb following it *open.*

3) simultaneous actions: e.g. *As we <u>continued to laugh</u>, his surprise <u>gave way</u> to an air of annoyance and indignation.* In this example the perfectivity of the verb *give way* is neutralized due to the parallel usage of the combination *continue to laugh*, expressing a progressive action [11, p.13].

The means of the aspectual context are tightly correlated with the other means of aspectuality and especially the morphological category of aspect. The role of the context in the aspectual feature of the action denoted by the verb depends on the degree of information of the aspectual form of the verb. When an English verb is used in the progressive form with a clearly expressed aspectual meaning, the above-mentioned contextual means, as a rule, specify this meaning. When the verb is used in the non-progressive form, the aspectual context comes out as the main indicator of aspectual features of the action denoted by the verb.

References:

1. Маслов Ю.С. Вопросы сопоставительной аспектологии. - Ленинград, 1978.
2. Boland A. Aspect, tense and modality: Theory, typology, acquisition. - Utrecht, Netherlands, 2006.
3. Melenciuc D., Matei T. Conceptual categories //Analele Ştiinţifice ale USM. - Chisinau, 2003.
4. Comrie B. Aspect. - Cambridge, 1976.
5. Lyons J. Introduction into theoretical linguistics. - Cambridge, 1968.
6. Akhmanova O., Belenkaya V. The morphology of the English verb. Tense, aspect and taxis. - Moscow, MGU, 1975.
7. Blokh M. Theoretical grammar of the English language. - Moscow, 1983.
8. Palmer F.R. The English verb. - Longman, 1976.
9. Crainiceanu I. The category of aspect in English and Romanian with special reference to the progressive aspect. - Craiova, 1997.
10. Preisler B. A handbook of English grammar on functional principles. - Aarhus, 1992.
11. Степкина Т.Н. Аспектуальные средства английского языка. - Воронеж, 1980.

Prezentat la 01.07.2011

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2011, nr.4(44)

ASPECTE SEMANTICE ŞI PRAGMATICE ALE CONECTORILOR ÎN CADRUL DIALOGULUI

Cristina COJOCARI

Catedra Limbi Germanice

The dialogue plays an important role in oral communication as it represents the process through which the exchange of ideas and information takes place. A great role is played by the argumentative connectors that are essential elements of the linguistic persuasion system. These connectors have a double function: they connect two semantic units and offer an argumentative role to the units it puts into relations. The dialogue forms the basis of the creation, maintenance and development of the social structures that establish a balance generating social energy, creativity and development.

Dialogul reprezintă o parte integrantă a comunicării şi apare nu ca un produs structural, ci ca rezultatul interacțiunii a doi sau mai mulți indivizi independenți, adesea cu interese divergente. Atât receptorul, cât şi emițătorul trebuie să ştie cum să comunice eficace, de aceea, pentru a atinge nivelul de competență necesar, ei trebuie să-şi formeze anumite atitudini, comportamente, deprinderi, tehnici specifice, care pot fi învățate, practicate, evaluate şi perfecționate. Interacțiunea verbală se realizează cu ajutorul unor mijloace: mărci, conectori şi presupune o integrare a mesajului, o continuare a ideilor expuse anterior de un interlocutor. Acțiunea verbală se realizează în cadrul dialogului, presupunând o acțiune discursivă.

Conectorii sunt considerați o clasă de elemente lexico-gramaticale cu rol în evidențierea relațiilor gramaticale (sintactico-semantice) şi/sau pragmatice dintre componentele comunicării care se situează la nivel frastic sau transfrastic. Conectorii sunt utilizați atât în textul narativ, cât şi în dialog.

Termenul **conector textual** sau **pragmatic** desemnează un cuvânt sau un grup de cuvinte din clasa adverbului sau a conjuncției care au funcția de a asigura legătura formală şi semantică dintre elementele unui discurs, contribuind la realizarea coeziunii textuale [1].

Caracterul eterogen al clasei reiese din statutul lexico-gramatical diferit al elementelor cu rol de conector (*conjuncții, adverbe, interjecții, construcții negramaticalizate* etc.), din tipul de relație pe care o marchează conectorii, relație gramaticală sau relație pragmatică, din multitudinea de valori semantice şi pragmatice pe care conectorii le capătă în context.

În cadrul dialogului, această clasă de mărci lingvistice este relevantă, dat fiind că ia în discuție relația dintre **semantică şi pragmatică** în analiza produselor verbale, prin evidențierea unor constrângeri semantice de care depinde interpretarea pragmatică.

Identici ca formă cu multe dintre conjuncții sau cu unele adverbe, conectorii pragmatici funcționează ca punți de legătură între planul verbal şi cel contextual. De ex.:

- De ce nu ai fost la ore?

- *Fiindcă* am participat la olimpiada la dame.

Lista răspunsurilor poate fi continuată, întrucât conectorul *fiindcă* are o funcție de ghidaj, de a orienta interlocutorii în timpul dialogului.

Conectorii sunt utilizați atât în dialog, cât şi în textul narativ. Astfel că oricând un text poate fi transformat în dialog, şi viceversa.

- De ce nu ai fost la ore?

- *Fiindcă* am dormit.

El nu a fost la ore, *fiindcă* a dormit.

E necesar a distinge treapta **analizei semantice** (lingvistice) de cea a **analizei pragmatice** (inferențială). În această a doua treaptă, ierarhia întrebuințărilor unui conector este dictată de ierarhia unor instrucțiuni, adică de constrângerile impuse de anumite tipuri de contexte asupra interpretării prin care se restrânge gama inferențelor susceptibile de a fi făcute pornind de la enunț. Rolul lor în dialog este de a relua cele spuse anterior.

Conectorii pragmatici sunt elemente de legătură, deoarece constau din două secvențe enunțiale explicite, dar interpretarea fiecărei întrebuințări distincte a conectorului pretinde o suită de inferențe, reduse progresiv

prin intermediul instrucțiunilor de folosire. În cadrul dialogului, prin aplicarea acestora din urmă, conectorul îndeplineşte o **funcție de ghidaj** în efortul interpretativ implicat de înțelegerea optimă a sensului secvențelor conectate [2].

În gramatica limbii române, în categoria conectorilor sunt incluse prepoziția şi conjuncția, ca două instrumente disociate atât după criteriul tipului de raport mediat (subordonare *vs* coordonare), cât şi după nivelul la care se realizează relația, adică intra-propozițional sau intra-frastic. Conectorii textuali pot fi „exclusiv textuali", cum ar fi: *or, pe de o parte, în primul rând,* sau pot coincide formal cu conectorii frastici, având însă funcție de conectori textuali dacă apar după punct: *aşadar, de fapt, de altfel* [3].

În ***sens sintactic***, în clasa conectorilor intră elemente specializate gramatical pentru indicarea relațiilor sintactico-semantice, precum *prepozițiile*, *conjuncțiile*, *relativele pronominale, adjectivale* sau *adverbiale.*

În ***sens pragmatic***, pe lângă unele elemente gramaticale specializate pentru exprimarea conexiunilor sintactico-semantice (*conjuncții, relative pronominale*), clasa conectorilor cuprinde şi *elemente nespecializate* cu rolul de a marca legături pragmatice de tip argumentativ, metadiscursiv: *interjecții* (păi, a, ei), *adverbe* şi *locuțiuni adverbiale* (astfel, totuşi, de asemenea), *construcții negramaticalizate* (pe de o parte, în acest caz) şi chiar *propoziții* (aşa cum am spus mai înainte, din cele arătate mai sus reiese).

Organizarea **dialogului**, ca eveniment comunicativ, are un fundament pragmatic care îi asigură coerența şi continuitatea tematică. Formularea unui enunț vizează transmiterea unei informații care se adaptează condițiilor activității de enunțare, iar înlănțuirea enunțurilor reflectă diverse relații în plan factual sau între actele de vorbire. Un rol important în organizarea şi avansarea tematică a dialogului îl au conectorii. Cei mai reprezentativi în acest sens fiind conectorii conjuncționali, iar cel mai des utilizate – conjuncțiile coordonatoare.

Conjuncția ***şi*** la început de paragraf apare fără să aibă o legătură directă, sintactică cu ceea ce se enunță înainte, impunând o lectură narativă a fragmentelor de text pe care le conectează.

Conjuncția ***or*** introduce, din punct de vedere pragmatic, a doua premisă a unui argument, decisivă pentru concluzie.

Conjuncțiile ***dar***, ***da***, ***însă,*** ca şi locuțiunea ***numai că,*** semnalează o contrazicere a aşteptărilor sugerate de enunțul precedent. La început de paragraf, adversativele pot anunța fie o nouă perspectivă de abordare a temei în discuție, fie o nouă temă, fie revenirea la o temă anterioară.

Conjuncția ***iar*** marchează un contrast tematic.

Propozițiile cauzale explicative marcate prin conectori conjuncționali specializați (***căci, pentru că, fiindcă***) se apropie de propozițiile coordonatoare prin faptul că nu exprimă o dependență sintactico-semantică față de ceea ce s-a enunțat înainte. Conectorul ***căci*** constituie un argument, o explicație pentru ceea ce se spune în primul enunț, nu o cauză a realizării sau a nerealizării acțiunii din enunțul anterior.

Conectorii ***vai***; ***ei, poftim***; ***ia*** imprimă enunțului care îi conțin o valoare modalizatoare, exprimând îndoiala, indecizia locutorului față de cele enunțate.

Conjuncțiile disjunctive *sau, ori* indică excluderea sau alternanța unor acțiuni, momente, posibilități.

Ca marcatori discursivi apar ***grupările prepoziționale****: în legătură cu, apropo de, față de, în raport cu*, care anunță o temă de discuție sau aduc în prim-plan un element dintr-un dialog anterior.

În relatarea orală, când locutorul îşi asumă sarcina de recapitulare a experienței trecute, el, ca persoană fizic prezentă, este referentul formei verbale *Eu*. Prezența persoanei *I* exprimă un act autoreflexiv şi, de aceea, subiectiv, care este precedat de un verbum dicendi. În discursul oral, *Eu* este semnul unui obiect-persoană; are rol de agent când este subiectul gramatical al unui verb dicendi: *a spune*, *a vorbi* sau al unui verb care implică cu necesitate un verb dicendi: *a întreba*, *a răspunde*.

Când deschid o construcție incidentă, conectorii stabilesc numai formal legătura acesteia cu enunțul în care se încadrează. Utilizați incidental, conectorii introduc o completare sau o reflecție asupra conținutului discursului enunțat, asupra unei secvențe a discursului, asupra unuia dintre interlocutori sau asupra oricărui alt factor presupus în comunicare.

Conectorii pragmatici au capacitatea de a stabili conexiuni între două acte de vorbire, dirijează decodarea intențiilor cu care a fost formulat un enunț, marcând diverse roluri argumentative: confirmarea, justificarea, concesia, dezacordul, reproşul, concluzia.

Conectorul argumentativ este un morfem care articulează două sau mai multe enunțuri într-o strategie argumentativă unitară; exprimă valori pragmatice, adică seturi de supoziții, intenții, atitudini şi credințe împărtăşite de locutor şi auditoriul său. Plasând în centrul perspectivei strategiile folosite de participanți în

cadrul interacțiunii verbale, pragmatica a reactivat în mod natural interesul pentru argumentație, privită ca modalitate de a acționa asupra celuilalt prin discurs [4].

Printre faptele de limbă pertinente pentru studiul argumentației se înscrie existența unui anumit număr de cuvinte – conectori, marginalizați, în general, de analiza semantică tradițională. Situația se schimbă radical din perspectiva argumentației, care vede în aceste elemente un mod de funcționare pe cât de eficient, pe atât de discret, una dintre rotițele esențiale ale sistemului de persuasiune lingvistică.

Aceşti conectori, după cum indică şi numele, au o funcție dublă:

1) leagă două unități semantice;
2) conferă un rol argumentativ unităților pe care le pun în relație.

În cazul conectorilor, un rol decisiv revine implicitului, dar şi naturii speciale a unităților semantice relaționate; se impune, totodată, şi evidențierea caracterului variabil al dimensiunilor unităților în discuție. Există o diversitate de conectori cu funcție argumentativă:

- conectori care introduc argumentele: *căci, or, dar, chiar, pentru că*;
- conectori orientați în acelaşi sens: *chiar, de altfel*;
- conectori orientați în sens contrar: *dar*;
- conectori care introduc concluzia*: deci, totuşi, sigur, aşadar.*

Rolurile argumentative sunt frecvent indicate de conectorii specializați gramatical, precum o serie de conjuncții şi adverbe nerelative, dar şi de alte cuvinte sau expresii care capătă la nivel dialogal statut de conector.

Unii conectori au o **funcție expresiv-emotivă** care se asociază adesea unui rol argumentativ. Cel mai frecvent, o astfel de funcție au interjecțiile.

Trimițând la un fond de cunoştințe comun interlocutorilor, anumite expresii şi cuvinte de tipul *aşa cum ai văzut, după cum știi* au **funcție de reamintire**. Prin aceste mărci locutorul invocă un sprijin pentru ceea ce vrea să-i comunice alocutorului concret sau virtual.

Conectorii au **funcția de structurare discursivă**. În organizarea dialogului, foarte importanți sunt conectorii de introducere a unei teme de discuție, care asigură, totodată, legătura cu tema anterioară. Cu această funcție apar frecvent conectorii *dar, iar, totuşi*, exprimând o opoziție; aceştia aduc un element nou în comunicare.

O altă categorie de conectori pragmatici, cu **funcție metadiscursivă**, au valoare modalizatoare discursivă, textuală, oferind informații despre atitudinea vorbitorului în raport cu ceea ce a fost sau va fi comunicat.

Studiile interesate de funcționarea textual-discursivă a unora dintre pronume, adverbe au demonstrat polivalența funcțională, capacitatea formelor respective de a avea întrebuințări diverse.

Se constată o anumită preferință de utilizare a conectorilor în ceea ce priveşte registrul stilistic. În conversația spontană se întâlnesc frecvent cu diverse valori semantice şi pragmatice conectorul de opinie *cică,* precum şi **conectorii** *aşa, bun, tocmai* sau **interjecțiile** *păi, ei bine*. Toți aceşti conectori sunt mărci ale oralității. Transpuşi în textul narativ, conectorii menționați contribuie la redarea oralității stilului.

În conversație, anumiți conectori, precum *deci, păi, da,* devin ticuri verbale, elemente de umplutură, nemaiavând o valoare semantică şi pragmatică evidentă.

Alți conectori, numiți şi „conectori nobili", apar, de obicei, în varianta scrisă, îngrijită a limbii sau în discursul oral elevat: *pe scurt, în fond, într-adevăr, în consecință.*

Studiul conectorilor este esențial pentru înțelegerea şi compunerea discursivă într-o eră care, depăşind stadiul informațional, tinde spre instituirea unei ere comunicative.

Cunoaşterea şi utilizarea corectă a formelor de interacțiune verbală în cadrul dialogului asigură eficiența comunicării.

Referințe:

1. Săvulescu S. Retorica şi teoria argumentării. - Bucureşti, 2004, p.157.
2. Luscher J.M., Moeschler J. Approches derivationelle et procedurales des opérateurs et connecteurs temporels: les exemple set de enfin. // Cahier de Linguistique Française, 1990, no.11, p.80.
3. Mihăilă E. „Expectație" şi „intenționalitate". Considerații asupra cărții / Introducere în teoria textului de Emanuel Vasiliu // SCL. XLIII, nr.2, p.201.
4. Maingueneau D. Pragmatică pentru discursul literar. - Paris, 2007, p.248.

Prezentat la 12.04.2011

COMPOUND NOUNS DENOTING HOUSEHOLD GOODS IN THE INTERNET ADVERTISEMENTS

Tatiana ŢEPLIC

Catedra Filologie Engleză

Compoziţia ca mijloc de formare a cuvintelor în limba engleză este destul de productivă, fiindcă cuvintele tind să se contopească în structuri compuse, pentru a exprima idei, acţiuni, evenimente şi calităţi într-un mod mai laconic şi mai exact. Cuvintele compuse care devin mai stabile în folosirea lor sunt specificate în dicţionare. Cu toate acestea, există cuvinte compuse ce presupun utilizare temporară. Astfel de unităţi lingvistice reflectă dezvoltarea şi progresul tehnic al omenirii, iar numărul acestora în limba engleză este extrem de mare. Asemenea unităţi adesea apar în denumiri moderne ale mărfurilor de uz casnic. Articolul de faţă îşi propune să ofere unele perspective asupra acestui fenomen, prin evidenţierea structurii, semnificaţiei şi a motivării substantivelor compuse ce desemnează mărfuri de uz casnic, în discursul anunţurilor plasate pe Internet.

Compounding in English is rather productive, as the words regularly tend to merge into compound structures in order to express ideas, actions, events and qualities in a more laconic way and more accurately. The compound words that become more stable in their usage are listed in the dictionaries. However, there are the compounds coined for temporary usage. Such language units reflect the technical progress of the mankind. Their number in English is extremely great. Such compounds often occur in the modern names of the household goods. The present article aims at giving some insight on phenomenon through highlighting the structure, meaning and motivation of the compound nouns denoting household goods in the discourse of the Internet advertisements.

Compounds have been treated from the structural-morphologic (Bauer, Harris, Marchand), phonetical (Bloomfield), grammatical and lexical (Dressler), semantic-structural (Ginzburg) and combined (Arnold) points of view in the linguistic literature. Thus, Ginzburg declared that "compounds are made up of two immediate constituents which are both derivational bases. Compound words are inseparable vocabulary units. They are formally and semantically dependent on the constituent bases and the semantic relations between them which mirror the relations between the motivating units" [3, p.140]. The same idea is pronounced by Laurie Bauer who called the compounds "compound lexemes" and defined them as lexemes "containing two or more potential stems" and consequently "at least two roots" [1, p.28]. In this respect H. Marchand while studying the coining of new words asserts that "when two or more words are combined into a morphological unit on the basis on the basis of a determinant/determinatum relationship, we speak of a compound" [4, p.11].

The relation of the members to each other was also studied by R.S. Ginzburg from the point of view of degree of semantic independence. R.S. Ginzburg differentiates between two types of relationship between the immediate constituents of compound words: the relations of coordination and subordination, and accordingly compound words fall into two classes: *coordinative compounds* (often termed *copulative* or *additive*) and *subordinative* (often termed *determinative*) [3, p.146].

The notion of head is crucial to determine one main distinction within the generic catagory of "compound", namely that between endocentric and exocentric compounds. L.Bauer points out that the relationship between the constituents follows a modifier-head pattern, in which the compound functions as a hyponym of the grammatical head [1, p.30]. Compounds without a head are called *exocentric compounds.* From a semantic point of view, according to S.Conti, these compounds specify a property or a characteristic possessed by an unexpressed head-noun that is mostly a person [2, p.9]. In coordinative compounds the two immediate constituents are semantically equally important.

The structural cohesion of a compound, according to Arnold, may depend upon unity of stress, solid or hyphenated spelling, semantic unity, unity of morphological and syntactic functioning, or, more often, upon the combined effect of several of these or similar phonetic, graphic, semantic, morphological or syntactic factors [5, p.108].

As coordinative compounds are mostly restricted to the colloquial layer and possess a very small degree of productivity, but subordinative ones make the bulk of Modern English compound words [3, p.146], we

decided to concentrate on the analyses of such compounds selected from modern internet advertisements of the household goods. The compounds studied referred to nouns denoting the kitchenware, furniture and furnishings, bathroom-and-lavatory equipment, tools and outdoor utensils.

According to the research fulfilled we have singled out two structural types of compounds denoting household goods: the nominal and verbal-nominal compounds. The former constitute approximately 42% out of the total number of compound nouns denoting the household goods and the latter have had a higher frequency of occurrence in the Internet advertisements which made up 58% out of the total number respectively.

Structurally the majority of the nominal compounds consist of two elements with the tendency of prevailing of the so-called *open* or *spaced* compounds the constituents of which are written separately. Semantically most of nominal compounds analysed belong to the kitchenware semantic group. For example: *pasta set, pasta tongs, dip set, spice bottles, spice rack, dinner sets, salad/ soup/ fruit bowl, service tray, soup plate, coffee pot, home wares, espresso machine.*

The last noun is an instance of the use of the borrowed element as a constituent of a compound. "Espresso" is an Italian non-assimilated word denoting "strong coffee made by forcing steam or boiling water through ground coffee beans". Another name for the *coffee machine*, which is more frequent in usage, is *espresso machine* – "an apparatus for making coffee by forcing steam or boiling water through ground coffee beans". These two nouns come into the relationship of purpose (a *machine* for making *espresso*) in the following context:

e.g.: Coffee addict? Then the Krups Xp 4050 ***Espresso Machine*** *is the one for you.*

The same phenomenon may be illustrated by the compounds *pasta set,* and *pasta tongs.* The meaning of these nouns does not present any difficulty for understanding.

The two-member open compound nouns denoting the bathroom items are less frequent but still representative in their use. These are word like: *robe hook, towel ring, soap dish, toilet brush, towel bar, towel shell, shower head, towel rack, towel rail, towel ring, floor drain, shower stool, laundry trolley,* and *clothes rail.*

There also exist the two-member *solid*, or written as one word, compound nouns denoting household goods. For example, the kitchen-related solid compounds are: *tableware, dinnerware, worktops, bakeware.* The bedroom-related compound is *lampshade.* It is worth mentioning here that the number of such compounds among those belonging to the kitchenware field is bigger than of those ascribed to the field of bathroom items.

The solid spelling is an irrefutable feature of defining a compound. However, its spelling can be different in various sources. Let us compare the compound noun *home ware* written apart and the compounds *tableware* and *dinnerware* written together. *Home ware* is an open variant that occurs in the Internet advertising. The dictionaries give a solid variant spelling: *homeware* (like *tableware* and *dinnerware*). Thus, we see that the spelling of a compound simply depends on the source it occurs in. *Tableware* ("articles such as dishes, plates, knives, forks, etc., used at meals") and *dinnerware* are the synonyms used in the following context:

e.g.: We are a manufacturer and supplier specializing in melamine ***tableware*** *and* ***dinnerware****.*

One of the constituent members of the nominal compounds can also be a compound stem. Thus, the words *thermometer, microwave, candlepower,* and *armchair* are compound elements in the following compounds: *forehead thermometer, microwave oven, candlepower torch, armchair caddies.*

Three- and four-member nominal compound nouns denoting household goods are also often used in Internet advertisements:

e.g.: New Super bright led ***head strap flashlight*** *gives 14-times longer battery life*

e.g.: ***Microwave plate covers*** *are designed to protect and stop food splattering in your microwave.*

The *head strap flashlight* is "a small portable electric lamp powered by one or more dry batteries and fastened to the head by means of a strap". The *microwave plate cover* is "the cover for a plate for microwave". These compound nouns have a compound stem as a constituent element (solid compound nouns – *flashlight* and *microwave* respectfully). The compound *head strap flashlight* is of "*noun + noun + noun + noun*" pattern, whereas the compound *microwave plate covers* has the pattern of *"adjective + noun + noun + noun*".

Five-component nominal compounds are less frequent constructions the elements of which are usually hyphenated as in*: four-in-one-garden-tool* ("noun + preposition +numeral+ noun + noun" pattern).

In the whole the investigation has shown that the most productive are the sollowing structural patterns of the nominal compounds: two-member (*noun + noun*), three-member (*noun + noun + noun; shortened adjective + noun + noun; noun + shortened adjective + noun)* and four-member compounds (*noun + noun + noun + noun, adjective + noun + noun + noun*).

As it has been mentioned above the verbal-nominal compound nouns denoting household goods have a higher frequency of occurrence in the Internet advertisements than the compound nouns proper – approximately 58%. While analyzing this type we have noticed that their structural patterns may be composed of two, three, four, five and six constituents. The "*verb + noun*" pattern can be represented by the following minor two-member structures: *verb + noun; verb (+ - ing) + noun; verb (+ -er) + noun, verb (+ -y) + noun, verb (+-age) + noun; verb (+-ation) + noun; verb (+ -ery)+ noun; verb (+ -ment) + noun*. It should be noted here that most of the determinant elements of such constructions are not verbs in the proper sense, but other parts of speech derived from a verbal stem.

In the advertising discourse, these words appear as the solid compound nouns (which are very little in number) and the open compounds. The attributive relationship of the components is typical for these compounds:

e.g.: Major products include various melamine bowl, […] and any other household ***cookware****.*

Cookware is a solid compound, the meaning of which correlates with the word-combination *ware that cooks.* But the results of the research have shown that the two-member solid verbal-nominal compound nouns do not occur so frequently as the open two-member compounds. This fact can be explained by the temporary nature of the open compounds and more stable character of the solid ones.

The three-member compounds have the most frequent occurrence among the many-member verbal-nominal compound nouns in Internet advertisements. The absolute majority of the compounds of such type are open, for example: *bench drill stand, mixing bowl set, frying pan set, wine cooler fridge, sewing embroidery machine, radiator bleed valve, china storage set, carpet gripper tape, drink can lid, garage parking aid.*

As for the motivation of the compound nouns denoting household goods in the Internet advertisements, the study has shown that 98 % of them are completely motivated. The non-motivated compounds constitute 0.5 % out of the total number while 1.5 % of compounds studied are partly motivated.

For example, the meaning of the compound noun *weather glass* cannot be at once correctly deduced from its constituent members *weather* ("the day-to-day meteorological conditions, esp. temperature, cloudiness, and rainfall, affecting a specific place; (modifier) relating to the forecasting of weather") and *glass* ("a hard brittle transparent or translucent non-crystalline solid"). However, we do not exclude a possibility of guessing the meaning of this compound which is "an instrument for measuring atmospheric pressure, usually to determine altitude or weather changes" from the analysis of the free phrase *glass for forecasting weather*.

Another compound noun defined by us as partly motivated is *lampshade. Lamp* is "any of a number of devices that produce illumination" and *shade* means "something used to provide a shield or protection from a direct source of light". Thus, *lampshade* is *the shade for lamp – "*an object used to provide a shield or protection from a direct source of light". Not at once and not everybody will come to the accurate meaning of this compound. It occurs in the following fragment of an Internet advertisement:

e.g.: Using micro-chip technology, the plant lamp lighting pole enables you to combine an attractive plant of your choice with a ***lampshade*** *also of your choice to create a fascinating and stunning way to light up your rooms.*

The compound *work horse* is a non-motivated compound. The meanings of the constituents of this compound transgress the literal meaning of it.

e.g.: *Revolutionary things are often based on a simple concept - and that's certainly true of the* ***work horse*** [5].

The free phrase *the horse that works* also does not help understand the real meaning of the word. In reality, this is a device for sawing the timber.

Summing up we may say that due to the prevailing majority of the temporary compounds over the permanent ones in the Internet advertisements both nominal and verbal-nominal compound tend to be transparent in their meaning and motivated, sometimes, however, partly. Non-motivated compounds occur very rarely in the field of the household goods. Some of the compound nouns denoting household goods are attested in the English dictionaries, but most of them are coined.

Compounds are not necessarily restricted to two constituents, although this is the most common case in English. The process of compounding can be reiterated. As a consequence, after the first compounding process, the subsequent will have a compound as input, instead of a single word. In other words, a compound can be enlarged to more than two constituents by adding new lexical elements. In relation to this, the notion of binary relationship emerges, which states that longer compounds can be divided and analyzed into binary structures. Here we should note that the compound nouns denoting household goods are regularly met in the

Internet advertising texts having three and more immediate constituents. Theoretically the process of compounding is unlimited; however, an excessively articulated compound is not preferred, since the longer the compound, the more difficult to produce and to process.

References:

1. Bauer L. English word-formation. - Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
2. Conti S. Compound Adjectives in English: A descriptive approach to their morphology and functions. - Università di Pisa, 2006.
3. Ginzburg R.S., Khidekel S.S., Knyazeva G.Y., Sankin A.A. A Course in Modern English Lexicology. - Moscow, 1979.
4. The American Heritage Book of English Usage. A Practical and Authoritative Guide to Contemporary English. 1996, http://www.bartleby.com/64/84.html
5. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. - Москва, 1986.

Prezentat la 01.07.2011

ELEMENTE ALE ORALITĂȚII, CA MĂRCI DISCURSIVE, ÎN DIALOGUL MASS-MEDIA

Cristina COJOCARI

Catedra Limbi Germanice

Mass-media dialogue is characterized by a strong penetration of the oral features by extending the popular, familiar language and even slang. Orality appears in reports, interviews, talk shows, the participants being characterized positively, but in general, the negative argumentative orientation prevails, the language appearing as a sign of vulgarity, ignorance, aggression. Direct communication appears to be the ideal model of the mass-media dialogue, which tends to emphasize the contact with the reader, even if the type of direct relationship is a fiction, an illusion, a stylistic effect.

Dialogul mass-media se caracterizează printr-o puternică pătrundere a unor trăsături ale oralității, prin extinderea limbajului popular, familiar şi chiar argotic. Oralitatea creează o opoziție față de uniformitatea „limbii de lemn": limbaj politic rigid, clişeizat, care combină trăsături ale stilului administrativ şi ale limbajelor ştiințifice, abundând în construcții nominale, impersonale, lexic abstract şi generic.

Oralitatea apare în reportaje, interviuri, talk-show-uri. Prin aceasta participanții pot fi caracterizați în sens pozitiv, dar, în general, predomină orientarea argumentativă negativă, limbajul necultivat apare ca semn de vulgaritate, incultură, agresivitate, cu un evident scop demonstrativ şi chiar moralizator, uneori având forma unei mostre de limbaj al tinerilor. Acest limbaj necultivat conține cuvinte ce redau o anume agresivitate (interjecții de adresare *„bă"*/ *„măi"*, imprecații, insulte), cuvinte care evidențiază o atmosferă degajată (*uite!*), expresii specifice care schițează un prototip al limbajului juvenil.

Comunicarea directă, caracteristică fundamentală a oralității, implică adresarea către interlocutor, folosirea mijloacelor non-verbale, a referințelor la contextul situațional (prezența deicticelor), a implicitului (în baza unui univers comun de cunoaştere şi a posibilității de corecție reciprocă a replicilor). Comunicarea directă pare să constituie modelul ideal al dialogului mediatic, care tinde să emfatizeze contactul cu cititorul, chiar dacă tipul de relație nemijlocită este o ficțiune, o iluzie, un efect stilistic. Mărcile oralității apar în acest caz la ***nivelul pragmatico-discursiv***.

Adresarea către interlocutor, constitutivă pentru reprezentarea situației dialogale, este marcată de construcția globală a enunțului, manifestată punctual în uzul persoanei a II-a pronominale şi verbale, al substantivului în vocativ şi al interjecției de adresare:

- *Domnule Anatol Chiriac*, lumea *Vă cunoaşte* mai mult ca pe un om de artă, compozitor talentat, şi mai puțin ca pe un om de afaceri. Cum *îmbinați* munca de creație cu cea de afaceri?
- Într-o perioadă de schimbări radicale în societate nu poți să rămâi pe aceeaşi fază, *dar* încerci să te adaptezi, să faci față situației [1].

În exemplele de mai sus se observă consecutivitatea schimbului de replici şi legătura logică a celor expuse. Un rol colosal, în acest sens, revine conectorilor *tot aşa, totuşi, dar*, care figurează ca punți de legătură şi ghidează interacțiunea verbală între participanții la dialog.

Mărcile discursive, identificate în parte cu conectorii pragmatici, caracterizează în modul cel mai clar oralitatea dialogală. Între ele există diferențe de registru stilistic, unele fiind acceptate în discursul cult, de tip argumentativ (*ei bine,*), altele aparținând nivelului popular al dialogului (*păi*). Scopul lor este de a atrage atenția şi de a produce efectul de vivacitate a dialogului cu cititorul.

Conectorii pragmatici propriu-zişi sunt utilizați cu scopul de a dramatiza unele situații. Dintre mărcile discursive de tip argumentativ este utilizat *„ei bine,…",* cu sens conclusiv, dar şi polemic; modalizatorii redați prin puncte de suspensie, indică o pauză în schimbul de replici. Cu rol explicativ sunt utilizați conectorii *adică, pentru că, precum*, cu rol argumentativ – *da, desigur, fireşte*, cu rol conclusiv – *în final, în fine, în concluzie* etc.

- Dragă Leo Butnaru, felicitări cu ocazia aniversării a 60-a! Câți din cei 60 de ani i-ai consacrat literaturii?
- *Păi*… Dacă îi iau în considerație şi pe cei de… pre-scriitor, *adică* doar de cititor, ar fi cam 55.
- …Trăieşti şi azi din iluzii? Ai renunțat la ele?

- *Desigur*, trăiesc şi azi din iluzii, *fireşte*. *Pentru că, precum* le-am definit în poemul respectiv, ele sunt: „nerăbdare şi fugă de grabă, dovadă şi taină amară”, „psalm biblic şi sens din tratate, descântec…” [2].

- *În fine*, mă simt obligată să deschid nişte paranteze. Acest interviu are un subtext. Împlineşti în curând 60 de ani. *Nu ți se pare* ciudată această vârstă, n-ai impresia că timpul a trecut peste măsură de repede, că *poate* undeva, sus, s-a făcut o eroare de calcul?

- *Uşor*... consolându-mă, trebuie să constat că perioada între 40-60 de ani mi-a fost, cel puțin aşa am receptat-o, o mai receptez, drept cea mai fascinantă din viața-mi de scriitor…[3].

În ultima secvență de dialog observăm prezența conectorului conclusiv (*în fine*), dar şi prezența mărcilor ezitării, redate prin *poate, uşor…*, a elementelor lexicale caracteristice vorbirii directe: *nu ți se pare*, *ai impresia*, precum şi a punctelor de suspensie, fapt ce marchează şi evidențiază oralitatea acestui dialog.

O altă categorie bine reprezentată este cea a focalizatorilor ce pun în evidență anumite segmente de enunț: *ce mai! nu-i aşa?!* (cu caracter exclamativ-eliptic şi cu o componentă conclusivă).

Mărcile discursive fatice constau în forme verbale la persoana a II-a singular, la imperativ sau la indicativ prezent: *auzi, vezi, știi*, *crezi* etc. şi păstrează un puternic caracter convențional. Ele evocă un tip de raport dialogal familiar, non-formal, cu un singur interlocutor, de pe poziții de egalitate sau superioritate.

- *Ştii* că modul în care intelectualii noştri au gestionat situația culturală în care s-au pomenit a fost unul adecvat?

- *Crezi* că această preocupare a influențat sau a adăugat valențe necunoscute propriei tale poezii? [3].

Secvența de dialog, de mai jos, dintre Mircea Surdu, moderatorul talk-show-ului „Bună Seara”, şi Maia Laguta, preşedintele Asociației „Salvgardarea”, din 4 octombrie 2009, ilustrează modul cum are loc schimbul de replici în această formă de interacțiune verbală. Cu toate că discuția avea un caracter încins, totuşi nu se încalcă dreptul la replică, prin intermediul elementelor ce asigură succesiunea replicilor, dar şi prin intermediul elementelor care verifică atenția receptorului: ş*tiți ce?, poftim*?

- Cam cât cheltuiți?
- *Poftim?... Permiteți-mi* să vorbesc…
- Cât veți plăti conform noilor tarife?
- *Ştiți ce*?! Nu-i corectă întrebarea. Asta înseamnă că am 30 lei şi trebuie să plătesc la Apă Canal.

Prezentativele, care funcționează ca mărci discursive, au şi o componentă deictică: *iată, uite, iaca* sunt echivalente ca funcție demonstrativă şi direct legate de situația conversațională. Există însă o clară diferență de registru: prima marcă are un caracter cult, cea de-a doua este familiară, ultima – populară. Efectul de oralitate va fi puternic în cazul lui *uite* şi *iaca*.

- Ca să răspund, *iată*, vine gândul – şi se sperie gândul…[3].

Mărcile suplimentare ale funcției conative apar în enunțurile prin care se realizează acte de tip ordin, îndemn, precedând de obicei un verb la modul conjunctiv sau imperativ. Tipice în acest sens sunt interjecțiile *hai* şi *ia.*

- *Hai*, mai lasă-mă, măi, eu discut despre rochii [4].

Mărcile afectivității sunt prezente în comunicarea directă. Categorii mai frecvente de elemente afective sunt mărcile interjecționale şi formulele incidente asimilabile lor, structurile exclamative, intensificatorii şi construcțiile cu sens superlativ (repetiții, locuțiuni adverbiale). O zonă semantico-pragmatică semnificativă a afectivității este constituită de discursul agresiv (insulte, imprecații). Toate aceste mijloace contribuie la crearea impresiei de implicare subiectivă. Interjecțiile constituie un factor de oralitate implicit, inerent, prin toate funcțiile pragmatice posibile: expresiv- afectivă, conativă, deictică, de marcare discursivă.

- Cum era copilul Nelly Ciobanu?
- *Uau*… un copil bun, cred.Visător, dinamic, inimos [5].
- *Vai,* ce timpuri … moderne! Cred că Mihai Volontir nu le înțelege, precum vedetele nu înțeleg ce spune el prin „Viața asta mult nu ține – cât te-ai apăra de-un câine…” [6].

Intensificarea e realizată la nivel familiar-argotic şi prin locuțiunile adverbiale: *pe rupte, în disperare* etc. Limbajul insultei şi al imprecației este folosit cu intenții agresive sau pentru obținerea unor efecte umoristice vulgare în zone bine delimitate ale presei de scandal. Termenii imprecației au, mai ales, valoare de intensificatori şi de mărci ale implicării afective.

Formele de interacțiune verbală utilizate în cadrul limbajului media selectează dintre trăsăturile limbii vorbite un anumit număr de fapte, pe care le transformă în mărci ale oralității.

De asemenea, în această ordine de idei se înscrie şi dialogul publicitar, care face parte din formele comunicării în masă: cineva transmite, printr-un canal media, un mesaj instituţionalizat unui public larg şi eterogen, de la care nu poate primi un feed-back imediat. Pentru componenta sa informativă, caracterul impersonal al comunicării de masă oferă avantajul obiectivităţii, al impersonalităţii; pentru componenta persuasivă însă, creatorii de publicitate apelează la diverse strategii de personalizare a mesajului. Una dintre ele este dialogul, actualizat în reclame ca structură compoziţională cu funcţie retorică; este o tehnică formală de a da semnificaţie unui produs prin personalizarea unei soluţii prezentate în conformitate cu practicile verbale şi comportamentale curente [7]. Activarea jocului dialogic presupune includerea unei întâmplări cotidiene într-o situaţie ficţională, în interiorul căreia comunicarea dintre personaje instanţiază o secvenţă de comunicare interpersonală: semnificaţia este construită prin interacţiune directă între interlocutori, faţă-în-faţă. Astfel, mesajul trece spre telespectator indirect, prin intermediul tropilor comunicaţionali [8]: pe de o parte, telespectatorul are impresia că este martor tăcut la o discuţie privată; pe de altă parte, participanţii la discuţia privată au în minte, în permanenţă, telespectatorul, spre care direcţionează mesajul şi din perspectiva căruia îl construiesc. Dialogul pus în scenă – construit, nu autentic, dar acceptat prin convenţie de telespectator, are rolul de a masca o situaţie de comunicare în masă (prezentarea unui produs), deghizând-o în forma comunicării interpersonale.

În spotul care face reclamă la triunghiurile de brânză „Hochland" sunt prezentaţi doi copii de şcoală primară, un băieţel şi o fetiţă, stând la vorbă pe o bancă în parc. Structura dialogică prezintă mai multe avantaje în mecanismul persuasiunii: semnificaţia nu se află în text, ci în performare, în „situaţia jucată de actori"; situaţia de interacţiune oferă telespectatorilor continuitate cu mediul de viaţă familiar: oameni obişnuiţi rostesc cuvinte uşor recognoscibile, în situaţii de viaţă cotidiene; spotul oferă telespectatorilor continuitate în privinţa expectaţiilor (divertisment, situaţie ficţională idealizată); activează principii perceptive care favorizează un răspuns pozitiv (tindem să-i credem pe cei pe care îi percepem atractivi, competenţi, carismatici, al căror stil comunicativ seamănă cu al nostru etc.); introduce „zgomote" (imagini seducătoare, umor etc.) care distorsionează percepţia, o ţin sub control, dirijând-o spre efectul scontat de creatorul de publicitate. Prin toate aceste mecanisme telespectatorul este atras să se identifice cu personajele.

Fetiţa: - *Eşti nou?*

Băieţelul: - *Îhâm…*

Fetiţa: - *Şi eu. Ce-ai acolo?*

Băieţelul: - *Un sandviş cu brânză.*

Fetiţa: - *Am şi eu unul.*

(Sandvişurile sunt aparent identice. Copiii fac schimb de sandvişuri.)

Băieţelul: (Muşcă, se opreşte, se strâmbă) – *N-are nici un gust…*

Fetiţa: (Cu gura plină) – *Îmm! Ce bun i-al tău!*

Băieţelul: - *Mama l-a făcut!*

Voce feminină din off: *Din cel mai bun lapte şi numai din ingrediente naturale, triunghiurile „Hochland" îţi aduc o mare varietate de gusturi.*

Fetiţa: (Plecând) - *Pa, pa.*

Băieţelul: (Plecând) - *E drăguţă. Păcat că nu e băiat.*

Voce feminină din off: *„Hochland". Bucuria gustului.*

Procesul de dialogizare (de transformare a structurii monologale în dialog) constă în scindarea mesajului şi inserarea graduală, în interiorul monologului, a vorbirii unor personaje în cadrul unui scenariu.

Testele, demonstraţiile, părerea expertului, mărturia utilizatorului sunt dovezi cu putere persuasivă prin care este imitat discursul ştiinţific. Nu funcţia denotativă a acestora este însă vizată, ci conotaţiile lor: garanţia de calitate şi eficienţă, încredere, apreciere, admiraţie, importanţă socială, sănătate, fericire, succes etc.

Exemplu elocvent este clipul publicitar la iaurtul „Activia".

A: - *Vrei „Activia"?*

B: - *Nu. N-am probleme cu stomacul. De ce să vreau?*

A: - *„Activia" nu e un medicament. E un aliment sănătos. Mai ales la felul în care mâncăm noi…* (imaginea arată o farfurie cu câteva sandvişuri) *Uite* (imaginea prezintă monitorul unui computer demonstrând prin animaţie modul în care acţionează „Activia" în intestin), *numai „Activia" conţine Bifidus Essensis, un ferment unic, activ în interior.* (camera revine spre vorbitor) *Şi cu un „Activia" pe zi totul e-n ordine…* (prin gest sugerează tractul intestinal)

B: (mâncând „Activia”, încântată de gust) - *E preventiv!...*
A: - *Exact.*
Vocea din off: *„Activia”. Activ în interior şi te simți bine.*

Discursul cotidian este evocat în interiorul discursului ficțional. Conversația curentă față-în-față este sugerată prin elemente non-verbale (mimică, gesturi, posturi), paraverbale (intonație, râs, zâmbet) şi verbale: alternanța la cuvânt, perechile de adiacență (ofertă-respingerea ofertei, întrebare-răspuns), tipuri de comportamente verbale (disocierea de interlocutor, contrazicerea interlocutorului, completarea interlocutorului, acordarea de sprijin comunicativ, ezitarea), structuri lingvistice eliptice, cu caracter afectiv, expresii colocviale.

În cadrul formelor de interacțiune verbală, precum talk-show-ul, dezbaterea, este prezent fenomenul metacomunicării, care implică atât nivelul acțional (reflecții ale vorbitorilor asupra codului pe care îl utilizează), cât şi nivelul interacțional (comunicare verbală ce vizează înțelegerea şi reuşita schimbului verbal). Metacomunicarea reprezintă rezultatul unui proces continuu de negociere între interlocutori, care pot urmări obiective diferite şi pot avea adesea interese divergente. În structura acestor replici identificăm prezența:

✓ **grupurilor nominale**: *de exemplu, după părerea mea, în opinia mea, cu alte cuvinte, în sensul, de fapt, problemă, vorbe, în acelaşi punct, lucruri, subiectul, în concluzie, răspuns, întrebare, provocare, chestie, discuție* etc., care organizează discursul vorbit şi îi asigură coeziunea semantică;

✓ **grupurilor verbale**: *ar trebui să spun în primul rând, am vrut însă să subliniez, dar unii spun că, vreau mai târziu să spun două vorbe, înainte de asta aş vrea să mă refer la criza asta, pot să vă întreb, cred eu, îmi permiteți o replică, pot să vă şi demonstrez asta, cert este însă că ..., eu vreau să vă declar cinstit, înseamnă că..., am explicat foarte bine la început, hai să lăsăm glumele, hai să lămurim treaba, vedeți, merge, hai să... nu o scurtez, nu o țin prea mult, hai să rezumăm, vă repet în continuare, hai să vorbim* etc., formate din verbe dicendi care introduc situația de comunicare fără a o evalua în mod explicit. Utilizând aceste verbe cu funcție de glosare, locutorul transmite sensul literal al actului de vorbire, marcând atitudinea sa față de ceea ce se performează;

✓ **conectorilor pragmatici metacomunicativi** din clasa adverbului, a căror funcție este să asigure legătura formală şi semantică dintre segmentele discursului, constituind unul din mijloacele importante de realizare a coeziunii textuale (*anume, adică, apropo* etc.).

Aceste etichete discursive numesc interacțiunea, clarifică şi explicitează situația la care se referă.

În prezent, datorită mass-media şi publicității, suntem tentați să percepem lumea ca fiind un spațiu al evenimentelor. În acest sens, se poate face deja o distincție între o realitate naturală şi o realitate mediată. O astfel de distincție avea în vedere Guy Lochard, spunând că lumea evenimentelor ar exista independent de privirea mediatică, sprijinindu-se pe o asimilare între realitățile naturale şi cele sociale [9]. Realitatea naturală poate fi constituită din întâmplări ce au loc într-un spațiu ce-şi conservă în timp atributele originare, care nu suferă schimbări de substanță în urma intervenției umane, dar care devin evenimente doar în momentul în care sunt supuse unei anumite receptări. Însă, se poate constitui şi o realitate socială care nu se priveşte pe ea însăşi din perspectiva evenimentului, existând şi evoluând într-un mod natural. Datorită existenței şi dezvoltării mass-media, individul se formează, de la primele contacte cu acestea, ca subiect, aflat într-o permanentă activitate de relaționare cu sine, cu grupul şi comunitatea. Individul nu mai este o persoană naturală, interesată să existe, să se hrănească, ci una permanent mediată, pusă în situația de a înregistra o multitudine de întâmplări şi fapte într-un mod şi prin nişte coduri personale, dar şi prin modalități şi coduri mediate, care le transformă în evenimente.

Într-un sens amplu, toate discursurile, scrierile, îmbrăcămintea, comportamentul, până şi gesturile aparțin de media, fiecare din ele fiind capabile de a transmite, pe diverse canale, anumite coduri.

Referințe:

1. Doni Gh. Muzica, precum poezia, e un miracol. De vorbă cu compozitorul Anatol Chiriac // NOI, 2009, nr.10.
2. Nechit I. Sunt dintre cei care cred în inspirație ca lege a acțiunii //Jurnal de Chişinău, 16 ianuarie 2008.
3. Tăzlăuanu V. Libertatea scrisului o trăiesc ca pe o revanşă // Revista Sud-Est, 2008, nr.4.
4. Buraga E. Gazeta de perete // Timpul, 23 februarie 2010.
5. Gafton M. Nu spuneți Nu talentului din voi! De vorbă cu interpreta Nelly Ciobanu // NOI, 2009, nr.4.
6. Budeanu Gh. Dor de Budulai // Timpul, 19 martie 2010.
7. Cook G. The discourse advertising. - London, New York: Routledge, 1992.
8. Kerbrat-Orecchioni C. L'implicite. - Paris, 1986.
9. Lochard G., Boyer H. Comunicarea mediatică. - Iaşi: Institutul European, 1998.

Prezentat la 12.04.2011

ON OLD ENGLISH NEGATIVE MORPHEMES AND ADVERBS

Elena DECEVA

Comrat State University

În articol este abordată problema privind negația în engleza veche. În atenție sunt puse diferite particularități ale acesteia, specificate atât în baza surselor teoretice de specialitate, cât şi în baza literaturii artistice (în special, cu referire la poemul „Beowulf"). Importanța studiului rezidă în faptul că, pentru a înțelege starea actuală a limbii, în general, şi la nivelul fiecărui compartiment al ei, în particular, este necesar a studia evoluția ei istorică.

A topic as important as multiple negation in the history of English is the development of negative adverbs. The surface structure of several clauses in the Old English poem *Beowulf* reveals negated adverbs or adverbial phrases, which contain the only evidence of negative morphemes on the surface for the entire clause. The adverb *ne* is used alone in the majority of negative sentences in *Beowulf*. The variety in types of the negative morphemes in the old English poem *Beowulf* has been cited by Einenkel, Klaeber, Mourek, Schuchardt, and Knörk as evidence that the work may have been composed at a time preceding the composition of the Old Saxon *Heliand* and the Old High German *Otfrid*. The language of the manuscript consists of West Saxon forms, predominantly late West Saxon, with a mixture of non-West Saxon forms, notably of Anglian origin.

The manner of negative expression found in the Old English poem *Beowulf* is considered representative of types of negative expression found in Old English at the beginning of the eighth century. The variety in types of negative morphemes in the poem has been cited by Einenkel as evidence that the work may have been composed at a time preceding the composition of the Old Saxon *Heiland* and the Old High German *Otfrid*. The language of the manuscript consists of West Saxon forms, predominantly late West Saxon, with a mixture of non-West Saxon forms, notably of Anglian origin.

The standard handbooks of Old English, Campbell and Sievers-Brunner offer little information regarding the negative morphemes. Both grammars concentrate on a phonological discussion of Old English forms with no mention of the negative particle OE *ne* 'not'. Campbell does note the graphemic representation of the phonetic forms [æ, e, i] as <e> in unaccented syllables. The morphological segments of both these grammars, as well as that portion found in Wright and Moore and Knott simply list the compound indefinite forms *nāhwæder / nōhwæder* 'neither' as neither forms, *nān, nǣnig* 'none', and *nāwuht/ nōwuht, nān þing* 'nothing'. Wright also lists OE *ne - ne* 'neither - nor' as a coordinating conjunction. Quirk and Wrenn discuss the syntactic position of adverbs in Old English; adverbs precede the items which they modify. The negative particle functioning as an adverb so regularly precedes the item that it modifies, that it is frequently fused proclitically to that morpheme. Mätzner's grammar of Modern English, based on historical principles, provides syntactic information concerning the negative particle OE *ne* 'not'. The negative particle *ne* used in Old English for sentential negation, was always placed before the finite verb. Mätzner also calls attention to the similarity in form between OE *ne* and the French negative particle *ne*.

Individual treatment of the syntactic problems of negative expression is found in Andres. The verb in any clause may be negated by placing the negative particle *ne* 'not' immediately in front of it. Another syntactic function of *ne* is that of a conjunction to introduce a coordinate clause; the negative particle *ne* 'not' may be repeated before the finite verb form of this second clause. In those instances in which a negated coordinate clause follows an affirmative clause, the negated clause is most often introduced with *ond ne* 'and not', the *ne* being the negative particle, not the conjunction. The use of the adverb *nō* 'not at all, in no way' in poetry to negate a sentence or clause is exclusive in that form of writing. The stressed form of the disjunctive negative in verse is *nalas* 'not at all'. The phrase nō þy ǣr 'yet - not' has the force of an adversative conjunction. With respect to the word order in Old English, Andrew cites certain adverbs, notably those negative morphemes nalas 'not at all', nǣfre 'never' nō þy ǣr 'none the sooner', and nō 'not', which may assume initial position in the clause or sentence. Delbrück's discussion of the negative in Germanic provides syntactic information regarding the morpheme ne when it is not used as the adverbial particle before the finite verb. The negative

ne may also be used as a conjunction to add to an already negated clause, additional information which is also stated negatively. The conjunction ne 'and not' also introduces an entire coordinate clause, which usually does not repeat the negative morpheme before the finite verb of this second clause, as in *ne his myne wisse* 'and not know his love'. The particle ne as conjunction also functions to establish a contrast in two concepts and is positioned between the two concepts as in þætte sūð nē norð 'that neither south nor north'. This correlative function of ne occurs most often simultaneously with another negative morpheme. The phrasing ne - ne is also used to negatively join two paired concepts as in ne leof ne lað 'neither dear not loathsome'. Delbrück also discusses the origin of the ne-ne phrasing, comparing it to Gothic (Go.) nih - nih, which is cognate with Latin neque - neque 'and not - and not'. The problem in achieving a satisfactory solution for the interpretation of ne - ne in Old English is caused by the homophony in the forms of the negative particle ne and the conjunction ne. Although the Go. nih - nih type does not occur outside of Gothic, according to Delbrück, he accepts this interpretation for the Old English evidence as one of low functional load. Nader (1889) touches briefly on negation only as it relates to the aspects of tense and mood in the conditional clause found in the poem.

The surface structure of several clauses in *Beowulf* reveals negated adverbs or adverbial phrases, which contain the only evidence of negative morphemes on the surface for the entire clause. The finite verb is not preceded by the negative particle. Semantically these adverbial phrases establish the degree or temporal limits towards which the verbal action proceeds. Examples of manner limitations are found in the following examples: *(1) nalæs hi hine læssan lācum tēodan / þēodgestrēonum 'not at all did they provide him with less booty' nalles for ealdre mearn 'not at all did he mourn for life'.* In both citations the affirmative concept is invalidated, because the adverbs establish a limit and provide no context for the verbal action to take place. The adverb phrase with nalles 'not at all' is inserted parenthetically into the complement clause introduced by þæt to set up a contrast. *(6) Wēn ic ðæt gē for wlenco, nalles for wræcsīðum / ac for higeþrymmum Hrōðgār sōhton. 'I expect that you seek Hrōðgār for pride, not at all because of exile, but for goodness of heart'.*

The presence of the negated adverbial phrase reinforces the positive adverbial phrases for wlenco and for higeþrymmum. The rhetorical device asserts the positive values; schematically this use of contrasting phrases to emphasize the positive concept may be represented as 'Y not X' or in the three-level pattern as:

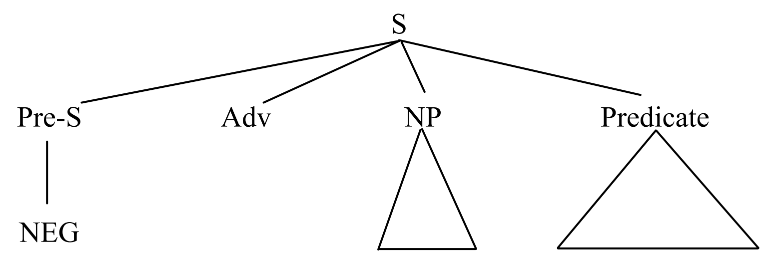
C	+	^	–	=	+
B	+	I	+		
A	+	II	–		
	for wlenco		*nalles*		

The surface semantic interpretation of the two alternatives is expressed in the A level, formally with the 'or' relation. At the B level, the positive indicator for the negative nalles expresses the semantic contribution which the adverbial phrase makes to the total positive concept.

The adverb OE æfre 'ever' in its negated form, næfre 'never', establishes temporal limitations for the verbal action, instating that at no time can the verbal action take place: *þæt næfre Grendel swā fela gryra gefremede 'that Grendel never did so much terror' nafre on ōre læg / wīdcūþes wīg 'never on the front did the war-skill of the famous one fail'.* The positive form of the adverb æfre 'ever' also establishes temporal limitations on the verbal action, but its simultaneous occurrence with a negative particle before the finite verb assigns to it the function of reinforcing morpheme for the negative.

The adverb nō/nā may be interpreted as a temporal or manner-degree adverb: *na ymb his lif cearað 'never did he care about life'/ 'not at all did he care about life' no ymbe ðā fæhðe spræc 'never did he speak of battle'/ 'not at all did he speak of battle'.* The temporal interpretation derives from the etymology of the ne 'not' ā 'ever'. The forms are generally cited as emphatic adverbs. The adverb *nā* or *nō* is preceded by the appropriate mark of punctuation, which may be a comma, a semicolon, or a full stop. The adverbial phrase nō þy ær 'none the sooner' indicates reference time in its literal glossing. *nō þy ær fram meahte 'none the sooner was he able to go forth'.*

Syntactically the negated adverbs are preposed to initial position in the clauses in which they occur. It is in this position that they absorb the NEG marker entirely, which is stated in Klima's sequence of rules for Modern English. The negative which is incorporated into the adverbs is the realization of the terminal marker Neg:

The negated adverb may be reinforced by morphemes attached to other constituents in the same way that the finite verb, when negated, is reinforced. The reinforcing morpheme appears as the subject of the clause in the form of the indefinite pronoun man 'anyone': *(24) swā hy nǣfre man lyhð. 'so never does anyone blame them.*

Reinforcement in the oblique cases takes the form of the indefinite quantifier ænegum 'any', used pronominally with a following partitive genitive in (14); in (37) with the substantive āht 'anything': *(14) Nǣfre ic ænegum men ær ālyfde 'never have I granted to any men before' (37) nō ðær āht cwices/ lāð lyftfloga lǣfan wolde 'the loathsome airflier did not want to leave anything living'.*

The adverbial accusative wiht 'at all' reinforces the degree adverb no in (11): *(11) Nō ic wiht fram þē/ swylcra searonīða secgan hyrde,/ billa brōgan 'not at all did I hear tell from you such battle, terror of swords'.*

The negated adverbs occurring in Beowulf are represented in Table 14. The semantic information is presented in terms of grammatical, syntactic, and semantic features. The striking feature of grammatically positive verb, GR POS. VB., points to the negated adverb as the only sentence constituent bearing a negative morpheme. The syntactic position of the negated adverbs is indicated by CLAUSE INITIAL. Reinforcing morphemes and their syntactic position relative to the negated adverbs are indicated by the markers REINFORCING MORPHEME and SAME CLAUSE respectively. POSITIVE EMPHASIS captures the semantically positive interpretation, in which the negated adverb establishes a contrast and thereby reinforces the positive concept as in (1).

Table

Old English Negated Adverbs

	TIME	DEGREE	CLAUSE INITIAL	GR. POS. VB.	REINFORCING MORPHEME	SAME CLAUSE	POSITIVE EMPHASIS
nalæs (1)		+	+	+			
nalles (6)		+		+			+
næfre (12)	+		+	+			
na (31)	+	+	+	+			
no þyær (17)	+		+	+			
næfre (24)	+			+	+	+	
næfre (14)	+		+	+	+	+	
no (37)		+	+	+	+	+	

Hereby, the temporal adverbs æfre and ā 'ever' also reinforce the verbal action in their positive forms as well as being capable of bearing the negation alone in the clause in the forms næfre and nō 'never' . The surface form æfre in (44) poses a problem to the NEG-incorporation rule, because of its surface position before the finite verb. A suggested solution takes the alliterative considerations into account. Other temporal adverbial reinforcers are the comparative forms leng and māra 'any longer', which place well-defined restrictions on the negated verbal concepts.

The substantive form wiht 'at all' functions as a manner adverb. Syntactically it appears on the surface in the oblique cases generally associated with substantives. The variability in form seems to indicate that the morpheme is in the process of changing its grammatical class membership. Negated temporal and manner-degree adverbs as the only negative morpheme in the clause will accept reinforcers of the type discussed above. The negative indefinite quantifiers nænig and nān 'none' as single negative morphemes do not permit additional reinforcing morphemes in the same clause in this corpus.

Thus, the analysis of the negative morphemes in Beowulf proceeds from the initial parameter of grammatical categories which include verbals, adverbs, and substantives. Although the focus on the grammatical categories is the semantic feature [neg], it is possible that syntagmatic constructions showing the negative present in the deep structure and at the surface do not have a negative correlation, that is, on the semantic level no negative operation occurs.

Bibliography:

1. Andrew S.O. Syntax and Style in Old English. - Cambridge: University Press, 1940.
2. By Anonymous. Beowulf. Ed. Herausgegeben von Alfred Holder, II a, Academische Verlagsbuhhandlung von J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) Freiburg i. B. und Leipzig, 1895, p.187.
3. By Anonymous. Beowulf – in Old English and New English / Ed. by James, H. Ford, translated by Frances B. Gummere. First Ed., El Passo Norte Press, the USA, July 2005, p.244.
4. Brunner K. Altenglische Grammatik. Nach der angelsächsischen Grammatik von Eduard Sievers. Dritte neubearbeitete Auflage. - Tübingen: Max Niemezer Verlag, 1965.
5. Campbell A. Old English Grammar. - Oxford: Clarendon Press, 1959.
6. Moore S. and Knott Th.A. The Elements of Old English / Rev. James R. Hulbert. 10th ed. Ann Arbor. - Michigan: George Wahr Publishing Co., 1971.
7. Quirk R. and Wrenn C.L. An Old English Grammar. - London: Methuen and Co., 1955.
8. Wright J. Grammar of the Gothic Language. 2nd ed. Supplement by O. L. Sayce. - Oxford: Clarendon Press, 1954.
9. Yoko Iy. Aspects of English Negation / John Benjamins B.V./ Yushodo Press. - Amsterdam, 2005.

Prezentat la 27.05.2011

 ISSN 1811-2668

GEORGE MENIUC, EPISTOLIERUL: ÎN LABIRINTUL OBSESIILOR

Elena ȚAU

Catedra Literatură Română şi Teorie Literară

La recherche des lettres de G.Meniuc adressées à ses amis (T.Găluşcă, N.Romanenco etc.) relève qu'elles se remarquent par une certaine valeur documentaire et psychologique. De ce point de vue, sont concluentes les confessions de l'épistolier concernant ses multiples obsessions (l'amour perdu, le folklore, Le Grand Livre...), obsessions qui le troublent surtout entre les années '70-'80 et qui, en devenant des états d'esprit, traversent son œuvre littéraire, et laissent dans leurs échos les pages de l'écrivain.

En analysant les obsessions avouées par G.Meniuc dans ses lettres, nous observons qu'elles attestent une étiologie différente et, en même temps, elles ont un impact différent sur son activité littéraire.

1. Obsesia iubirii pierdute

Scrisorile lui George Meniuc către unii dintre prietenii săi abundă în mărturisiri de certă valoare documentară. Totodată, multe din aceste mărturisiri au şi o incontestabilă valoare psihologică în măsura în care, rezonând în cuprinsul operei scriitorului, varsă lumină asupra meandrelor imaginației lui individuale şi, nu în ultimul rând, asupra unor zone obscure ale subconştientului creator. Probante în ordinea dată sunt confidențele făcute de el privind numeroasele obsesii, care, cum reiese din scrisori, îl „chinuiesc" mai cu seamă în anii '70-'80 şi care, în consecință, fie că migrează în paginile lui literare, fie că îşi diseminează ecourile în acestea. Neîndoielnic, asemenea destăinuiri pot servi drept suport pentru o (re)citire psihocritică a creației meniuciene, ele oferind prilejul, pe de o parte, de a repera în filele acesteia reflexul personalității inconştiente a scriitorului, iar, pe de altă parte, de a depista resortul unor mecanisme secrete de ficționalizare caracteristice lui.

În catalogul obsesiilor mărturisite de epistolier cu deosebire relevante sunt cele ținând de episodul Tulcea. Reînnoind corespondența cu folclorista Tatiana Găluşcă, marea sa iubire din anii studenției, el intră într-un labirint al amintirilor, care se dovedeşte a fi şi un labirint al obsesiilor. De la un răvaş la altul, autorul o evocă obsedant, cu dor şi tandrețe, pe iubita de altădată, care, deşi pierdută „într-o vrajă de nespus", este totuşi „neuitată" („Nimic n-am uitat", „Niciodată nu te-am dat uitării"). Nostalgia şi regretul după dragostea magică de odinioară, flacăra căreia „mai arde şi acum", sunt persistente. *„Îmi pare rău, mă doare că ne-a aparținut o lume întreagă încununată cu stele, vegheată de zei înțelepți şi totul s-a prăbuşit în neființă"*, îi scrie el pătimaş Tatianei Găluşcă în 6.10.1972, exprimându-şi persuasiv nevoia unui „cântec şoptit de iubire". Sentimentele retrăite iarăşi şi iarăşi cu intensitate îi induc o ciudată stare de iluzionare. În percepția lui, destinatara mesajelor sale lirico-sentimentale, despre a cărei nouă identitate nu ştie practic nimic, este neabătut „pură", „sublimă", „nobilă", „plină de bunătate", „entuziastă" etc. Este clar că, în virtutea fixației ce o face pentru dânsa, memoria lui lucrează selectiv, reținând doar detaliile propice pentru a crea o imagine idealizată şi sublimată a dragei, un fel de umbră a amintirilor sale: *„O imagine vie, neobişnuită, mereu în mişcare, plină de bunătate (răstită nu te-am auzit) şi tot timpul plină de grija cuiva – aşa îmi apari, iubito!"* (Meniuc-Găluşcă, decembrie 1972). Plăsmuind însă o astfel de imagine a celei „pierdute într-o vrajă de nespus" şi situând-o într-un prezent etern, epistolierul, efectiv, o construieşte ca personaj poematic, iar concomitent se construieşte şi pe sine ca personaj sensibil şi romanțios, pentru care timpul a încremenit la ora stelară a iubirii din tinerețe. Nu întâmplător, crâmpeiele reactualizate se integrează în chip necesar prin fondul lor mnemonic ființei lui curente, astfel încât limita dintre prezent şi trecut se estompează puternic: *„...Te văd din nou strălucind cu toată tinerețea ta [...] Ai rupt din eternitate o stea ciudată şi ai adus-o să ardă deasupra casei mele"* (Meniuc-Găluşcă, 10.10.1972); „Acasă stau singur, e vară, cerul e mare, pământul e mare, iar eu stau acasă singur ca niciodată. *Îți pun mâna pe umăr sa-ți ascult bătăile inimii. Fantezist îți flutură părul şi-mi pare că simt o boare de pe Dunăre...*" (Meniuc-Găluşcă, 23.07.1973).

Cum era de aşteptat, evocarea obsedantă de către epistolier a celei ce l-a vrăjit cândva, la Tulcea, readuce statornic în câmpul conştiinței lui reprezentări ținând de cadrul în care şi-a trăit aproape panteistic iubirea irepetabilă: „În fața mea se înalță un *munte* cu *păduri* şi cu *ciute,* cu *izvoare* şi *luceferi,* cu enigme de necrezut – aceasta eşti tu" (Meniuc-Găluşcă, 10.10.1972); „*Poiana* aceea din *munți,* mult visată în trecut, va rămânea neumblată, în *rouă*. Nici *cerbul*, care te întâlnea în fiece dimineață în *Ținutul Vlăsiei,* nu-l voi mai vedea

zburând aievea" (Meniuc-Găluşcă, martie 1973); „Mă chinuieşte şi astăzi obsesia *munților*" (Meniuc-Găluşcă, 17.04.1973). În contextul dat e de remarcat că atare elemente recurente, reconstruind un decor ce reflectă obsesiile epistolierului, funcționează perfect ca mărci ale stărilor lui intrapsihice. Evident, fenomenul respectiv nu poate să nu prezinte interes pentru cercetare, cu atât mai mult că majoritatea reprezentărilor sus-subliniate (la care se cer adăugate: *apă, deltă, Dunărea, stele* ş.a.) se regăsesc frecvent în urzeala imaginarului poetic din creațiile lui Meniuc impregnate de reminiscențe tulceene.

Dacă urmăm linia extrapolărilor, observăm că în proza şi poezia scriitorului iubirea are, ca şi în răvaşele lui, un caracter de obsesie îndelungată, iar femeia iubită, a cărei imagine se întregeşte de asemenea prin defulări ale memoriei, aminteşte constant prin ceva de prietena din anii studenției. Astfel, parcurgând integral poezia autorului, constatăm că eul lui liric, care încă până la 1940, în explorările interiorului său „cosmic", se dovedeşte a fi captivul vrăjii metafizice degajate de iubita fluturându-şi „fantezia părului" sub „crengile roşii de Preludiul bucuriei" (*Fior*, 1939) sau trecând fantomatică prin „limpezi oglinzi" spre un *dincolo* unde „fulguie Non-eul, bizar, de necuprins" (*Ce vrajă?,* 1939), continuă şi ulterior, mai cu seamă în anii '70'-80, să fie bântuit de această „făptură dulce şi plină de mister" (*Mărțişor,* 1976), care îi apare în diverse ipostaze.

„Frumoasa" din Deltă, „în lotca de pescar", a cărei identitate o recunoaştem lesne, este muza meşterului ce şi-a „ars în hleiuri gândul" (*Cântec de olar,* 1970).

Pierdută undeva „la marginea lumii" (*O altă femeie,* 1978), ea închipuie icoana unui vis neîmplinit, simbolul fericirii ratate, o dulce fantasmă ce-l urmăreşte întruna pe eul liric: *„Dar iată din stele, din lună, din neunde, / Coboară o a l t ă f e m e i e, pe nevăzute scări. / Îi ascult tăcerea şi acea nostalgie, de care / Doar ochii cerboaicei rănite sînt plini."*

Amintirea obsesivă a „neuitatei", a râsului ei cu „clopoței între silabe" generează şi întreține sentimentul sfâşietor al neîmplinirii pe plan sentimental şi existențial: „Acum e toamnă despletită, palā, grea, / Coboară amintirea de pe rămurea. / Ah râsul tău cu clopoței între silabe" (*Obsesie,* 1979).

O ipostază semnificativă a „altei femei" este cea a miticei Euridice, căutarea şi recuperarea căreia înseamnă pentru personajul orfic destin şi rost suprem al vieții (*Vasul-nălucă, Toamna lui Orfeu*). Trebuie de spus că personajele şi situațiile poetice din aceste piese lirice, deşi ajustate în linii mari la schema cunoscutului mit antic, atestă configurații particulare şi conotează sensuri filosofice diferite.

În *Vasul-nălucă* (1979) plecarea fără întoarcere a iubitei atrage după sine prăbuşirea lumii externe şi interne a eului. Or, este periclitat iremediabil echilibrul ontologic („De atunci a pierit porumbelul, / a fugit cerbul, / a dispărut şopârla") şi echilibrul sufletesc (*„Am murit şi eu"*). Aceste evenimente simbolice, actualizate de către eu dintr-o perspectivă interiorizată, sugerează că ființa lui este afectată atât de grav, încât se produce o destrămare a identității (*„nu mai sînt ce-am fost"*). Iar o atare destrămare îl împiedică să-şi împlinească destinul orfic, căutările lui eşuând realmente într-o plutire în derivă („Umblu pe pământ, / Precum drumeşte luna pe ape, / în căutarea ta"). Analiza dramei acestui eu şi, bineînțeles, a structurii lui identitare ne îndeamnă să vedem în el un *alter ego* al lui Meniuc, mai exact, al lui Meniuc cel debusolat, apăsat de singurătate, obsedat de moartea sa sufletească şi spirituală.

În altă piesă lirică a lui G.Meniuc, *Toamna lui Orfeu,* remarcabilă ca mesaj şi expresie, evoluează un personaj orfic, care, urmându-şi neabătut destinul, îşi păstrează nealterate structura identitară şi puterea spiritului, în pofida faptului că trăieşte o dublă dramă. Ajuns în toamna vieții, când puterile scad vertiginos, bătrânul Orfeu, un *alter ego* al scriitorului, străbate lumea răpus de dor – cu trenul, cu avionul, cu vaporul – în căutarea dragei dispărute, iar în aceste căutări el se mişcă într-un cerc al suferinței, cu fiece nouă spirală intrând inevitabil într-un contratimp extrem de dureros: itinerariile parcurse, însemnând efectiv o alergare „*înapoi*" în timp, spre cea „demult plecată în lume", presupun în acelaşi timp şi o înaintare spre ceea ce-l aşteaptă în *viitor* – Marea Noapte.

Reinterpretând mitul din care s-a inspirat, G.Meniuc sugerează că o sursă importantă a forței vitale atât de necesare pentru împlinirea destinului orfic este *privirea.* Dacă în mitul antic privirea (interzisă) îl lipseşte pe Orfeu de orice şansă de a o recupera pe Euridice, în poemul meniucian, dimpotrivă, anume privirea îi da eului liric posibilitatea de a o reînvia întruna, imaginar, pe iubita „demult plecată în lume". Ochii lui, ce-o caută neîncetat pretutindeni, o văd chiar şi atunci când ea *nu este* (*„Nu era nimeni pe mare, dar eu te zăream"*). Mai mult, privirea lui o permanentizează ca ființă cosmică contopită cu natura („În solitudinea nopții *vedeam cum răsai: /* Din iarbă, din aer, din valuri"). Remarcabilă aici e regia privirii, care singularizează şi nuanțează sugestiv drama personajului orfic. Adoptând o discursivitate narativă, acesta selectează o perspectivă externă,

panoramică, care privilegiază vizualizarea distanţată, de la o parte. Memoria lui afectivă, funcţionând ca un bliţ, decupează tablouri fragmentare, care, în succesiunea lor riguros supravegheată, aduc în prim-plan figura iubitei şi o fixează neabătut într-un cadru crepuscular. Alergând „înapoi" spre dânsa, eul o vede mai întâi în gară „Prin tufişurile *aprinse de soarele roşu*", iar apoi într-un avion pe aripile căruia *„îngheţase soarele".* Astfel, răsfângerile soarelui care apune, captate de privirea eului, se concentrează în jurul figurii evocate, înrămând-o sugestiv. Bineînţeles, această imagine fascinantă impregnată de lumina crepusculară nu poate să nu-i amintească bătrânului Orfeu de apropierea propriului apus. Cu toate acestea, el continuă să înfrunte temerar ceaţa, pustiul, „toamna brumată şi nouă", „solitudinea nopţii", pentru a-şi împlini destinul orfic, adică pentru a o readuce înapoi pe aleasa inimii sale şi a o face *să fie, să fie, să fie...*

Indubitabil, acest Orfeu, ce, spre deosebire de personajul orfic din *Vasul-nălucă,* perseverează în împlinirea destinului său, este o altă proiecţie artistică, cu adevărat reprezentativă, a lui G.Meniuc-scriitorul, care, cum demonstrează scrisorile lui, la o vârstă înaintată face eforturi enorme întru regăsirea muzei sale înstrăinate şi întru recuperarea timpului de creaţie irosit necugetat.

2. Obsesia folclorului

În corespondenţa sa G.Meniuc îşi reconfirmă atitudinea ocultă faţă de folclor exprimată în eseuri. În convingerea lui, formulată răspicat în scrisoarea din 20.06.1973 către T.Găluşcă, „*Fără folclor nu există artă mare*". Acesta, care devenise de timpuriu una dintre marile şi frumoasele sale obsesii, este, pentru el, pe planul filozofiei culturii, o cale de acces spre rădăcinile spirituale ale neamului, spre matricea stilistică a culturii noastre şi, totodată, spre un *pattern* fundamental al lumii primordiale, ancestrale, învăluite în taină şi mister. În dialogurile epistolare cu prietenii săi el îşi mărturiseşte în câteva rânduri atracţia irezistibilă pentru atavic, ancestral şi păgân în folclorul vechi românesc. Ovidiu Bârlea, căruia Meniuc îi este îndatorat, pentru că i-a „deschis ochii asupra multor probleme de folclor" (Meniuc-Găluşcă, 18.02.1974), vede în această atracţie a prietenului său expresia unei intuiţii susceptibile de a-l călăuzi spre o lume generatoare de poezie: *„Nu trebuie să te mire faptul că te simţi atras de ce e „păgân şi ancestral" în folclorul arhaic, cum te călăuzeşte intuiţia, fiindcă aşa s-a întâmplat pretutindeni în istoria culturii. Sînt nenumărate exemplele în care intuiţia scriitorilor a premers cu mult elaborările teoretice disecatoare de folclor. În plus, intuiţia coboară la profunzimi mai mari şi are chiar paşi mai siguri, în ciuda umbrei care o înfăşoară. Atracţia pentru faza veche a folclorului nu vine atât din nevoia de a lămuri începuturile, de când sec. al XIX-lea a impus şi în ştiinţa literară acest deziderat, cât din perceperea intuitivă a acelei lumi care respiră prin toţi porii poezie, artă, fiind, cum zice poetul, „o lume ce vorbea în basme şi gândea în poezii...", caracterizată prin prospeţime, frăgezime şi mai cu seamă o nebănuită vigoare spirituală..."* (Bârlea-Meniuc, 15.01.1973). Resimţită metafizic, atracţia în cauză îşi lasă inevitabil amprenta asupra viziunii ontologice a poetului Meniuc, determinând în consecinţă specificul *sui-generis* al gândirii şi simţirii lui. Bunăoară, în percepţia şi interpretarea eului liric meniucian, fascinat într-un şir de poezii de până la 1940 de geneză şi cosmogonie, „*Umbre mai vechi sînt umbrele noastre*" (*Umbre*); iar munţii, marea şi câmpia sunt nişte tipare ancestrale care păstrează „*Fărâmele atâtor miracole din trecut*" (*Cosmogonie*). Neîndoielnic, viziunea, gândirea şi simţirea poetului – inedite şi complexe – nu pot să nu se repercuteze, la rândul lor, asupra structurii lui identitare. Vasile Coroban, încercând să explice „mitul poeziei lui George Meniuc", lasă nişte observaţii interesante vizavi de complexitatea structurii identitare a acestuia: „*În complexitatea fiinţei sale se păstrează – prin ce miracol nu se ştie – straturile vii ale unor civilizaţii apuse – dacice, slave, romanice ş.a.m.d. Poetul are nostalgia acestor civilizaţii dispărute, i se pare chiar că în hârburile ei se păstrează ceva din fiinţa sa şi le caută mereu. Iar căutările nu sînt de ordin arheologic, erudit şi sec. Ele se îmbină cu o idee de umanitate ideală, asemănătoare acelei folclorice*" (Coroban-Meniuc, 11.08.1984).

Potrivit lui Meniuc, dacă Ovidiu Bârlea, „cugetător adânc" şi exeget pătrunzător, i-a „deschis ochii asupra multor probleme de folclor", Tatiana Găluşcă, „o voce sfântă" din anii studenţiei, i-a „deschis ochii asupra frumuseţilor nepieritoare" ale creaţiei orale. Pătruns de gratitudine, el îi declară acesteia în decembrie 1973: „***Multe lucruri din câte am scris*** *n-ar exista niciodată, dacă n-ai fi tu, dacă n-ar fi culegerile tale de folclor. Dacă eu am fost în stare să plămădesc o pasăre de lut, tu ai suflat în ea ca să zboare*". „Posedată" de folclor, Tatiana Găluşcă, i-a oferit încă până la 1940, un exemplu relevant de valorificare a folclorului, contribuind la transformarea pasiunii lui pentru comorile geniului popular într-o „obsesie îndelungată": „Când am transcris de mână tot romanul tău *Pământ răzăşesc* (l-am predat lui Al.Rosetti, personal, la *Revista Fundaţiilor,* poate

mai este în arhive, ar trebui să te interesezi), am învățat multe, încât *folclorul mi-a devenit o obsesie îndelungată*" (Meniuc-Găluşcă, 28.09.1972). După război, Meniuc un timp se ocupă de studierea creației orale, apoi părăseşte munca de cercetare. Cu toate acestea, folclorul nu încetează să-l obsedeze: „Deşi nu scriu studii asupra folclorului, *el continuă să mă obsedeze, dar în alt plan*" (Idem, 17.10.1972). În ce plan? Bineînțeles, în planul pragmaticii literare. Căci, motivează scriitorul, „*Fiind orăşean, suflul viu al creației populare mi-a fost foarte necesar*" (Idem, 28.09.1972). Înainte de toate, creația populară îi favorizează deschideri fructuoase spre valorile lingvistice create de geniul popular, ajutându-l „mult" să-şi îmbogățească limba literară, să-şi „înavuțească" stilul cu „argouri" şi „expresii din popor şi acte vechi" şi, nu în ultimul rând, îi furnizează modele de valorificare poetică a acestora. Astfel, la tălmăcirea bâlinelor ruseşti el foloseşte cu măiestrie inegalabilă lexicul şi sintaxa populară ca mijloace de grefare a propriului fond de simțire şi gândire pe modelul folcloric. Şi invers, în poezia şi proza sa scriitorul utilizează nu o dată lexicul şi sintaxa populară ca mijloace de grefare a coloritului folcloric pe propriul fond de simțire şi gândire.

Din recuzita folclorică scriitorul îşi însuşeşte şi unele procedee de ficțiune. „*Elementul convențional de care e plină arta populară mi-a folosit enorm*", recunoaşte el (Idem, 10.10.1972).

În plus, folclorul, inepuizabil tezaur de înțelepciune, îi ocazionează lui Meniuc şi deschideri spre un fond de reflexivitate filozofică ce corespunde întru totul exigențelor sale intelectuale. Numeroase aprecieri şi note ale epistolierului vizavi de balada *Miorița,* care, în opinia lui, constituie „geneza şi temelia spiritualității noastre" (Meniuc-Găluşcă, 5.12.1986) sau vizavi de proiectul său literar nefinisat *Târgul Moşilor*, ni-l descoperă fascinat de originalitatea gândirii populare. În această ordine de idei este relevant faptul că unele motive folclorice, căzute aidoma unor seminţe, cum zice el, pe „ogorul sufletului" său, îi prilejuiesc adevărate revelații filozofice. Un asemenea motiv este al umbrelor celor morți, pe care le „purtăm în noi", motiv depistat în materialele de folclor ale Tatianei Găluşcă: „Într-o zi, în materialele tale de folclor, am găsit expresia: oare se poate să meargă viii cu morții? Am folosit-o apoi în *Poem.* Chiar şi după război, am găsit în balada *Vochița*: „Ţurliu, țurliu! Merge mort cu viu!" – când sora merge prin pădure cu fratele mort (ea nu ştie că e mort). Şi, într-adevăr, **viii merg cu morţii,** *doar purtăm în noi umbrele celor morți, ale părinților, ale prietenilor dispăruți. Astfel expresia asta populară, căzută ca o sământă pe ogorul sufletului meu, a devenit un adevăr filozofic*" (Meniuc-Găluşcă, 1973? nr. 6). Iar odată asimilat, adevărul filozofic îi stimulează gândirea şi imaginația creatoare, încât el nu rezistă tentației de a reinterpreta motivul în cauză într-o cheie personală: „*Tot ce creează omul în preajmă este umbra lui. Dacă-i răpeşti* ***această umbră****, omul devine un animal. Deci când va fi lipsit omul de „umbra" lui, el va înceta să mai fie* ***om***" (Tot acolo).

În contextul celor spuse se impune mențiunea că pentru Meniuc, în planul profitului literar, este cu deosebire importantă (poate mai importantă ca orice) anume acțiunea stimulativă a folclorului asupra imaginației sale creatoare. Referindu-se la credințele, datinile şi miturile populare, el notează că acestea îl atrag irezistibil, deoarece îi impulsionează imaginația: „*de la aceste fărâme de spiritualitate imaginația mă duce mai departe*"(Meniuc-Găluşcă, 11.12.1973). Cert e că asemenea „fărâme spirituale" îl incită frecvent la reflecții şi dialog. Mărturie ne stau următoarele două fragmente structurate aproape integral din întrebări reflexive: „*Interesant că fluierul se făcea din os de vultur. Ce crede poporul despre fluier în genere? Spune-mi, te rog, folclorul dunărean nu ți-a rămas? Trimite-mi ceva... De ce pe poarta de lemn se face un cocoş de lemn? Ce credință este? De ce pe morminte pe stâlp se pune o pasăre (neagră sau albă) fie porumbel, fie rândunică, „pasăre-suflet", adică. Şi zice ceva poporul în legătură cu asta?*" (Meniuc-Găluşcă, 11.12.1973); „*Spune-mi de ce Crăciun* (în folclorul dobrogean – E.Ţ.) *avea zugrăvit soarele pe piept, luna în spate, iar pe umeri doi luceferi? În balada Dobrisan (Theodorescu) întâlnim acelaşi lucru. De unde vine acest obicei? Ce semnificație are?*" (Meniuc-Găluşcă, 5.12.1986).

Este vădit faptul că preocuparea obsesivă a epistolierului de paradigmele folclorului devine o stare a lui de spirit fundamentală, susceptibilă să-i singularizeze estetica creației literare.

3. Obsesia Cărții mari

În mod surprinzător scrisorile lui Meniuc scot la iveală şi alte obsesii ale acestuia legate de munca literară. O obsesie cu semnificație singulară ca fapt de biografie şi psihologie este cea a accederii la o Carte mare. Uneori Cartea mare, simbol al operei fundamentale, al căutărilor artistice fulgerate de harul divin, se confundă, vag, cu *Disc*. Îndemnându-l pe Theo Calian, în răvaşul din 16.02.1976, să se apuce de o Carte mare („Scrie-ți Cartea, romanul"; „Theo, găseşte-ți ideea centrală a Cărții, o idee care să te inspire, să te incite şi chiar să te

amuze"; „Nu tărăgăna prea mult, începe cartea, „*Cartea cea mare*"), G.Meniuc îi sugerează prietenului în P.S. să ia ca reper romanul său *Disc*: „Scrie cum îți cauți Cartea în anii de război şi de după război, o cauți în zilele noastre. Întâlnindu-te cu tot felul de oameni, o cauți în munți, la mare, pe drumuri, în oraşe şi la țară. Trebuie să scrii **cel puțin** 600-700 de pagini. Citeşte *Disc*...". Alteori, Cartea mult visată se confundă, tot atât de vag, cu *Preludiul Bucuriei.* „**Cartea** *mă obsedează*", „**Cartea** *mă chinuieşte*", îi comunică G.Meniuc, respectiv la 7.04.1985 şi la 21.03.1986, poetului A.Suceveanu, sub a cărui îngrijire culegerea nominalizată va apare, postum, în 1988. El încearcă să-şi explice această obsesie în felul următor: „Este ultima mea carte şi ea trebuie să poarte un caracter testamentar" (7.04.1985).

Totuşi, de cele mai dese ori virtuala Carte se identifică cu *Târgul Moşilor sau Vânzătorul de umbre*, un ambițios proiect literar rămas în manuscris (despre soarta căruia nu se ştie aproape nimic). Ideea elaborării *Târgului Moşilor,* care urma să fie o creație de vârf – „de sinteză", „complexă", „neobişnuită", „fascinantă", „înțeleaptă şi originală" –, o lucrare proteică ca formă de gen (roman, piesă, poem, ciclu de versuri), îl urmăreşte cu intermitențe pe Meniuc de mulți ani: „În general, ***Târgul Moşilor*** *mă obsedează, în diverse planuri, încă din anii războiului* (am încercat să scriu o piesă)" (Meniuc-Calian, 13.04.1978); „*Romanul acesta* (*Târgul Moşilor* – E.Ț.) *mă obsedează de 40 de ani*" (Meniuc-Nic.Romanenco, 27.01.1981). Cu toate acestea, cum se poate deduce din dialogurile lui epistolare luate în ansamblu, obsesia în cauză pune stăpânire definitiv pe el abia prin anii '70, când, începând să-şi facă frecvent procese de conştiință din cauza că a „zgâriat" hârtia în zadar şi că din tot ce-a scris a rămas „un sfârâiac", este copleşit de nelinişti devoratoare şi depresii sumbre, morbide. De observat că, în mod paradoxal, cu cât mai sfâşietor este sentimentul eşuării ca artist al cuvântului, sentiment devenit vădit *obsesiv,* cu atât mai mari sunt aripile visului său, la fel obsesiv, de a realiza o Carte extraordinară. Legitimitatea acestei reacții de lanț – o obsesie determină altă obsesie – nu lasă loc pentru îndoieli că motivația scrierii Cărții este înainte de toate *psihică*. În orice caz, ponderea factorului psihic, în raport cu cel estetic, este peste măsură de mare. Poate de aceea exigența maximă, care, în înțelegerea lui Meniuc, este obligatorie pentru atingerea perfecțiunii şi totalității mult râvnite, atunci când este exagerată („trece măsura"), este resimțită de el drept impediment în „aburcarea pe piscuri". În scrisoarea din 23.03.1973 către T.Găluşcă epistolierul este înclinat să considere o atare exigență una din cauzele insucceselor sale literare: „*Exigența este obligatorie, dar când exigența trece măsura, devenind un fel de cerc vicios, atunci asta strică, te opreşte pe loc*". Fapt e că realizarea visului se tot amână, iar *Târgul Moşilor,* asociat cu „*un munte mare acoperit cu neguri*", se transformă la un moment dat într-o magnifică fantasmă literară: „*Târgul Moşilor* îmi stă în fața ochilor, apoi *dispare ca Fata Morgana în pustie*" (Meniuc-Nic.Romanenco, 16.09.1982). De altfel, deşi perioada de gestație a Cărții este tocmai de trei-patru decenii, conceptul ei se configurează anevoios. Într-o primă concepție, împărtăşită Tatianei Găluşcă, în 1973? nr.6 şi în 27.04.1973, *Târgul Moşilor sau Vânzătorul de umbre* urma să fie o lucrare despre „umbre" având ca protagonist un „vânzător de umbre". Ca sursă de inspirație autorului îi serveşte o cunoscută legendă populară pe care o găseşte la V.Alecsandri şi la Ov.Papadima: „Sau iată ce mi-a trăsnit tot în legătură cu folclorul. La Alecsandri citim: „Pietrarii au obicei a fura umbra cuiva, adică a-i lua măsura umbrei cu o trestie şi a zidi apoi acea trestie în talpa zidirii. Omul cu umbra furată moare până în 40 de zile şi devine stafie nevăzută şi geniul întăritor al casei". Iar la Ovidiu Papadima în *Neagoe Basarab, Meşterul Manole şi „vânzătorii de umbre"* citim: „Potrivit relatărilor lui Poissonier, (credința – nota lui G.M.) fusese auzită de la un om care, pe vremea ploilor când se umfla Dunărea, era pescar, dar în restul anului era „vânzător de umbre". Le măsura cu o prăjină pe care o purta mereu cu dânsul şi le vindea câte una zidarilor, care o îngropau la temelia clădirilor în lucru" (Meniuc-Găluşcă, 1973? nr.6). Plecând de la această legendă, care reprezintă în fapt o versiune a mitului creației, Meniuc e tentat să-i găsească o „rezolvare filozofică" care i-ar satisface exigențele etice: „Ca să faci ca oamenii fără umbră să moară, ar fi crud, „Vânzătorul de umbre" este un om simplu, cinstit şi n-are să facă asta. Şi m-am gândit la o **altă umbră** [...]. Tot ce creează omul în preajmă este umbra lui" (Tot acolo).

Cu regret, seturile de scrisori la care am avut acces (publicate în volumul: G.Meniuc, *Pagini de corespondență*, Ch., 2010) nu conțin şi alte materiale ce ar lămuri cum anume personajul central, „un fel de **Zlotar Gheorghe** al lui Ovidiu Bârlea", adică un „povestitor extraordinar" (Meniuc-Găluşcă, 17.04.1973), se manifestă ca vânzător de umbre. În schimb, textele scrisorilor stabilite conțin multe detalii privind veşmântul lingvistic al lucrării preconizate: „Ca să scriu acum piesa asta, acum, când i-am găsit rezolvarea filozofică, am nevoie de lexicul precupețelor, al bâlciului, al iarmaroacelor, al jargonului orăşenesc. În traducerile lui Villon am găsit câte ceva. Am mai găsit un articol în *Revista de folclor* relativ la expresiile vânzătorilor de

legume, de ziare, de covrigi. În *Scandalul de la Clochmerle* am găsit câte ceva. Dar nu ştii tu vreo lucrare specială despre asta? *Îmi trebuie jargon, cuvinte de stradă, un fel de blesteme argheziene, florile acelea de mucegai, care, topite în scrisul meu, să capete o nouă strălucire prin gura personajelor*” (Meniuc-Găluşcă, 1973? nr.6). De altfel, autorul, decis să-şi axeze Cartea pe „*însăilări din folclor şi amintiri din oraşul copilăriei*” sale, le solicită permanent şi celorlalți prieteni (Nic.Romanenco, Th.Calian, Ov.Bârlea) lucrări despre graiuri şi dialecte, precum şi folclor, mult folclor.

Pe la mijlocul anilor ’70 conceptul Cărții pare să suporte modificări sensibile. Dacă e să judecăm lucrurile în baza corpusului de scrisori cuprinse în volumul vizat, începând cu a doua jumătate a deceniului opt, personajul central nu-l mai interesează pe Meniuc ca „vânzător de umbre”. De acum încolo nu se mai pomeneşte de „umbre” şi „vânzător de umbre” (cu excepția titlului). Acum interesul autorului se îndreaptă cu fermitate spre alte ipostaze ale protagonistului: de „pehlivan”, „solomonar”, „măscărici”, filozof cu veleități de artist, care, trăind „în mijlocul unor declasați”, reuşeşte să rămână refractar la mizeria spirituală din jur atât atunci când face „scenă”, cât şi atunci când evoluează „după scenă”. Deosebit de atractiv găseşte epistolierul jocul măştilor „după scenă”. Amalgamarea convenționalului cu realul, crede el, limbajul „cu umor” ar face permeabilă o idee calitativ nouă, cea a necesității „minciunii” artistice, căci „Din timpuri vechi **poporul avea nevoie de minciună**, de imagine artistică. **Minciuna** era îndrăgită” (Meniuc-Găluşcă, 20.05.1985).

Tot pe la mijlocul anilor ’70 se face vădită şi o altă mutație în registrul esteticii Cărții preconizate. Astfel, reperele estetice ale acesteia sunt căutate nu numai în folclor, ci şi în literatura universală. Poate pentru că, obsedat de perfecțiune, scriitorul aspiră la o grilă de valori notorii: „Intenționez să scriu ceva despre... ***Târgul Moşilor***. [...] Mă tentează să fac un amestec din *Opera de trei parale* a lui Brecht, *Un veac de singurătate* de Marquez şi *Meşterul şi Margareta* de Bulgakov, un amestec convențional, desigur...” (Meniuc-Calian, 13.04.1978); „Cartea ce intenționez s-o scriu va avea tangențe cu Buhoglinda (Ulenspiegel), dar cu semnificații mai adânci. Îmi trebuie folclor, folclor în proză şi versuri, cât mai mult folclor” (Meniuc-Nic.Romanenco, 6.09.1978); „Intenționez să scriu ceva în felul lui *Colas Breugnon* al lui Rolland, să creez o figură enigmatică din popor cu nişte aderențe de Faust moldovenesc... Izbuti-voi?” (Meniuc-Nic.Romanenco, 16.07.1981).

Urmărite în ordine cronologică, dezvăluirile epistolare ale lui G.Meniuc despre proiectul *Târgul Moşilor* izbesc uneori printr-un caracter reiterativ mai mult decât ciudat. Revenind asupra conceptului care îl obsedează, el, se întâmplă, „uită” sau face abstracție că aceleaşi lucruri le-a relatat anterior. Această impresie e susținută de lipsa formulelor de liant (de tipul: „cum ziceam”, „cum spuneam” etc.). Pentru confirmare, să comparăm textele (fragmentare) a două scrisori expediate lui Nicolae Romanenco, la distanță de numai patru zile, una la 22.12.1984 şi alta la 26.12.1984:

„Nu ştiu cum să-l numesc: poate *Târgul Moşilor sau Vânzătorul de umbre* (un titlu cam lung), poate *Abaroca* (scurt şi straniu). Ca să înțelegi ce vreau să spun în roman, ți-o comunic în două-trei cuvinte. Eroul principal Jora a lui Antofiță Zlotar este pehlivan, scamator, măscărici, solomonar, ghicitor, acrobat, chiromant etc. şi chiar **strigoi**... Se ocupă şi cu spiritismul. Este tânăr, abia 3-4 ani căsătorit. Are relații cu lumea mare şi cu golănimea de la crâşme. El face **artă** pentru distracția poporului, fără interese venale, spre deosebire de tatăl său şi bunicul său, care făceau **bani** şi mai puțin artă. Acțiunea are loc în vara anului 1939. [...] Eroul meu trăieşte în mijlocul unor declasați (şi jos, şi sus), dar încearcă să facă **artă**. Îl însuflețeşte **tot ce-i legat de artă**. Chiar şi credințele naive, superstițiile el le vede ca produse ale **imaginației creatoare**. Pentru lumea simplă el e un fel de Faust misterios, care ştie **toate** şi are legături cu necuratul... Eroul meu are o lectură f. bogată. El ştie că şi în **trecut**, ca şi în **prezent**, oamenii au avut şi au nevoie sufletească de **imagini**, cred în ele, chiar dacă ele-s false. Poate şi Isus a fost cel mai mare **pehlivan** din lume... Dacă ne afundăm în folclor, în istoriile împăraților, în cronicile noastre, în fiece epocă au fost **pehlivani** (măscărici). Poporul râde, poporul plânge, **însă are mare nevoie de ei**. [...] Eu îl şi văd pe Jora Zlotar, cum iese într-o luni-dimineață, cu pălăria lui neagră cu boruri mari, spre Târgul Moşilor, pentru că acolo noaptea s-a întâmplat un incendiu... Este o **figură legendară** (mai ales că şi **părinții** s-au ocupat cu acelaşi lucru, cu **minciuna** artistică), el trece şi toți se şuşotesc, i se închină, îşi fac cruce sau îl privesc cu mare admirație...

Iată de ce îmi trebuie şi Machiavelli (crezi că n-au fost pehlivani şi acolo?) şi Casanova, şi Plutarh...”

„Iată, în imagine, personajul meu din roman: pehlivan, saltimbanc, măscărici, chiromant, solomonar etc. Titlul *Târgul Moşilor sau Vânzătorul de umbre* rămâne în vigoare. La *Abaroca* renunț definitiv. [...] Deci rămâne titlul de la început, neschimbat. Îl cheamă pe eroul meu **Jora a lui Antofiță Zlotar**, iar bunicul s-a ocupat tot **cu de astea** şi-l chema **Irimeica Zlotar**. Lumea-i mai spune „Jora Valahu”. Esența nu-i ceea ce

vedem **pe scenă**, deşi Jora Zlotar atribuie **scenei** o mare importanţă, pentru că şi miniştrii **fac scenă**, şi regii, şi generalii, toţi **fac scenă**. Cum să faci **scenă** ca să-i distrezi pe oamenii, care cască gura şi-i cred pe panglicari? Jora Zlotar **studiază** multe cărţi, este f. cult, se duce cu gândul în istorie, cercetează ce făceau împăraţii care **credeau** ce spun chiromanţii şi solomonarii, nu începeau războiul până nu întrebau pe vrăjitori „ce semne arată stelele". **De-aiştia avem mulţi şi în prezent**. Dar **după** scenă? Cu ce se ocupă pehlivanul meu **după scenă**? Ce viaţă duce? Unii susţin că este **strigoi**. [...] **După scenă** este partea cea mai interesantă a romanului, căci unii îl stimează, îl admiră, alţii se tem de el ca de dracu, alţii se linguşesc, **cum o fac mulţi şi astăzi** pentru acei care fac **scenă**. Iată de ce te rog sa-mi trimiţi cărţi de folclor sau despre teatru, sau Plutarh, sau Herodot. Vreau să fac **o carte de sinteză**, o carte fascinantă."

Cum vedem, în epistola din 26.12.1984 autorul repetă oarecum mecanic ceea ce a spus deja în scrisoarea precedentă (din 22.12.1984), fără a-şi motiva revenirea. Faptul ne îndreptăţeşte să presupunem că textul a fost redactat într-o stare sufletească oarecum „abstractă", de natură să submineze cenzura lucidităţii. O asemenea presupunere nu pare lipsită de temei, în caz dacă se ia în considerare faptul că spre sfârşitul vieţii G.Meniuc, cum recunoaşte el însuşi în scrisori, este vizitat frecvent şi de altfel de obsesii, „negre", „bolnăvicioase", care, în expresia lui, îl dezechilibrează, „îl macină pe om".

4. Confruntarea cu obsesii „negre"

Cum se poate deduce din mărturisirile epistolierului, obsesiile morbide, care încep să se manifeste în viaţa lui mai târziu decât cele frumoase (şi benefice), disociate anterior, se disting printr-o etiologie un pic diferită. Dacă obsesia iubirii magice de odinioară, cea a folclorului şi a Cărţii mari, îi sunt cauzate lui Meniuc de *factori pozitivi*, în principal *de mediu* (experienţe emoţionale revigorante, amintiri agreabile, relaţii cu persoane având darul să-l „lumineze" lăuntric), obsesiile bolnăvicioase („negre") îi sunt provocate de *factori negativi*, la fel *de mediu* (mediul social sufocant, tragedii de familie), dar şi *endogeni,* adică ţinând de interiorul organismului (crizele cerebral-vasculare suportate ş.a.).

De menţionat că factorii endogeni, interacţionând inerent cu cei de mediu, şi, în consecinţă, cumulând efectele lor, îşi vădesc o pondere deloc neglijabilă în ceea ce priveşte declanşarea obsesiilor „negre" care pun stăpânire pe scriitor în ultimii lui ani de viaţă. În scrisorile către prieteni el face referinţe la mai multe crize care l-au lovit în anii '70-'80, semnalând gravitatea a două dintre acestea, din 28 iulie 1973 şi din 1 aprilie 1981, produse pe fundalul diverselor stresuri, neplăceri şi nemulţumiri de sine.

Prima criză „urâtă", din 28 iulie 1973, – precedată (pregătită?) de răbufniri nervoase exagerate, cum e, bunăoară, cea din scrisoarea din 1 noiembrie 1972 către Nic.Romanenco – îl zdruncină pe scriitor nu numai fizic, ci şi moral-psihologic, revelându-i adevărul crud că „poţi muri aşa dintr-odată". Sănătatea îi este atât de grav afectată, încât un timp e nevoit să-şi întrerupă orice activitate. Iată ce-i relatează el Tatianei Găluşcă în 24.09.1973: „*În sfârşit, după o lungă tăcere, sînt în stare să-ţi scriu. A survenit ceva cu totul neaşteptat. În seara lui 28 iulie, fiind singur acasă şi privind la televizor festivalul din Berlin, mi-am pierdut cunoştinţa şi am căzut jos pe podele. Zic, nu era nimeni acasă, soţia era plecată la Riga, unde într-o casă de creaţie îşi termina scenariul cinematografic. Ursita, probabil, îi pregătea o surpriză la înapoiere. După multe cercetări medicale s-a constatat că am avut spasme ale nervilor cerebrali. Am stat în pat, mi s-au făcut injecţii, am înghiţit tablete, am trecut la regim sever. În acest răstimp n-am fost în stare să scriu, să citesc şi nici măcar să vorbesc la telefon*". Cauza acestei congestii cerebrale, crede Meniuc (vezi scrisoarea lui din 25.08.1973 către Nic.Romanenco), ar fi emoţiile sale negative legate de boala fratelui Pavel, care „Concediat de la *Tinerimea Moldovei* în noiembrie anul trecut, s-a simţit nedreptăţit şi *a început să alunece în întuneric*". În urma celor întâmplate o umbră macabră se lasă peste sufletul lui G.Meniuc. El este urmărit tot mai des, aflăm, de dangătul „clopotelor de pe urmă", de sentimentul singurătăţii şi al pustiului din jur. Depresii devoratoare îl paralizează uneori: „*Câtva timp am fost într-o stare sufletească „abstractă"*" (Meniuc-Găluşcă, 20.05.1974). Stările lui depresive sunt exacerbate de câteva evenimente tragice ce-l afectează puternic (moartea soţiei Lidia Mişcenco, la 8 martie 1975; moartea fratelui Pavel, care se sinucide la 9 ianuarie 1976). „*Vai, ce singur am rămas, vai, ce pustiu s-a făcut în jurul meu, vai, ce negre sînt zilele mele*", izbucneşte el sfâşietor, îndurerat de pierderea soţiei (Meniuc-Găluşcă, 15.03.1975).

În ciuda fragilităţii sale sufleteşti, Meniuc reuşeşte să depăşească totuşi destul de repede angoasele şi obsesiile ce-l macină, revenind în scurt timp la uneltele scrisului şi realizând între 1976-1980 un şir de opere valoroase (*Toamna lui Orfeu, Arc voltaic* ş.a.). Faptul s-ar explica înainte de toate prin aceea că în iunie 1976

în viaţa lui survine survine un eveniment important (se căsătoreşte cu tânăra Svetlana, de 31 de ani), eveniment care, cel puţin pentru un timp, îi luminează sufletul, alungându-i tristeţea şi splinul. Dar revigorarea sa s-ar explica totodată şi prin aceea că, în confruntarea cu obsesiile întunecoase (a morţii etc.), el are, acum, ca sprijin obsesiile luminoase, care reprezintă pentru dânsul un univers compensativ. Or, cum reiese din confesiunea eului din poezia *Perla* (1979), scriitorul, retrăgându-se în „conştiinţa" sa „zbuciumată", cheamă în ajutor tot ce-i mai frumos în trecutul său – iubirea din tinereţe, pentru a izgoni „umbrele" ce i-au invadat „interiorul".

A doua criză cerebral-vasculară acută, din 1 aprilie 1981, îl face pe Meniuc să se simtă *„ca o oală spartă, plesnită*" (Meniuc-Nic.Romanenco, 6.05.1981) şi lasă uşa deschisă pentru multe alte crize, ceea ce, evident diminuează şansele lui de recuperare rapidă. Peste un an, adică în 1982, „zgripţuroaica" îl loveşte iar nemilos: *„În aprilie m-am îmbolnăvit din nou şi tot aparatul vegetativ e de vină. Înţelegi, vasele mele vasculare suferă de insuficienţă de oxigen. O boală grea. Am stat şi la spital o lună. După spital am mai avut câteva crize foarte grave. E greu să trăieşti numai cu „salvarea" la poartă*" (Meniuc-Găluşcă, 16.08.1982).

În anul următor, 1983, starea sănătăţii scriitorului nu se îmbunătăţeşte, astfel că pauza de creaţie impusă de boală se prelungeşte: *„Anul trecut am stat mai mult în pat cu gândurile aiurea, n-am pus mâna pe condei să las posterităţii niscaiva fulgerări poetice, mi-a fost lehamite de toate*" (Meniuc-Nic.Romanenco, 10 Cuptor 1984). Din aceleaşi motive, „lehamitea" şi inerţia nu-l părăsesc nici mai târziu, iar în consecinţă pe ogorul lui literar nu creşte aproape nimic. Or, anii 1981-1985 sunt pentru Meniuc extrem de secetoşi. În schimb, sunt plini de suferinţă şi tensiune sufletească. Periclitarea capacităţii de muncă, însemnând pentru dânsul destrămarea iluziilor literare şi neîndeplinirea datoriei de scriitor, îl întristează şi-l îndurerează enorm: *„O tristeţe nemărginită mă cuprinde că n-am izbutit să-mi duc la bun sfârşit opera literară. Acum înţeleg ce trebuie să fac, dar a căzut boala asta peste capul [meu] şi am nimerit într-un cerc vicios – sînt prea slab ca să mai scriu ceva însemnat*" (Meniuc-Găluşcă, 16.08.1982). Mai mult, neputinţele ce-l copleşesc îl exasperează şi îl aruncă în hăul depresiilor sumbre. După unul din obişnuitele sale rechizitorii de conştiinţă, scriitorul, constatând că din cauza bolii nu mai are nici o speranţă să-şi recupereze marile „energii creatoare", îşi exteriorizează nevrotic stările de spirit şi sufleteşti, evident maladive, care îl chinuiesc: *„Timpul s-a dus. Marea şansă am scăpat-o. Acum mă zvârcolesc ca un leu în capcană. Muşc din mine cu turbare, dar ce pot face, sleit, deziluzionat, înrăit, sfâşiat de nostalgii amare?*" (Meniuc-Nic.Romanenco, 10 Cuptor 1984). Pe seama exasperării în cauză, generatoare de stări maladive, trebuie puse unele gesturi inadecvate al epistolierului. La sfârşitul aceluiaşi răvaş, Meniuc îi adresează prietenului de la Moscova, consilier literar la Uniunea scriitorilor din URSS, o rugăminte mai mult decât stranie: *„În ziua când va rătăci pe la voi vreun Ghiţă, vreun Mihăiţă, vreun Ionică, vreun Mitică de la noi, poticnindu-se de pragul Uniunii Scriitorilor, pune gabja pe el şi trimite-mi câteva hârţoaje mai chibzuite, căci fără ele mi-e greu să trăiesc*". Desigur, privită în contextul stărilor lui sufleteşti depresive, această solicitare şocantă nu poate avea altă explicaţie decât una psihologică.

În continuarea celor spuse se cuvine să menţionăm că, de fapt, după criza din 1 aprilie 1981, pe Meniuc îl exasperează nu numai impasul literar în care s-a pomenit, ci **totul** şi **toate**. Îl exasperează singurătatea sufletească: relaţia sa cu Svetlana se răceşte; fiica Olga (din prima căsătorie) îl respinge ca tată. Îl exasperează bătrâneţea şi fuga timpului, ariditatea spirituală din juru-i, mediul „neprielnic" („groapa" din Chişinău) în care e nevoit să trăiască, „lâncezeala" şi „lipsa de probleme" de la Uniunea Scriitorilor, conformismul şi cameleonismul unor colegi de breaslă. Simptomatice în acest sens sunt frecventele lui izbucniri nervoase (multe, neîntemeiate, la adresa unor persoane care i-au arătat totdeauna înţelegere şi respect: E.Botezatu, P.Balmuş, V.Matei, A.Burac ş.a.). Simptomatice în acest sens sunt de asemenea unele puseuri egofile ale lui. De pildă, în scrisoarea sa către Nic.Romanenco din 12.12.1984 el se arată supărat şi iritat că acesta dăruieşte cărţi unor persoane care, i se pare lui, spre deosebire de dânsul, nu le merită: „Dacă ar nimeri Cartojan la Cimpoi, Vasilache, Balmuş, Beşleagă etc., ce-ar face ei cu ele? Poate că le-ai şi dat câte un exemplar, ei şi? Tu mi-ai dat o carte **foarte** valoroasă de **colinde** (nici nu-ţi spun care), balade, basme etc. **Le-am studiat** de nenumărate ori **cu creionul în mână**, mi-am făcut note, am comparat variantele între ele, am analizat limba veche, structura ei etc., etc. Ce-ar face cu aceste cărţi Cimpoi, Balmuş, Vasilache, Beşleagă ş.a. în timp de ani şi ani? Nimic. Le-ar ţine pe poliţe, mulţumiţi de dărnicia ta. Tu mi-ai trimis o serie de cărţi despre pictori impresionişti, despre Rembrandt ş.a. Am scris poezia *Rembrandt*, am scris poezia *Gauguin,* am scris piesa *Floarea-soarelui*. Poate şi amicii tăi au scris ceva **la fel**?"

În mod deosebit îl exasperează pe epistolier casa „mohorâtă” şi „blestemată” de pe Ufimskaia al cărei „paznic” şi jertfă se consideră ani în şir. În spaţiul ei, resimţit ca ostil, scriitorul, sufocat de singurătate şi împovărat de griji cotidiene, este încolţit de obsesii bolnăvicioase. „*Casa cere îngrijire, grădina, încălzitul, vecinul meu ticălos, hoţii – toate acestea mă enervează şi-mi creează obsesii bolnăvicioase*”, i se destăinuie Meniuc lui Nic.Romanenco în 16.09.1982. Mai târziu, când se mută într-un apartament la bloc, în sectorul Ciocana, Meniuc îi confirmă lui Theo Calian, în 6.08.1986, vulnerabilitatea sa emoţional-psihică, generată de vechiul habitat, venind cu detalii şocante vizavi de această stare: „*Aici mă simt mai bine, incomparabil mai bine decât pe Ufimskaia. Grijile casei (reparaţiile, singurătăţile nocturne, îndeosebi iarna) şi cu atât mai mult* ***obsesiile*** *negre, halucinante, aproape că m-au dereglat sufleteşte (într-o zi am vrut să mă sinucid). N-am scris* ***secole*** *la rând.* ***Acolo*** *mă întrista şi mă enerva totul. Pe când aici, parcă trăiesc altă viaţă, mă simt întinerit şi visez poeme, poeme...*”

Cum se poate deduce din scrisori, Meniuc se confruntă atât cu obsesiile „negre” mai vechi care revin în forţă (apropierea sfârşitului, singurătatea, ratarea şansei de a realiza lucrări de valoare), cât şi cu obsesii mai noi (hoţii). Acestea din urmă sunt asociate, de regulă, disconfortului sufletesc pe care i-l creează grijile casei. Iată două crâmpeie elocvente în ordinea dată din scrisoarea lui Meniuc, din 2.10.1982, către Nic. Romanenco:

„Casa într-adevăr a devenit mai complicată decât înainte. Ba se rupe gardul, ba acoperişul, ba s-au spart ţevile de apă în subsol (aproape că era să fim inundaţi). *Trăind aici la colţ ne vizitează hoţii*”.

„...Grădina cere îngrijire, casa cere curăţenie, trebuia să fac focul, şi iarna n-ai unde să te deplasezi, pentru că **altcineva** trebuie să rămână în casă. Cine? De asta, ani de zile în şir n-am putut pleca nicăieri, să vorbesc cu oamenii, să mă duc la teatru, la cinema, în ospeţie. *În afară de asta, aici mai vin şi hoţii.*”

Pe la mijlocul anului 1984 Meniuc se crede „scăpat de obsesii necontenite” şi îşi face speranţe să revină la masa de scris: „*Venindu-mi câte puţin în fire (prin martie), scăpat de obsesii necontenite, dintre care unele îţi sînt cunoscute, am început să mă interesez de cele apărute la editură şi în presa noastră...*” (Meniuc-Nic.Romanenco, 22.07.1984). Dar lupta lui cu obsesiile va continua totuşi încă aproape vreo doi ani, până în 1986, când el se simte cu adevărat mai bine şi începe să scrie: „*M-am dezlegat de obsesiile mele sufleteşti, mă simt ceva mai bine şi, cum ai văzut, scriu poezii, în fiecare zi câte una. Spre uimirea mea ele se scriu repede şi inspirat*” (Meniuc-Nic.Romanenco, 20.05.1986). Impresionează voinţa lui de a învinge umbrele, de a nu da „înapoi”: „*Asta e, Niculăieş de la Crângul-Măriei, sensul ce l-am găsit în muncă şi n-am de gând să dau înapoi. Înapoi sînt tristeţile, obsesiile negre care îl macină pe om. Cine ştie, poate ursita mă va ajuta să nu mai cad în râpile regretelor deşarte*” (Meniuc-Nic.Romanenco, 2.06.1986).

Dar oare, depăşindu-şi criza de creaţie, scriitorul iese definitiv din labirintul obsesiilor? Mai mult ca sigur, nu. În 28.10.1986 Meniuc îi mărturiseşte lui Nicolae Romanenco că stările sale maladive recidivează: „*Regretele, obsesiile, amintirile triste mă macină*”. Recidiva o demonstrează labilitatea lui emoţională, trecerile de la stările de bună dispoziţie la stări morbide (şi invers), animozităţile persistente faţă de anumite persoane. De altfel, ieşirea lui *definitivă* din labirintul obsesiilor este absolut problematică, pentru că, dorindu-şi în mod normal să scape de obsesiile *maladive* care îi subminează forţele creatoare, el în acelaşi timp se vrea din tot sufletul captivul obsesiilor *pozitive*, benefice creaţiei, fiind convins că „*Marii scriitori au fost nişte posedaţi. Şi-au împins energiile până la ultima limită*” (Meniuc-Nic.Romanenco, 09.1986).

***

Cum se poate vedea, în economia studiului de faţă un loc central se rezervă mărturisirilor cu valoare de adevăr ale epistolierului, precum şi faptelor cu semnificaţie singulară din biografia lui, care fac permeabile căderile şi înălţările sufleteşti ale scriitorului Meniuc, iar respectiv şi fluctuaţiile esteticului în opera sa literară (fluctuaţii proeminente după 1940, adică efectiv după ieşirea lui din sincronia cu literatura de peste Prut şi cu cea europeană), ajutându-ne să-l înţelegem mai bine ca om şi artist al cuvântului şi, totodată, îndemnându-ne să-i recitim creaţia din unghiuri noi.

Cu părere de rău, în afara cadrului de cercetare au rămas multe aspecte interesante ale corespondenţei lui G.Meniuc (manifestarea autorului ca personaj epistolar, admirabila-i retorică epistolară, strategiile ilocutorii utilizate ş.a.), la care sperăm să revenim cu altă ocazie.

Prezentat la 04.02.2011

TETRALOGIA MARLOWIANĂ ÎN CONTEXTUL EXPERIMENTULUI CONRADIAN CU TEHNICA NARATIVĂ

Ecaterina CRECICOVSCHI

Catedra Literatura Universală

In comparison with the third-person narratives, the first-person narratives, especially those with Marlow, represent a turning point in Joseph Conrad (1857-1924)'s literary activity. Much has been written about the importance of this narrator in the context of the writer's experiment with the narrative technique. Thus, the article focuses on Marlow's contribution to the treatment of Neoromantic concerns in ***Youth***, ***The Heart of Darkness***, ***Lord Jim*** and ***Chance***.

In ***Youth*** and ***The Heart of Darkness***, for instance, certain Neoromantic themes like the contrast between the young idealist and the middle-aged man, the absolute and the relative truth are technically tackled by means of dialogization. ***Lord Jim***, on the other hand, relies on point of view and concentric circles, while the essence of the sophisticated narrative method in ***Chance*** resides in the reflection of some Neoromantic preoccupations that rarely appear in J. Conrad's works – mystery, chance as a factor determining the human destiny, romantic idyll etc.

În comparație cu narațiunile la persoana a treia, narațiunile la persoana întâi, în special cele cu Marlow, reprezintă un moment de cotitură în întreaga creație conradiană. Opinia lui B.Hardy este sugestivă în acest sens: *„Din multitudinea naratorilor din romane", probabil, nici unul nu îmbină grija cu imparțialitatea mai stăruitor decât Marlow al lui Conrad"* [1, p.154]. Despre importanța figurii respective în contextul experimentului conradian cu tehnica narativă s-a scris, cu certitudine, mult. Totuşi, ne vom referi doar tangențial la evaluările critice existente, pentru a ne preocupa mai detaliat de contribuția lui Marlow la propagarea principiilor neoromantice.

Părerile exegeților despre statutul acestui *„narator ireproşabil de scrupulos"* [2, p.57] sunt, de obicei, împărțite: unii conturează o imagine mai puțin măgulitoare a lui Marlow, prezentându-l ca un misogin, imperialist, rasist, alții încearcă să-l salveze de disprețul detractorilor săi [3]. Pe de altă parte, pot fi atestate reflecțiile proprii ale lui J.Conrad privitor la crearea şi funcția lui Marlow, care, deşi nu prea explicite, servesc de multe ori drept punct de plecare în discuțiile pe marginea acestui subiect. Astfel, J.Conrad recunoaşte că este dificil să explice originea personajului său, deoarece, departe de a fi *„un paravan ingenios"*, *„un spirit cunoscut"*, *„un sufler demonic"* [4, p.188], acesta este, de fapt, un om în carne şi oase, pe care l-a cunoscut într-o stațiune climaterică. Ulterior, adevăratul Marlow a devenit surogatul ideal al scriitorului, J.Conrad semnalând că din toate personajele sale *„el este unicul care n-a fost niciodată o vexație pentru spiritul [său]"* [4, p.188]. Însă, oricare ar fi sursa de inspirație, sobrul căpitan Marlow este, înainte de toate, o inovație oportună în arta narativă conradiană: un amfitrion literar lipsit de orice aură titanică, dar împuternicit cu sarcini şi calități cvasiauctoriale, având gesturi de temporizare şi tăceri semnificative ca nişte cezuri, ştiind să pună ecrane subtile între cititor şi substanța prozei, constituind *„un artificiu de matematician cu ajutorul căruia se calculează cele mai dificile distanțe morale"* [5, p.350]. Multifuncționalitatea lui Marlow este completată, de asemenea, de natura sa dublă: cea de narator şi cea de protagonist. Ipostazele delimitate sunt utile din două considerente: prima îi permite lui Marlow să corecteze datele pe care le deține cu informația la care are acces mai târziu, iar a doua – să limiteze sursele de informație, motivând lipsa unor detalii, în realitate ținute sub tăcere, acolo unde e necesar. Ponderea discursului indirect liber la fel reprezintă un aspect esențial al narațiunilor cu Marlow. Dacă în lucrările cu un narator anonim pătrunderea în conştiința protagonistului cu ajutorul discursului indirect liber se realizează destul de uşor, anume datorită caracterului anonim al instanței narative, în lucrările cu un narator intra- şi homodiegetic, cum sunt cele cu Marlow, această pătrundere este compromisă de anumite probleme tehnice. În primul rând, dialogizarea se fondează pe interacțiunea *„cadru-narațiune-narațiunea lui Marlow şi alte narațiuni"* [6, p.27]; în al doilea rând, pentru a părea autentic, naratorul trebuie să recurgă la mimarea vorbită, indicii intonaționali, când relatează povestirea unor ascultători, ceea ce-i destul de dificil a reda în scris. Drept urmare, utilizarea discursului indirect liber în aceste lucrări este restrânsă considerabil, iar problematica neoromantică, reflectată, de obicei, în narațiunile la persoana a treia cu ajutorul procedeului menționat, va fi abordată prin comentariile lui Marlow.

După cum s-a menționat deja, Marlow apare pentru prima dată în povestirea ***Youth*** (Tinerețe, 1902). Din start, personalitatea naratorului este reliefată cu ajutorul aşa-numitului *„lanț al comunicării"* (*communication chain* [6, p.39]), constituit din vorbitor (Marlow, prezentat), poveste (cronica călătoriei) şi ascultători (prezentați şi caracterizați succint, Marlow inclusiv). Funcția de a contura cadrul narativ în timp şi în spațiu şi de a introduce în discuție elementele lanțului comunicării revine naratorului-cadru (frame narrator) – un narator extradiegetic la persoana întâi. În ***Youth*** şi în ***The Heart of Darkness*** (Inima întunericului, 1902) naratorul-cadru este un fost marinar, care, asemeni celorlați ascultători, nu are nume; ei sunt identificați prin referința la profesiile lor (directorul companiilor, contabilul, avocatul). Este evident că naratorul extradiegetic nu-l cunoaşte bine pe Marlow, aceasta fiind, probabil, prima ocazie când cei doi se întâlnesc. Cu toate acestea, îşi îndeplineşte sarcina de a surprinde diversele ipostaze ale lui Marlow: uneori un observator fin, alteori un narator mai puțin credibil, iar alteori „un Budda predicând în haine europene". Pe de altă parte, discursul lui Marlow, un narator autodiegetic în ***Tinerețe***, este un monolog: el povesteşte, comentează, face observații, modul său de exprimare având un caracter retoric, iar atitudinea respectivă a naratorului conturând substanța neoromantică a povestirii – un dialog contrastiv dintre trecut şi prezent, romantism şi realism, tânărul idealist şi omul de vârstă mijlocie.

În timp ce ***Tinerețe*** are un mesaj destul de explicit, ***Inima întunericului*** este lipsită de o asemenea certitudine, împrejurarea fiind determinată în mare măsură de tehnica narativă la care se recurge. La fel ca în povestirea precedentă, cadrul narativ şi Marlow sunt prezentați de un narator anonim la persoana întâi. Spre deosebire, însă, de ***Tinerețe***, naratorul extradiegetic îl cunoaşte mai bine pe Marlow, în pofida faptului că nu sunt prieteni apropiați, şi are o funcție mai importantă, deoarece devine un narator din grupul la care se adresează Marlow, iar prin naivitatea relativă şi viziunea limitată, credibilă, dar net inferioară în comparație cu cea a lui Marlow, prefigurează implicațiile sumbre ale întâmplării pe care naratorul principal intenționează s-o relateze. Marlow, la rândul său, se impune în ***Inima întunericului*** în dublă postură: de narator şi de protagonist, adică este în acelaşi timp un narator intradiegetic şi homodiegetic, ceea ce-i permite să nu penetreze niciodată direct spre subiect (pentru că astfel ar numi şi nu ar prezenta lucrurile în complexitatea lor spiralată), să opereze cu formulări abstracte şi grandilocvente care au rolul de a-l depărta pe cititor de concret într-o ceață a percepției ş.a. *In nuce*, retorica meditativă a lui Marlow, un melanj specific de curiozitate intelectuală şi personală, are drept scop să impresioneze şi să convingă, să generalizeze în baza experienței individuale. Încă o particularitate a povestirii vizează *„corelația productivă"* [7, p.169] dintre naratorul intradiegetic şi cel extradiegetic, sau interacțiunea lor, din care rezultă dialogizarea lucrării. Ca şi în cazul povestirii ***Tinerețe***, problema neoromantică fundamentală a lucrării, pe lângă altele consemnate – confruntarea dintre adevărul absolut şi adevărul relativ despre om şi civilizație – este proiectată prin prisma dialogizării.

Descris memorabil drept *„un prim roman cu o formă nouă"* [8, p.45], ***Lord Jim*** (1904), de asemenea, este atribuit de exegeți seriei de lucrări în care imaginația conradiană se află *„în flux înalt"* [5, p.355]. Asertiunea se referă, în special, la tehnica narativă adoptată de scriitor în roman. Este adevărat că anumite structuri şi strategii narative din lucrările precedente apar şi în ***Lord Jim***; totuşi, deosebirile sunt considerabile. Grupul de ascultători, spre exemplu, este altul, iar naratorul extradiegetic este mai flexibil, oferind o perspectivă omniscientă/la persoana a treia, necunoscută, distantă, obiectivă, fără a face vreo aluzie la locul narării sau la vreo imagine a prezentului etc. Şi Marlow apare în roman în altă ipostază: în primul rând, narațiunea sa la persoana întâi se bifurcă în două direcții – povestirea în fața unui auditoriu şi scrisoarea către un prieten; în al doilea rând, în calitate de narator intradiegetic şi homodiegetic, Marlow nu mai este un martor convențional care observă şi raportează evenimentele după cum se întâmplă, ci *„un filtru"* [6, p.47] prin care faptele trec în aşa fel încât cititorul ar putea percepe implicațiile psihologice şi morale ale acțiunii lui Jim. Mai mult decât atât, dacă în ***Inima întunericului*** Marlow era un *„Budda"*, iar modul în care relata povestirea sugera că el a ajuns la această stare ca rezultat al experienței descrise, acest Budda devine pentru Jim un tată, un confesor şi un preot. Dar, în viziunea cercetătorilor, aspectul cel mai desăvîrşit al metodei narative din ***Lord Jim*** rămâne faptul că relatarea lui Marlow cuprinde punctele de vedere ale altor personaje despre Jim şi drama sa – al căpitanului Brierly, al locotenentului francez, al lui Stein, al lui Jewel, al lui Brown, al lui Tamb'Itam, Jim numărându-se şi el printre subnaratorii menționați, printre cei care duc la o confruntare de opinii despre acelaşi act. Surpriza e şi mai mare când constatăm că, explorând destinul lui Jim prin intermediul cercurilor concentrice, al alternării punctelor de vedere, J.Conrad menține în echilibru elementele contrastante ale antitezelor neoromantice ce stau la baza romanului – libertate – scalvie, pragmatism – romantism, izolare – solidaritate, ordine – venerare etc.

La prima vedere, ***Chance*** (Întâmplarea, 1914) poate părea o reîntoarcere la un „subiect vechi”. La o analiză atentă, însă, ne convingem de contrariul lucrurilor. De menționat că noua versiune a lui Marlow a cauzat nemulțumirea criticii timpurii, care se aştepta la comentariul autoritar din ***Inima întunericului*** şi ***Lord Jim***, în timp ce Marlow din ***Întâmplarea*** este, în viziunea ei, lipsit de credibilitate. Critica recentă este de altă părere, acceptând iresponsabilitatea lui Marlow nu ca pe o eroare, ci ca pe un merit al romanului. În esență, inovația romanului vizează cele trei cadre ale sale cu instanțele narative respective: *naratorul primar*, care relatează discuțiile cu Marlow; *naratorul secundar* – Marlow care este responsabil pentru *„asamblarea povestirilor protagoniştilor fictivi: soții Fyne, Flora, tatăl ei – De Barral şi iubitul ei – Căpitanul Anthony”* [9, p.145]; tânărul Powell – *al treilea narator,* care, „din întâmplare”, îi întâlneşte pe primii naratori la începutul romanului şi care este secund pe corabia lui Anthony când se produc evenimentele din a doua jumătate a romanului. Cu alte cuvinte, Marlow nu mai este protagonistul din Tinerețe, martorul-protagonist din ***Inima întunericului***, martorul valorilor morale din ***Lord Jim***, ci un observator, iar întreaga rețea de naratori atrage atenția asupra relatării lui Marlow ca un artefact, un colaj de texte fragmentare [10, p.158]. Al treilea narator – Powell – este utilizat pentru a extinde funcția lui Marlow, acest obiectiv realizându-se prin identificarea tinereții lui Powell cu amintirile lui Marlow despre sine ca tânăr marinar. Totuşi, tânărul Powell nu este doar un narator complementar, ci un narator cu drepturi depline, care oferă versiunea completă a celor întâmplate la bordul vasului ***Ferndale***. Dacă Marlow a fost utilizat ca narator pentru a reconstitui trecutul până la un anumit moment, atunci Powell a fost împuternicit să ducă procesul la bun sfârşit. De fapt, Marlow şi Powell sunt naratori complementari. Încă un merit al sofisticatei metode narative din ***Întâmplarea*** este şi reliefarea unei problematici neoromantice mai rar întâlnite în creația conradiană – misterul, întâmplarea ca factor determinant al destinului uman, idila romantică, motivația şi valorile umane etc.

Referințe:

1. Hardy B. Tellers and Listeners: The Narrative Imagination. - London: Athlone Press, 1975.
2. Greaney M. Conrad. Language and Narrative. - Port Chester: Cambridge University Press, 2002.
3. Printre exegeții care au o atitudine pozitivă față de povestitorul lui J.Conrad se numără F.L. Leavis (The Great Tradition, 1983, p.204), W.I. Tindall (From Jane Austen to Joseph Conrad, 1958, p.274-85), J.Verleun (The Conradian 8, 1983, p.21-7 şi 9, 1984, p.15-24), I.Watt (Conrad in the Nineteenth Century, 1980, p.200-14) ş.a.
4. Nota autorului la Tinerețe, o narațiune şi alte două povestiri // Conrad J. Heart of Darkness and Other Tales. - Oxford: Oxford University Press, 2002.
5. Vlad Al. Postfața // Conrad J. Sub ochii Occidentului. - Bucureşti: Nemira, 1996.
6. Chevereşan C. Voices and Languages: Henry James, Joseph Conrad, Stephen Crane, Ford Madox Ford. - Timişoara: Orizonturi Universitare, 1998.
7. The Cambridge Companion to Joseph Conrad. - Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
8. Batchelor J. The Edwardian Novelists. - London: Duckworth & Co. Ltd., 1983.
9. Watt I. Essays on Conrad. - West Nyak: Cambridge University Press, 2000.
10. Erdinast-Vulcan D. Joseph Conrad and the Modern Temper. - Oxford: Clarendon Press, 1991.

Prezentat la 29.06.2011

LINGUISTIC REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF FRIENDSHIP IN THE NOVEL "INTERVIEW WITH THE VAMPIRE" BY A.RICE

Tatiana ŢEPLIC, Ecaterina ALBU

Catedra Filologie Engleză

Motivaţia alegerii acestui subiect este explicată de faptul că noţiunea „prietenie" poate fi percepută şi explicată în mod diferit. Acest cuvânt are o conotaţie distinctă şi poartă un mesaj individual. Fenomenul *prietenie* este studiat de mai multe ştiinţe, din puncte de vedere diferite, motiv pentru care este considerat a fi punctul de intersecţie al unor astfel de ştiinţe cum ar fi lingvistica, psihologia, sociologia, filosofia şi multe altele. Prin urmare, conceptual „prietenie" poate fi considerat şi în context de sociolingvistică. Actualitatea cercetării constă în faptul că acest concept este interpretat în mod divers în diferite contexte şi elucidarea acestuia din variate puncte de vedere este un obiectiv de cercetare ce prezintă interes.

Like many other polysemantic words, the word "friendship" may possess several interpretations if it is regarded from different points of view and in various contexts. Thus the polysemantic word "friendship" and the ways of rendering and understanding of this concept are regarded and examined in the present article.

The motivation of the choice of this topic is reasoned by the fact that the concept of "friendship" can be understood and explained differently. For everyone this word has a distinct connotation and carries an individual message. The phenomenon of friendship is studied by many sciences, from different angles and this is the reason why it is considered to be the point of intersection of such sciences as linguistics, psychology, sociology, philosophy and many other. Therefore, the word "Friendship" may be regarded in the context of sociolinguistics. The topicality of the research consists in the fact that this word is interpreted in different ways in various contexts and elucidating it from different angles is an interesting research target.

The semantic field of a word could be defined as the set of distinct meanings expressed by the word. Traditionally a 'semantic field' is a kind of meaning continuum which the signs of different languages tend to curve up in different ways. Stig Johansson in his book 'Corpora and Cross-linguistic Research: Theory, Method and Case Studies' compares a semantic field is with a large, vague potential 'sense' which is not necessarily the sense of one sign, but rather the joint 'sense' of a set semantically related signs [Johansson; 72].

A more complicated definition of the term 'semantic field' is given by Adrienne Lehrer as cited by Vendina. According to this definition a semantic field is a set of lexemes which cover a certain conceptual domain and which bear certain specifiable relations to one another. Also, Lehrer mentions the main principle of semantic field theory. Its essence consists in the fact that to understand lexical meaning it is necessary to look at sets of semantically related words, not simply at each word in isolation. By 'semantic relation' relationships between lexical items such as synonymy, antonymy, hyponymy is meant. [Vendina; 283]

The semantic field is a complicated functional unit of the lexico-semantic level. The elements of the semantic field are the words which have their own semantic structure. Lexical meanings of words (seme) form the basis of the relations in the semantic field. The correlation between the elements of a semantic field is revealed as the relation of identity and opposition. These relations between the lexical meanings of words are accomplished with the help of the smallest and indivisible lexical meanings. That is why the lexical meanings are basic notions in the analysis of elements and units of the lexico-semantic level.

The concept is always conditioned by culture and expressed in language means, so the term 'concept' is more preferable than the terms "cultural concept" and "linguocultural concept"; not only to its brevity, but also with its apparent tautology of the past.

In order to improve the formulation of the notion of the concept's reality, it is necessary to compare the concept of the traditional semantic terms, which are the *meaning* and the *concept*. "The meaning is a reflection of the properties subject to human consciousness, occurring by means of word". [Степанов; 10]

The meaning as a minimal set of distinctive features of the subject "tends to the notion as to its limit. [Степанов; 11]

The content of the concept always involves linguistic meaning of word and near (naive) notion. But the importance of covering only part of the concept, and the further (scientific) concept can be not included into

the conceptual field: "Linguistic meanings pass on only the part of our knowledge about the world. The basic share this knowledge keep in our minds in a variety of mental structures – the concepts [Болдырёв; 27].

The concept includes all the cultural foundation of a man: "as broader and richer cultural experience of people as broader and richer potencies of the concept". [Лихачёв; 281].

The concepts are classified on several grounds. The scientist should take into account two of them: 1) *media* and 2) the *type of conscience*.

A concept may be a fact of national, public and individual consciousness. On this basis, it is advisable to separate the analysis of national, social and individual concepts. The individual-authorial concept is an extremely personal vision and experiences this reality. For example, in Russian "soul" is conceptualized as a liquid (pouring out one's heart), but not as a drink.

The social concept includes meanings, common to a particular group of people, but is not characteristic of all speakers. For example, for the faithful soul is immortal: "The soul speaks to us about his immorality, but we cannot prove it ".[Бахтин; 229]

The technique of conceptual analysis is a problem of paramount importance. The content of the concept is always culturally conditioned: nationality, education, human values.

But the scientist always support of a certain world-views, from which it is almost impossible completely abstract. Therefore, the concept as an object invisible world is not an objective reality, but the construct, the resulting scientific description.

This is especially true for the peripheral areas of the concept. Thus, the chosen method of the conceptual analysis significantly affects on the content of the concept. It is believed that the first method of conceptual analysis has been applied by Arutyunova. [Арутюнова; 10]

Yet the elements of a conceptual view of the language have been discovered in the nineteenth century. For example, Vendina sees linguistic activity of Dahl spontaneously empirical implementation of the anthropocentric approach, and in his dictionary she sees – an inventory of concepts of Russian culture. [Вендина;20] The name of the concept can be attributed to the technique of Buslaeva, as cited by Vendina. The concept is reconstructed by analyzing the metaphorical compatibility of abstract nouns, giving an opportunity to see an object of ideal world in visual images.

Summing up the achievements of modern linguistics in the studying concept, we propose the following techniques of full of conceptual analysis:

a) Etymological analysis of the name of the concept.

At the time of its original nomination is fixed vision of this reality, elaborated in the internal form of word - in etymon. The inner form of the concept ("Etymological sign") is open only to specialists, but indirectly also exists for the rest. The problem of linguist is to indicate the sources of formation of the concept. [Степанова; p.48]

b) During the operation of the word in the language, its original value fixed in the etymon, does not die. This conditions of the necessity of diachronic analysis, revealing the history of the formation of a concept.

c) Synchronic analysis breaks down into a number of particulars: the establishment of semantic valence of word; the analysis within a word semantic relationship and between synonymous, antonymic, associative and metaphoric relations; the study of derivational nests; the elucidation of grammatical specific of word. The samples of interpretation are the works of Russian scientists, in the project "logical analysis of language", and works of Polish linguistics A. Vezhbitskaya. [Вежбицкая; 201]

d) Linguostatistic account of the name frequency of the concept.

Quantitative parameters, without revealing the content of the concept, enable us to establish its importance in the national language consciousness. Of course, the relevance of the concept is not always directly proportional to the frequency of the use of the word, but forgets about the frequency in clarifying the specifics of the national culture is impossible. Thus, A. Vezhbitskaya includes in parameters, which define the specific culture, the degree of elaboration of the dictionary of the semantic field, and frequency of use of the word. [Вежбицкая; 203]

e) Analysis of the translated texts can figures out the significance of the name of the concept, not only for the interpreter, but also in the national language consciousness, and hence the importance of the concept in this culture. [Вежбицкая; 204]

f) The content of the concept is spread from a few words, so that a holistic analysis involves the analysis of all possible linguistic resources of this concept, as well this as exploring the field of related concepts.

This list only gives the required minimum techniques for its adequate description. The using of these methods can range depending on the specific of the concept and the selected type of conceptual analysis.

The analysis of the concept of "friendship" in the English language space is the part of linguo-culturological direction, the procedure of analysis was proposed by Stepanov. He identifies three "layers" of concept: the main, additional or "passive; features and the inner form, usually unconscious at all, captured in the outer, verbal form [Stepanov; 25].

Meaning of the English word "friend" has changed over the centuries in a way that reveals profound changes in human relations. It is known that dictionaries are the locks and took shape most well-established definitions. It is interesting to trace the evolution of the concept of "Friendship" on the material analysis of dictionary definitions in various lexicographical sources.

For example, in the dictionary Noah Webster's 1828 American Dictionary offers the following definition:
Friendship, n. friend'ship.

1. An attachment to a person, proceeding from intimate acquaintance, and a reciprocation of kind offices, or from a favorable opinion of the amiable and respectable qualities of his mind. Friendship differs from benevolence, which is good will to mankind in general, and from that love which springs from animal appetite. True friendship is a noble and virtuous attachment, springing from a pure source, a respect for worth or amiable qualities. False friendship may subsist between bad men, as between thieves and pirates. This is a temporary attachment springing from interest, and may change in a moment to enmity and rancor. 2. Mutual attachment; intimacy.3. Favor; personal kindness. 4. Friendly aid; help; assistance. 5. Conformity; affinity; correspondence; aptness to unite.

In the Longman Dictionary of Contemporary English 1995 year offers the following definition: **friendship:**

1. [countable] a relationship between friends;2.[uncountable] the feelings and behavior that exist between friends. **friend** [countable]:1.A person you like, someone who you know and like very much and enjoy spending time; 2.A supporter, someone who supports an organization such as a theatre, art gallery, charity etc by giving money or help; 3.not enemy, someone who has the same beliefs, wants to achieve the same things etc as you, and will support you;4. parliament/court of law (British English) a) my honorable friend used by a member of parliament when speaking about another member of parliament) my learned friend used by a lawyer when speaking about another lawyer in a court of law.

In Cambridge Advanced Learner's Dictionary 2003 year I find next definition: **friend (companion)** noun:

1) A person whom you know well and whom you like a lot, but who is usually not a member of your family: 2) Someone who is not an enemy and whom you can trust: 3) Someone who gives money to a theatre, other arts organization or charity in order to support it: **friendship noun** - when two people are friends.

Thus, based on the comparison of dictionary definitions of lexicographical sources, it becomes obvious that the actual layer concept «Friendship» includes the following components:

- Friendship - is affection to any person based on close acquaintance with him and his assessment of positive qualities;
- Friendship- is a noble and pure feeling, characterized by constancy;
- Friendship - a disinterested mutual aid.

«Friend» as a component of the concept of "Friendship" is as follows:

- A friend can be one, friends should not be much;
- Friends are the people who are pleasant to each other, which like to spend time;
- A friend - a supporter, sometimes giving money and sympathy;

Different - it is not a member of the family, but close as a brother;

- A friend is opposed to the enemy.

Thus, it is clear that friendship is lasting relationships between people based on mutual affection, respect and trust. Unwritten code of rules combines friends in a single whole, among which the main are: mutual understanding, openness, and ability to count on the rescue, empathy, sincerity and selflessness. Analysis of the material suggests that over time the content of the concept of "friendship" is changing. In the Webster dictionary in 1828 include such components of the concept "Friendship", as the sincerity and generosity, reciprocity and consistency. In modern dictionaries, a friend - is the one with whom a good time.

The actively used lexemes in connection with the concept of "friendship" are determined. In the first place appear consent, compatibility, understanding, ability to form groups, common interests, intimate,

sexual and family relation, sponsorship, love, the beginning and the restoration of friendship. From these values, we can conclude that the basic meaning of friendship is communication with a person, based on mutual similarity, knowledge of the qualities of this man and love that brings peace and tranquility; it has a beginning, can be interrupted and then resumed.

A friend is opposed to the enemy. Based on the results of the study of Thesaurus Rouge, the interpretation of the concept will be implemented by considering the elements that can be distinguished by the most heavily used lexemes:

Friendship – Amity; Friendship – Sociality; Friendship – Brotherhood; Friendship – Likeness; Friendship – Knowledge; Friendship – Love; Friendship – Intimacy; Friendship – Support;

Friendship – Introduction; Friendship – Reconciliation; Friendship – Not enmity.

It is not excluded that in the process of research will be highlighted and other elements that make up the concept of "friendship".

Based on the theory of the concept of friendship we would like to analyze and demonstrate the different kind of friendship among the following characters in the novel "Interview with the Vampire" by Anne Rice: Louis, Lestat, Claudia and Armand.

Above all, we would like to analyse the relationship between Louis and Lestat. We identified the following types of friendship between these characters: friendship-sociality, friendship-brotherhood, friendship-knowledge, friendship-introduction, friendship-intimacy, and friendship-likeness.

Louis was fascinated by Lestat, and so it was their **Friendship-introduction.**

Lestat was looking for his next victim. Getting between Louis and Armand was necessary; Lou was looking for a teacher who would have shone him all the secrets.

e.g.: The moment I saw him, saw his extraordinary aura and knew him to be no creature I'd ever known, I was reduced to nothing. […]From then on I experienced only increasing wonder. As he talked to me and told me of what I might become, of what his life had been and stood to be, my past shrank to embers.

Friendship-likeness

They are starting to make friends on the basis of similar interests and lifestyles, and this important fact in human relations.

e.g.: He was for all appearances of the same class now as myself, which meant little to me except that it made our lives run a little more smoothly than they might have otherwise.

e.g.: It was detachment that made this possible, a sublime loneliness with which Lestat and I moved through the world of mortal men.

Friendship-intimacy

e.g.: I believed that, having gone through all the pain you again will be kind, filled with love, so wild, insatiable curiosity with which you first came to me, that thirst for knowledge that led you to my cell in Paris. I was hoping that the pain will pass, you will forgive me for the death of Claudia. She never loved you as much as I loved you and how you loved us both. I saw this and believed that I could tie you to himself and to hold, and then will be opened before us, and we teach each other.(in the dialogue of the characters used the words, a room to sleep alone, bed, love)

Friendship-support.

e.g.: I came in answer to your prayers. Life lost its meaning, the wine has become tasteless, and the food is disgusting. What if I deliver you from it all (Lestat expressed the desire to help Louis and this expression is a shining example of friendship- support) and give you new life that will last forever ...

Lestat's main task and duty was to help Louis survive as as vampire, he taught and guided him.

Friendship-knowledge

We know our friends, we know their good and bad traits, and we know their habits. The friendship appears throw the knowledge.

e.g.: And do you think you can find other vampires by yourself? They might see you coming, my friend, (and here we see even use phrases my friend, that is also a proof of friendship among the heroes), but you won't see them. No, I don't think you have much choice about things at this point, friend. I'm your teacher and you need me.

e.g.: He hinted there was much I didn't know and must know and that he alone could tell me.

Friendship-sociality existed between Lestat and Louis. After becoming a vampire, he tries to comprehend a new entity. He was looking for answers to many questions. He tries to find them from his teacher.

e.g.: `That is how you see it!' I protested. " `That is the way it is,' he answered. `You talk of finding other vampires! Vampires are killers! They don't want you or your sensibility) They'll see you coming long before you see them, and they'll see your flaw; and, distrusting you, they'll seek to kill you. They'd seek to kill you even if you were like me.

Friendship-love

e.g.: She now has dealt a mortal blow to me, took away the most important thing - deprived of his love.

e.g.:... he robbed me of my will, so I'm just fascinated looking at him and felt like he was just on a rope, my heart pulls to himself.

In the concept of friendship itself, we found the words love, heart, whisper; such verbs as to love, to tremble, that show the atmosphere of friendship-love.

These concepts of friendship will be tested in two directions: first, will be considered a cause of a particular friendship, why it appeared, what motivates characters; in the second, we select the words that characterize a certain kind of friendship. Thus we may summarize upon the kind of friendship which could have been seen more commonly in the novel written by Anne Rice.

We begin with **friendship-introduction**. All our heroes are introduced for various reasons, such as familiarity between Louis and Lestat occurred by accident, Lestat was looking for his next victim. Getting along for Louis and Armand was necessary; Louis was looking for a teacher who would have shown him all the secrets.

So we can summarize that the **friendship-introduction** occurs by chance or necessity. Words, expressions or grammatical constructions that characterize this friendship are the same: the time, which they used, is past simple:

e.g.: I saw him, He said, It was moments" because the introduction was long time ago, the characters in his memoirs describe their heroes externally.

They share experiences that they had when meeting.

After introduction, the heroes became brothers in blood, as they create their fellows in this way, hence there **is friendship-brotherhood and friendship-likeness**, the characters are similar to each other, they share a way of life, origin, common interests and goals. They are linked very closely.

e.g.: "I was infinitely closer to him; I saw as a- vampire; we could do it."

The **friendship-brotherhood and friendship-likeness** occur by origin, in course of time, and interests.

When friends spend a lot of time, they become closer to each other, between them might be love. This further entails an intimate relationship. Now we say about **friendship-love and friendship-intimacy**. This is due to the fact that people no longer shy and don't afraid of each other, they are open and often shows very different feelings. Between Louis and Lestat, and Louis and Armand there was **friendship-intimacy**, and between Louis and Claudia there was one-sided love. They are slightly different from each other. In friendship-intimacy we face the following expressions: he whispered, I want you, we will love each other. And in friendship-love we see other expressions, more emotional and delicate: "I cannot live without you; my heart pulls to him; my love; heart, soul and other.

And finally we will talk about **friendship-knowledge and friendship-sociality**. We consider these two concepts of friendship together, as they are similar and inseparable. During the communication we address many aspects; we share joy, talks about our doubts, express our views, give advice, and share our experience and knowledge. When depicting **friendship-knowledge** the imperative mood is used:

e.g.:`Go out; Rid yourself; don't fall; you shouldn't be feeling this fear at all; Vampires are killers; Traveling by ship, you damn well better live off rats; Killing is no ordinary act.

Friendship-knowledge and friendship-sociality occur by need, desire to help.

Thus, to sum up, we may conclude that:

- **Friendship-introduction** occurs by chance or necessity.
- **Friendship-brotherhood and friendship-likeness** occur by origin, in course of time, and interests.
- **Friendship-love and friendship-intimacy** occur by affection, physical attraction, and feelings.
- **Friendship-knowledge and friendship-sociality** occur by need, desire to help.

Summarizing our lexicological analysis in the second part, we can draw the following conclusions in the novel ”Interview with the vampire” by Anne Rice, the most frequent concepts of friendship are: **friendship-brotherhood and friendship-likeness** as these concepts are found friendship among all the heroes, then on the second place is **friendship-knowledge**, since the characters were in need of information and news related to their origin, and on the third place is **friendship-love** and **friendship-intimacy**.

Both, the theoretical and practical material have helped draw the following conclusions. The analysis of the concept of ‘friendship’ emphasized once again the concept’s complexity as its semantic field seems to be absolutely unbounded by one single work, by one single definition or general phrase. Each person, each individual involves in this concept his own experience, his own feelings that is why even the greatest masterpieces of the world literature could not agree totally upon a definite perception of this concept although they hide a very close relationship and immediacy of soul tribulations.

Bibliography:

1. Johansson S., Oksefjell S. Corpora and cross-linguistic research: theory, method, and case studies. Rodopi B.V. Amsterdam. - Atlanta, GA, 1998.
2. Арутюнова Н. Д Язык и мир человека. - Москва, 1999.
3. Бахтин М. М. К философским основам гуманитарных наук. - СПб., 2000.
4. Болдырёв Н. Н. Концепт и значение слова. - Воронеж, 2001.
5. Вежбицкая А. Понимание культуры через посредство ключевых слов / Сопоставление культур через посредство ключевых слов. - Москва, 2001.
6. Вендина Т. И. Даль: Взгляд из настоящего. - Москва, 2001.
7. Лихачёв Д. С. Концептосфера русского языка. - Москва, 1997.
8. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры. - Москва, 2001.

Literary Sources:

9. Rice A. Interview with the Vampire. – New York, Random House Publishing Group, 1997.

Prezentat la 01.07.2011

PARALLELISM AND REPETITION IN CINEMATIC ADAPTATIONS OF ENGLISH LITERATURE

Alexandra SUDNITINA

Catedra Filologie Engleză

Prezentul articol este un studiu comparativ al particularităţilor stilistice care caracterizează romanul contemporan englez şi adaptarea lui cinematografică. Sunt studiate aspectele limbajului operei literare şi transformările lui în versiunea cinematografică a acesteia. Prezenta cercetare urmăreşte nivelul structural şi sintactic al textului literar clasic şi al celui ecranizat, descoperind valoarea lingvistică a construcţiilor paralele, funcţiile repetiţiilor şi interdependenţa lor în discursul scenariului adaptat.

One of the crucial issues related to the process of adapting a work of literature for either screen or stage is the capacity of the second version to correlate with the original in the matters of both style and substance. The commonly accepted view upon film adaptation is in the majority of cases rather critical and hardly receptive of the innovative elements or radical reshaping which is often introduced into the script or scenario based upon the classical literary piece. Adaptation itself is mostly viewed as secondary or subordinate to the initial source. Thus, in accordance with B. McFarlane, a specialist in film theory and adaptation, the interest in the latter, "unlike many other matters to do with film (e.g. questions of authorship), is not a rarefied one. And it ranges backwards and forwards from those who talk of novels as being 'betrayed' by boorish film-makers to those who regard the practice of comparing film and novel as a waste of time" [1]. It is quite obvious that film adaptation as a product of reshaping a work of fiction is often criticized, being treated as ancillary, if not unwelcome, to the canonic piece of literature.

Yet opinions range, as mentioned above, from harshly critical to openly receptive, and in M. Bal's view, the concept of contemporary narratology allows for the inclusion of the miscellaneous cinematic version as a genre into the wide span of narratives. The author states that referring "to visual images, there is no reason to limit narratological analysis to texts only. The narrativity of films is obvious. Film narratology is a vast and diverse field" [2]. Consequently, the inferiority label attributed to film adaptation as compared to its literary source is in most instances ungrounded, since the generic identification of the former involves several media, such as the audio-visual and verbal ones, which merely contribute to diversifying the perceptive pattern of the cinematic translation.

In addition, considerable amount of criticism arises when the issue of fidelity to the initial source comes to the fore, since, as V. LoBrutto considers, no specific or definite framework has been elaborated to perform a systematic study of the film medium. The criterion mentioned also remains quite relative, for "the tendency has been to examine film through other disciplines, especially through the prism of literature and theater, as well as social, political, gender, racial psychological and semiotic perspectives. People have acquired sophisticated sensibility for visual storytelling, although they rarely consciously comprehend the grammar and properties of the medium" [3]. Consequently, it is only by approaching film adaptations and cinematic scripts from the multilateral perspective that a critic or an amateur can perceive it as a unique artistic and technical blend of translating a literary plot.

Amid myriads of tropes and figures defining the specificity of literary language proper to any author structural stylistic devices occupy a particular niche, owing to their unique capacity of both framing a literary text and adding emphasis, as well as emotive coloring to the story told. Therefore the capacity of the script-writer to translate these into the motion picture language turns out a true challenge, with due account kept of both the structure and the content which should remain faithful to the original source.

The most salient figures of such kind are undoubtedly parallelisms identified as "the use of paired sounds, words and constructions" [4]. Parallelism is mostly associated with repetitions, alluded to as a structural stylistic device which consists in repeating a word or a phrase, often with a purpose of producing emphasis [5]. It is a well-established fact that parallelism serving as the umbrella term encompasses varying patterns of repetition and is frequently met in English novels, a trait by which most notable literary works are characterized.

J. Austen's "Sense and Sensibility" serves an exponential example of abundant usage of parallelisms and repetitive patterns bearing a variety of functions, as can be observed in the excerpt below:

***"He was** not **an ill-disposed** young man, unless to be rather cold-hearted and rather selfish is **to be ill-disposed**: but **he was,** in general, well respected; for **he** conducted himself with propriety in the discharge of his ordinary duties. **Had he** married a more amiable woman, **he** might have been made still more respectable than he **was**: **he** might even have been made amiable himself; for he was **very young when he married, and very fond of his wife**... When **he gave** his promise to his father, **he meditated** within himself to increase the fortunes of his sisters by the present of a thousand pounds apiece. **He** then really **thought** himself equal to it"* [6].

The detail striking the eye of the reader is the anaphoric repetition of the personal pronoun 'he', defining John Dashwood's personality as egocentric and self-absorbed, whereas the framing repetition of the compound adjective 'ill-disposed' enhances the effect produced. The direct characterization of the young Dashwood thus becomes finite, and is backed up by the parallelisms ('he was…', 'very young…', 'very fond of…'), which adds a touch of irony to the critical narratorial outlook upon the former. Moreover, the narrator employs a mocking understatement ('He was not an ill-disposed young man, unless to be rather cold-hearted and rather selfish is to be ill-disposed…'), thus creating an expressive literal image of the character in question.

The adaptation hardly retains these imperceptible nuances of characterization, and E.Thompson's version of the literary piece delineates John Dashwood as follows:

*"A **well-dressed, pompous-looking** individual (John Dashwood, 35) is making an urgent journey on horseback**.** He looks anxious"* [7].

The transposition noticed in the script is definitely successful, though being curtailed to a considerable extent: whereas the parallelism is retained and sustained by the enumeration, direct characterization is, counter to the covert irony and mockery of J. Austen's style, overtly grotesque ('pompous-looking') and denigrating. Therefore, if in the initial source the direct method of characterization is combined with indirect identification of Dashwood's petty self, the scriptwriter translates the text and makes his typical features salient.

A detail worthy of attention is that the adapter's accuracy gives credit to artistry and utmost fidelity to the source: the compound adjective of the initial work ('ill-disposed') is taken due account of, undergoing intensification and structural duplication in the adapted variant of the script ('well-dressed, pompous-looking'). It is thus reasonable to conclude that, while the faithfulness to the initial literary is definitely observed in the adaptation of the novel, it is obviously more expressive visually, appealing to the eye of the potential viewer in a straightforward manner. The verbal and visual media of the adapted version definitely engage in fruitful collaboration in the script.

It is necessary to consider another example revealing the adapter's capacity of cinematic transposition and rendering the structural stylistic devices of the alleged literary work. The usage of parallel constructions and repetitions in the novel is presented in the following excerpt:

*"I do not attempt to deny," said she, "**that I think very highly of him - that I greatly esteem, that I like him**." Marianne here burst forth with indignation - "**Esteem him! Like him! Cold-hearted** Elinor! Oh! worse than **cold-hearted**! Ashamed of being otherwise. Use those words again, and I will leave the room this moment!"* [8].

One cannot help but notice the similar framing repetitive patterns containing the compound adjectives ('cold-hearted') and parallelisms, in which the relatively short verbal interaction abounds. The succession of the subordinate clauses ('that I think very highly of him – that I greatly esteem…') is again backed up by the enumeration of the verbal predicates (think highly, esteem, like) which in Marianne's response to this attitude also acquires a bitter ironic and highly emphatic touch. The younger sister reiterates Elinor's phrasing, showing utter indignation at her seeming indifference to the matter discussed.

Thus, whereas in the first passage Elinor's opinion, embellished by structural repetitions and parallel constructions, is perceived as logical and coherent owing to the succession of the predicates enumerated, in Marianne's interpretation it turns into a mere mockery at what the latter perceives as the epitome of genuine affection. However, the functional properties of repetition and parallelism remain akin to those found in the previous example. Apart from adding emotional tension to the dialogue, they help structure it properly and consistently, attributing an indirect characterization to Edward Ferrars, whose personality constitutes the core of the conversation.

In the cinematic version of the novel the situation changes to a considerable extent and is represented in the following way:

"Mrs Dashwood

Elinor has not your feelings, his reserve suits her.

Marianne thinks for a little.

Marianne

Can he love her? Can the ardor of the soul really be satisfied** with such **polite, concealed** affections? To love is **to burn, to be on fire,** all made of **passion, of adoration, of sacrifice! Like Juliet, or Guinevere or Heloise" [9].

One of the first details indicating the process of reshaping the dialogic sequence is apparent: it is no longer the interaction between Elinor and Marianne, but the one between the former and her mother, Mrs. Dashwood, that emerges as the core of the conversation. Yet the sample under analysis still abounds in such structural stylistic figures as parallel constructions ('Can he love her? Can the ardor of soul really be satisfied…') and enumerations ('polite, concealed', 'of passion, of adoration, of sacrifice'), all these adding to Marianne's profound and sincere interest in her sister's fate, as well as her utmost sensibility to the question discussed.

In addition, the rhetorical question asked by Marianne, which is aptly incorporated into her response, gives rise to another parallel construction, with the modal 'can' indicating the duality of Edward Ferrars' nature and utter impenetrability of his character, which, as the character considers, is completely devoid of sensibility. In this particular instance the indirect method of characterization, in contrast to the previous example transforming it into the direct one, is preserved, and the level of its intensity is retained.

Another relevant detail which adds emphasis and adduces sophisticated character to the interaction of the script is the succession of allusive references presented by Marianne to the famous female figures leaving notable traces in literature and ultimately becoming archetypal. Namely, the enumeration 'like Juliet, or Guinevere or Heloise' also delineates Marianne as one of the main characters possessing certain educational background and capable of passing critical judgments upon her acquaintances and relatives with ease and wit. This stylistic detail, absent from the original work, still proves the adapter's fidelity to the source, since the allusion proper is structured repetitively as a token of reverence to J.Austen's unique and exquisite wording.

Consequently, the adaptation of the novel is by no means inferior to its literary counterpart, and can hardly be termed auxiliary or subordinate. On the contrary, whereas in J. Austen's version many of Marianne's features remain covert, E.Thompson, remaining faithful to the source, infuses it with new vigor keeping account of its language peculiarities.

Thus, the issue of cinematic adaptation of English literary prose often calls forth direct criticism on the part of the theoreticians working in the field, since the adepts of canonic source study engage in a number of arguments with film critics regarding the superiority and artistic integrity of either the primary matter or its cinematographic translation. The most disputable points remain the fidelity to the initial variant, i.e. the novel, in the matters of content, style, detail and precision, as well as the structural properties identifying both the genres. Still the contemporary film specialists put forward a justifiable claim about the possibility of regarding film adaptation as a full-fledged narrative capable of literary and linguistic scrutiny owing to its capacity to encompass both audio-visual and verbal media.

It is apparent that the structural stylistic figures of the initial source are capable of successful transposition to the screen when the adapter follows the general language bent of the discourse proper to the literary work, paying heed to the stylistic devices which reflect the major features of the characters described, such as parallelisms and repetitions in particular. The capacity of preserving suchlike structural and syntactic stylistic tropes largely contributes to creating picturesque character imagery and often exposes the ideas implied by the author of the canonic piece through the apt combination of auditory, verbal and visual media.

References:

1. McFarlane B. Novel to Film: An Introduction to the Theory of Adaptation. - Oxford, Clarendon Press, 1996, p.3.
2. Bal M. Narratology: Introduction to the Theory of Narrative. - Toronto, London, University of Toronto Press, 1999, p.164.
3. LoBrutto V. Becoming Film Literate. - Westport, Greenwood Publishing Group, 2005, p.1.
4. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. - Cambridge University Press, 2003, p.456.
5. Cuddon J. A Dictionary of Literary Terms. - Oxford, Blackwell, 1998, p.283.
6. Austen J. Sense and Sensibility. - London, Wordsworth Editions, 2000, p.2,3.
7. Thompson E. Sense and Sensibility. - 1994. http://www.imsdb.com/scripts/Sense-and-Sensibility.html, p.1.
8. Austen J. Sense and Sensibility. - London, Wordsworth Editions, 2000, p.13.
9. Thompson E. Sense and Sensibility. - 1994. http://www.imsdb.com/scripts/Sense-and-Sensibility.html, p.17.

Prezentat la 28.06.2011

TIME SYMBOLISM AND IMAGERY IN FILM VERSIONS OF ENGLISH NOVELS AND CONTEMPORARY SONG LYRICS

Ecaterina ALBU, Alexandra SUDNIȚÎNA
Catedra Filologie Engleză

Polivalența semantică şi culturală a unităților limbajului constituie pilonul interpretării mesajului redat în mod verbal şi audiovizual. Trebuie subliniat faptul că decodarea semnificațiilor ascunse ale operei de artă clasice sau contemporane este strâns legată cu puterea discursivă şi valoarea stilistică a limbajului acesteia şi prezintă o modalitate eficientă de a reda o multitudine de simboluri în romanul contemporan englez sau în textele şi clipurile video ale pieselor muzicale contemporane.
Este incontestabil faptul că posibilitatea decodării simbolului filosofic şi a celui literar prin diferite mijloace lingvistice contribuie la identificarea funcționalității textului şi a mesajului comunicativ în procesul adaptării lui televizate şi cinematografice. În prezentul articol intenționăm să analizăm simboluri esențiale redate în ecranizarea literaturii clasice şi contemporane engleze sau în textele şi în clipurile video ale pieselor muzicale contemporane prin intermediul mijloacelor verbale şi audiovizuale. Este întreprinsă o analiză comparativă a transformărilor structurale, contextuale şi stilistice ale simbolurilor romanului clasic în versiunea lui cinematografică, precum interpretarea lingvo-stilistică şi semantică a redării simbolismului în texte de cântece contemporane însoțite de clipuri video.

One of the undeniable merits of any verbal message is its potential of rendering a multiplicity of symbolic meanings which are intrinsically embedded in the language as a social practice and a cultural phenomenon. The human aptitude of employing language means to engage in a significant interaction reflects the capacity to convey messages using a broad variety of media in which the contemporary society abounds. Most linguistic transformations that a verbal message, either worded or written, inevitably undergoes are basically explained by the requirements that any medium of conveying information stipulates. Nowadays audio-visual and verbal media acquire increasing significance and exert escalating influence upon both the private and the public realms of using language as a message-defining and image-building tool.

The potential of enhancing textual messages with the accent placed on their perceptivity has long been recognized as the essential merit of such mass media sources as television and cinema, both the media being inextricably bound. Therefore the necessity arises to reveal a variety of linguistic and stylistic methods helping to represent and develop symbolic meanings and images via verbal and audio-visual channels.

However, the essential problematics of the contemporary media sources and art forms conveying symbols, building imagery and thereby expressing verbal messages in a variety of shapes resides in their vulnerability to overt criticism on the part of the canonic art form adherents, such as literary analysts, critics and specialists in the area of language studies or textual semiotics. The newly emerging media are likely to become a target for rejection and denial whenever it comes to recognizing these as separate art forms which frame textual messages bearing symbolic meanings and expressing particular or generally acknowledged ideas.

One of suchlike art forms which has enjoyed a long history of evolution and undergone painstaking development stages, setting specific standards of language and acting performance, is that of film and cinematic adaptation, a copious and versatile product and form of artistic expression involving a multitude of aspects from which a specific phenomenon is represented and framed linguistically, audio-visually and symbolically. The film adaptation, apart from cinema in general, is one of the alleged targets oftentimes blamed for its radical reshaping of the original source, i.e. the work of literature, up to distorting its ideas, changing or skipping facts or events presented in the work of literature and thus proving its inferiority to the latter. This is the opinion, which, in accordance with B. Shepherd, is linked to the issue of fidelity to the essentially verbal matter which is adapted and hence reshaped to a greater or lesser extent [1]. Most obvious changes striking the eye of those perceiving the final product are the curtailment of the text and the necessity of the language medium to share the niche with the audio-visual and other channels of conveying messages and ideas.

Yet the status of other media products, such as films or music videos, in accordance with the view expressed by P.Persson, is equal to that of literature when considered from the standpoint of contemporary narratology, which studies all types of narratives and fictional words defined by either writers or filmmakers

and placed on the same hierarchic contemporary art level [2]. It would thus be reasonable to conclude that for the purpose of the analysis one can admit the narratologic equality of both music video narrative as a form or product of popular culture and literature as a classical verbal realm of expression.

Moreover, the essence and tasks of literature as a form of linguistic rendition and a mode of conveying human thought in words, as S.Olsen affirms, are as wide and polyvalent as those referred to the notion of the narrative. The author considers it common practice for literature to be regarded not only as a verbal medium, but as a sociological institution as well, which in its broader sense encompasses human cooperation in a series of verbal and other practices including writing, publishing, editing, and which is more, presentation or performance, the practice which transcends the boundaries of diegesis and inevitably turn to mimesis [3]. Apparently, cinematic adaptation and video clips as the media incorporating verbal messages or converting written texts can be treated as one of the final stages of literary output, a mediated consequence and a miscellaneous projection of the artistic message expressed by a multiplicity of means.

Naturally, one of the functional properties of a work of literature is its potential for generating imagery, be it trite or vanguard, with the image itself defined by M.Abrams as the element of mental pictures reflected in readers' minds and viewed as part and parcel of literary works perceived in totality [4]. By extension, image, as one of the media products can also emerge as a relevant constituent of the audio-visual and verbal whole, its importance escalating in unison with the impact of the channel and the form of conveying the message.

The notion of the image is tightly bound with that of the symbol, with the two notions confused and frequently perceived as neighboring in modern literary theory and cultural studies. Symbolism, as M.Fludernik insists, implies the use of symbols which purport to convey specific ideas and stand for something other than what they literally represent in a work of art, or, as has been established above, in a medium conveying verbal messages by a variety of means [5]. Any image in a literary or audio-visual medium is formed unequivocally, being either literal, i.e. direct or figurative, implicit and encoded. Its presence is in most cases undeniable in a work of literature, accepted as a form of discourse or a music video, perceived as its smaller form, i.e. a text with the semantically and stylistically charged lyrics present [6]. The issue of the connection established between the audio-visual and verbal spheres meant to expose specific miscellaneous imagery relates to stylistic consistency in making use of the language means, which, once incorporated into one of the contemporary television or cinematic art forms, is likely to embed particular socio-cultural and literary symbolism. The presence of symbols in either film or television is an arguable point in itself, since it is eventually decoded by the viewer, with the same situation observed in literature, wherein the narratee perceives a literal or figurative image as either symbolic or indicative of a concept or a category.

A closer look at most literary works adapted for the screen often reveals an increasing propensity towards toying with the categorical concept of time in its philosophic, semantic and generic understanding. Time as a line of progression towards the future events is exposed in any literary work through plotlines, which enhance the alleged image by representing it as told by an overt narrative agency, observed in F. Scott Fitzgerald's story "Curious Case of Benjamin Button", with the example considered below:

"As long ago as 1860 it was the proper thing to be born at home. At present, so I am told, the high gods of medicine have decreed that the first cries of the young shall be uttered (1) upon the anaesthetic air of a hospital, preferably a fashionable one. So young Mr. and Mrs. Roger Button were fifty years ahead of style when they decided, one day in the summer of 1860, that their first baby should be born in a hospital. Whether this anachronism had any bearing upon the astonishing history I am about to set down will never be known. I shall tell you what occurred, and let you judge for yourself" [7].

The introductory paragraph gains narratologial expressivity owing to the tellability of the story in general, the effect provided, no doubt, by the overt narrator, addressing the reader in a straightforward and mildly ironic manner ('the high gods of medicine have decreed') enhanced phonetically ('**a**naesthetic', '**a**nachronism', '**a**ny', '**a**stonishing'). In addition, the chronological structuring of the exposition in the passage infuses the story with a disrupted flashback ('as long as 1860 it was the proper thing…', 'at present, so I am told, …', 'so young Mr. and Mrs. Roger Button were…') that immediately creates the implicit time imagery sustained by the direct identification of the analeptic 'anachronism'. The symbolic identification of time is also present: it is the hospital, the token of modernity and birth by the narrator's book, and the proof of the Buttons' novel decision of welcoming the heir in so 'unusual' a place. Consequently, whereas the time imagery is indicated in the literary text narratologically through the disrupted flashback and sustained by alliterative patterns demonstrated, the literary symbol of time as a philosophical category is implicit in the hospital ward proper.

The adaptation of the alleged story features considerable plot modifications and is far more intricate than the original chronologically, representing a highly complex cinematic narrative. Yet the essential structuring remains the same, as it becomes obvious from the example given:

"As all things do, it begins in the dark…

A woman's (v. o.): *What are you looking at?*

Caroline: *The wind, Mother... They say a hurricane is on its way... You've been asleep... I was waiting to see you...*

Int., hospital room, New Orleans - morning, present

Now we see we're in a hospital room with layers of white enamel paint trying without success to hide the years... An old woman past 80, withered, still regal with a green turban around her bald head is propped by pillows, her blue eyes looking out at us from her bed... She's connected to an intravenous for sustenance and a morphine drip... Her name is DAISY FULLER. She speaks with a Southern lilt.

Daisy: *If it wasn't for hurricanes we wouldn't have a hurricane season.*

Caroline: *I've forgotten what the weather can be like here. I've lived with four seasons so many years now..."* [8]

Compared to its literary counterpart, the cinematic adaptation of the story by E.Roth, a highly acclaimed Hollywood scriptwriter, also begins with the present-time setting implicitly lapsing into the old woman's reminiscences of the years passed, yet the visual image of the character is distantly indicative of time as a symbol. Visually the archetypal figure of a mother is delineated by the enumeration and a detachment ('*An old woman* ***past 80, withered,*** *still* ***regal*** *with a green turban around her bald head is propped by pillows,* ***her blue eyes looking out at us from her bed****"*), and the image of old age is thus built. The syntactically incomplete one-member sentence preceding the figures, however, is also vaguely indicative of time ('The wind, Mother'), with the central element of the setting, i.e. the hospital ward, reiterating the original source. No flashback can be found in the script, yet the old woman's willingness to take a trip down the memory lane is also rendered in quite a disrupted manner, which is natural under the circumstances ('*I've forgotten what the weather can be like here. I've lived with four seasons so many years now*.').

The fragment in the scenario also features the characters alien to the story proper: both Daisy and Caroline are fictitious with reference to the original, which makes their emergence all the more indicative of the time span separating the present in the hospital ward from the past where the original story with the birth of Benjamin Button at its core will probably unravel. Thus, the imagery related to time and ageing, by analogy with the story itself, is indicated in the script using structural stylistic devices, with the disrupted chronology only implied by the visual image of the character, whereas the symbolic meaning of the hospital ward is transported from the literary narrative into the adapted one, aptly preserving the expository element of the plot.

This having been mentioned, a music video containing unique parallelism to Fitzgerald's story should be put in the spotlight of analysis. This is the case of "Natural Blues" [9], a song/music video by the American DJ, singer, songwriter and musician Richard Melville Hall, also known as Moby [10]. The music video is a short story of an old man living in an asylum surrounded by other elders, who relives memories of his youth while turning the pages of an old photo album an sees the deeds of his youth somehow projected on the hospital TV screen. A young woman, whose image is apparently a blend of a seraphic image and of a hospital nurse, appears in front of him and beckons him to herself, slowly dragging him away down the corridor. By the end of the video story the protagonist is transformed into a baby, and raised high in the air by the angelic young woman.

The symbol of time – the hospital ward – in the video is an absolute parallel to the one in the "Curious Case of Benjamin Button", supported by similar imagery of elders surrounding the protagonists in both narratives and the hospital nurse becoming an angel of mercy. The static nature of the protagonist's life in the asylum for the elderly in "Natural Blues" is later disrupted by the unexpected, yet logical emergence of the angel of mercy that transforms drastically and dynamically the stale existence of the protagonist and takes him back in time transforming him into a baby. Thus, the time reversal as a general time process in both stories is the major common point that draws an unbreakable parallel between them and makes the plots of both stories converge.

When speaking about the linguistic aspect of the song illustrating the category of time, one should mention the overall pattern of the chorus of the song, which represents a lament of an old man that symbolizes the

inevitability of aging (***Oh Lordy, trouble so hard/ Don't nobody knows*** *my* ***troubles*** *but God*), that is repeated over and over again, being the dominant line in the entire song and repeated about eighteen times. Moreover, the stylistic inversion and double negation and an intentional grammatical inconsistency (***Don't nobody knows***) highlight once more the almost infinitely repeated lament.

The lines of the first stanza bring up and make a direct reference to the categorial concept of time:

"went down** the hill, **the other day
*my soul got happy and **stayed all day"***

The progression and development in time are first pointed out by the verb *went down*, and then by the noun phrase *the other day,* finally reinforced by a finiteness and finality in the verb *stayed* and adverbial modifier *all day.*

The lines of the second stanza create a different image.

*"**went** in the **room**, **didn't stay long**,*
*looked on the bed, and **brother was dead**"*

The temporal progression is modified. The verb went brings it up again, but ends in a change of action – *didn't stay long*. And now the conclusion – *looked on the bed,* ***brother was dead*** – the symbol of the inevitability is embedded in the categorical concept of time.

Hence the concepts of symbolism and imagery, being tightly bound with the stylistic tropes in both literature as a verbal medium and television, as well as cinematic adaptations, merit particular attention on the part of the literary analyst and film specialist to an equal degree. The potential of the phonetic and lexical language tropes to unveil literary imagery of such philosophically bound concept as time often correlates with the symbolic value of the setting indicative of the corresponding symbol. The film adaptation of a literary piece appears capable of retaining the alleged imagery with special emphasis laid on the use of structural stylistic devices. Also, owing to the aptitude and accuracy of the adapter, it is capable of retaining and translating the symbol of time into the film setting with the equal measure of exactitude, incorporating new literary figures that enhance the perceptivity of both the image and the symbol related to it in the cinematographic version.

References:

1. Shepherd B. Adaptation from Novels into Films. - Waikato University, 2009, p.7.
2. Persson P. Understanding Cinema: A Psychological Theory of Moving Imagery. - Edinurgh, Cambridge University Press, 2003, p.17.
3. Olsen S., Pettersson A. From Text to Literature. - Hampshire, Macmillian, 2005, p.11.
4. Abrams M. A Glossary of Literary Terms. - Oxford University Press, 1999, p.121.
5. Fludernick M. An Introduction to Narratology. - London, Routlege, 2009, p.96.
6. Widdowson H. Text, Context, Pretext. - Oxford, Blackwell Publishing, 2004, p.5-6.
7. Fitzgerald F. Scott. *Curious Case of Benjamin Button*. - Claremont, First Coyote Canyon Press, 2008, p.1.
8. Roth E. *The Curious Case of Benjamin Button.* - Los Angeles, Paramount Pic. Inc,. 2006, p.1.
9. Hall R. Natural Blues, 1999. http://www.sing365.com/music/lyric.nsf/Natural-Blues-lyrics-Moby/2103E7948226792348256BC7001F342E
10. "Natural Blues" by Moby. - http://www.youtube.com/watch?v=z3YMxM1_S48

Prezentat la 01.07.2011

TYPOLOGICAL RESEMBLANCES BETWEEN JOHN STEINBECK'S "GRAPES OF WRATH" AND THE LITERARY WORKS OF THE MOLDOVAN WRITERS

Svetlana CALARAŞ

Catedra Limbi Germanice

Articolul de față reprezintă un studiu tipologic bazat pe asemănările tematice dintre opera vestitului scriitor american John Steinbeck şi operele unor prozatori moldoveni. Condițiile istorice, sociale şi psihologice asemănătoare în aceste două țări au favorizat apariția similitudinilor tipologice în literatură, fapt atestat de numeroasele tangențe literare între operele scriitorului american şi cele ale unor scriitori din Republica Moldova.

It is a well-known fact that any artistic creation is the product of the author's imagination and sensibility, but it is also the product of his reception of some ideas taken from previous readings – both from the national literature, and from the foreign ones. As a common reader, the writer acts the same way in the process of the lecture, but in addition to that, he gets inspired for the creation of some other work, this time with a national coloring.

The typological study is based on the principle of searching for resemblances in literatures, that can't be explained through the direct and the indirect relations, – these are the typological resemblances, explained by the social-economical conditions, which generated these affinities in different periods of time. The similar occurrences and historical, social, or psychological conditions led to the appearance of some similitude in the literary works of the writers of different countries, even if they have never seen each other's works.

Thus, the use of the same themes and motifs in different literatures can be explained as a social and a literary phenomenon.

In the Moldovan post-war literature the American writers have been remarked by their typically American brutal realism (approached by E.Hemingway, Caldwell, J.Steinbeck) and taken over by our most conservative writers, who combined it with the typically Moldovan way of narration: gentle, quiet, advisable. On the whole, the author being sensitive to the metamorphoses generated by the modern world still can preserve the national coloring of the Moldovan prose.

John Steinbeck, a classic of the social novel, lived in the epoch of the economic and social reforms of the thirties in the twentieth century. He dwelled upon the problems and the doubts of the human nature and the development of the society.

His best novel "The Grapes of Wrath", for which he received the Pulitzer Prize, is based on a real problem of that time – the uproot of the free enterprising, same as the uproot of the man, of the farmer from his land. But what is particular to Steinbeck's style of writing is that this huge socio–historical problem is approached by the author indirectly, it is present in unclear and even naïve undertones, rendered by the plain form and language used in the work. Thus, the issue is reflected in the characters' thoughts and speech, therefore being closer to the understanding of the reader, who is the main target of the author's literary creation.

Steinbeck took his characters from life. He himself was raised in a modest family and had to work in order to earn a living. He had little education, for he preferred to learn from life and just like any other literary man of his generation, traveled a lot, combining physical work with the profession of journalist.

The main theme shown at John Steinbeck in "The Grapes of Wrath" is the theme of the **Society on the brink of urbanization**. Steinbeck's characters are mostly farmers – the Joad family, who are ruined and forced to look for work on their way to California, in order to survive. In his other work "To a God Unknown" the writer described California as being the cause of the main character's troubles. It was not a dreamland as the Joads from "The Grapes of Wrath" would like to think. Furthermore, it was portrayed in his novel "In Dubious Battle" as the place where the collectors of fruit, victims of social oppression and economical exploitation, struggled for their rights, and first of all, for the lowering of the prices.

Looking over these facts, one could come to the conclusion that the author had a reason to choose California as the destination of their journey. The Joads from "The Grapes of Wrath" were looking for a

Utopia, because California wasn't ideal. It was submitted to the social and economical changes as much as the other American states.

Their odissey consists not only in their physical movement to the West, on their way to the new jobs and a new home, but it is also in the way of losing illusions regarding main life issues.

The characters in John Steinbeck's works are mostly farmers – the Joad family, ruined and forced to look for work on their way to California, in order to survive, same as Ion Druță's character, who is the supporter of the idiom „The immortality was born in the countryside" (Veşnicia s-a născut la sat) – Cojocaru, Doinaru families, etc.

Both Steinbeck and Druță center the thread of the naration on a family, following in reality the crystallizing of the nature of a single character in relation to the other characters which is a typical Bildungsroman. In Druță's work the central character is Rusanda, who decides in the circumstances of her unshared love for Gheorghe Doinaru and by the incitement of her parents, to pursue her calling of a teacher. But the central idea of the novel is that the peasant is forced to face the problem of joining the social and scientific progress or to keep to his or her position of a man of the land. And the character that symbolizes the old habits is Gheorghe Doinaru. Rusanda accepts the development of the society and embraces a new way of life, different from that of her parents, whether for Gheorghe it was so hard that he couldn't do that, even for the sake of his personal happiness. As a result – Rusanda marries a schoolteacher, with whom she had more in common [1].

The same is seen in "The Grapes of Wrath" where Steinbeck describes both the inner and the outer fight of Tom Joad against the civilization, which he rejects because he doesn't want to accept the modernization: he doesn't want to work the land with tractors, preferring to leave the native place instead of submitting to the scientific development. Farmers like Tom admit only the direct connection with the land. But gradually, this emotional connection between them and the wheat they cultivate disappears: "Pământul năştea sub fier – şi sub fier treptat murea; pentru că nu era iubit, nu era urît; lui nu i se rugau, şi nu-l blestemau!" [2].

Therefore, the **Love for the land** is a common theme at the American and Moldovan writers. Moldova, a predominantly agrarian country, created the same historical and social conditions for the Moldovan writers, from which comes the typological resemblance with the American literary works.

"The Grapes of Wrath" by Steinbeck and "Frunze de dor" by Druță describe both the inner and the outer fight of the main characters against the civilization, which they reject, because they don't want to accept the modernization, preferring to leave the native place instead of the submission to the scientific development. Both the American Tom and the Moldovan Gheorghe look for a refuge from the conflict: Gheorghe enrolls and goes to war as a volunteer in 1944 and Tom leaves for the distant California, the land of promises.

The members of the Joad family suffer the consequences of the modernization, the commutation to the city meaning the uprooting from the land, the braking from the traditions, theme characteristic to the classical American realism. The theme of the **Human Condition**, of the uprooted man estranged from his profession and from his country is essencial in "The Grapes of Wrath" by John Steinbeck. In fact, none of the themes is closer to the Mioritic spirit of our people as this one. Here it is also outlined the image of the Shepherd (Farmer), who isn't estranged only from his sheep (like in our Mioritza), but also from his calling and from his native place.

The image of the outcast is fully explored in Ion Druță's "Toiagul Păstoriei". The shepherd called "baciu" also suffered the consequences of the estrangement from the modern society, which rejected him: "Ca şi toți ciobanii coborîți din singurătatea dealurilor, chiar şi atunci cînd se pomenea în mijlocul mulțimii, rămînea oarecum sub ocrotirea propriei sale singurătăți" [3].

People envied him, gossiped about him, beat him, and even misled the authorities, by telling that he was hiding sheep and that he didn't pay his taxes to the state, for which he was sent to Siberia, but he received all his misfortunes with calm and dignity. The paradox is that instead of admitting their mistake and helping him throughout a harsh and cold winter, because he had a lung disease as a result of working for years in the Siberian mines, the authorities didn't give him coal saying that he had enough sheep leather to get warmed up. And as a result, the shepherd died and the village, as a collective consciousness, groaned about his dying in winter, without being properly buried and mourned.

But, in spite of all, his mioritic heritage survived, symbolized by the soft and thick grass from his grave in early spring: "Era iarbă de munte, iarbă de păşune. [...] O fi purtat-o în sufletul, în inima lui, şi, ca să vezi, pînă la urmă, a răsărit" [4].

The symbolism is also an important feature of "The Grapes of Wrath". The image of the unborn baby of Tom' sister is extremely symbolic – it represents the growing hopes of the farmers for a better life, but along

with the ruin of their hopes, the baby is born dead, due to the dreadful life conditions. Nevertheless, the author leaves an important detail to show that there is still hope for this society: the sympathetic girl breastfeeds a dying man using the consequences of her unfulfilled motherhood.

Or, the image of Tom's brother in law leaving his pregnant wife in front of present and future difficulties that is the typical character embodying cowardice and lack of responsibility for the future of his child. The symbolism is in the same attitude of the government, which also abandoned its children in the moment of crisis, without thinking about their future, and even leaving them to die of hunger on their way to California.

Jim Casy is the moral voice of the novel and its religious center. His initials (J.C.) reveal that Steinbeck intended him to be a Christ figure revealing Steinbeck's interpretation of religious doctrine. Casy's moral code is one without any definition. He denies the existence of virtue or vice, finding that "there's just stuff people do. It's all part of the same thing" [5]. His final conclusion is that all men and women are the Holy Spirit, connected by one common soul. Steinbeck thus focuses on the common people not just politically, with the themes of poverty during the Great Depression, but as a religious entity.

Symbolism also abounds in the Moldovan prose. Thus, in parallel with the thematic resemblances, there could be singled out the poplar tree in Haralambie Moraru's work "Ploi cu găleata în secolul XX", which symbolizes a villager's unity with the land: the main character Paraschiv had to cut it down because of the circumstances created, but being affected by his loss, he died of a heart attack [6] or the swifts in Vladimir Beşleagă's "Interrupted flight" – the symbol of the family unity: "Nobody can reach them. If anybody tries to get to them, it's a real sight to see how they drive him away!" [7] The main character Isai, like the faithful birds, saved his younger brother and his son from the dangerous circumstances, although his "flight", his normal way of life, was interrupted.

The thematic similitude between "The Grapes of Wrath" and "Interrupted flight" is based on the resemblance in Tom and Isai's lives: they both went to fight for their country and they both suffered the consequences of this action – when they came home the society gave them nothing but more problems and treated them with a hurtful indifference. As a result, Tom and Isai became the symbols of the lost illusions about a normal existence in the estranged society.

Therefore, the similitude in Steinbeck's and Beşleagă's conditions of existence and in the psychological act led to the resemblance in the symbolical expression. The use of the same themes and motives in different works can be explained as a social and a literary phenomenon. It is called the typological resemblance and it is caused by the similar occurrences in the historical, social, or psychological conditions that led to the appearance of some similitude in the literary works of the writers of the same, or even different countries, even if they have never seen each other's works.

All in all, the Moldovan writers impose themselves through the approach of the universal themes and especially through the use of the classical forms of the prose, belonging to such trends as the Romanticism (the motive of the rebel, of the outcast, the Bildungsroman, the following of the crystallizing of a character), the Realism (the stream of consciousness, the alternated time plans, the slide into the fantasy, into the dream), etc.

The themes that traverse the creation of the American prose writers had a considerable echo in the Moldavian literature. It is obvious that the Moldavian writers have read something from the work of the American prose classics, but the resemblance can be caused not only by the reflection of the American values into the Moldavian literary works, but also by the similar surroundings or similar social and historical conditions.

It was also ascertain the fact that many Moldavian literary figures have played an important role in the process of the reception of the American Literature: not only as translators and literary critics, but also as men of art – as authors of literary works of American inspiration.

References:

1. Druță I. De la verde pîn la verde - Chişinău: Literatura artistică, 1982.
2. Steinbeck J. Fructele mîniei. - Chişinău: Lumina, 1986, p.23.
3. Druță I. Toiagul păstoriei // Scrieri. În patru volume.Vol.2. - Chişinău: Literatura artistică, 1990, p.481.
4. Ibidem, p.494.
5. http://www.ac-grenoble.fr/lycee/diois/Latin/IMG/pdf_the_grapes_of_wrath_1939_.pdf
6. Ploi cu găleata în secolul XX. Povestiri moldoveneşti contemporane. - Chişinău: Hyperion, 1990.
7. Beşleagă V. Interrupted flight. - Chişinău: Literatura artistică, 1987, p.12.

Prezentat la 04.05.2011

К ВОПРОСУ О ФЕНОМЕНЕ ТРИФТОНГОВ В РУМЫНСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Никанор БАБЫРЭ, Марина ГОРОДЕНКО*

Кафедра английской филологии
**Бельцкий государственный университет имени Алеку Руссо*

Sub aspect teoretic, problema privind sunetele compuse în diferite limbi este foarte complexă. Rămân controversate opiniile cercetătorilor cu privire la triftongi, anume: la natura fonetică a triftongilor, la unitatea lor silabică şi la inseparabilitatea componentelor lor. Asftel, determinarea naturii fonetice şi a statusului fonologic al triftongilor, în special a numărului lor, este una dintre cele mai complicate probleme ale foneticii de astăzi.

The theoretical problems of compound sounds in languages are very complicated. The problem of triphthongs is very controversial. The phonetic nature of triphthongs, their syllable unity and their inseparability of the components are still debated, thus the determination of the phonetic nature of the triphthongs, their phonological status, in particular their number are the most complicated problems in nowadays Phonetics.

В фонологических описаниях систем конкретных языков большое место отводится сложным звукам – аффрикатам, геминатам, фаукальным звукам, дифтонгоидам, зиянию, дифтонгам, а также трифтонгам. Эти сложные звуковые образования представляют значительную трудность для фонематической интерпретации. В первую очередь возникает вопрос о том, обладают ли они монофонемной, бифонемной или полифонемной природой. Трифтонги присущи латвийскому, испанскому, а также ряду других языков, включая английский. Проблема о сущности сложного образования, обозначаемого в лингвистической литературе термином «трифтонг», является одной из наименее разработанных в теории английского вокализма. Трифтонгом называют сочетание трех гласных, произнесенных в пределах одного слога (англ. triphthong, фр. triphtongue, исп. triptongo). Часто оно воспринимается как сочетание дифтонга и полугласной. Отсюда и вопрос о существовании как самих трифтонгов, так и их числа. Сведения о трифтонгах или скудны и противоречивы, или отсутствуют вообще. Тем не менее, данное сложное звуковое образование присутствует в некоторых языках. Для определения фонематического статуса трифтонга можно взять за основу шесть правил Н.С. Трубецкого, согласно которым учитывается прежде всего фонетическая специфика сложных образований (например, принадлежность к одному слогу, единая артикуляция и длительность, не превышающая длительности одного звука).

Для определения сущности трифтонгов их сопоставляют с монофтонгами, дифтонгами, дифтонгоидами, тетрадифтонгами. Трифтонги подразделяются на истинные (true, full) и ложные (false). Истинными трифтонгами называются односложные сочетания, а ложными – двусложные. Истинные трифтонги подразделяются в свою очередь на восходящие (rising) и нисходящие(falling). Существуют также комбинированные трифтонги – восходяще-нисходящие (rising-falling). Трифтонги, в которых гласный звук (V) находится между двумя полусогласными звуками (S), называются комбинированными (S –V –S). Восходящими трифтонгами называют трифтонги, в которых гласному звуку предшествует два полусогласных звука (S –S – V). Если же полусогласные звуки следуют за гласным звуком, трифтонги называются нисходящими (V –S –S).

Существование трифтонгов в румынском языке не оспаривается, но вопрос об их количестве остается открытым. Число трифтонгов колеблется от семи до четырнадцати. Так, в одной из своих работ профессор Г.М. Гожин говорит о наличии семи трифтонгов (ioa, iai, iei, iau, eau, oai), в другой их число составляет девять (ioa, iai, iei, iau, eau, eai, oai, ioi, eai), а в последних исследованиях он, основываясь на экспериментальных данных, аргументированно доказывает наличие четырнадцати трифтонгов (ioa, iai, iei, iau, eau, oai, ioi, eai, eoi, iii, iui, iou, eoa, uai). Другие фонетисты, например Иоан Теодор Стан и Адриан Туркулец, придерживаются иного мнения, указывая на наличие восьми трифтонгов (iai, iau, iei, ieu, ioa, eoa, eau, oai) и, соответственно, одиннадцати (iai, iau, iei, ieu, eau, oai, uai, eai, eoi, ioi, iou). Николае Корлэтяну и Владимир Загаевски, не называя точного числа трифтонгов

в румынском языке, описывают использование 18 трифтонгов (uăi, ioi, iei, ieu, uoi, uou, iou, iai, iau, eau, uai, eoi, oai, eai, ioa, uoa, eoa, ouă). Примечательно, что при изобилии комбинированных трифтонгов (S –V –S), которых четырнадцать (uăi, ioi, iei, ieu, uoi, uou, iou, iai, iau, eau, uai, eoi, oai, eai), в румынском языке существуют три восходящих трифтонга (ioa, uoa, eoa) (S –S – V) и только один нисходящий (ouă) (V –S –S). Вышеназванные авторы перечисляют целый ряд причин возникновения стольких трифтонгов. Одна из причин – дифтонгизация одного из гласных элементов, уже находившегося в составе дифтонга: voios (имя прилагательное, мужской род) - voioasă(имя прилагательное, женский род), duios –duioasă. В процессе исторического развития румынского языка некоторые трифтонги явились результатом слияния флективной гласной с неким дифтонгом: с лат. *pote(b)a(s) + i* – в рум. *puteai*. Многочисленны случаи появления трифтонгов в синтаксической фонетике румынского языка: i-aur (nu altceva), de-ai (fi văzut!).

В английском языке, в отличие от румынского, оспаривается вопрос как о существовании трифтонгов, так и об их количестве. Одни фонетисты считают английские трифтонги односложными сочетаниями (true, full), другие – двусложными (false). Профессор Г.П. Торсуев считает сочетания /aɪə/, /auə/двусложными, а не отдельными фонемами. Первые и последние элементы данных сложных сочетаний произносятся сильнее, чем средний элемент. Таким образом, в артикуляторном отношении эти сложные звуки являются соединениями дифтонгов – фонем /aɪ/ и /au/ с нейтральной фонемой /ə/. Этой же точки зрения придерживаются и фонетисты Н.Д. Лукина, Д.А. Шахбагова, А.Коуэн, А.К. Гимсон, Б.Трнка и др.

Средние элементы английских трифтонгов никогда не достигают /ɪ/ и /u/ и в действительности произносятся очень слабыми /e/ или /E/ и /o/ или /O/. Произнесение средних элементов сочетаний не допускается, ибо замена /ɪ/ на /j/ и /u/ на /w/ не соответствует стандартному произношению английского языка. В другой работе Г.П. Торсуев подчеркивает, что трехэлементные гласные /aɪə/ и /auə/ традиционно рассматриваются как трифтонги – сложные гласные, состоящие из трех элементов, образующих один слог (чем и обеспечивается его фонетическая целостность) (Ярцева В.Н., 1990). Такой взгляд находит частичную опору в английском стихосложении, где /aɪə/ и /auə/ могут приниматься за один слог. Кроме того, эти звукосочетания часто употребляются в словах, где они морфологически неделимы. Примером может служить отрывок из стихотворения H.H. Jackson "*October's Bright Blue Weather*": *O, suns and skies and clouds of June, / And flowers of June together, / You cannot rival for one hour / October's bright blue weather.* В этом четверостишии "flowers" /flauə/ и "hour" /auə/ принимаются за один слог. В действительности, утверждает профессор Г.П. Торсуев, в английском языке трифтонгов нет и соединения /aɪə/ и /auə/ произносятся в два слога. Морфологическая неделимость этих сложных гласных в таких словах, как fire /'faɪə/, *wire* /'waɪə/, *our* /'auə/, *power* /'pauə/, не превращает их в артикуляторно-акустические целые односложные единицы. Кроме того, в ряде случаев /aɪə/ и /auə/ делятся и морфологически, например: *higher* /'haɪə/, *nowadays* /'nauədeɪz/. Начало и конец этих сложных гласных, подчеркивает Г.П. Торсуев, напряжённее середины: первый элемент – самый сильный, со скользящей артикуляцией, как у дифтонга; это скольжение дает заметное падение напряженности в /aɪ□/ и /au□/, за которым следует усиление на /ə/. Таким образом, /aɪə/ и /auə/ функционируют в языке как соединения соответствующих дифтонгов с нейтральным гласным /ə/. Точно также /eɪə/, /ouə/ и /Ɔɪə/ являются двусложными соединениями, например: *layer* /'leɪə/, *lower* /'lƆuə/, *employer* /ɪm'plƆɪə/, так как считается, что третий элемент в звукосочетаниях /eɪə/, /Ɔuə/ и /Ɔɪə/ почти всегда является отдельной морфемой. Однако фонетисты Дэниель Джоунс и Питер Роуч утверждают о наличии в английском языке трифтонгов /aɪə/ и /auə/ как истинных. Профессор В.Н. Витомская допускает наличие еще трех трифтонгов, тех самых /eɪə/, /Ɔuə/ и /Ɔɪə/. Профессор Михаил Богдан идет еще дальше и предлагает допустить существование в английском языке и трифтонгов /jei, jou, jiə, jEə, juə, wei, wou, wai, wEə/, т.е. сочетания двенадцати монофтонгов и восьми (девяти) дифтонгов с полугласными /j/ и /w/. Таким образом, количество трифтонгов увеличилось бы на сорок два.

Но вернемся к традиционным трифтонгам /aɪə/ и /auə/, которые в процессе преподавания представляют некоторые трудности в усвоении для румыноязычных студентов как в их произнесении, так и в написании. Например, для румынского языка прейотирование палатальной гласной, а также лабиализация лабиальной гласной в начале слога, является одной из причин возникновения некоторых

квазитрифтонгов (*ei* /jei/ – личное местоимение, 3 л., мн. ч.; *ou* /uou/ – сущ., Им.п., ед. ч.), в то время как в стандартном английском произношении замена /ɪ/ на /j/ и /u/ на /w/ не допускается. Трифтонги /aɪə/ и /auə/ артикуляторно и акустически типичны в следующих словах: *ire, fire, hire, liar, ion, iron, violet, violin, via, vial, diabetic, trial, denial, Byron, Wyatt, friar, briar, byre, lyre, hyacinth, cyanide, irony, environ, desirous, inuiery, society; our, flour, flower, tower, towel, vowel, coward, devour.* И в таких предложениях, как: *Hours and hours are required to master the English vowels. The fire-lace was decorated with sunflowers. Wyatt requires a fair trial.*

Орфография английских трифтонгов сложнее орфографии румынских. Фонографемограмма трифтонга /auə/ представлена в английском языке шестью буквосочетаниями в разных словах: our, ou, ow, owe, owa, ower – *our, sour, lour, scourer, bower, glower, towelette, vowelless, powerful, brainpower, flowery, toweling, embower, allowance, dowable, disallowance*, sower. Фонографемограмма трифтонга /aɪə/ представлена в английском языке пятнадцатью буквосочетаниями: ire, yre, ey, iar, ia, ier, ie, ior, io, iro, ya, ye, yo – *fire, wire, byre, tyre, Byron, Syrus, tyrant, gyrate, eyrie, briar, friar, friary, triary, fiery, trial, brier, prior, prioress, dryad, hyacinth, myelitis, myocardities, pyorrhea*.

Английские трифтонги ставят перед лингвистами множество вопросов, на которые однозначных ответов пока нет. По таким вопросам, как фонетическая природа, фонетический и фонологический статус, морфологическая неделимость английских трифтонгов, их слоговая граница, можно получить однозначные ответы только проведя специальные экспериментальные исследования на основе кинорентгенографирования, осциллографирования, спектрографирования и др. Ответ же на вопрос о произносительном единстве сложных звуков, в нашем случае – о произносительном единстве трифтонгов английского и румынского языков, можно дополнить и посредством сопоставления способа развития артикуляции в пределах трифтонгов, в монофтонгах и дифтонгах, соответствующих одному из компонентов трифтонга.

Литература:

1. Балинская В.И. Орфография современного английского языка. - Москва: Высшая школа, 1967. - 327 с.
2. Витомская В.Н. Основы английской фонетики. - Москва: Издательство литературы на иностранных языках, 1948. - 384 с.
3. Скалозуб Л.Г. Динамика звукообразования по данным кинорентгенографирования. - Киев: Вища школа, 1979. - 132 с.
4. Торсуев Г.П. Фонетика английского языка. - Москва: Издательство литературы на иностранных языках, 1950. - 332 с.
5. Торсуев Г.П. Обучение английскому произношению. - Москва: Учпедгиз, 1956. - 224 с.
6. Трахтеров А.Л. Английская фонетическая терминология. - Москва: Издательство литературы на иностранных языках, 1962. - 349 с.
7. Ярцева В.Н Трифтонг // Лингвистический энциклопедический словарь. - Москва: Советская энциклопедия, 1990.
8. Beldescu George. Ortografia actuală a limbii române. - Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985. - 272 p.
9. Bogdan Mihail. Fonetica limbii engleze. - Cluj: Editura ştiinţifică, 1962. - 312 p.
10. Corlăteanu Nicolae, Zagaevschi Vladimir. Fonetica. - Chişinău: Lumina, 1993. - 272 p.
11. Gogin Gheorge. Limba română spontană. - Chişinău: Institutul de lingvistică al AŞM, 2004. -192 p.
12. Gogin Gheorge. Fonetica // Limba moldovenească literară contemporană. Vol. II. - Chişinău: Lumina, 1970, p.5-84.
13. Gogin Gheorge. Studiu de ortoepie moldovenească. - Chişinău: Ştiinţa, 1977. - 180 p.
14. Gogin Gheorge. Ortoepia. - Chişinău: Ştiinţa, 2001. - 288 p.
15. Roach Peter. English Phonetics and Phonology. - Cambridge: Cambridge University Press, 2004. - 283 p.
16. Stan Ioan Teodor. Fonetica. - Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, 1996.
17. Turculeț Adrian. Introducere în fonetica generală şi românească. - Iaşi: Casa Editorială Demiurg, 1999.

Prezentat la 30.03.2011

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2011, nr.4(44)

EINIGE AKUSTISCHE UND GRAPHISCHE BESONDERHEITEN DER KOMPLEXEN MONOPHONEMATISCHEN STRUKTUREN ALS PHONETISCHE UND PHONOLOGISCHE OPERATIONSEINHEITEN IM DEUTSCHEN

Alexei CHIRDEACHIN

Wirtschaftsakademie von Moldau

Fonemul ca unitate operațională de limbă se manifestă în vorbire prin sunet la nivel oral şi prin grafem ca semn grafic la nivel scris. În această ordine de idei, în articol sunt abordate aspectele acustic şi grafic ale unităților monofonematice compuse din limba germană reprezentate prin diftongi şi africate. Aceste unități operaționale fonetico-fonematice posedă anumite trăsături specifice acustice şi ortografice, fapt ce confirmă statutul lor special în cadrul sistemului fonetico-fonologic al limbii germane în contextul dihotomiei de limbă şi vorbire.

The speech manifestation of phoneme as language operational unit is sound at the oral level and grapheme as graphic sign at the written level. In this respect, the article observes the issue of acoustic and graphic aspects of complex monophonemic units in German represented by diphthongs and affricates. These phonetic and phonemic operational units possess certain specific acoustic and graphic features which confirm their special status within the phonetic and phonological system of German in the context of language-speech dichotomy.

Das Lernen einer Sprache setzt das Lernen ihrer Hauptaspekte voraus: Aussprache (Phonetik und Phonologie), Grammatik (Morphologie und Syntax), Lexik (Semantik und Derivatologie) und Rechtschreibung. Die Mehrheit der Forscher meinen, dass die Aussprache der wichtigste Aspekt ist. Einerseits, als das Kind geboren ist, lernt es zunächst Redelaute, davon kann es später Wörter und Phrasen bilden. Andererseits gilt das Phonem als minimale sprachliche Einheit, davon können andere komplexere Spracheinheiten gebildet werden. Demnach bilden die Ausspracheфähigkeiten die notwendige Basis für die Aneignung des Materials anderer Sprachaspekte.

Die Korrelation zwischen der Form und dem Inhalt wird in der Sprachwissenschaft durch die Sprache-Rede-Dichotomie vorgestellt. Die Phonetik vertritt die Rede (oder den Ausdrucksplan) und die Phonologie vertritt die Sprache (oder den Inhaltsplan). Die Operationseinheit der Phonetik ist der Laut und die Operationseinheit der Phonologie ist das Phonem (Tab.1). Wenn wir über Redelaute sprechen, meinen wir ihre physische Charakteristik auf der Ebene der Artikulation, Akustik und Perzeptivität. Dafür benutzen wir unexperimentale (uninstrumentale oder subjektive) und experimentale (instrumentale oder objektive) Methoden. Sprachwissenschaftszweig, der die für Lautforschung experimentalen Methoden verwendet, heißt experimentale Phonetik. Wenn wir über Phoneme als Spracheinheiten sprechen, meinen wir ihre linguistischen Funktionen. Das Phonem hat zweierlei Funktionen: konstruktive – Phoneme dienen als Baumaterial für komplexere Spracheinheiten (Morpheme, Lexeme usw.) und distinktive – durch Phoneme kann man komplexere Spracheinheiten voneinander unterscheiden (Tab.2). Beide Funktionen werden syntagmatisch (die Quantität und die Zusammensetzung der Phoneme bleiben dieselbe, aber ihre Folgen wechseln sich, z. B., *Nut* /nut/ – *tun* /tun/, *Schiff* /ʃif/ – *Fisch* /fiʃ/ usw.); und paradigmatisch (ein Phonem oder mehrere Phoneme werden gewechselt aber die Folge und die Zusammensetzung der anderen Phoneme bleiben, z. B., *für* /fy^{ə}/ – *Tür* /ty^{ə}/, *auf* /auf/ – *aus* /aus/ usw.) realisiert [Babâră, Chirdeachin, 2007, 222-224].

Tabelle 1

Forminhaltswechselbeziehung in der Phonetik und Phonologie

Nr.	**Kategorie**	
	Innere	**Äußere**
1	Inhalt	Form
2	Inhaltsplan	Ausdrucksplan
3	Sprache	Rede
4	Phonologie	Phonetik
5	Phonem	Laut

Tabelle 2

Wechselbeziehung der Operationseinheiten der Aussprachaspekte

Aussprachaspekt	Operationseinheit	Charakteristik
Phonetik	Laut	Physische Eigenschaften (vom Standpunkt der Artikulation, Akustik und Perzeptivität)
Phonologie	Phonem	Linguistische Funktionen (konstruktive und distinktive)

Die Redelaute (Sprachphoneme) in meisten Sprachen haben eine **a r t i k u l a t o r i s c h e** Klassifikation – Vokalismus (Monophthonge, Diphthonge, Triphthonge) und Konsonantismus (Schluss- und Engekonsonanten, Affrikaten); und eine **s t r u k t u r e l l e** – einfache (Monophthonge, Schluss- und Engekonsonanten) und komplexe (Diphthonge, Triphthonge, Affrikaten). Auf Niveau der letzten Klassifikation gibt es Diphthonge und Affrikaten (komplexe monophonematische Einheiten, weiter KME) im Deutschen (Tab.3). Diphthonge und Affrikaten haben eine gemeinsame Strukturcharakteristik: sie setzen sich aus k o n t i n u i e r l i c h e n (Kern (/a/ in /ai,au/, /ɔ/ in /ɔi/) für Diphthonge und Engephase (/f/ in /pf/, /s/ in /ts/, /ʃ/ in /ʧ/) für Affrikaten) und d i s k o n t i n u i e r l i c h e n (Glide (/i/ in /ai, ɔi/, /u/ in /au/) für Diphthonge und Verschlußphase (/p/ in /pf/, /t/ in /ts, ʧ/) für Affrikaten) Elementen zusammen (Tab.4). Diphthonge werden gewöhnlich in s t e i g e n d e (diskontinuierliche>kontinuierliche Elemente) und f a l l e n d e (kontinuierliche>diskontinuierliche Elemente) unterteilt. Im Deutschen sind alle Diphthonge fallend: /ai, ɔi, au/. Die deutschen Diphthonge können auch nach ihrem Kern (der Kern /a/: /**a**i, **a**u/, und /ɔ/: /**ɔ**i/) und nach dem Glide (das Glide /i/: /a**i**, ɔ**i**/, und /u/: /a**u**/) klassifiziert werden (Tab.5). Man darf aber nicht die Diphthonge nach denselben Merkmalen als Monophthonge behandeln (das ist nur für getrennte Komponenten als Monophthonge möglich, aber nicht für Diphthonge, die als ein einheitliches Lautgefüge betrachten muss). Was die Affrikaten anbelangt, im Gegensatz zur Diphthonge sind ihre diskontinuierlichen Elemente immer am Anfang der Laute: /**p**f, **t**s, **t**ʃ/. Die Affrikaten können wie alle anderen Konsonanten charakterisiert werden. Die deutschen Konsonanten werden nach folgenden Kriterien klassifiziert: **I. Artikulationsart: 1) Schlusslaute (Okklusive): a)** Orale (Plosive): /p,t,k,b,d,g/; **b)** Nasale: /m,n,ŋ/; **2) Enge- oder Reibelaute (Konstriktive): a)** Frikative: /f,s,ʃ,ç,x,h,v,z,ʒ/; **b)** Laterale: /l/; **c)** Vibranten: /r/; **d)** Halbvokale: /j/; **3) Affrikaten:** /pf,ts,ʧ/. **II. Artikulationsstelle (Artikulationsort): 1) Lippenlaute ((Bi)labiale):** /p,b,m/; **2) Zahnlippenlaute (Labiodentale):** /f,v,pf/; **3) Vorderzungenlaute (Alveolare):** /t,d,n,s,ʃ,z,ʒ,l,ts/; **4) Mittelzungenlaute (Palato-alveolare):** /ç,j,ʧ/; **5) Hinterzungenlaute (Velare / Dorsale):** /k,g,ŋ,x/; **6) Uvulare Laute:** /r/; **7) Pharyngale (glottale) Laute:** /h/. **III. Stimmton: 1) Stimmlose:** /p,t,k,f,s,ʃ,ç,x,h,pf,ts,ʧ/; **2) Stimmhafte:** /b,d,g,v,z,ʒ/; **3) Sonanten:** /m,n,ŋ,l,r,j/ (Tab.6). Hier können wir sehen, dass das phonetische und phonologische System der deutschen Sprache (im Allgemeinen und auf Niveau des Konsonantismus) eine komplexe Erscheinung ist. In diesem Kontext, vom Standpunkt der Artikulationsstelle (Artikulationsort) sind die deutschen Affrikaten Zahnlippenlaute oder Labiodentale (/pf/), Vorderzungenlaute oder Alveolare (/ts/) und Mittelzungenlaute oder Palato-alveolare (/ʧ/). Auf Niveau des Stimmtones sind alle deutschen Affrikaten stimmlos (Tab.7). Im Gegensatz zu deutschen Diphthongen können die deutschen Affrikaten nach ihren Verschluß- und Engephasen nicht klassifiziert werden: die Verschlußphase (/t/) ist nur für /**t**s, **t**ʃ/ gemeinsam, aber es gibt keine gemeinsame Engephase für die Affrikaten: /p**f**, t**s**, t**ʃ**/. Um die phonetische Natur und den phonologischen Status der deutschen KME determinieren zu können, ist es notwendig, experimentale und unexperimentale Forschungen durchzuführen.

Tabelle 3

Klassifikation der Sprachphoneme (Redelaute) nach Artikulation und Struktur

Artikulation / Struktur	Vokalismus	Konsonantismus
Einfache	Monophthonge	Verschlußlaute, Enge- oder Reibelaute (Frikative, Laterale, Vibranten, Halbvokale)
Komplexe	Diphthonge, Triphthonge	Affrikaten

Tabelle 4

Die Struktur der KME

Art der KME / Strukturelemente	Diphthonge	Affrikaten
Kontinuierliche	Kern: /a/ in /ai, au/, /ɔ/ in /ɔi/	Engephase: /f/ in /pf/, /s/ in /ts/, /ʃ/ in /ʧ/
Diskontinuierliche	Glide: /i/ in /ai, ɔi/, /u/ in /au/	Verschlußphase: /p/ in /pf/, /t/ in /ts, ʧ/

Tabelle 5

Klassifikation der deutschen Diphthonge nach Strukturkomponenten

Kern / Glide	/a/	/ɔ/
/i/	/ai/	/ɔi/
/u/	/au/	-

Tabelle 6

Der deutsche Konsonantismus

Artikulationsstelle (Artikulationsort) / Artikulationsart		Lippenlaute ((Bi)labiale)	Zahnlippenlaute (Labiodentale)	Vorderzungenlaute (Alveolare)	Mittelzungenlaute (Palato-alveolare)	Hinterzungenlaute (Velare / Dorsale)	Uvulare Laute	Pharyngale (Glottale) Laute	Stimmton
Verschlußlaute (Okklusive)	**Orale (plosive)**	/p/	–	/t/	–	/k/	–	–	**Stimmlose**
		/b/	–	/d/	–	/g/	–	–	**Stimmhafte**
		–	–	–	–	–	–	–	**Sonanten**
	Nasale	–	–	–	–	–	–	–	**Stimmlose**
		–	–	–	–	–	–	–	**Stimmhafte**
		/m/	–	/n/	–	/ŋ/	–	–	**Sonanten**
Engelaute (Reibelaute / Konstriktive)	**Frikative**	–	/f/	/s, ʃ/	/ç/	/x/	–	/h/	**Stimmlose**
		–	/v/	/z, ʒ/	–	–	–	–	**Stimmhafte**
		–	–	–	–	–	–	–	**Sonanten**
	Laterale	–	–	–	–	–	–	–	**Stimmlose**
		–	–	–	–	–	–	–	**Stimmhafte**
		–	–	/l/	–	–	–	–	**Sonanten**
	Vibranten	–	–	–	–	–	–	–	**Stimmlose**
		–	–	–	–	–	–	–	**Stimmhafte**
		–	–	–	–	–	/r/	–	**Sonanten**
	Halbvokale	–	–	–	–	–	–	–	**Stimmlose**
		–	–	–	–	–	–	–	**Stimmhafte**
		–	–	–	/j/	–	–	–	**Sonanten**
Affrikaten		–	/pf/	/ts/	/ʧ/	–	–	–	**Stimmlose**
		–	–	–	–	–	–	–	**Stimmhafte**
		–	–	–	–	–	–	–	**Sonanten**

Tabelle 7

Klassifikation der deutschen Affrikaten

Laut / Phonem	Artikulationsstelle (Artikulationsort)	Stimmton
/pf/	Zahnlippenlaut (Labiodental)	Stimmlose
/ts/	Vorderzungenlaut (Alveolar)	Stimmlose
/ʧ/	Mittelzungenlaut (Palato-alveolar)	Stimmlose

Als Ergebnis der quantitativen (statistischen) Analyse der Phoneme der deutschen KME auf Niveau des phonematischen Inventars haben wir folgende Angaben bekommen: **1. Vokalismus (Diphthonge, weiter KME $_{vok}$): a) /ai/** – 1 Phonem hat (33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **b) /ɔi/** – 1 Phonem (33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **c) /au/** – 1 Phonem (33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **d) Insgesamt KME $_{vok}$:** 3 Phoneme (100% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 50% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **2. Konsonantismus (Affrikaten, weiter KME $_{kons}$): a) /pf/** – 1 Phonem (33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **b) /ts/** – 1 Phonem (33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **c) /ʧ/** – 1 Phonem (33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **d) Insgesamt KME $_{kons}$:** 3 Phoneme (100% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 50% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **3. Die Gesamtmenge von Phonemen der KME:** 6 (100% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **4. Die Mittelwerte von Phonemen der KME:** 3 (50% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt). Hier wird bemerkt, dass die Quantität der KME $_{vok}$ und der KME $_{kons}$ gleich ist: 3 KME $_{vok}$ (50% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt) und 3 KME $_{kons}$ (ebenfalls 50% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt). Deshalb sind die Mittelwerte identisch. Auf Niveau der entsprechenden Merkmalkategorien der Quantität und der Prozentkorrelation sind alle Werte jeder KME auch gleich (33,33% von der Quantität der Phoneme der entsprechenden Phonemkategorie, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt) (Tab.8).

Tabelle 8

Inventarische quantitative Werte der deutschen KME*

PhK	Phonem	Quantitative Werte		
		PhQ	%	
			von EPhK	von igs KME
KME $_{vok}$	/ai/	1	33,33	16,67
	/ɔi/	1	33,33	16,67
	/au/	1	33,33	16,67
	Igs	3	100	50
KME $_{kons}$	/pf/	1	33,33	16,67
	/ts/	1	33,33	16,67
	/ʧ/	1	33,33	16,67
	Igs	3	100	50
Igs		6	–	100
MW		3	–	50

* (hier und in der Tab. 11, 12) PhK – Phonemkategorie, PhQ – Phonemquantität, EPhK – entsprechende Phonemkategorie, Igs – insgesamt, MW – Mittelwerte

In der Rede offenbart sich das Phonem als Spracheinheit durch den Laut auf dem mündlichen Niveau und durch das Graphem als graphisches Zeichen auf dem schriftlichen Niveau. Von diesem Standpunkt werden wir die akustischen und graphischen Besonderheiten der KME betrachten.

Auf Niveau des Lautes als Redeoffenbarung des Phonems (als Spracheinheit) besitzen die KME bestimmte akustische Eigenmerkmale, die ihren besonderen Status vorführen. Die Spektralanalyse der deutschen Diphthonge zeigen, dass wir nicht mit einer einfachen Verbindung zweier Laute hier zu tun haben, sondern mit einem einheitlichen langen Vokal, der durch gleitende Artikulation hervorgebracht wird. Deshalb steht Otto von Essen der Wahrheit bedeutend näher, wenn er schreibt: „Unter einem Diphthong versteht man einen im phonetischen Sinne vokalischen Zwielaut, der die sprachliche Funktion eines einfachen Vokals hat, d. h. dessen einzelne, in gewöhnlicher Rede auffaßbare Bestandteile artikulatorisch und klänglich kontinuierlich ineinander übergehen, wobei einer der beiden Teile eindrucksmäßig das Obergewicht haben kann" [Essen, 1962, 79. Apud: Zacher, 1969, 76].

Nach Machelett, tritt eine deutlich wahrnehmbare Veränderung der Vokalqualität innerhalb einer Silbe auf, so sprechen wir von einem Diphthong. Die für Diphthonge typische kontinuierliche Veränderung der Vokalqualität zeigt sich im Sonogramm durch einen gleitenden Übergang der Formanten vom ersten zum zweiten Vokal. Im Deutschen finden wir die Diphthonge /ai, ɔi, au/. Das Sonagramm der Äußerung "Da ist mein Neuhaus" in Abbildung 1 werden die gleitenden Formantübergänge (Transitionen) der Diphthonge gezeigt. Zu sehen ist außerdem die monophtongische Vokalfolge /a-i/. Wir beobachten zwar ebenfalls einen Übergang der Formanten vom /a/ zum /i/, doch weisen hier die beiden Vokale wesentlich längere quasikonstante Phasen auf, wohingegen der folgende Diphthong /ai/ fast ausschließlich aus Transitionen besteht [Machelett] (Abb.1).

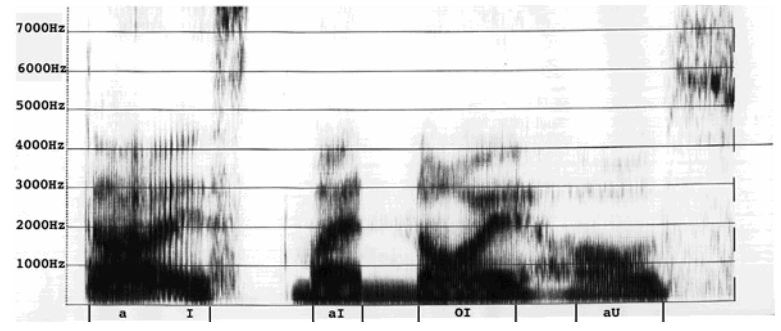

Abb.1. "*Da ist mein Neuhaus*" mit markierten Diphthongen /ai, ɔi, au/ (nach Machelett).

Nach Zacher, hat die Spektralanalyse der deutschen Diphthonge gezeigt, dass beide Elemente von ungefähr gleicher Dauer sind. Während des Experiments wurden die Diphthonge sowohl isoliert als auch in den künstlichen Wörtern *peip, paup, peup* im gewöhnlichen Tempo gesprochen. Da die Geschwindigkeit des Apparats sehr groß ist – 60 Umdrehungen in der Sekunde – bekommt man bei der Analyse eines Diphthongs 10-20 Teilaufnahmen. An diesen Teilaufnahmen ist einerseits ersichtlich, wie sich die akustischen Eigenschaften des Diphthongs allmählich verändern, andererseits weist das Spektrogramm auf die Dauer beider Elemente des Diphthongs hin. Wenn wir nun das Spektrogramm des deutschen /ai/ betrachten (Abb.2, Zacher, 1969, S. 78), so sehen wir, dass sowohl das erste Element des Diphthongs, als auch das zweite aus 8 Teilaufnahmen besteht. Also klingen beide Elemente des deutschen Diphthongs gleich lang. Bei den übrigen Diphthongen beobachten wir dasselbe: die Anzahl der Teilaufnahmen von beiden Elementen ist fast gleich. Es ist weiterhin üblich, die Teile der Diphthonge selbständigen Monophthongen gleichzusetzen. So findet man, dass das erste Element des Diphthongs /ai/ ein /a/, das zweite Element ein /e/ oder ein /i/ sind. Ebenso zerlegt man den Diphthong /au/ in /a/ und /u/ und /ɔi/ in /ɔ/ und /i/. Tatsächlich ist aber das erste Element in /ai/ kein kurzes /a/, denn es hat nicht die Kürze des kurzen /a/ und auch keinen starken Absatz. Dem /a-/ aus /ai/ fehlen somit die wichtigsten Merkmale eines kurzen Vokals. Eigentlich steht das erste Element des Diphthongs /ai/ einer halblangen Schattierung des langen /ɑ:/ näher, jedoch auch hier gibt es keine volle Übereinstimmung in der Artikulation und Akustik. Wie wir weiter sehen werden, passt sich das /a-/ aus /ai/ dem folgenden Element in der Artikulation und Akustik an und ist deshalb schon kein /ɑ:/. Das zweite Element des Diphthongs /ai/ kann dem kurzen /i/ nicht gleichgesetzt werden, weil es nicht die nötige Kürze und keinen starken Absatz hat. Man könnte eher von einer halblangen Schattierung des langen geschlossenen /ɛ:/ sprechen, aber auch hier fällt die Artikulation nicht völlig zusammen, und – was besonders wichtig ist – dem zweiten Element /-i/ fehlt die silbenbildende Funktion des langen geschlossenen /ɛ:/. Ähnlich steht es mit den

Elementen der übrigen Diphthonge. Sie unterscheiden sich bedeutend von ähnlichlautenden Monophthongen und dürfen diese nicht gleichgesetzt werden. Wenn man die Elemente der deutschen Diphthonge durch Monophthonge gleichsetzt, zerstört man die Grundeigenschaften der Diphthonge. Zu diesen Grundeigenschaften gehören: die gleitende Artikulation, der allmähliche Übergang des ersten Elements in das zweite, die Anpassung der Elemente aneinander hinsichtlich der Artikulation und Akustik, die Einsilbigkeit. Untersuchungen zeigen, dass das zweite Element der deutschen Diphthonge nicht nur dieselbe Dauer hat wie das erste Element, sondern auch deutlich klingt. Wie kann denn auch ein /i, u/ undeutlich klingen, wenn es eine sog. geschlossene Qualität hat, welche nur lange Vokalphoneme haben können, die mit Spannung gesprochen werden? Es ist auch durchaus kein Vergleich zwischen den zweiten Elementen der deutschen Diphthonge und den reduzierten Lauten /ə/ und /əˑ/ möglich. Die reduzierten Vokale sind wirklich undeutlich, während die zweiten Elemente der Diphthonge deutlich klingen. Die physiologischen und akustischen Eigenschaften der deutschen Diphthonge zeugen eher von Kennzeichen echter Diphthonge. Wenn auch das erste Element etwas stärker betont wird, so sind doch beide Elemente gleich lang und gleich deutlich. Von Reduktion ist keine Spur. In der Dauer kommen die Diphthonge langen Vokalphonemen gleich. Ebenso wie diese haben sie einen schwachen Absatz und einen losen Anschluß an den folgenden Konsonanten. Deshalb gibt es in der deutschen Orthographie keine Konsonantenverdoppelung nach den Diphthongen, und wenn nach den Diphthongen Affrikaten stehen, so gehören sie wie die einfachen Konsonanten nach langen Phonemen zur nächsten phonetischen Silbe. Die Diphthonge stehen deshalb nur in offenen und relativ offenen Silben und können auch in dieser Hinsicht den langen Monophthongen gleichgesetzt werden [Zacher, 1969, 77-79].

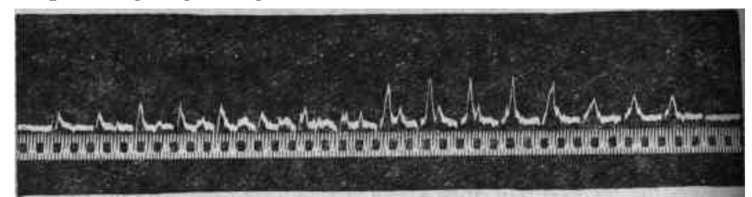

Abb.2. Spektrogramm des Diphthongs /ai/ (nach Zacher).

Der Eigenton des Diphthongs /ai/ ist folgend (hier und weiter: die Angaben die von uns auf der Grundlage der ersten Angaben des Autors ausgezählt wurden, werden mit „*" bezeichnet): **1)** Kern: **a)** Minimalextrem (weiter E_{min}) – 1020 Hz; **b)** Maximalextrem (weiter E_{max}) – 1320 Hz; **c)** Amplitude* (weiter A) – 300 Hz; **d)** Mittelwert* (weiter MW) – 1170 Hz; **2)** Glide: **a)** E_{min} – 2720 Hz; **b)** E_{max} – 3400 Hz; **c)** A* – 680 Hz; **d)** MW* – 3060 Hz; **3)** Insgesamt*: **a)** E_{min} – 3740 Hz; **b)** E_{max} – 4720 Hz; **c)** A – 980 Hz; **d)** MW – 4230 Hz; **4)** Kern-Glide-Differenz* (weiter KGD): **a)** E_{min} – 1700 Hz; **b)** E_{max} – 2080 Hz; **c)** A – 380 Hz; **d)** Dynamik der KGD (weiter D) – negativ (E_{min} ‹ E_{max}, hier und weiter); **e)** MW – 1890 Hz. Also, es sind bei dem Vokalphonem /ai/ zwei Eigentöne des vorderen Mundresonators zu unterscheiden: ein tiefer mit 1020-1320 Hz und ein hoher, der von 2720 bis auf 3400 Hz steigen kann. Der tiefe Eigenton ist höher als der Eigenton der /a/-Laute. Der hohe Eigenton umfasst das Frequenzgebiet des langen geschlossenen /ɛ:/ und des langen geschlossenen /i:/. Die Artikulation des Diphthongs zeigt entsprechende Verhältnisse [Zacher, 1969, 79]. Der Eigenton des Diphthongs /ɔi/ ist folgend: **1)** Kern: **a)** E_{min} – 600 Hz; **b)** E_{max} – 960 Hz; **c)** A* – 360 Hz; **d)** MW* – 780 Hz; **2)** Glide: **a)** E_{min} – 1120 Hz; **b)** E_{max} – 1320 Hz; **c)** A* – 200 Hz; **d)** MW* – 1220 Hz; **3)** Insgesamt*: **a)** E_{min} – 1720 Hz; **b)** E_{max} – 2280 Hz; **c)** A – 560 Hz; **d)** MW – 2000 Hz; **4)** KGD*: **a)** E_{min} – 520 Hz; **b)** E_{max} – 360 Hz; **c)** A – 160 Hz; **d)** D – positiv (E_{min} › E_{max}, hier und weiter); **e)** MW – 440 Hz. Also, bei dem ersten Element des Vokalphonems /ɔi/ beträgt der Eigenton etwa 600-960 Hz. Der Eigenton des zweiten Elements beträgt 1120-1320 Hz. Der Anfang des Diphthongs /ɔi/ klingt somit ein wenig höher als das kurze deutsche /ɔ/. Das Ende des Diphthongs klingt etwa wie das lange geschlossene /ø:/ [Ibidem, 80]. Der Eigenton des Diphthongs /au/ ist folgend: **1)** Kern: **a)** E_{min} – 840 Hz; **b)** E_{max} – 960 Hz; **c)** A* – 120 Hz; **d)** MW* – 900 Hz; **2)** Glide: **a)** E_{min} – 320 Hz; **b)** E_{max} – 480 Hz; **c)** A* – 160 Hz; **d)** MW* – 400 Hz; **3)** Insgesamt*: **a)** E_{min} – 1160 Hz; **b)** E_{max} – 1440 Hz; **c)** A – 280 Hz. **d)** MW – 1300 Hz; **4)** KGD*: **a)** E_{min} – 520 Hz; **b)** E_{max} – 80 Hz; **c)** A – 440 Hz; **d)** D – positiv; **e)** MW – 300 Hz. Das erste Element des Vokalphonems /au/ hat einen Eigenton von 840—960 Hz. Der Eigenton des zweiten Elementes beträgt 320-480 Hz. Das erste Element in /au/ klingt also tiefer (dunkler) als das erste Element in /au/ und sogar tiefer als bei den /a/-Lauten. Der Eigenton des zweiten Elementes entspricht dem Ton des kurzen offenen /u/ [Ibidem, 80].

Auf der Grundlage der oben genannten Angaben, haben wir auch E_{min}, E_{max}, A und Mittelwerte der Extremen (weiter EMW) auf Niveau des Kerns, Glides, insgesamt einheitlicher Angaben der Diphthonge und KGD ausgezählt: **I. MW: 1)** Kern: **a)** E_{min} – 820 Hz; **b)** E_{max} – 1080 Hz; **c)** A – 260 Hz; **d)** MW – 950 Hz; **2)** Glide: **a)** E_{min} – 1386,67 Hz; **b)** E_{max} – 1733,33 Hz; **c)** A – 346,67 Hz; **d)** MW – 1560 Hz; **3)** Insgesamt: **a)** E_{min} – 2206,67 Hz; **b)** E_{max} – 2813,33 Hz; **c)** A – 606,67 Hz; **d)** MW – 2510 Hz; **4)** KGD: **a)** E_{min} – 913,33 Hz; **b)** E_{max} – 840 Hz; **c)** A – 326,67 Hz; **d)** D – positiv; **e)** MW – 876,67 Hz; **II. E_{min}: 1)** Kern: **a)** E_{min} (Diphthong /ɔi/) – 600 Hz; **b)** E_{max} – 960 Hz (Diphthonge /ɔi, au/); **c)** A – 120 Hz; **d)** MW – 780 Hz; **2)** Glide: **a)** E_{min} – 320 Hz (Diphthong /au/); **b)** E_{max} – 480 Hz (Diphthong /au/); **c)** A – 160 Hz; **d)** MW – 400 Hz; **3)** Insgesamt: **a)** E_{min} – 1160 Hz (Diphthong /au/); **b)** E_{max} – 1440 Hz (Diphthong /au/); **c)** A – 280 Hz; **d)** MW – 1300 Hz; **4)** KGD: **a)** E_{min} – 280 Hz; **b)** E_{max} – 80 Hz; **c)** A – 200 Hz; **d)** D – positiv; **e)** MW – 180 Hz; **III. E_{max}: 1)** Kern: **a)** E_{min} (Diphthong /ai/) – 1020 Hz; **b)** E_{max} – 1320 Hz (Diphthong /ai/); **c)** A – 360 Hz; **d)** MW – 1170 Hz; **2)** Glide: **a)** E_{min} (Diphthong /ai/) – 2720 Hz; **b)** E_{max} (Diphthong /ai/) – 3400 Hz; **c)** A – 680 Hz; **d)** MW – 3060 Hz; **3)** Insgesamt: **a)** E_{min} (Diphthong /ai/) – 3740 Hz; **b)** E_{max} – 4720 Hz (Diphthong /ai/); **c)** A – 980 Hz; **d)** MW – 4230 Hz; **4)** KGD: **a)** E_{min} – 1700 Hz; **b)** E_{max} – 2080 Hz; **c)** A – 380 Hz; **d)** D – negativ; **e)** MW – 1890 Hz; **IV. A: 1)** Kern: **a)** E_{min} – 420 Hz; **b)** E_{max} – 360 Hz; **c)** A – 240 Hz; **d)** MW – 390 Hz; **2)** Glide: **a)** E_{min} – 2400 Hz; **b)** E_{max} – 2920 Hz; **c)** A – 520 Hz; **d)** MW – 2660 Hz; **3)** Insgesamt: **a)** E_{min} – 2580 Hz; **b)** E_{max} – 3280 Hz; **c)** A – 700 Hz ; **d)** MW – 2930 Hz; **4)** KGD: **a)** E_{min} – 1420 Hz; **b)** E_{max} – 2000 Hz; **c)** A – 180 Hz; **d)** D – negativ; **e)** MW – 1710 Hz; **V. EMW: 1)** Kern: **a)** E_{min} – 810 Hz; **b)** E_{max} – 1140 Hz; **c)** A – 240 Hz; **d)** MW – 975 Hz; **2)** Glide: **a)** E_{min} – 1520 Hz; **b)** E_{max} – 1940 Hz; **c)** A – 420 Hz; **d)** MW – 1730 Hz; **3)** Insgesamt: **a)** E_{min} – 2450 Hz; **b)** E_{max} – 2930 Hz; **c)** A – 630 Hz ; **d)** MW – 2765 Hz; **4)** KGD: **a)** E_{min} – 990 Hz; **b)** E_{max} – 1080 Hz; **c)** A – 90 Hz; **d)** D – negativ; **e)** MW – 1035 Hz (Tab.9). Hier bemerken wir, dass die akustischen Werte des Glides der Diphthonge /ai, ɔi/ höher als ihres Kerns sind. Im Diphthong /au/ ist die Situation gegensätzlich. Im Diphthong /au/ werden die maximalen Werte der KGD auf Niveau der Amplitude beobachtet. Auf Niveau jeder Extreme sind die Werte der KGD des Diphthongs /ai/ maximale. Die minimale Werte der KGD auf Niveau der Amplitude sind das Merkmal des Diphthongs /ɔi/. In jeder Extreme sind die Werte der KGD des Diphthongs /au/ minimale. Der Diphthong /ai/ führt die maximalen allgemeinen akustischen Werte vor.

Tabelle 9

Der Eigenton der deutschen Diphthonge (nach Zacher)*

Nr.	Laut	Kern, Hz				Glide, Hz				Insgesamt, Hz**				KGD, Hz**				
		E_{min}	E_{max}	A**	MW**	E_{min}	E_{max}	A**	MW**	E_{min}	E_{max}	A**	MW	E_{min}	E_{max}	A	D	MW
1.	/ai/	1020	1320	300	1170	2720	3400	680	3060	3740	4720	980	4230	1700	2080	380	-	1890
2.	/ɔi/	600	960	360	780	1120	1320	200	1220	1720	2280	560	2000	520	360	160	+	440
3.	/au/	840	960	120	900	320	480	160	400	1160	1440	280	1300	520	80	440	+	300
MW**		820	1080	260	950	1386,67	1733,33	346,67	1560	2206,67	2813,33	606,67	2510	913,33	840	326,67	+	876,67
E_{min} **		600	960	120	780	320	480	160	400	1160	1440	280	1300	280	80	200	+	180
E_{max} **		1020	1320	360	1170	2720	3400	680	3060	3740	4720	980	4230	1700	2080	380	-	1890
A **		420	360	240	390	2400	2920	520	2660	2580	3280	700	2930	1420	2000	180	-	1710
EMW**		810	1140	240	975	1520	1940	420	1730	2450	2930	630	2765	990	1080	90	-	1035

* Die Tabelle wird von uns auf Grundlage der Ausgangsangaben des Autors ausgearbeitet. E_{min} – Minimalextrem, E_{max} – Maximalextrem, A – Amplitude, MW – Mittelwerte, EMW – Mittelwerte der Extreme (E_{min} und E_{max}) (hier und in der Tab. 11, 12), KGD – Kern-Glide-Differenz, D – Dymamik der KGD („+" wenn E_{min} › E_{max} , „-" wenn E_{min} ‹ E_{max}).
** Die Angaben werden von uns auf Grundlage der Angaben des Autors ausgezählt.

Die Öffnung eines Plosivs in einen homorganen Frikativ bezeichnet man als Affrikate [Machelett]. Vom akustischen Standpunkte aus sind die Affrikaten ebenfalls Engelaute mit einem Verschluss-Vorschlag, denn das eigenartige Klangbild der Affrikaten ergibt sich vor allem durch das kräftige stimmlose Reibegeräusch, das auch von längerer Dauer ist als das schwache und kurze Verschlussgeräusch der Vorschläge [Zacher, 1969, 107]. Affrikaten werden wie Frikative produziert, denen ein Verschluß vorausgeht. Dieser Verschluß wird an derselben Stelle gebildet wie die Enge für den Frikativteil. Der Frikativteil ist in der Regel kürzer als

ein 'einzelner' Frikativ. Im Sonagramm zeigt sich die Ausbildung des Frikativs mit zunehmender Verschlußöffnung sehr deutlich durch eine schräg verlaufende (meist fallende) Untergrenze des frikativen Energieschwerpunktes. Die Abbildung 3 zeigt die Affrikate /ts/ in der Äußerung "Zoo" (Abb.3). Die Unterscheidung von Frikativ- und Aspirationsgeräuschen beginnt bereits mit der Unterscheidung der Quelle, an der sie entstehen. Während die Frikative (ausgenommen dem glottalen /h/) ihre Quelle am Artikulationsort im Mundraum haben, ist die Schallquelle der Aspiration immer die Glottis. Der turbulente frikative Luftstrom wird beim Frikativ nur noch bedingt moduliert, wohingegen er bei der Aspiration noch das gesamte Ansatzrohr durchläuft, das bereits die Position des folgenden Vokals einnimmt. Die Aspiration zeigt demnach Intensität über den gesamten Frequenzbereich mit formantähnlichen Strukturen, der Frikativ weist Intensität nur in bestimmten Frequenzbereichen auf. Die Sonagramme in Abbildung 4 stellen Frikativ und Aspiration jeweils in Verbindung mit einem Plosiv gegenüber. Zudem ist die Aspiration meist von geringerer Dauer als der Frikativteil der Affrikate. Die Dauer der Aspiration ist allerdings sowohl kontext- als auch sehr stark sprecherspezifisch [Machelett] (Abb.4).

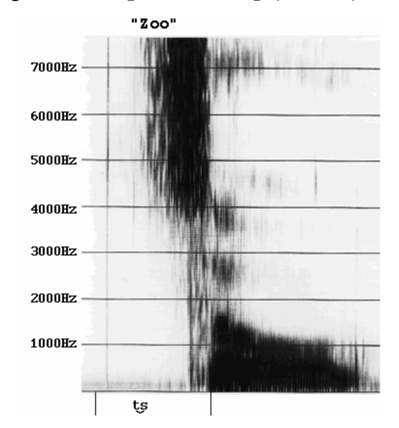

Abb.3. Affrikate /ts/ im Wort „*Zoo*" (nach Machelett).

Abb.4. Affrikate vs. aspirierter Plosiv: /pfu/ vs. /phu/ und /tsa/ vs. /tha/ (nach Machelett).

Die Affrikate /pf/ ist ein einheitlicher Laut mit einem einheitlichen Phonemwert. Sowohl vom Standpunkt der Artikulation als auch vom Standpunkt der Akustik aus ist der Hauptteil der Affrikate das Reibeelement /f/, das so gebildet wird wie der Engelaut /f/. Von dem Phonem /f/ unterscheidet sich die Affrikate /pf/ durch einen leichten Verschluss-Vorschlag [Zacher, 1969, 108-109]. Die Affrikate /ts/ ist ein einheitlicher Laut, der an derselben Stelle gebildet wird, wo man den Engelaut /s/ bildet. Der Hauptteil der Affrikate /ts/ ist das /s/, das artikulatorisch und akustisch vorherrscht. Das Element /t/ ist ein leichter, kurzer Verschluss-Vorschlag. Dieser Vorschlag wird dort gebildet, wo man den Hauptteil der Affrikate bildet [Ibidem, S.109-110] (Abb.5, Wängler, 1967: Anfang, Abb.6; Apud: Vater, 2002, S.29). Die Affrikate /ʧ/ wird dort gebildet, wo man das Phonem bildet. Die Artikulationsstelle des Vorschlags /t/ fällt somit nicht mit der Artikulationsstelle des Phonems /t/ zusammen [Zacher, 1969, 110].

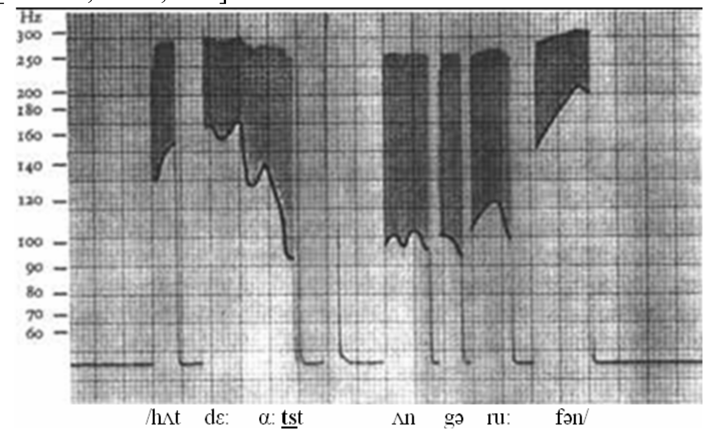

Abb.5. Sonagramm der Affrikate /ts/ in der Phrase: *„Hat der Artzt angerufen?"* (nach Wängler).

Auf der Grundlage der oben angeführten Analyse kamen wir zum Schluß, dass sowohl Diphthonge als auch Affrikaten keine einheitliche Meinung der Forscher über ihre phonetische Natur vorstellen, die Experimente zeigen aber ihren einheitlichen monophonematischen Charakter. Wir können auch bemerken, dass der Diphtong /au/ und manchmal der Diphthong /ɔi/ minimale akustische Angaben und der Diphthong /ai/ maximale akustische Angaben haben. Die Ursache ist, dass einerseits das Element /a/ (als Monophthong und als Diphthongskern) mit größerer Anstrengung als /ɔ/ (als Monophthong und als Diphthongskern) ist, andererseits die Anstrengung des Glides /i/ größer als im Fall des Glides /u / ist.

Auf Niveau des Graphems als graphischen Zeichen als Redeoffenbarung des Phonems als Spracheinheit besitzen die KME bestimmte graphische Eigenmerkmale, die ihren besonderen Status auch vorführen.

Wie es bekannt ist, gilt das **Phonem als minimale Spracheinheit**. In der Schreibung entspricht ihm das **Graphem**. Hier betrachten wir das Graphem als graphisches Zeichen als Redeeinheit, dadurch sich das Phonem als Spracheinheit auf schriftlichem Niveau offenbart. Es gibt vier Graphemarten: **1) Einfache Grapheme,** z. B., *a, b, c, d, e* usw; **2) Grapheme mit diakritischen Zeichen,** z. B., *ä, ö, ü* usw; **3) Zusammengesetzte Grapheme,** z. B., *ch, ph, sch* usw; **4) Spezialzeichen,** z. B., *ß* (Deutsch), *ð* (Isländisch), *ə* (Aserbaidschanisch) usw. Außerdem gibt es drei Rechtschreibungsprinzipien: **1) Phonetisch.** Die Rechtschreibung entspricht völlig der Aussprache, z. B., rum. *copac* /ko΄pak/, *tac* /tak/, *cal* /kal/ usw. Die Orthografie aller romanischen (außer Französisch), belorussischen und anderen Sprachen beruht sich auf diesem Prinzip. **2) Morphemisch.** Die Rechtschreibung der Morpheme ist in allen Wortpositionen gleich und hängt von der Positionsaussprache nicht ab, z. B., de. ***D**u bist* /**d**u bist/ und *bist **d**u* /bist **t**u/, *es **g**ibt* /es **k**ipt/ und ***g**ibt es* /**g**ipt es/ usw; rus. *на**д**резать* /na**d**΄rezat'/ und *на**д**писать* /na**t**pi΄sat'/ usw. Die Orthografie von deutscher, russischer und anderen Sprachen beruht sich auf diesem Prinzip. **3) Etymologisch.** Die herkömmliche Rechtschreibung ist über Jahrhunderte unangefochten geblieben, während sich die Aussprache deutlich verändert hat. Als Beispiele können Englisch und Französisch dienen.

Die KME im Deutschen weisen folgende Arten der graphischen Wiedergabe auf: **I. KME $_{vok}$: 1) /ai/: a)** ***ai*** – in fremden Wörtern und Namen, z. B., *Mai* /mai/; **b)** ***ei*** – in Wörtern des deutschen Ursprungs, z. B., *eins* /ains/, *mein* /main/, *Molkerei* /΄mɔlkərei/, *drei* /drai/, *Seite* /΄zaitə/, *Teil* ΄/tail/ usw; **2) /ɔi/: a)** ***äu*** – in Fällen des morphologischen oder derivatologischen Wechsels mit Diphthong /au/, z. B., *Haus* /haus/ (sing.) – *Häuser* /΄hɔizə/ (pl.), *Frau* /frau/ – *Fräulein* /΄frɔilain/; **b)** ***eu*** – in anderen Fällen, z. B., *Eule* /΄ɔilə/, *euer* /΄ɔiə/, *deutsch* /dɔiʧ/, *heute* /΄hɔitə/, *neu* /nɔi/, *neun* /nɔin/ usw; **3) /au/** – wird in allen Fällen mit dem Graphem ***au*** wiedergegeben, z. B., *auf* /auf/, *aus* /aus/, *Baum* /baum/, *Raum* /raum/, *Frau* /Frau/ usw; **II. KME $_{kons}$: 1) /pf/** – wird in allen Fällen mit dem Graphem ***pf*** wiedergegeben, z. B., *Pfad* /pfɑ:t/, *pflegen* /΄pflegən/, *Pfeil* /pfail/, *Pflanze* /΄pflΛntsə/, *Töpfe* /΄tøpfə:/, *Kopf* /kɔpf/, *Topf* /tɔpf/ usw; **2) /ts/: a)** ***t*** – in fremden Endungen ***-tie*** und ***-tion***: *Demokratie* /demɔkra΄tsi:/, *Aristokratie* /aristɔkra΄tsi/, *Funktion* /funktsi΄ɔn/, *Information* /infɔ:matsi΄ɔn/ usw; **b)** ***ts*** – in einigen fremden Wörtern, z. B., *Tsetsefliege* /tsetsefli:gə/ usw; **c)** ***z*** – in anderen Fällen, z. B., *Zeit* /tsait/, *Zeitung* /΄tsaituŋ/, *Zeile* /΄tsailə/, *Zelt* /tselt/, *Zentrum* /΄tsentrum/, *Abzug* /΄Λptsuk/, *bezeigen* /betsaig΄ən/, *jetzt* /jetst/, *Putz* /puts/ usw; **3)** /ʧ/ – wird in allen Fällen mit dem Graphem ***tsch*** wiedergegeben, z. B., *tschüss* /ʧys/, *lutschen* /΄luʧən/, *lutschten* /΄luʧtən/, *deutsch* /dɔiʧ/, *putsch* /puʧ/ usw. [Chirdeachin 2009, 63-67] (Tab.10).

Auf der Grundlage der oben angeführten Analyse kamen wir zur Schlußfolgerung, dass die Grapheme in einigen Fällen der Aussprache entsprechen, in manchen Fällen stellen sie die Aussprache auf einer Voretappe vor. Dafür gibt es gewisse Gebrauchsregeln. Das ist dank dem morphemischen Rechtschreibungsprinzip im Deutschen.

Tabelle 10

Graphische Wiedergabe der KME im Deutschen

Kategorie der KME	Laut (Phonem)	Graphem
KME $_{vok}$	/ai/	*ai*
		ei
	/ɔi/	*äu*
		eu
	/au/	*au*
KME $_{kons}$	/pf/	*pf*
	/ts/	*t* (in *-tie, -tion*)
		ts
		z
	/ʧ/	*tsch*

Als Ergebnis der quantitativen (statistischen) Analyse der Grapheme der deutschen KME auf Niveau des phonematischen Inventars haben wir folgende Angaben bekommen: **I. KME** $_{vok}$**: 1. /ai/: a)** ***ai*** – 1 Graphem hat (50% von der Quantität der Grapheme des Diphthongs /ai/, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **b)** ***ei*** – 1 Graphem (50% von der Quantität der Grapheme des Diphthongs /ai/, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **c) Insgesamt /ai/** – 2 Grapheme (100% von der Quantität der Grapheme des Diphthongs /ai/, 40% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **d) Mittelwerte der Grapheme des Diphthongs /ai/** – 1 Graphem (50% von der Quantität der Grapheme des Diphthongs /ai/, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **2. /ɔi/: a)** ***äu*** – 1 Graphem (50% von der Quantität der Grapheme des Diphthongs /ɔi/, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **b)** ***eu*** – 1 Graphem (50% von der Quantität der Grapheme des Diphthongs /ɔi/, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **c) Insgesamt /ɔi/** – 2 Grapheme (100% von der Quantität der Grapheme des Diphthongs /ɔi/, 40% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **d) Mittelwerte der Grapheme des Diphthongs /ɔi/** – 1 Graphem (50% von der Quantität der Grapheme des Diphthongs /ɔi/, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **3. /au/:** ***au*** – 1 Graphem (100% von der Quantität der Grapheme des Diphthongs /au/, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **4. Insgesamt KME** $_{vok}$**:** 5 Grapheme (100% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **5. Mittelwerte der KME** $_{vok}$**:** 1 Graphem (100% von der Quantität der Grapheme jedes Diphthongs, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **6. Minimalextrem:** 1 Graphem (Phonem /au/; 100% von der Quantität der Grapheme der entsprechenden KME $_{vok}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **7. Maximalextrem:** 2 Grapheme (Phoneme /ai/ und /ɔi/; 100% von der Quantität der Grapheme der entsprechenden KME $_{vok}$, 40% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **8. Amplitude:** 1 (0% von der Quantität der Grapheme der entsprechenden KME $_{vok}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **9. Mittelwerte der Extremen (E** $_{min}$ **und E** $_{max}$**):** 1,5 (100% von der Quantität der Grapheme der entsprechenden KME $_{vok}$, 30% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 15% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **II. KME** $_{kons}$**: 1. /pf/:** ***pf*** – 1 Graphem (100% von der Quantität der Grapheme der Affrikate /pf/, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **2. /ts/: a)** ***t (*****in** ***-tie, -tion)*** – 1 Graphem (33,33% von der Quantität der Grapheme der Affrikate /ts/, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **b)** ***ts*** – 1 Graphem (33,33% von der Quantität der Grapheme der Affrikate /ts/, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$,

10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **c)** ***z*** – 1 Graphem (33,33% von der Quantität der Grapheme der Affrikate /ts/, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **d) Insgesamt /ts/** – 3 Grapheme (100% von der Quantität der Grapheme der Affrikate /ts/, 60% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **e) Mittelwerte der Grapheme der Affrikaten /ts/** – 1 Graphem (33,33% von der Quantität der Grapheme der Affrikate /ts/, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **3. /ʧ/:** ***tsch*** – 1 Graphem (100% von der Quantität der Grapheme der Affrikate /ʧ/, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **4. Insgesamt KME** $_{kons}$**:** 5 Grapheme (100% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **5. Mittelwerte der KME** $_{kons}$**:** 1 Graphem (100% von der Quantität der Grapheme jeder Affrikate, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **6. Minimalextrem:** 1 Graphem (Phoneme /pf/ und /ʧ/; 100% von der Quantität der Grapheme der entsprechenden KME $_{kons}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **7. Maximalextrem:** 3 Grapheme (Phonem /ts/; 100% von der Quantität der Grapheme der entsprechenden KME $_{kons}$, 60% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 30% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **8. Amplitude:** 1 (0% von der Quantität der Grapheme der entsprechenden KME $_{kons}$, 40% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **9. Mittelwerte der Extremen:** 2 (100% von der Quantität der Grapheme der entsprechenden KME $_{kons}$, 40% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **III. Die Gesamtmenge von Graphemen der KME:** 10 Grapheme (100% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt). **IV. Mittelwerte von Graphemen der KME:** 1 Graphem (100% von der Quantität der Grapheme jeder KME, 20% von der Quantität der Grapheme der entsprechenden Phonemkategorie der KME (KME $_{vok}$ oder KME $_{kons}$), 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **V. Minimalextrem:** 5 Grapheme (100% von der Quantität der Grapheme der entsprechenden Phonemkategorie der KME, 50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **VI. Maximalextrem:** 5 Grapheme (100% von der Quantität der Grapheme der entsprechenden Phonemkategorie der KME, 50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **VII. Amplitude:** 0 Grapheme (0% von der Quantität der Grapheme der entsprechenden Phonemkategorie der KME, 0% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt). **VIII. Mittelwerte der Extremen:** 5 (100% von der Quantität der Grapheme der entsprechenden Phonemkategorien der KME, 50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt) (Tab.11).

Tabelle 11

Inventarische quantitative Werte der Grapheme der deutschen KME

PhK	**Phonem**	**Graphem**	**Quantitative Werte***			
			GQ	**%**		
				von EPh	**von EPhK**	**von igs KME**
KME $_{vok}$	/ai/	*ai*	1	50	20	10
		ei	1	50	20	10
		Igs	2	100	40	20
		MW	1	50	20	10
	/ɔi/	*äu*	1	50	20	10
		eu	1	50	20	10
		Igs	2	100	40	20
		MW	1	50	20	10
	/au/	*au*	1	100	20	10
	Igs		5	–	100	50
	MW		1	50	20	10
	E $_{min}$		1	100	20	10
	E $_{max}$		2	100	40	20
	A		1	0	20	10
	EMW		1,5	100	30	15

KME $_{kons}$	/pf/	*pf*	1	100	20	10
	/ts/	*t* (in *-tie, -tion*)	1	33,33	20	10
		ts	1	33,33	20	10
		z	1	33,33	20	10
		Igs	3	100	60	30
		MW	1	33,33	20	10
	/ʧ/	*tsch*	1	100	20	10
	Igs		5	–	100	50
	MW		1	50	20	10
	E $_{min}$		1	100	20	10
	E $_{max}$		3	100	60	30
	A		2	0	40	20
	EMW		2	100	40	20
Igs			10	–	–	100
MW			1	100	20	10
E $_{min}$			5	–	100	50
E $_{max}$			5	–	100	50
A			0	–	0	0
EMW			5	–	100	50

* (hier und in der Tab.12) GQ – Graphemquantität, EPh – entsprechendes Phonem

Hier bemerken wir, dass es auf Niveau des Vokalismus 2 KME mit vielfältigen graphischen Wiedergaben und nur 1 KME mit einigen graphischen Wiedergaben gibt. Auf Niveau des Konsonantismus ist die Situation gegensätzlich. Deshalb gehören in beiden Fällen 1 KME zum Minimalextrem und 2 KME zum Maximalextrem. Im Rahmen jeder Phonemkategorie der KME stimmen die Mittelwerte jedes Phonems mit vielfältigen graphischen Wiedergaben den Werten jedes Graphems überein. Aber die Gesamtmenge von Graphemen jeder Phonemkategorie der KME ist identisch: 5 Grapheme der KME $_{vok}$ und 5 Grapheme der KME $_{kons}$. Deshalb sind die Werte der Amplitude (Quantität und Prozentkorrelation) zwischen den Extremen 0 und die allgemeinen Mittelwerte der KME $_{vok}$ und KME $_{kons}$ getrennt gleich den Werten jedes Graphems der KME. Das ist auch wirklich im Fall der gemeinsamen Mittelwerte der KME (außer den Werten von % vom entsprechenden Phonem). Wir bemerken auch die Gesetzmäßigkeiten, die in der folgenden Formel gefasst werden können (wo es angewandt werden kann; wir bezeichnen die Graphemquantität als *a*, % vom entsprechenden Phonem als *b*, % von der entsprechenden Phonemkategorie als *c*, % von der Gesamtmenge der Graphemen der KME als *d*): $d=10a$, $a=d:10$; $c=2d$, $d=c:2$.

Die inventarische quantitative Wechselbeziehung der Arten der Graphischen Wiedergaben der deutschen KME führt die folgende Situation vor: **I. KME** $_{vok}$**: 1. Phoneme mit vielfältigen graphischen Wiedergaben: a) /ai/** – 1 Phonem hat (50% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$ mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der gemeinsamen Quantität der Phoneme der KME mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **b) /ɔi/** – 1 Phonem (50% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$ mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der gemeinsamen Quantität der Phoneme der KME mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **c) Die Gesamtmenge von Phonemen mit vielfältigen graphischen Wiedergaben der KME** $_{vok}$ – 2 Phoneme (100% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$ mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 66,67% von der gemeinsamen Quantität der Phoneme der KME mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 66,67% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 33,33% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **d) Die Mittelwerte der Phoneme mit vielfältigen graphischen Wiedergaben der KME** $_{vok}$ – 1 Phonem (50% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$ mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der gemeinsamen Quantität der Phoneme der KME mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **2. Phoneme mit einigen graphischen Wiedergaben: /au/** – 1 Phonem

(100% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$ mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der gemeinsamen Quantität der Phoneme der KME mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **3. Die Gesamtmenge von Phonemen der KME $_{vok}$** – 3 Phoneme (100% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 50% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **4. Die Mittelwerte der Phonemen der KME $_{vok}$** – 1,5 Phoneme (50% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 25% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **5. Minimalextrem** – 1 Phonem (33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **6. Maximalextrem** – 2 Phoneme (66,67% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 33,33% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **7. Amplitude** – 1 Phonem (33,34% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 16,66% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **8. Dynamik** – positive (die Phoneme mit vielfältigen graphischen Wiedergaben sind mehr als die Phoneme mit einigen graphischen Wiedergaben); **9. Die Mittelwerte der Extremen** – 1,5 Phoneme (50% von der Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$, 25% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **II. KME $_{kons}$: 1. Phoneme mit vielfältigen graphischen Wiedergaben: /ts/** – 1 Phonem (100% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$ mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der gemeinsamen Quantität der Phoneme der KME mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **2. Phoneme mit einigen graphischen Wiedergaben: a) /pf/** – 1 Phonem hat (50% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$ mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der gemeinsamen Quantität der Phoneme der KME mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **b) /ʧ/** – 1 Phonem (50% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$ mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der gemeinsamen Quantität der Phoneme der KME mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **c) Die Gesamtmenge von Phonemen mit vielfältigen graphischen Wiedergaben der KME $_{kons}$** – 2 Phoneme (100% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$ mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 66,67% von der gemeinsamen Quantität der Phoneme der KME mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 66,67% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 33,33% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **d) Die Mittelwerte der Phoneme mit vielfältigen graphischen Wiedergaben der KME $_{kons}$** – 1 Phonem (50% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$ mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der gemeinsamen Quantität der Phoneme der KME mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, 33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **3. Die Gesamtmenge von Phonemen der KME $_{kons}$** – 3 Phoneme (100% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 50% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **4. Die Mittelwerte der Phonemen der KME $_{kons}$** – 1,5 Phoneme (50% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 25% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **5. Minimalextrem** – 1 Phonem (33,33% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 16,67% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **6. Maximalextrem** – 2 Phoneme (66,67% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 33,33% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **7. Amplitude** – 1 Phonem (33,34% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 16,66% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **8. Dynamik** – negative (die Phoneme mit vielfältigen graphischen Wiedergaben sind weniger als die Phoneme mit einigen graphischen Wiedergaben); **9. Die Mittelwerte der Extremen** – 1,5 Phoneme (50% von der Quantität der Phoneme der KME $_{kons}$, 25% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **III. Die Gesamtmenge von Phonemen der KME: 1. Die Gesamtmenge von Phonemen der KME mit vielfältigen graphischen Wiedergaben der KME** – 3 Phoneme (100% von der entsprechenden Art der Graphischen Wiedergaben der KME, 50% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **2. Die Gesamtmenge von Phonemen der KME mit einigen graphischen Wiedergaben der KME** – 3 Phoneme (100% von der entsprechenden Art der Graphischen Wiedergaben der KME, 50% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **2. Die Gesamtmenge von Phonemen der KME** – 6 Phoneme (100% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **4. Die Mittelwerte der Phoneme der KME** – 3 Phoneme (100% von der entsprechenden Art der Graphischen Wiedergaben der KME, 50% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **5. Minimalextrem** – 3 Phoneme (100% von der entsprechenden Art der Graphischen Wiedergaben der KME, 50% von der Quantität der Phoneme

der KME insgesamt); **6. Maximalextrem** – 3 Phoneme (100% von der entsprechenden Art der Graphischen Wiedergaben der KME, 50% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **7. Amplitude** – 0 Phoneme (0% von der entsprechenden Art der graphischen Wiedergaben der KME, 0% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt); **8. Die Mittelwerte der Extremen** – 3 Phoneme (100% von der entsprechenden Art der graphischen Wiedergaben der KME, 50% von der Quantität der Phoneme der KME insgesamt) (Tab.12).

Tabelle 12

Inventarische quantitative Wechselbeziehung der Arten der graphischen Wiedergaben der deutschen KME*

PhK	**AGW**		**Phonem**	**Quantitative Werte**				
				Q	**%**			
					von EAGW		**von EPhK**	**von igs KME**
					in EPhK	**Igs**		
KME $_{vok}$	**V**		/ai/	1	50	33,33	33,33	16,67
			/ɔi/	1	50	33,33	33,33	16,67
			Igs	2	100	66,67	66,67	33,33
			MW	1	50	33,33	33,33	16,67
	E		/au/	1	100	33,33	33,33	16,67
	Igs		–	3	–	–	100	50
	MW		–	1,5	–	–	50	25
	E $_{min}$		–	1	–	–	33,33	16,67
	E $_{max}$		–	2	–	–	66,67	33,33
	A	**Werte**	–	1	–	–	33,34	16,66
		D	–	+	–	–	+	+
	EMW		–	1,5	–	–	50	25
KME $_{kons}$	**V**		/ts/	1	100	33,33	33,33	16,67
	E		/pf/	1	50	33,33	33,33	16,67
			/ʧ/	1	50	33,33	33,33	16,67
			Igs	2	100	66,67	66,67	33,33
			MW	1	50	33,33	33,33	16,67
	Igs		–	3	–	–	100	50
	MW		–	1,5	–	–	50	25
	E $_{min}$		–	1	–	–	33,33	16,67
	E $_{max}$		–	2	–	–	66,67	33,33
	A	**Werte**	–	1	–	–	33,34	16,66
		D	–	-	–	–	-	-
	EMW		–	1,5	–	–	50	25
Igs	**V**		–	3	–	100	–	50
	E		–	3	–	100	–	50
	Igs		–	6	–	–	–	100
	MW		–	3	–	100		50
	E $_{min}$		–	3	–	100	–	50
	E $_{max}$		–	3	–	100	–	50
	A		–	0	–	0	–	0
	EMW		–	3	–	100	–	50

* Art der graphischen Wiedergaben der KME, EAGW – entsprechende Art der graphischen Wiedergaben der KME, V – Phoneme mit vielfältigen graphischen Wiedergaben, E – Phoneme mit einigen graphischen Wiedergaben, D – Dynamik („+" wenn V › E, „-" wenn V ‹ E).

Hier können wir sehen, dass die gemeinsamen Mittelwerte, die Werte der Extremen, der Amplitude der KME $_{vok}$ und der Mittelwerte der Extremen identisch den entsprechenden Werten der KME $_{kons}$ sind. Die gemeinsamen Mittelwerte stimmen den Mittelwerten der Extremen in der Fälle sowohl der KME $_{vok}$ als auch der KME $_{kons}$ überein. Die Ursache ist, dass es die gleiche Quantität der Phoneme der KME $_{vok}$ und der KME $_{kons}$ gibt. Außerdem gibt es auf Niveau des Vokalismus 2 KME mit vielfältigen graphischen Wiedergaben und nur 1 mit einigen graphischen Wiedergaben, aber die Situation ist auf Niveau des Konsonantismus gegensätzlich, wie es schon erwähnt war. Deshalb führen die gemeinsamen Werte der Phoneme mit vielfältigen graphischen Wiedergaben und der Phoneme mit einigen graphischen Wiedergaben, ihre gemeinsame Mittelwerte, die Werte und die Mittelwerte der Extremen dieselbe Angaben vor, aber die gemeinsamen Sammelwerte der Phoneme mit vielfältigen und einigen graphischen Wiedergaben entspricht den gemeinsamen Sammelwerten der Phoneme der KME $_{vok}$ und der KME $_{kons}$. Als vorher bemerken wir auch die Gesetzmäßigkeit, die in der folgenden Formel gefasst werden können (wo es angewandt werden kann; wir bezeichnen die Phonemquantität als *a*, % vom entsprechenden Art der graphischen Wiedergaben der KME (insgesamt) als *b*, % von der entsprechenden Phonemkategorie als *c*, % von der Gesamtmenge der Graphemen der KME als *d*): *b=c*.

Wir haben auch die inventarische quantitative Graphemwechselbeziehung nach Wiederspiegelung der phonetischen Struktur der deutschen KME ausgezahlt. Als Ergebnis dieser Berechnungen haben wir folgende Angaben bekommen: **I. KME $_{vok}$: 1. Die Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ widerspiegeln: a)** ***ai*** – 1 Graphem hat (50% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ r widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **b)** ***au*** – 1 Graphem (50% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme die die phonetische Struktur der KME widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **c) Die Gesamtmenge von Graphemen, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ widerspiegeln** – 2 Grapheme (40% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME widerspiegeln, 40% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **d) Die Mittelwerte der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ widerspiegeln** – 1 Graphem (50% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **2. Die Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ nicht widerspiegeln: a)** ***äu*** – 1 Graphem (33,33% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ nicht widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME nicht widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **b)** ***ei*** – 1 Graphem (33,33% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ nicht widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME nicht widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **c)** ***eu*** – 1 Graphem (33,33% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ nicht widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME nicht widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **d) Die Gesamtmenge von Graphemen, die die phonetische Struktur der KME nicht widerspiegeln** – 3 Grapheme (60% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME nicht widerspiegeln, 60% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 30% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **e) Die Mittelwerte der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ nicht widerspiegeln** – 1 Graphem (33,33% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ nicht widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME nicht widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **3. Die Gesamtmenge von Graphemen der KME $_{vok}$:** 5 Grapheme (100% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **4. Die Mittelwerte der Grapheme der KME $_{vok}$:** 2,5 Grapheme (50% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 25% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **5. Minimalextrem:** 2 Grapheme (40%

von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **6. Maximalextrem:** 3 Grapheme (60% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 30% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **7. Amplitude:** 1 Grapheme (20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **8. Dynamik:** negative (die Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ widerspiegeln sind weniger als die Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{vok}$ nicht widerspiegeln); **9. Die Mittelwerte der Extremen:** 2,5 Grapheme (50% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 25% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **II. KME $_{kons}$: 1. Die Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ widerspiegeln: a)** ***pf*** – 1 Graphem (33,33% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **b)** ***ts*** – 1 Graphem (33,33% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **c)** ***tsch*** – 1 Graphem (33,33% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **d) Die Gesamtmenge von Graphemen, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ widerspiegeln** – 3 Grapheme (60% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME widerspiegeln, 60% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 30% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **e) Die Mittelwerte der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ widerspiegeln** – 1 Graphem (33,33% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **2. Die Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ nicht widerspiegeln: a)** ***t*** – 1 Graphem hat (50% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ nicht widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME nicht widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **b)** ***z*** – 1 Graphem (50% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ nicht widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME nicht widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **c) Die Gesamtmenge von Graphemen, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ nicht widerspiegeln** – 2 Grapheme (40% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME nicht widerspiegeln, 40% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **d) Die Mittelwerte der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ nicht widerspiegeln** – 1 Graphem (50% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ nicht widerspiegeln, 20% von der gemeinsamen Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME nicht widerspiegeln, 20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **3. Die Gesamtmenge von Graphemen der KME $_{kons}$:** 5 Grapheme (100% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **4. Die Mittelwerte der Grapheme der KME $_{kons}$:** 2,5 Grapheme (50% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 25% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **5. Minimalextrem:** 2 Grapheme (40% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **6. Maximalextrem:** 3 Grapheme (60% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 30% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **7. Amplitude:** 1 Grapheme (20% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 10% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **8. Dynamik:** positive (die Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ widerspiegeln sind mehr als die Grapheme, die die phonetische Struktur der KME $_{kons}$ nicht widerspiegeln); **9. Die Mittelwerte der Extremen:** 2,5 Grapheme (50% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 25% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **III. Die Gesamtmenge von Graphemen der KME: 1. Die Gesamtmenge von Graphemen, die die phonetische Struktur der KME widerspiegeln** – 5 Grapheme (100% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME

widerspiegeln, 50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **2. Die Gesamtmenge von Graphemen, die die phonetische Struktur der KME nicht widerspiegeln** – 5 Grapheme (100% von der Quantität der Grapheme, die die phonetische Struktur der KME nicht widerspiegeln, 50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **3. Die Gesamtmenge von Graphemen der KME:** 10 Grapheme (100% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **4. Die Mittelwerte der Grapheme der KME:** 5 Grapheme (50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **5. Minimalextrem:** 5 Grapheme (50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **6. Maximalextrem:** 5 Grapheme (50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **7. Amplitude:** 0 Grapheme (0% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt); **8. Die Mittelwerte von Extremen:** 5 Grapheme (50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt) (Tab.13).

Tabelle 13

Inventarische quantitative Graphemwechselbeziehung nach Widerspiegelung der phonetischen Struktur der deutschen KME

PhK	**Graphem**						
	PhSW*		**GQ**	**%**			
				von EPhSW		**von EPhK**	**von igs KME**
				in EPhK	**Igs**		
KME_{vok}	+	*ai*	1	50	20	20	10
		au	1	50	20	20	10
		Igs	2	100	40	40	20
		MW	1	50	20	20	10
	-	*äu*	1	33,33	20	20	10
		ei	1	33,33	20	20	10
		eu	1	33,33	20	20	10
		Igs	3	100	60	60	30
		MW	1	33,33	20	20	10
	Igs		5	–	–	100	50
	MW		2,5	–	–	50	25
	E_{min}		2	–	–	40	20
	E_{max}		3	–	–	60	30
	A	**W**	1	–	–	20	10
		D	-	–	–	N	N
	EMW		2,5	–	–	50	25
KME_{kons}	+	*pf*	1	33,33	20	20	10
		ts	1	33,33	20	20	10
		tsch	1	33,33	20	20	10
		Igs	3	100	60	60	30
		MW	1	33,33	20	20	10
	-	*t*	1	50	20	20	10
		z	1	50	20	20	10
		Igs	2	100	40	40	20
		MW	1	50	20	20	10
	Igs		5	–	–	100	50
	MW		2,5	–	–	50	25
	E_{min}		2	–	–	40	20
	E_{max}		3	–	–	60	30
	A	**W**	1	–	–	20	10
		D	+	–	–	P	P
	EMW		2,5	–	–	50	25

Igs	+	5	–	100	–	50
	-	5	–	100	–	50
	Igs	10	–	–	–	100
	MW	5	–	–	–	50
	E $_{min}$	5	–	–	–	50
	E $_{max}$	5	–	–	–	50
	A	0	–	–	–	0
	EMW	5	–	–	–	50

* PhSW – Art der Grapheme der KME nach Widerspiegelung ihrer phonetischen Struktur („+" – die Grapheme der KME, die ihre phonetischen Struktur widerspiegeln, „-" – die Grapheme der KME, die ihre phonetischen Struktur nicht widerspiegeln), D – Dynamik (P – positive, wenn „+" › „-", N – negative, wenn „+"‹ „-").

Wie wir sehen können, es gibt 5 Grapheme der KME (50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt): 2 Grapheme der KME $_{vok}$ (*ai, au*; 40% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt) und 3 Grapheme der KME $_{kons}$ (*pf, ts, tsch;* 60% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt), die ihre phonetische Struktur (kontinuierliche und diskontinuierliche Elemente) widerspiegeln. Andere 5 Grapheme der KME (50% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt): 3 Grapheme der KME $_{vok}$ (*äu, ei, eu*; 60% von der Quantität der Grapheme der KME $_{vok}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt) und 2 Grapheme der KME $_{kons}$ (*ts* in *-tie, -tion*; *tsch*; 40% von der Quantität der Grapheme der KME $_{kons}$, 20% von der Quantität der Grapheme der KME insgesamt), widerspiegeln die phonetische Struktur der KME nicht. Die Quantität der Grapheme der KME, die die phonetische Struktur der KME widerspiegeln, ist mit 1 Einheit auf Niveau der KME $_{vok}$ mehr als auf Niveau der KME $_{kons}$. Im Fall der Grapheme der KME, die die phonetische Struktur der KME nicht widerspiegeln, ist die Situation gegensätzlich. Die Existierung der letzten Art der Grapheme der KME ist eine indirekte Bestätigung des einheitlichen monophonematischen Charakters der KME. Als vorher bemerken wir auch die Gesetzmäßigkeiten, die in der folgenden Formel gefasst werden können (wo es angewandt werden kann; wir bezeichnen die Graphemquantität als *a*, % von entsprechender Art der Grapheme der KME (insgesamt) nach Widerspiegelung ihrer phonetischen Struktur als *b*, % von der entsprechenden Phonemkategorie als *c*, % von der Gesamtmenge der Grapheme der KME als *d*): $d=10a$, $a=d:10$; $c=2d$, $d=c:2$; $b=c$.

Wie wir auf der Grundlage der oben angeführten Analyse der KME bemerken können, zeugt die Betrachtung ihrer akustischen und graphischen Besonderheiten von ihrem einheitlichen Status. Den akustischen Angaben dieser Analyse dienen als direkte Bestätigung ihrer Einheitlichkeit, während die graphischen Angaben unserer Betrachtung eine indirekte Aussage davon sind.

Quellenverzeichnis:

1. Babâră N., Chirdeachin A. Cu privire la aspectul lingvistic al predării unităţilor monofonematice compuse. – În: Probleme de lingvistică generală şi romanică. Actele Colocviului ştiinţific internaţional consacrat aniversării a 80-a de la naşterea lui Grigore Cincilei, doctor habilitat, profesor universitar. Ediţia a II-a, Chişinău, 1 decembrie 2007. - Chişinău: CEP USM, 2008, p.222-224.
2. Chirdeachin A. Unele particularităţi lingvodidactice de redare în ortografie a unităţilor monofonematice compuse în limba germană. – În: Interconexiuni metodologice, pragmatice şi didactice în ştiinţele limbii: Materialele Conferinţei ştiinţifico-practice republicane, consacrate aniversării a V-a de la fondarea IRIM, 18 aprilie 2008. - Chişinău: IRIM, 2009, p.63-67.
3. Ernst P. Germanistische Sprachwissenschaft. - Wien: WUF, 2004.
4. Machelett K. Das Lesen von Sonagrammen V1.0 – Kapitel II. Die Lautklassen im Sonagramm: Bestimmung des Artikulationsmodus//http://www.phonetik.uni-muenchen.de/studium/skripten/SGL/SGLHome.html
5. Vater H. Einführung in die Sprachwissenschaft. 4.Auflage. - München: W.Fink Verlag, 2002.
6. Zacher O. Deutsche Phonetik. - Ленинград: Просвещение, 1969.
7. Бабырэ Н.М. Фонетический и фонологический статус сложных гласных звуковых комплексов германских и романских языков. - Кишинёв: Молдавский госуниверситет, 1992.
8. Кодзасов С.В., Кривнова О.Ф. Общая фонетика. - Москва: РГГУ, 2001.
9. Левицький В.В. Основи германістики. - Вінниця: Нова книга, 2006.
10. Левковская К.А. Немецкий язык. Фонетика, грамматика, лексика. 2-е изд. - Москва: Изд-во МГУ – Академия, 2004.

Prezentat la 02.03.2011

UNELE PARTICULARITĂȚI ARTICULATORII ALE UNITĂȚILOR MONOFONEMATICE CONSONANTICE COMPUSE ÎN LIMBA ENGLEZĂ (ASPECTELE SINCRONIC ŞI DIACRONIC)

Alexei CHIRDEACHIN

Academia de Studii Economice din Moldova

Consonantic complex monophonemic units represented by affricates /ʧ, ʤ/ in English consitute a very complex phenomenon. They have specific articulatory features. Their appearance and development is a result of certain linguistic processes. In this article, articulatory peculiarities and historical development of English consonantic complex monophonemic units are examined.

În plan diacronic, dezvoltarea unităților monofonematice consonantice compuse (în continuare – UMCC), reprezentate prin africatele /ʧ, ʤ/, în limba engleză se caracterizează în felul următor. Consoana /ʧ/, după cum indică savantul rus A.I. Smirnițki, apare în rezultatul dezvoltării fonemului /k/ la sfârşitul perioadei vechi (în altă lucrare el menționează că în sistemul fonetic al englezei mijlocii consoana /ʧ/ deja exista [Смирницкий, 1965, p.56]), dar ei i s-a alăturat un număr mare de cazuri cu /ʧ/ din franceza veche. În afară de aceasta, un /ʧ/ din perioada mai târzie (sec. XVII-XVIII) apare din /tj/: *adventure, question, nature* etc. În germană semioclusiva respectivă ia naştere în urma contopirii /t/ şi /ʃ/, dar şi în împrumuturi: *Kutsche* (din maghiară), *Petschaft* (din slavă) şi în cuvinte onomatopeice: *klatsch* [Смирницкий, 1962, p.26-27]. B.Ilyish susține că sunetul /ʧ/ a existat atât în engleza veche, cât şi în cea mijlocie [Ильиш, 1973, p.56]. T.A. Rastorguyeva şi I.F. Jdanova consideră că în engleza mijlocie africata /ʧ/ provine din oclusiva palatalizată /k'/ din engleză veche, iar la începutul perioadei noi – şi din /tj/: *culture*, *nature* etc. [Расторгуева, Жданова, 1972, p.65-66]. Referitor la semioclusiva /ʤ/ în limba engleză, A.I. Smirnițki menționează că ea, asemănător cu /ʧ/, apare grație dezvoltării fonemului /g/ la sfârşitul perioadei vechi (în altă lucrare distinsul savant demonstrează că în sistemul fonetic al limbii engleze mijlocii consoana /ʤ/, la fel ca şi /ʧ/, deja exista [Смирницкий, 1965, p.56]), dar majoritatea cazurilor cu /ʤ/ sunt de origine romanică (din franceza veche), în cuvintele împrumutate: *edge, bridge, singe, judge, just, language, change;* /ʤ/ apare şi din cauza sonorizării fonemului /ʧ/: *knowledge*. Prezența fonemelor /ʒ/ fricative şi a celei explozive a condiționat, de asemenea, africata /ʤ/: cea dintâi a dat naştere la /j/, cea de-a doua – la /ʤ/. În limbile scandinave aşa o deosebire a dispărut. În limba engleză consoana /ʤ/ a fost consolidată foarte mult în perioada medie, fiindcă sunetul respectiv era şi în franceza veche. În caz contrar, consoana /ʤ/ ar putea dispărea uşor, deoarece ea se întrebuința rar, numai în cazul dublării şi după un sunet nazal. În germană africata /ʤ/ nu este cunoscută, echivalentul ei surd /ʧ/ apare, după cum s-a menționat, datorită contopirii /t+ʃ/ în împrumuturi şi în cuvinte onomatopeice. T.A. Rastorguyeva şi I.F. Jdanova menționează că, prin analogie cu /ʧ/, în engleza mijlocie africata /ʤ/ ia naştere din oclusiva dorsală palatalizată /g'/ din cea veche, iar la începutul perioadei noi se formează şi din /dj/: *soldier*, *procedure* etc. [Расторгуева, Жданова, 1972, p.65-66].

În ceea ce priveşte apariția şi evoluția UMCC prepalatale /ʧ, ʤ/ în limba română, avem următorul tablou. N.Corlăteanu şi Vl.Zagaevschi menționează că limba-mamă (latină) nu cunoştea aceste foneme. Ele au apărut pe cale evolutivă mult mai târziu în limba română, apariția acestora nefiind condiționată totuşi de contopirea elementului oclusiv şi a celui constrictiv [Corlăteanu, Zagaevschi, 1993, p.83], În opinia altor autori (A.Evdoşenco [Evdoşenco, 1987, p.52-53], Em.Vasiliu [Vasiliu, 1965, p.977], O.Nandriş [Nandris, 1963, p.146-149], A.Rosetti [Rosetti, 1967, p.37]), ele se află în strânsă legătură cu palatalizarea consoanelor /k, g/ înaintea vocalelor anterioare /e, i/: lat. *generum*, rom. *ginere*, it. *genero*, fr. *gendre*. A.Rosetti şi O.Nandriş

menționează că treapta intermediară a africatizării oclusivei /k/ a constituit-o palatalizarea ei, datorită cărui fapt varianta palatalizată a consoanei în cauză a devenit un fonem independent. În această poziție sunetul /k/ s-a păstrat numai în Sardinia *kerbu – cerb, kelu – cer* şi pe litoralul Dalmației *kaina* (< cena) „prânz". În multe regiuni ale Romaniei /k/ a evoluat în atare poziție spre /ʧ/ către sfârşitul secolului V: rom: *cerb*, it. *cervo*; rom. *cer* (< lat. *caelum*), it. *cielo*. În vechea franceză africata /ʧ/ a apărut din /k/+/a/: *carrum* > *čar* „car", *caballum* > *čeval* „cal", modificându-se mai târziu în /ʃ/: *char, cheval* [Evdoşenco, 1987, p.52]. În unele cazuri, consoana /ʧ/ apare şi din /t/ (/tt/) + /i/, când aceste foneme se aflau înaintea unei vocale accentuate: lat. *titionem*, rom. *tăciune*; lat. *matteuca*, rom. *măciucă* [Evdoşenco, 1987, p.52; Nandris, 1963, p.146]. Em.Vasiliu susține că în trecerea de la romanica balcanică la româna comună are loc o a doua palatalizare a dentalelor (alveolarelor), în urma căreia se atestă şi cazuri în care /ʧ/ ia naştere şi din /ts/: rom. balc. /tśenáre/ > rom. com. /ĉenáre/; rom. balc. /tśiéru/ > rom. com. /ĉiéru/; rom. balc. /urtśjólu/ > rom. com. /urĉjólu/ etc. [Vasiliu, 1968, p.99]. Împrumuturile, după O.Nandriş, constituie o altă sursă a apariției africatei /ʧ/ în română, de exemplu: *ceas*, *ciorap*, *cârpăciu* etc. [Nandris, 1963, p.146]. Africata /ʤ/ a parvenit în unele cazuri din /d+i/, care s-ar fi transformat mai întâi în /g'/, iar apoi în /ʤ/: lat. *diurnum*, it. *giorno*, vechea fr. *jorn* /ʤorn/, fr. *jour* /ʒur/ [Evdoşenco, 1987, p.52]. Em.Vasiliu consideră că sunetul /ʤ/ a apărut şi datorită următoarelor schimbări fonetice: lat. /j/+/o, u/ (prin faza /dj/), de exemplu: lat. *ioco, iudicare*>v. dr. *ğoc, ğudeca*; lat. /j/+/jo, ju/ (prin faza română comună): lat. *gemo, genere(m)* > *ğeme, ğinere* [Vasiliu, 1965, p.977], dar şi, asemănător cu /ʧ/, din sunetul compus /dz/, atunci când acesta se afla înainte de /e, i, j/: rom. balc. /dédźetu/ > rom. com. /déĝetu/; rom. balc. /adźjuto/ > rom. com. /aĝjuto/ etc. [Vasiliu, 1968, p.99]. A.Ciobanu este de părere că sunetul /ʤ/ s-a obținut şi din grupul bimembru *gu* urmat de *e, i*: lat. *stinguere* – rom. *a stinge*; lat. *sanguinem* – rom. *sânge*, adăugând că la extinderea acestui sunet a contribuit şi existența în limba română a unei serii de împrumuturi din cea turcă: *geam*, *feregea*, *magiun*, *geambaş* etc., dar şi sufixul turcesc *-giu*: *geamgiu*, *lustragiu*, *mahalagiu* ş. a. [Ciobanu, 1970, p.16]. Apariția UMCC prepalatale /ʧ, ʤ/ marchează o modificare importantă a sistemului consonantic: importanța acestei modificări rezidă în faptul că ea este rezultatul integrării unor noi trăsături diferențiale în sistem: una modală – cea africativă şi alta locală – cea mediopalatală. În dezvoltarea ulterioară a limbii române sistemul consonantic, privit ca un ansamblu de trăsături diferențiale, nu a mai suferit modificări. Celelalte schimbări constitutive în domeniul consonantismului se referă numai la inventarul de consoane. În alte limbi romanice (cum sunt italiana şi franceza, de exemplu) s-au produs ulterior modificări diferite. În limba italiană literară contemporană s-au păstrat toate cele patru africate: /ts, dz, ʧ, ʤ/. În franceza literară contemporană toate africatele au dispărut, transformându-se în fricativele respective: /s, z, ʃ, ʒ/. În legătură cu aceasta Em.Vasiliu menționează că româna e singura limbă romanică în al cărei sistem fonetic se atestă ambele sunete /ʤ/ şi /ʒ/, concomitent având valoare fonologică [Vasiliu, 1965, p.977]. În graiurile din centrul Basarabiei au dispărut africatele prepalatale /ʧ, ʤ/, transformându-se, ca în franceză, în /ʃ, ʒ/, dar s-a păstrat africata /dz/ [Evdoşenco, 1987, p.53]. I.Gheție semnalează că fricativizarea sunetelor /ʧ, ʤ/ a avut loc în toată Moldova, în Transilvania, Banat, Muntenia şi Crişana [Gheție, 1969, p.43].

În temeiul celor expuse, conchidem că trăsătura comună a apariției UMCC /ʧ, ʤ/ în limba engleză, dar şi în cea română (spre deosebire de germană), constă în dezvoltarea lor din fonemele oclusive /k, g/, în unele cazuri din /tj, dj/ şi din împrumuturi, nu grație contopirii elementului oclusiv şi a celui fricativ.

UMCC /ʧ/ din limba engleză este o africată (semioclusivă) prepalatală palato-alveolară aspirată surdă. În procesul articulării ei trecerea aerului este complet blocată de palatul moale, cu vârful şi fruntea limbii ridicându-se spre alveole, atingându-le din partea superioară, porțiunea din față a spinăruşii limbii contactând concomitent cu cea din mijloc. În faza ocluziei poziția celei mai mari părți a limbii este ca în cazul emiterii fricativei /ʃ/. În continuare limba se îndepărtează lent de dinți, aerul degajându-se într-o manieră difuză deasupra întregii suprafețe a ei, producând fricțiune. Pe tot parcursul articulării africatei /ʧ/ coardele vocale nu

vibrează. În poziția finală semioclusiva /ʧ/ reduce durata sunetelor precedente (Fig.1). Poziția buzelor depinde de consoana care urmează nemijlocit: *choose*, *cheese*. În timpul articulării africatei /ʧ/ buzele se întind puțin (Fig.2). În general ea este rostită cu multă energie [Bogdan, 1962, p.121; Gogălniceanu, 1993, p.74; Jones, 1956, p.148-149]. Materialele examinate de noi vizual în baza fotografierii organelor articulatorii exterioare confirmă caracteristica generală a rostirii africatei /ʧ/, descrisă mai sus, dată de cercetători notorii, ca în cuvintele: *beach, breach, chalk, char, charm* etc.

Fig.1. Poziția organelor articulatorii interioare şi exterioare la pronunțarea UMCC /ʧ/ din limba engleză în plan static şi dinamic (în poziție inițială şi în cea finală, după B. Kálmán [Kálmán, 1981, p.146-149]).

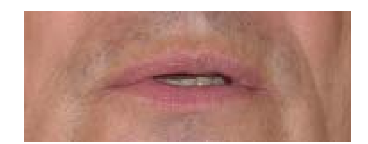

Fig.2. Poziția organelor articulatorii exterioare la pronunțarea UMCC /ʧ/ din limba engleză.

La pronunțarea UMCC /ʧ/ din engleza americană buzele se rotunjesc mai puțin decât în cazul consoanei respective din cea britanică [Bogdan, 1962, p.121; Gogălniceanu, 1993, p.74; Jones, 1956, p.148-149]. În engleza americană, în unele regiuni are loc fricativizarea sunetului dat, de exemplu: *in**ch*** /inʃ/, *lun**ch*** /lΛnʃ/ etc., ceea ce nu este specific englezei britanice [Bogdan, 1962, p.121] şi nu corespunde normelor literare. UMCC /ʧ/ nu este palatalizată [Gogălniceanu, 1993, p.74] (V.A. Vassilyev o consideră foarte slab palatalizată [Vassilyev, 1970, p.107]). Înaintea vocalelor accentuate, africata /ʧ/ se pronunță cu aspirație, de exemplu: ***ch**arm* /ʧ^{h}α:m/, ***ch**ild* /ʧ^{h}aild/, ***ch**ance* /ʧ^{h}æns/, ***ch**ange* /ʧ^{h}einʤ/, ***ch**ip* /ʧ^{h}ip/, ***ch**eese* /ʧ^{h}i:z/, ***ch**ose* /ʧ^{h}əuz/, ***ch**op* /ʧ^{h}ɔp/, ***ch**oose* /ʧ^{h}u:z/ etc. Consoana în cauză se întâlneşte în poziție inițială, medială (pevocalică şi preconsonantică) şi finală, de exemplu: ***ch**ance* /ˊʧæns/, ***ch**eap* /ʧi:p/, ***ch**ess* /ʧess/, *or**ch**ard* /ˊɔ:ʧəd/, *Ri**ch**ard* /ˊRi:ʧəd/, *struc**t**ure* /ˊstrΛkʧə/, *lec**t**ure* /ˊlekʧə/, *atta**ch**ment* /əˊtæʧmənt/, *enri**ch**ment* /inˊriʧmənt/, *tea**ch*** /ti:ʧ/, *rea**ch*** /ri:ʧ/, *swit**ch*** /swiʧ/, *tou**ch*** /tΛʧ/ etc.

În limba română UMCC /ʧ/ este o consoană compusă africată (semioclusivă) prepalatală surdă. În cursul ținutei elementului oclusiv al africatei, maxilarele se închid, buzele se contractă, vârful limbii urcă spre dinții incisivi mediali şi laterali superiori, coardele vocale se apropie una de alta. Ocluziunea se formează prin lipirea vârfului limbii de alveole. La trecerea de la ocluziune la constricție, corpul limbii se ridică şi mai mult către palatul dur, iar partea anterioară a limbii participă la formarea articulației anterioare, localizate în regiunea prepalatală. În faza constricției maxilarele se deschid, buzele, depărtându-se puțin de incisivi, formează o deschizătură ovală, deschizătura dintre ele se măreşte (distanța dintre dinții incisivi inferiori şi cei superiori este de 4-8 mm), coardele vocale se deschid, apexul limbii coboară spre alveolele dinților incisivi inferiori, căpătând o formă ca la rostirea vocalei /i/, partea mijlocie a limbii urcă spre palatul dur, ceea ce cauzează micşorarea esențială a volumului rezonatorului bucal, glota se lărgeşte până la maximum. În acest moment

poziţia buzelor, a maxilarelor şi a limbii rămâne ca şi la începutul fazei oclusive. Zona anterioară de atingere a limbii de palat este mai lată decât la oclusiva /t/. Curentul fonator, acumulat în rezonatorul bucal, înlăturând printr-o forţă mai mică decât la emiterea lui /ʤ/ ocluziunea formată de vârful limbii şi marginea dinţilor incisivi mediali superiori, continuă să se scurgă prin deschizătura mică, formată de partea anterioară a limbii în regiunea prepalatală a palatului dur, prin tăietura dinţilor mediali laterali inferiori şi superiori, producând un zgomot asurzit care este perceput şi identificat de auz cu sunetul africat /ʧ/. Punctele de contact ale limbii cu palatul artificial se află în regiunea dentală, antealveolară, postalveolară şi anteropalatală [Gogin, 1969, p.120-121; Gogin, 2004, p.51-52; Dukelski, 1960, p.17; Corlăteanu, Zagaevschi, 1993, p.78-80] (Fig.3). La rostirea africatei /ʧ/ buzele nu se întind prea mult (Fig.4).

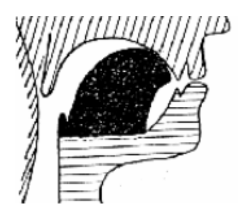

Fig.3. Poziţia organelor articulatorii interioare la pronunţarea UMCC /ʧ/din limba română (după G.Gogin [Gogin, 2004, p.51]).

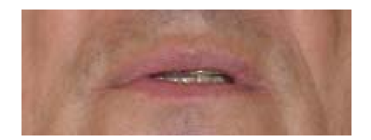

Fig.4. Poziţia organelor articulatorii exterioare la pronunţarea UMCC /ʧ/ din limba română.

Evident, specificul pronunţării UMCC /ʧ/ în română constă în faptul că ea se produce printr-o singură articulaţie: în faza ocluziunii limba ocupă o astfel de poziţie încât la înlăturarea ei în loc de explozie are loc fricţiune. Nu este posibil a determina o limită clară a elementelor oclusiv şi constrictiv, ele întrepătrunzându-se şi formând o unitate organică. Aceasta adevereşte caracterul monofonematic al consoanei în cauză.

UMCC /ʤ/ din limba engleză este o africată (semioclusivă) prepalatală palato-alveolară sonoră. Procesul articulării ei este identic cu cel al consoanei /ʧ/ (Fig.5, 6), cu excepţia faptului că coardele vocale vibrează, iar fenomenul aspiraţiei nu-i este specific. La fel ca şi în cazul semioclusivei /ʧ/, în timpul articulării africatei /ʤ/ buzele se întind puţin (Fig.7). Ea se întâlneşte în poziţie iniţială, medială (precedă atât vocale, cât şi consoane) şi finală (în cea din urmă neasurzindu-se niciodată), de exemplu: ***g**est*, *re**j**ect*, *jud**g**ement*, *brid**g**e* etc. La fel ca şi în cazul UMCC /ʧ/, materialele examinate de noi vizual în baza fotografierii organelor articulatorii exterioare confirmă caracteristica generală a rostirii UMCC /ʤ/, descrisă aici, propusă de cercetători renumiţi ca în cuvintele: *drudge, gip, gest, pigeon, bridge* etc.

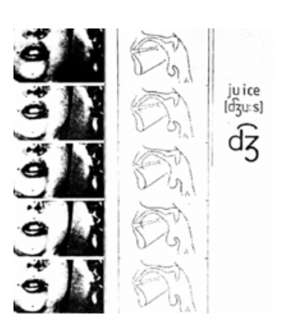

Fig.5. Poziţia organelor articulatorii interioare şi exterioare la pronunţarea UMCC /ʤ/ din limba engleză în plan static şi dinamic (în poziţie iniţială, după B.Kálmán [Kálmán, 1981, p.146-149]).

Fig.6. Poziția organelor articulatorii interioare şi exterioare la pronunțarea UMCC /ʤ/ din limba engleză în plan static şi dinamic (în poziție finală, după B.Kálmán [Kálmán, 1979, p.146-149]).

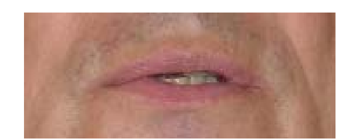

Fig.7. Poziția organelor articulatorii exterioare la pronunțarea UMCC /ʤ/ din limba engleză.

În limba română UMCC /ʤ/ reprezintă o africată (semioclusivă) prepalatală sonoră. Articularea UMCC /ʤ/ este identică cu cea a lui /ʧ/ atât la nivelul organelor articulatorii interioare, cât şi la acel al organelor articulatorii exterioare [Corlăteanu, Zagaevschi, 1993, p.78-80; Gogin, 1969, p.122-123; Gogin, 2004, p.17-18, 51-52]. Specificul pronunțării sunetului compus /ʤ/ în română, la fel ca şi în cazul corespondentului surd /ʧ/, constă în faptul că el se produce printr-o singură articulație: în faza ocluziunii limba ocupă o astfel de poziție încât la înlăturarea ei în loc de explozie are loc fricțiunea şi nu este posibil a determina o limită clară a elementelor oclusiv şi constrictiv; ele de asemenea se întrepătrund formând o unitate organică (Fig.8). Aceasta demonstrează caracterul monofonematic al consoanei examinate. La fel ca şi în cazul africatei /ʧ/, la rostirea semioclusivei /ʤ/ buzele nu se întind prea mult (Fig.9). Materialele analizate vizual de noi în baza filmării şi fotografierii organelor articulatorii exterioare confirmă caracteristica generală a rostirii africatei /ʤ/, descrisă mai sus, dată de savanți experimentalişti de vază, ca în cuvintele: *geam, gingaş, gingaşi* etc.

Fig.8. Poziția organelor articulatorii interioare la pronunțarea UMCC /ʤ/ din limba română (după G. Gogin [Gogin, 2004, p.51]).

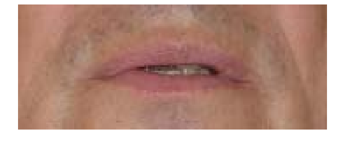

Fig.9. Poziția organelor articulatorii exterioare la pronunțarea UMCC /ʤ/ din limba română.

Pe baza celor examinate constatăm că specificul pronunțării UMCC /ʧ, ʤ/ în engleză constă în faptul că ele se produc printr-o singură articulație: în faza ocluziunii limba ocupă o astfel de poziție, încât la înlăturarea ei în loc de explozie are loc fricțiunea. Nu este posibil a determina o limită concretă a elementelor oclusiv şi constrictiv, ele la fel se întrepătrund şi formează o unitate organică. Aceasta atestă caracterul monofonematic al consoanei în cauză.

La fel ca şi în cazul UMCC /ʧ/ şi /ʤ/ din română, corespondentele lor din engleză coincid după modul şi locul de articulare (Fig.10,11), deosebindu-se numai după criteriul participării coardelor vocale, africata /ʧ/ fiind surdă, iar /ʤ/ – sonoră: ***ch****eap* – ***j****eep*, ***ch****est* – ***j****est*, ***ch****eer* – ***j****eer*, ***ch****oke* – ***j****oke*, *H /ei****ʧ****/* – *a****g****e*, *et****ch*** – *ed****g****e*, *per****ch*** – *pur****g****e*, *ri****ch*** – *rid****g****e*, *mar****ch*** – *mar****g****e*, *bat****ch*** – *Bad****g****e*.

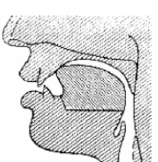

Fig.10. Poziţia organelor articulatorii interioare şi exterioare la pronunţarea UMCC /ʧ, ʤ/ din limba engleză (după V.A. Vassilyev [Vassilyev, Burenkova, Katanskaya, Lukina, Maslova, Torsueva, 1962, p.57]).

Fig.11. Poziţia organelor articulatorii interioare şi exterioare la pronunţarea UMCC /ʧ, ʤ/ din limba engleză (după V.A. Vassilyev [Васильев, 1979, p.112]).

În urma examinării comparate a UMCC /ʧ, ʤ/ în limbile engleză şi română la nivel articulatoriu, am depistat următoarele trăsături comune şi distinctive ale sunetelor compuse:

1. Trăsăturile comune: a) amândouă consoanele au acelaşi mod de articulare – faza ocluziei trece gradual în cea a constricţiei datorită poziţiei specifice a limbii, constituind astfel o unitate monofonematică organică, un diftong consonantic; **b)** atât în limba engleză, cât şi în cea română consoana /ʧ/ este surdă, caracterizându-se prin faptul că la rostirea ei nu participă coardele vocale; pe când, în mod asemănător, sunetul /ʤ/ atât în limba engleză, cât şi în cea română este sonor, deosebindu-se de /ʧ/ doar prin participarea coardelor vocale la rostire; **c)** în ce priveşte locul general de articulare, africatele /ʧ,ʤ/ atât în limba engleză, cât şi în cea română sunt prepalatale.

2. Trăsăturile distinctive: a) articularea UMCC /ʧ,ʤ/ în limbile engleză şi română se deosebeşte după caracteristici secundare: în engleză, spre deosebire de română, cele două sunete posedă trăsături palato-alveolare; **b)** UMCC /ʧ, ʤ/ în engleză se pronunţă mai clar, cu o forţă articulatorie mai mare decât corespondentele lor din română; **c)** în română, spre deosebire de engleză, UMCC /ʧ,ʤ/ sunt urmate de elementul nonsilabic nonvocalic /ʲ/; **d)** spre deosebire de fonemul /ʧ/ din română, cel din engleză este însoţit de aspiraţie înaintea vocalelor accentuate, ceea ce împiedică palatalizarea lui în poziţia respectivă; **e)** africatele în cauză din română nu se întâlnesc niciodată în poziţie preconsonantică, pe când în engleză ocurenţa lor în poziţia dată este frecventă; **f)** la articularea UMCC engleze /ʧ, ʤ/ se atestă o uşoară aducere în părţi a buzelor, ceea ce nu este specific articulării corespondentelor din limba română.

Din cele menţionate reiese că aspectul articulatoriu al UMCC /ʧ, ʤ/ în engleză şi în română constituie un tablou complex, care necesită o atenţie deosebită din punct de vedere atât lingvistico-teoretic, cât şi metodico-didactic: aceste sunete corespund în cele două limbi după cele trei criterii de bază – modul de articulare, locul de articulare şi participarea coardelor vocale, dar se deosebesc în privinţa trăsăturilor secundare (caracterul prepalatal palato-alveolar al africatelor englezeşti şi cel pur prepalatal al semioclusivelor româneşti). Aceste sunete compuse din limbile engleză şi română se aseamănă în cuvintele care au acelaşi înveliş sonor: ***ch****alk* /**ʧ**ɔ:k/ – ***c****ioc*, ***ch****ar* /**ʧ**ɑ:/ – ***c****ea*, ***ch****arm* /**ʧ**ɑ:m/ – ***c****e-am*, ***ch****arta* /ˈ**ʧ**ɑ:tə/ – ***c****eată*, ***ch****arter* /ˈ**ʧ**ɑ:tə/ – ***c****eată*, ***ch****eap* /ʧi:p/ – ***c****ip*, ***ch****eck* /ʧek/ – ***c****ec*, ***ch****eque* /ʧek/ – ***c****ec*, ***ch****ick* /ʧik/ – ***c****ic*, ***ch****in****ch*** /**ʧ**in**ʧ**/ – ***c****in****c****i*,

***ch**ip* /ʧip/ – ***c**ip*, ***g**em* /ʤem/ – ***g**em*, ***g**el* /ʤel/ – ***g**el*, ***g**in* /ʤin/ – ***g**in*, ***g**enera* /ˊʤenərə/ – *(a)* ***g**enera*, ***g**eneral* /ˊʤenərəl/ – ***g**eneral*, ***G**yp* /ʤip/ – ***g**ip*, ***j**am* /ʤæm/ – ***g**em*.

Bibliografie:

1. Babâră N. Varietatea fonologică şi variațiile fonetice ale vocalismului şi consonantismului englez (în baza materialelor experimentale) // Conferința științifică internațională „Învățământul superior şi cercetarea – piloni ai Societății bazate pe cunoaştere”, 28 septembrie 2006. Rezumatele comunicărilor. Ştiințe socioumanistice. Vol.I. - Chişinău: CEP USM, 2006, p.13-14.
2. Bogdan M. Fonetica limbii engleze. - Cluj: Editura Ştiințifică, 1962.
3. Ciobanu A. Să scriem şi să vorbim corect. - Chişinău: Lumina, 1970.
4. Corlăteanu N., Zagaevschi Vl. Fonetica. - Chişinău: Lumina, 1993.
5. Dukelski N.I. Cercetare fonetică experimentală asupra palatalizării şi labializării consoanelor româneşti // FD, vol.II, 1960, p.7-45.
6. Evdoşenco A. Introducere în studiul filologiei romanice. - Chişinău: Lumina, 1987.
7. Gheție I. Evoluția africatelor **ĉ** şi **ĝ** la fricative în Transilvania după 1700 // FD, vol.VI, 1969, p.43-48.
8. Gogălniceanu C. The English Phonetics and Phonology. - Iaşi: Chemarea,1993.
9. Gogin G. Consoanele limbii literare moldoveneşti. - Chişinău: Cartea Moldovenească, 1969.
10. Gogin G. Problema „devocalizării” hiatului în limba română (Studiu de fonetică experimentală). - Chişinău: UPS „I. Creangă”, 2004.
11. Jones D. The Pronunciation of English. - Cambridge: Cambridge University Press, 1956.
12. Kálmán B. Az Amerikai Angol Beszédhaugok Atlasza (A Phonetic Conspectus of American English. The Articulatory and Acoustic Features of American English Speech-Sounds). - Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Nyclvtudomanyi Intezete, 1981.
13. Nandris O. Phonétique historique du roumain. - Paris: Klincksieck, 1963.
14. Rosetti A. Introducere în fonetică. - Bucureşti: Editura Ştiințifică, 1967.
15. Vasiliu Em. Fonemele **/ğ, ʒ/** în limba română // Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani. - Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1965, p.977-978.
16. Vasiliu Em. Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne. - Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1968.
17. Vassilyev V.A., Burenkova O.V., Katanskaya A.R., Lukina N.D., Maslova L.P., Torsueva E.I. English Phonetics. - Leningrad: State Textbook Publishing House of the Ministry of Education of the FSFSR, 1962.
18. Vassilyev V.A. English Phonetics. A Theoretical Course. - Moscow: Higher School Publishing House, 1970.
19. Васильев В. А. Обучение английскому языку в средней школе. - Москва: Просвещение, 1979.
20. Ильиш Б.А. История английского языка. - Ленинград: Просвещение, 1973.
21. Расторгуева Т.А., Жданова И.Ф. Курс лекций по истории английского языка. - Москва: Высшая школа, 1972.
22. Смирницкий А.И. Сравнительная фонетика новогерманских языков. - Москва: Изд-во МГУ, 1962.
23. Смирницкий А.И. История английского языка (средний и новый период). - Москва: Изд-во МГУ, 1965.

Prezentat la 25.03.2011

ZUR FRAGE DER AUSSPRACHEPROBLEME UND MEHRSPRACHIGKEIT IM SPRACHERWERB (DAF -UNTERRICHT) IN EINER MULTIKULTURELLEN GESELLSCHAFT

Sofia SULAC

Staatliche Universität von Komrat (Universitatea de Stat din Comrat)

Autorul abordează problema ce ţine de predarea pronunţiei germane studenţilor vorbitori de limbă găgăuză instruiţi la facultate în limba rusă. Analiza materialelor didactice, dar şi propria experienţă de predare a limbii germane, arată că dificultăţile studenţilor vorbitori de limbă găgăuză la însuşirea pronunţiei germane rezdă în trăsăturile specifice ale acesteia. Pentru a le depăşi, este necesar a efectua analiza comparastiv-contrastivă a pronunţiei găgăuze, germane şi ruse.

The article observes the issue of teaching German pronunciation to the students whose native language is Gagausian but study language is Russian. An analysis of didactical materials, as well as German teaching experience, show that Gagausian-speaking students' difficulties in acquiring German pronunciation resides in specific features of the latter. In order to overcome them, it is necessary to perform a comparative-*contrastive analysis of pronunciation of Gagausian, German and Russian.*

Sprachliche Kontaktprozesse bekommen neue Tendenzen zur Entwicklung in der Zeit von zunehmender Mobilität und Globalisierung vieler Kommunikationsmöglichkeiten in einer multikulturellen Gesellschaft. Aktuelle Fragen entstehen beim Erlernen Deutsch als Fremdsprache: wie beeinflussen die Systeme der verwandten und nichtverwandten Sprachen durch Kontaktprozesse, welche Typen von Interferenzen und „Mischprozessen" gibt es und wie kann man sie vermeiden. In diesem Beitrag wird eine Übersicht über die Ausspracheprobleme bei den Deutschlernenden in einer mehrsprachigen (Rumänisch, Russisch, Gagausisch, Bulgarisch usw.) multikulturellen Gesellschaft gegeben und Tipps, wie kann die Aussprache in solcher Situation verbessert werden. Aussprache ist nicht nur ein Mittel zur Verständigung, sondern sie sagt etwas über die Persönlichkeit von Sprechern aus. Sie ist damit im selben Maße überindividuell wie sie individuell ist. In Gesprächen gilt für die Aussprache ein anderer Standard, als er für die Bühnenaussprache gilt. Da der DaF-Unterricht möglichst authentisch gestaltet und nahe an dem sein sollte, was Muttersprachler tatsächlich kommunizieren, ist es notwendig, grundlegende Regelhaftigkeiten der Aussprache in Gesprächssituationen in den Unterricht zu integrieren (wie etwa: Regel für /r/-Vokalisation, Auslautverhärtung, progressive Stimmlosigkeitsassimilation, fester Stimmeinsatz u.a.). Dabei kommt dem Lehrer nicht nur eine entscheidende Vorbildfunktion zu, sondern auch die Aufgabe, mit dem Wissen um positionsabhängige Realisierungsanweisungen von der Aussprache und koartikulatorischen und reduktionalen Phänomenen in Theorie und Praxis vertraut zu sein. In diesem Beitrag sollen verschiedene Regeln für die Aussprache in Gesprächssituationen vorgestellt und diskutiert werden, mit dem Ziel, dadurch eine Sensibilität für die Notwendigkeit von phonetisch gut geschulten DaF-Lehrern herzustellen.

S.Lemke, Erforscherin des Herder-Instituts-Leipzig, bestätigt, dass Schüler mit mangelhaften Deutschkenntnissen in der Regel auch Kommunikationsprobleme in der Schule haben: sie verstehen nicht, was die Lehrer sagen, sie können sich selbst nicht verständlich machen und sich somit nicht aktiv am Unterrichtsgespräch beteiligen, sie können sich mit Schülern nicht gut verständigen und den Lernstoff nicht verstehen. Ausspracheprobleme führen auch dazu, dass Kinder verspottet und ausgegrenzt werden. Die Schwierigkeiten im gegenseitigen Verstehen hängen nicht nur mit fehlendem Wortschatz und unzureichenden Grammatikkenntnissen zusammen. Sie basieren sich auf *Hör- und Ausssprachefertigkeiten* [Lemke 2006, 27-28]. Dies bestimmt die Aktualität der Ausspracheprobleme heutzutage. Andererseits, sind die Fragen der Mehrsprachigkeit in einer multikulturellen Gesellschaft heutzutage sehr aktuell. Darum ist es zu beobachten, wie beeinflussen die Systeme der verwandten und nichtverwandten Sprachen durch Kontaktprozesse beim Erlernen Deutsch als Fremdsprache. Wenn Sprachen, Sprachsysteme miteinander in Berührung kommen, ist immer auch der phonologisch-phonetische Bereich betroffen, oft in einem engen Zusammenhang mit Lexik

und Grammatik. In diesem Artikel wird das Problem der Ausspracheverbesserung bei den Deutschlernenden in gagausischen Lehreinrichtungen betrachtet. Es geht um kontrastive Phonetik, wie kann man verschiedene Sprachsysteme verwenden, um Nutzung beim Spracherlernen zu gewinnen. Die Rede im weitesten Sinne ist um gagausische Sprache, bemerkenswert ist es zu erläutern, dass Gagausisch im Norden von Griechenland, in der Türkei, Bulgarien, Rumänien, Brasilien, Russland, im südlichen Teil Moldawiens (Gagausien) und zu ihr angrenzenden Gebietes Odessa der Ukraine, gesprochen wird.

Für Gagausen sind die Fragen des sprachlichen Baues wie innerhalb Moldovas, so auch in der Region sehr aktuell. Erst vor kurzem den offiziellen Status auf dem Territorium von Gagausien bekommen, hat gagausische Sprache alle Chancen, eine der regionalen Sprachen Osteuropas zu werden. Und hier wird die Erfahrung anderer Völker nach dem sprachlichen Bau und der Planung gebraucht. Andererseits, für die weitere Entwicklung ist, den ganzen Weg des Entstehens und der Änderung der gagausischen Sprache, seit der Einführung der Schriftsprache bis zu seinem modernen Zustand und dem Funktionieren, und aufgrund schon erreicht analysierten, die Probleme und die Aufgaben, die die vorrangige und dringende Lösung fordern, zu bezeichnen. Pokrowskaja L., die seit Anfang 60-er Jahren viele Jahre ihres Lebens den Untersuchungen der gagausischen Sprache gewidmet hat, schreibt „Gagausische Sprache ist eine Umgangs- und schriftliche Sprache von Gagausen, die in südwestliche (ogusische) Gruppe der Turksprachen eingeht. Im Unterschied zu anderen ogusischen Sprachen (wie, z.B.: aserbaidshanisch, türkisch, turkmenisch usw.), wird Gagausisch als Sprache mit dem starken Einfluss der slawischen und romanischen Sprachen charakterisiert. Dieser Einfluss erklärt sich damit, dass Gagausen auf der ganzen Ausdehnung ihrer Geschichte in einem Land, Moldova, leben und enge Kontakte mit den fremdsprachlichen Völkern haben. Außer dem fremdsprachlichen Einfluss, hat die gagausische Sprache auch die spezifischen turk-phonematischen und grammatikalischen Besonderheiten, die es wie die selbständige Sprache ogusischer Gruppe der Turksprachen charakterisieren" [Pokrovskaja 1990, 3]. Das Alphabet der gagausischen Sprache auf Grund der russischen Graphik, der kyrillischen Schrift, und die Regeln der Orthografie galten bis 1995. Im Zusammenhang mit der Notwendigkeit des Übergangs der gagausischen Schriftsprache auf die lateinische Graphik wurde von den gagausischen Gelehrten: Gaidarji G.A., Koltza E.K. und Pokrowskaja L.A. das neue gagausische Alphabet ausgearbeitet, das auf der lateinischen Graphik gegründet ist. Später wurde es von der Volksversammlung Gagauzens 1996 behauptet und dann von dem Parlament der Republik Moldova bestätigt [Pokrovskaja 1997, 46]. Mit der Einführung des Alphabets mit der lateinischen Schrift ging die Reinigung der gagausischen Sprache von den bestimmten Elementen aus anderen Sprachen Hand in Hand. Die Ziele solcher Einführung waren der sprachdidaktischen und sprachwissenschaftlichen Natur.

Die für die gagausische Sprache verwendeten Buchstaben sowie die meisten Laute des Gagausischen sind dem deutschsprachigen Lerner von seiner Muttersprache her bekannt; nur wenige Laute des Deutschen müssen neu gelernt werden. Was jedoch in einer Reihe von Fällen neu ist, ist die unterschiedliche Zuordnung von Laut und Buchstabe (s. unten das gagausische und deutsche Alphabet im Vergleich). Wie im Vergleich erkennbar (Tab.), hat im gagausischen Alphabet jeder Buchstabe seinen eigenen Platz (vgl. hingegen die Schreibweise des *ä* als *ae* in deutschen Wörterbüchern, die die Reihenfolge der Wörter beeinflußt). Die Buchstabe, die durch didaktische Zeichen von anderen Buchstaben abgeleitet sind, stehen hinter dem jeweiligen Grundbuchstaben (z.B.: ***Ç*** folgt ***C*** und ***Ş*** folgt ***S*)**. Diese Regel gilt auch für die umgelauteten Vokale. So folgt *i* dem *ı*, *ö* dem *o* und *ü* dem *u*. In der modernen gagausischen Sprache gibt es 38 Phoneme: 17 Phoneme als Vokale und 21 Phoneme als Konsonanten. Folgende Vokale im Gagausischen sind offen und nicht lang: *a, ä, e, ı, i, o, ö, u, ü.* Die doppelten Vokale sind lang: *aa, ää, ee, ıı, ii, oo, uu, üü.* Der Buchstabe – ê bezeichnet die Variante des Phonems *e,* dessen Aussprache wie bei einem halblangen Laut ist, aber die Artikulation ist etwas hinter als bei gewöhnlichem Laut *e* (z.B.: alêr und gid*e*r) (Tab.).

Tabelle

Das deutsche und gagausische Alphabet im Vergleich

Deutsch	Gagausisch	Bezeichnung	Besonderer Lautwert, Aussprache
A a	A a	a	
Ä ä	Ä ä		Deutsch *Ää* wie russ.-э gagaus. *Ää* wie russ.-*я*
B b	B b	be	

C c	C c	ce	*dsch* wie in engl. *John*
- -	Ç ç	çe	*tsch* wie in: *Deutsch*
D d	D d	de	
E e	E e	e	offenes *e(ä*) wie in: *Ernte, Bärchen*
- -	- ê	- э	
F f	F f	fe	
G g	G g	ge	
H h	H h	ha/he	vor Vokal wie in: *Hose* am Silbenende - *ch*
--	I ı	ı	wie in russ. *-ы*
I i	I i	i	
J j	J j	je	wie in *Garage,Journal*
K k	K k	ka/ke	
L l	L l	Le	
M m	M m	me	
N n	N n	ne	
O o	O o	o	
Ö ö	Ö ö	ö	
P p	P p	pe	
Q q	- -	-	
R r	R r	re	Zungenspitzen – *r*; (kein Zäpfchen –*r*)
S s	S s	se	Stimmloses– *s* wie in: *Gras, naß*
- ß	- -		
- -	Ş ş	şe	*sch* wie in: *Schal*
T t	T t	te	
- -	Ţ ţ	ţe	*tz* wie in: *Satz*
U u	U u	u	
Ü ü	Ü ü	ü	
V v	V v	ve	*v* wie in: *Vase* und *w* wie in: *Wetter*
W w	- -	-	
X x	- -	-	
Y y	Y y	ye	*j* wie in: *ja, jung*
Z z	Z z	ze	stimmhaftes *-s* wie in: *Sommer*

Deutsch ist eine germanische Sprache, Muttersprache von etwa 110 Millionen Menschen, von denen 90 Millionen in Europa leben [Bußmann 1990, 173]. „Seit mehr als hundert Jahren ist die Aussprache des Deutschen in mehreren Wörterbüchern festgeschrieben. Bereits 1885 legte Viëtor entsprechende Regeln vor. Die wenige Jahre später von Siebs(1898) vorgeschlagenen Ausspracheregeln erlangten zuerst für die Bühne, später auch für die Schule und andere öffentliche Bereiche Bedeutung" [Dieling 2009]. Im Unterricht Deutsch als Fremdsprache entsprechend soll berücksichtigt werden, dass einem gagausischen DaF-Lernenden bestimmte Laute der deutschen Sprache Schwierigkeiten bereiten, man denke bspw. an die Differenzierung von *Ich-* und *Ach-Laut*, die Produktion der *R-Laute* oder des *Schwa-Lautes* usw. Aber auch Wort- und Satzakzent sind nicht immer einfach zu erlernen. Interessant ist, dass sich diese Schwierigkeiten auch bei Kindern und Jugendlichen belegen lassen, die mehrsprachig (Rumänisch, Russisch, Gagausisch, Bulgarisch und Deutsch) aufwachsen. Vorwiegend werden im Gagausischen die letzten Silben im Wort betont, denn in meisten Fällen sind es die Affixe, die im Gagausischen wie Regel betont sind [Pokrovskaja 1997, 69]. Es soll den Lernenden von den Deutschlehrern erklärt werden, dass „der Wortakzent im Deutschen auf der ersten, der zweiten, der dritten, der…..nten Silbe liegen kann. Er ist also nicht fest. Er kann aber auch nicht auf eine beliebige Silbe gelegt werden. Es gibt feste Regeln für die Betonung von Silben im Wort" [Dieling, Hirschfeld 2004, 101].

Am Beispiel von Schülern der Lehreinrichtungen (Mittelschulen, Gymnasien und Lyzeen und Hochschule) in Gagausien, die sich im Süden Moldawiens befinden, soll gezeigt werden, dass bestimmte Probleme in der Aussprache der deutschen Sprache trotz intensiven Inputs nicht nur im frühen Erwerbsalter auftreten, sondern sich in allen Altersstufen zeigen. Die Frage ist, wie kann solchen Schülern geholfen werden, die Schwierigkeiten beim Erlernen, z.B. Palatalisierung zu überwinden, die Behauchung in deutschen Lauten zu trainieren und es gibt noch zahlreiche Ausspracheprobleme, die gelöst werden sollen. Die Probleme sollen Stufenweise betrachtet werden, deshalb versuchen wir in diesem Fall *R-Laute, Ich*-und *Ach-Laute* zu analysieren. Verschiedene Arten der Charakteristik geben die Erforscher diesen Lauten. Weiter werden diese Charakteristiken der deutschen Lauten im Vergleich mit russischen und hauptweise mit gagausischen Lauten betrachtet. Diese Materialien können von den Deutschlehrern im DAF-Unterricht verwendet werden.

Beginnen wir erst von *R-Lauten*. Von den Autoren des Lehrwerks „Phonotek intensiv": Ursula Hirschfeld, Kerstin Reinke und Eberhard Stock wird bestätigt, dass es im Deutschen ein Zungenspitzen-, ein Zäpfchen- und ein *Reibe-R* gibt [Hirschfeld, Kelz, Müller 2009]. Hier wird das *Reibe-R* gesprochen. Es entsteht durch Enge zwischen Hinterzunge und Gaumen (wie bei [X], aber mit schwachem, meist stimmhaften Reibegeräusch), der Nasenraum ist durch das gehobene Gaumensegel verschlossen. Das *Reibe-R* kommt vor Vokalen im Wort und Silbenanlaut. Nach kurzem Vokal und den *A-Lauten* wird es nur bei sehr deutlicher Aussprache gebildet, sonst wird es in dieser Position vokalisiert (z.B. *gern*): *r – rot, drei, (gern, Jahr),* [r] *rr – Herr, rh – Rhythmus*

Weiter wird auf solcher Weise auch vokalisiertes R betrachtet: Nach langen Vokalen wird ein halbhoher dunkler nichtsilbischer Mittelzungenvokal [ɐ] gesprochen, sein Klang liegt zwischen [ə] und [ɔ]; in er-, her-, ver-, zer- und in –er wird statt [ɛ] bzw. [ə+ʁ] nur das silbische [ɐ] gesprochen: Erzähler (zweimal [ɐ]): [ɐ] *– r: vier, (gern, Jahr),* [ɐ] *–er: wieder, -er: vergessen*; *[R]-Laute* an Wort-und Silbengrenzen werden nur einmal realisiert, z.B. *Herr Reuter* [Hirschfeld, Kelz, Müller 2009]. Etwas ausführlicher gibt die Charakteristik den *[R]-Lauten* Bibin O.A. [Bibin 2001, 56-58]. Es wird unterzeichnet, dass R ein Sonant, uvularer Vibrant ist. Die Hinterzunge hebt sich zum Zäpfchen, während sich die Zungenspitze an die unteren Vorderzähne legt. Der entweichende Luftstrom lässt das Zäpfchen gegen die gehobene Hinterzunge vibrieren. Das Gaumensegel ist gehoben, die Stimmlippen schwingen [Bibin 2001, 56-58].

Im Russischen tritt das Zäpfchen *-r* mitunter als individuelle Variante und ist auf („картавое *p*") ähnlich, die aber nicht als normgerecht gilt. Alle *r-Laute* sind starken Reduktionen ausgesetzt: Die Muskelspannung lässt bedeutend nach, so dass der Abstand zwischen den artikulierenden Organen zunimmt und die Schwingungen eigentlich ausfallen. So entstehen folgende Allophonen des [r]: a) Velarer Hinterzunge-Engelaut (das sogenannte *Reibe-r*). Die Hinterzunge hebt sich zum weichen Gaumen, so dass dazwischeneine Enge entsteht. Die entweichende Luft erzeugt ein schwaches Reibegeräusch. Die Stimmbänder schwingen, das Gaumensegel ist gehoben. Das *Reibe-r* ist der verbreiteste r-Allophon und ersetzt praktisch das Zäpfchen-r in den Positionen, wo es nicht reduziert wird. Das Zäpfchen-r tritt auf, wenn langsam oder mit Nachdruck gesprochen wird. So spricht man gewöhnlich [ʁɑ: bə], [bʁae̲t] und nicht [Rɑ: bə], [bRae̲t]. b) Beim nächsten Reduktionsgrad (also bei weiterem Nachlassen der Muskelspannung und zunehmender Mundöffnung) verwandelt sich das [r] praktisch in einen dunklen Vokal (Transkriptionszeichen [ɐ]). [ɐ] – vokalisiertes *r*. Die Lippen sind locker geöffnet, die Mittelzunge wölbt sich zum harten Gaumen auf, so dass dunkler Vokal von unbestimmter Qualität (etwa zwischen [α:] und [o:]) entsteht. Das vokalisierte *r*[ɐ] wird gesprochen: a) nach langen Vokalen: *mir* [mi:ɐ], *wir* [wi:ɐ], hier [hi:ɐ]; b) in unbetonten Präfixen *er-, her-, ver-, zer-: erzählen* [ɛɐʧɛlən], hervor [hɛɐfo:ɐ], zerstören [ʧɛɐʃtø:r̲ən]; c) im Suffix *–er*. In diesem Fall wird das vokalisiert *r* [ɐ] mit dem reduzierten *e* [ə] zu einem Vokal verschmolzen, der sich länger anhört als das einfache vokalisierte *r*. Der Unterschied wird durch verschiedene Transkriptionszeichen gekennzeichnet: [ɐ̲] (wir [vi:ɐ]), und [ɐ] (*aber* ['α:bɐ]). Das [r] wird nicht vokalisiert: a) vor einem Vokal: *rot* [ro:t] *herein* [hɛ 'ræn]*, hören* [hø:r̲ən]; b) nach einem kurzen Vokal: *Herr* [hɛr], *warten* ['vartən] *murren*['mʊrən]: b) nach einem langen [α:]: *Haar*[h α:r], *wahr*[h α:r], *klar*[h α:r] [Bibin 2001, 56-58]. Im Gagausischen hat das [r] zwei Variante: [Pokrowskaja 1990, 12]: a) nichtpalatisiertes (hartes) *r* bei den Wörtern mit den Vokalen der

hinteren Reihe, z.B. *araba* (der Pferdewagen), *sarı* (gelb), *war*(es gibt), *kırmızı* (rot); b) palatalisiertes (weiches) *r* bei den Wörtern mit den Vokalen der vorderen Reihe, z.B. *bereket* (Ernte), *dırı* (lebendig), *vermää* (geben). In der Endposition (in der gagausischen Sprache) nach den Vokalen der vorderen Reihe wird das [r] sehr stark palatalisiert, darum in der russischen Sprache wird von meisten gagausischen Schülern nach dem [r] palatalisiertes Zeichen [ь] geschrieben z.B.: *бирь* (eins*)* , *верь* (gib*).* Was ganz interessant ist und im Unterricht berücksichtigt werden soll, im Gagausischen gibt es keine Position mit dem [r] als Anlaut in einem Wort, es ist für die gagausische Sprache die Abwesenheit des Sonanten [r] am Anfang des Wortes charakteristisch, in dieser Position können nur die Entlehnungen aus anderen Sprachen aufgetreten werden, z.B.: *raat* (Ruhe) – *arabisch; ruba* (Kleidung) – *italienisch; rasgelmää* (passieren, geschehen) – *persisch usw.* Der russische Konsonant [r] unterscheidet sich vom deutschen durch die stärkere Gespanntheit, die Kraft und die Zahl der Schwingungen, daß den Eindruck des mehr rollenden Lautes schafft.

Ein reiches und bewertendes Übungsmaterial für Aussprachetraining im Unterricht Deutsch als Fremdsprache enthält das Lehrwerk „Phonotek intensiv" von den Auroren: Ursula Hirschfeld, Kerstin Reinke und Eberhard Stock [Hirschfeld, Kelz, Müller 2009]. Das ist eine gute Möglichkeit den Deutschlernenden, Aussprachefehler zu korrigieren und die richtige Verwendung der Intonation sowie eine korrekte Aussprache von Vokalen und Konsonanten im Kontext zu üben. Z.B.: *es gıbt gute Kinderreime für die Ausübung von R-Lauten: Eins, zwei, drei, auf der Straße liegt ein Ei. Wer darauf tritt, spielt nicht mehr mit! Eins, zwei, drei, vier, fünf, sechs, sieben. Wer hat diesen Brief geschrieben? Einer für mich, Einer für Herrn Friedrich. Rote Kirschen ess ich gern, Schwarze noch viel lieber. In die Schule geh ich gern Alle Tage wieder*.

Hier können die Schüler ihre sprachlichen Kompetenzen auch insgesamt erweitern, denn das Lehrwerk „Phonotek intensiv" ist von einem CD-ROM mit „sprechendem" Wörterbuch bereichert und das bringt die Schüler zur Entwicklung des Hörvermögens. Einige Besonderheiten der deutschen Konsonanten im Redestrom können auch betrachtet werden, z.B.: bei der Reduktion des [r]. Das [r] wird nach langen Vokalen im Auslaut und vor Konsonanten in den unbetonten Präfixen *er-: ver-; zer-* und in den Endsilben *–er* nach dem reduzierten [ə] sehr schwach ausgesprochen, es kann sogar vokalisch aufgelöst werden, z.B.: *er, ihr, werden, erzählen, vergessen, zerreißen, hindern, der Lehrer*.

Was auch bemerkenswert ist, im Gagausischen wird der Sonant [r] am Ende des Wortes, im Auslaut (besonders im südlichen Dialekt), meistens nicht ausgesprochen, und nämlich, in den Endungen der Pluralformen: -lar, -lär/-ler, z.B.: *kızla* (statt *kızlar*), *geldılä* (statt *geldılär*), obwohl [r] geschrieben wird.

Als nächste Laute werden *Ich-* und *Ach-Laut* betrachtet. Bei den Frikativen [ç] und [j] bildet die Vorderzunge zwischen Mittelzunge und Gaumen eine Enge, der Nasenraum ist durch das gehobene Gaumensegel verschlossen. Beim *Ich-Laut* ist die Spannung höher und das Reibegeräusch deutlicher als bei [j]. Der *Ach-Laut* [x] entsteht durch eine Enge zwischen Hinterzunge und hinterem Gaumen, das Reibegeräusch ist kräftig [Hirschfeld, Reinke, Stock 2007, 112-119]. [ç] – stimmloser palataler Mittelzungenengelaut. Die Zungenspitze berührt die unteren Schneidezähne, die Mittelzunge wölbt sich zum harten Gaumen auf und dazwischen entsteht eine Enge. Die Stimmbänder schwingen nicht. Das Gaumensegel ist gehoben. Im Russischen gibt es keinen Analogen Laut, aber der russische Sonant [й] wird an derselben Stelle artikuliert wie das deutsche [ç]: *dicht, Sicht*. Das [ç] kommt im Anlaut, im In- und Auslaut vor, aber nur nach den Vokalen der vorderen Reihe und den Diphthongen *ei, eu,* nach sonoren Konsonanten, im Suffix *–chen*, z.B.: die *Ch*emie, lä*ch*eln, dur*ch*, wel*ch*e, man*ch*e, wei*ch*, eu*ch*, das Mäd*ch*en [Urojewa, Kusnezowa 1972, 16]. [j] – ist ein stimmhafter palataler Mittelzungenenglaut. Die Vorderzunge berührt die unteren Schneidezähne, die Mittelzunge wölbt sich zum harten Gaumen auf und dazwischen entsteht eine Enge. Die Stimmbänder schwingen. Das Gaumensegel ist gehoben. Der analoge russische Laut ist [й] (etwa wie in *май*), der aber ein Sonant ist. Deswegen wird er mit viel schwächerem Geräusch und viel Stimmton gebildet. Besonderheiten des deutschen [j]: ein Geräuschlaut (kein Sonant!), darum mit intensieverem Reibegeräusch gebildet [Bibin 2001, 56-58]: [j] – j – ja. [x] – Der hintere Zungenrücken wölbt sich zum weichen Gaumen auf. Dazwischen entsteht eine Enge, die sich bis zum Zäpfchen hin erstreckt. Die entweichende Luft ruft ein intensives Geräusch hervor. Die Stimmbänder schwingen nicht. Das Gaumensegel ist gehoben. Der analogische russische Laut ist [*x*], der aber ein velarer Laut ist, also etwas höher am weichen Gaumen gebildet wird, außerdem ist das russische [*x*] weniger intensiv, wie alle stimmlosen russischen Konsonanten. Besonderheiten des deutschen [x]: intensiveres Geräusch, uvulare Artikulationsstelle: [x] – ch – machen. Das [x] steht nie im Anlaut, es kann im In- und Auslaut stehen, aber nur nach Vokalen der mittleren und hinteren

Reihe und dem Diphtong *–au,* z.B.: la*ch*en, die Spra*ch*e, das Bu*ch*, do*ch*, au*ch* [Pokrowskaja 1964, 59]. Der *Ich-Laut* wird auch im Suffix *–ig* gesprochen, wenn es im Auslaut oder vor einem Konsonanten steht, z.B.: *eifrig* ['æfriç], der *eifrigste* ['æfriçstə]. Vor einem Vokal wird im Suffix *–ig* [g] gesprochen, z.B.: *eifriger* ['æfrigər] [Pokrowskaja 1964, 59]. An der gleichen Stelle gebildete Frikative an Wort- und Silbengrenzen werden nur einmal realisiert, z.B. *ich ja.*

Hier kann man auch Ausspracheübungen aus dem Lehrwerk „Phonotek intensiv" verwenden: *Ein Mensch- man sieht, er ärgert sich- Schreit wild: Das ist ja lächerlich! Der andre, gar nicht aufgebracht, zieht draus die Folgerung und-lacht (Eugen Roth). Freunde, nur Mut! Lächelt und sprecht: Die Menschen sind gut, nur die Leute sind schlecht (Erich Kärstner). Wer im zwanzigsten Jahr nicht schön, im dreißigsten Jahr nicht stark, im vierzigsten Jahr nicht klug, im fünfzigsten Jahr nicht reich ist, der darf danach nicht hoffen (Marthin Luther).* Es ist eine gute Gelegenheit, auszuüben, denn, wie bekannt, nur ***Übung macht den Meister***!

Bei den Kontaktprozessen beeinflussen die Systeme der verwandten und nichtverwandten Sprachen, es erscheinen verschiedene Typen von Interferenzen und „Mischprozessen". All diese Neuerscheinungen können nur positiv betrachtet werden, d.h. die Deutschlehrer haben gute Gelegenheit diese Sprachsysteme zu vergleichen und daraus nur Nutzen, die Aussprache beachtend, zu ziehen. Es ist zweckmäßig, mit verschiedenen Schülern der gagausischen Lehreinrichtungen bezüglich der oben genannten Fragestellungen die Untersuchungen (mit Hilfe quantitativer und qualitativer Forschungsmethoden) durchzuführen. Man soll dabei eine quantitative Auswertung den Schwerpunkt auf den Zusammenhang von Aussprache und Sprachkompetenz legen. Es wäre hilfreich, im DAF-Unterricht einen genaueren Blick auf die Phonetik zu werfen und die Fremdsprachenlerner mit geeigneter didaktischen Mitteln zu motivieren. Es geht darum, die Lerner aufgrund kontrastiver Studien mit Ausspracheunterschieden zwischen ihrer Muttersprache und Fremdsprache bewusst zu konfrontieren und so ihr kontrastives Sprachbewusstsein zu wecken, dabei auch - unterschiedlich je nach Alter, Erwerbstufe u.a. – die Lücken in ihren theoretischen Kenntnissen zur Phonetik zu füllen, vor allem aber ihre Aussprachefertigkeiten in der Fremdsprache zu entwickeln. Die angeführten Daten dieser Studie erfassen lediglich einen Teil der tatsächlichen Ausspracheabweichungen und greifen nur einen Teilbereich mit seinen Einzelheiten auf. Somit können sie als Tendenzen bewertet werden, dann nur eine breiter angelegte Studie könnte auf empirischer Grundlage zu umfassenderen Hinweisen und Vorschlägen auf dem Gebiet der Ausspracheschulung führen sowie den Anstoß zu weiteren Untersuchungen geben.

Bibliographie:

1. Bibin O.A. Einführung in die deutsche Phonetik. - Sankt-Petersburg: Union, 2001, S.56-58.
2. Hirschfeld U., Kelz H.P., Müller U. Phonetik international: Von Africaans bis Zulu // Konrad Studien pro DAF. - H. Popp-Verlag, 2009.
3. Hirschfeld U., Reinke K., Stock E. Phonothek intensiv, Aussprachetraining. - Berlin-München-Wien-Zürich-New York: Langenscheidt, 2007, S.112, 119.
4. Hirschfeld U. Phonetische Abweichungen und Verständlichkeit von Deutschlernenden. - In: E. Stock (Hg.) Methodische Grundlagen der Sprecherziehung. - Halle (Saale), 1990, S.62-65.
5. Pokrowskaja L.A. Moderne gagausische Sprache. – Vorlesungenkurse. - Comrat, 1997, S.65.
6. Pokrowskaja L.A. Grammatik der gagausischen Sprache. - Chisinau: Lumina, 1990, S.12.
7. Pokrowskaja L.A. Grammatik der gagausischen Sprache, Phonetik und Morphologie. - Moskau: Wissenschaft, 1964, S.59.
8. Urojewa R.M., Kusnezowa O.F. Phonetik und Grammatik der deutschen Sprache. - Moskau: Hochschule, 1972, S.16.
9. Швейцер А.Д., Никольский Л.Б. Введение в социолингвистику. - Moskau, 1978, S.116.
10. Lemke S. Sprechwissenschaft/Sprecherziehung. - Europäischer Verlag der Wissenschaften „Peter Lang", 2006, S.27.
11. http://www.phonetik-international.de/p-phonetik/

Prezentat la 14.03.2011

DIE BESONDERHEITEN DER PHONETISCHEN INTERFERENZEN UND MISCHPROZESSE IN DER GESPROCHENEN FREMDSPRACHE

Sofia SULAC

Universitatea de Stat din Comrat

În articol este abordată problema privind predarea pronunţiei germane studenţilor vorbitori de limbă găgăuză, care îşi fac studiile în grupele cu predare în limba rusă. Analiza materialelor didactice, dar şi propria experienţă în domeniu, denotă că dificultăţile cu care se confruntă aceşti studenţi ţin de trăsăturile specifice ale pronunţiei germane. Pentru a rezolva problema interferenţei pronunţiei din limbile maternă, de instruire şi cea studiată, este necesar a recurge la analiza comparativ-contrastivă a unităţilor fonetico-fonologice din cele trei limbi.

The article observes the issue of teaching German pronunciation to the students whose native language is Gagausian but study language is Russian. An analysis of didactical materials, as well as German teaching experience, show that Gagausian-speaking students' difficulties in acquiring German pronunciation resides in specific features of the latter. In order to overcome them, it is necessary to perform a comparative-contrastive analysis of pronunciation of Gagausian, German and Russian.

Das Problem der phonetischen Interferenz bekommt besondere Aktualität im Zusammenhang mit der Frage nach der Akzeptanz oder Nichtakzeptanz von konkreten phonetischen Abweichungen in der gesprochenen Fremdsprache. Beim Erlernen der fremden Aussprache bewirken Störungen in der rhythmischen Struktur der Zielsprache. Veränderungen in den rhythmischen Strukturen führen außerdem zu segmentalen Umformungen. Die Bestimmung von universellen und sprachspezifischen Charakteristiken der rhythmischen Gestaltung von Äußerungen hat große Bedeutung für Theorie und Praxis im DAF- Unterricht. Der Beitrag befasst sich auch mit der rhythmischen Interferenz von der Muttersprache (in unserem Fall Russisch und Gagausisch) auf die Zielsprache (Deutsch).

Die kontrastive Linguistik spielt eine wichtige Rolle im Zusammenhang mit der Intensivierung der intersprachlichen und interkulturellen Kommunikation. Ergebnisse zahlreicher Untersuchungen bestätigen, dass der Einfluss der Muttersprache in einer Fremdsprache auf allen sprachlichen Ebenen außerordentlich groß ist. Das gegenwärtig starke Interesse für Probleme der kontrastiven Phonetik hängt damit zusammen, dass Prozesse und Mechanismen der phonetischen Interferenz und ihr Einfluss auf die mündliche Kommunikation noch immer nicht ausreichend erforscht sind (vgl. Potapova 2003). Besondere Aktualität bekommt das Problem der phonetischen Interferenz im Zusammenhang mit der Frage nach der Akzeptanz oder Nichtakzeptanz von konkreten phonetischen Abweichungen in der gesprochenen Fremdsprache, die oft zum Maßstab erfolgreicher Kommunikation wird, auch unter sozialen Aspekten. Die Feststellung phonetischer Interferenzen, ihrer Ursachen und ihrer Einflüsse auf die Kommunikation sind wichtige Aufgaben für Sprechwissenschaftler, Phonetiker und im Bereich Deutsch als Fremdsprache tätige Wissenschaftler und Lehrende. Dies betrifft insbesondere die prosodische Gestaltung und die Segmentierung eines Klangtextes, d.h. seine rhythmische Gestaltung, die die Wahrnehmung der gesprochenen Sprache bestimmt (vgl. Potapova & Potapov 2001).

Davon zeugen die Ergebnisse der Voruntersuchungen, die in Leipzig im Herder-Institut geführt worden sind. An den Vorversuchen nahmen 7 Studenten aus Comrater staatlichen Universität, die Deutsch als 2. Fremdsprache hatten und als naive Hörer war eine Gruppe von Studenten des Masterstudienganges im Herder-Institut in Leipzig, Deutschland, die deutsch als Muttersprache hatten. Die Interferenz der Muttersprache konnte sehr klar beobachtet werden, denn den naiven Hörern war es schwer, den Klangtext, der von den Studenten aus Comrat, Moldawien, aufgenommen war, zu verstehen.

Phonetische Interferenzen können Störungsquellen sein, trotzdem müssen sie aber nicht zwangsläufig zu Störungen in der interkulturellen Kommunikation führen. In jedem Fall rufen sie verschiedene Wirkungen hervor und können entscheidend dazu beitragen, ob die Verständigung im Sinne der Beteiligten gelingt oder nicht gelingt. Gelingen und Misslingen sind dabei „kein dichotomes Alles oder Nichts"..., sondern ein „graduelles Maß, ein Mehr oder Weniger auf einer Skala, deren Endpunkte eine umfassende Verständigung

und ein totales Fehlschlagen der Kommunikation sind“ (vgl. Fiehler: 1998, 8). Fiehler schränkt den Begriff „Störung“ im Übrigen sehr stark ein: von Verständigungsproblemen und Kommunikationsstörungen sollte nur gesprochen werden, „wenn auf beiden Seiten der grundsätzliche Wille zur Verständigung besteht“, und es dennoch nicht zur Verständigung kommt, d.h. die Gesprächspartner müssen die Absicht, das Interesse und den Willen zur Verständigung haben, es darf sich nicht um fehlende Kooperativität und/oder Täuschung handeln (vgl. Fiehler: 1998, 10).

In dem Fall, wenn die Gesprächspartner sich verstehen oder zumindest verständigen wollen, können auch phonetische Interferenzen in ihrer Wirkung eingeschränkt werden. Gleiche Interferenzen, das können zum Beispiel konkret die Ausspracheabweichungen ein und desselben Sprechers sein, führen bei verschiedenen Gesprächspartnern und in unterschiedlichen Kommunikationssituationen eben zu ganz anderseitigen Wirkungen. Dennoch muss man bei phonetischen Interferenzen prinzipiell davon ausgehen, dass der gewohnte Sprachklang mehr oder weniger stark verändert und damit in seiner Funktion eingeschränkt ist, die Verständigung in der mündlichen Kommunikation zu ermöglichen und zu unterstützen, also Informationen zu übermitteln, Gefühle ausdrücken und zu wecken. Der Sprachklang oder die Aussprache (prosodische Merkmale eingeschlossen) ist eine wichtige Komponente kommunikativer Kompetenz (vgl. Grotjahn 1998, 40).

Die bei ausländischen Deutschlernenden oder Deutschsprechenden häufig zu beobachtenden segmentalen und prosodischen Abweichungen (der fremde Akzent) und die damit verbundenen Probleme in der auditiven Differenzierung und Identifizierung können die Verständigung erschweren, Missverständnisse hervorrufen oder die geplanten Gesprächsverläufe vollkommen verändern. Sie können das Verhältnis zwischen den Gesprächspartnern negativ beeinflussen, und sie können bei Lernenden zu Sprechhemmungen und Lernbarrieren führen, wenn diese fremdsprachige Äußerungen nicht verstehen oder wenn sie selbst nicht verstanden werden, wenn also z.B. ständig Nachfragen notwendig sind oder wenn sie im Unterricht erfolglos korrigiert werden (vgl. Hirschfeld 1994, 67; 2001, 83).

Es ist zweckmäßig, hier die prosodischen Interferenzen zu erwähnen. Es werden Ursachen und Wirkungen phonetischer Interferenzen untersucht. Bei der Untersuchungen hat sich herausgestellt, dass es nicht in erster Linie einzelne Laute, sondern vor allem prosodische Abweichungen sind, die sich negativ auswirken. Das ist eigentlich nicht anders zu erwarten, wenn man die Bedeutung der Prosodie für das Verstehen von Äußerungen und für die Steuerung von Gesprächsabläufen bedenkt. Neuere Untersuchungen, z.B. die im Rahmen der Habilitationsprojekte von Neuber (prosodische Formen in Funktion, publiziert 2002) belegen diese Zusammenhänge und die wichtige Funktion prosodischer Merkmale auch für die Kommunikation in der Muttersprache deutlich. Die prosodischen Merkmale haben im Deutschen die Funktion, gesprochene Äußerungen zu strukturieren und melodisch-rhythmisch zu konturieren, sie prägen somit die zu verarbeitende Einheiten in ihrem Klang und machen deren inhaltlichen Zusammenhang erkennbar. Als für den Sprachklang und die Sprachverarbeitung besonders wichtig werden in den letzten Jahren zunehmend die rhythmischen Strukturen und Merkmale einer Sprache angesehen, die weder für Kontrast systematisch untersucht und beschrieben worden sind. Für das Sprachenpaar Russisch-Deutsch gibt es erste Untersuchungsergebnisse, die die Relevanz des Sprechrhythmus belegen (vgl. Velickova 1999, Stock/Velickova 2002). Noch weniger problematisiert wurden bisher der – individuelle, situations– und äußerungsspezifische, sprach – und kulturgeprägte Stimmklang und seine Rolle in der interkulturellen Kommunikation, insbesondere hinsichtlich intendierter und nicht intendierter emotionaler Wirkungen. Trotz der erkannten Relevanz ist der prosodische Bereich in Untersuchungen zur interkulturellen Kommunikation und in der kontrastiven Phonetik lange Zeit vernachlässigt worden, aus erklärbaren, nachvollziehbaren Gründen. Der wichtigste scheint in der Schwierigkeit zu liegen, die spezifische Kombination prosodischer Mittel und Strukturen zu erfassen, zu normieren und in ihren jeweiligen Varianten zu bewerten. Die Vielfalt individueller, situativer, emotionaler, soziolektaler und regionaler Unterschiede geht weit über die der Lautebene hinaus. Hinzu kommt, dass kontrastive Darstellungen für den DAF-Unterricht, die Lehrenden einen schnellen Überblick über die Besonderheiten der Ausgangssprachen ihrer Lernenden geben können, noch selten sind (vgl. Dieling 1992; Hirschfeld/Kelz/Müller 2003).

Beschreibungen in anderen Publikationen, z. B. in Forschungs- und Tagungsberichten, sind Lehrenden oft schwer zugänglich und werden deshalb kaum genutzt. Dennoch sei auf die Tagungen der Internationalen Phonetischen Gesellschaft verwiesen, die alle vier Jahre stattfinden oder die gemeinsame Fachtagung der

deutschen Gesellschaft für Sprechwissenschaft und Sprecherziehung (DGSS) und des Seminars für Sprechwissenschaft und Phonetik der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg (08-10.10.2010) in zahlreichen Sektionen phonetische Merkmale verschiedener Sprachen thematisieren, u.a. in den Sektionen zum Spracherwerb, zur Perzeption, zu phonetischen Analysen, zu den Suprasegmentalia, zur Phonologie, wenn auch der Kontrast zwischen Deutsch und anderen Sprachen nur gelegentlich behandelt wird.

Es gibt also einerseits erhebliche Lücken in der phonologischen und phonetischen Beschreibung der zu vergleichenden Einzelsprachen in ihren prosodischen Merkmalen, Regeln und Varianten – und fehlende Maßstäbe bei der Untersuchung interferenzbedingter Abweichungen und bei der Entwicklung geeigneter Methoden und Materialien für die Unterrichtspraxis. Auf der anderen Seite sind Informationsdefizite bei denen zu konstatieren, die prosodische Merkmale lehren und Abweichungen korrigieren sollen. Das hat zur Folge, dass im DAF-Unterricht, der sich zunehmend der Aufgabe stellt, Lernende auf die interkulturelle Kommunikation mit Deutschsprechenden vorzubereiten, Übungen und Aufgaben, Regeln und Lernhilfen für die Melodisierung, die Akzentuierung, für Gliederung, Pausierung und Rhythmus nicht ausreichend zur Verfügung stehen. In den letzten Jahren ist die Situation besser geworden, von einer „prosodischen Wende" in der Sprachdidaktik schreibt auch Missaglia (vgl. 2001, 57). Für prosodische Merkmale sind sowohl Lehrende als auch Lernende nur schwer zu sensibilisieren, sie in einer Fremdsprache bewusstzumachen bzw. bewusstaufzunehmen und zu automatisieren ist eine anspruchsvolle Aufgabe, für die Fremdsprachen Lehrende in der Regel nicht ausgebildet werden und denen sie nicht gewachsen sind, so dass Lernende im prosodischen Bereich insgesamt noch weniger gefordert und gefördert als im segmentalen Bereich.

Muttersprachige prosodische Muster sind aus den genannten Gründen besonders hartnäckig. Hinzu kommt, dass der durch prosodische Merkmale geprägte Klang der neuen Sprache, der Klang des Deutschen, manchen Lernenden fremd bleibt, weil er ihnen unangenehm ist und weil der Klang der eigenen Sprache und der eigenen Sprechweise ein wichtiges Persönlichkeitsmerkmal ist. Interferenzen aus der Muttersprache erschweren die artikulatorische und prosodische Bewältigung einer erlernten fremden Sprache – es kommt zum so genannten typischen fremden Akzent, der seinerseits oft Wirkungen hervorruft, die nicht der Sprechintention entsprechen müssen [K. Reinke, S.299].

Hier wird untersucht, inwiefern bei Angehörigen zweier unterschiedlicher Muttersprachen und Kulturen (Deutsch und Gagausisch) in einer offizieller Situation vergleichbare Intentionen hinsichtlich der Verwendung einer sachlich-neutralen Sprechweise beim reproduzierenden und beim freien Sprechen vorliegen, wie es ihnen gelingt, diese Intentionen für deutsche und gagausische Hörer umzusetzen und auf welchen phonetischen Parametern eine sachliche versus nicht sachliche Wirkung beruht.

Es soll dabei folgende wissenschaftliche Richtungen untersucht werden: 1) Das Zusammenwirken lexikalischer, grammatischer und phonetischer Abweichungen in der Kommunikation/Interaktion; 2) Die Wirkung der prosodischen Abweichungen auf den Gesprächsverlauf (verbale und nonverbale Reaktionen, Nachfragen und Sprecherwechsel); 3) Beeinträchtigung der Verständlichkeit durch prosodische Abweichungen unter bestimmten (kontextuellen, situativen) Bedingungen; 3) Akzeptanz/Nichtakzeptanz prosodischer Abweichungen durch deutsche Muttersprachler; 4) Sprachliche Ursachen für Abweichungen: Gemeinsamkeiten, Ähnlichkeiten und Unterschiede zwischen prosodischen Merkmalen und Strukturen der Fremdsprache Deutsch und verschiedener Ausgangssprachen, insbesondere des Gagausischen.

Die Ergebnisse der in dieser Arbeit durchgeführten experimental-phonetischen Untersuchung bestätigen das Vorhandensein starker Interferenzen auf der suprasegmentalen Ebene und ihr Primat im Vergleich zur Interferenz auf der segmentalen Ebene. Beim Vergleich der rhythmischen Gestaltung der vorgelesenen deutschen Texte durch Gagausisch- und Deutschsprechende wurden sowohl gemeinsame als auch sprachspezifische Besonderheiten beobachtet. Die beobachteten Interferenzerscheinungen beeinträchtigen die Wahrnehmung und haben überwiegend negative Wirkungen auf deutsche Hörer, sie sollten deshalb Gegenstand des Phonetikunterrichts bei ausländischen Deutschlernenden sein.

Es wäre hilfreich, im DAF-Unterricht einen genaueren Blick auf die Phonetik zu werfen und die Fremdsprachenlerner mit geeigneten didaktischen Mitteln zu motivieren. Es geht darum, die Lerner aufgrund kontrastiver Studien mit Ausspracheunterschieden zwischen ihrer Muttersprache und der Fremdsprache bewusst zu konfrontieren und so ihr kontrastives Sprachbewusstsein zu wecken, dabei auch – unterschiedlich je nach Alter, Erwerbstufe u.a. – die Lücken in ihren theoretischen Kenntnissen zur Phonetik zu füllen, vor allem aber ihre Aussprachefertigkeiten in der Fremdsprache zu entwickeln.

Die angeführten Untersuchungen in diesem Beitrag erfassen lediglich einen Teil der tatsächlichen Ausspracheabweichungen und greifen nur einen Teilbereich mit seinen Einzelheiten auf. Somit können sie als Tendenzen bewertet werden, denn nur eine breiter angelegte Untersuchung könnte auf empirische Grundlage zu umfassenderen Hinweisen und Vorschlägen auf dem Gebiet der Ausspracheschulung führen sowie den Anstoß zu weiteren Untersuchungen geben. Es ist bekannt, dass einem gagausischen DaF-Lernenden bestimmte Laute der deutschen Sprache Schwierigkeiten bereiten, man denke bspw. an die Differenzierung von Ich- und Ach-Laut, die Produktion des Engellautes oder des Schwa-Lautes usw. Aber auch Wort- und Satzakzent sind nicht immer einfach zu erlernen. Interessant ist, dass sich diese Schwierigkeiten auch bei Kindern und Jugendlichen belegen lassen, die mehrsprachig (Russisch, Gagausisch, Bulgarisch oder Moldauisch) aufwachsen. Am Beispiel von Schülern der Mittelschulen, Lyzeen und Gymnasien Gagausiens soll gezeigt werden, dass bestimmte Probleme in der Aussprache der deutschen Sprache trotz intensiven Inputs nicht nur im frühen Erwerbsalter, sondern sich in allen Altersstufen aufgetreten werden. Das sind weitere Forschungsrichtlinien auf diesem Gebiet.

Literaturverzeichnis:

1. Fiehler R. Verständigungsprobleme und gestörte Kommunikation. Einführung in die Thematik. - In: Fiehler R. (Hrsg.). - Verständigungsprobleme und gestörte Kommunikation. - Opladen/Wiesbaden, 1998, s.7-17.
2. Grotjahn R. Ausspracheunterricht: Ausgewählte Befunde aus der Grundlagenforschung und didaktisch-methodische Implikationen. - In: Zeitschrift für Fremdsprachenforschung 9(1), 1998, s.35-40.
3. Hirschfeld U. Der „fremde Akzent" in der interkulturellen Kommunikation. In: Bräunlich, M./Neuber, B./ Rues, B. (Hrsg.): Gesprochene Sprache – transdisziplinär. Festschrift zum 65. Geburtstag von Gottfried Meinhold. - Frankfurt a. M., 2001, s.83-91.
4. Hirschfeld U. Probleme des Sprachvergleichs im Bereich der Intonation. – In: Biege, A./Bose, I. (Hrsg.): Theorie und Empirie in der Sprechwissenschaft. – Hanau und Halle, 1998, s.75-84.
5. Hirschfeld U. Untersuchungen zur phonetischen Verständlichkeit Deutschlernender. - Frankfurt am Main: Forum Phoneticum, 1994, s.57.
6. Hirschfeld U./Kelz, H./Müller, U. Phonetik international. Von Afrikaans bis Zulu: Kontrastive Analysen für Deutsch als Fremdsprache, 2002.
7. Neuber B Prosodische Formen in Funktion: Leistungen der Suprasegmentalia für das Verstehen; Behalten und die Bedeutungs(re)konstruktion, 2002. - Frankfurt am Main u.a. (Hallesche Schriften zur Sprechwissenschaft und Phonetik. - Bd. 7.
8. Missaglia F. Neue Kontrastivität: Die prosodische Wende. - In: Kuri, S./Saxer, R. - Hrsg.: Deutsch als Fremdsprache an der Schwelle zum 21. Jahrhundert. – Innsbruck, 2001, s.57-94.
9. Potapova R. K. Reč': kommunikacija, informazija, kibernetika. - (2.Aufl). - Moskva, 2001, Editorial URSS.
10. Potapova R. K. & Potapov V.V. (2001), Problemy ritma ne-meckoj zvučaščej reči // Voprosy jazykoznanija 6, s.104-122.
11. Reinke K. Zur Wirkung phonetischer Mittel in sachlich intendierter Sprechweise bei Deutsch sprechenden Russen. - Peter Lang. – Internationaler Verlag der Wissenschaften. - Frankfurt am Main, 2008, s.299.
12. Stock E./Velickova L. Sprechrhythmus im Russischen und im Deutschen. - 2002. - Frankfurt am Main u.a. (Hallesche Schriften zur Sprechwissenschaft und Phonetik. - Bd. 7.
13. Velickova L. Sprechrhythmus im Deutschen. - In: Deutsch als Fremdsprache 4, s.220-224.

Prezentat la 02.03.2011

COLLABORATIVE LEARNING IN THE ENGLISH CLASSROOM: CHARACTERISTICS, CONDITIONS AND TECHNIQUES

Olga DUHLICHER, Cristina BLAJIN

Catedra Limbi Germanice

Lucrul în grup, prin colaborare, constituie o parte importantă a unei lecţii reuşite. Obiectivul principal al lucrului în grup este de a-i implica cât mai activ pe elevi în procesul de învăţare atunci când există un scop comun acceptat de toată clasa. Gruparea permite elevilor să lucreze împreună pentru a eficientiza învăţarea proprie şi pe a altora. Pentru ca o grupare în vederea învăţării prin colaborare să fie eficientă şi pentru ca timpul rezervat lecţiei să fie folosit în mod adecvat, elevii trebuie să aibă responsabilităţi clare potrivit rolului fiecăruia în realizarea obiectivelor definite ale grupului şi să conştientizeze necesitatea atingerii lor.

The concept of collaborative learning, the grouping and pairing of students for the purpose of achieving an academic goal has been widely researched and advocated throughout the professional literature. The term „collaborative learning" refers to an instruction method in which students at various performance levels work together in small groups toward a common goal. The students are responsible for one another's learning as well as their own. Thus, the success of one student helps other students to be successful [1].

According to Gerlach, „Collaborative learning is based on the idea that learning is a naturally social act in which the participants talk among themselves" [2].

There are many approaches to collaborative learning. A set of assumptions about the learning process underlies them all:

1. Learning is an active process whereby students assimilate the information and relate this new knowledge to a framework of prior knowledge.
2. Learning requires a challenge that opens the door for the learner to actively engage his/her peers, and to process and synthesize information rather than simply memorize and regurgitate it.
3. Learners benefit when exposed to diverse viewpoints from people with varied backgrounds.
4. Learning flourishes in a social environment where conversation between learners takes place. During this intellectual gymnastics, the learner creates a framework and meaning to the discourse [3].

Collaborative learning (CL) is instruction that involves students working in teams to accomplish a common goal, under conditions that include the following elements:

1. **Positive interdependence.** Team members are obliged to rely on one another to achieve the goal. If any team members fail to do their part, everyone suffers consequences.
2. **Individual accountability.** All students in a group are held accountable for doing their share of the work and for mastery of all of the material to be learned.
3. **Face-to-face promotive interaction.** Although some of the group work may be parcelled out and done individually, some must be done interactively, with group members providing one another with feedback, challenging one another's conclusions and reasoning, and perhaps most importantly, teaching and encouraging one another.
4. **Appropriate use of collaborative skills.** Students are encouraged and helped to develop and practice trust-building, leadership, decision-making, communication, and conflict management skills.
5. **Group processing.** Team members set group goals, periodically assess what they are doing well as a team, and identify changes they will make to function more effectively in the future [4].

There are five essential components that must be present for small-group learning to be truly collaborative. They are (a) clear, positive interdependence among students, (b) regular group self-evaluation, (c) interpersonal behaviours that promote each member's learning and success, (d) individual accountability and personal responsibility, and (e) frequent use of appropriate interpersonal and small group social skills [5].

Collaborative learning is a situation in which two or more people learn or attempt to learn something together [6]. More specifically, collaborative learning is based on the model that knowledge can be created within a population where members actively interact by sharing experiences and take on asymmetry roles [7].

According to Slavin, for effective collaborative learning, there must be „group goals” and „individual accountability” [8]. When the group's task is to ensure that every group member has learned something, it is in the interest of every group member to spend time explaining concepts to group mates. Research has consistently found that students who gain most from cooperative work are those who give and receive elaborated explanations [9]. Therefore, this study incorporated both „group goals” and „individual accountability”. The post-test grade was made up of two parts. Fifty per cent of the test grade was based on how that particular group performed on the test. The test points of all group members were pooled together and fifty per cent of each student's individual grade was based on the average score. The remaining fifty per cent of each student's grade was individual. This was explained to the students before they started working collaboratively.

As we become more involved in using collaborative learning, we discover what radical questions it raises. Collaborative learning goes to the roots of long-held assumptions about teaching and learning. Classroom roles change: both teachers and students take on more complex roles and responsibilities [10]. The classroom is no longer solo teacher and individual students- it becomes more an interdependent community with all the joys and tensions and difficulties that attend all communities. This degree of involvement often questions and reshapes assumed power relationships between teachers and students, (and between students and students), a process that at first can be confusing and disorienting [11].

Collaborative Learning happens when students work together or are made to work together in pairs or groups:

- to understand or „make” meaning „of” a concept or text
- to create a solution for a problem (given in class or self-discovered)
- to explore a topic, a question, an area of knowledge
- to apply the principles learned in their curriculum
- to conceive of new ways to apply the knowledge they have learned in class
- to construct a tangible article or a physical object (for example, a report, a term-paper, a model volcano, a recycled-paper bag, a solar panel, an electric vehicle) out of the course-learning [12].

It should be mentioned that there are three key conditions for effective collaborative learning:

1. **Group composition**

One factor that determines the efficiency of collaborative learning is the composition of the group. This factor is defined by several variables: the age and levels of participants, the size of the group, the difference between group members, etc. Regarding the number of members, small groups seem to function better than large groups in which some members tend be 'asleep' or excluded from interesting interactions. Regarding the participants, some developmental level is necessary to be able to collaborate, but this is only an issue for children and does hence not directly concern current distance education activities which mainly concern adult learners. The most intensively studied variable is the heterogeneity of the group. It refers to the objective or the subjective differences (how subjects perceive each other) among group members. These differences can be general (age, intelligence, development, school performance) or task specific. Results indicate there exists some 'optimal heterogeneity', i.e. some difference of viewpoints is required to trigger interactions, but within the boundaries of mutual interest and intelligibility. When participants join the group on their own decision, there is no control of heterogeneity. If the tutor observes too much homogeneity among the group members, he may modify some conditions in order to activate anyway the mechanisms that normally rely on heterogeneity. He may for instance allocate role to participants which will inevitably create conflict or provide them with contradictory information.

2. **Task features**

The effects of collaboration vary according to the task. Some tasks prevent the activation of the mechanisms described above, while other tasks are appropriated. For instance, some tasks are inherently distributed and lead group members to work on their own, independently from each other. Interaction occurs when assembling partial results, but not during each individual's reasoning process. Without interaction, none of the described mechanisms can be activated. Some tasks are so straightforward that they do not leave any opportunity for disagreement or misunderstanding. Some tasks do not involve any planning and hence create no need for mutual regulation. Some tasks cannot be shared, because they rely on processes (e.g. perception) which are not open to introspection or on skills (e.g. motor skills) that leave no time for interaction.

Task features also include the environment in which the task has to be performed. This is especially important in computer-based tasks. The software features may modify interactions among learners. For instance, if a computer-based task provides the learner immediately with a feed-back on their actions, it may prevent them to discuss the consequences of their action

3. **Communication media**

Whatever task and group members have been selected, the collaboration may not work because the medium used for communication is not adequate. It would be beyond the scope of this paper to describe each available media. Basically, most of current widely available Internet-based tools use text-based communication, synchronous or asynchronous, with mostly fixed graphics and images. Voice and video interaction or voice and video mail are of course available, but the overload of standard networks and the limits of currently available hardware have postponed their larger use in current distance education [13].

Effective communication and collaboration are essential to becoming a successful learner. It is primarily through dialogue and examining different perspectives that students become knowledgeable, strategic, self-determined, and empathetic. Moreover, involving students in real-world tasks and linking new information to prior knowledge requires effective communication and collaboration among teachers, students, and others. Collaborative learning affords students enormous advantages not available from more traditional instruction because a group--whether it be the whole class or a learning group within the class--can accomplish meaningful learning and solve problems better than any individual can alone.

There are various possibilities of techniques for group processing – some particular ones are shown as follows:

Think-pair-share: The teacher poses a question and gives students about a minute to think through an appropriate response. Students then turn to a partner and share their responses. During the third step, student responses can be shared within a four-person learning team, within a larger group, or with an entire class during a follow-up discussion.

Three-step interview: Students are asked to form dyads and interview each other. Then, they switch roles. The dyad links with a second dyad. This four-member learning team then discusses the information or insights gleaned from the initial paired interviews.

Simple jigsaw: The teacher divides an assignment or topic into four parts with all students from each *learning team* volunteering to become „experts" on one of the parts. *Expert teams* then work together to master their fourth of the material and also to discover the best way to help others learn it. All experts then reassemble in their home *learning teams* where they teach the other group members.

Send-A-Problem: Each member of a group generates a problem and writes it down on a card. Each member of the group then asks the question to other members. If the question can be answered and all members of the group agree on the answer, then that answer is written on the back of the card. If there is no consensus on the answer, the question is revised so that an answer can be agreed upon. The group puts a Q on the side of the card with the question on it, and an A on the side of the card with an answer on it. Each group sends its question cards to another group. Each group member takes ones question from the stack of questions and reads one question at a time to the group. After reading the first question, the group discusses it. If the group agrees on the answer, they turn the card over to see if they agree with the first group's answer. If there again is consensus, they proceed to the next question. If they do not agree with the first group's answer, the second group write their answer on the back of the card as an alternative answer. The second group reviews and answers each question in the stack of cards, repeating the procedure outlined above. The question cards can be sent to a third, fourth, or fifth group, if desired. Stacks of cards are then sent back to the originating group. The sending group can then discuss and clarify any question.

This is a technique that can be used as a way to get groups to discuss and review material, or potential solutions to problems related to content information [14].

Guided Reciprocal Peer Questioning: The teacher conducts a brief lecture in class and then provides a list of open-ended questions. Students are then given a few minutes to individually prepare several content-specific questions aided by these open-ended questions (eg: *What is the main idea of...?, What if...?, How does...affect...?, What is a new example of...?*) The students form groups and take turns asking their questions and discussing possible answers. Alternatively, the teacher can assign reading prior to class and provide the open-ended questions as a take home worksheet.

This technique provides students with higher order open-ended questions to generate a focused discussion in a small group setting [15].

Numbered heads together: The teacher divides the students into groups of four and gives each one a number from one to four. Then he poses a question or a problem to the class. The students gather to think about the question and to make sure everyone in their group understands and can give an answer. The teacher asks the question and calls out a number randomly. The students with that number raise their hands, and when called on, the student answers for his or her team. Class time is usually better spent because less time is wasted on inappropriate responses and because all students become actively involved with the material [16].

It is important to note that incorporating collaborative learning in a course does not mean that small group work must be used all of the time. One needs to consider the course objectives, the teacher's style, the students' experience level, and the complexity of the course to determine when it is and is not appropriate to embrace group work. What is important is not how much or how little lecturing is done in the classroom, but rather how active the students' learning process is. Learning cannot occur with passive students [17].

References:

1. Johnson R.T., & Johnson D.W. (1986). Action research: Cooperative learning in the science classroom // Science and Children, 24, 31-32.
2. Gerlach J.M. (1994). Is this collaboration? – In: Bosworth K. and Hamilton S.J. (Eds.). Collaborative Learning: Underlying Processes and Effective Techniques, New Directions for Teaching and Learning no.59.) It is through the talk that learning occurs.
3. Smith B.L., and MacGregor J.T. (1992). What is collaborative learning? – In: Goodsell A.S., Maher M.R., and Tinto V. (Eds.). Collaborative Learning: A Sourcebook for Higher Education. - National Center on Postsecondary Teaching, Learning, & Assessment, Syracuse University.
4. Johnson D.W., Johnson R.T. and Smith K.A. (1991). Cooperative Learning: Increasing College Faculty Instructional Productivity, ASHE-ERIC Higher Education Report no.4. - George Washington University.
5. Johnson D.W., Johnson F.P. (1994). Joining Together: Group Theory and Group Skills. MA: Allyn and Bacon.
6. Dillenbourg P. (1999). Collaborative Learning: Cognitive and Computational Approaches. Advances in Learning and Instruction Series. - New York, NY: Elsevier Science, Inc.
7. Mitnik R., Recabarren M., Nussbaum M., & Soto A. (2009). Collaborative Robotic Instruction: A Graph Teaching Experience // Computers & Education, 53(2), 330-342.
8. Slavin R.E. (1989). Research on cooperative learning: An international perspective // Scandinavian Journal of Educational Research, 33(4), 231-243.
9. Webb N. (1985). Student interaction and learning in small groups: A research summary // Learning to Cooperate, Cooperating to Learn, 148-172.
10. Finkel D.L. and Monk G.S. (1983). Teachers and Learning Groups: Dissolution of the Atlas Complex. – In: C.Bouton and R.Y. Garth (Eds.) Learning in Groups. New Directions for Teaching and Learning, no.14. - San Francisco: Jossey-Bass.
11. Romer K. and Whipple W. (1990). Collaboration across the Power Line. - College Teaching, 39 (2).
12. http://www.brighthub.com/education/k-12/articles/69801.aspx
13. Dillenbourg P. (1999). Collaborative Learning: Cognitive and Computational Approaches. Advances in Learning and Instruction Series. - New York, NY: Elsevier Science, Inc.
14. http://www.gdrc.org/kmgmt/c-learn/strategies.html
15. http://www.wcer.wisc.edu/archive/cl1/cl/doingcl/peerqst.htm
16. http://www.teachervision.fen.com/group-work/cooperative-learning/48538.html#ixzz1M8Fzc0b9
17. Bonwell C.C. and Eison J.A. (1991). Active learning: Creating excitement in the classroom (ASHE-ERIC Higher Education Report No.1). - Washington, DC: The George Washington University, School of Education and Human Development.

Prezentat la 23.05.2011

DOCUMENTELE CURRICULARE DIN PERSPECTIVA INTERCULTURALITĂTII

Olga DUHLICHER, Dorina MACOVEI

Catedra Limbi Germanice

Identifying new educational curriculum resources in our educational area and addressing them in terms of intercultural pedagogy would provide wide opportunities for training human beings in the spirit of intercultural education, good interethnic relations, human and social solidarity. The formation of intercultural competence should be a social and national challenge of the educational policy. Achieving this objective perfectly fits into the axiology of contemporary world which opts for peace and cooperation between people, freedom and democracy, economic prosperity, interculturalism and the tendency to conform our educational policy to the European educational policy. It should be noted that the introduction of this new education approach requires a change in the pedagogical approach that should be realized from the perspective of forming social competences.

Educaţia interculturală reprezintă o provocare transculturală şi metodologică pentru cadrele didactice şi conceptorii de curriculum. Interculturalitatea reprezintă pentru ei o resursă preţioasă ce poate fi valorificată în cadrul educaţional. Educaţia interculturală este, de fapt, o educaţie a relaţiilor interpersonale care implică membrii unor culturi diferite.

Realizarea relaţiei interculturale accentuează importanţa proceselor de interacţiune, colaborare, deschidere, schimbare, cunoaştere. În pofida multitudinii conceptualizărilor sale, educaţia multiculturală vizează următoarele sensuri:

- ✓ fiecare elev/student să posede oportunităţi egale pentru a-şi realiza pe deplin potenţialul;
- ✓ fiecare elev/student trebuie format pentru a se integra cu succes intr-o societate interculturală;
- ✓ fiecare elev/student/cadru didactic trebuie să accepte existenţa diversităţii culturale;
- ✓ fiecare elev/student trebuie să fie conştient, critic, activ din punct de vedere social.

În acest sens, educaţia interculturală presupune: recunoaşterea valorilor, a modurilor de viaţă, a reprezentărilor simbolice la care se raportează fiinţele umane, indivizi sau societăţi; interacţiunea lor cu alţii şi recunoaşterea interacţiunilor ce intervin simultan între multiple registre ale aceleiaşi culturi şi între culturi diferite [1].

În condiţiile constituirii unui sistem democratic de învăţământ problematica curriculumului intercultural capătă o importanţă deosebită.

Realizarea unui curriculum intercultural are la bază următoarele repere [2]:

- recunoaşterea diversităţii de reprezentări şi valori;
- interacţiunea dintre diversele reprezentări şi instanţe valorice;
- schimbul dintre persoane şi grupuri ale căror valori sunt diverse, multiple şi adesea împărtăşite;
- decentrarea, deconstrucţia viziunii egocentrice, etnoculturale ca bază a interacţiunilor sociale;
- comunicarea interculturală ca bază a dinamicilor sociale, a viziunii vii şi sănătoase asupra identităţilor ca formaţiuni evolutive rezultând din contactele culturale.

Curriculum intercultural înseamnă schimbarea de perspectivă, identificarea formelor de gestiune democratică ce fac parte egală tuturor, renunţarea la polarizarea majoritate-minoritate care defavorizează întotdeauna minoritatea în beneficiul celor numeroşi şi plasarea accentului pe interacţiune în reţele complexe de relaţionare. În esenţă, aceasta înseamnă a privi identitatea nu în sensul de diferenţă, barieră sau frontieră, ca factor de diviziune, ci ca o multitudine de relaţii şi interacţiuni, ca loc de formare a legăturii sociale şi politice [3].

Aceste abordări implică un set de valori, cum ar fi [4]:

- respectul faţă de om ca valoare socială supremă;
- respectul faţă de valorile culturale şi acceptarea diversităţii culturilor;
- respectul de sine şi al altora;
- toleranţă, acceptarea unor comportamente diferite;
- luarea de decizii în mod democratic;

- formarea spiritului critic şi autocritic;
- stăpânirea emoţiilor primare;
- capacitatea de a dobândi relaţii satisfăcătoare şi de a dialoga;
- descurajarea agresivităţii şi a violenţei;
- cooperarea şi instaurarea încrederii în interiorul grupului în care activezi;
- suscitarea interesului pentru respectarea drepturilor omului;
- dezvoltarea empatiei pentru cei care sunt victime ale încălcării drepturilor fundamentale ale omului;
- capacitatea de a recunoaşte şi a blama inegalitatea, injustiţia, rasismul, stereotipurile şi prejudecăţile;
- aptitudinea de a accepta ceea ce este străin, neobişnuit, ambiguu, ambivalent;
- cunoaşterea şi acceptarea pluralităţii interpretărilor;
- conştiinţa culturală şi interculturală adecvată;
- exprimarea eficientă a propriei identităţi culturale;
- stabilirea în comun a acordului în situaţii de divergenţă de opinii, credinţe, norme, valori.

Curriculumul intercultural trebuie să prezinte o definiţie largă a noţiunii şi să cuprindă: obiectivele, conţinutul, strategiile de predare-învăţare-evaluare, organizarea şi administrarea, resursele, experienţa, relaţiile interinstituţionale etc. În acest context, prezintă interes următoarele caracteristici cu referire la subiectele incluse în conţinutul conceptului de curriculum intercultural [5]:

- incluzive, din punct de vedere cultural – prin încorporarea unor opinii opuse şi a unor interpretări divergente;
- reprezentative, pentru diversitatea şi unitatea din interiorul grupurilor şi dintre grupuri;
- situate în contextul lor temporal şi spaţial;
- orientate mai mult spre a reda în profunzime informaţia decât spre extinderea acesteia;
- infuzate în întregul curriculum;
- tratate drept constructe sociale şi, deci, ca încercări, la fel ca orice cunoaştere;
- proiectate şi construite pe experienţa şi cunoştinţele elevilor;
- încorporate în moduri active de predare şi învăţare în scopul de a potenţa înţelegerea (mai mult decat învăţarea pe de rost), examinarea controverselor şi interînvăţarea.

Referitor la conţinuturi, dar şi la modurile de tratare a acestora, Armento (1995) formulează patru principii care trebuie respectate în dezvoltarea curriculumului, din perspectiva unei pedagogii descrise ca sensibilă la aspectele culturale.

Primul principiu enunţat cere ***utilizarea unor materiale de actualitate şi diverse din punct de vedere etnic şi cultural.*** Acest principiu cere, de asemenea, valorificarea tradiţiilor culturale, a istoriei, muzicii, artei, literaturii, artefactelor, materialelor originale şi a resurselor comunităţii. Astfel, conţinuturile vor reflecta mai adecvat diversitatea culturală şi creaţiile culturale autentice ale comunităţilor. Experienţele incluse în fondul cultural al elevilor/studenţilor vor avea mai multă rezonanţă în conţinuturi decât dacă acestea ar fi selectate predominant din cunoaşterea savantă şi din cultura grupurilor majoritare.

Un alt principiu invită la ***includerea în conţinuturi a unor materiale care să ofere perspective multiple de explicare şi interpretare a realităţii.*** Astfel, elevii/studenţii se vor familiariza cu strategii diferite de construire a cunoaşterii, vor fi ajutaţi să privească cunoaşterea ca entitate construită şi nu ca pe un dat, să-şi dezvolte strategii alternative de interpretare a evenimentelor şi, implicit, să-şi formeze aptitudini de toleranţă şi deschidere faţă de purtătorii unor concepţii diferite de ale lor.

Al treilea principiu solicită ***utilizarea unor materiale care ilustrează legăturile intra- şi intergrupuri***. În procesul de construire a identităţii culturale intră în joc mecanismele de categorizare. Elevii/studenţii învaţă inevitabil să împartă lumea în „noi" şi „ei" după criterii diferite şi variabile. Învaţă, de asemenea, să-şi apere identitatea atribuind ceea ce este neconvenabil outgrup-ului şi considerând propriul grup ca fiind purtătorul ideilor şi practicilor valoroase. Deoarece aceste mecanisme care acţionează în cursul formării identităţii creează premisele unei atitudini de închidere faţă de outgrup, este important ca prin curriculum să se prezinte diverse relaţii intra- şi intergrupuri. Pentru convieţuirea într-o societate multiculturală şi democratică este necesar a înţelege felul în care oamenii pot trăi în relaţii de cooperare în interiorul grupurilor, dar şi între grupuri.

Al patrulea principiu cere ***sublinierea unităţii în diversitate, ilustrarea aspectelor comune care unesc toate grupurile culturale***. Recunoaşterea diversităţii culturale este doar începutul demersurilor specifice

educației interculturale. Curriculumul intercultural trebuie să includă strategii pentru recunoaşterea diversității, dar şi pentru construirea dialogului între membrii diferitelor culturi ce conviețuiesc în acelaşi spațiu. Este necesară atât evitarea tentației de a simplifica excesiv expresiile culturale din dorința de a identifica cât mai multe puncte comune între culturi, cât şi evitarea tendinței de a accentua într-atât diferențele, încât punctele comune – premisele începutului comunicării – să pară a fi inexistente [6].

Un alt aspect din teoria curriculumului intercultural este reprezentat de metodologiile educaționale. Literatura pedagogică (M.Rey, C.Cucoş, T.Cozma) abordează diferite strategii ale căror dominante se localizează pe acțiunea directă a elevului/studentului în mediul educațional şi al comunității, pe valorificarea şi lărgirea diferențelor culturale ale elevilor/studenților, pe interacțiunea în interiorul grupului de elevi/studenți şi pe aspectele relaționale ale activității educaționale.

Nevoia de inovație în domeniul metodologiei adiacente curriculumului intercultural a făcut ca registrul de propuneri să treacă din spectrul metodelor tradiționale, recunoscute ca atare în lucrările de didactică, în aria unor metode mai puțin consacrate, unele dintre ele nefiind nici măcar prezentate sub titlu de metode, ci doar de simple sugestii acționale.

Dată fiind varietatea şi dinamica mediilor educaționale, se pare că profesorul care transpune în act un curriculum intercultural ar avea nevoie mai mult decât de un pachet metodologic clasic – finit, încheiat, ci de unul care ar oferi un ansamblu metodologic cât mai flexibil, căruia însuşi profesorul să îi confere aspectul final printr-un proces de construcție metodologică şi strategică [7].

Referințe:

1. Cozma T. O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea. - Iaşi: Polirom, 2001.
2. Cucoş C. Educația. Dimensiuni culturale şi interculturale. - Iaşi: Polirom, 2000.
3. Ibidem.
4. DEI. - Chişinău: Cartier, 2000.
5. Ogay T. De la competence á la dinamique interculturelle. - Paris, 2000.
6. Ibidem.
7. Ibidem.

Prezentat la 23.05.2011

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2011, nr.4(44)

INDIVIDUALIZAREA PROCESULUI EDUCAȚIONAL ÎN SECOLUL XX

Daniela PASCARU

Catedra Limbi Germanice

Some major trends and approaches of the XX-th century towards learning concepts based on individualization are discussed. The major advantage of individualised instruction is that each student learns according to his/her needs, interests, learning style, and at his/her own pace. If materials are systematised, each student can study only the materials that are appropriate for his/her goals, etc., and can get the most benefit with the least effort and time. Students do not sit passively in class but actively participate in learning. They can understand how well they are doing and what they have achieved. The development of individual self-competence is a successful integration into the community.

Soluționarea problemei privind individualizarea procesului educațional are etapele sale, iar particularitățile ei pun în fața societății probleme concrete în orice perioadă.

În anii '20-'30 ai sec. XX această problemă era privită unilateral, fiind urmărit doar scopul de a preveni nereuşita, repetenția, abandonarea şcolii de către elevi. Tot atunci a apărut metoda de brigadă-laborator. Partea forte a acestei metode a constat în faptul că a unit sârguincios calitățile colective şi individuale, ceea ce i-a determinat superioritatea față de Planul Dalton. În afară de lucrul colectiv din clasă, elevii efectuau cu succes şi lucrul individual asupra unor părți, capitole. Lucrul individual avea însă şi neajunsuri: se făcea simțită lipsa controlului din partea profesorului asupra elevilor, unii elevi aveau nevoie de ajutorul profesorului şi nu-l primeau. Era suficient să cunoască materia un elev-doi din clasă, ceilalți mizând pe aceştia. Se ignorau posibilitățile individuale ale elevului, accentul fiind pus pe brigadă, metodă care părea că „merge bine".

La începutul anilor '20 ai sec. XX apare teoria talentului înnăscut, potrivit căreia capacitățile individuale ale copiilor reprezentanți ai clasei burgheze sunt mai superioare față de ale copiilor simpli. O analiză mai amplă cunoaşte pedagogia datorită mişcării din anii 20-30, conduse de A.V. Petrovski. Una dintre direcțiile acesteia era „biogenetica", teorie ce punea accentul pe particularitățile moştenite. Însă, acesteia i se opunea sociogenetica. Adepții acestei direcții considerau că dezvoltarea constituie adaptarea la starea socială. Cum e sfera socială aşa e şi „constituția personalității" (A.B. Zalchind, S.S. Molojavâi). Nu e greu de observat că ambele direcții cădeau în extreme.

În anii '40-'50 ai sec. XX merită atenție cercetările lui A.M. Ghelimonta şi S.M. Rivesa consacrate problemei privind preîntâmpinarea nereuşitei în şcoală.

Astfel, ei identifică trei categorii ale nereuşitei şi cauzele acesteia:

- Nereuşita e una cronică. Cauza – pregătirea insuficientă, goluri în cunoştințe, copiii nu au acasă condiții, lenea. Copiii care rămân în urmă la învățătură nu au cunoştințe la toate obiectele sau la aproape toate.
- Nereuşită doar la obiectele mai grele. Cauza – predarea proastă, copiii au fost slab pregătiți în clasele mai mici, pregătirea intelectuală slabă, lipsa interesului.
- Nereuşită episodică. Copiii nu învață regulat. Cauza – nu frecventează regulat lecțiile, nu îndeplinesc lucrul pe acasă, sunt neatenți, amăgesc pedagogii şi părinții.

Pedagogii anilor '50 au ajuns la concluzia că cea mai eficientă cale de a combate nereuşita este individualizarea procesului educațional. Individualizarea este metoda-cheie de a ridica elevul slab la nivelul celui mijlociu.

Începând cu anii '50 ai sec. XX, problema individualizării şi diferențierii începe să fie cercetată tot mai amănunțit şi din mai multe puncte de vedere (didactice şi psihologice).

Aspecte ale individualizării găsim la:

- V.I. Gladchih, M.D. Sonin – calea individuală către elev ca un mijloc de a ridica eficacitatea învățării;
- I.A. Unt, E.S. Rabinovski, N.V. Promotorova, I.B. Zachirova – individualizarea lucrului independent al elevilor ca un mijloc de dezvoltare a activității de cunoaştere;
- E.S. Rotunski – individualizarea lucrului de acasă;
- G.N. Kondratenko, A.A. Aucum, V.V. Ikanov – învățământul pragmatic ca un mijloc de individualizare-diferențiere;

- V.S. Merlin, E.A. Klimov, I.A. Samarin, B.A. Baimetov – calea individuală presupunând aplicarea unui stil de activitate individuală.

În anii '50 ai sec. XX apare lucrarea lui L.S. Slavina *Calea individuală către neînsuşitori şi nedisciplinaţi*. În această lucrare autoarea vorbeşte despre cauzele nereuşitei la învăţătură:

– atitudinea incorectă faţă de învăţătură;
– greutăţi în asimilarea materiei, profesorii motivând că elevii nu au capacităţi;
– incorect sunt formate deprinderile şi capacităţile;
– neputinţa de a munci intelectual;
– lipsa interesului de a învăţa şi a cunoaşte.

Pentru a preveni aceste cauze, profesorul trebuie:

– să schimbe atitudinea elevului faţă de procesul de învăţare;
– să depisteze calităţile elevilor a căror aplicare ar duce la îndeplinirea obiectivelor şcolii;
– să ajute şi să controleze mereu elevii.

În anii '60 ai sec. XX apar un şir de lucrări ale lui A.A. Budarnâi vizând procesul de individualizare şi de diferenţiere a elevilor în scopul preîntâmpinării nereuşitei şi identificării gradului de înţelegere a materiei de studiu. Totodată, autorul susţine că trebuie luate în consideraţie deosebirile individuale principale şi calităţile acestor elevi.

Rezultatele cercetărilor au stat la baza diferenţierii învăţării, delimitând 3 grupe caracteristice după gradul de asimilare şi înţelegere a materiei. Aşadar, A.A. Budarnâi împarte elevii după gradul şi posibilităţile de pregătire, după capacitatea de a învăţa şi de a lucra de sine stătător:

1) slabi – capabili să însuşească materia de bază şi esenţialul;
2) mijlocii – capabili să însuşească programa cu toate detaliile ei;
3) puternici – capabili să însuşească nu doar materia obligatorie, dar şi materialul adăugător.

La fel, în anii '60-'70 se efectuau cercetări privind evidenţierea calităţilor individuale ale elevilor, care se refereau doar la lucrul individual în cadrul unei clase, lucrul diferenţiat în sistemul educaţional nefiind supus cercetării.

Ceva mai târziu, în procesul de învăţare au fost aplicate un şir de procedee de diferenţiere a învăţământului: în clasele mari au fost introduse obiecte de studiu alternative, a fost majorat numărul de ore facultative şi al claselor cu studierea aprofundată a unor obiecte. Accentul este pus pe lucrul individual al elevilor. Au fost tipărite caiete de lucru la toate obiectele, ceea ce a deschis noi posibilităţi pentru lucrul individual al elevilor. În centrele de cercetări, problema individualizării sistemului educaţional devine una primordială.

Odată cu creşterea interesului pentru didactică au început să se efectueze un şir de experimente privind individualizarea procesului educaţional. Dat fiind faptul că învăţământul public a oferit mai puţine posibilităţi de a individualiza sistemul educaţional, acest tempou a scăzut, prioritate având un curriculum şcolar rigid, cu planuri de învăţământ obligatorii, cu programe foarte încărcate şi indispensabile pentru toţi elevii etc., care, practic, nu permiteau profesorilor să lucreze în mod creator, pentru a forma şi dezvolta individualitatea elevului. De aici apar şi alte trăsături negative ale sistemului educaţional: motivaţia slabă faţă de procesul de învăţământ, studierea materiei la un nivel mai inferior faţă de aptitudinile elevilor, pasivitatea elevilor, alegerea haotică a profesiilor.

În 1975 a văzut lumina tiparului lucrarea lui E.S. Rabinovski *Calea individuală în procesul de instruire a elevilor*, în care autorul prezintă soluţii referitor la însuşirea materiei şi la efectuarea lucrului individual al elevilor. Tot în acest volum sunt trasate problemele esenţiale ale procesului de individualizare şi locul lui în cadrul celorlalte principii didactice.

Lucrările lui E.S. Rabunski şi I.E. Unt prezintă un interes deosebit în studierea problemelor privind individualizarea procesului educaţional. Conducându-se de teoria lui L.S. Vâgotski despre zona dezvoltării apropiate, I.E. Unt face o concluzie potrivit căreia copiii se deosebesc nu doar după nivelul de dezvoltare actual, dar şi după nivelul dezvoltării apropiate. Evidenţierea deosebirilor dintre aceste două calităţi constituie o problemă primordială a individualizării procesului educaţional.

În pedagogie, studierea cursului într-un ritm individual a căpătat denumirea de *individualizare pe verticală*. În prezent, acest principiu nu se bucură de o aplicare largă, el constând în învăţarea într-un ritm încetinit sau într-un ritm accelerat. Învăţarea într-un ritm individual este o formă foarte veche; ea a apărut înaintea învăţării pe clase şi lecţii, când profesorul lucra acasă cu elevul pe post de guvernant. Această metodă era folosită pe

larg la începutul sec. XX. S-a constatat, însă, că în aceleaşi condiții ritmul de învățare al elevilor este foarte diferit. De exemplu, conform Planului Dalton, elevii puteau să treacă cursul de învățare într-un ritm individual (învățământul individual).

În anii '80 ai secolului trecut au apărut „clase cu elevi trecuți de vârsta clasei lor", acestea fiind completate cu elevi a căror vârstă era cu mult mai mare decât a celor din respectiva clasă; ca urmare, nou-veniții se simțeau incomod între ei. În ce priveşte însuşirea materiei de studiu, rezultatele erau pozitive. Însă, după un scurt timp, aceste clase au fost închise. Cauza principală a desființării respectivelor clase a constituit-o problema ce ținea de educarea acestor copii, deoarece toți erau adunați într-o anumită clasă sau şcoală. Un alt motiv care a stat la baza închiderii acestor clase a fost reducerea considerabilă a numărului de elevi repetenți, urmare a faptului că cadrele didactice au dat curs *procentomaniei.*

Organizarea claselor cu studierea aprofundată a unor obiecte a constituit un progres remarcabil în perioada anilor '80-'90. Astfel, I.A. Craav (1984) a constatat că, față de clasele obişnuite, în cele cu studierea aprofundată a unor obiecte reuşita la toate obiectele era cu mult mai înaltă. Elevii din aceste clase au o atitudine mai bună față de procesul de învățământ, interesele lor sunt cu mult mai dezvoltate, iar clasele – mult mai unite.

În această perioadă, în sistemul de învățământ apare problema şi se duc discuții referitor la trecerea deplină a claselor mari la diferențiere totală, aşa cum se făcea în Germania şi în alte țări socialiste în anii 1960/61 şi 1968/69.

Prin anii '90 ai sec. XX o atenție tot mai mare se acordă individualizării lucrului de sine stătător al elevilor. Concepția teoretică consta în aceea că elevul se dezvoltă intelectual numai atunci când activitățile didactice corespund nivelului său individual, deci problema principală rezidă în activizarea sferei de cunoaştere de la cel mai mic nivel până la etape mai avansate. În acelaşi timp, la realizarea individualizării procesului educațional a început să se atragă o atenție deosebită calităților psihice ale elevului şi, totodată, obiectivelor individualizării.

Actualmente, individualizarea este privită ca un element indispensabil în realizarea obiectivelor procesului educațional şi în formarea personalității elevului.

Bibliografie:

1. Brown H. Principles of Language Learning and Teaching. (2nd ed) Englewood Cliffs. - N.Y.: Pretice Hall, 1987.
2. Gardner R. and Lambert W. Attitudes and Motivation in Second Language Learning. Rowley. Mass.: Newbury House, 1972.
3. Komenius Ian Amos. Didactica magna, 1637.
4. Moles A. Abraham. Sociodinamica culturii. - Bucureşti: Editura Ştiințifică, 1974.
5. Nicola Ioan. Tratat de pedagogie. - Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 1996.
6. Pavelcu V. Cunoaşterea de sine şi cunoaşterea personalității. - Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1970.
7. Petrescu I.C. Metode pentru studiul individualității, 1931.
8. Stoian Stanciu. Cercetarea pedagogică. - Bucureşti: Editura Pedagogică, 1969.
9. Witkin H. and I. Berry. Psychological differentiation in cross - cultural perspective // Journal of Cross - Cultural Psychology, 1975.
10. Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения. - Москва: Педагогика, 1990.

Prezentat la 27.05.2011

LEARNING STYLES CHARACTERISTICS AND THEIR IMPLICATIONS IN THE FOREIGN LANGUAGE LEARNING PROCESS

Svetlana MUNTEANU

Catedra Filologie Engleză

Procesul de învăţare a unei limbi străine este unul complex şi presupune nu doar cunoştinţe, ci şi aptitudini. Fiecare persoană reprezintă o individualitate şi, prin urmare, este absolut firesc să-şi dezvolte un anumit stil ori mod de a învăţa. Este imposibil a găsi o clasificare unanim acceptată a acestor stiluri de învăţare, deoarece specialiştii în metodică au elaborat o clasificare în conformitate cu propria experienţă cu studenţii.

People's hereditary apparatus, their particular past life experience, and their present environment demands, makes most people develop their own way of learning that emphasizes some learning abilities on their part. Some people develop minds that do extremely well at assimilating contrasting facts into coherent theories, but they may be incompetent or uninterested in deducing hypotheses from those theories. Others are logical geniuses but find it impossible to involve themselves in active experience. For example, a mathematician may emphasize abstract concepts, while a poet may value concrete experience more highly, a manager may be primarily concerned with the active application of ideas, while a naturalist may concentrate on developing observational skills.

Ellis G. and Sinclair B. stated that one of the greatest problems people encounter in the learning process is the fact that they do not know how to learn the information and how to take control of their own learning abilities. That is why, in 1989, they introduced for the first time the "**learning to learn**" term, which describes the process of acquiring those skills that provide the learner with the possibility of understanding and mastering any area of knowledge at present or in the future [2, p.20]. They emphasized that people who had already learned to learn, knew how to develop a personal learning plan, how to learn effectively in any situation and even how to help others to learn more efficiently. Each person has his/her unique way of learning and through the process of the learning to learn process, an individual is given power to understand, appreciate and use his own particular style. The learner is exposed to a variety of learning styles in order to be able to choose the one, which works best for him according to the particular task he intends to do. Furthermore, identifying one's own learning style becomes an opportunity to develop thinking skills.

Witkin H.A. defined the learning style as *a characteristic, self-consistent mode of functioning, which individuals show in their perceptual and intellectual activities …, a term used to describe individual differences in the way one habitually tends to perceive, organize, analyze or recall information and experience.* Further, he affirmed that each person develops a unique learning style, which has both strong and weak points. His research confirmed the existence of constant unique learning styles, indicating that individual status within the tested population remained highly stable from early years to adulthood. Therefore, this means that individuals develop constantly having their own individual cognitive styles [10, p.244].

Wright T. defined learner's style *as a behaviour, which indicates the ways in which learners participate in-group learning activities*. According to him, learner's style refers to any individual who prefers special ways of going about learning. He insists on the idea that learner's style results from personality variables, including psychological and cognitive structure, socio-cultural background, and educational experience.

However, Wallace M. assumed that on the one hand, all learners are different but on the other one − they are the same. Based on their own experiences and observations, most teachers would probably agree, that students certainly learn in different ways [9, p.57].

It is nearly impossible to find a unanimous, undisputed and completely accepted learning style classification. As a result, different methodologists proposed various classifications of learning style, according to their own experiences with their learners. Here are some classifications I would like to mention, some of them being general and other-more concrete.

Rubin J. and Thompson I., for examples, spoke about two learning styles only.

1. ***Good language learners***
2. ***Bad language learners***

They consider that *good language learners* find their own special ways of learning and do not complain about difficulties. They try to be creative and to organize information about language having "a feel of language". They make their own opportunities and find strategies for getting practice in using the language inside and outside the class. When learning vocabulary, the good language learners develop various strategies for making sense of the target language without wanting to understand every word, letting the context to help them in comprehension. They include always knowledge of their first language in mastering the foreign language they learn. They learn different styles of speech and vary their language according to the formality of the situation [7, p.171].

Referring to *bad language learners*, Rubin J. and Thompson I. stated that, they usually try to memories the information without organizing or understanding it at all. They neither look for strategies and opportunities to practice and use the language nor make intelligent guesses for fear of making mistakes. They do not use mother tongue knowledge in mastering the foreign language they acquire [8, p.153].

The methodologists, Hudson T. and Parlett M. gave another classification of learning styles, where they divided learners into two groups as well:

1. ***Syllabus bound learners***
2. ***Syllabus free learners***

Syllabus bound learners have a traditional way of learning and need exams in order to study. Usually, they attend classes regularly, have assiduous study habits, but do not read widely outside the set work.

Syllabus-free learners are different from the syllabus bound learners from the point of view of their way of working. Their leading characteristic lies in the fact that they have their own methods of learning. They have a strong motivation and work better when they are free of any restrictions or requirements [6, p.440]. Analyzing these two learning styles classifications, one can observe that the distinction made by T.Hudson and M.Parlett is similar to that of J.Rubin and I.Thompson, but both of them have a week point, which consists in the fact that they give a general understanding of learning styles. This information is useful for the teachers, but only at the initial stage of examining the learners. In reality, teachers need a more detailed classification of learning styles in order to find a right way to the interaction with the learner and of the leaner itself.

Miller J. proposed the following classification of learner's styles. It divides the learners in:

1. ***Cue-seeker learners***
2. ***Cue-conscious learners***
3. ***Cue-deaf learners***

Cue-seeker learners usually try actively to get from their teachers information about their subject or topic of the subject. They do not like to find the information themselves and in general do not like independent work.

Cue-conscious learners like the self-governing work and collect useful information concerning the subject of the lesson and for organization of the lesson in general.

Cue-deaf learners do not respond to such pieces of information and do not work at all, having no motivation and no desire to do anything [1, p.178].

Marton F. and Entwistle N. suggest another classification of learning styles. They distinguish two types of learners.

1. ***Deep processing approach learners***
2. ***Surface processing approach learners***

The first category of learners is characterized by conscious learning. The main emphasis of this approach is the deep understanding of the text or articles they read, trying to pay attention to all the details given in the article or text.

The second category of learners do not pay attention to deep understanding of the text but to details or tangible words, which do not play an important role in the comprehension of the given article or text. The main emphasis of this approach is on the mechanical learning. T. Knowles' classification of learners' styles is characterized by the cognitive styles and consists of four different types of learners. His classification is more concrete than those mentioned above are.

1. ***Concrete learners***
2. ***Analytical learners***
3. ***Communicative learners***
4. ***Authority-oriented learners***.

Concrete learners are always interested in new information. They are curious, spontaneous and prepared to take risks. They are fond of variety and a constant change of circumstances. They dislike routine learning work and prefer verbal or visual experiences or even physical involvement in learning. Here are the leading strategies the concrete learners use when learning the new material.

- to learn by games in class,
- to learn by pictures, films and video in class,
- to learn English by working in pairs.

Analytical learners are independent persons who like to solve problems in their own way and develop their own principles. They prefer a logical systematic presentation of the new learning material. Analytical learners are serious and extremely vulnerable to failure. This type of learners has the following preferences:

- to study grammar,
- to learn by studying English books at home,
- the teacher to let them find their own mistakes.

Communicative learners need to interact with other learners and learn well from discussions and group activities. They feel themselves better in a democratically run class. Usually, learners favoring a communicative style prefer the following strategies:

- to learn by watching, listening to American people or Englishmen,
- to learn by talking to their friends in English,
- to learn by watching English TV channels at home.

Authority-oriented learners are responsible and reliable. They like and need structure and sequential progression. They relate well to a traditional classroom. They prefer to have an authority figure teacher who establishes authoritative rules. They like to have clear-cut instructions and to know exactly what they are doing. Here are the authority-oriented learners' preferences:

- the teacher to explain everything,
- to write everything in their notebooks,
- to have their own textbooks.

It is possible to observe that the T. Knowles' classification of learning styles gives the teacher concrete information about the learners. In this way, it helps the teacher to find out to what learning style the learner belongs quickly and without misunderstanding, so that he/she could work with him/her in a right way, which will be more enjoyable and effective for both sides [3, p.234].

McCarthy B. has applied the learning theory to the classroom and described four learning styles and namely this description served for D. Kolb's further Learning Cycle as each of the four learning styles serve as a base for Kolb's Learning Cycle. She calls these styles in the following way:

1. ***Imaginative learners***,
2. ***Analytical learners***,
3. ***Common sense learners***,
4. ***Dynamic learners***

Imaginative learners respect the teacher's authority and learn by listening and sharing ideas. The special skills of these learners lie in observing, questioning, visualizing, imagining, brainstorming and interacting. Generally, they are considered cooperative, sociable and interested in people and culture.

Analytical learners prefer a teacher to maintain a traditional role and to run lessons with a clear chain of commands. They always need details as their special skills lie in organizing, analyzing, seeing relationships, identifying parts, classifying and comparing two or more things, persons or phenomena.

Common sense learners see teacher's authority as a very necessary element for a good organization of the classroom. These learners eat up small concrete tasks and tend to rely heavily on kinesthetic involvement to learn. They usually know where their personal effects are and seem to take pleasure in turning over the neatly copied pages of their notebooks. Their special skills lie in exploring and problem solving, experimenting, seeing, predicting and recording.

Dynamic learners tend, first, to disregard authority. The dynamic learners tend, for the better or for worse, to be the most physically active and to possess charismatic leadership qualities that attract the attention of their classmates. The special skills of these learners lie in integrating, evaluating, explaining, summarizing, and representing [5, p.122].

Analyzing the two learning styles discussed here, one can observe that M. McCarthy's classification of learning style has something in common with T. Knowle's classification. Let us examine the following table.

Table

T. Knowles' and B. McCarthy's classifications of learning styles in comparison

Knowle's classification	**McCarthy's classification**
Concrete learners	Common sense learners
Analytical learners	Analytical learners
Communicative learners	Dynamic learners
Authority-oriented learners	Imaginative learners

Analyzing the Table 1, one can observe that the slight difference consists in the names of the groups and the description of the learners' types. Another feature that is different from T. Knowle's classification is that both *Common sense* and *Imaginative learners* respect the authority of the teacher, but in T. Knowle's classification only *Authority-oriented learners* prefer teacher as an authoritative figure in the class.

Although these models are based on large amounts of experimental analysis, they are open in varying degrees to a number of criticisms. They are all based on binary oppositions and on the hypothesis that learning styles are all innate and do not change, as Lettery C. A. is convinced that people are born under the sign of a particular style and that nothing can be done about it [4, p.34].

Another conception concerning the variations of human behaviour and learning, explains that if individual **A** differs from individual **B**, it means that each of them develops at his own pace, both of them going through certain stages or phases of development. This conception assured parents that problems of infancy and early childhood would be solved in adulthood [2, p.26].

In conclusion it is necessary to emphasiye that a number of attempts have been made to integrate research on learning styles in the language teaching methodology, mostly in the context of learner-training activities where learners are being prepared for autonomous study. Two main approaches have developed. In the first, learners are invited to discover, reflect on and to trust to their learning styles. In the second, they are encouraged to become more flexible learners by widening their range of styles in order to be able to make appropriate cognitive choice when faced with particular tasks.

In what concerns the classification of learning styles, there is no one fully accepted categorization. This happens because of the fact that different methodologists had their own experiences with their learners and as a result, proposed various classifications of learning style.

Despite the amount of research that has been done into learning styles over the last few years, there is no clear evidence that one learning style is generally better than another is. This is just as well, because we cannot do very much to alter how we prefer to learn. What are much more important in influencing the rate of progress in learning a language, are the strategies that are employed in the particular learning situation.

References:

1. Ehrman Madeline. Adult Language Learning Styles and Strategies in an Intensive Setting. - Modern Language Journal, London, 1990.
2. Ellis G., Sinclair B. Learning to learn English, Cambridge, 1989.
3. Larson M.J. Teaching English as a Foreign Language. To Large, Multilevel Classes. - Information Collection and Exchange, London, 1992.
4. Lettery C.A. Cognitive Profile: relationship to achievement and development / Lettery C.A. / Language Acquisition, a Journal of Developmental Linguistics.
5. McCarthy B., Teaching to Learning Styles with Left/Right Mode Techniques. - New York, 1980.
6. Michael Byram, Routledge Encyclopedia of Language Teaching and Learning. - London, 2004; Nunan D. The Teaching Methodology. - New York, 1995.
7. Rubin J., Thompson I. How to Be a More Successful Language Learner. - London, 1983.
8. Wallace M. Training Foreign Language Teachers. - Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
9. Witkin H.A. Cognitive Styles: Essence and Origins. - New York, 1972.

Prezentat la 24.06.2011

VALENȚE DIDACTICE ALE CONVERSAȚIEI ÎN CADRUL PREDĂRII LIMBILOR STRĂINE

Ana ARŞER

Catedra Limba Franceză

Dans la pratique universitaire actuelle, on remarque la tendance d'intensification du dialogue professeur-étudiant, considéré comme la plus active et la plus efficace modalité d'instruction et d'éducation. La **conversation** c'est la méthode qui aux révèle le mieux les nuances théoriques et pratiques du développement des compétences communicatives étudiants à la leçon de français. Quant au professeur, c'est à lui le rôle de présenter le français comme modalité d'investigation et de découverte, par la mise en relief du caractère dynamique et fonctionnel des acquisitions nouvelles.

În practica universitară actuală se remarcă o tendință de intensificare a dialogului profesor-student, considerat una dintre cele mai active şi mai eficiente modalități de instruire şi educație. Ca urmare, preocupările legate de perfecționarea conversației şi a dezbaterii cunosc, în ultimul timp, o adevărată efervescență, exprimată în diverse cercetări didactice privind acest subiect. Însă, spre deosebire de înclinația firească a omului de a conversa, dialogul ca metodă are cu totul alte semnificații, îndeplineşte alte funcții, reprezintă altceva decât un simplu schimb de experiență. În învățământ, dialogul este în întregime subordonat unor sarcini educative, fiind axat pe procesul de învățare al studenților şi destinat dezvoltării personalității acestora. Metodele în discuție obligă profesorul să conceapă învățarea într-o altă viziune, care deplasează accentul pe raționamentele utilizate de studenți, pe activitățile intelectuale implicate în procesele de rezolvare a problemelor-cheie, şi nu pe o tocire mecanică. Modul de concepere şi de organizare a activității didactice va reflecta dorința şi efortul cadrului didactic de a contribui la prezentarea limbii franceze, în cazul nostru, ca mod de cunoaştere, ca proces de investigare şi descoperire, prin reliefarea caracterului dinamic şi funcțional al noilor achiziții. În activitățile de proiectare didactică, de concepere şi organizare a situațiilor de instruire, profesorul trebuie să aibă în vedere, în principal, progresul intelectual aşteptat de la studenți, progres necesar pentru a trece un anumit obstacol cognitiv sau practic; or, scopul major al învățării constă nu doar în achiziția de cunoştințe, ci, în special, de atitudini intelectuale, care au avantajul că sunt transferabile în alte situații de instruire.

Ca structură specifică, elaborată, de predare-învățare, metoda conversației, bine condusă, angajează un sistem determinat de interacțiuni verbale profesor-student, în conformitate cu obiectivele instructiv-educative urmărite. În raport cu aceasta, ea îşi asumă o multitudine de funcții, ceea ce îi conferă valoarea unui prețios instrument didactic în mâna profesorului. Ca funcții esențiale vom distinge [1]:

a) *funcția euristică*, de descoperire a noi adevăruri, de asimilare a unor noi cunoştințe, şi *formativă* în acelaşi timp – conversații de tip euristic;
b) *funcția de clarificare*, de sinteză şi aprofundare a cunoştințelor, a conceptelor, cu care studenții au avut un anumit contact cognitiv în prealabil (conversația de aprofundare);
c) *funcția de consolidare şi sistematizare a cunoştințelor*, de întărire a convingerilor ştiințifice (conversație de consolidare);
d) *funcția de verificare sau control* (de examinare şi evaluare) a performanțelor învățării.

Cea mai importantă şi cea mai des întrebuințată rămâne conversația euristică. Atunci când utilizează această tehnică interogativă, profesorul instruieşte nu prin transmiterea de noi cunoştințe, ci efectuând cu studenții săi o anumită activitate comună de gândire şi căutare, de cercetare şi descoperire. Această investigație, cu un specific didactic aparte, se realizează prin intermediul unei succesiuni de întrebări puse cu abilitate de profesor şi alternate cu răspunsurile studenților, sprijinindu-se pe valorificarea cunoştințelor existente deja. Întrebările enunțate, supuse întregii grupe pentru analiză şi soluționare, generează la studenți necesitatea de a cunoaşte, de a căuta, de a descoperi; servindu-se de dialog, profesorul îi determină să-şi pună probleme, să încerce eforturi succesive de gândire, până ajung să ia cunoştință de numeroase aspecte pe care ei încă nu le-au putut cunoaşte, să verifice anumite cunoştințe, bazându-se pe experiența lor cognitivă anterioară. De altfel, însăşi etimologia cuvântului *conversație* (lat. *conversatio* – compus din *con, cum* = cu, şi din *versus* = întoarcere) vrea să ne arate că este vorba despre o acțiune de întoarcere şi reîntoarcere (la cunoştințele deja

dobândite), de o acțiune de cercetare amănunțită, de examinare a unei probleme sub toate aspectele ei. Astfel, spiritul conversației constă mai puțin în a arăta şi mai mult în a ajuta pe alții să găsească în propria lor minte concluzii, generalități, soluții la probleme, deduse printr-un efort de gândire din cunoştințele pe care le posedă.

Întrebările adresate au menirea de a descifra noi relații cauzale, de a imagina sau propune soluții variate şi originale la rezolvarea diferitelor probleme teoretice şi practice incluse în cuprinsul materiei, de a ajunge la formularea de noi concluzii. Este evident, însă, că un asemenea dialog nu ar putea fi util însuşirii unui material absolut nou pentru studenți, în contextul disciplinei predate. Înteleasă şi aplicată în acest spirit, conversația euristică se apropie de semnificația inițială pe care Socrate (469-399 î.e.n.) i-o atribuia dialogului, folosit la timpul lui pentru a-şi conduce discipolii şi adepții săi la descoperirea unor lucruri de mare adâncime şi înțelepciune. Socrate pretindea că dialogul este o adevărată artă de a „moşi" spiritul, de a face să iasă la lumină adevărul, printr-un efort de adâncă meditație.

O atenție deosebită urmează să acorde profesorul sancționării răspunsurilor sau întăririi pozitive pe care studentul o primeşte din partea acestuia. Dacă vom înregistra cu atenție scenariul desfăşurării unor lecții, vom putea număra nu mai puțin de 40-50 de întrebări şi răspunsuri care se succed într-o ordine logică şi care nu fac apel decât la procesele intelectuale elementare. Această practică, însă, bazată pe „întrebări deschise", care de fiecare dată cer un singur răspuns acceptat, fără nici o posibilitate de alegere decât între eroare şi răspuns valabil, răpeşte studenților posibilitatea să ajungă le descoperirea esenței materiei date. Într-o astfel de abordare, studenților nu li se oferă posibilitatea să anticipeze, să caute, să aleagă, neputându-şi manifesta spontaneitatea în gândire. Un astfel de pseudodialog nu e nimic altceva, după Gilbert Leroy, decât un învățământ camuflat, în sensul că profesorul *încearcă să-l facă pe elev să spună ceea ce ar trebui să spună el singur* [2].

Cercetările psihopedagogice care se întreprind de mai mulți ani (J.Piajet, B.Inhelder, H.Aebi, G.Palmade ş.a.) caută să ajungă la structurarea de o aşa manieră a conversației, încât să sporească la maximum funcțiile ei formativ-euristice. Se preconizează o conversație mai puțin dirijată, favorabilă operațiilor de gândire şi intensificării relațiilor interpersonale, socioafective dintre membrii unei clase de studenți. Potrivit ideii că orice cercetare porneşte de la o problemă, se acordă atenție momentului de debut al conversației. Cu alte cuvinte, se consideră deosebit de important să se pună în fața studenților o problemă semnificativă, clară, care să ofere acestora posibilitatea să anticipeze o structură globală a temei studiate.

Se consideră că întrebările mai cuprinzătoare – deschise – solicită inteligență productivă, lasă studenților mai multă libertate de căutare, de formulare a mai multor răspunsuri şi soluții posibile. O sarcină ca: *Donnez la caractéristique d'une entreprise* este de preferat în locul unei suite de întrebări limitate de genul: *De quoi est constituée une entreprise?; Qui conduit une entreprise?; Quels types d'entreprises connaissez-vous?* etc. O întrebare cuprinzătoare lasă studenților libertate de manifestare a inițiativei în descoperirea căilor prin care se ajunge la noi cunoştințe, le lasă timp de gândire, solicită spiritul critic şi dezvoltă aptitudinile de cooperare, de a rezolva prin efort colectiv o problemă. Întrebările care vor fi adresate vin să îndemne la anumite acțiuni, să sugereze sau să anticipeze diversele operații de efectuat. De exemplu, întrebarea *Qu'est que c'est?* cere studenților să clasifice obiectul sau fenomenul vizat; întrebarea *Est-ce mieux ou pire?* pretinde o comparație; întrebarea *Dans quel but?* – o evaluare a scopurilor şi mijloacelor etc. Asemenea întrebări facilitează înțelegerea, stimulează curiozitatea, suscită intersesul şi participarea activă a studenților în cadrul lecțiilor, dezvoltă capacitatea de a pune întrebări, de a explora, de a examina realitatea, dar şi dorința de a afla.

Concomitent cu reducerea frecvenței întrebărilor de memorie, reproductive, în favoarea celor de gândire, este salutabil ca profesorul să creeze cât mai multe situații generatoare de întrebări, de frământări şi căutări proprii; să recurgă la întrebări-problemă, să inverseze procedeul încurajând studenții să formuleze ei înşişi întrebări, să-şi pună probleme. Fireşte, lucrul cel mai important este ca profesorul să cunoască „logica naşterii întrebărilor" şi să posede, cum spune Piajet, *unele calități ale lui Socrate* [3]. Toate acestea se câştigă odată cu experiența, dar nu mai puțin adevărat este că şi studenții trebuie să fie obişnuiți de timpuriu cu uşurința de a întreține conversații cu profesorii lor, cu colegii, căci aceasta le va servi la organizarea propriei lor gândiri. În general, practica conversației se cuvine să fie privită totdeauna ca o şcoală a vorbirii, ca un exercițiu de cultivare a elocinței, a aptitudinii de a comunica, atât de mult solicitate astăzi.

Este absolut necesar ca timpul care se lasă între întrebare şi răspuns să fie bine dozat, după dificultățile de alcătuire a răspunsului. Dacă întrebarea verifică doar ceea ce urma să fie reținut, se va pretinde la un răspuns

spontan; dacă răspunsul necesită o elaborare mintală, se va lăsa studenţilor suficient timp de gândire, de reflecţie. În mod normal, reacţia imediată la întrebare trebuie să fie o pauză de reflecţie, dar şi de liberă alegere a mijloacelor de expresie a gândirii. Totodată, va fi necesar să-i lăsăm studentului timp suficient şi posibilitatea de a-şi verifica şi completa propriul său răspuns. De aceea, greşesc acei profesori care, odată lansând o întrebare, doresc să obţină imediat şi răspunsul aşteptat, iar dacă acesta întârzie, se impacientează, intervin cu întrebări pentru a grăbi răspunsul, tulburând reflecţia atât de necesară. Pe de altă parte, profesorul se găseşte adesea (în special la limbile străine) prins între exigenţele contradictorii ale corectitudinii limbajului şi cele ale spontaneităţii de gândire a studentului. Mai degrabă este de dorit ca studentul să fie lăsat să-şi exprime liber gândurile, cu riscul de a i se tolera iniţial anumite greşeli de exprimare, lipsa de coerenţă, fără a suspenda brusc ceea ce intenţiona el să spună, căci altfel există riscul ca firul conversaţiei să se rupă. Doar după exprimarea răspunsului se vor face corectările necesare şi se va pretinde, totodată, ca răspunsurile pe care le dau studenţii să dovedească o elaborare personală, conştientă, întemeiată pe înţelegerea faptelor, a legăturilor cauzale, să fie în stare să motiveze afirmaţiile lor etc.

E de menţionat că pentru o eficientă proiectare a strategiilor didactice de acest tip (conversaţia euristică, discuţia, dialogul) este nevoie ca acestea să fie strict subordonate realizării sarcinilor didactice instructive şi educative, asigurând totodată relaţiile interpersonale, socioafective dintre membrii unei clase de studenţi. Valoarea metodelor euristice constă în antrenarea proceselor intelectuale (ca atenţia, spiritul de observaţie, imaginaţia, creativitatea, memoria logică de lungă şi scurtă durată), precum şi a unor trăsături de voinţă şi caracter (ca răbdarea, efortul, colegialitatea). Profesorul nu va uita niciodată că este organizator, consultant şi îndrumător, nu însă sursă de informaţii.

Cercetările de psihopedagogie şi de sociologia educaţiei au evidenţiat nu o dată productivitatea mai mare a studenţilor care lucrează în grup şi, în acelaşi timp, au contribuit la construirea unei metodologii de muncă în echipă. Munca în grup vizează cu deosebire aspectul social al învăţării, dezvoltarea comportamentului social al studentului; se obţin rezultate bune în activităţi care îndeamnă la meditaţie, care pretind organizarea sau construirea a ceva, precum şi în activităţi care, prin caracterul lor, implică comunicarea sau conversaţia. La lecţiile de limba franceză se mizează mult pe lucrul în grup, care creează o atmosferă de deschidere, de receptivitate şi de apropiere reciprocă, intensifică relaţiile din cadrul grupului, formează deprinderi de cooperare. În cazul lucrului în grup, fie că vorbim despre o discuţie sau o dezbatere, un joc de rol sau un studiu de caz, participanţii expun şi explică, fac comparaţii şi comentarii, resping sau acceptă idei şi soluţii, formulează ipoteze şi concluzii, iau decizii şi adoptă atitudini, activităţi care oferă acestei metode un caracter operaţional.

Modalitatea de structurare, ordonare şi, mai ales, cea de proiectare didactică a ofertei de informaţii în activităţile didactice constituie unul dintre factorii de bază ai ameliorării procesului instructiv-educativ la orice disciplină. Acest lucru devine cu adevărat posibil numai în condiţiile practicării unui învăţământ activ, bazat pe strategii de comunicare, care să stimuleze operaţiile gândirii, judecăţile şi raţionamentele studenţilor, dându-le acestora posibilitatea să dobândească în mod independent şi conştient noile cunoştinţe.

Referinţe:

1. Altet M. Les pédagogies de l'apprentissage. - Paris: Presses Universitaires de France, 1997.
2. Bocoş M. Metode euristice în studiul chimiei: Problematizarea şi Descoperirea. - Cluj: Presa Universitară Clujeană, 1998.
3. Cerghit I. Metode de învăţare. - Bucureşti, 1976.

Prezentat la 01.06.2011

THE IMPORTANCE AND BENEFITS OF TEACHING READING STRATEGIES: IMPROVING READING COMPREHENSION

Nina ROŞCOVAN, Olga DUHLICHER

Catedra Limbi Germanice

Lectura constituie o activitate fundamentală pentru întreținerea condiției intelectuale, îmbogățirea cunoştințelor şi a limbajului, pentru cunoaşterea indirectă a diferitelor universuri şi realități. Lectura aduce cititorilor beneficii mari, care nu pot fi puse la îndoială de nimeni. Acesta este motivul pentru care cititorii trebuie să înțeleagă importanța lecturii.

În acest articol autorii menționează importanța şi beneficiile lecturii şi, de asemenea, prezintă strategiile efective de îmbunătățire a comprehensiunii unui text în procesul de lectură. Aceste strategii sunt esențiale nu doar pentru comprehensiunea scrisă, dar şi pentru a depăşi barierele în lectură, pentru a deveni un cititor mai bun.

Reading is a complex area, and it is sometimes described as a quest for meaning that requires the reader to be an active participant. A dictionary would give you the definition of a skill or an activity of getting information from books. Furthermore it has a number of common interpretations. Firstly it may mean *reading aloud*, which involves understanding the black marks first and then the production of the right noises. For those who teach foreign languages it is closer to 'pronunciation' than it is to 'comprehension'. Secondly, it may also mean '*silent reading*' as it is well known that the greatest amount of reading that is done in the world is silent. A reading room is a silent room. But the nature of the silent reading skill varies according to the use to which it is being put. Some of the uses would be: to *survey material* which is to be studied, to look through indexes, chapter headings and outlines, to *skim*–particularly when looking for a specific item of information in a mass of other printed information, *to scan* to get a general idea of what a text offers, to gain *general understanding*, as when reading for pleasure, *to study* or learn the content of what is read in some detail, *to study the language* in which the material is written [1].

Some define the process of reading as the retrieval of information in a nonliterary text, or take on wider meanings like 'reading the situation'. When we speak about reading we usually have in mind the reading of a particular kind of text–one that is in the form of printed language. Sometimes the assumption is even more specific, referring only to books or even to particular kinds of books termed literature. In general parlance the verb 'to read' is used much more widely; to talk, for example, of reading faces, tea leaves, the weather, people. There is a common expression, 'I can read you like a book'. This broader definition is indicative of the fact that the reading of print is only one instance of a much more widely applied human faculty. It can be mentioned that people read the world around, they give meaning to the patterns they see in it.

Some researchers examine the idea of reading as 'an inherently social process' and the ways in which the reconstruction and renegotiation of meaning transforms 'readings' into 'culture'. Using examples from media texts they explore the 'cultural experiences and competencies' evident in the classroom and reflect on the implications for the future society of neglecting these reading experiences. The demands of this future society are evident too in the way that the concept of reading is now understood to include information skills–a need for information literacy [2].

There are many reasons why reading (teaching reading) is important. Students need to be able to read English texts for their study purposes, for their future careers or for their own pleasure. Reading is definitely one of the basic skills in the process of learning a language. Furthermore any exposure to English is beneficial for the student as it provides good models of English writing, as well it is a great opportunity to learn new vocabulary, revise and enhance their grammar and punctuation knowledge. Reading is a skill very much needed in the process of language acquisition, and can make it exciting and engaging; it can introduce interesting topics and stimulate discussions.

In addition, arguments for the importance of this skill abound in the amount of reading research conducted in the last few decades, which has enriched the knowledge about the nature of reading comprehension. One strong outcome of this research is that it shifts the skill of reading that was traditionally considered passive with no place in Foreign Language teaching, to a process increasingly recognized as interactive and constructive with a key role in developing learners' communicative competence [3].

If we look at what is involved in the reading of narrative there will be aspects peculiar to that form but there will be many others that are common to other texts and purposes.

Readers first have to make a correlation between the shapes on the page and the language in their heads. To be effective readers it is necessary to be able to relate particular shapes to particular sounds and meanings. This is the process often referred to as decoding. Therefore there are several components in the reading skill: the recognition of the black marks, the correlation of these with formal linguistic elements, and the further correlation of the result with meaning.

In the reading of narrative readers need to be able to relate to a large number of conventions. They need to be able to read within or against the rules of particular genres. These rules help the reader to decide what is acceptable, plausible rather than possible, within the world of that story. Writers also often deliberately break the conventions in order to achieve effects. Students need to be given access to the widest range of genres. They also need opportunities to explore the conventions of genres and to explore the ways in which texts are structured if they are to become powerful readers, and writers, of narrative. Texts are not entirely self-contained; they refer to the world. Texts assume knowledge on the part of the reader. Sometimes the knowledge is factually based and refers to objects, events and people [4].

The teaching of reading involves movement beyond the confines of the text out into the world to which it refers and the world inhabited by its readers. The relationship between the perceptions, understandings and values of these two world views must be explored.

Reading Strategies are essential, not only to successful comprehension, but to overcoming reading problems and becoming a better reader and comprehender.

There are several strategies that help readers improve their comprehension during the process of reading, they help them become active readers who are in control of their own reading comprehension. As comprehension increases so does appreciation of reading for both knowledge and pleasure, thus to be successful at reading comprehension, students need to actively process what they read. The comprehended knowledge would include engaged learning, personal connection, background knowledge, meaningful context, prediction, critical analysis and metacognition.

1. The **previewing** and **motivating** process begins with activating prior knowledge, building connections, establishing goals for reading with purpose, and pre-teaching information needed for successful comprehension of the particular text. The teacher should keep in mind the goals of connecting with past experiences and real-worlds applications, his students' personal interest, as well as captivating their interest through novelty and imagination stimulation. The teacher can activate his students' background through discussion about interesting topics that will be included in the text before they read it, let the students share their knowledge about the author. The previewing can be achieved by providing the students the big picture first by inviting guest speakers, showing related videos, organizing field trips, bringing current even stories in newspapers etc.

2. **Pre-reading** activities prepare students for the content and focus of the text to be read. Its goal is to give students an overview of the topic, story or book so they can develop mental templates upon which they will pattern the new information. Pre-reading can include activities to build interest and attention (by asking questions about the book topic or by reading a surprising or intriguing passage from the story/book), explore keywords, create connections and establish reading goals (when a part of their goals includes finding information to support their predictions or to answer their questions, students approach the reading with more motivation, and it stimulates active thinking).

3. **Predicting** is an activity that will stimulate the students use their prior knowledge and look for information in the new text to confirm or refute their predictions, thus it motivates them to follow the story through personal engagement. A good type of prediction activity is a non-graded true/false, multiple choice, or fill-in-the-blank prediction page.

4. **Answering questions** has been proven to improve comprehension as it focuses readers' attention on what they are to learn, it makes them think actively as they read as well at it helps them review content and relate what they have learned to what they already know [5].

5. **Generating questions** and **inferring**, is a process that teaches students to ask themselves or others questions that require them to combine information from different parts of the text and can engage problem-solving processes that build interest.

6. **Self-monitoring** (or metacognition) requires students to stop periodically to take notes of the words they do not know or understand, or sometimes the parts of the plot that do not make sense to them. Through instruction and modeling students can also be taught to stop periodically to construct mental images and do independent summaries of their understanding of the action or character.

7. **Recognizing the story structure** which would include the following categories of content; characters, setting, events, problem, resolution. Sometimes the students can use story maps to help them.

8. The use of **graphic** and **semantic organizers** which are known by different names, such as maps, webs, graphs, charts, frames, or clusters. (We could annex some of the, eg Venn diagram, or cause/effect or story map.) Regardless of their name, these organizers can help students read and focus on the text structure, or it would provide them with the tools to examine and show relationships in the text; and finally it would help them write well-organized summaries of the text. Examples of useful graphic organizers are: Venn-diagrams (used to compare or contrast information from two stories), Story Map (used to chart the story structure), Chain of Events or Timelines (used to order or sequence events in a text), Cause/effect (used to illustrate the cause and effects told within a text).

9. **Summarizing** requires the learners to determine the most important information and relate it in their own words; furthermore for an effective summary they have to identify the main ideas, to connect them and to eliminate unnecessary information. It connects reading and memory by linking understanding of text to remembering.

10. **Comparing** and **contrasting** helps students to make associations between elements of story, character, setting and theme. The teacher can organize debates where the students will take sides and support their points of view, they can discuss similarities and differences between their lives and those of the characters.

11. Additional comprehension skills that must be taught and practiced include assessing and connecting with their background knowledge, pre-teaching of the new vocabulary, clarification of key concepts, linking to prior knowledge and personal relevance, teacher-guided and student-centered discussions about the content, previewing and teacher feedback for understanding. Independent comprehension activities such as papers, projects, or original graphic organizers can give students opportunities to demonstrate their comprehension and their improvement. **Literature Logs** are personal journals where students respond to the book. In their logs, students are prompted to include quotes, paraphrase conversations, and briefly summarize parts of the plot that cause them to stop and think. When they summarize data as notes, they are making judgments and engaging in critical analyses when they effectively delete or merge information [6].

It's also crucial that the students practice using the strategies. This could be achieved in a classroom in numerous ways. For example, the students could be placed in pairs and asked to take turns self-explaining a portion of the textbook. The teacher can also have the students self-explain as a class–calling on students to begin or continue self-explanations and asking the students to write out self-explanations for selected sentences in text. These simple exercises may have important benefits, particularly for the struggling students.

It should be noted that explicit teaching techniques are particularly effective for comprehension strategy instruction. Thus the teachers would tell their readers why and when they would use the reading comprehension strategies, which strategies they should use, and most importantly how to apply them. The basic steps of explicit instruction usually include: direct explanation (the teacher explains the students why the strategy helps comprehension and when to apply the strategy), teacher modeling (the teacher models, or demonstrates, how to apply the strategy, while reading the text that the students are using), guided practice (the teacher guides and assists students as they learn how and when to apply the strategy), and application (the teacher helps students practice the strategy until they can apply it independently). Effective strategy instruction can be achieved through cooperative learning, which would mean the students working together as partners or in small groups on clearly defined tasks, thus the students work together to understand the text; they help each other apply comprehension strategies.

References:

1. Harmer J. How to teach English: an introduction to the practice of English language teaching, Longman, 2000.
2. Nation S.P. Teaching ESL/EFL, Reading and Writing. - New York, 2009.
3. Brindley S. Teaching English, the Open University, 2005.
4. Uso-Juan E. Martinez-Flor A. Current Trends in the Development and Teaching of the Four Language Skills. - Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2006.
5. Broughton G., Brumfit Ch., Flavell R., Hill P., Pincas A. Teaching English as a foreign language. - Routledge & Kegan Paul Ltd, 2003.
6. Willis J. Teaching the brain to read: strategies for improving fluency, vocabulary, and comprehension. - ASCD, 2008.

Prezentat la 29.04.2011

PROFESORUL RUBEN BUDAGOV – O CELEBRITATE LINGVISTICĂ
(5 septembrie 1910-18 iulie 2001)

In memoriam

Anatol CIOBANU

Catedra Limba Română

Le professeur Ruben Budagov (1910-2001) – linguiste de taille européenne – a contribué à l'enrichissement du patrimoine de la philologie russe et mondiale de plus de 25 monographies. Il a abordé des problèmes de divers domaines, tels que: la linguistique générale, les études romanes, la lexicologie comparée, la sociolinguistique, la théorie lexicographique, la syntaxe romane et contrastive, l'histoire des mots et des écoles linguistiques, la langue et le style des œuvres littéraires, la culture des langues nationales etc.

En tant que disciple fidèle de l'académicien Vladimir Sismariov, R.Budagov devient, dès son jeune âge, lecteur au Département où activait son maître, à l'Université de Petersbourg. Plus tard il est invité à l'Institut de Linguistique de l'Académie des Sciences de l'URSS et, finalement, il est invité à l'Université «M.V. Lomonosov» de Moscou où il a travaillé comme directeur de département jusqu'au moment de la retraite (1989).

Ruben Budagov a soutenu le point de vue scientifique concernant l'identité linguistique moldo-roumaine. Il a accordé tout son appui à l'élaboration et à la soutenance des thèses de docteur d'Etat des universitaires moldaves Anatol Ciobanu, Silviu Berejan, Anna Bondarenco, Grigore Cincilei et autres.

Savant-lingvist de talie europeană, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Federaţiei Ruse, doctor habilitat în filologie, profesor universitar şi fost şef al Catedrei Filologie Romanică a Universităţii „M.V. Lomonosov" din Moscova, Ruben Budagov a fost un bun cunoscător al limbii noastre şi un fidel prieten al românilor de pretutindeni.

Este bine cunoscut în mediul filologilor de pe toate meridianele ca un eminent specialist de lingvistică romanică şi generală, savant erudit şi poliglot (cunoştea greaca veche, latina clasică, franceza, spaniola, italiana, româna, engleza, germana, rusa), om cu cele mai alese trăsături sufleteşti: sinceritate, principialitate, consecvenţă, bunăvoinţă, deschidere spre tot ce e nou, respect şi înaltă preţuire a înaintaşilor şi a colegilor de breaslă.

După absolvirea Facultăţii de Limbi Străine a Institutului Pedagogic din or. Rostov-pe-Don, R.Budagov face aspirantura la Universitatea din Petersburg sub conducerea vestitului romanist Vladimir (Feodorovici) Şişmariov, abordând cu succes probleme legate de lexicul limbii franceze. În anul 1947 susţine a doua disertaţie, de doctor habilitat, devenind totodată şi profesor titular al Catedrei Filologie Romanică de la aceeaşi universitate. Din 1952 şi până la sfârşitul vieţii locuieşte la Moscova, ocupând, la timpul respectiv, postul de şef al secţiei de limbi romanice de la Institutul de Lingvistică al Academiei de Ştiinţe şi de şef al Catedrei Filologie Romanică la Universitatea „M.V. Lomonosov" din Moscova. Ultimul post l-a deţinut până în 1989 – data pensionării.

Ca pedagog strălucit, orator de excepţie şi polemist temerar, prof. Budagov a ţinut cu succes mai mult de cinci decenii (la cele două universităţi: din Petersburg şi din Moscova) cele mai prestigioase cursuri: de lingvistică generală, de filologie romanică, de istorie a lingvisticii, de stilistică şi multe altele. A îndrumat munca de cercetare a sute de licenţiaţi, a patruzeci de doctori şi de doctori habilitaţi în filologie.

Un loc central în activitatea profesorului îl ocupa **cercetarea**. De sub pana lui măiastră au ieşit circa 500 de lucrări, inclusiv 25 de monografii, manuale, broşuri, unele din ele fiind traduse în alte limbi, inclusiv în limba română (*a se vedea:* „Introducere în ştiinţa limbii". - Bucureşti, 1961. - 513 p.; „Problemele studierii limbilor literare romanice". - Bucureşti, 1962. - 50 p. ş.a.).

Aria de preocupări lingvistice şi filologice ale savantului R.Budagov era extrem de largă. Despre ea s-ar putea judeca chiar numai după titlurile unor monografii: *dezvoltarea terminologiei politice franceze în sec. XVIII (1940); cuvântul şi semnificaţiile lui (1947); schiţe de lingvistică (1953); Saussure şi suassurianismul (1954); studii de sintaxă a limbii române (1958); problema studierii limbilor romanice literare (1961); cercetări comparativ-semasiologice (1963); problemele dezvoltării limbii (1965); limbile literare şi stilurile limbii (1967); istoria cuvintelor în istoria societăţii (1971); limba, istoria şi contemporaneitatea(1971); omul şi limba lui (1974); ce este dezvoltarea şi perfecţionarea limbii? (1977); lupta de idei şi direcţii în lingvistica timpurilor noastre (1978); filologia şi cultura (1980); scriitorii despre limbă şi limba scriitorilor (1984);*

asemănări şi deosebiri între limbile înrudite (1985); portrete de lingvişti (1988); cum vorbim şi cum scriem (1988); dicționarele explicative în cultura națională a popoarelor (1989); limba şi vorbirea în orizontul omului (2000) şi altele.

O listă mai amănuntă a publicațiilor profesorului Budagov a se vedea în: **A.Ciobanu.** *R.A. Budagov la 80 de ani* // Revista de Lingvistică şi Ştiință literară. – Editura AŞM, 1990, nr.6, p.91-99; **Gh.Jernovei.** *Filologul R.A. Budagov*. - Moscova: Editura Universității de Stat din Moscova, 1991; cartea: *Р.А. Будагов. Язык и речь в кругозоре человека*. - Москва, 2000, p.275-303; **G.Mihăilă**. *Profesorul R.A. Budagov despre unitatea şi specificul limbii române între limbile romanice* // Academica, Anul X, 4 (112) (Bucureşti), 2000.

La monografiile şi lucrările prof. Budagov s-au publicat recenzii (toate pozitive) în revistele de specialitate apărute la Moscova, Petersburg, Kiev, Bucureşti, Budapesta, Varşovia, Cluj, Berlin, Brno, Praga, Lvov, Montpellier, Paris, Bratislava, Saraievo, Chişinău etc.

Printre savanții care şi-au expus opiniile referitor la opera ştiințifică a profesorului R.Budagov întâlnim nume sonore din diferite țări: E.Coşeriu, W.Feicher, W.Bahner (*Germania*), Gh.Stepanov, Iu.Stepanov, T.Alisova, T.Repina, H.Arutiunova, A.Kasotkin, V.S. Vinogradov, T.Cerdanțeva, R.Piotrovsky, L.Scvorțova, V.Golovanov, O.Ahmanova, V.Gak, I.Galperin, V.Iarțeva, I.Mucinik, M.Nemirovski, S.Barhudarov, I.Tomaşevski ş.a. (*Rusia*); E.Miehlak, Z.Hanusova, S.Ondrejovic, Z.Troisterova, O.Duchacec ş.a. (*Cehia* şi *Slovacia*); V.Pisani (*Italia*); Z.Szabo, Galdi ş.a. (*Ungaria*); A.Belețki, V.Semcinski (*Ucraina*); Girardo Jose Jonquin Montes (*Columbia*); Boiangi Jivkov (*Bulgaria*); V.Makarov (*Bielorusia*); Al.Graur, B.Cazacu, Gh.Mihăilă, L.Onu, O.Vințeler, C.Otobâcu, E.Speranția ş.a. (*România*); N.Corlăteanu, S.Berejan, Gh.Cincilei, A.Ciobanu, I.Ețcu, I.Mocreac (*Republica Moldova*).

R.Budagov a semnat circa 500 de articole ştiințifice, note, recenzii, rezumate, pe care le-a scris şi le-a publicat în limbile rusă, franceză, germană şi română, iar unele lucrări ale savantului (de exemplu, „Schițe de lingvistică") au fost traduse şi în limbile azeră, maghiară, chineză.

***

Un loc cu totul aparte în creația ştiințifică a prof. R.Budagov îl ocupă studiul „Cu privire la unitatea de limbă româno-moldovenească" (scris în colaborare cu prof. universitar Samuil Bernştein de la Universitatea „M.V. Lomonosov" din Moscova). În anii de înflorire a regimului totalitarist (1955-1956), R.Budagov a manifestat tărie de caracter şi curajul civic de savant veritabil, scriind adevărul despre limba noastră. Fiind respins de revista moscovită „Voprosî iazâcoznaia", articolul nominalizat a fost expediat la CC al PCUS, de unde ajunge la CC al PCM şi, desigur, aici a fost pus la index. Peste mai mult de 30 de ani, neînfricatul redactor al revistei „Nistru" (actualmente „Basarabia") Dumitru Matcovschi, poet de talent excepțional, luptător declarat şi consecvent pentru limba noastră cea română, intră în posesia materialului semnat de savanții moscoviți, profesorii Budagov şi Bernştein, şi îl publică pentru întâia oară în nr.11 al revistei (din 1988). Mai târziu articolul a fost inclus şi în culegerea „Povară sau tezaur sfânt?" (Chişinău, 1989). În continuare vom spicui câteva idei de ordin principal din studiul nominalizat, indicând paginile din culegerea „Povară sau tezaur sfânt?": „...unitatea de limbă româno-moldovenească s-a **cristalizat** încă din perioada de formare a **limbilor** romanice, opinia aceasta fiind recunoscută de toți specialiştii care tratează problema în cauză" (350); „s-au irosit multe forțe şi mult timp pentru a se demonstra teza cum că moldovenii şi românii vorbesc **limbi romanice înrudite**, dar **diferite**" (356); „nu se poate să **sfâşiem** şi să separăm în mod artificial limba maternă a moldovenilor de cea a românilor" (357); „ştiința, la fel ca şi **statul**, nu este interesată în stabilirea unor delimitări artificiale între aceste limbi, al căror trecut istoric consfințeşte unitatea lor" (360); „moldoveneasca şi româna nu sunt două limbi diferite, ci sunt o singură limbă, care are o structură gramaticală unitară şi un fond principal de cuvinte tot atât de unitar" (360).

Prof. R.Budagov consideră, pe bună dreptate, că „existența unei limbi **unice** pe cea mai mare parte a teritoriului României şi Moldovei **nu poate leza nicidecum sentimentele naționale ale poporului moldovenesc** (subl. n. – *A.C.*), după cum limba germană literară unică, răspândită atât în Germania, cât şi în Austria, nu lezează sentimentele naționale ale poporului austriac, şi după cum **spaniola** unică şi portugheza unică, limbi naționale în țările Americii Latine, nu prejudiciază sentimentele naționale ale popoarelor respective" (359).

Şi aceste adevăruri incontestabile, aceste axiome lingvistice au fost scrise acum 50 de ani, când pseudolingviştii naționali şi transnaționali (cei din şcoala sociolingvistică sovietică) şi ideologii bolşevismului, mânați de interesele politice, nici nu doreau să audă de concluziile savanților lingvişti, care încercau să numească lucrurile aşa cum sunt, pe față. Mai mult chiar. Dacă cineva dintre filologii din Chişinău ar fi susținut, în mod

public, atunci, la 1956, cele scrise de către prof. R.Budagov, el ar fi fost etichetat ca mare naţionalist burghez sau chiar ca „duşman al poporului" şi, desigur, ar fi fost izolat de societate. Savantul moscovit a avut însă curajul să pledeze *sine ira et studio* (fără mânie şi părtinire) pentru adevărul ştiinţific şi istoric privind limba noastră cea română. Dar cei de la putere nu i-au dat ascultare, nu i-au publicat studiul, ci, dimpotrivă, l-au avertizat „să nu se amestece în treburile interne ale lingvisticii sovietice moldoveneşti".

Spre marea noastră tragedie naţională şi ruşine în faţa ştiinţei romanice internaţionale, situaţia din anii '60 se cam repetă şi în prezent prin legiferarea constituţională a glotonimului „limba moldovenească" – limbă de stat. Şi aceasta după ce în chiar ultimii ani (de la 1988 încoace) au avut loc zeci de simpozioane lingvistice, conferinţe, congrese, întruniri naţionale şi internaţionale finisate cu apeluri, declaraţii, hotărâri, adresări etc. către conducerea Republicii Moldova cu cerinţa să se respecte adevărul ştiinţific şi istoric şi să se redea poporului limba lui adevărată – cea română, care, după afirmaţia marelui Eminescu, „este însăşi floarea sufletului etnic al românului".

În lumina celor spuse mai sus, prof. R.Budagov şi-a exprimat opiniile chiar şi în perioada luptei noastre pentru **renaşterea** naţională. Este vorba de articolul „Despre situaţia lingvistică din Moldova" (ziarul „Învăţământul public" din 15 februarie 1990) şi felicitarea „Vivat, crescat, floreat!" cu ocazia inaugurării revistei „Limba română" (nr.1, 1991). Vom cita *in extenso* dezideratul renumitului savant romanist expus în adresarea sa de felicitare: „...aş vrea ca rev. „Limba română" să fie o publicaţie care să lupte cu perseverenţă pentru adevărul ştiinţific în domeniul filologiei române. Şi când spun **adevăr ştiinţific**, mă gândesc, în primul rând, la unitatea limbii pe care o vorbesc muntenii, moldovenii, bucovinenii, oltenii, bănăţenii etc. – limba română. Acest adevăr *sine qua non* a fost călcat în picioare până nu demult de către promotorii stalinismului, care, în pofida adevărului, au **inventat „teoria"** celor două limbi est-romanice diferite: limba română şi cea moldovenească. Dar specialiştii de seamă şi de bună-credinţă n-au recunoscut niciodată aceste invenţii... aberante care au condus, în ultimă instanţă, la degradarea limbii vorbite în Transnistria şi în Basarabia. Revistei „Limba română" îi revine acum nobila misiune de a spune cititorului **tot** adevărul, de a-i întoarce pe cei rătăciţi la sânul limbii materne, de a le cultiva dragostea şi respectul faţă de ea, de a-i îndemna s-o înveţe permanent şi asiduu, căci ea reprezintă un indicator al culturii generale a românului şi a naţiunii române" (*a se vedea* „Limba română", 1991, nr.1, p.5).

Ataşamentul profesorului R.Budagov faţă de români şi limba lor, faţă de situaţia lingvistică generală din România şi din Republica Moldova poate fi uşor demonstrată prin foarte multe acţiuni concrete ale savantului.

Vom menţiona unele dintre acestea: a) a abordat în mod expres probleme de sintaxă a limbii române într-o monografie aparte (*a se vedea supra*); b) în toate cercetările sale, în special în cele care poartă un caracter contrastiv-tipologic, autorul apelează şi la materialul faptic din limba română, considerată, pe bună dreptate, de către celebrul lingvist suedez Alf Lombard „al patrulea picioruş de la masa principalelor limbi romanice-surori: *franceza, italiana, spaniola*; c) a publicat o serie de studii legate de tematica romanică şi românească în cele mai prestigioase reviste de specialitate din România şi din alte ţări europene; d) câteva cărţi ale profesorului R.Budagov au fost traduse din limba rusă în limba română şi publicate la Bucureşti (*a se vedea supra*); e) a colaborat la elaborarea unor lucrări de rezonanţă cu unii lingvişti din România şi din Republica Moldova. Este vorba despre **Gheorghe Mihăilă**, membru corespondent al AŞR, doctor, profesor, **Nicolae Corlăteanu** şi **Silviu Berejan**, academicieni ai AŞM, doctori habilitaţi, profesori universitari, **Ion Mocreac**, doctor, conferenţiar universitar ş.a.; f) a contribuit la pregătirea cadrelor de lingvişti de înaltă calificare pentru România şi Republica Moldova, fiind conducător ştiinţific la tezele de doctorat susţinute de Gheorghe Mihăilă (Bucureşti), Anatol Ciobanu (Chişinău), Gheorghe Jirnovei (Cernăuţi) ş.a.; g) a sprijinit pe toate căile doctoratele lingviştilor din Republica Moldova: Silviu Berejan, Grigore Cincilei, Ana Bondarenco, Ion Mocreac etc.

***

Aş dori acum să aştern pe hârtie câteva impresii personale despre celebrul savant Ruben Budagov, impresii pe care mi le-am format pe parcursul anilor de contact (1969-1999) cu Domnia sa la Universitatea de Stat „M.V. Lomonosov", la diferite întruniri lingvistice, acasă la D-lui, unde deseori mă invita la o ceaşcă de ceai, ş.a. Dar să le luăm pe rând.

I. Între 1969-1972, R.Budagov mi-a fost consultant ştiinţific în perioada postdoctoratului, pe care l-am făcut timp de 25 de luni la Catedra Filologie Romanică de la Universitatea „M.V. Lomonosov" din Moscova. Iată unele tradiţii de la această catedră de pe vremea şefiei lui R.Budagov:

1. Orice şedinţă (o singură dată pe lună) începea cu discutarea unei comunicări ştiinţifice prezentate de către unul dintre membrii catedrei, de doctoranzi sau chiar de către şef. Abia după pauză se trecea la „rezolvarea" unor probleme de rutină, despre care informa, de regulă, laboranta catedrei.

2. Profesorul Budagov putea fi găsit la catedră numai de 2 ori pe săptămână (luni şi vineri), între orele 9-19. În aceste zile ţinea cursuri: Romanistica, Lingvistica generală şi unele cursuri speciale, organiza susţinerea tezelor de doctorat (fiind preşedinte al Consiliului de Susţinere), consulta licenţiaţii, doctoranzii şi pe orişicine avea nevoie de opiniile dumnealui.

3. În celelalte zile ale săptămânii lucra acasă ori la Biblioteca Centrală „V.I. Lenin" din Moscova, unde putea fi văzut în Sala pentru academicieni, profesori, doctori habilitaţi. De altfel, permanent la una şi aceeaşi masă, numită de bibliotecari „biroul de scris al profesorului R.Budagov".

4. Avea bunul obicei de a aduce la şedinţele catedrei cele mai noi (recente) izvoare bibliografice „descoperite", pe parcursul lunii, la vestita Bibliotecă, mirându-se de ce mulţi dintre noi (adică, membrii catedrei) nu le consultăm.

5. Cu doctoranzii era foarte sever: le cerea nu doar profunzime, etică ştiinţifică, acurateţe, respectarea operei predecesorilor, dar şi, mai ales, **corectitudine lingvistică**. Dacă doctorandul îi prezenta un capitol sau chiar teza având carenţe de limbă, profesorul Budagov pur şi simplu o respingea. Am asistat la următoarea scenă în biroul savantului. O postdoctorandă a venit la D-lui cu autoreferatul gata, solicitându-i avizul. R.Budagov a luat în mână acest autoreferat, l-a deschis şi chiar pe prima pagină a dat cu ochii de o stângăcie stilistică. S-a încruntat, cu grabă a închis broşura şi, înapoindu-i-o solicitantei, i-a zis: „Duceţi-vă şi puneţi la punct tot textul disertaţiei!"

Nu pot uita un caz care s-a întâmplat chiar cu mine.

În cadrul unei şedinţe de catedră (prin decembrie 1970) au fost discutate două capitole din teza mea de doctor habilitat. La finele discuţiei mi s-a oferit „cuvântul de încheiere", pe care l-am început prin clişeul «Уважаемые коллеги, благодарю Вам за помощь...» Profesorul m-a oprit brusc, replicându-mi: «Так можно сказать в румынском языке, а в русском следует винительный падеж – **Вас**».

Regula aceasta nu am uitat-o nici astăzi.

6. La catedra lui Budagov veneau la specializare sau reciclare şi unii lingvişti din România. Cunoscând limbile romanice, inclusiv româna, profesorul Budagov i-a fost consultant lui Gheorghe Mihăilă la teza despre elementele vechi slave în limba română, l-a consultat pe Liviu Onu, specialist în istoria limbii literare (*a se vedea* volumul: Al.Rosetti, B.Cazacu, L.Onu. Istoria limbii române literare. – Bucureşti, 1971. - 871 p.) ş.a. Cei sosiţi din România îi prezentau lui Budagov lucrările lor scrise în româneşte, dar profesorul le citea fără dificultăţi şi conversa cu autorii tot în limba lui Eminescu.

II. Profesorul R.Budagov era foarte original ca referent oficial la susţinerea tezelor de doctor ordinar şi habilitat. Dumnealui niciodată nu expunea conţinutul fiecărui capitol (cum se practica de obicei), ci se oprea numai la 2-3 probleme discutabile, controversate din textul tezei şi în jurul lor vorbea (cu argumente) cum vede el problemele abordate, aşteptând ca şi cum să audă şi contraargumentele doctorandului.

Nu avea urâtul obicei să „distrugă" teza discutată (chiar dacă nu era prea reuşită), ci se străduia să-l convingă pe doctorand că mai are de muncit, dacă vrea să-şi publice opera.

III. Era un polemist înflăcărat, deseori certat cu mulţi lingvişti din ţară şi de peste hotare. Detesta pe antimentalişti, formalişti, structuralişti, ortodocşi, extremişti de tot soiul. Dar, întotdeauna venea cu argumente peremptorii, căutând să-i convingă că nu au dreptate totală.

În duelurile polemice utiliza amical: «Вы правы, но я с Вами не согласен» şi începea ploaia de argumente contra.

IV. Avea opinii uneori cam subiective despre unii lingvişti din acea perioadă.

Iată unele dintre ele. Pe profesorul din Petersburg R.Piotrovsky îl considera neserios, când acesta a declarat că se ocupă de „traducerea antemată", de „lingvistica matematică", de „metoda statistică" etc. Aproape că îl detesta pe prof. D.Mihalci, replicând că se ţine mai mult de călătoriile plăcute (Moscova-Chişinău) decât de lingvistică. (De altfel, D.Mihalci şi-a susţinut teza de doctor habilitat abia la vârsta de 70 de ani, după care a mai trăit 2 ani.)

Pe profesorul E.Coşeriu îl considera prea surescitabil şi supărăcios, nesuportând să-i fie puse întrebări spinoase (era vorba despre o întâlnire a lor *tête-à-tête* la un Congres internaţional din Paris).

Nu-l vedea cu ochi buni pe fostul său doctorand (devenit chiar membru corespondent al AŞ din US), Iurie Stepanov, pentru faptul că acesta îşi lepădase soţia, o docentă de la Catedra Filologie Romanică.

V. Până la sfârşitul vieţii sale nu-şi pierduse memoria fenomenală de care dispunea. Când ieşise la pensie din cauza orbirii aproape totale, eu, când mergeam la Moscova în interese de serviciu, îi făceam vizite la

domiciliu şi ore întregi discutam, în biroul profesorului, probleme de lingvistică, politică, literatură ş.a. Odată venise vorba de o chestiune de sintaxă comparată, asupra căreia îşi expusese cândva opinia cunoscutul lingvist W. Meyer-Lübke în celebra sa operă „Le grammaire comparée des langues romanes" (vol.III). Spre marea mea surprindere, profesorul Budagov zise: „Ajută-mi să mă apropii de stelaj. Pe poliţa IV, la stânga, îl vei găsi pe autorul german. Acum deschide volumul la pagina 384 şi în susul paginii citeşte opinia lui despre ceea ce vorbim". Era întocmai!

VI. Neputând aşterne pe hârtie gândurile, profesorul apela la dictarea lor. Îmi povestea dna Ala Braghina, soţia profesorului Budagov (pe atunci mai tânără decât soţul său cu vreo 17 ani) că în fiecare zi, la ore anumite, R.Budagov îi dicta câteva pagini. Uneori în casă apăreau mici disensiuni, pentru că dumneaei era şi menajeră şi profesor la Catedra de Limbă Rusă de la Institutul de Limbi Străine „M.Thorez" din Moscova; era deci şi firesc că se resimţea deficitul de timp. Cu toate acestea, prof. Budagov a continuat să lucreze (creeze) până la sfârşitul vieţii.

VII. Fiindcă e vorba de dna Ala Braghina, vreau să menţionez un merit extraordinar al ei. După decesul savantului R.Budagov, soţia lui a reeditat aproape toate monografiile lingvistului, revizuindu-le şi completându-le. Această muncă i-a luat vreo 10 ani, dar, în schimb, ilustra operă a maestrului va rămâne în patrimoniul lingvistic naţional şi internaţional într-o ediţie înnoită şi împrospătată.

Notă: De fapt, dna A.Braghina a repetat gestul soţiei lui Dostoievsky, decedat la 1881, Ana Grigorievna. Ea, o simplă stenografistă, a editat toate manuscrisele rămase de la marele scriitor şi a reeditat operele publicate anterior de către soţul său.

VIII. Fiind şef de catedră, prof. R.Budagov ţinea în vizorul său comportamentul cu studenţii al fiecărui membru al microcolectivului pe care îl dirija. De exemplu, nu-i scăpa din vedere modul cum (în ce vestimentaţie) se prezentau în faţa auditoriului, mai ales femeile (docentele şi profesoarele) de la catedră.

Astfel, prin anii 50-70 ai secolului trecut la doamne şi domnişoare intraseră în modă pantalonii (mulaţi pe corp).

Ei bine, *de gustibus non disputandum*. Şi iată, într-o vineri din luna septembrie a anului 1970, profesoara Tatiana Alisova (cunoscută italienistă) se prezintă la ore în pantaloni. Profesorul Budagov a observat-o pe coridor, a chemat-o la catedră şi i-a replicat: «Вы пришли „на картошку" или на лекции?» Profesoara s-a fâsticit, s-a scuzat, promiţând şefului că nu va mai merge la cursuri în pantaloni.

Probabil, peste ani, când acest element de vestimentaţie a devenit omniprezent, profesorul Budagov o fi avut remuşcări pentru micul accident cu profesoara T.Alisova.

***

E de reţinut că la USM, Facultatea de Litere, profesorul Ruben Budagov a fost celebrat la 80, 90 şi 100 de ani.

Membrii Catedrei Lingvistică Română, Generală şi Romanică au publicat articole omagiale şi in memoriam. În sensul dat s-a distins, mai ales, autorul acestor rânduri, care a publicat la Chişinău şi la Moscova recenzii la unele monografii ale savantului.

La 11 octombrie 2000, aceeaşi catedră a organizat o *masă rotundă* omagială cu tema „Profesorul Ruben Budagov – nonagenar", în cadrul căreia au prezentat comunicări interesante: N.Corlăteanu, S.Berejan, A.Ciobanu, I.Condrea, A.Dârul, T.Cotelnic, A.Bondarenco, Gh.Jirnovei (Cernăuţi), E.Oglindă, N.Vicol (*a se vedea* Programul, USM, 2000).

În decembrie 17, 2010, Catedra Limba Română (şef dna Irina Condrea, dr. hab.) a organizat un Simpozion ştiinţific interuniversitar consacrat aniversării a 100 de ani de la naşterea reputatului lingvist Ruben Budagov.

La Simpozion au venit cu substanţiale comunicări: I.Condrea, A.Ciobanu, L.Zbanţ, T.Cotelnic, I.Manoli, A.Bondarenco, P.Butuc, I.Guţu, C.Cemârtan.

Comunicările (*a se vedea* Programul Simpozionului, USM, 2010) au trezit un viu interes la participanţii Simpozionului.

Profesorul Ruben Budagov rămâne în istoria lingvisticii europene ca un viu *doctissimus* şi profesor *ilustrissimus*, care a lăsat o pârtie adâncă în teoria lingvisticii generale şi romanice. Aş dori acum să readresez aici cele spuse de acad. Lev Scerba la adresa acad. Vladimir Şişmariov, când savantul împlinise 65 de ani (31 martie 1940):

„Este un mare erudit în filologie. Asemenea savanţi au rămas puţini. E ultimul mohican în acest domeniu" (*a se vedea*: Рукописное наследие В.Ф. Шишмарёва в архиве АН СССР. - М-Л., 1965, p.217).

Prezentat la 08.07.2011

STUDIA UNIVERSITATIS
Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2011, nr.4(44)

CONCEPTUL DE LINGVISTICĂ CONTEMPORANĂ ÎN VIZIUNEA PROFESORULUI RUBEN BUDAGOV

Omagiu cu prilejul centenarului din ziua naşterii

Ion MANOLI

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Ruben Budagov est et restera à jamais dans la cohorte des grands philologues humanistes du XX-ème siècle. Son nom brille dans la constellation de l'Ecole Linguistique de Moscou, mais aussi dans celle de la science linguistique universelle.

Dans le présent article nous avons comme but d'élucider deux moments importants pour nous : le premier ayant un caractère plutôt autobiographique, le deuxième, c'est une micro-étude linguistique stricto modo dans laquelle nous évoquons l'anvergure de la pensée philologique de l'illustre savant, une personnalité douée d'une vaste culture.

Pour R.Budagov la science linguistique a été, il est vrai, une source d'existence, mais aussi un sacrifice (il a vécu et il a connu l'époque de Staline).

Il a servi la langue roumaine dans le cadre de l'école et de la culture russe avec un dévouement et un courage dignes d'admiration et de respect.

În cele ce urmează ne propunem să elucidăm două momente încărcate de profunde semnificații ontice: o filă cu iz nostalgic şi sentimental, care ar conveni să fie inserată la rubrica „Evocări: itinerare filologice moscovite" şi o filă științifică *stricto modo*, în care vom remarca anvergura unui ilustru savant filolog, reactualizând un nume de rezonanță nu doar pentru filologia rusă, ci practic şi pentru cea universală, un nume din constelația lingviştilor anilor 1968-2000. Numele acestui savant este Ruben Alexandrovici Budagov (5 septembrie 1910 – 18 iulie 2001). Alături de el pe firmamentul acelei constelații mai străluceau şi alte nume, cum ar fi cele ale lui V.V. Vinogradov, G.V. Stepanov, V.G. Gak, O.S. Akhmanova, A.I. Smirnitsky, L.I. Ilia, Z.I. Hovanskaia, V.A. Pautînskaia, N.P. Potozky şi alții. Ruben Budagov a fost şi rămâne-va pururi în cohorta marilor filologi umanişti ai sec. XX, alături de D.S. Lihaciov şi Eugeniu Coşeriu.

... Era anul 1970, când la Centrul de pregătire a doctoranzilor din cadrul Institutului de Limbi Străine „Maurice Thorez" din Moscova a poposit, în urma unui concurs, şi subsemnatul. Era un Centru enorm, unde puteai întâlni doctoranzi veniți din toate colțurile imperiului de atunci, din ex-Uniunea Sovietică. Printre primele sfaturi auzite de la profesorii din acest Centru a fost şi cel de a audia cursurile iluştrilor filologi nu doar de la „M.Thorez", ci şi ale celor de la Universitatea „M.V. Lomonosov", unde trudea şi R.Budagov.

Auzisem multe lucruri frumoase despre R.Budagov, dar cel mai important mi se părea faptul că El cunoştea limba română, o vorbea fluent cu multă dragoste şi o preda studenților de la Universitatea „M.V. Lomonosov".

I-am comunicat conducătorului meu ştiințific de atunci, dr. prof. Vera Alexandrovna Pautînskaia, o Doamnă scăpată ca prin minune de urgiile „marii revoluții socialiste din octombrie 1917" şi care muncea cu dăruire şi pasiune pentru tinerii veniți din Iakutia, Moldova, Uzbekistan, Turkmenistan, intenția mea „de a sta de vorbă cu Budagov".

Doream să aud cum vorbeşte româna un profesor de origine rusă, vroiam să am mai multă informație despre statutul lexicului potențial în limbile romanice, să descifrez aspectul stilistic al acestuia. E momentul oportun să mărturisesc că de fiecare dată când m-am prezentat la Domnia sa m-a primit cu multă căldură şi franchețe. Mai păstrez şi azi „inventarul" de întrebări naive pe care i le-am adresat atunci şi pe seama căruia n-a persiflat niciodată, deşi i-am creat ocazii şi ar fi putut s-o facă, nefiind în niciun fel vinovat.

Ceea ce am înțeles eu atunci de la prof. Budagov era un îndemn cu iz retoric: «Надо рисковать! Вообще, то, что Вы хотите подвергать анализу, нет в языке, а Вам повезло, есть в речи, а в художественной речи – пруд-пруди». Mi-a mai spus că în filologia slavă (rusă) există un cercetător al acestui fenomen mai mult de ordin stilistic şi că numele lui este Grigoriev Victor Petrovici de la Institutului de Limbă Rusă din cadrul Academiei Ruse. Şi aici firul amintirilor legate de prof. Budagov ar părea că se întrerupe... Dar nu este

adevărat. Îmi mai aduc aminte cum încercam să-l conving că, deşi sunt un cercetător debutant, voi fi serios şi ambiţios, între altele, relatându-i că la poetul N.Gumiliov am găsit o puzderie de cuvinte ocazionalisme şi că acestea toate posedă o frumuseţe sălbatică răscolitoare (une beauté sauvage) şi o stilistică irepetabilă.

La auzul acestui nume magic din poetica rusă, Nicolai Gumiliov (1886-1921), care pe acele timpuri se mai pronunţa încă în surdină, tainic, pentru că era un nume blamat..., Ruben Budagov a început să recite din faimosul poem „Слово" (Cuvântul). M-a întrebat dacă am auzit de acest poem şi de calvarul prin care a trecut poetul. Ce rău mi-a părut atunci că nu-l cunoşteam bine şi că n-am putut să-l conving pe profesor că sunt un admirator serios al poeticii ruse. Lacuna, mai bine zis, breşa aceea am lichidat-o după ce am plecat de la profesor, dar abia după ani şi ani...

Am venit tânguitor acasă, am pus multe file cu plombagină albastră (Xerox-ul lipsea încă, iar multicopiatorul era considerat un vis al unui aspirant nebun sosit din Tundra Rusă) şi am tipărit o sumedenie de exemplare cu poemul „Слово" de Gumiliov.

Am atârnat exemplarele în camera căminului studenţesc de pe Petroverjskii pereulok, 12: deasupra patului, pe pod, deasupra capului, pe uşă... Eram în nebunia filologică a dragostei pătimaşe faţă de stilistică şi faţă de cuvintele potenţiale. Eram sigur că voi cuceri lumea filologică, cunoscând geneza tuturor creaţiilor practic indescifrabile.

A venit clipa să vă convingeţi că lecţia avută între patru ochi cu R.A. Budagov a dat roade şi, în amintirea acelor clipe de neuitat, propun cititorului poemul „**Слово**" de N.Gumiliov, doar cu o singură condiţie: cititorul sec. XXI va accepta faptul că lecţia cu R.Budagov continuă şi azi, la aniversarea celor 100 de ani de la naşterea ilustrului filolog, lingvist, cărturar, umanist şi prieten al Limbii Române. Prezint aici textul integral al poemului:

„Слово"

Николай Гумилёв

В оный день, когда над миром новым
Бог склонял лицо Своё, тогда
Солнце останавливали словом,
Словом разрушали города.

И орёл взмахивал крылами,
Звёзды жались в ужасе к луне,
Если, точно розовое пламя,
Слово проплывало в вышине.

А для низкой жизни были числа,
Как домашний, подъяремный скот,
Потому что все оттенки смысла
Умное число передаёт.

Патриарх седой, себе под руку
Покоривший и добро и зло,
Не решаясь обратиться к звуку,
Тростью на песке чертил число.

Но забыли мы, что осияно
Только слово средь земных тревог
И в Евангелие от Иоанна
Сказано, что слово это Бог.

Мы ему подставили пределом
Скудные пределы естества,
И, как пчелы в улье опустелом,
Дурно пахнут мёртвые слова.

Doar peste câţiva ani am descoperit alt poem şi un alt poet cu numele de Vasile Leviţchi din Cernăuţi, care a scris şi el un poem-manifest „**Pentru când trădezi cuvântul"** şi care ascunde aceeaşi filosofie confucianistă şi aceeaşi grijă biblică faţă de Slova Măiestrită. De atunci am conjugat aceste două poeme-capodopere, lăsându-le mereu împreună, aidoma unei viori care nu-şi poate trăi destinul fără arcuş. Folosesc această ocazie şi îndeplinesc o rugă a lui Ruben Budagov despre necesitatea de a ajuta un tânăr filolog prin texte, şi anume prin cele autentice, să crească într-un sol fertil de cultură şi civilizaţie rafinată. Iată de ce am găsit de cuviinţă şi faptul ca să dau aici şi textul integral al poetului bucovinean Vasile Leviţchi (19.11.1921 – 21.10.1997).

„Pentru când trădezi cuvântul”

Vasile Levițchi

E mort cuvântul iubire
Când iai în deşert cuvântul,
E moartă pretinsa trăire
Şi nimeni nu-ți caută cântul.

Poate nu ştii, ci doar ți se pare,
Poate crezi, dar mai stai la'ndoială,
Poate minți că te doare,
Poate singur eşti ceea ce te înşală.

Şi n-au rod înfloririle tale,
Prinosul întreg îl dai în vamă,
Tot ce zideşti se prăvale,
Tot ce'mplineşti se destramă.

Soarele-i rece, roua-i fierbinte,
Un ram de-l atingi – se usucă,
Tot ce-n-drageşti – te minte,
Tot ce râvneşti e nălucă.

Şoaptele zgârie, foşnetul țipă,
Lumea senină o vezi mohorâtă,
Tot ce aduni e risipă,
Tot ce mângâi se'ntărâtă.

Cuvântul jucat se răzbună,
Nimic din ce cânți nu-ți vrea cântul,
Nimic din ce suni nu răsună
Atunci când trădezi cuvântul.

Au trecut patruzeci de ani de atunci, dar dialogul cu Ruben Budagov de la et. 8 al blocului filologilor de la Universitatea „M.V. Lomonosov” din Moscova în jurul poemului „Слово” mai persistă şi azi şi mă ajută în ghidarea filologilor de mâine, dacă mai râvnim că mai putem face ceva bun şi de suflet în această lume programată, devenită atât de pragmatică şi de dură, care comunică într-un limbaj şi el incifrat şi dur.

* * *

La compartimentul „Conceptul de lingvistică contemporană” în viziunea prof. R.Budagov, intenționez să elucidez fie şi un crâmpei din vastele studii şi realizări ale remarcabilului romanist- umanist. Am selectat cele mai importante teme, concretizate în veritabile capitole – cercetări de proporții şi profunzimi extraordinare. Iată doar câteva dintre ele:

* Studii gramaticale romanice şi comparate;
* Studii lexico-frazeologice;
* Studii lexicografice;
* Studii în domeniul stilisticii literare şi al stilisticii lingvistice;
* Studii de interpretare şi exegeză textuală;
* Studii asupra universaliilor limbii;
* Studii de poetică contemporană;
* Studii lingvistico-sociologice;
* Studiile şcolilor, direcțiilor, curentelor lingvistice contemporane;
* Studii despre limbajul scriitorilor şi scriitorii despre limbă;
* Studii varia, care includ studiile umanistice.

Din toate studiile care ne sunt lăsate ca moştenire, unul este perfect plauzibil, conținând şi răspunsul la întrebarea din titlul articolului „Cum e bine să fie şi ce trebuie să ştie un filolog contemporan?” şi care este intitulat „Технический прогресс и наука о языке”. În continuare mă voi axa îndeosebi pe materialele acestui studiu şi voi concretiza o dată în plus conceptul de ***lingvistică contemporană*** în viziunea lui R.Budagov.

Ruben Budagov a scris şi a discutat mult despre subiectul de cercetare al lingvisticii contemporane: «В последние годы приходится слышать, что предметом языкознания является прежде всего семиотика. Это, разумеется, неверно». În continuare savantul argumentează pe larg viziunea sa şi conchide: «Семиотика относится к лингвистике в такой же степени как и к биологии, к математике, к искусствознанию и.т.д... Каждая область знания имеет свои семиологические проблемы. Можно допустить, что в одной науке эти проблемы имеют больший удельный вес, чем в другой. Но семиотика не может и не должна вытеснять собственный объект каждой науки».

Profesorul R.Budagov a încercat şi a reuşit să ne convingă cât de fragile sunt frontierele care despart lingvistica tradiţională de lingvistica contemporană: «Широко бытующее противопоставление „современная лингвистика – несовременная лингвистика" основывается не на теоретических принципах, а на методике исследования изучаемого объекта». Conform opiniei savantului, o cercetare lingvistică poate fi considerată ultra-contemporană, fără a utiliza neapărat limbaje sofisticate din matematică şi filosofie ori termeni şi terminologii aparţinând altor domenii ştiinţifice, străine de axa lingvistică: «Противопоставление „современная лингвистика – несовременная лингвистика", перенося principium divisionis в чисто хронологический план, тем самым уводит нас в сторону от теоретических и идеологических споров, нередко весьма острых в недрах „современной лингвистики».

Ca şi toate ştiinţele, lingvistica sec. XX a cunoscut o dezvoltare şi o diversificare fără precedent. Mai mult decât atât: ***ştiinţa autonomă***, cu principii şi metode proprii, încetând a mai fi o anexă a filosofiei, a ştiinţelor naturii sau a psihologiei, lingvistica devine, aşa cum au spus (exagerând, desigur) mai mulţi cercetători din anii '70, o ştiinţă **pilot,** care a împrumutat metodele sale altor ştiinţe.

Era necesar ca filologul tânăr, ori neexperimentat, să beneficieze de o sursă bine pusă la punct. Salvator, în acest plan, este R.Budagov cu lucrarea „Борьба идей и направлений в языкознании нашего времени" (Институт Языкознания,1978, 246 с.). În ea autorul constată că savanţii, retraşi în ultimele decenii ale sec. al XIX- lea în studii de detaliu, încep să realizeze că este nevoie de o altă sistematizare, de o altă ***paradigmă,*** care să se materializeze în generalizări generatoare de structuri ale sistemului studiat, să reliefeze relaţiile dintre elementele sistemului, care devin mai importante decât elementele intrinseci. Începe epoca structuralismului, în ştiinţă, în general, şi în lingvistică, în special. R.Budagov nu se încadrează în cohorta celor care au început să blameze structuralismul. Din contra, el, în contextul noţiunilor de ***sistem***, ***structură*** şi ***relaţie*** (respectiv, opoziţie) devenite centrale, se lansează într-o nouă sistematizare a faptelor, procedează la o nouă interpretare a lor, la o cooperare ***interdisciplinară*** şi la un ***transfer*** de procedee din şi în alte ramuri. R.Budagov descifrează meritul ***structuraliştilor*** şi al ***generativiştilor*** şi confirmă că aceştia aduc lingvistica contemporană nu doar în stare de egalitate cu alte discipline, ci şi o fac capabilă de a împrumuta cu rigoare metodele şi procedeele ei de cercetare şi altor ştiinţe umanistice.

O altă caracteristică a lingvisticii sec. XX sesizată şi analizată de R.Budagov este că, în timp ce în sec. al XIX-lea cercetările abordau mai ales structura limbilor indoeuropene, în sec. XX se acordă atenţie în mare parte şi limbilor non-indoeuropene şi, în primul rând, unor limbi ***exotice***, fără Istorie, pentru care metoda comparativ-istorică este ineficientă. Astfel, studiile de ***tipologie lingvistică,*** privind afinităţile de structură şi semantică între limbi, devin o ramură importantă a lingvisticii. Acest fapt se produce şi graţie studiilor lui R.Budagov din respectivul domeniu.

În sec. XX, direcţiile structuraliste au ignorat pentru o perioadă ***istoria limbii,*** astfel încât unii vedeau în acest lucru o deosebire fundamentală dintre lingvistica sec. al XIX-lea şi lingvistica sec. XX: ei afirmă că secolul al XIX-lea se caracterizează prin ***istorism***, pe când secolul XX – prin ***descriptivism***. Azi, graţie savantului Budagov, este clar că sec. al XIX-lea nu se caracterizează, în lingvistică, numai prin istorism, că exegeza sincronică stă la baza doctrinei lingvistice a multor savanţi, inclusiv la baza concepţiei budagoviene.

Pe de altă parte, în sec. XX cercetările de diacronie sunt neglijate în perioada de început a structuralismului, când s-a exagerat insistent perspectiva sincronică şi s-a considerat că ea ar fi singura capabilă a cuprinde esenţa fenomenului lingvistic. Mai târziu, remarcă Budagov, perspectiva diacronică a devenit, în concepţia structuraliştilor şi a generativiştilor, absolut necesară pentru explicarea fenomenelor.

Sintaxa, ***semantica*** şi ***pragmatica***, cele trei discipline semiotice şi cele mai dificile discipline lingvistice, ajung la maturitate abia la sfârşitul sec. XX prin concursul şi elaborarea cercetărilor în domeniu la catedrele şi centrele universitare din Moscova, Sankt Petersburg, Paris, Bucureşti... În orbita acestor centre era, bineînţeles, şi Catedra de Filologie Romanică de la Universităţii de Stat din Moscova, condusă de ilustrul savant R.Budagov.

Stilistica lingvistică, de asemenea, devine o disciplină propriu-zisă abia în sec XX. La acest capitol prof. R.Budagov rămâne practic neîntrecut. Încă în 1954 va publica un articol cu titlul „К вопросу о языковых стилях" (Вопросы языкознания, 1954, №3), care va deveni un manifest teoretic, dar şi un îndrumar practic de stilistică lingvistică.

Ca o reacţie la structuralismul bloomfieldian, apare gramatica generativă, iar ca o reacţie la aceasta din urmă se dezvoltă ***sociolingvistica*** şi acest domeniu va avea de câştigat în urma investigaţiilor profunde făcute de R.Budagov. Poate ***psiholingvistica***, ce devenise o disciplină absolut recentă, deşi începuturile ei sunt mai

mult vechi, a rămas în afara intereselor savantului. Îmi aduc aminte de convorbirile noastre la acest capitol, la care prof. Budagov remarca: «Здесь нужно поговорить с А.М. Шахнаровичем. Это его область интересов». (Ar fi bine ca la acest capitol să vorbiți cu Alexandr Shahnarovici. Aceasta ține de domeniul său).

În concluzie voi menționa că savantul R.Budagov a fost un lingvist care coopera cu cercetători din alte domenii ale științelor. Cunoştea toate direcțiile, curentele, scolile, opiniile lingvistice din țară şi din lume. Era un lingvist universal. Nu admitea şi nu tolera exagerarea faptelor. Orice fapt inovator în lingvistică îl accepta cu reticență, ca mai târziu să afli dintr-un studiu ori din paginile unui articol viziunea sa proprie asupra fenomenului nou discutat.

Progresul ştiinței limbii în domeniul cunoaşterii din sec. XX, remarca R.Budagov, poate fi apreciat, cu unele rezerve, prin prisma celor doua criterii logice ale raționalității progresului științific ale lui K.Popper (Popper K. The Rationality of scientific Revolutions. - În: Problems of Scientific Revolution, Oxford, 1975):

a) Pentru ca noua teorie ştiințifică să constituie o descoperire, un pas revoluționar, ea trebuie s-o contrazică pe cea anterioară, numai atunci ea reprezintă un progres ştiințific, fiind cu adevărat ***deschizătoare de mentalități*** şi nu cumulativă.

b) O nouă teorie (lingvistică), pentru a fi evoluționară, trebuie să fie capabilă ***a explica*** completamente succesul predecesoarei sale; cu alte cuvinte, deşi revoluționar, nu cumulativ, progresul ştiințific este profund ***conservativ*** şi, implicit, consecutiv.

Aceste aspecte au fost observate de R.Budagov şi au fost supuse analizei pe parcursul anilor de muncă pe tărâmul lingvisticii contemporane. Fiind încă în viață (El practic dominând lingvistica sec. XX), R.Budagov devine un mit, însă un mit real, deschis pentru toți cei care recunoşteau ori intenționau să recunoască faptul că lingvistica, în calitatea sa de ştiință, este un Univers, o Galaxie, în care fiecare mişcare (cercetare) necesită maximum de prudență pentru a evita eşuările absurde.

În loc de bibliografie:

Sunt bucuros şi chiar mândru de faptul că în teza noastră cu titlul „Lexicul potențial francez", prezentată încă în 1987 pentru obținerea titlului ştiințific de doctor habilitat la Institutul de Lingvistică din or. Moscova, din cele 646 surse bibliografice citate în lucrare trei aparțin ilustrului lingvist R.Budagov, şi anume:

1. Будагов Р.А. Что такое развитие и совершенствование языка? - Москва: Наука, 1977. - 264 с.
2. Будагов Р.А. Филология и культура. - Москва: Изд-во МГУ,1980. - 340 с.
3. Будагов Р.А. Язык – реальность – язык. - Москва: Наука, 1983. - 262 с.

În cele ce urmează voi prezenta în mod selectiv o serie de studii care i-au adus savantului R.A. Budagov notorietate şi recunoştință:

1. Будагов Р.А. Введение в науку о языке: Учебное пособие для вузов. - Москва: Учпедгиз, 1958. - 434 с. Ediția a doua din 1965. - 491 p.
2. Будагов Р.А. К критике релятивистических теорий слова. - В кн.: Вопросы теории языка в современной зарубежной лингвистике. - Москва: 1961, с.16-34.
3. Будагов Р.А. Литературные языки и языковые стили. - Москва: Высшая школа, 1967. - 374 с.
4. Будагов Р.А. Что такое развитие и совершенствование языка. - Москва, 1977.
5. Будагов Р.А. Борьба идей и направлений в языкознании нашего времени. - Москва: Институт Языкознания, 1978. - 246 с.
6. Будагов Р.А. Толковые словари в национальной культуре народов. - Москва: Изд-во МГУ, 1989. - 151 с.
7. Будагов Р.А. Человек и его язык. - Москва: Изв-во МГУ, 1974. - 151 с.
8. Будагов Р.А. Технический прогресс и наука о языке. - Москва, 1985.
9. Будагов Р.А. Писатели о языке и язык писателей. - Москва: Добросвет, 2000. - 334 с.

Prezentat la 08.07.2011

PROBLEME ALE ECHIVALENŢEI ÎN TRADUCERE
(în lumina lucrărilor lui R.A. Budagov)

Irina CONDREA

Catedra Limba Română

L'équivalence est la question centrale dans la théorie de la traduction. Le professeur R.A. Budagov a étudié les similitudes et les différences dans les langues apparentées, en particulier dans les langues romanes. Les nuances de sens qui distinguent les lexèmes apparemment identiques, sont, selon un véritable trésor, qui permet de comprendre comment chaque nation voit le monde.

În orice lucrare ce se referă la traducere – fie în plan teoretic, fie în plan practic – apare în mod inevitabil problema echivalenţei; or, aceasta nu poate fi tratată în sens disjunctiv: ori – ori, pentru că nu totdeauna o soluţie o poate exclude totalmente pe alta. Înţelegerea şi decodificarea corectă şi multiaspectuală a textului original, mai ales dacă este vorba despre un text literar-artistic, se realizează cu mult mai profund când traducătorul/cercetătorul trece sensul unui cuvânt sau al unei sintagme prin prisma mai multor limbi înrudite. Anume acest lucru l-a făcut în studiile sale profesorul R.A. Budagov, examinând fenomenele lexico-gramaticale din perspectiva diverselor limbi – franceza, italiana, româna, spaniola. Sunt deosebit de interesante şi relevante comparaţiile structurilor sintactice, în special modul de redare a cazurilor (cu sau fără prepoziţii) în limbile romanice. Cu toate asemănările dintre ele, se pot constata şi foarte multe diferenţe, în acest sens fiind de remarcat calificativele date de R.A. Budagov diverselor situaţii: *тождество* – identitate; *соответствие* – concordanţă, corespundere; *сходство* – asemănare, potrivire, analogie, afinitate. Concluzia la care ajunge savantul este că „diferenţele naţionale ale limbilor înrudite în domeniul sintaxei sunt destul de semnificative şi adeseori foarte subtile. De aceea, cercetătorul are de a face cu astfel de corespunderi (*соответствия*) între limbi, care doar foarte rar se dovedesc a fi identice. Pe aceasta se şi bazează delimitarea noţiunilor „identitate" şi „corespundere" în sintaxa comparată" [1].

Problema asemănării şi neasemănării/diferenţei (*сходства и несходства*) între limbile înrudite la nivel de sintagmă/îmbinare de cuvinte este cu mult mai strâns legată de problema traducerii, pentru că, de cele mai multe ori, sensul este redat nu atât prin cuvinte separate, cât anume prin îmbinări de cuvinte.

Îmbinarea de cuvinte (словосочетание) este înţeleasă/concepută de Budagov în sens larg: nu doar îmbinările nominale, dar şi cele predicative, de la cele inseparabile (ca structură) şi expresii idiomatice, pe care el le numeşte idiome, până la îmbinările de cuvinte libere, care manifestă doar o oarecare tendinţă, mai mare sau mai mică, de stabilitate (abia percepută). Un interes deosebit prezintă maniera în care sunt utilizate îmbinările de cuvinte de către marii scriitori, marii maeştri ai slovei, dar şi cu ce probleme se confruntă traducătorii care redau aceste îmbinări în limbile în care traduc.

În procesul traducerii apar diverse dificultăţi – atât de ordin teoretic, cât şi de ordin practic. De primul tip sunt cele legate de delimitarea îmbinărilor de cuvinte, care pot fi libere, semilibere, legate şi idiomatice, iar gradul de unitate/legătură a elementelor acestora poate fi diferit. Aici, în opinia lui R.A. Budagov, nu pot exista niciun fel de scheme, dar este necesar să fie urmărit cu atenţie materialul faptic, în baza căruia ulterior s-ar putea face anumite generalizări. Cea de-a doua categorie de dificultăţi este generată chiar de materialul ca atare: este vorba de volumul mare al acestuia (aproape infinit, susţine Budagov), de comportamentul pe care îl are în diverse stiluri, îndeosebi în operele marilor maeştri ai slovei – în stilul literaturii artistice. Nu sunt rare cazurile când dau dovadă de o anumită subiectivitate şi traducătorii, care redau o îmbinare de cuvinte sau alta în limbile lor materne.

Apar noi probleme atunci când se procedează la studierea comparativ-istorică a îmbinărilor de cuvinte ce au diverse tipuri de stabilitate (aici este adus un exemplu descris de semasiologul S.Ulmann, care a observat că despre unul dintre personajele romanului „Portretul lui Dorian Gray" de Oscar Wilde se spune că *vorbele lui tăiau aerul ca un pumnal /rus.: кинжал/*). Or, în una dintre limbile indienilor din America de Nord îmbinarea de cuvinte *a tăia aerul cu pumnalul* se întâlneşte ca o unitate de cuvinte atât de stabilă, încât nu mai are nevoie de comparativul *ca şi cum*. Astfel că ceea ce într-o limbă apare ca o comparaţie artistică, în

altă limbă, aflată la un alt nivel de dezvoltare istorică, se prezintă ca un şablon, ca o îmbinare de cuvinte obişnuită şi destul de stabilă. Şi nu putem să nu regretăm faptul că această problemă extrem de interesantă, care i-a preocupat pe timpuri pe mulți filologi (Potebnea, Kassirer ş.a.), astăzi aproape că nu se mai studiază.

Budagov însuşi a prezentat problema doar în cadrul limbilor romanice şi numai în plan sincronic. Savantul remarcă faptul că încă Pişkin, care avea o mare sensibilitate în ceea ce priveşte mijloacele de exprimare, a comentat, în felul său insolit, astfel de îmbinări de cuvinte din limba rusă, cum ar fi : *он не в своей тарелке* (fr. *Il n'est pas dans son assiette*) şi *пора меж волка и собаки* (fr. *Entre chien et loup*). Şi dacă în cel de-al doilea caz poetul a remarcat în glumă că nu ştie de ce în franceză amurgul se consideră *timpul dintre lup şi câine*, în legătură cu cealaltă îmbinare Puşkin a făcut următorul comentariu: *Assiette* înseamnă situație/stare, de la cuvântul *asseoir*, însă ruşii au tradus expresia printr-un calambur – *быть не в своей тарелке (a (nu) fi în farfuria sa),* ceea ce în română se redă prin *a nu fi în apele sale*.

Pot fi aduse multe exemple când marii oameni de cultură îşi puneau întrebări în legătură cu mijloacele de exprimare de felul acestora: de ce se spune aşa, dar nu altfel? ce semnificație/sens are o îmbinare de cuvinte sau alta? de unde provine aceasta?

R.A. Budagov susține că noțiunea (понятие) de *îmbinare de cuvinte* (словосочетание) este cu mult mai largă decât noțiunea de frazeologism sau cea de idiom (expresie idiomatică), întrucât îmbinările de cuvinte se pot forma din cele mai diverse lexeme, în care se manifestă diferite tipuri de stabilitate a legăturii dintre acestea.

Studiind îmbinările de cuvinte mai mult sau mai puțin stabile, aproape toți cercetătorii (atât cei de la noi, cât şi cei străini) afirmă că în îmbinările de cuvinte stabile cuvintele acestora sunt lipsite de orice fel de semnificație independentă şi sunt receptate numai şi exclusiv în sistemul întregului.

În opinia profesorului R.A. Budagov, problema este însă cu mult mai complicată. Spunând, de exemplu, că cineva *a fost primit cu răceală*, nimeni nu se gândeşte în asemenea cazuri la frig. Şi totuşi, semnificația adverbului *rece/cu răceală* ca şi cum luminează/penetrează pe de-a-ntregul îmbinarea respectivă de cuvinte (*a primi cu răceală*). Acest lucru poate fi dovedit uşor pe cale experimentală: e suficient să schimbăm adverbul şi să punem în loc *cu căldură* şi vom obține un sens opus (*a primi cu căldură*).

O altă problemă este legată de faptul cum se comportă anumite cuvinte în îmbinările cu o stabilitate (*устойчивость*) diferită. Această dependență încă nu este destul de bine studiată, cu toate că există, neîndoielnic, o relație între gradul de stabilitate – cât de stabilă este o îmbinare de cuvinte – şi nivelul pierderii (mai mari sau mai mici) a independenței cuvântului în cadrul îmbinării.

Se poate demonstra că anumite cuvinte au un comportament diferit în îmbinări de cuvinte diverse. R.A. Budagov prezintă modul în care o îmbinare „trece" dintr-o limbă în alta în baza unor exemple din opera lui Balzac: fr. *la fin du monde* – rus. *koneț sveta*; it. *la fine del mondo*; port. *o fin do mundo*; se pare că totul e la fel. Însă, limba română aici se deosebeşte radical de tipul general-romanic – Budagov înregistrează îmbinarea *sfârşitul pământului* dată de traducătorul român (*Balzac. Moş Goriot / trad. C.Petrescu. Buc., 1964)*. Explicația rezidă în faptul că în latină exista cuvântul *mundus* (rus. – *свет, мир*), care nu s-a păstrat în română, aşa că aici *свет – lume* şi *мир – pământ* se redau prin cuvinte diferite [2].

În ce îmbinare poate intra un cuvânt sau altul – este o problemă extrem de complicată şi anumite aspecte ale ei pot fi elucidate analizându-se semele comune, datorită cărora cuvintele se încadrează în aceleaşi câmpuri semantice. În acest sens, conceptul de *omosemie*, pus în circulație de acad. S.Berejan, oferă posibilitatea de a găsi căi mai sigure pentru stabilirea diverselor nuanțe de sens corespondente în diferite limbi. Este deosebit de elocventă şi următoarea constatare referitoare la aceste nuanțe: „Conform informațiilor excerptate din actualele dicționare, aproape că nu există elemente lexicale cu caracter abstract, care nu ar dispune de cel puțin un omosemant străin, cu caracter neologic. Spre exemplu, printre cuvintele inserate la litera *j* nu este nici un element abstract fără vreun omosemant din altă limbă (cf. *jale / tristețe* din it. *tristezza; jignire / ofensă* din fr. *offence; a jurui / a promite* din fr. *promettre; josnic / abject* din fr. *abject* etc.) şi cu cât este mai abstract sensul, cu atât mai multe omosemante neologice i se ataşează (cf. *pricepere / aptitudine, capacitate, facultate; cruzime / atrocitate, ferocitate, bestialitate; vestit / faimos, renumit, celebru, notoriu)"* [3].

Utilizarea în sintagme a nuanțelor de sens reclamă o mare doză de rafinament şi nu totdeauna la traducere acestea pot fi redate cu exactitate. De fapt, transpunerea în altă limbă a fiecărui element stilistic marcat, a fiecărei nuanțe semantice nu este posibilă şi nici strict necesară, deoarece păstrarea caracteristicilor principale ale codului se poate realiza cu mijloace expresive minime. De exemplu, într-o serie sinonimică formată din

peiorative chiar şi un cuvânt neutru poate căpăta nişte nuanţe de sens neaşteptate, fapt demonstrat de următorul exemplu dintr-o poezie de E.Evtuşenko: «Сквозь *рожи, хари, морды* увидел я *лицо* одно».

Trecând la un nivel mai complex al îmbinărilor de cuvinte, R.A. Budagov examinează felul în care limbile „codifică în frazeologisme" una şi aceeaşi semnificaţie, aducând exemple elocvente din câteva limbi romanice: „Francezii spun *écouter des toutes ses oreilles*, 'a asculta atent', literal: 'a asculta din toate urechile', în timp ce italienii spun *ascoltare tutt'orecchi*, literal: 'a asculta toate urechile', iar românii *(a fi) numai urechi* (ascultă 'numai urechile', în sensul 'toate urechile'). S-ar părea că este o expresie idiomatică identică, însă de fiecare dată ea apare într-o variantă noţională inedită. Iar acolo unde nu există o astfel de expresie, traducătorii recurg, desigur, la o redare descriptivă a sensului ei: span. *seguir atentamente* 'a asculta atent', port. *escutar muito atento* 'a asculta foarte atent'. În cazul al doilea adverbul *foarte* transmite mai exact ideea de ascultare „din toate urechile". În limbile înrudite expresia idiomatică se transformă un pic[1] structural, sau, în genere, poate să nu aibă un echivalent şi este redată în mod descriptiv" [1].

În legătură cu expresiile idiomatice este important ca traducătorul să ştie că *ploaia* ne udă *până la piele*, în timp ce *la pliuie* pătrunde *jusqu'aux os* [5]; în franceză expresia respectivă este *etre percé jusqu'aux os*, literal: 'a fi pătruns până la os' şi se traduce în română, conform dicţionarului, prin *a fi ud până la piele*.

Necesitatea redării frazeologismului printr-un echivalent neutru este motivată şi de alţi autori. K.Ciukovski explică lucrurile astfel: «Возьмем поговорку «Он собаку съел в подобных делах». Так как в нашем речевом обиходе образность этой фразы давно уже померкла для нас, стала невидимкой и фикцией, француз при переводе русской повести или пьесы, где встречается эта стертая фраза, имеет право не приписывать тому или иному персонажу страсть к глотанию живых собак, а заменить эту поговорку каким-нибудь нейтральным оборотом» [6].

De cele mai multe ori, proverbele şi zicătorile apar *în calitate de generalizare a unei situaţii, ca argument sau ca suport/element de trecere la relatarea ce urmează a fi expusă.* Legătura lor cu naraţiunea nu este atât de rigidă ca, de exemplu, în cazul locuţiunilor sau al expresiilor frazeologice (care au o anumită funcţie sintactică şi pot echivala cu o singură parte de vorbire, gen *a o lua la sănătoasa – a fugi).*

Această independenţă textuală le face mai conturate, iar în cadrul naraţiunii ele de multe ori sunt „anunţate" de anumite elemente de relaţie. De exemplu, la Ion Creangă acestea sunt: *vorba ceea, vorba cântecului, este-o vorbă, cum zic unii* ş.a. O asemenea referinţă are rostul să ateste justeţea celor afirmate de toată lumea; prin urmare, şi responsabilitatea pentru cele afirmate revine altcuiva (sau tuturor), iar nu celui care vorbeşte. În utilizare, aceste expresii reprezintă „enunţătorul generic" sau vocea anonimă care le-a creat. E.Coşeriu evidenţiază expresiile ca elemente ale „discursului repetat" şi le include într-o categorie separată de „cuvinte proverbiale" [7]. Cercetătorii scot în evidenţă şi „capacitatea unor expresii, sintagme sau secvenţe de dimensiuni mai extinse, cu un grad înalt de notorietate, din sfera discursului literar sau nonliterar, de a exercita o anumită fascinaţie (în sens pozitiv sau negativ) asupra vorbitorilor, determinându-i pe aceştia să le utilizeze „în ecou", cu funcţie evocatoare şi conţinut parţial modificat, adesea ironic sau parodic în noul context." [8].

În traducere, neasemănarea (несходства) structural-semantică poate genera ceea ce în teoria traducerii poartă denumirea de „nonechivalenţă" sau „falsă echivalenţă". Conform unei clasificări propuse de R.A. Budagov, se pot distinge câteva tipuri de „nonechivalenţă" sau de falsă echivalenţă [9]:

1. Într-o limbă cuvântul are un sens general, iar în cealaltă – un sens particular. Astfel, fr. *idiome* indică un aspect, o particularitate a unei limbi; span. *idioma* înseamnă limbă: *el profesor de idiomas*; în rom. e un termen general ce numeşte o unitate lingvistică (dialect, grai).

2. Cuvântul desemnează relaţii de gen într-o limbă şi relaţii de specie în altă limbă: rom. *pasăre* e o denumire de gen a faunei, iar it. *pasero* înseamnă 'vrabie' şi este o specie a genului.

3. Monosemie într-o limbă – polisemie în altă limbă: rus. *галантный* înseamnă „curtenitor faţă de femei"; engl. *galant* – 1. Curtenitor; 2. Viteaz, glorios.

4. Neconcordanţă stilistică: într-o limbă cuvântul este atribuit unui stil, iar în altă limbă altui stil: de exemplu, rus. *обидеть* este neutru – „a produce cuiva supărare, a amărî"; rom. *a obijdui* este învechit şi înseamnă „a asupri, a împila; a nedreptăţi, a jigni, a ofensa"; rom. *obijduitor* (numai substantival) – înseamnă „cel care obijduieşte, asupritor" [A se vedea: *DEX*]

---

[1]În legătură cu aceste diferenţe de ordin gramatical A.M. Peşkovski făcuse o subtilă observaţie, citată de R.A. Budagov, care este valabilă pentru oricare limbă dezvoltată: „Все дело в этих «почти» и «как бы», на которых зиждется вся грамматика".

5. Sens neutru într-o limbă – sens arhaic în altă limbă: rom. *scârbă* 1. aversiune nestăpânită (fizică sau morală) față de cineva sau ceva: dezgust, repulsie, silă; loc. vb. *A-i fi cuiva scârbă* sau *A-l prinde pe cineva scârba* – a se scârbi, a se îngrețoșa, dezgusta; ceea ce provoacă scârbă, groază. 2. (fam.) Epitet pentru o ființă murdară, dezgustătoare sau josnică; p. ext. Epitet pentru o ființă nedemnă; (la pl.) Vorbe murdare, triviale, ocări, înjurături. 3. (reg.). întristare, mâhnire, supărare, grijă, necaz, nenorocire; rus**.** *скорбь* (высокая) крайняя печаль, горесть, страдание.

6. Sens lexical „liber" într-o limbă – sens lexical „neliber, legat" în altă limbă: it. *riscossa* – „ajutor" în orice îmbinare; fr. *rescousse* – utilizat numai în îmbinare *à la rescousse* – „în ajutor".

7. Termen într-o limbă – nontermen în altă limbă: fr. *benzine* este termen chimic; rus. *бензин* „carburant" (termen uzual).

8. Cuvânt într-o limbă – îmbinare de cuvinte în altă limbă: rus. *рояль* – fr. *piano à queue* – rom. *pian cu coardă*; rus. *автопортрет* – (Picasso. *Автопортрет*) – fr. *Picasso par lui-même*.

În literatura consacrată traducerilor acest tip de cuvinte are o denumire mai veche, general cunoscută: ele se numesc *falşi-prieteni* (rom.), *faux-amis* (fr.), *faux-frères* (adică, *trădători* – tot din fr.), *false friends* (engl.), *ложные друзья* (rus.).

Lipsa de echivalente pentru anumite lexeme încă nu înseamnă că traducerea este cu totul imposibilă. Altceva este că se pierd anumite nuanțe specifice, dar sensul general poate fi păstrat. De aceea, afirmația că „intraductibilitatea nu trebuie privită ca un mister sau ca o sperietoare. Ea este o noțiune statistică" [10] este pe deplin convingătoare, fapt demonstrat de numărul imens al lucrărilor traduse.

Referințe:

1. Будагов Р.А. Сходства и несходства между родственными языками. Романский лингвистический материал. - Москва, 1985, с.102.
2. Ibidem, p.158.
3. Бережан С.Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц. - Кишинёв, 1973, с.207.
4. Будагов Р.А. Сходства и несходства между родственными языками. Романский лингвистический материал. - Москва, 1985, с.160.
5. Steiner Georges. După Babel. Aspecte ale limbii şi traducerii. - Bucureşti, 1983, p.374.
6. Чуковский К. Высокое искусство. - Москва, 1976, с.109.
7. Coşeriu E. Semn, simbol, cuvânt // Anale Ştiințifice ale Universității „Al.I. Cuza" din Iaşi, Tom XXXIX, 1993.
8. Vlad Carmen. Textul aisberg. Teorie şi analiză lingvistico-semiotică. - Cluj-Napoca, 2003, p.171.
9. Будагов Р.А. Человек и его язык. - Москва, 1976, с.93.
10. Mounin G. Les problèmes théoriques de la traduction. - Paris, 1963.

Prezentat la 08.07.2011

ASPECTUL VERBAL DIN PERSPECTIVA TEORIEI LUI R.BUDAGOV DESPRE ASEMĂNĂRILE ŞI DEOSEBIRILE DINTRE LIMBILE ÎNRUDITE

(Reflecții pe marginea problemei existenței aspectului verbal în limbile romanice)

Claudia CEMÂRTAN

Catedra Lingvistică Generală şi Limbi Clasice

Le problème de l'existence de l'aspect verbal dans les langues romanes a été discuté contradictoirement pendant les dernières décennies. Une analyse sémantique et fonctionnelle, appliquée à ces langues, prouve qu'elles posèdent la catégorie grammaticale de l'aspect et que toute forme verbale personnelle exprime deux notions amalgammée – celle du temps relatif au moment où l'on parle (présent, prétérit, futur) et celle du degré d'achèvement de l'action.

A devenit deja un adagiu afirmația că aspectul verbal este una dintre categoriile cele mai controversate şi mai discutate nu doar în lingvistica românească, dar şi în teoria gramaticală generală, cunoscând, în special în ultimele decenii, o dezvoltare considerabilă şi ajungând obiect de investigație în numeroase studii ale celor mai diverse limbi. Ideea spre care converg majoritatea concluziilor acestor studii este că opoziția aspectuală fundamentală de *imperfectiv – perfectiv* este o proprietate universală a verbului, care se regăseşte, sub variate forme, în sistemul oricărei limbi şi care este în relație strânsă cu alte categorii, ca cea a timpului, a Aktionsart-ului etc.

Cu toate acestea, mai mult decât orice altă categorie gramaticală, aspectul verbal mai suscită încă disensiuni între lingviştii preocupați de studierea lui. Nenumăratele definiții existente ale aspectului, de cele mai dese ori contradictorii, precum şi interpretările aceloraşi forme verbale ca perfective de către unii şi imperfective de către alții, sunt o probă clară că ne aflăm în fața unei categorii deosebit de complexe. Pentru cei care încearcă a elucida această problemă primul pas constă în a găsi sau a stabili o definiție clară şi precisă a ceea ce se subînțelege prin „aspect". Însă, identificarea unei asemenea definiții se dovedeşte a fi decepționantă: diversitatea terminologică care face atât de dificilă investigarea acestei probleme este determinată şi de pozițiile teoretice eterogene, adesea inconciliabile, ale cercetătorilor.

Controversa privind existența / non-existența aspectului verbal în domeniul neolatin se datorează, evident şi în mare parte, aceloraşi ambiguități terminologice şi definitorii privind distincția dintre aspectualitate şi acționalitate, sau, în termeni mai tradiționali, dintre aspect şi Aktionsart, fapt ce a generat un număr impunător de studii în care aceste două categorii se confundă sau se interpretează una drept alta, contribuind şi mai mult la intensificarea disensiunilor privind esența fiecăreia dintre ele.

Toate aceste divergențe de analiză şi de terminologie creează o situație de ansamblu extrem de nebuloasă şi confuză, aşa încât pentru un cercetător care ar dori să descrie sistemul aspectual al unei limbi ar fi foarte dificil să propună un model acceptabil pentru un număr mai mare de lingvişti.

Tradițional, studiile de gramatică sau de lingvistică, în care se ia în discuție problema privind aspectul verbal, iau drept „punct de plecare" postulatul că limbile slave, în general, şi rusa, în particular, sunt „limbi cu aspecte" şi că aici aspectul este o caracteristică morfologică inerentă verbului, fiecare formă verbală fiind asociată unui aspect (perfectiv sau imperfectiv). Cu excepția unui număr restrâns de verbe biaspectuale (verbe care pot avea, după context, sens perfectiv sau imperfectiv) şi de verbe care din punct de vedere semantic nu au o limită naturală (imperfectiva tantum) sau sunt rezultative din punct de vedere semantic (perfectiva tantum), verbul rusesc se prezintă sub forma unor „cupluri" aspectuale: *читать* vs. *прочитать* (perfectiv prin prefixare); *решить* vs. *решать* (imperfectiv prin alternanța vocalei tematice); *предсказать* vs. *предсказывать* (imperfectiv prin sufixare); *говорить* vs. *сказать* (perfectiv prin supletivismul radicalelor).

Principalul argument care se aduce în sprijinul concepției că doar limbile slave sunt „limbi cu aspect", iar cele romanice – nu, este aşa-zisa „autonomie" a opozițiilor aspectuale, acestea existând independent de expresia lor temporală, cum ar fi, spre exemplu, în formele de infinitiv, care pot fi imperfective sau perfective (*читать* vs. *прочитать*). Ideea ni se pare, cel puțin, nefondată, întrucât majoritatea renumitelor „cupluri aspectuale", care stau la originea şi la baza concepției despre exclusivitatea limbilor slave în posesia acestei

categorii, nu reflectă doar opoziții aspectuale propriu-zise, ci, de cele mai multe ori, ele denotă o semantică amalgamată de aspect şi de Aktionsart chiar şi în formele de infinitiv, fapt observat şi de alți cercetători [1].

Tratarea cu discernământ a fenomenelor gramaticale şi a celor lexicale a fost recomandată, în repetate rânduri, şi de reputatul romanist R.Budagov, care, printre altele, observa: „Lingvistul trebuie să ia în considerație interacțiunea dintre sensurile lexicale şi formanții gramaticali nu pentru a confunda noțiunile gramaticale cu cele lexicale, dar pentru ca, pe fondul acestei largi interacțiuni, să înțeleagă mai profund specificul atât al lexicului, cât şi al gramaticii” [2].

Este incontestabil că aspectologia contemporană, cu toată amploarea şi diversitatea studiilor pe care le înglobează, nu s-a emancipat totalmente de originile sale istorice şi amprenta teoretică lăsată de aspectul verbului slav este evidentă. Astfel, majoritatea cercetătorilor care s-au preocupat de problema aspectului în limbile romanice acceptau drept punct de plecare sau de referință în demersurile lor științifice aspectul verbal slav. Încercarea de a „încadra” materialul lingvistic romanic în modelele slave şi de a identifica asemănările şi deosebirile dintre modalitățile de reprezentare a acestei categorii în limbile comparate conducea aproape exclusiv fie la negarea existenței lui în limbile romanice, fie la admiterea că aici ar exista unele manifestări specifice ale acestui fenomen, faptele aduse însă ca argument referindu-se, în realitate, la exprimarea Aktionsart-ului, nu a aspectului propriu-zis, şi fiind, astfel, de natură lexicală, nu gramaticală.

Relevantă pentru această situație este opinia lui O.Duchaček, care, apreciind sistemul verbal slav ca pe unul unde aspectul este o categorie determinantă, menționa: „Un sistem analog – apt a exprima, într-o manieră sistematică, noțiunile de aspect şi de caracter al acțiunii (Aktionsart – *n.n.*) – nu există în limbile care au un sistem foarte evoluat al timpurilor, aşa cum e franceza, chiar dacă se resimte uneori necesitatea de a arăta că procesul verbal este încheiat sau, dimpotrivă, în curs de realizare şi de a exprima maniera în care acțiunea se desfăşoară, adică de a desemna începutul sau sfârşitul ei, durata, repetarea sau intensitatea etc.” [3]. Este evident că autorul îşi întemeiază concluzia pe lipsa asemănărilor dintre modul de redare a sensurilor aspectuale în limbile slave, luate ca etalon, şi cele romanice. Or, în legătură cu aceasta, am putea cita o observație foarte precisă a reputatului romanist rus R.Budagov care, referindu-se la ineficiența abordării formale a asemănărilor şi deosebirilor în gramaticile diferitelor limbi, preciza că „asemănările exterioare nu dezvăluie principalul – „constituția” lor internă” [4].

O „găselniță” în soluționarea acestor disensiuni şi interpretări contradictorii părea a fi noțiunea de aspectualitate sau, mai exact, cea de categorie funcțional-semantică a aspectualității, pusă în circulație prin anii ’80 ai secolului trecut de către lingvistul rus A.V.Bondarko şi aplicată pe larg de şcoala aspectologică din Sankt Petersburg. Această noțiune include tot materialul lingvistic ce comportă sensuri aspectuale într-un „câmp funcțional-semantic”, care cuprinde în sine şi aspectul gramatical, şi Aktionsart-urile, şi îmbinările cu verbe faziale, dar şi tot felul de adverbe de timp, de mod etc. Conceptul de „aspectualitate” şi-a găsit destul de repede adepți şi în rândurile cercetătorilor care se ocupau de căutarea aspectului verbal în limbile considerate tradițional fără aspect. Totodată, trebuie să remarcăm că această „panacee” nu a fost în măsură să pună punct în controversele privind relația aspectului cu limbile romanice. Mai mult decât atât: în încercarea de a descrie cât mai multe şi mai variate modalități de expresie a valorilor aspectuale în limbile studiate, cercetătorii ajungeau într-un adevărat „hățiş” de interferențe şi interacțiuni ale unor categorii aparținând diferitelor niveluri, aşa încât aceleaşi forme apăreau perfective într-un context şi imperfective în altul numai din cauza ocurențelor concrete.

În acest context, este util să amintim o altă remarcă a lui R.Budagov, care, printre preocupările sale din tinerețe, s-a dovedit a fi şi problema aspectului în limba franceză [5]: „Este cunoscut, – observă savantul într-o lucrare mai târzie, – că în majoritatea limbilor romanice forma de perfect a verbului redă sensul de acțiune încheiată. Practic însă, în multe texte, perfectul se poate combina cu adverbe sau cu locuțiuni adverbiale care au un sens opus, de exemplu: *invitó poi piú volte Lucia*” [6]. Însă, asemenea exemple nu contestă sensul categorial al perfectului romanic, consideră R.Budagov, cel de perfectivitate a acțiunii. „În asemenea cazuri, – precizează autorul, – deosebit de necesar este a distinge sensul lexical de cel sintactic (gramatical). Perfectul romanic îşi menține sensul categorial de perfectivitate a acțiunii, dar lexicul ocurent completează şi complică acest sens” [7].

De altfel, opinia privind inexistența aspectului verbal în limbile romanice se conturează încă în primele decenii ale secolului trecut. Astfel, J.Vendryes, în celebra sa lucrare „Le language”, apărută la Paris în 1921, susținea că unele limbi neglijează totalmente sau parțial aspectul (cum ar fi, spre exemplu, franceza şi, implicit,

limbile romanice în general), în timp ce altele neglijează totalmente sau parţial timpul (cum ar fi limbile semitice), ajungând să creadă că există chiar o opoziţie între timp şi aspect [8]. Un alt savant notoriu al acelor timpuri, A.Meillet, afirma că sistemul verbal al limbii latine, unde el recunoştea existenţa a două aspecte clar conturate – *infectum* şi *perfectum* – nu s-a conservat în limbile romanice, care „au pierdut tot ce avea valoare de aspect şi n-au păstrat decât valoarea temporală" [9]. Şirul lor poate fi continuat până în timpurile mai recente.

Fără îndoială, au existat şi opinii opuse, ideea existenţei aspectului verbal în limbile romanice adunându-şi destui partizani de-a lungul timpului.

De altfel, interpretarea aspectului verbal romanic în corelaţie cu cel latin ar avea o motivaţie mult mai puternică, întrucât limbile romanice îşi au originea în limba latină, ele reprezentând un caz aparte de formare a unui grup de limbi (în componenţa familiei de limbi indoeuropene) într-o perioadă de timp determinată şi în baza unei limbi-sursă cunoscute şi destul de bine documentate. Cercetările tipologice ale limbilor romanice demonstrează că noile idiomuri, formate pe baza limbii latine, au moştenit nu doar lexicul, dar şi structura ei gramaticală, categoriile gramaticale, inclusiv cea a aspectului.

Numeroşi lingvişti care au adoptat această poziţie reies din principiul că unul şi acelaşi conţinut categorial (în cazul dat – aspectul verbal) poate accepta, în limbi diferite, modalităţi de expresie diferite. În această ordine de idei este relevant că însuşi Iu.Maslov, „părintele" aspectologiei ruse contemporane, observa că „natura expresiei formale a aspectului gramatical al verbului (prin radical, flexiune sau forme analitice) nu este prioritară. În schimb, preciza savantul, pentru expresia gramaticală a aspectului important este că „totalitatea sau cea mai mare parte a lexicului verbal prezintă opoziţii cu valoare aspectuală graţie paradigmelor formelor gramaticale ale aceluiaşi verb" [10].

„Nu cunosc bine situaţia din limbile slave, – opina, la timpul său, reputatul lingvist ieşean Gh.Ivănescu, – dar cred că din punct de vedere al înţelesului nu există nici o deosebire între aspectul românesc şi cel slav. Aspectul există în toate limbile (cel puţin, în cele indoeuropene) şi este exprimat în toate limbile, dar modul de expresie este deosebit. Numai prezenţa aspectului în limbi ca româna, franceza, latina, germana etc. poate explica de ce, de exemplu, pentru acţiunile trecute există la indicativ câte trei sau mai multe timpuri. Dacă am dispune numai de categoria simplă a timpului, am avea numai o singură formă temporală pentru trecut. Combinând însă categoria temporală a trecutului cu mai multe aspecte, obţinem mai multe timpuri trecute" [11].

O observaţie de principiu se impune în acest context: atât în limbile slave, considerate drept model pentru ilustrarea aspectului, cât şi în cea latină, care se caracterizează printr-o simetrie remarcabilă a formelor aspectuale, categoria aspectului nu are mijloace discrete de expresie. În acest sens este elocventă remarca lui A.Mirambel, care, realizând o privire de ansamblu asupra modalităţilor de manifestare a aspectului verbal în diferite limbi – înrudite şi neînrudite – şi identificând un ansamblu de trăsături definitorii comune, conchidea: „Aspectul este în relaţie cu alte categorii verbale. Nu există, de fapt, „aspect pur", adică formă verbală care ar exprima doar aspectul, excluzând toate celelalte noţiuni aferente verbului" [12].

Aceeaşi idee este reluată şi de E.Coşeriu, care preciza că „trebuie să se ţină cont de faptul că o categorie gramaticală poate apărea combinată (în expresia şi/sau în conţinutul său) împreună cu o altă categorie; astfel, în latină, exprimarea categoriei cazului este indisolubil combinată cu expresia categoriei numărului [...]. Cât priveşte categoria aspectului, aceasta se prezintă aproape întotdeauna strâns combinată cu categoria timpului", specificând că, în acest caz, „caregoria timpului poate prevala într-o limbă dată asupra categoriei aspectului sau viceversa şi, în acest sens, accepţiile aspectuale sau temporale pot fi, respectiv, efecte secundare ale celeilalte categorii" [13].

Aceşti lingvişti au în vedere existenţa unor morfeme gramaticale polivalente, ca, de exemplu, desinenţa **-ră** a formei ***lăudară***, care amalgamează categoriile de mod (indicativ), timp (perfectul simplu), număr (plural), persoană (a III-a), diateză (activă) şi aspect (perfectiv). În consecinţă, aceleaşi morfeme flexionare pot să exprime simultan, pe lângă alte categorii gramaticale, şi pe cea de aspect.

„În general, – observa în legătură cu acest subiect renumitul aspectolog polonez S.Károlak, – timpul şi aspectul sunt două categorii semantice net distincte în limbaj şi diferenţiate cu exactitate prin definiţiile care le reflectă autonomia. Dacă la nivel conceptual aspectul şi timpul sunt izolabile unul de altul, se întâmplă adesea ca la nivelul reprezentării idiomatice ele să fie amlgamate într-un singur simbol, adică să nu aibă exponenţi discreţi. Cu toate acestea, având în vedere că amalgamul şi discreţia nu sunt decât tehnici de exprimare, ar trebui să riscăm a căuta izomorfismul acestor două niveluri şi a postula existenţa unui sistem aspecto-temporal la nivel conceptual" [14].

Conceptul dat se bazează pe ideea sincretismului categorial al unuia şi aceluiaşi semn lingvistic – un singur morfem cumulează câteva sensuri gramaticale, când una şi aceeaşi formă poate exprima mai multe categorii gramaticale: de exemplu, formele rom. ***cântai***, it. ***cantó***, sp. ***cantó***, fr. ***il chanta*** sintetizează noțiunea de timp trecut cu cea de aspect perfectiv, iar rom. ***cântam***, it. ***cantava***, sp. ***cantaba***, fr. ***il chantait*** – noțiunea de timp trecut cu cea de aspect imperfectiv. Prin urmare, în cazul limbii române, am putea vorbi despre o valoare temporal-aspectuală a formei verbale, care întruneşte două categorii gramaticale – cea de timp şi cea de aspect. De altfel, şi la studiul limbilor slave se aplică tot mai activ noțiunea de forme aspectual-temporale ale verbului (видо-временная система, видо-временная форма etc.), dat fiind că „aspect pur" nu există nici în formele gramaticale ale verbului rusesc, morfemele „aspectuale" cumulând şi alte valori gramaticale, de cele mai multe ori pe cele temporale, precum şi pe cele de modalitate a acțiunii (Aktionsart).

Referințe:

1. Bertinetto P.M., Delfitto D. Aspect vs actionality: Why they should be kept apart // Tense and Aspect in the Languages of Europe (éd. Ö.Dahl), Eurozyp, vol.6. - Berlin, New York, 2000, p.189.
2. Будагов Р.Я. Сходства и несходства между родственными языками: Романский лингвистический материал. - Москва: Наука, 1985, с.207.
3. Duchaček O. Sur le problème de l'aspect et du caractère de l'action verbal en français // Le Français moderne, nr.3, 1966, 34, p.162.
4. Будагов Р.Я. Сходства и несходства между родственными языками: Романский лингвистический материал. - Москва: Наука, 1985, с.129.
5. Будагов Р.А. Проблемы семантики перфекта во французском языке // Ученые записки ЛГУ, серия филологических наук, вып.5, 1941.
6. Bertinetto P.M., Delfitto D. Aspect vs actionality: Why they should be kept apart // Tense and Aspect in the Languages of Europe (éd. Ö.Dahl), Eurozyp, vol.6. - Berlin, New York, 2000, p.35.
7. Ibidem, p.36.
8. Vendryes J. Le language. - Paris, 1921, p.117-118.
9. Meillet A. Linguistique historique et linguistique générale, I, p.165.
10. Маслов Ю. Избранные труды: Аспектология. Общее языкознание. Языки славянской культуры. - Москва, 1978/2004, с.307.
11. Ivănescu Gh. Cronică lingvistică: Eugen Seidel: Zu den Functionen der Vergangenheitstempora in Rumänischen // Insemnări ieşene, august, 1940, p.131.
12. Mirambel A. Aspect verbal et système: essai d'une typologie // Revue des études slaves, Tome 37. - Paris, 1960, p.76.
13. Coşeriu E. Aspect verbal ou aspects verbaux? Quelques questions de théorie et de méthode // La notion d'aspect. Actes du Colloque organisé par le Centre d'Analyse syntaxique de l'Université de Metz. - Paris, 1980, p.15.
14. Károlak S. Le concept d'aspect et la structure notionnelle du verbe // Studia kognitywne, 1, SOW, Warszawa, 1994, p.23.

Prezentat la 08.07.2011

RUBEN BUDAGOV DESPRE NATURA SOCIALĂ A LIMBII

Ludmila ZBANȚ

Catedra Traducere, Interpretare şi Lingvistică Aplicată

La linguistique moderne et en particulier celle romane ont été fortement marquées par les études du professeur Ruben Boudagov, notamment celles concernant la dimension sociale des langues et les perspectives de leur évolution. Les tendances enregistrées dans la langue roumaine contemporaine confirment les visions théoriques développées dans ses écrits par le prof. Budagov. Le développement d'une société génère l'apparition et le fonctionnement de nouveaux domaines d'activité humaine qui sont assimilés, adaptés et extériorisés en permanence par les moyens de la langue en concordance avec la réalité de la communication intra- et intersociale.

Figura profesorului Ruben Budagov a marcat o perioadă importantă în lingvistica generală şi romanică prin calitatea studiilor elaborate, prin problematica abordată şi prin promovarea unei atitudini foarte atente față de limbă şi de funcționarea ei într-o societate.

Este cunoscut faptul că profesorul Ruben Budagov şi-a centrat interesele ştiințifice pe multiple aspecte ale limbilor. Natura socială a limbii a constituit o problemă la care lingvistul a revenit permanent în scrierile sale, alegând un vector întrucâtva deosebit în abordarea tradițională a raportului dintre factorii intrinseci şi cei extrinseci, care generează dezvoltarea limbilor. Profesorul rus încearcă prin toate mijloacele să excludă tratarea simplistă, ruptă de societate a evoluției şi a funcționării limbilor.

Făcând o trecere în revistă a cercetărilor care abordau natura socială a limbii, Budagov constată că aplicarea viziunilor lui F. de Saussure despre sincronie şi diacronie şi, mai ales, a principiului „sincronia este absolută", a avut un impact negativ asupra aprecierii structurii limbii, care era opusă funcțiilor sociale ale limbii, acestea constituind, de fapt, o parte organică a ei. R.Budagov constată că în anii '50 şi '60 ai sec. al XX-lea problemele privind coraportul dintre limbă şi societate, limbă şi gândire erau plasate în sfera extralingvisticului şi nu în a limbii *sui generis.* Exista tendința de a motiva caracterul social al limbii prin tot felul de factori de ordin extralingvistic, cum ar fi influența institutelor sociale, a modului de a scrie, ceea ce, fără îndoială, se răsfrânge asupra calității unei limbi. Întrebarea era pusă astfel încât limba şi societatea apăreau în contradicție, iar specificul limbii trebuia căutat în afara funcțiilor ei sociale. Savantul rus constată că nimeni nu a încercat să formuleze altfel întrebarea: **oare nu constituie funcțiile sociale ale limbii specificul ei propriu-zis?** Or, subliniază profesorul Budagov, aceasta este calea cea mai naturală de studiere a caracterului social al unei limbi, căci ea există doar în societate şi este pusă în serviciul membrilor acestei societăți. Astfel, devine clar că profesorul Ruben Budagov a criticat încercările de a căuta specificul limbii în afara funcțiilor ei, în afara naturii ei sociale [1]. Argumentele savantului sunt fondate pe faptul că limba există doar fiind utilizată de vorbitorii unei societăți. Anume din aceste motive specificul limbii nu trebuie căutat dincolo de funcțiile ei, dincolo de natura ei socială. Autorul porneşte de la presupunerea că în funcțiile sociale ale limbii s-ar conține specificul categoriilor sociale propriu-zise, că acestea ar căpăta o anumită diferență la nivel lingvistic: «Быть может, общественное «начало» и языковое «начало» соотносятся не только в плане «внешнего» и «внутреннего», но и в ином плане, при котором «внешнее» способно выступать как «внутреннее», а «внутреннее» находит своё «внешнее» выражение? На мой взгляд, именно так происходит в действительности, в реальных национальных языках». O astfel de abordare nu a fost aplicată anterior în cercetările lingvistice şi constituie, de fapt, originalitatea viziunilor lui Ruben Budagov [2].

Lingvistul încearcă să avanseze mai mult în această problemă, demonstrând felul în care natura socială a limbii condiționează funcționarea sistemului ei, cum se întâmplă acest lucru în lexic, în sintaxă, în stilistică, în norma literară, în diverse stiluri ale limbii etc. [3].

În tendința de a elucida rolul naturii sociale a limbii, profesorul Budagov critică consecvent tezele despre invariabilitatea gândirii, care, de fapt, contravin tezei despre unitatea organică a limbii şi a gândirii. Savantul insistă asupra necesității de a pune problema privind raportul limbă – gândire şi limbă – societate nu doar sumar, în cursul de lingvistică generală, ci şi pe plan concret-istoric, pornind de la anumite limbi sau grupuri de limbi înrudite, sau de la limbile care aparțin diferitelor sisteme. Numai o astfel de abordare ar permite trecerea de la problemele extralingvistice la analiza nemijlocită a limbilor, atrăgând în câmpul de cercetare

miezul limbilor, ceea ce constituie latura lor dinamică, diversitatea şi esența lor. Budagov concluzionează, afirmând: «Если анализировать язык без учета его многообразных социальных функций в обществе, то и объект лингвистики окажется крайне обедненным, худосочным. Изучать специфику языка, разумеется, необходимо. Это, основная задача лингвистики. Весь вопрос, однако, в том, как понимать подобную специфику. Предметом языкознания является язык и языки в их реальном функционировании, в их статике и динамике, в их настоящем и прошлом, во взаимодействии их формальных и содержательных категорий, во всей их сложной человеческой сущности» [4].

O aplicare în practică, pe segmentul românei contemporane, a ideilor expuse mai sus de profesorul Budagov ne oferă articolul scris în colaborare cu S.Bernştein „Cu privire la unitatea de limbă română-moldovenească". Articolul prezintă o polemică riguros argumentată contra unor opinii eronate cu referire la „autonomia" limbii moldoveneşti față de limba română. Autorii afirmă din start că „în condiții istorice diferite, raportul dintre popoare şi limbile vorbite de aceste popoare poate fi diferit" [5]. Astfel se valorifică teza despre unitatea limbii şi societății şi despre evoluția lor concomitentă. Limba unei societăți cunoaşte schimbări la toate nivelurile. Budagov şi Bernştein pornesc de la constatarea că unitatea de limbă româno-moldovenească s-a cristalizat de foarte multă vreme, încă de la perioada de formare a limbilor romanice, iar întrebarea de bază pe care se concentrează atenția lingviştilor ține de căile de dezvoltare a acestor limbi şi de faptul dacă româna şi moldoveneasca pot fi considerate limbi diferite. Analizându-le în baza unor fapte concrete, autorii constată că există doar nişte deosebiri de suprafață. Ele au servit drept argument de bază pentru susținătorii ideii cu privire la autonomia limbii moldoveneşti față de cea română, ceea ce, de fapt, a fost o concluzie întru totul greşită, căci ea nu „a fost dedusă în baza trăsăturilor interne ale acestor limbi, ci din raporturile lor cu alte limbi" [6]. O astfel de abordare a unei probleme lingvistice reflectă, în acelaşi timp, situația socială care a oferit spațiul necesar pentru apariția acestei probleme. Cercetările efectuate au demonstrat clar că particularitățile interne ale limbii moldoveneşti şi ale celei române sunt absolut identice, iar argumentele propuse în încercarea de a găsi totuşi careva deosebiri au fost confuze şi uşor de combătut.

Limba română a cunoscut în istoria ei multiple schimbări intrinsece la diferite niveluri (lexical, gramatical, stilistic). Se cere menționată şi schimbarea extrinsecă, a „hainei" ei, adică a alfabetului folosit la scrierea în limba română, căci e bine cunoscut faptul că, la anumite etape istorice, s-a utilizat alfabetul chirilic şi cel latin, iar această „diferență" a servit deseori ca probă pentru nişte delimitări artificiale ale limbii române de cea moldovenească. Ambele tipuri de schimbări au fost întotdeauna condiționate de realitățile sociale în care a funcționat limba română, servind purtătorilor acesteia drept instrument de comunicare.

Dezvoltarea societății umane în secolul al XXI-lea este marcată de tendințe de globalizare, care au generat o atitudine nouă față de limbă, în general, şi față de limbile naționale, în particular. Lexicul unei limbi este cel mai sensibil la toate varierile factorilor sociali. El reflectă clar tendințele ce se conturează în evoluția comunităților sociopolitice, economice şi culturale.

Factorul „deranjant" în comunicarea internațională contemporană, în toate sferele de activitate umană se manifestă prin dominarea unei limbi hipercentrale – a limbii engleze. Nu este vorba despre limba engleză literară, ci despre varianta ei numită în ultimul timp „globish", sau „engleza de aeroport", care prezintă un pericol mare, în primul rând, pentru engleza clasică. În acelaşi timp, numeroşi lingvişti sunt îngrijorați de pătrunderea excesivă a lexemelor din limba engleză în limbile naționale. Se vehiculează nişte gloseme cu valori ironice, cum ar fi *franglais, romglais* etc.

Cel mai benefic teren pentru manifestarea acestui fenomen îl constituie presa: astfel, în limba română apar frecvent împrumuturi din limba engleză:

Seara, după gust şi posibilități, televiziunile programează ori vreun spectacol „mai deosebit", ori vreun film românesc (că totuşi...), ori (a douăşpea oară!) vreun ***blockbuster****, ori (ca să nu moară de tot audiența)* ***un show*** *special, aducător de publicitate, deci de bani.*
http://www.dilemaveche.ro/sectiune/situatiunea/articol/patrie-zurgalai (accesat la 13.12.2010)

Unul dintre instrumentele acestei expansiuni, ale acestei globalizări a comunicării este Internetul şi, respectiv, tipurile de texte şi de limbaje, care dezvoltă şi pun în circulație nişte condiții noi ce reflectă realitatea contemporană şi au un impact direct asupra limbilor naționale. Limba română nu face excepție, iar exemplificarea celor afirmate o găsim uşor în paginile numeroaselor ediții mass-media plasate tot în rețeaua Internet:

Criminalitatea pe ***internet*** *se răspândeşte cu repeziciune pe* ***Facebook,*** *deoarece infractorii pot depista şi exploata uşor naivitatea celor care cred ca* ***site-ul*** *este unul absolut sigur, consideră experţii* ***intervievaţi*** *de The Independent.*
http://www.realitatearomaneasca.ro/content.php?c=pagina_stiri&id_categorie=1&articles=editorial (accesat la 12.12.2010)

E adevărat, numărul utilizatorilor ***Facebook-Ro*** *îl depăşeşte pe cel al* ***user-ilor*** *FMI, dar acronimul e implicat în povestea principală a anului în România-criză.*
(http://calincosmaciuc.wordpress.com/2010/08/03/cinci-motive-sa-nu-deschizi-ziarul-cu-pericolul-facebook/) (accesat la 14.12.2010)

Pe lângă o terminologie nouă, a cărei existenţă se explică prin specificul comunicării de specialitate, se face tot mai resimţit un fel de jargon al utilizatorilor Internetului bazat pe extinderea nesupravegheată a împrumuturilor din limba engleză, utilizate deseori cu sensuri eronate, simplificate. Un exemplu de acest fel este unitatea *user-ilor* din fragmentul prezentat imediat *supra*. Înregistrăm nişte conotaţii ironice care rezultă din transferul termenului din domeniul informaticii: *user (utilizator)*, în domeniul financiar bancar: *user-ii FMI (utilizatorii Fondului Monetar Internaţional)*.

Limba engleză marchează, în parte, şi unele aspecte gramaticale ale românei contemporane. Ne referim la un mod special de calchiere din engleză a compuselor juxtapuse. Lingvista română Rodica Zafiu citează exemple de felul *fişier text, limbaj maşină* ş.a. [7].

Este vorba şi despre compusele de tip substantival, alcătuite din două sau mai multe substantive cu formă de nominativ-acuzativ sau de cele de tip adjectival [8]. În mass-media în limba română pot fi întâlnite numeroase exemple de acest fel:

Limba pe care nu atât o vorbeşte, ci în spatele căreia se ascunde într-adevăr, nu e româna, dar nici moldovenească nu e, e ***o limbă-mutant****, artificială, găunoasă, fără miez, fără axă, e o limbă doar pentru uzul lui.* http://www.timpul.md/articol/jucaria-geopolitica-18547.html (accesat la 13.12.2010)

Un restaurant din Jinan, nordul Chinei, a recrutat şase ***chelneri-roboţi*** *(sau* ***roboţi-chelneri****, depinde din ce unghi priveşti) să se ocupe de servirea clienţilor.* http://catavencu.ro/saptamina-strainilor-6-36594 (accesat la 13.12.2010)

*Fii primul care comentează pe articolul „****Mega-partidul*** *lui Băsescu prinde contur"/* ***Mega-afacere****. Creanţele „Tractorul Braşov" au fost vândute unui clujean cu 1% din valoare / Mega-scandal TV /* ***Mega-scandal*** *penal în Primaria Sebes /* ***Mega-scandal*** *cu criminalul canibal /* ***Mega-escrocheria*** *CEREALCOM /* ***Mega-afacere*** *– Explozia telefoniei mobile / Liga Campionilor –* ***Mega Inter Adriano****.* http://www.9am.ro/stiri-revista-presei (accesat la 15.12.2010).

Megaalianţe *sau mezalianţe? Despre un viitor* ***megapartid*** *prezidenţial se vorbeşte de multă vreme.* http://www.realitatearomaneasca.ro/content.php?c=articole&id_categorie=1&articol_id=5074&p=36 (accesat 13.12.2010)

În blocul precedent de exemple am reunit mai multe unităţi constituite cu ajutorul prefixoidului *mega-*, care este înregistrat tot mai frecvent în presa în limba română. Acest formant, alături de alţii, cum ar fi prefixoidele *cine-, electro-, foto-, macro-, radio-, tele-, video-* ş.a., participă la compunerea „savantă" [9], care marchează nişte tendinţe mai noi în limba română. De exemplu, „Noul dicţionar universal al limbii române" (ediţia a 2-a, 2006) [10] înregistrează circa 20 de gloseme cu formantul *cine-*, printre care: *cineamator, cineast, cineclub, cinefil, cinefilie, cinemascop, cinematecă, cinematografia* etc.; pentru prefixoidul *macro-* sunt propuse lexemele *macroclimă, macrocosm, macrocristalin, macroeconomie, macroelement, macrofaună, macrofotografie* etc.; pentru prefixoidul *video-* sunt înregistrate glosemele: *videocameră, videocanal, videocaptor, videocartelă, videoconferinţă, videofon, videopick-up, videoplayer, videorecorder, videoteatru* etc. (în total 29 de gloseme). Acest tip de gloseme apare în limba română ca urmare a impactului dezvoltării ştiinţei şi tehnicii la nivel global.

Ne-am referit doar la unele schimbări vizibile, care îşi găsesc reflectare în limba română contemporană. Ele se produc sub influenţa proceselor sociale care au loc în societate în prima decadă a sec. al XXI-lea şi au un impact imediat asupra comunicării umane, în general.

Societatea moldovenească mai este marcată de o serie de factori ce derivă din situaţia ei geopolitică. În lucrarea sa „Mentalităţi europene", editată în anul 2006, cercetătoarea de la Suceava Mariana Boca atribuia românilor statutul de **popor de graniţă** al spaţiului cultural european, ceea ce a motivat dezvoltarea după 1840 a unei relaţii specifice cu **centrul**, poziţionat în Occident [11].

Rămânând în acelaşi spaţiu geopolitic, dar păşind dincolo de hotarele României (care din anul 2007 este integrată în spaţiul Uniunii Europene), constatăm că în anul 2010 moldovenii se regăsesc în acest statut de popor de graniţă. De fapt, au avut acest statut, practic, în permanenţă, atât că spaţiile erau configurate în mod diferit. Ceea ce îi deosebeşte pe locuitorii Republicii Moldova de cei ai României este faptul că sunt atraşi de două centre, poziţionate în direcţii opuse: în vest şi în est. Situaţia descrisă explică, în mare parte, evoluţiile înregistrate în limba română vorbită în spaţiul din această parte a Prutului. Pornind de la opţiunile concrete, se conturează o anumită modalitate de comunicare şi de cunoaştere, „greu de verbalizat în limbaje creatoare ontologic şi politico-social” [12].

Eugen Coşeriu considera că, datorită caracterului revoluţionar, ştiinţa şi tehnica se dezvoltă şi se schimbă cu totul diferit în comparaţie cu limba, care a avut întotdeauna un caracter tradiţional, unind diferite generaţii de oameni. Constatarea dată permite să vorbim despre cultura contemporană şi despre tehnica contemporană, dar nu şi despre limba contemporană, conchide Eugen Coşeriu. Polemizând cu această opinie a lingvistului, profesorul Budagov îşi exprimă acordul în ceea ce priveşte legătura instituită de o limbă între diferite generaţii ale oamenilor. Dar, limba nu poate fi separată de evoluţia ştiinţei şi tehnicii [13] şi se dezvoltă, se schimbă odată cu ele. O confirmare a acestei constatări o regăsim în exemplele citate mai sus.

Ruben Budagov exprima profunda încredere în faptul că nu putem judeca despre natura socială a unei limbi doar în baza condiţiilor exterioare ale existenţei ei. Caracterul social al limbii derivă din funcţionarea nemijlocită a oricărei limbi naţionale în diferite domenii şi sfere, ceea ce constituie „sufletul”, esenţa limbii.

Situaţia ce se înregistrează în limba română contemporană confirmă justeţea acestor afirmaţii, a faptului că dezvoltarea unei societăţi generează apariţia unor noi domenii şi sfere de activitate, iar limba le asimilează şi le exteriorizează în permanenţă prin mijloace adaptate, reînnoite în concordanţă cu realitatea situaţiei de comunicare.

Referinţe:

1. Будагов Р.А. Человек и его язык. - Москва: Издательство Московского Университета, 1976, с.37.
2. Ibidem.
3. Будагов Р.А. О предмете языкознания // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. Т. XXXI. Вып. 5. – Москва, 1972, с.409.
4. Ibidem, p.410-411.
5. Budagov R.A., Bernştein S.B. Cu privire la unitatea de limbă română-moldovenească. - În: Povară sau tezaur sfânt? - Chişinău, 1989, p.353.
6. Ibidem, p.356.
7. Zafiru R. Diversitate stilistică în româna actuală. - Editura Universităţii din Bucureşti, 2001.
8. Stoichiţoiu-Efim A. Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influenţe, creativitate. - Braşov: ALL Educaţional, 2001, p.10.
9. Ibidem.
10. Oprea I. et al. Noul dicţionar universal al limbii române. - Bucureşti: Litera Internaţional, 2006.
11. Boca M. Mentalităţi europene. - Editura Universităţii Suceava, 2006, p.14.
12. Ibidem, p.15.
13. Будагов Р.А. Человек и его язык. - Москва: Издательство Московского Университета, 1976, с.45.

Prezentat la 08.07.2011

DIMENSION DIACHRONIQUE ET SYNCHRONIQUE DU SON FRANÇAIS Ə MUET

Ion GUȚU

Catedra Filologie Franceză

Problematica abordată în articol a fost supusă discuțiilor în cadrul seminarului științific interuniversitar consacrat centenarului din ziua nașterii lingvistului sovietic R.Budagov. Alături de alte subiecte importante vizând activitatea distinsului savant romanist, cum ar fi norma lingvistică și literară, istoria limbilor romanice și evoluția stilurilor literare, evoluția internă a limbii și cercetarea comparată a limbilor, elaborarea dicționarelor și polisemia limbii, comunicarea în cauză a țintit dimensiunea diacronică și sincronică a sunetului francez ə zis mut. Apărut ca rezultat al evoluției de la latină spre franceză a unor sunete în varii poziții în cadrul cuvântului latin, inclusiv în variantă neetimologică, sunetul ə mut are în cadrul limbii franceze contemporane și al varietăților ei francofone valori de ordin atât fonetic sau prozodic, cât și morfologic și poetic.

„Même dans le cas où les philologues étudient l'aspect contemporain
d'une langue ou l'état actuel d'une littérature,
ils sont obligés d'être historiens aussi,
ils sont obligés de pénétrer dans l'évolution historique
de l'objet recherché"

R.A. Budagov

0. La présente communication s'inscrit, à côté d'autres, dans l'aire problématique des préoccupations scientifiques du distingué linguiste et romaniste ex-soviétique R.A. Budagov et dont le centenaire a été célébré par la communauté linguistique moldave en décembre 2010 à l'Université d'Etat de Moldova. Naturellement, l'intérêt prioritaire a été canalisé vers les travaux destinés à la problématique de la langue roumaine et à son statut en Bessarabie qui a été tant débattu durant l'époque staliniste et poststaliniste. Or, on connait le rôle de R.Budagov qui a eu, parmi les premiers, le courage de reconnaitre dans des ouvrages spécialement consacrés à ce sujet que la langue parlée et écrite en Bessarabie est le roumain. Cette assertion a servi comme argument fort aux linguistes moldaves de réaffirmer le statut du roumain dans la République de Moldova durant toute l'époque d'après l'Indépendance de 1991 et jusqu'à présent. Le centenaire a aussi représenté une nouvelle occasion pour les romanistes bessarabiens de revenir aux ouvrages de R.Budagov destinés aux sujets ardents de la linguistique et de la littérature, de l'histoire des langues romanes et de l'évolution des styles littéraires, de l'évolution interne de la langue et de la recherche comparée des langues, de l'élaboration des dictionnaires et du problème de l'homme et de sa langue.

1. Notre présentation s'attaque à la dimension diachronique et synchronique des langues romanes, surtout de leur vocalisme dont la problématique fait aussi partie des travaux du linguiste R.A. Budagov [1, 1965; 2, 1965]. Il va de soi que chaque langue naturelle se caractérise par une série de spécificités d'ordre grammatical (l'ordre des mots, la déclinaison, la conjugaison, la concordance des temps), lexical ou stylistique (les procédés de la formation des mots nouveaux, les proverbes, les phraséologismes), y inclus phonétique (nombre de voyelles et de consonnes, équilibre prosodique, groupes rythmiques, sons nasaux, diphtongues). Ces traits pertinents se sont établis diachroniquement et peuvent connaitre dans la suite une dynamique synchronique. Parmi ces spécificités, la langue française, par exemple, s'en réjouit d'une, de nature phonétique au prime abord semble-t-il, concernant la voyelle ə dite muette. Cette voyelle n'est pas d'origine latine, donc française, qui s'est développée à travers l'histoire pour devenir comme telle beaucoup plus tard, vers la période du Français Moderne (XVII-XVIII siècles) selon A. Dauzat [3, 1956, p.79]. Cela se produit en fonctions de plusieurs facteurs avant de la transformer en *caduque* ou *muette*, pour bénéficier présentement de plusieurs fonctions de nature non obligatoirement phonétiques.

2. L'évolution du latin populaire vers le proto-français et l'Ancien Français (I s. – X. s.) a connu toute une série de modifications linguistiques d'ordre morphologique, syntaxique, phonétique et lexical. Parmi celles-ci, les changements phonétiques touchent l'évolution des sons en fonction de plusieurs facteurs tels la position, le voisinage phonétique et la période historique, ce qui par conséquent entraine l'apparition de nouveaux sons, la métamorphose ou bien la disparition d'autres. Le cas de la formation de la voyelle ə dite muette dépend

de la majorité de ces facteurs, chose reconnue par les spécialistes en histoire de la langue française et romane tels A.Darmesteter, A.Dauzat, P.Guiraud, P.Machonis, G.Joly, M.Pavel, Gr.Cincilei, P.Rosca, ce qui a multiplié et diversifié les possibilités de son apparition par rapport aux autres sons français. En même temps, il faut souligner le fait que ce phénomène, en parallèle avec d'autres, nous ont permis, tout en suivant les opinions de certains linguistes tels M.Borodina, Gr. Cincilei, de distinguer trois types de phénomènes dans l'évolution du vocalisme, voire du consonantisme, du latin vers le français moderne et contemporain : *phénomènes historiques quantitatifs, qualitatifs* et *mixtes*. Ainsi, les phénomènes quantitatifs prévoient-ils pour le cas du vocalisme la chute ou l'apparition de nouvelles voyelles et encadrent *la vocalisation et les voyelles accessoires*. Les phénomènes qualitatifs envisagent le changement des traits pertinents ou de la qualité des voyelles et réunissent *le déplacement de l'articulation en avant, la nasalisation et la dénasalisation, la fermeture et l'ouverture, la labialisation et la délabialisation.* Les phénomènes mixtes visent d'une manière concomitante la chute ou l'apparition des voyelles et le changement de leur qualité et englobent *la diphtongaison et la monophtongaison,* mais surtout notre cas d'étude de *la réduction des voyelles et de l'apparition*, par conséquent, *de la voyelle ə dite muette.* La distribution en 3 types peut paraître quelque peu problématique pour le cas des phénomènes mixtes (quantitatit et qualitatif à la fois), mais si le phénomène respectif prouve des indices d'une évolution mixte, il peut être rattaché à cette typologie. Par exemple, la réduction des voyelles est attribuée par nous à cette typologie, car de par sa nature elle devrait être une évolution quantitative, mais vu l'apparition d'une voyelle de qualité particulière pour le français comme **ə** inconnue par le latin, devenue plus tard muette, est aussi une évolution qualitative.

3**.** On va suivre la formation de **ə** muet en fonction de l'étape historique, puis de sa position et de son voisinage vocalique ou consonantique, avant de saisir ses valeurs synchroniques multifonctionnelles.

- Une première apparition date dès IV-V siècles où, selon la loi élaborée par le linguiste français Arsène Darmesteter [4, 1956, p.83], toute voyelle contrefinale s'amuït, sauf **a** qui passe en **ə** muet. *Ex.*: *orna'mentu>ornement, Alamania>Allemagne*.

Nous considérons que, probablement, par une sorte d'instinct d'autoconservation emprunté par héritage de sa langue-mère latine où la prosodie gardait un équilibre entre les voyelles et les consonnes, certains groupes de consonnes, placés avant ou après la contrefinale, ne permettent pas la réduction de la voyelle contrefinale qui passe alors à **e** pour faciliter la prononciation: *turturella>tourterelle*. Selon les linguistes E. et J.Bourciez, la conservation de la voyelle **a** sous forme affaiblie de **e** qui passe en **ə** a des motifs surtout physiologiques, or ***a*** est une voyelle de plus grande aperture, elle est singulièrement claire et sonore [5, 1962, p.162]. Par rapport à la chute d'autres voyelles contrefinales, l'amuïssement de **a** s'est réalisé plus tard. En qualité d'exemple, on peut remarquer les **a** contretoniques encore dans les graphies latinisantes des premiers documents littéraires de l'Ancien Français (IX-ième s.): *salvament, salvarai, salvar* (Serment de Strasbourg). Il faut remarquer néanmoins que les motifs de l'autoconservation et physiologiques n'ont pas été suffisants pour le maintien de la même voyelle **a** en position pénultième posttonique où elle se réduit complètement : *calamu>calmu>chaume.*

- En VI-VII siècles **ə** apparait en syllabe atone finale où cette voyelle a connu presque les mêmes évolutions que la voyelle de la syllabe contrefinale. Par conséquent, les spécialistes proposent d'appliquer à la syllabe finale la même loi de A. Darmesteter, en disant que toute voyelle atone finale s'amuït, sauf **a** qui passe à **ə** muet [6, 1961; 7, 1997]. Les exemples sont multiples: *ala>aile, porta>porte, pausa>pause, tela>toile.* Nous tenons à souligner que cette évolution de **a > ə** est très importante pour la langue française par rapport aux autres langues romanes, car depuis cette étape historique le protofrançais, puis le français, n'a plus de mots en **a** final, comme toutes les autres langues romanes : à comparer *casa*, propre à toutes les autres langues romanes et *chez* en français ou bien *hora>heure, capra>chèvre*. Les mots en **a** dans le Français Contemporain du type *caméra, curricula, troika* sont des emprunts d'origine savante qui sont venus après la naissance de la langue française (IX s.) et n'ont pas connu l'évolution populaire ou historique.

Il faut noter, comme pour le cas précédent de la contrefinale, que probablement par le même héritage prosodique de sa mère latine, le français, dans le cas ou un groupe consonantique complexe existait ou s'était formé, a conservé **ə** muet de toute voyelle latine finale dans un proparoxyton ou un paroxyton, après "consonne+l/r", aussi comme voyelle de soutien, fait remarqué de même par le savant P. Machonis [8, 1990, p.159]. Après ces groupes de consonnes, surtout conjoints *ml, bl, br, pr ...,* de même qu'après leur apparition comme suite de la chute de la voyelle finale, la forme affaiblie de **ə** d'appui se développe sans prototype étymologique

pour faciliter la prononciation si bien dans les paroxytons: *duplu>doblo>doble>double, insimul>enseml>ensemble, inter>entr>entre,* que dans les proparoxytons: *Carolus>Carlos >Carles>Charles, humile>humle> humble, male habitu > malabdo > malabde > malade.* La remarque que nous considérons importante, moins présente dans les travaux de ce genre, consiste en ce que le **ə** muet ne peut pas provenir diachroniquement d'un **u** final, donc il devait passer par un **o** qui se maintient comme tel dans une série des langues romanes *(populus*>esp. *pueblo*>fr. *peuple)* et dont la prononciation est plus proche de celle de **ə** dit muet.

- En VIII-X-ièmes siècles, même si en syllabe initiale ou contretonique le vocalisme ne subit pas de modifications profondes, cependant certains cas de réduction partielles ou de métamorphoses des voyelles sont à noter, comme celles de **a, e, i** [9, 1999, p.40-41]. Ce qui est important est que toutes ces réductions sont aussi soutenues par l'apparition de **ə** muet, par ex. : **a** libre s'amuït en **ə** muet après **c** : *caballu>cheval* ; ***e, i*** en syllabe initiale passent aussi à **ə** muet : *debere>devoir, venire>venir ; pilare>peler, minare>mener.*

Il faut accentuer le fait que cette voyelle apparait comme suite d'évolution des sons dans ces diverses variantes vers l'Ancien Français. Et comme le témoigne les grammairiens du XVI s. tels que Palsgrave, elle était prononcée au début sensiblement comme **o** ce qui confirme notre vision susmentionnée concernant son apparition non étymologique en position finale aussi: *u>o>ə*, fait démontrée par la comparaison avec les autres langues romanes qui ont conservé ce fait comme à l'époque respective. Selon A. Dauzat, c'est en anglo-normand que l'on trouve les premiers exemples de la réduction de **ə** final après voyelle, mais ce n'est qu'à partir du XVI-e siècle que l'amuïssement s'est effectué progressivement en certaines positions et puis surtout à l'époque moderne [3, 1956, p.79]. Observons le fragment du texte de l'Ancien Français de Renaud de Beaujeu *Le bel inconnu* (XIII-ième s.): *Vait s'ent li jors, vient li seris./De la nuit ert grant masse ale**e**, / Si ert ja la lune leve**e**.*

4. Pour ce qui est des valeurs de la voyelle **ə** muet, il faut souligner qu'elles se sont élargies avec le temps, ayant une couleur tant diachronique que synchronique et non seulement phonétiques. En voici :

- Valeur phonétique dominante:
  - la phrase française contemporaine, suite a l'évolution historique susmentionnée, contient le son **ə** caduc dans une syllabe sur quatre ce qui démontre non seulement la fréquence de ce son, mais aussi son importance phonétique (*cette phrase en sert d'exemple*).
- Valeur poétique historique:
  - le vers classique français perd le terrain devant le vers libre moderne vers la fin du XIX siècle avec les créations poétiques des symbolistes, plus tard des surréalistes, une des causes étant le problème de la scansion classique du son **ə** caduc à l'intérieur du vers, à côté de la diérèse et la synérèse, pour céder majoritairement la place aux tendances modernistes du XX-ième siècle.
- Valeur poétique contemporaine :
  - la poésie classique nécessite, contrairement aux tendances de la réduction du son **ə** caduc dans le langage parlé, de maintenir sa prononciation correcte pour besoin d'équilibre métrique et esthétique, sauf à la fin du vers pour ne pas avoir une syllabe surnuméraire. Ce fait est aussi important pour la didactique du texte poétique tant au niveau scolaire qu'universitaire où certaines règles suggérant la scansion correcte des vers classiques français ne sont pas à éviter. Ex. : *Car ell**e** me comprend et mon cœur transparent/Pour ell**e** seule, hélas ! cess**e** d'être un problème…*(P.Verlaine, Mon rêve familier.)
  - la création des vers classiques en français, par rapport au roumain, n'est pas du tout gratuite, or en français il faut prendre en considération cette valeur de **ə** muet pour assurer l'équilibre prosodique du vers classique, ce qui pour le roumain et les autres langues romanes ne représente pas un problème. Voilà pourquoi le vers roumain contemporain peut être produit si bien en variante classique que moderniste (à voir les créations poétiques de Gr.Vieru, V.Romanciuc et d'autres), alors que le vers français contemporain est majoritairement vers-libriste, sauf les textes des chansons.
  - la traduction des vers classiques en français ne peut non plus se méfier de cette spécificité prosodique de **ə** muet (à voir les traductions du roumain en français de L. Ciubotarenco, Luceafărul/Astre).
- Valeur morphologique distinctive:
  - le Français Moderne marque l'opposition de genre pour la plupart des adjectifs qualificatifs entre un féminin en **ə** issu du latin **a** et un masculin sans **ə** issu des formes latines en **u, i, o** : f. *plena>pleine* et m. *plenum>plein, pleni>plein, plenos>pleins* .

- le Français Moderne consigne la démarcation de la classe de verbes du I groupe en **ə** et les autres: *chantes-chante* et *viens-viens-vient, dis-dis-dit.*
- le Français Moderne note la démarcation de temps en **ə** qui repère l'indicatif présent pour les verbes du I groupe, le subjonctif présent pour les autres : Ind. Pr. *mange-manges-mange* et Subj. Pr. *que je vienne/ tu viennes/ il vienne.*
- le Français Moderne des variantes francophones (canadienne, suisse, belge) marque l'opposition de genre dans la dénomination des noms de métiers (l'ainsi dit langage sexiste), non reconnue par l'Académie Française : *auteur-auteure, écrivain-écrivaine, professeur-professeure.*

- Valeur musicale ou rythmique:

- la chanson française maintien le **ə** meut dans la prononciation pour une synergie rythmique entre mot et son musical, surtout à la fin du vers (Ch.Aznavour, *La Bohème*, Dalida *Paroles).* C'est aussi par analogie avec les langues-sœurs pour maintenir l'équilibre prosodique dans la prononciation très vocalique : à comparer en roumain *melancolie, dulce melodie* où toutes les voyelles sont prononcées et en français: *mélancoli**e**, douc**e** mélodi**e*** où la voyelle **ə** finale devrait être muette. La perte est évidente.

- Valeur phonétique abusive, mais identitaire:

- la prononciation française actuelle emploie **ə** muet pour des besoins d'appui après certaines consonnes: *donqu**əəə**...* ou comme appui parasitaire avant de dire quelque chose: *əəə...* , à la manière des Roumains pour le *îîî...* ou *ăăă...* Le paradoxe consiste en ce que ce son a dû apparaitre historiquement dans certaines positions pour faciliter la prononciation, puis au XX-XXI-ièmes siècles il est surtout la première victime de la réduction dans la prononciation et devient caduc ou muet, pour que dans d'autres cas il soit de nouveau appelé à exercer sa mission historique de faciliter la prononciation, cette fois-ci, d'une façon parasitaire ou abusive.

5. En conclusion, on peut dire que le son **ə** muet s'est formé comme suite de l'évolution des sons latins, surtout de **a**, ou bien comme voyelle d'appui, fait historique inédit, et comporte déjà synchroniquement non seulement un trait phonologique identitaire de la langue française contemporaine, par rapport aux autres langues latines, mais aussi un indice de démarcation morphologique et poétique.

Sources de références:

1. Budagov R.A. Vvedenie v nauku o iazyke, ed 2. - Moscova, 1965.
2. Budagov R.A. Problemy razvitiia iazyka. - Moscova-Leningrad, 1965.
3. Dauzat A. Les étapes de la langue française. - Paris, 1956.
4. Darmesteter A. Cours de grammaire historique de la langue française. - Paris, 1891.
5. Bourciez E. et J. Phonétique française. Etude historique. - Paris, 1962.
6. Borodina M.A. Историческая фонетика французского языка. - Leningrad, 1961.
7. Cincilei Gr. Phonétique historique du français. - Chişinău, 1997.
8. Machonis P. Histoire de la langue : du latin à l'ancien français. - New-York, 1990.
9. Chaurand J. Nouvelle histoire de la langue française. - Paris, 1999.

Prezentat la 08.07.2011

ОБЩАЯ И АРТИКУЛЯЦИОННО-АКУСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЦЕНТРАЛЬНОГО ДИФТОНГА /'εə/ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Татьяна САНДУ

Кафедра английской филологии

În prezentul articol, se discută despre problema diftongului englez central /'εə/. Acest sunet compus are trăsături specifice, care îi determină statutul său în sistemul fonetic şi fonologic englez. Analiza materialelor didactice arată că dificultăţile în pronunţarea acestui sunet de către purtătorii de limbă română se datorează faptului că acest sunet nu există în sistemul fonologic al limbii române. Ţinând cont de cele menţionate, găsim că tema dată este importantă atât din punct de vedere teoretic, cât şi practic. Autorul prezintă analiza generală, articulatorie şi acustică a diftongului englez central [ᴾεə].

In the article, is touched upon the issue of the English central diphthong /'εə/. This compound sound has specific features which determine its special status within the English phonetic and phonological system. An analysis of didactical materials shows that a difficulty in pronunciation of the given sound by the native speakers resides in the absence of such a sound in their languages. That is why the present theme is important both theoretically and practically. This article is a continuation of the series of our materials presented and published as conference proceedings. In this work the authors give the general, articulatory and acoustic characteristic of the English falling diphthong [ˈεə] on the basis of the experimental data (static and dynamic x- ray). Some indications concerning teaching this diphthong, as well as asset of exercises are suggested too.

Общая характеристика. Дифтонг [ˈεə] является сложным долгим гласным звуком, неистинным, нисходящим, с ядром, образуемым гласным переднего ряда широкой разновидности среднего подъема, и произносится одним усилием на ядре – на [ε] (первом компоненте дифтонга). В составе дифтонга [ˈεə] доминирует первый элемент [ε], который и образует ядро, или его центр, и характеризуется максимальной звуковой энергией. Второй компонент дифтонга является неслогообразующим, второстепенным.

Артикуляционная характеристика. Анализ литературных источников и экспериментальные данные показывают, что при артикуляции дифтонга [ˈεə] речевой тракт изменяет свою конфигурацию, положение артикулирующих органов изменяется и характеризуется скользящей артикуляцией. При артикуляции дифтонга [ˈεə] в системе резонаторов речевого тракта происходят следующие изменения. При произнесении первого элемента дифтонга [ˈεə] губы слегка растянуты, язык выдвинут вперед, его средняя спинка поднята, как при артикуляции монофтонгов [e] и [æ]. Кончик языка находится у основания нижних резцов. Средняя спинка языка поднимается к твердому небу, как при [e]. Нижняя челюсть отодвигается от верхней, в результате чего челюсти широко раздвинуты. В последней артикуляционной фазе обе челюсти постепенно сближаются. Расстояние между челюстями, а также между верхними и нижними передними зубами, становится меньше. Гортанно-глоточный резонатор при [ε] сравнительно с ротовым увеличен и широк. Объем глоточной трубки в нижней ее части незначительно мал по сравнению с верхней частью. Объем морганьевых желудочков увеличивается, голосовая щель при произнесении звука [ε] больше раскрыта, чем при [ə].

Некоторые фонетисты придерживаются мнения, что звук [ε] в дифтонге [ˈεə] представляет собой гласный, средний между английскими монофтонгами [e] и [æ]. Звук [ε] практически совпадает со звуком [e] румынского языка при литературном произнесении таких слов, как Europa – Европа, verde – зеленый, rece – холодный, a cere – просить. Ядро дифтонга [ˈεə] является передним, полушироким, нелабиальным, открытым гласным звуком собственно переднего ряда, широкой разновидности, среднего подъема.

При произнесении второго компонента дифтонга положение артикулирующих органов изменяется: нижняя челюсть приближается к верхней, в результате чего расстояние между губами становится меньше. Язык постепенно укладывается плоско, как при артикулировании монофтонга [ə], причем мускулатура речевых органов становится вялой, утрачивает напряженность, губы растягиваются. Челюсти полуоткрыты, между верхними и нижними губами образуется среднеовальнообразное отверстие, весь язык незначительно сдвинут назад, а его кончик приближается к основанию нижних средних резцов, спинка языка несколько приподнята вверх по направлению к мягкому небу. Объем ротового резонатора продлен в области между мягким нёбом и средней спинкой языка. Гортанно-глоточный резонатор сравнительно с объемом ротового резонатора значительно увеличивается. Глоточная трубка расширяется в нижней части, мезофаринкс продвинут вперед, объем морганьевых желудочков увеличивается. Когда дифтонг [ˈɛə] встречается в конечном положении, то его глайд звучит как звук [Λ].

Многие фонетисты считают, что второй элемент английского дифтонга [ˈɛə] соответствует нейтральному гласному [ə] с оттенком [Λ]. В силу этого дифтонг [ˈ**ɛ**ə] обладает факультативными оттенками – более открыт [ˈ**æ**ə] и менее открыт [ˈ**e**ə]. Однако они практически менее удобны в обучении, так как их глайды могут быть смешаны с монофтонгами английского языка, например с [ə] или [æ]. Глайд [ə] является гласным звуком собственного центрального (смешанного) ряда, среднего подъема, широкой разновидности, с плоской поверхностью языка, полуузкий, нелабиальный, нейтральный, полуоткрытый.

Схематическое изображение артикуляционной характеристики

Дифтонг[ˈɛə]

↓

сложный долгий гласный звук; неистинный, нисходящий (падающий) дифтонг

↓

компоненты:

↙ ↘

первый [ɛ]	!	второй [ə]
передний, полуширокий, нелабиальный, открытый, собственно переднего ряда, широкой разновидности, среднего подъема.		собственно центральный (смешанный), нейтральный, среднего подъема, широкой разновидности, с плоской поверхностью языка,полуузкий, нелабиальный, полуоткрытый.

Акустическая характеристика. В дифтонге [ˈɛə] наблюдается устойчивость качества первого элемента и скользящий характер его второго компонента. Средняя долгота дифтонга [ˈɛə] – 401 мс. Переходная часть между обоими компонентами дифтонга [ˈɛə] выражена нечетко и составляет, в зависимости от позиции, 12-35 % долготы дифтонга. Изменение в начале артикуляции данного дифтонга более медленное, чем в конце. В составе дифтонга направление тона восходяще-нисходящее. В дифтонге [ˈɛə] нисходящего типа доминирует звук [ɛ], которому присущи все вокалические признаки. Компоненты дифтонга [ˈɛə] характеризуются спектрами как [ɛ], так и [ə]. Спектры компонентов дифтонга отличаются друг от друга. Спектр первого элемента [ɛ] характеризуется бóльшей звуковой силой и воспринимается как [ɛ], второй характеризуется меньшей звуковой силой и воспринимается как [ə]. Ядро дифтонга характеризуется спектром, который образует следующую формантную структуру, произносительная энергия которого расположена в следующих областях частот: F_1 = 400 – 600 гц; F_2 = 800 гц; F_3 = 1650 – 3000 гц; F_4 = 3500 – 4300 гц. Количество произносительной энергии больше

при [ɛ], чем при [ə]. Напряжение органов речи при первом компоненте больше, чем при втором. Первый элемент [ɛ] обычно длиннее глайда дифтонга. Он может иметь оттенок открытых звуков [ɛ], [ə] или [æ]. Спектр звука [ə] состоит из следующих формантов: F_1 = 500 – 800 гц; F_2 = 900 – 1000 гц; F_3 = 1650 – 2650 гц; F_4 = 3500 – 4000 гц. Второй элемент [ə] может быть более звучным, ударным, напряженным. Он имеет глухой оттенок [ə] или [Λ]. Произносительная энергия при [ə] меньше, чем при [ɛ]. Согласно общей, артикуляционной и акустической характеристике дифтонга [ˈɛə] отмечаем, что в его составе превалирует первый его компонент [ɛ], который и характеризуется бóльшей длительностью и максимальным уровнем произносительной энергии. Дифтонг [ˈɛə], в целом, характеризуется следующими областями усиления: 1-й компонент – F_1 = 400 – 600 гц; F_2 = 800 гц; F_3 = 1650 – 3000 гц; F_4 = 3500 – 4300 гц; 2-й компонент – F_1 = 500 – 800 гц; F_2 = 900 – 1000 гц; F_3 = 1650 – 2650 гц; F_4 = 3500 – 4000 гц.

Суммируя все вышесказанное, поддерживаем гипотезу о том, что звуки [ɛ] и [ə] образуют дифтонг нисходящего типа, который по своей общей, артикуляционной и акустической характеристике соответствует модели слога.

Правильное произношение очень важно для успешного овладения иностранным языком. С целью повышения качества преподавания и обучения произнесению данного дифтонга предлагаем практиковать следующие фонетические упражнения – словосочетания, пословицы, предложения, которые позволят преподавателю провести фонетическую зарядку:

1. Поговорки и пословицы, содержащие дифтонг[ˈɛə]: *Where there's a will, there's a way. Constant dropping wears away the stone. Each day has its care, and each care has its day. First catch your hare, and then cook him! To have no time to spare.*

2. Слова, содержащие дифтонг[ɛə]: *air [ɛə] - aerial ['ɛərɪəl] - airplane ['ɛəpleɪn]; wear [wɛə] - wearing ['wərɪŋ] - wherefore ['wɛəfɔ:]; tear [tɛə] -tears [tɛəz]; care [kɛə] - cared [kɛəd] - careful ['kɛəfʊl]; hair [hɛə] - haired [hɛəd] - hairpin ['hɛəpɪn]; stair [stɛə] - stared [stɛəd] - staircase ['stɛəkeɪs]; bare [bɛə]- bareback ['bɛəbæk] - bareskin ['bɛəskɪn].*

3. Предложения со словами, содержащими дифтонг ['ɛə]:_*Mary has fair hair ['mɛərɪ 'hæz 'fɛə 'hɛə]. Sarah and Clare shared the chair ['sɛərə ənd 'klɛə ˌ ʃɛəd ðə 'tʃɛə]. Sarah saw a hairy bear glaring from his lair ['sɛərə 'sɔ: ə 'hɛərɪ 'bɛə 'glɛərɪŋ frəm hɪz 'lɛə]. The heir was scarcely aware of the value of the chares [ðɪ 'ɛə wəz 'skɛəslɪ ə'wɛər əv 'ðə 'vælju: əv ðə 'ʃɛəz]. I am prepared to pay the fare for Clara [aɪm prɪ'pɛəd tə 'peɪ ðə fɛə 'fə 'klɛərə].*

4. Предложения со словами, содержащими дифтонги ['ɛə], ['iə]: *Three chairs for the Browns ['θri: 'tʃɛəz fə ðə 'braʊnz]. Three cheers for the Browns ['θri: 'tʃɪəz fə ðə 'braʊnz]! Believe me, wear green! [bɪ'li:v mɪ 'wɛə 'gri:n] Believe me, wear green [bɪ'li:v mɪ wɪə 'gri:n]. I want to see that awful pair [aɪ 'wɔnt tə 'si: 'ðæt 'ɔ:fʊl 'pɛə]. I want to see that awful peer [aɪ 'wɔnt tə 'si: 'ðæt 'ɔ:fʊl 'pɪə]. He is too busy to notice Mary's hair [hɪ ɪz 'tu: 'bɪzɪ tə 'nəʊtɪs 'mɛərɪz 'hɛə]. He is too busy to notice Mary's here [hɪ ɪz 'tu: 'bɪzɪ tə 'nəʊtɪs 'mɛərɪz 'hɪə]. These are the rare lamps he mentioned ['ði:z ə ðə 'rɛə 'læmps hɪ 'menʃnd]. These are the rear lamps he mentioned ['ði:z ə ðə 'rɪə 'læmps hɪ 'menʃnd].*

5. Дифтонг ['ɛə] в стихах: *I 'shot an ·arrow into the ↑air, [ai 'ʃɔt ən ærou intə ði ɛə]. It 'fell to ·earth, I 'knew not ↓where; [it 'fel tu: ə:θ ai 'nju: nɔt wɛə]. For, so swiftly it ↑flew, the 'sight [fɔ: səu 'swiftli it flu: ðə 'sait]. Could not ↓follow it in its flight. [kud nɔt 'fɔləu it in its flait]. I ' breathed a ↓ song into the air, [ai 'brɛθt ə sɔŋ intə ði ɛə]. It 'fell to ·earth, I ' knew not ↓where, [it 'fel tu: ə:θ ai 'nju: nɔt wɛə]. For 'who has sight so 'kin and ↑strong, [fɔ: 'hu: hæz sait səu 'kin ænd strɔŋ]. That it can 'follow the ·flight of a ↓song? [ðæt it kæn 'fɔləu ði flait ɔv ə sɔŋ].*

Литература:

1. Бабырэ Н.М. Сравнительно-сопоставительный анализ английских и молдавских дифтонгов: Дисс. …докт. филол. наук. - Кишинев: КГУ, 1977. - 254 с.
2. Нейланд М.А. Сравнительный анализ физикальных свойств дифтонгов современного английского и латышского языков: Автореф. дисс. … канд. филол. наук. - Рига: ЛГУ имени Т. Стучки, 1965. -31 с.
3. Трахтеров А.Л. Практический курс фонетики английского языка. - Москва: Высшая школа, 1976. - 312 с.
4. Chițoran Dumitru, Pârlog Horlensia. Ghid de pronunție a limbii engleze. - Bucureşti: Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1989. - 206 p.
5. Jones Daniel. An Outline of English Phonetics. - Cambridge: Cambridge University Press, 1987. - 328 p.
6. Roach Peter. Phonetics. - Oxford: Oxford University Press, 2001. - 116 p.

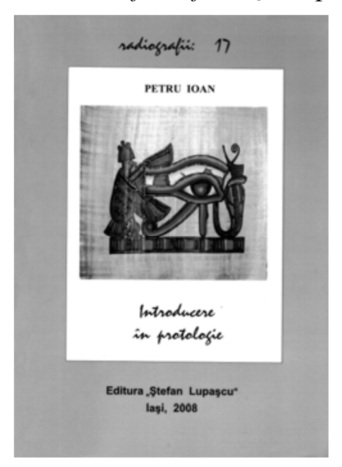
Prezentat la 24.06.2011

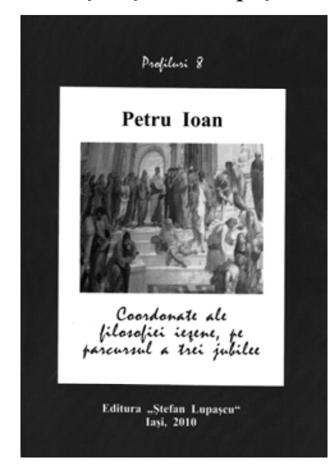
Recenzii

CAPTIVANTE INTRODUCERI ÎN UNIVERSUL FILOSOFIEI

Petru Ioan. *Introducere în protologie*: *şapte peregrinări prin lumea filosofilor*. – Iaşi: „Ştefan Lupaşcu", 2008. – 358 p.

Petru Ioan. *Coordonate ale filosofiei ieşene, pe parcursul a trei jubilee*. – Iaşi: „Ştefan Lupaşcu", 2010. – 613 p.

Distinsul profesor universitar de la Universitatea „Al.I. Cuza" din Iaşi Pentru Ioan, el şi Preşedintele Executiv al Fundaţiei Internaţionale „Ştefan Lupaşcu", a lansat în ultimii ani mai multe lucrari consacrate logicii, metodologiei ştiinţelor, filosofiei româneşti. În special ne-au provocat interesul două lucrări: una dedicată istoriei filosofiei universale, de data aceasta în lumea filosofilor fiind incluse şi unele nume din filosofia românească de valoare universală, cum ar fi: Lucian Blaga, Petre Botezatu, Mircea Eliade, Ştefan Lupaşcu, Constantin Rădulescu-Motru ş.a., alta consacrată filosofiei ieşene, pe parcursul întregii sale istorii de peste 150 de ani.

Explicaţia pentru alegerea noastră poate fi sesizată din însăşi mărturia pe care o face autorul în prima lucrare aflată în atenţia noastră – ***Introducere în protologie: şapte peregrinări prin lumea filosofilor***: „Cartea pe care o înfăţişăm...îşi are începutul în comunicarea susţinută la Chişinău, la 28 noiembrie 2007, în cadrul Conferinţei internaţionale organizate de către Catedra Filosofie a Universităţii de Stat din Republica Moldova, în colaborare cu Universitatea „Al.I. Cuza" – Iaşi şi Institutul de Studii Europene – Iaşi" (p.10). Este deci unul din detaliile care probează colaborarea fructuoasă a catedrei noastre cu instituţiile ieşene, colaborare de peste 15 ani la care a participat profesorul universitar, doctor Petru Ioan.

Cât priveşte înlocuirea în titlu a termenului tradiţional *filosofie* cu cel de circulaţie restrânsă doar la doi autori italieni din secolul XIX (Ermenegildo Pini şi Vincenzo Gioberti) *protologie,* ea se lămureşte prin sensibilitatea deosebită a autorului nu doar faţă de esenţe, ci şi faţă de detalii. Aşa cum ne-o spune chiar autorul: „Angajându-l (e vorba de termenul „protologie" – *V.Ţ.*), am dorit să evităm efectul de redundanţă pe care l-ar fi produs asocierea, în titlul volumului, a cuvintelor *filosofie* şi *filosofi*" (p.8).

În prima din cele şapte „cărţi" ale primei lucrări aduse în atenţia cititorului, prin „carte" autorul intitulează compartimentele lucrării, compuse din capitole, cu titlul generic *Despre riscul de a fi filosof, la anumite ceasuri din cursul istoriei*. Profesorul P.Ioan aduce exemple zguduitoare de sugrumare, de-a lungul întregii istorii a dezvoltării filosofiei, a unui număr enorm de gânditori, pentru simplul motiv că au pus mai presus de toate înţelepciunea, dragostea de adevăr, bine şi libertate, exprimând convingerea în capacitatea omului, dacă nu de a-şi crea, apoi de a-şi influenţa considerabil propria soartă. Lista martirilor este enormă, avându-l în frunte pe primul filosof european Pythagora (cca 570 – cca 500 î.e.n.), urmat de Zenon (cca 499 – cca 425 î.e.n.), Socrate (469 – 399 î.e.n) şi Lucius Annaeus Seneca (4 î.e.n – 64 e.n) ... Lăsăm cititorului să ia cunoştinţă de şirul celor care au plătit cu viaţa „necuviinţa" de a fi înţelepţi în perioada Evului mediu şi a Renaşterii din mai multe ţări din Europa. Aici în atenţia noastră vor fi filosofii români, evidenţiaţi de dl P.Ioan, condamnaţi la moarte în România sau peste hotarele ei în secolul XX.

În 1940 este otrăvit, după cum se afirmă, eminentul filosof cu vocaţie de fondator de şcoală Nae Ionescu (1890-1940). La 28 octombrie 1940 filosoful, sociologul şi omul politic Perte Andrei (1891-1940) s-a văzut

obligat să-şi pună capăt zilelor în clipele ce s-ar fi soldat cu arestarea, la domociliu, de către legionari. La începutul lui octombrie 1944 în Franța este condamnat la moarte Benjamin Fondane (1898-1944) – filosof, poet, regizor şi autor dramatic – născut, format şi cunoscut în țara de origine sub pseudonimul Fundoianu, „vina" lui fiind doar de a se fi născut evreu. Filosoful, sociologul, economistul şi eticianul Mircea Vulcănescu (1904-1952) își află sfârșitul la 28 octombrie 1952 în închisorile regimului de ocupație sovietică. Doi ani mai târziu, tot în închisorile regimului comunist, printr-o executare a unei sentințe odioase, va sfârşi înainte de timp cariera de filosof, sociolog şi om politic Lucrețiu Pătrăşcanu (1900-1954). Ultima (dacă ar fi ultima!) jertfă a morții violente este renumitul filosof, istoric al religiilor, urmaş testamentar al lui Mircea Eliade – Ioan Petru Culianu (1950-1991), asasinat la 21 mai la Chicago, fără ca ulterior să fie pus cineva sub acuzație.

În încheierea primei Cărți autorul dă replică, bine argumentată, filosofilor care prescriu filosofiei un apropiat sfârşit, dacă şi restul filosofilor nu vor practica filosofia promovată de ei, adică cea de proveniență pozitivistă. În riposta sa P.Ioan trimite la experiența de a practica un alt gen de filosofie în istoria recentă a acesteia. El scrie: „Să nu fi luat în seamă nici unul dintre „gânditorii postmetafizicieni"... teza plină de miez şi de bun simț a neoraționalistului Gaston Bachelard că, „pentru ştiință (iar cu atât mai mult pentru filosofie – *n.n., P.I*), esențială este istoria ei, pentru că, în orice teorie se actualizează istoria disciplinei respective", respectiv istoria ştiinței – dacă este vorba de o teorie ştiințifică – sau istoria filosofiei – de este în cauză o teorie filosofică..." (p.49-50). Astfel, profesorul P.Ioan preia şi dezvoltă afirmația, plină de inspirație, a lui Constantin Noica, care susținea că prin propria istorie filosofia se autofecundează. Adică, filosofia este funcțională prin întreaga sa istorie prezentă, inclusiv, în teoriile filosofice de astăzi, teorii ce-şi au sursa nu doar în rezolvarea problemelor actuale puse de ştiința şi practica contemporană, ci şi de istoria integrală a filosofiei.

În Cartea a 2-a – *Universul filosofic în expansiune şi moduri de a înstăpâni, din perspectiva diacronică* – autorul ilustrează diverse moduri în care sunt percepute direcțiile dezvoltării filosofiei planetare pe epoci istorice, națiuni, şcoli şi orientări filosofice. După cum mărturiseşte în lucrarea sa filosoful ieşean, cu Hegel şi Russell el încearcă să surprindă două demersuri mai mult sau mai puțin diacronice, ajungând la următoarele concluzii: „1) vechii greci continuă să suscite cel mai mare interes din perspectiva istoriei filosofiei, ocupând aproape 63% din întregul spațiu alocat de Hegel şi peste 36% din cel desfăşurat de Russell; 2) pe locul unul la personalități (în ambele clasamente) rămâne Platon... 3) al doilea mare filosof rămâne Stagiritul, la Hegel, ca şi la Bertrand Russell" (p.72).

În clasamentul pe națiuni, după cum e şi „firesc", pe locul doi în prezentarea lui Hegel se află germanii, iar în relatarea lui B.Russell – britanicii, locul patru fiind rezervat de ambii francezilor. În continuare autorul aduce, pentru comparație, şi alte clasificări prezente la Peter J.King în *O sută de filosofi. Viața şi opera celor mai mari gânditori ai lumii* (Tr. din engleză Liana Stan. - Bucureşti: Editura Enciclopedia RAO, 2006); în *Enciclopedia de filosofie şi ştiințe umane*. (Tr. din italiană. - Bucureşti: ALL Educațional, 2004); la Anton Hűgli şi Poul Lűbcke în *Filosofia în secolul XX*. Vol.I şi II (Bucureşti: ALL Educațional, 2003) ş.a. Până la urmă, autorul lucrării aflate în atenția noastră ne demonstrează că, deşi la diferiți autori clasificările şi ierarhizările valorice sunt relative, fiind determinate, în mare măsură, de apartenența națională, totuşi tendințele „obiective" ale dezvoltării filosofiei universale în plan istoric sunt vizibile şi inconfundabile.

În Cartea a 3-a – *Pluralismul concepțiilor despre lume şi om, perspectiva onomasticii filosofice* – autorul abandonează aspectul diacronic al interpretării filosofice şi trece la „tăitura în orizontul sincroniei...pentru a pune în evidență complementaritatea intrinsecă şi diversitatea organică, inerentă oricărei forme de viață spirituală" (p.93). Printre sarcinile asumate aici de către autor e şi cea de a identifica filosofiile născute prin intenția celor care le-au creat de a reconcilia şi astfel de a depăşi doctrine şi sisteme aflate în conflict. Un exemplu elocvent în acest aspect ni-l prezintă Clement Alexandrinul care interpretează creştinismul ca o continuare naturală şi încununare a filosofiei greceşti (p.94-95). O ilustrare nu mai puțin concludentă a „soluției sincretice" o exprimă doctrina Sfântului Augustin, precum şi cea a lui Toma d`Aquino care îşi propusese să combine filosofia creştină cu moştenirea păgână – primul cu cea a lui Platon, iar ultimul cu cea a lui Aristotel. Trecând prin istorie, filosoful ieşean ajunge în epoca modernă, unde se realizează celebra sinteză a empirismului britanic şi a raționalismului franco-olandezo-german în filosofia critică a lui Im.Kant, şi încheie cu sintezele contemporane, realizate de rezumări prin depăşire a empirismului şi raționalismului în intuitivismul lui H.Bergson ş.a.

Cititorul va fi captivat şi de modul de evaluare a filosofilor, plină de detalii concludente, prin prisma a patru categorii de circumstanțe: „1) *apartenența sa la o anumită şcoală* şi profilul doctrinar al construcției de ordin doctrinar pe care o reprezintă; 2) *filiația*...în raport cu o anumită linie de gândire; 3) dorința expresă de

a resuscita potenţele ideatice dintr-o modalitate statornică de filosofare; 4) intenţia hotărâtă de contrapunere a unei concepţii în raport cu modalitatea anterioară de gândire" (p.106).

Cartea a 4-a, după cum sună denumirea – *Despre sistemul filosofic, ca loc în care sincronicul se lasă cucerit de către diacronic* – este una de sinteză a celor două orizonturi de integrare a filosofiei. Cărţile a cincea: „*Dimensiunea sistemică a filosofiei lui Lucian Blaga şi impactul ei asupra sistematologiei*", a şasea: „„*Sistematologia" filosofică , proiect extrem de atractiv, în orizontul unei metodologii de tip acţionalist*" şi a şaptea: „*Utilizări de-a doua instanţă ale modelului hexadic în câmpul filosofiei*" prezintă şi ele informaţii captivante şi utile reflexiilor filosofice ale celor interesaţi de universul imens şi bogat în diversitate al preocupărilor filosofice.

Deşi lucrarea a doua – ***Coordonate ale filosofiei ieşene, pe parcursul a trei jubilee*** – filosoful şi logicianul Petru Ioan o editează cu ocazia sărbătoririi a 150 de ani de la înscrierea filosofiei ca formă de pregătire superioară în cadrul celor trei facultăţi cu care şi-a început activitatea prima universitate ieşeană, autorul demonstrează că şi mai înainte filosofia era atrasă şi folosită în învăţământ (la 1834 în cadrul Academiei Mihailene). Şi mai este un moment care vorbeşte despre o obârşie mai veche a filosofiei ieşene. Profesorul Petru Ioan are în vedere „*ansamblul de preocupări împărtăşite şi rezultatele consemnate de ieşeni plecaţi, într-o împrejurare sau alta, din urbea copilăriei*, pentru a se manifesta pe coordonate spirituale ale altor zone" (p.7). Printre aceştia îi avem pe Dimitrie Cantemir, Alexandru Scarlat Sturza ş.a.

După cum relatează autorul, la afirmarea şi dezvoltarea filosofiei ieşene şi-au dat concursul, până în prezent, nu mai puţin de 330 de persoae. Din rândul acestora unii sunt exponenţi ai filosofiei în sens strict: Titu Maiorescu, Constantin Leonardescu, Dan Bădărău, Petre Botezatu, Ernst Stere şi mulţi alţii. Alături de aceştia sunt menţionate în lucrare şi personalităţi din zonele „contaminării" cu filosofia: Gheorghe Zane, Alexandru C. Cuza, Constantin Stere, Garabet Ibrăileanu, George Călinescu, Alexandru D.Xenopol ş.a.

Autorul împarte cele peste 330 de personalităţi, care au contribuit la constituirea şi manifestarea filosofiei ieşene, în şapte cascade. Vom menţiona doar unele din ele: specialişti care, întorşi de la studii sau stagii de specializare în străinătate, au slujit cu devotament spiritualitatea ieşiană până într-o anumită etapă a carierei, când au decis să-şi continue activitatea în capitală sau pe alte meleaguri: Constantin Dumitrescu–Iaşi, Dimitrie Guşti, Al.D. Xenopol şi alţii; ieşeni prin „naturalizare": Vasile Conta, Petre Botezatu, Ernst Stere, Andrei Cosmovici, Mihai Baciu ş.a.; slujitori „de cursă lungă" ai Universităţii ieşene: Petre Andrei, Ion Găvănescul, Ştefan Bârsănescu, Vasile Pavelcu, Titus Raveica, Petre Dumitrescu, Tudor Ghideanu, Constantin Marin, Ştefan Celmare, Petru Ioan ş.a.; specialişti reîntorşi la Universitatea „Al.I. Cuza": Alexandru Husar, Teodor Dima, Ştefan Afloroaei, Trăian Dinorel Stănciulescu, Constantin Sălăvăstru ş.a.

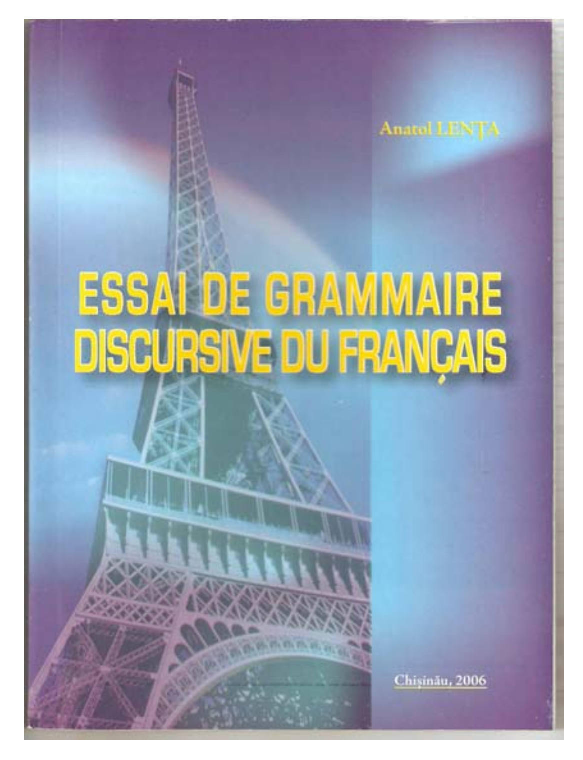
Cititorul va găsi informaţii şi despre alţi filosofi care îşi împărtăşesc tezaurul de cunoştinţe şi bogata experienţă activând la Universitatea „Al.I. Cuza": Nicu Gavriluţa, Petru Bejan, Marius Dumitrescu şi mulţi alţii. Cu multă satisfacţie aflăm despre activitatea unor basarabeni (cei drept, nu prea mulţi) care au absolvit Facultatea de Filosofie a Universităţii „AL.I.Cuza" din Iaşi. Spre exemplu, Vasile Ernu, născut la Colibaş, raionul Vulcăneşti, la 1 februarie 1971, absolvent al scolii medii nr.32 din Chişinău, absolvent la filosofie promoţia 1991-1996, cu o teză de licenţă privind *Problema răului în filosofia rusă* (p.36). A editat mai multe lucrări de mare rezonanţă, printre care: *Născut în U.S.S.R.* - Iaşi: Polirom, 2006 (reed. în 2007 şi în 2010 şi tradusă în limbile rusă, bulgară ş.a.); *Ultimii eretici ai Imperiului*. - Iaşi: Polirom, 2009 (p.525).

Conştientizând deplin funcţia integrativ-formativă a filosofiei ce serveşte şi ca temei teoretico-metodologic cercetărilor interdisciplinare, autorul în compartimentul *În loc de concluzii* încheie astfel: „Sperăm ca prin demersul nostru să fi contribuit la readucerea în activitate a adevărului simplu că primii sociologi remarcabili (precum au fost un Dimitrie Gusti şi un Petre Andrei), că primii psihologi remarcabili (în genul lui Eduard Gruber şi Vasile Pavelcu), ori că primii pedagogi remarcabili (aşa cum s-au înfăţişat Ion Găvănescul sau Ştefan Bârsănescu), ieşeni prin naştere şi/sau prin exerciţiul profesiunii, s-au format ca filosofi..." p.586). Şi anume acest fapt le-a permis ca, alături de colegii lor de la alte catedre, să se implice din plin şi eficient în pregătirea unor specialişti veritabili. Concluzie la care subscriem şi noi, susţinând din plin elogiul adus de autor filosofiei universale, precum şi celei româneşti, îndeosebi celei promovate la prestigioasa Universitate „Al.I. Cuza" din Iaşi.

Vasile Ţapoc, dr.hab., prof. univ.
Cetedra Filosofie şi Antropologie

COMMENT ENSEIGNEI LA GRAMMAIRE ET LAQUELLE ?

Anatol Lenţa. **Essai de grammaire discursive du français.** - Chişinău 2006

Le livre de M. Anatol Lenta qui a 175 pages, est divisé en trois parties: le pronom, la phrase, l'énonciation et l'énoncé. Dans sa présentation, il est précisé qu'il s'adresse aux lycéens et aux étudiants des Facultés de langues étrangères. Ceux-ci sont de langues française et roumain moldave (on dit bien le français québécois) à qui on propose des séries d'exercices dans ces ceux langues, qui viennent corroborer cet objectif en s'appuyant sur une grande quantité de textes d'écrivains français reconnus et d'autres textes libres pour l'évaluation des apprentissages. L'auteur a judicieusement placé une annexe grammaticale de 30 pages en complément de son ouvrage: elle intègre la conjugaison en tableaux de 48 verbes qu'on suppose parmi les plus fréquents à commencer par les auxiliaires *avoir* et *être*. Nous y reviendrons à la fin de ce compte rendu.

L'auteur de cet ouvrage, le Professeur Anatol Lenţa, n'en est pas à ses premières armes. Il est déjà l'auteur des ouvrages récemment parus que voici: **Une grammaire des mots outils. L'article. Les connecteurs discursifs**. (2003), **Des verbes français dans leurs constructions syntaxiques**. (2001). Ces volumes et ses recherches actuelles l'ont sans doute adéquatement préparé à apporter une réponse pratique à l'immense question suivante: Comment enseigner la grammaire et laquelle ? L'idée de commencer par un exposé (p.8 à 34) sur le pronom est tout à fait appropriée. Les pronoms sont des substituts du nom. La compréhension de leur fonctionnement à un niveau d'abstraction plus élevé permet de faciliter le passage aux unités lexicales qu'ils représentent. Pour d'autres raisons, cette façon de faire a été expérimentée comme formalisme de base pour la construction d'une grammaire algébrique d'une langue naturelle en vue de la traduction automatique [1], comme appui à des études qui ont conduit plus tard à la description du français parlé [2], ou enfin comme élément de preuve irréfutable (?) de la justesse des théories transformationnelles d'une certaine époque… [3].

Cette section, originale dans le cas présent, est facilement assimilable et ingénieusement présentée, et nous laisse formuler peu de controverses si ce n'est que l'inscription de ça (p.10) avec les pronoms personnels sans justification est un tantinet incongrue et que l'éloignement du pronom *rien* (p.27) du pronom *personne* (p.24) fait sourciller: après tout, ces deux là sont réputés se tenir comme cul et chemise!

Les descriptions de *La phrase* vont des pages 34 à 40. C'est le cyclotron de la grammaire. C'est là-dedans qu'il faut fouiller pour comprendre comment fonctionne une langue! L'auteur nous dit que «L'unité minimale de la communication est la phrase ou la proposition...» (p. 35) (Ce dernier terme devrait être biffé de tout l'ouvrage, étant une notion davantage reliée au domaine de la philosophie; de plus, son emploi en linguistique entraîne toujours des confusions…) À la page 36, on progresse dans la définition de cette notion: «La phrase simple est une unité indépendante, composé d'un seul prédicat.» Ce n'est pas faux dans le cas de «*Cours !*» mais ce n'est plus vrai dans «*Cours chercher ta sœur!*» Cette fois, nous avons affaire à un prédicat (*cours*) et à son argument (*chercher ta sœur*); ce dernier segment s'analyse lui aussi: *chercher* est un prédicat et *ta sœur* est son argument. Bien entendu, l'argument sujet de *cours* est sous-entendu à l'impératif. De fait, une phrase est un prédicat qui peut être un verbe dans l'exemple ci-dessus, un nom comme *commandant* (d'un bataillon), un adjectif comme *facile* (de travailler), un adverbe comme *abondamment* (illustré = les illustrations abondent); entre parenthèses, on suggère ci-dessus un exemple d'argument pour chacun des prédicats. Une phrase est donc un prédicat et d'un ou plusieurs arguments: *Sylvia a distribué le gâteau en parties égales aux invités*.

Le prédicat est bien *a distribué* et les arguments sont *Sylvia, le gâteau, en parties égales* et *aux invités*. Dit autrement, le Professeur A. Lenţa parle plus loin de «phrases à un seul terme essentiel » (p.36), de «phrases à deux constituants essentiels» (p.38). C'est une autre façon de dire mais c'est un peu court.

La stratégie retenue pour la présentation des notions grammaticales sera celle de commencer par les éléments minimaux qui composent un texte. En résumé, cette présentation répond à la question: « Quand on étudie un texte (p.128), qu'y trouve-t-on?» Réponse. On obtient minimalement des verbes (p.40 à 55), puis des phrases simples et des phrases complexes (des pages 34 à 103). Nous pourrons ensuite distinguer des notions liées à l'énonciation et l'énoncé, comme ce qui constitue les discours direct et indirect ou les techniques de mise en relief (103 à 127). Enfin, pour copier l'inimitable voix de synthèse du robot féminin qui clôt les instructions d'un trajet en mode GPS: «Vous êtes arrivé !» aux pages concernant le texte (128 à 145).

Dans la section *Annexe grammaticale*, le verbe *finir* à la page 153 est conjugué à tous les modes et les temps sans oublier la présence du '*que'* aux différents temps du subjonctif: les verbes *avoir, être, aller, faire et aimer,* pages 146 à 150, n'ont pas de '*que'* inscrit au subjonctif, une information pourtant obligatoire. À propos, on aurait dû trouver quelque part une courte analyse d'une paire comme «je suggère qu'il aille…» par rapport à «je suggère *qu'il va…» ou de celle-ci, «je décide qu'il vaut mieux…» et «je décide *qu'il vaille mieux… où le second membre de ces deux paires est nettement agrammatical. Certains verbes prédicats prennent des verbes arguments à l'infinitif (les suites illustrées de ces verbes sont présentées des pages 170 à 173), tandis que d'autres verbes sont des recteurs prescrivant ou interdisant une suite '*que* + subjonctif'. Cette fois, il n'y a pas d'exemples de ces verbes. Une mise au point aurait établi un équilibre entre le traitement des phrases à infinitif et celui des phrases à subjonctif et aurait d'ailleurs servi d'introduction à cette page isolée, un tableau intitulé *Les principales conjonctions et locutions conjonctives qui exigent le subjonctif* (p. 174).

Cette description prend sans doute toute sa valeur aux yeux des apprenants, mais n'a pas à être privilégiée par rapport aux suites *verbe + que + subjonctif,* d'autant plus que le fonctionnement du mécanisme mental responsable du choix des verbes à argument subjonctif en français nous est toujours inconnu. La maîtrise de ce mécanisme qui fait prononcer «*Il faut que j'aille voir ma grand-mère* » et non «*Il faut que je vais voir ma grand-mère»* aux locuteurs francophones en bas âge se produit avant la scolarisation. Chez les apprenants adultes du français auxquels est destinée cette grammaire, il leur faut reconnaître ces verbes par cœur: la présentation d'une liste même restreinte aurait été un outil pédagogique opportun.

Il est très rare qu'un texte ne comporte aucune faute d'orthographe, aucune coquille, aucune faute de ponctuation… Cet ouvrage n'échappe pas à la règle générale. Si une réédition est prévue, une relecture attentive est essentielle.

Nous espérons avoir fait ressortir les qualités principales de cet ouvrage: une démarche pédagogique exemplaire, une présentation simplifiée cependant maîtrisée des notions grammaticales, une profusion d'exercices construits ou s'inspirant de textes d'auteurs célèbres, une condensation (pour souligner un non-éparpillement) des notions utiles à retenir.

1. Dugas A. *Études de linguistique appliquée sur les structures syntaxiques du français oral de Montréal.* 1966.
2. Claire Blanche Benveniste et al. ont fait des analyses poussées dans ce sens, dont *Pronom et syntaxe. L'approche pronominale et son application au français*, 1984, Paris, SELAF.
3. Les travaux de P. M. Postal (*On so-called pronouns*, 1966) et de S. Abney (*Improved Translation with Source Syntax Labels*, 2010) sont moins prêchi-prêcha qu'ils pourraient l'être…

Par André DUGAS

Département de linguistique
Université du Québec à Montréal

PROFESORUL VICTOR BANARU AR FI ÎMPLINIT 70 DE ANI

Victor Banaru s-a născut la 24 septembrie 1941 în comuna Grinăuţi-Raia, judeţul Hotin. După absolvirea şcolii medii, în anul 1959 devine student la Institutul Pedagogic „Alecu Russo" din Bălţi, departamentul „Limba franceză şi limba germană". În 1962 este trimis să-şi continue studiile la Institutul Pedagogic „V.I. Lenin" din Moscova, pe care îl absolveşte cu diplomă de merit în 1965. Fiind student, lucrează (timp de un an, 1964-1965) ca translator în Republica Guineea, Africa. După absolvirea institutului face serviciul militar. În perioada anilor 1966-1968 lucrează la Catedra Filologie Franceză a Universităţii de Stat din Moldova, în calitate de lector asistent.

În anul 1968 este admis la doctorantură în cadrul Institutului de Limbi Străine din Moscova, unde în 1971 susţine cu brio teza de doctor în filologie romanică, consultant ştiinţific fiindu-i distinsa savantă din Moscova Liudmila Ilia, iar în 1981 susţine, la Universitatea din Kiev, teza de doctor habilitat în lingvistica generală.

La Catedra Filologie Franceză a USM Victor Banaru trece toate treptele ierarhiei didactico-ştiinţifice – de la lector asistent până la profesor universitar şi şef de catedră, funcţie în care a fost reales în 1995 pentru al treilea termen. A fost: membru al Consiliului regional specializat pentru susţinerea tezelor de doctor din Mensk şi al Consiliului regional specializat pentru susţinerea tezelor de doctor habilitat de la Academia de Ştiinţe a Moldovei; vicepreşedinte al Consiliului specializat pentru susţinerea tezelor de doctor habilitat la Universitatea de Stat din Moldova; preşedinte al Asociaţiei profesorilor de limbă franceză din Moldova; membru al Senatului Universităţii de Stat din Moldova; membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova şi din România.

Profesorul Victor Banaru a fost şi un talentat scriitor şi traducător. Astfel, a tradus în limba franceză o bună parte din folclorul românesc, precum şi din opera unor scriitori basarabeni (Ion Druţă, George Meniuc, Gheorghe Vodă, Aurel Scobioală ş.a.). Ca scriitor a profesat o proză cultă cu un evident subtext filosofico-existenţialist în stilul lui E.Cioran, G.Meniuc şi A.Busuioc, adunată postmortem în culegerea *Gust de mătrăgună,* apărută în două ediţii (1998, 2011).

Autor a circa 150 de lucrări ştiinţifice şi didactice, profesorul Victor Banaru este un nume binecunoscut nu doar în mediul ştiinţific basarabean, ci şi departe de hotarele republicii. Printre publicaţiile mai însemnate urmează a fi menţionate: *Tipurile de predicaţie în limba franceză* (1980); *Unele probleme ale perspectivei funcţionale a propoziţiei* (1975); *Corelaţia funcţională verb-nume în limba franceză* (1975), coautor A.A. Alexeev; *Eseu despre teoria predicativităţii* (1972); *Limba şi literatura provansală veche* (1990), coautori V.P. Grigoriev şi M.Ioniţă; *Aspectualitatea şi construcţia sintactică* (1984), coautor L.Ababii (toate în limba rusă); *Syntaxe française: valeur* (1985), coautor M.Ioniţă; *Le verbe français. Grammaire et exercices de grammaire* (1990), coautori M.Ioniţă şi A.Lenţa.

În lucrarea de vârf *Problematica structurii semantice şi formale a propoziţiei* (teză de doctor habilitat în filologie, Kiev, 1987) savantul V.Banaru şi-a creat o concepţie proprie şi originală de abordare şi cercetare a faptelor glotice ce ţin de semantica şi structura frazei. Autorul a supus unei critici constructive concepţia abordării unilaterale a semanticii frazei de către gramaticienii-sintaxologi din ţară şi de peste hotare, propunând o nouă concepţie de cercetare a entităţilor glotice ce ţin de sintaxa propoziţiei – o abordare complexă a acestora, adică, o abordare care să ţină cont atât de corelaţia semanticii propoziţiei cu denotatul, cât şi de corelaţia acestuia cu semnificatul şi semnificantul (structura frazei, aceasta fiind concepută ca un semn glotic).

În lucrarea specificată *supra* un loc aparte în cercetarea semanticii frazei şi a entităţilor glotice ce ţin de aceasta îl ocupă concepţia banariană despre orientarea logico-temporală a legăturii (raportului) unităţii sau entităţii ontice cercetate. Conceptul în cauză este desemnat prin termenul *vectorialitate*. În acest sens, autorul a lansat şi a argumentat o concepţie şi o teorie *sui generis* de tratare a fenomenelor şi entităţilor glotice, acestea fiind interpretate şi prin prisma unor categorii şi termeni ce ţin de domeniul matematicii (geometriei).

Savant generos şi plin de bonomie, V.Banaru a avut mulţi prieteni în mediul ştiinţific de la universităţile din Grenoble, Lausanne, Iaşi, Moscova, Kiev, Sankt Petersburg, Samarkand, Buhara, Bălţi, Baku, Erevan, de la Academia de Ştiinţe din Moscova. Subtil şi profund cercetător în domeniul sintaxologiei şi al semanticii sintactice, al lingvisticii generale şi al filosofiei limbii, al semanticii textului şi al pragmaticii, profesorul V.Banaru şi-a creat o şcoală lingvistică. Sub conducerea Domniei sale au fost elaborate şi susţinute 14 teze de doctor şi 2 teze de doctor habilitat în filologie. A fost referent oficial individual la 4 teze de doctor habilitat şi la 26 teze de doctor în filologie.

Fire blândă şi modestă, cumpătat, binevoitor şi săritor la nevoie, profesorul Victor Banaru devenea intransigent atunci când cineva atenta la adevărul ştiinţific şi la demnitatea noastră naţională, a neamului care i-a dat fiinţă.

Ca patriot al Ţării, profesorul Victor Banaru a fost un apărător fervent şi consecvent al limbii şi identităţii noastre româneşti. În pofida vicisitudinilor prin care a trecut pe meleagul nostru limba română (şi, spre regret, mai trece şi în prezent), V.Banaru a crezut în izbânda şi nemurirea ei, că ea va fi pusă la noi în capul mesei. Iată ce scria multregretatul profesor într-un articol intitulat *„Etnie, limbă, politică”*: *Limba română a supravieţuit, deşi întortocheată şi spinoasă îi este calea, anevoioasă îi este devenirea, grele au fost şi-i mai sunt pierderile. Temută de turc, urâtă şi muşcată de muscalul ipocrit şi hrăpăreţ, limba română – Doamna-martir şi suflet nobil al neamului – a supravieţuit în pofida condiţiilor atât de vitrege, încât nici celui mai rău duşman nu i le-ai dori. A supravieţuit şi a biruit. Va supravieţui şi va birui.*

Profesorul Victor Banaru a fost şi va rămâne Omul şi Cetăţeanul care a ştiut să-şi păstreze verticalitatea în pofida împrejurărilor adverse şi care nu s-a temut să spună lucrurilor pe nume. Aşa va rămâne în memoria şi în inimile noastre Feciorul devotat al acestui Neam – cel care a fost profesorul universitar VICTOR BANARU.

Ion DUMBRĂVEANU,
doctor habilitat, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

CUPRINS

Filosofie

Istorie

Lingvistică şi Literatură

Semantică şi Pragmatică

Teorie literară şi Studii culturale

Recenzii

In memoriam

Formatul 60×84 1/8.
Coli de tipar 32,0. Coli editoriale 36,5.
Comanda 333. Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al.Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009